

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08130

A DOR, VOS HOT FARLOYRN DI
MOYRE

Mosheh Kats

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

משה כץ

צ דור, וואָס האָט פארלוירן די מורא

א דור,
זוּאָם האָט פאַרלוירן
די מורא

בלעטער זכרונות פון ארום 1905

פון
משה כץ

אַרויסגעגעבן פון משה כץ יובילייִקאַמוועמ
ניו־יאָרק 1956

Copyright 1956 by
MOISE KATZ
N. Y. C.

אמת'ן, אונדזערע קינדער
און די פון דור, וואָס זיינען
פאַרבליבן אָן מורא.

מ. ב.

טרייסט מיין פאלק, עס דאַרף די טרייסט,
שטאַרקט דאָס האַרץ, מאַכט פעסט דעם גייסט,
זייט ניט דער ווינט, וואָס לעשט דעם פלאַם,
נאַר בלאַזט אים אויף, ווייל נאַכט איז סם,
ווייל נאַכט איז גיפט, און שלאָף איז טויט —
טרייסט מיין פאלק, עס דאַרף די טרייסט.
מאַכט פעסט דאָס האַרץ און שטאַרקט דעם גייסט,
עס האָט געזיגט שוין ניט איין שלאַכט
און ניט געלאָזט די פאַן פון האַנט!
עס שטייט אַן איינ־פעסטע וואַנט
אין מיטן ווילד צעקאַכטן ים!
אַ, שטאַרקט דאָס פאלק, בלאַזט אויף דעם פלאַם!
(י. ל. פּרץ)

„אין די שטורעמס פון 1905—1907 האָט דאָס דרימלענדיקע רוסלאַנד
זיך פאַרוואַנדלט אין אַ רוסלאַנד פון רעוואָלוציאַנערן פּראַלעטאַריאַט און
פון רעוואָלוציאַנערן פאלק.“ (זענין).

וואָס האָט דער שרייבער געוואָלט זאָגן ?

דעם דאָזיקן באַנד וועגן „א דור וואָס האָט פאַרלוירן די מורא“, האָב איך אָנגעהויבן שרייבן אין אָנהייב 1955, צו דער געלעגנהייט פון 50 יאָר נאָך דעם בלוטיקן זונטאָג פון דעם 9טן יאָנואַר 1905 אין צאַרישן פעטערבורג. איך האָב אים אָנגעהויבן שרייבן אַלס בלעטלעך זכרונות פאַר דער „מאַרגן־פרייהייט“, און ס'איז ניט מיין „שולד“, וואָס די „בלעטלעך“ זיינען זיך צעוואקסן אין אַ גאַנצן בוך. פאַרגעקומען איז עס, ערשטנס, ווייל אַזוי איז שוין מסתמא די טבע פון זכרונות, וואָס איין דערינערונג רופט אַרויס אַ צווייטע; און צווייטנס, ווייל כ'האָב זיך פון דעם אַפרוף אויף די ערשטע קאַפּיטלען געכאַפט, אַז אַ סך פון די ליינער געהערן טאַקע אַליין צו אַט דעם דור, וואָס האָט אַמאָל פאַרלוירן — אַדער ניט געהאַט קיין — מורא און האָט זיך ניט אונטערגעגעבן דער מורא אויך אין אונזערע היינטיקע צייטן פון דער פינצטערער נאַכט פון מעקאַרטיזם, מעקאַרעניזם, בראונעליזם. איך האָב זיך געכאַפט, אַז דערציילנדיק וועגן מינע איבערלעבונגען און דערפאַרונגען אין יענע גורלדיקע יאָרן, קאָן איך ניט ריידן וועגן זיך אַליין, נאָר וועגן אַ גאַנצן דור, וואָס האָט שפעטער געשפּילט און שפּילט ביז הייַנטיקן טאָג אַ זייער וויכטיקע ראַליע אין דעם פּאָליטיש־געזעלשאַפּטלעכן און קולטור־לעבן פון די יידישע האַרעפּאַשנע מאַסן אין אַמעריקע.

און דאָ איז נויטיק ספּעציעל צו באַטאָנען אַ פאַר פּונקט:

ערשטנס, אַז איך בין ניט אויסן געווען אין דעם בוך צו באַשרייבן מיין ביאַגראַפיע און אַרויסשטעלן זיך אין אַ וועלכן עס איז פּרט פאַר איינעם, וואָס האָט אַרויסגעוויזן „העלדישקייטן“. מיין ביאַגראַפיע האָט זיך, נאַטיר־לעך, אָנגעהויבן נאָך פאַר דעם יאָר 1905, צו דעם אַנטייל אין די דעמאָלטיקע געשעענישן בין איך צוגעגרייט געוואָרן דורך אַ צאָל פּריערדיקע יאָרן און אומשטענדן, דורך מיין דערציאונג, דורך מיין סביבה, דורך די דעמאָלטיקע פּאָליטישע געשעענישן און שטימונגען אין לאַנד. און מיין ביאַגראַפיע האָט זיך, נאַטירלעך, ניט געענדיקט מיט די יאָרן 1905-1906. פאַרקערט, ערשט דעמאָלט האָט זי זיך אָנגעהויבן פּונאַנדערוויקלען, און ס'האָט נאָך געדויערט יאָרן, ביז איך האָב געפונען מיין וועג צום ברייטן שליאַך פון דער היינטיקער געשיכטע, אויף וועלכן איך גיי שוין עטלעכע צענדליק יאָר.

וועגן דעם, וואָס איך דערצייל אין דעם בוך, איז אין מינע אויגן דאָס וויכטיקסטע דער פאַקט, וואָס הונדערטער מענטשן, וואָס האָבן געלייענט די קאַפּיטלען אין דער „מאַרגן־פרייהייט“, האָבן מיר געזאָגט און געשריבן, אַז

מיט זיי האָט אויך פּאַסירט כּמעט גענוי דאָסזעלביקע, וואָס איך דערצייל. דאָס מיינט, אַז די געשעענישן און שטימונגען, וואָס ווערן דאָ אַרויסגעבראַכט זיינען טיפּיש און כאַראַקטעריסטיש ניט פאַר מיר פּערזענלעך, אָדער פאַר מיינע פּערזענלעכע באַקאַנטע פּון יענער צייט, נאָר פאַר אַ דור, פאַר אַ גאַנצן געזעלשאַפּטלעכן שייכט אין אַ באַשטימטער עפּאַכע, — און דאָס, דאַכט זיך מיר, איז דאָס וויכטיקסטע: אומקערן די מענטשן, וואָס האָבן אזוינס דורכ־געלעבט, צו די קוואַלן פּון זייער יוגנט, פּון זייער גלויבן, פּון זייער אַקטיוו־קייט; העלפּן זיי אויסגעפינען אַז די דאָזיקע קוואַלן זיינען ביז היינטיקן טאַג לעבעדיק און ניט אויסגעטריקנט...

אַ צווייטער וויכטיקער מאַמענט, אויף וועלכן מען מוז ציען די אויפ־מערקוואַמקייט פּון דעם ליינער, איז אַז ער זאָל ניט בלייבן אונטער דעם איינדרוק, אַז מייך צוועק איז דאָ געווען אַנצושרייבן די געשיכטע פּון דער ס־פּאַרטיי פּון יענע יאָרן, ווען איך האָב צו איר געהערט. זיכער זוך איך ניט צו באַהאַלטן, און דאַרף זיך ניט פאַרענטפּערן דערפאַר, וואָס איך האָב דעמאָלט, מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק, ביי מיינע ערשטע געזעלשאַפּט־לעך־פּאַליטישע שריט, געהערט צו דערדאָזיקער פּאַרטיי, וועלכע איז ביי איר אַלגעמיין־סאָציאַליסטישער פּראַקטיק געווען אידעאָלאָגיש אַ נאַציאָנאַליסטישע קליינבירגערלעך־סאָציאַליסטישע גרופּירונג אין יידישן לעבן, אָבער „מען קאָן קיין וואַרט פּון ליד ניט אַרויסוואַרפּן“: זי איז געווען, און איך, צוזאַמען מיט אַ סך אַזעלכע ווי איך, בין געווען אין איר און דורך איר האָב איך געזוכט אַן ענטפּער אויף פּראַגעס, וואָס האָבן געמאַטערט מיך און אַזעלכע ווי איך, ביז מיר האָבן זיך אַרויסגעשלאָגן אויפּן ברייטן וועג פּון דעם קעמפּנדיקן מאַרקסיזם.

די געשיכטע פּון די אַמאָליקע ס־ס איז אַ טייל פּון דער געשיכטע פּון דער יידישער געזעלשאַפּטלעכקייט, פּון דער יידישער אַרבעטער־באַווע־גונג וואָס האָט זיך אַנטוויקלט דורך פּרוּאוון און טעותן און איז אַ טייל פּון דער געשיכטע פּון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. ס'איז אמת, אַז צוליב איר אידעאָלאָגיע, וואָס האָט טיילווייז געשטאַמט פּון אַ ציוניסטישן, קליינ־בירגערלעכן קוואַל, האָט די־דאָזיקע פּאַרטיי געמוזט פאַרקריכן און אָפט פאַר־פירן אירע נאַכפּאָלגער אויף פאַלשע וועגן, — אָבער אויך דאָס איז אַ טייל פּון געשיכטע.

וואָס איך וויל אָבער באַטאָנען איז דאָס פּאָלגנדיקע: צוליב דעם, וואָס איך בין אין יענע יאָרן געווען אַ מיטגליד סוף דער דאָזיקער גרופּירונג, קומט מיר אויס זי אָפט צו דערמאָנען אין די־דאָזיקע בלעטלעך אַלס דעם הויפּט־הינטערגרונט פּון מיינע דעמאָלטיקע האַנדלונגען, איבערלעבונגען און מיינונגען. אָבער דאָס דאַרף ניט שאַפּן דעם איינדרוק, אַז די ס־ס פּאַרטיי איז אין אַ וועלכן עס איז פּרט געווען די פּירנדיקע קראַפט אין די דעמאָלטיקע גרויסע רעוואָלוציאָנערע געשעענישן. פאַרקערט, אויף וויפּיל זי האָט גע־שפּילט אַ רעוואָלוציאָנערע ראָל, אויף וויפּיל זי האָט געוועקט, געפּירט נאָך

זיך יידישע אַרבעטער, איז עס געווען ניט צוליב אירע ספעציפישע טעאָריעס, נאָר דווקא צוליב דער אַלגעמיינער פראַקטיק, אין וועלכן זי איז דירעקט באַווירקט געוואָרן און האָט נאָכגעפאַלגט די וועגן פון דער דעמאָלטיקער רוסלענדישער סאָציאַל-דעמאָקראַטישער אַרבעטער-פאַרטיי, אָפּט פון איר רעוואָלוציאָנערן פּליגל.

ווען מען נעמט די אידעאָלאָגישע געשיכטע פון יענע צייטן פון אַרום זײַער רעוואָלוציע פון 1905, וואָס איז געווען אַ נויטיקער צוגרייטונג-שריט צו די פעברואַר און אַקטאָבער-רעוואָלוציעס פון 1917, איז קלאַר, אַז זי איז אויסגעפאַרמירט געוואָרן אונטערן איינפלוס פון די גרויסע רעוואָלוציאָנערע אידיען פון מאַרקסיזם, פון דעם מאַרקסיסטישן, לענינישן פּליגל פון דער דעמאָלטיקער רוסלענדישער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע, וואָס האָט באַשטימט די ריכטונג און דעם טאָן פון דער דעמאָלטיקער אַרבעטער-באַוועגונג. — איינ-שליסנדיק אויך די גרופּעס, וואָס האָבן אידעאָלאָגיש געבלאָנדזשעט, אָדער נאָכגעגאַנגען אויף זייטיקע, אָפּט קרומע וועגן.

ווען איד דערצייל — אָדער דערמאַן — אין דעם בוך וועגן „א דור, וואָס האָט פאַרלוירן די מורא“, — מיין איך, הייסט עס, ניט אַ וועלכע עס איז קלענערע אָדער גרעסערע גרופּע, וואָס ווערט באַאיינפלוסט פון „ספּעציעלע“ אידיען וואָס פירן זי אַוועק פון ברייטן וועג פון דער גרויסער אַר-בעטער-באַוועגונג, נאָר בפּירוש דעם גאַנצן רעוואָלוציאָנערן דור פון יענער צייט, וואָס האָט סוף כל סוף, דורך לייַדן און מאַטערנישן, דורך טעותן און שווערע קרבנות, לערלעבט צו דעם גרויסן נצחון. דערדאָזיקער דור, וואָס אַ סך פון אים לעבן און זיינען אַקטיוו ביז היינטיקן טאָג, האָט געשאַפן אַ ירושה, וואָס וועט קלעקן פאַר דורות.

אויפן שוועל פון דעם יארהונדערט

מייענע קינדער־יאָרן האָבן זיך געענדיקט אין 19טן יאָרהונדערט און מיין מער אָדער ווייניקער באַוואוסטזיניק לעבן האָט זיך אָנגעהויבן אויפן סאַמע שוועל פון 20סטן יאָרהונדערט. געווען איז עס שוין אַזוי לאַנג צוריק, — אַ שפּאַס צו ריידן? ביים סוף פון אַן אַנדער יאָרהונדערט! — און דאָך, דאַכט זיך, אַזוי נאָענט.

און עס דערמאָנט זיך:

די וועלט האָט זיך געאיילט צו פאַרענדיקן דעם פאַרצויגענעם 19טן יאָרהונדערט און די לופט איז געווען אָנגעפילט מיט פאַרגעפילן, דערוואַר־טונגען און האַפּענונגען אויף אַ נייער צייט, וואָס קומט אָן, וואָס מוז אָנקומען. דעמאָלט, אויפן שוועל פון 20סטן יאָרהונדערט, איז אויף דער וועלט — און אַפילו אין דעם דעמאָלט אויסערלעך־פאַרפרוירענעם און פאַרשלאַפּענעם רוסלאַנד — פּלוצלינג באַקאַנט און פאַרשפּרייט געוואָרן אַן אויסדרוק: פען־דיו־סיעקל. ס'איז געווען אַ פּראַנצויזישער אויסדרוק וואָס האָט באַ־דייט: דער סוף פון יאָרהונדערט. אין מייענע זכרונות פון יענער צייט פאַר־בינדט זיך דער אויסדרוק מיט אַן... אַש־טעלערל. דאָס אַש־טעלערל איז געווען געמאַכט פון מעטאַל, גריין געפאַרבט, פון עפעס ניט קיין רעגולערער פאַרם און באַצירט מיט אַ רעליעף־פיגור פון אַ טאַנצנדיקער יונגער פּרוי מיט צעפלאַסענע לאַנגע האָר און אַ ברייט־צעכוואַליעטער, לייכטער קלייד. דאָס דאָזיקע אַש־טעלערל, האָט מען געזאָגט, איז געמאַכט געוואָרן לויט אַ פּראַנצויזישן מוסטער, לויט עפעס נייע צייכענונגען און געשמאַקן, וואָס פאַרשפּרייטן זיך וואַרטן ערב דעם אָנקומען פון דעם נייעם יאָרהונדערט. און גערופן האָט מען טאַקע דאָס אַש־טעלערל: פען־דיו־סיעקל.

פאַרשטייט זיך, אַז צום סוף פון 19טן און אָנפאַנג פון 20סטן יאָרהונדערט זיינען אין די אַמאָליקע רוסלענדישע שטעט און שטעטלעך אַריינגעדרונגען ניט נאָר פּראַנצויזישע אַש־טעלערלעך, און ניט נאָר די צייכענונגען פון טאַנצנדיקע יונגע פּרויען, נאָר אויך אַ סך אַנדערע זאַכן און אידיען, — און ניט נאָר פון פּראַנקרייך. אָבער דער 20סטער יאָרהונדערט מיט אַלע זיינע גרויסע געשעענישן און ענדערונגען איז נאָך געווען פאַרויס, און שטייענדיק ערשט אויף זיין שוועל, האָבן מיר אין אים אַריינגעקוקט, ווי דורך אַ לעכל פון אַ שלאַס, פּראוואַנדיק פאַראויספילן און פאַראויסטרעפּן, וואָס ער קאָן אונז ברענגען.

פּראוואַן איך זיך פאַרשטעלן, ווי די וועלט האָט אויסגעזען אויפן שוועל פון דעם נייעם יאָרהונדערט, דערמאָן איך זיך:

אַמעריקע האָט נאָך דעמאָלט געהייסן אין אונזערע מקומות די „נייע וועלט“. מענטשן זיינען נאָך ניט זייער אָפט געפאַרן קיין אַמעריקע און נאָך ווייניקער זיינען געקומען פון איר צוריק. אַ פאַרשפּרייטער וויץ איז געווען, אַז אין אַמעריקע, וואָס געפינט זיך „אויף דער אַנדערער זייט“ פון דעם ערד־קוילעך, גייט מען מיטן קאָפּ אַראָפּ, — און ס'זיינען געווען מענטשן, וואָס פלעגן זיך חקרנען: ווי טאַקע גייען אַרום די אַמעריקאַנער? אין אונזער שטאָט איז געווען איין־איינציקער מענטש, אַן אויסגעדאַרטער שנייד־דער — געהייסן האָט ער, דאַכט זיך, יאַנקל פּריידענבערג — וואָס איז געווען אַ זייער אָנגעלייגטער גאַסט ביי אַלע זיינע באַקאַנטע, ווייל ער איז געווען אין אַמעריקע, און פלעגט שטענדיק דערציילן וועגן די אַמעריקאַנער חידושים, פון וועלכע ער איז קוים מיטן לעבן אַנטלאָפּן.

אין יענער צייט, דערמאָנט זיך מיר, פלעגט צו אונז אין הויז איין מאָל אין חודש, געוויינלעך פּרייטיק, אַריינקומען אַ געפאַקטער, מיטלאַר־יקער ייד, וואָס פלעגט ברענגען מיט זיך אַ שוואַרץ קעסטעלע מיט אַ דרייענדיקן וואַליק, אויף וועלכן ער פלעגט אַנטאָן עפעס אַ טונקל־ברוינע טרייבל און פאַר צוויי קאָפּיקעס האָט מען געקאַנט אַנטאָן אויף די אויערן אַ פאַר דיסקלעך און הערן מיט איבערראַשונג און פאַרגעניגן, ווי פון דער קעסטעלע טראָגן זיך עפעס קלאַנגען, סקריפען און קוויטשערייען, וואָס זיינען ענלעך אויף מוזיק, אָדער אויף מענטשלעכע קולות. געהייסן האָט די דאָזיקע וואונדער־מאַשינקע „עדיסאָנס פּאַנאָגראַף“ (מיטן טראָפּ אויף „סאָנס“ און „גראַף“) און געוואוסט האָט מען, אַז זי ווערט געמאַכט אין אַמעריקע.

אין יענער צייט האָבן זיך אויף די גאַסן פּלוצלינג באַוויזן גרויסע אַפּישן וועגן „לעבעדיקע בילדער פון לומיערן“, וואָס וועלן געוויזן ווערן אין שטאַטישן טעאַטער. מען איז געלאָפּן אויף ביי־וואונדער און מען האָט געזען: אויף אַ גרויסן לייזונט, וואָס האָט פאַרנומען דעם אָרט פון דעם טעאַטער־פאַרהאַנג, האָבן זיך אין דעם פאַרטונקלטן טעאַטער אַרומגעטראָגן עפעס שוואַרצע גרויסע סילוועטן, שאַטנס פון מענטשן, וועלכע זיינען גע־שפרונגען אָהער און אַהין, געשלאָגן זיך, אַרומגענומען זיך, אויפגעשטעלט זיך, געזעצט זיך, איבערגעקערט זיך צוזאַמען מיט סילוועטן פון טישן און שטולן, דאָס, האָט מען געזאָגט, זיינען לעבעדיקע פאַטאַגראַפיעס. וואָס זיינען דערפונדן געוואָרן אין פּראַנקרייך, אָבער ס'זיינען געווען אַ סך מענטשן, וואָס האָבן שטאַרק געצווייפלט אין דעם און האָבן געטענהט, אַז דאָס זיינען בלויז שאַטנס פון אַקטיאָרן, וואָס לויפן אַרום הינטער דעם באַלויכטענעם פאַרהאַנג. געווען איז עס, פאַרשטייט זיך, דער אָנהויב פון די היינטיקע מאַוויס.

כ'געדענק ניט, צי ס'איז געווען אין דעם לעצטן יאָר פון דעם 19טן יאָרהונדערט, צי אין דעם ערשטן פון דעם 20סטן, ווען אין אונזער שטאָט האָט זיך באַוויזן דער ערשטער (און, נאָטירלעך, אויף אַ לאַנגער צייט דער איין־און־איינציקער) אויטאָמאָביל, — אַ וואָגן, וואָס לויפט אָן פּערד. וועגן זיין קומען און גיין האָט ער אָנגעזאָגט מיט אַ געוואַלדיקער שיסעריי, ווי

פון ביקסן און קאנאנען, וואָס האָט געשראַקן מענטשן און פּערד אויף די גאַסן. אָבער ס'זיינען געווען אַ סך מענטשן, וואָס האָבן געקוקט אויף דעם מאַדנעם וואָגן און ניט געגלויבט אין אים, האָבן געפרוּאוּט דערקלערן, אַז די גאַנצע מעשה איז עפעס אַ שווינדל, און האָבן ניט געגלויבט, אַז פון דעם קאָן עפעס אַרויסקומען.

אויפן שוועל פון דעם 20סטן יאָרהונדערט האָבן מיר שוין געוואוסט וועגן לופט-פליעריי. אָבער דער אמת איז, אַז לופט-פליעריי, מיט דער הילף פון מאַשינעס, איז נאָך באַטראַכט געוואָרן ווי אַ מין זשול ווערן פאַנטאַזיע. עקזיסטירט האָט דעמאָלט — און איז גראַד אין רוסלאַנד דווקא געווען גאַנץ פאַרשפּרייט — בלויז לופט-שווימערריי, ניט אין קיין עראַפּלאַנען, וואָס זיינען נאָך ניט דערפונדן געוואָרן, נאָר אין גרויסע לופט-באַלאַנען, וועלכע מען פּלעגט אַ גאַנצן טאָג, פאַרן אויפהויבן זיך, אַנבלאָזן מיט הייסע לופט און רויך פון ברענענדיקע שייטערס אויפן שטאַט-פּלאַץ. מיר פּלעגן שטאַרק באַוואונדערן די דרייסקייט פון די דעמאָלטיקע לופט-באַלאַן „שוויי-מער“, אָבער עלטערע מענטשן האָבן ניט געצווייפּלט, אַז דאָס איז פשוט אַ מין משוגעת.

עלעקטריע — עלעקטרישע באַלייכטונג, עלעקטרישע מאַשינעריע — איז דעמאָלט נאָך געווען דער גרויסער וואונדער פון דער וועלט. מען האָט געגלויבט און ניט געגלויבט, אַז מיט עלעקטריע וועט מען קאָנען טאָן „אַלץ“, און אַז עלעקטריע וועט מיט דער צייט פאַרבייטן אַלע פּערד און מאַשינעס פון דער וועלט, — אָבער מען איז אויך געווען זיכער, אַז עלעקטריע איז עפעס אַ זייער געהיימניספולע זאַך, וואָס קיינער וועט קיינמאָל ניט קאָנען וויסן וואָס דאָס איז אַזוינס און פאַרוואָס עס האָט אַזעלכע וואונ-דערלעכע אייגנשאַפטן. ס'איז דעמאָלט געווען פאַפּולער דער אַנעקדאָט פון דעם פּאָטער, וואָס גלויבט ניט און מיינט, אַז זיין זון, וואָס איז געקומען פון פּייטערבאָרג, שפּאַסט פון אים, ווען ער דערציילט, אַז מען קאָן דורך אַזאַ טרייבל, אַ טעלעפּאָן, ריידן אין איין עק שטאַט און געהערט ווערן אין דעם צווייטן עק:

— אַזאַ זאַך איז אוממעגלעך, — פאַרזיכערט דער פּאָטער דעם זון.
 — אָבער, טאַטע, ס'איז דאָך דורך עלעקטריע.
 — אַ, עלעקטריע? טאָ וואָס זשע האַסטו מיר פריער ניט געזאָגט?
 וועגן אַמעריקע האָט מען דעמאָלט אין אויסלאַנד געוואוסט אַזוי ווייניק, אַז פאַרציטיקע ביכלעך וועגן דעם ווי קאַלאַמבוס האָט אַנטדעקט אַמעריקע זיינען נאָך געווען אַ מין „בעסט-סעלערס“ און מען האָט זיי געלייענט ווי די לעצטע ידיעות וועגן אַמעריקע. געוואוסט האָט מען פון די ביכלעך, אַז אַמעריקע איז באַפעלקערט מיט רויט-הויטיקע אינדיאַנער, וואָס ספּע-ציאַליירן זיך אין אַראַפּשינדן סקאַלפּן פון די קעפּ פון ווייסע מענער און פרויען און אַז ווייסע אַמעריקאַנער ווייזן אַרויס גרויס העלדישקייט אין די כסדרדיקע קאַמפּן מיט די שלעכטע אינדיאַנער. אָבער די דאָזיקע אינדיאַנער-געשיכטעס זיינען אויפן שוועל פון 20סטן יאָרהונדערט שנעל

באדעקט געוואָרן מיט פאַרשיידענע געשיכטעס — זייער אָפט אַזעלכע איבער-טריבענע, אַז די דערציילער אַליין האָבן אין זיי קוים געגלויבט, — וועגן דער שפּאַניש-אַמעריקאַנער מלחמה, וועגן דעם קאַמף פון די קובאַנער פאַר זייער פּרייהייט (קובאַנער זיינען דערפאַר אַ געוויסע צייט געוואָרן פּאַפּולערע העלדן אין די שפּילערייען פון שול-קינדער), און וועגן דעם, ווי גוט און שנעל די אַמעריקאַנער סאַלדאַטן האָבן זיך אָפּגערעכנט מיט די שפּאַניער פאַר... דעם יידישן גירוש פון שפּאַניע און פאַר דער שפּאַנישער אינקוויזיציע, וואו מ'האָט יידן געברענט אויף שייטער-הויפּנס, דאָס האָט געשאַפן ביי יידן זייער גרויסע סימפּאַטיעס צו דער אומבאַקאַנטער ווייטער אַמעריקע...

אַבער אין דער זעלביקער צייט האָבן גענומען בלאָזן אויך אַנדערע ווינטן, עס האָבן זיך געלאָזט הערן קלאַנגען וועגן עפעס אַ נייעם „מנהג“, וואָס ווערט איינגעפירט אין אַמעריקע. דער מנהג זאָל הייסן: „אַכט שעה פאַר אַרבעט, אַכט שעה פאַר רו און אַכט שעה פאַר שלאָף“. איך האָב וועגן דעם צום ערשטן מאל דערהערט פון מיינעם אַ שול-חבר, וועלכער איז געוואָרן אַ זעצער-שילער אין דער אַרטיקער רוסישער צייטונג. און דערדאָזיקער קלאַנג האָט זיך גענומען אַלץ מער פאַרשפּרייטן און צינדן די פּאַנטאַזיע ניט נאָר פון די אַרבעטער, נאָר אויך פון די קליינע באַלמעלאַכעס, וואָס פלעגן נאָך אַרבעטן צו יענער צייט און מאַכן זייערע לערן-ייגלעך צו אַרבעטן „פון שלאָף ביז שלאָף“.

עמיצער האָט גענומען זוכן און אויסגעפונען עפעס אַ געזעץ נאָך פון יעקאַטערינעס צייטן, אַז אַרבעטן מעג מען „בלויז“ פון 7 ביז 7, און באַלד האָט מען גענומען שעפטשען, מורמלען, רייזן און פּאָדערן „באַגרעניצטן“ אַרבעטסטאָג — „פון 7 ביז 7“.

און אַז מען האָט שוין געהאַלטן אַזוי ווייט, האָט מען אָנגעהויבן הערן, אַז ערגעץ אין אונטערגרונט (כ'האָב פון אָנהויב גאַנץ ערנסט געגלויבט, אַז דאָס מיינט בפירוש אין קעלערס און ניט אין קיין שום אַנדער אַרט) זיינען פאַראַן עפעס אַזעלכע מענטשן, וואָס רופן זיך „סיציליסטן“ און וואָס זיינען סיי קעגן קייסער, סיי קעגן גאָט און סיי קעגן אַלע באַלעבאַטיים.

אין סאַמע סוף פון דעם 19טן יאָרהונדערט, אין סעפטעמבער 1900, אויפן שוועל פון 20סטן יאָרהונדערט, האָב איך מיט אַ גרופּע יונגוואָרג, וואָס איז באַגאַנגען דעם גרויסן פאַרברעכן פון פאַרזאַמלען זיך אין אַוונטן און ליינען צוזאַמען יידישע געשיכטע און יידישע ליטעראַטור (דעמאָלט נאָך אין רוסיש), און זינגען צוזאַמען פּרוגס „סיאַנידן“ (ציון-פאַרבענקטע לידער), דעם ערשטן מאל פאַרזוכט דעם טעם פון אַרעסטירט און אָפּגעהאַלטן צו ווערן עטלעכע וואָכן הינטער גראַטעס. ס'איז אָבער געווען זייער אַ נוצ-לעכע דערפאַרונג אויפן שוועל פון 20סטן יאָרהונדערט, אַן אַריינטריט, אויב ניט אין אוניווערסיטעט, איז אין מיטלשול פון לעבן, און די דערפאַרונג האָט זיך באַפעסטיקט דורך דעם רייכן „אוצר“, וואָס כ'האָב צופעליק געפונען אין עטלעכע חדשים אַרום, שוין אויף דער זייט פון דעם נייעם יאָרהונדערט.

דער אוצר איז געווען — אַ דין ביכעלע, געדרוקט אויף ציגאַרעט־פאַפיר, מיטן נאָמען „דער קאָמוניסטישער מאַניפעסט“ פון קאַרל מאַרקס.

דאָס דאָזיקע ביכעלע האָט פאר מיר און אזעלכע ווי איך געעפענט א טיר אין אַ נייער וועלט. אָבער, הגם די אַלע אויספירן פון דעם ביכעלע זיינען פאַר דעם יונגן יינגל, פונקט ווי פאַר הונדערטער מיליאָנען דערוואַקסענע מענטשן איבער גאַר דער וועלט, נאָך ניט געווען קלאָר און פאַרשטענדלעך, איז עס אָבער געווען — ווי מיר האָבן שפעטער זיך געקאָנט איבערצייגן — די וויכטיקסטע, די ווערטפולסטע ירושה, וואָס דער 19טער יאָרהונדערט האָט איבערגעגעבן דעם 20סטן צו באַנעמען, צו פאַרווירקלעכן, צו פאַרמערן. אָן אַט דעם ביכעלע, אָן דעמדאָזיקן רוף און וועג־ווייזער צו אַ נייער וועלט, וואָלט די גאַנצע געשיכטע פון דער נאָר־וואָס פאַרענדיקטער ערשטער העלפט פון דעם 20סטן יאָרהונדערט, ניט געהאַט קיין זיגען. די וועלט וואָלט אָן אים אויסגעזען, ווי אַ צעגראָבן מערעשקע־בערגל, איבער וועלכן עס טראָגן זיך אַרום צעשראַקענע, צעטומלטע מערעשקעס, וואָס שטויסן זיך צוזאַמען, צעלויפן זיך און ווייסן ניט וואו צו גיין. מיט דעם דאָזיקן וועג־ווייזער איז די וועלט געוואָרן איינהייטלעכער, פעלקער און לענדער זיינען דערנענטערט געוואָרן איינס צום אַנדערן, דער ייד מיטן שפּאַניער, דער רוס מיטן אַמע־ריקאַנער, דער פראַנצויז מיטן כינעזער האָבן געפונען אַ געמיינזאַמע שפראַך און האָבן זיך אָנגעהויבן צו פאַרשטיין. אין קאַמפן, אין מלחמות, אין ווייטיקן און אין פריידן האָט זיך אין דער ערשט־פאַרענדיקטער ערשטער העלפט פון אוינער איצטיקן יאָרהונדערט אָנגעהויבן אויסשיילן, אויסבילדן און שטעלן זיך אויף די פיס א נייע וועלט פון א באפרייטער ארבעטער־מענטשהייט. זאָל די צווייטע העלפט פון דעם יאָרהונדערט פאַרענדיקן דאָט, וואָס די ערשטע האָט אָנגעהויבן!

50 יאר נאך דער רעוואָלוציע פון 1905

דעם 30טן אָקטאָבער 1955 איז געוואָרן פונקט 50 יאר, אַ האַלבער יאר־ הונדערט זינט דעם זיג פון דער ערשטער רוסלענדישער רעוואָלוציע אין אָקטאָבער 1905. דער נצחון פון דערדאָזיקער רעוואָלוציע איז, אמת, געווען אַ צייטווייליקער, אַ קורץ־דוירענדיקער. די צאָרישע רעגירונג, וועלכע איז דורך דעם אַלגעמיינעם ארבעטער־סטרייק פון מיטן אָקטאָבער 1905 געשטעלט געוואָרן אויף די קני און האָט אין דעם צאָרישן מאַניפעסט פון דעם 17טן (30טן) אָקטאָבער צוגעזאָגט די פעלקער פון רוסלאַנד פרייהייט און גלייכהייט, די אָפּשאַפונג פון מאַנאַריכיסטישן אַבסאָלוטיזם, די איינפירונג פון אַ פאַר־לאַמענטאַרישער אָרדענונג, געבויט אויף אַלגעמיינע געהיימע וואַלן, א. א. ו. ו. האָט שוין אויף מאַרגן נאָך דעם מאַניפעסט און נאָך דער פאַרענדיקונג פון דעם אַלגעמיינעם סטרייק אָנגעהויבן אַ בלוטיקן קאַמף קעגן דער רעוואָלוציע. צו די ערשטע שריט פון דעם צאָריום אין דעם פרט געהערט די אָרגאַניזירונג פון הונדערטער בלוטיקע פּאָגראַמען אויף יידן אין די שטעט און שטעטלעך פון דעם תּהום (וואו יידן האָבן געמעגט וואוינען), און אויף אַרבע־טער און אינטעליגענץ אין די רוסישע שטעט, וואו קיין יידישע באַפעלקערונג איז ניט געווען. די ווייטערדיקע שריט פון דער צאָרישער רעגירונג אין דער ריכטונג פון דערשטיקן די רעוואָלוציע האָבן זיך אויסגעדריקט אין דער פּאָליטישער אָרגאַניזירונג פון די רעאַקציאָנערע עלעמענטן אין דער געזעל־שאַפט. אָנגעהויבן האָט זיך מיט דעם לומפן־פּראָלעטאַריאַט און די אָפּגע־שטאַנענסטע שיכטן פון שטאַטישע מעשטשאַנעס (קליינבירגער) און פּויערים אין דעם פּאָגראַמיסטיש־אַנטיסעמיטישן „פאַראַיין פון רוסישן פּאָלק“, און געענדיקט מיט דער אָרגאַניזירונג פון דער גרויסבורזשואַזיש־פּריצישער רע־אַקציע אין דער רעאַקציאָנערער אַזוי־גערופּענער „אַקטיאַבריטישער“ פאַר־טיי; די פּריער ליבעראַל־ראַדיקאַלע מיטל־בורזשואַזיע האָט געשאַפן די אַנטי־רעוואָלוציאָנערע „פאַרטיי פון פּאַלקס־פּרייהייט“ (קאָ־דעטן), און ס'האָבן זיך געשאַפן באַדינגונגען פאַר דער אָרגאַניזירונג פון דער מענשעוויסטישער פּאַרטיי, וואָס איר היסטאָרישע אויפגאַבע איז באַשטאַנען אין אָפּנעמען ביי די אַרבעטער דעם גלויבן אין די אייגענע כּוחות און אין אַ מעגלעכער ווידערהאַלונג פון דער רעוואָלוציע.

אַבער הגם דער זיגרייכער פּעריאָד פון דער ערשטער רוסלענדישער רעוואָלוציע האָט לאַנג ניט געדויערט, האָט די רעוואָלוציע גופא פונדעסטוועגן געהאַט אַ קאָלאַסאַלע היסטאָרישע באַדייטונג ניט נאָר פאַר רוסלאַנד אַליין, נאָר פאַר דער גאַנצער וועלט, פאַר דער גאַנצער געשיכטע פון דער ערשטער

העלפט פון 20טן יאָרהונדערט; ניט בלויז פאַר די דירעקטע אַנטיילנעמער אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, נאָר פאַר דער גאַנצער מענטשהייט; און ניט נאָר אויפן פּאָליטישן, נאָר אויך אויפן קולטור־געזעלשאַפטלעכן געביט.

די גרויסע באַדייטונג פון דער רעוואָלוציע פון 1905 פאַר די פעלקער פון דעם אַמאָליקן רוסלאַנד, — צווישן זיי פאַרן יידישן פּאָלק, — איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס זיי האָבן דורך די קאַמפּן און זיגן אין דערדאָזיקער רעוואָלוציע אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די מורא, וואָס איז דורך פאַרשיידענע קוואַלן און ווירקונגען פאַרפלאַנצט געוואָרן צווישן זיי אין משך פון הונדערטער יאָרן.

דאָס גרויסע רוסישע פּאָלק האָט מען אין משך פון דורות איינגערעדט און געצוואונגען גלויבן מיט גוטן און מיט בייזן, אַז דער צאָר איז דער „באַטישקאַ“, דאָס „פּאַטערל“ פון דעם גאַנצן פּאָלק, פון דעם גאַנצן לאַנד, דער עלטסטער איבער אַלעמען, דער הייליקסטער און דער גערעכטסטער, וואָס זיינע מעשים אין פירונגען טאָרן נישט נאָר ניט קריטיקירט ווערן, — מען טאָר אויף זיי אַפילו קיין קשיות ניט פּרעגן אונטער דער דראָאונג פון די שווערסטע שטראַפּן. ביי די ברייטע מאַסן פון די רוסלענדישע פעלקער האָט זיך אין משך פון יאָרהונדערטער אויסגעאַרבעט אַ זיכערקייט, אַז „צו גאָט איז הויך און צום צאָר איז ווייט“, און אַז דער אונטערשייד צווישן דעם אַלמעכטיקן גאָט און דעם אַלמעכטיקן צאָר איז גאַרניט קיין גרויסער. און די מורא, וואָס מען האָט איינגעוואוינט דאָס פּאָלק צו האָבן פאַרן צאָר און פאַר דער גאַנצער אינסטיטוציע פון דער אַבסאָלוטער מאַנאַרכיע איז אויסגעשפּרייט געוואָרן אויך אויף יעדן טייל און שרייפל פון דער צאַרישער הערשאַפּט־מאַשין, פון גענעראַלן, גובערנאַטאָרן און גלחים ביז דעם פשוטסטן גאַראַדאָוואַי און זשאַנזאַרם. דאָס פּאָלק איז עקספּלואַטירט און געמאַטערט געוואָרן, האָט געליטן, האָט געציטערט און איז פאַרזיכערט געוואָרן, אַז אויפֿ־הויבן אַ האַנט קעגן צאַריזם איז פּונקט אַזוי אוממעגלעך און האַפּענונגלאָז, ווי אויפהויבן אַ געווער קעגן גאָט.

ווי דער צאַריזם האָט אַלזייטיק געדריקט דאָס יידישע פּאָלק איז צו גוט באַוואוסט, ספּעציעל די, וואָס ווייסן עפּעס וועגן יענע צייטן פון אייגענער דערפאַרונג. ווי שלעכט די צאַרן זיינען ניט געווען צו יידן, זיינען די יידן געווען טיף איבערצייגט, אַז „מען טאָר קעגן אַ שלעכטן מלך ניט בעטן גאָט, ווייל עס קאָן קומען נאָך אַן ערגערער“. יידישע עלטערן האָבן געוואַרנט זייערע זין און טעכטער, אַז „אַ ייד טאָר זיך ניט מישן“, אַז ווי דאָס לאַנד ווערט געפירט, איז ניט קיין יידישער עסק, און בכלל, אַז די וואָס פּרואוון זיך שטעלן קעגן וועלכן עס איז אַקט פון צאַריזם ביז סאַמע אונטן, ביז זיינע נידעריקסטע באַאמטע, זיינען אומפאַראַנטוואָרטלעכע „יינגלעך און מיידלעך“, וואָס קענען ניט האָבן קיין שום אויסזיכטן אויף דערפאַלג.

דער צאַריזם האָט געדריקט דאָס יידישע פּאָלק ניט נאָר פּאָליטיש. אין

די צאָרישע צייטן פלעגט מען זאָגן, אַז דער גאַנצער געזעץ־קאָדעקס פון דעם דעמאָלטדיקן רוסלאַנד באַשטייט איינגטלעך בלויז פון איין איינציקן קורצן זאַץ: „קראָמיע יעווערעיעוו“ („א חויץ יידן“). אַלע אַנדערע פונקטן פון דעם רוסלענדישן געזעצבוך זיינען בלויז אויסטייטשונגען פון דעמדאָזיקן ערשטן און איינציקן פונקט. דער אָפענער צוועק פון דער גאַנצער צאָרישער פּאָליטיק בנוגע יידן איז געווען (לויט דער פּאַרמולע פון צאַר אַלעקסאַנדער דעם דריטנס גאַנעטסטן עצה־גבעער, פּאַביעדאַנאַטצעוו), אַז די יידן־פּראָגע אין רוסלאַנד דאַרף געלייזט ווערן דורך דריי פונקטן: ערשטנס, זאָל אַ דריטל פון אַלע יידן צוליב די שווערע געזעץ־באַגרענעצונגען געצוואונגען ווערן אויסצור־וואַנדערן פון לאַנד; צווייטנס, זאָל נאָך אַ דריטל געבראַכט ווערן עקאַ־נאַמיש צו אַזאַ צושטאַנד, אַז ס'זאָל אויסשטאַרבן פון הונגער; און דריטנס, אַז דער פּאַרבלעבענער דריטל פון די „בעסערע“, דאָס הייסט רייכערע יידן, זאָל זיך אויסשמדן...

און מען קאָן ניט זאָגן, אַז די דאָזיקע „פּראָגראַם“ איז פּאַרבלעבן בלויז אין טעאָריע, אָדער אַז זי איז אַנגעווענדט געוואָרן אינגאַנצן אַן דערפּאַלג. זינט דעם אָנהייב פון די 80ער יאָרן, ווען די דאָזיקע „דריי פונקטן“ פון דער צאָרישער פּאָליטיק בנוגע יידן אין רוסלאַנד זיינען פּאַרמולירט געוואָרן, האָבן הונדערטער טויזנטער יידן אויסגעוואַנדערט יעדן יאָר פון רוסלאַנד אין אַלע עקן וועלט, — דערהויפּט אין די פּאַראַייניקטע שטאַטן; די אַרעמקייט אין די קליינע שטעט און שטעטלעך פון תּחום, וואו ס'רוב פון דער יידישער באַפעלקערונג האָט זיך געפונען, האָט געהאַלטן אין איין וואַקסן, און אויב קיין דריטל פון דעם רוסלענדישן יידנטום איז אַפילו ניט אויסגעשטאַרבן פון דעם, איז אָהער זיכער, אַז אַ סך מער ווי אַ דריטל איז „געשטאַרבן פון הונגער דריי מאָל אַ טאָג, אַחוץ שבתים און יום־טובים“.

וואָס איז שייך דעם אויסשמדן פון דעם רייכערן „דריטל“ יידן, האָבן זיך אַ היפשע צאָל יידן, באַזונדערס פון דער ברוזשואַזער אינטעליגענץ, וואָס האָבן ניט איינגעזען קיין מעגלעכקייט אַנדערש צו באַפרייען זיך פון די שווערע צאָרישע באַגרענעצונגען אויפן געביט פון לערנען, פון באַשעפטיקן זיך, פון וואוינרעכט, פון פּאַרנעמען שטעלעס א. א. ו. — אַ היפשע צאָל פון דער דאָזיקער אינטעליגענץ האָט טאַקע „אויסגעביטן דאָס רענדל“ און האָט זיך געשמדט, בעת אַן אומפּאַרגלייכלעך גרעסערער טייל פון דערדאָזיקער „אינטעליגענץ“ האָט באַוואוסטזיניק געזוכט צו אַסימילירן זיך קולטורעל, פּאַרלאָזדיק די יידישע מאַסן אין זייער טאַג־טעגלעכן ביטערן קאַמף פאַר עקזיסטענץ.

„אַ ייד טאָר זיך ניט מישן“ — האָבן די עלטערע דורות יידן אין רוסלאַנד געלערנט און געשטרעבט ווען נויטיק דעם יינגערן דור, און דאָס איז געווען ניט נאָר אַן אויסדרוק פון דער מורא פון די עלטערע, נאָר גלייכצייטיק אַ מיטל צו האַלטן אין צאַם די יינגערע.

נאָר אויפן וועג צו דער ערשטער רוסלענדישער רעוואָלוציע פון 1905

און נאך איר האט זיך דידאזיקע פיל-דורותדיקע מורא אפגעטאן סיי פון די רוסלענדישע פעלקער בכלל, סיי פון דעם יידישן פאלק בפרט. מענטשן האבן „פלוצלינג“ אויפגעהערט מורא צו האבן פארן צאר און פאר זיינע קאזאקן, פאליציילייט, זשאנדארמען און שפיאנען. אבער גלייכצייטיק האבן זיי זיך אויפגעהערט שרעקן אויך פאר גאט און פאר זיינע באדינער אויף דער ערד און האבן אן מורא גענומען אפוארפן די פארשימלטע טראדיציעס פון דעם פארשפעטיקטן קליינשטעטלדיקן מיטלאלטער, וואס האט אזוי געדריקט אויף זייערע טאטע-מאמעס. ווי פון דער ערד (ריכטיקער, פון אונטער-דער-ערד) האט זיך אויפגעהויבן א נייער רעוואלוציאנערער דור, וואס האט דרייסט, מעג אפילו אפט זיין „חוצפהדיק“, אנגעהויבן איבערשאצן די אנגענומענע אלטע ווערטן און שאפן פאר זיך נייע ווערטן און נייע מאסן פאר זיי. דאס איז, נאטירלעך, ניט געקומען „פון זיך“ אליין. דאס איז געווען דער רעוולוציאנער פון דעם טיפן רעוואלוציאנערן אויפאקערן און פארזייארבעט פון דער רוסלענדישער רעוואלוציאנערער באוועגונג בכלל און פון דעם לענינשן פליגל פון דער סאציאל-דעמאקראטיע בפרט.

דער יידישער ארבעטער, וואס איז פריער באטראכט און באהאנדלט געווארן ניט קיין סך בעסער, ווי א שקלאף, האט דורך דער רעוואלוציאנערער באוועגונג אין רוסלאנד דערפילט זיין ווערט און ווירדיקייט. ער האט זיך דערפילט אלס א קראפט, וואס „ווען דיין שטארקער ארעם וויל, בלייבן אלע רעדער שטיל“. דאס לשון פון דעם יידישן ארבעטער און הארעפאשניק, וואס איז פריער באטראכט און באהאנדלט געווארן ווי א מינדערווערטיקער „זשארגאן“, וואס פאסט בלויז פאר עם-הארצים און פאר דינסטמיידלעך, איז דורך די דערפארונגען פון די יידישע מאסן אין דער רעוואלוציע פון 1905 דערהויבן געווארן צו א שטאלצער שפראך פון קאמף און קולטור. א באדייטנדיקער טייל פון דער יידישער אינטעליגענץ, וואס האט זיך פריער געשעמט מיט יידיש האט ניט נאר גענומען שטאלצירן מיט יידיש (אפט ביז נאציאנאליסטישער איבערטרייבונג!), נאר האט אין אים געפונען א פרוכטבארן מיטל פאר קולטור-שאפונג. די יידישע פרעסע, וואס האט אין רוסלאנד אינגאנצן ניט עקזיסטירט ביזן אנהייב פון דעם יארהונדערט (מיט דעם קליינעם אויסנאם פון דעם „קול מבשר“, וואס האט א קורצע וויילע עקזיסטירט אין די 80ער יארן), איז ארויס פון דעם רעוואלוציאנערן אונטערגרונט, וואו זי האט געטאן איר חלק אין אויפוועקן די יידישע מאסן. זי האט מיטאמאל באזייטיקט די פריערדיקע מאנאפאל פון דער העברייאישער פרעסע און האט זיך צעבליט אין א ברייט-פארשפרייטער, פארשיידנפאר-ביקער מאדערנער יידישער פרעסע. יידישע שרייבער, וואס זיינען ביזן סוף פון 19טן יארהונדערט געווען צעווארפענע יחידים, וואס האבן זיך ס'רוב באהאלטן אונטער פסעוודאנימען, ווייל פאר אן אינטעליגענטן מענטשן האט ניט געפאסט צו זיין באקאנט אלס „זשארגאנישער“ שרייבער, האבן זיך דערפילט אלס מיטגלידער פון א וואקסנדיקן שעפערנישן קאלעקטיוו — אין

ווארשע, אין ווילנע, אין אָדעס, אין קיעוו, — און זיינען מיט שטאַלץ אַרויסגעקומען אונטער זייערע אייגענע נעמען. אויף דער ״ידישער גאַס״ האָט אויפגעבליט אַ נייע קולטור-באַוועגונג, וואָס האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף די באַדערפענישן פון די ברייטע יידישע מאַסן, האָט אַרויסגערוקט אַן אייגענע אינטעליגענץ, מיט פּראָגרעסיווע און אַפילו רעוואָלוציאָנערע טראַג-דיזיעס. זי האָט פּאַרשטופּט אין אַ זייט דעם ביטערן אַנדענק פון די צייטן, ווען שמדן זיך צוליב אַ ״קאַריערע״ איז געווען אַ ״נאַרמאַלע״ זאַך און ווען די בורזשאַווע אַסימילאַציע איז אין שותפות מיט אַ פּרימיטיוון משיח-נאַציאָנאַליזם געווען די הערשדיקע אידעאָלאָגיע אין יידישן לעבן.

דער צאַרישער צוזאַג אין אַקטאָבער 1905 איינצופירן גלייכע רעכט פאַר אַלע בירגער, אַ צוזאַג אויף וועלכן די יידישע בורזשאַווע האָט געבויט אירע האַפענונגען אויף דער ״דערגרייכונג״ פון אירע געגאַרטע ״דריי רעכט״: דאָס רעכט צו האַנדלען אומעטום, דאָס רעכט צו וואוינען אומעטום און דאָס רעכט צו באַזוכן די מיטעלע און הויכע רעגירונג-שולן, איז ניט פאַרווירקט-לעכט געוואָרן. אין געזעצבוך זיינען אַלע פּריערדיקע באַגרענעצונגען קעגן יידן פאַרבליבן, אָבער די ברייטע יידישע מאַסן האָבן אַליין פּראַקלאַמירט און פּראַקטיצירט זייער גלייכהייט מיט די אַרומיקע באַפעלקערונגען דורך אַן אַקטיוון אַנטייל אין דעם אַלגעמיינעם פּאָליטישן לעבן, דורך די פּאַרשיידענע לעגאַלע און אומלעגאַלע פּאַרטייען. זיי האָבן אויפגעהערט צו קוקן אויף דער אַרומיקער פּאָליטישער און קולטור-וועלט, ווי אויף אַ פּרעמדער ״גוי-אישער״ און פּיינטלעכער וועלט. זיי האָבן אַלץ מער און מער באַטראַכט זייער אומגלייכקייט פאַרן געזעץ, ווי אַ אַ צייטווייליקע זאַך, ווי עפעס אַן איבער-בלייבעכץ פון אַן אַלטער קראַנקהייט, אָדער פאַראורטייל, וואָס מוז און וועט באַזייטיקט ווערן. די יידישע מאַסן פון נאָך דער רעוואָלוציע פון 1905 האָבן זיך דערפילט און געפירט אַנדערש, ווי פאַר דערדאַזיקער רעוואָלוציע, אַ ציע, — אַ נייער שטראַם איז אַריינגעבראַכט געוואָרן אין זייער לעבן, אַ באַפרייענדיקער ווינט, וואָס האָט אָפּגעפּרישט די לופט אין דער צעפּאַלנ-דיקער געטאַ.

דער נייער בליק אויף דער וועלט האָט זיך אומפאַרמיידלעך געמוזט אַפּרופּן אויך אויף דעם כאַראַקטער פון דער יידישער ליטעראַטור פון דעם פּעריאָד פון נאָך 1905. בעת די יידישע ליטעראַטור פון דער צווייטער העלפט פון 19טן יאָרהונדערט אין יידיש, העברייאיש און רוסיש האָט געהאַט צו טאָן הויפּטזאַכלעך מיט דעם יידישן שטייגער, אָפּגעשטויסן און אָפּגע-שיידט פון דער אַרומיקער וועלט, האָט זיך נאָכן יאָר 1905 באַוויזן אַ גרויסע צאָל יונגע יידישע דיכטער און פּראָזאַאיקער, וואָס האָבן גענומען זוכן און אויסדרוקן דאָס אַלגעמיינ-מענטשלעכע אין דעם יידישן לעבן און אין דעם יידישן יחיד. אפשר אויפן שאַרפּסטן אופן איז דער נייער צוגאַנג געקומען צום אויסדרוק אין דעם אונטערשייד צווישן צוויי ״שטעטלעך״: שלום אַשם און י. מ. ווייטענבערגס. אין דער צייט ווען שלום אַש האָט אין זיין

„שטעטל“, וואָס איז נאָך דורך דער רעוואָלוציע ניט באַרירט געוואָרן, געזוכט צו ראַמאָנטיזירן דעם באַלעבאָטישן שטייגער און די געזעלשאַפטלעכע באַציאָונגען פֿון דער אַפּשאַטאַרבנדיקער פּאַרגאַנגענהייט, האָט דער געוועזענער זאַטל-אַרבעטער, י. מ. וויסענבערג אַרויסגעבראַכט אַ שטעטל, וואָס האָט פּאַרלירן איר פּריערדיקע איינגעשלאַסנקייט און פּאַטריאַרכאַלישקייט און ברויזט מיט קלאַסנקאַמף. — אַפילו ווען נאָך אין פּרימיטיווע פּאַרמען. אַזוי קומט אויך דוד בערגעלסאָן אַרויס אין יענער צייט מיט זיין „אַרום וואָק“ זאָל, אין וועלכן די אַלגעמיינ-מענטשלעכע איבערלעבונגען און שטרעבונגען פֿון זיינע העלדן דאַמינירן איבער די פּאַרבלעבענע סימנים פֿון דעם אַפּ-שטאַרבנדיקן אַלטן שטייגער.

*
*
*

די רוסלענדישע רעוואָלוציע פֿון 1905 האָט געהאַט אַן אַלגעוועלטלעכע באַ-דייטונג, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס איר זיג איז זייער שנעל אַרויסגעריסן געוואָרן פֿון אירע הענט. די וועלט-באַדייטונג פֿון דער דאָזיקער רעוואָלוציע איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס זי האָט מיט זיך אַנגעהויבן און געגעבן אַ שטויס דעם ציקל רעוואָלוציאָנערע שטורעמס פֿון 20סטן יאָרהונדערט, וואָס האָט שוין ביז איצט באַוויזן איבערצובויען אַ גרויסן טייל פֿון דער אַלטער וועלט און האָט זיך נאָך ווייט ניט פּאַרענדיקט. פֿונקט ווי די אַמעריקאַנער רעוואָ-לוציע פֿון 1776 איז געווען דער פּאַראַויסגייער פֿון דער גרויסער בורזשאַזער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע פֿון 1789, און די שפּעטערדיקע פּראַנצויזישע רעוואָלוציע פֿון 1848 איז געוואָרן דער סיגנאַל פּאַר אַ גאַנצער ריי רעוואָלו-ציעס, וואָס האָבן זיך איבערגעטראָגן איבער מערב איראָפּע און אַפּגערייניקט דעם וועג פּאַר דעם קאַפיטאַליסטישן איבערבויען פֿון דער דעמאָלטדיקער וועלט, אַזוי איז די רוסלענדישע רעוואָלוציע פֿון 1905 געווען אַן אַנאָגעריין פֿון אַ גאַנצער ריי רעוואָלוציאָנערע ענדערונגען, וואָס זיינען נאָך איר פּאַר-געקומען אין עסטרייך (1906), אין טערקיי (1910), אין כינע (1911); אויף די באַלקאַנען א. א. וו.

די רוסלענדישע רעוואָלוציע פֿון 1905 האָט זיך אויסגעצייכנט פֿון אַלע פּריערדיקע רעוואָלוציעס מיט איין וויכטיקן פרט: הגם זי האָט לכתחילה געזאָלט זיין אַ בורזשאַזע רעוואָלוציע קעגן דער צאַריש-פּריצישער הערשאַפט, איז אָבער דער הויפּט-באַוועגער אין דערדאָזיקער רעוואָלוציע, די קראַפּט, וואָס האָט איר געגעבן אַלע אירע נצחונות, די צייטווייליקע, ווי די מער פּערמאַנענטע, געווען דער פּילנאַציאָנאַלער רוסלענדישער אַרבעטער-קלאַס. אין דערדאָזיקער רעוואָלוציע איז דער מאָדערנער אַרבעטער-קלאַס צום ערשטן מאל נאָך דער קורצווייליקער פּאַריזער קאַמונע פֿון יאָר 1871 אַרויסגעטראָטן ניט נאָר ווי אַ באַזונדערער קלאַס, נאָר ווי די פּירנדיקע קראַפּט, וואָס זי אַליין איז געווען בכוח צו שטעלן די צאַרישע מאַכט אויף די קני און אונטערצו-נעמען די לייזונג פֿון די גרויסע נאַציאָנאַלע און פּאָליטישע פּראָבלעמען פֿונעם גאַנצן לאַנד און פֿון אַלע פעלקער פֿון רוסלאַנד, וואָס די רוסלענדישע

בורזשואַזיע האָט זיך ניט געפילט בכוח, אָדער שוין ניט געהאַט קיין חשק אונטערצונעמען.

הגם די רעוואָלוציע פון 1905 האָט ניט באַוווּן צו דערשלאַגן זיך ס'רוב פון די קאָנקרעטע אויפגאַבן וועלכע זי האָט זיך געשטעלט, איז זי אָבער בשום אופן ניט געווען קיין דורכפאַל. פאַרקערט: אַחוץ איר אומדירעקטער ווירקונג אויף אַנדערע לענדער איז זי געווען אַ דירעקטע צוגרייטונג צו דער גרעסטער רעוואָלוציע פון דער ערשטער העלפט פון 20סטן יאָרהונדערט, צו דער סאַציאַליסטישער אַקטאַבער־רעוואָלוציע פון 1917, וואו דער אַרבעטער־קלאַס איז שוין אַרויסגעטראָטן אַלס שותף און אַנפירער פון דעם האַרע־פאַשנעם פּויערטום ניט נאָר קעגן דעם צאַריום און קעגן די פּריצים, נאָר אויך קעגן דער בורזשואַזיע, קעגן דעם קאַפיטאַליזם און קעגן דעם גיפטיקסטן אויסדרוק פון דעם קאַפיטאַליזם אויף זיין העכסטער שטופע, קעגן דעם מאַדערנעם פעלקער־פאַרשקלאַפּנדיקן קריגערישן אימפעריאַליזם. די דער־פאַרונגען פון דער רעוואָלוציע פון 1905 האָבן ניט נאָר צוגעגרייט דעם נצחון פון דער אַקטאַבער־רעוואָלוציע פון 1917, נאָר אויך בייגעטראָגן צום זיג פון דער גיגאַנטישער כינעזישער רעוואָלוציע פון 1948 און פון די אַנדערע פעלקער, וואָס האָבן זיך נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה אויפ־געהויבן קעגן דעם פרעמדן אימפעריאַליסטישן יאָך און קעגן זייערע היימישע אונטערדריקער.

אין אַט דעם ליגט דער גרויסער ווערט און די היסטאָרישע באַדייטונג פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע פון 1905: זי האָט געהאַט אירע וויכטיקע אַפּקלאַנגען איבער גאַר דער וועלט, און צווישן איר אויך אין יידישן לעבן, ניט נאָר אויפן פּאָליטישן געביט, נאָר אויך אויף אַ ברייטן געזעלשאַפטלעכן און קולטור־באַדן.

פאַרפּראַזירנדיק דזשאַן רידס באַרימטע כאַראַקטעריסטיק פון די זיג־רייכע אַקטאַבער־טעג פון 1917 אַלס די „צען טעג, וואָס האָבן אויפגעטרייסלט די וועלט“, קאָן מען זאָגן, אַז די פאַרגייערין פון דער סאַציאַליסטישער אַקטאַבער־רעוואָלוציע פון 1917, די רוסלענדישע רעוואָלוציע פון 1905 איז געווען אַ שטורעם, וואָס האָט אויפגעטרייסלט דעם פּונדאַמענט פון דער אַלטער־וועלט און אַנגעצייכנט אַ וועג פאַר אַ נייער וועלט.

מיין ערשטער 1-טער מאי

מיין ערשטן „ערשטער מאי“ האב איך געפייערט אין יאָר 1903. געווען איז עס אין מיין היים־שטאָט, אין ניקאלאיעוו, אַ שטאָט אין דרום־אוקראַינע, ניט ווייט פון אָדעס. די שטאָט האָט פאַרמאָגט צוויי גרויסע שיף־בוי זאַוואַדן (פלענטס) און אַ גרויסע צאַל אינדוסטריעלע אַרבעטער, צווישן וועלכע די סאַציאַל־דעמאָקראַטן האָבן אָנגעפירט אַ כסדרדיקע — פאַרשטייט זיך, טיף אונטערערדישע — אַרבעט. אַזוי ווי קיין יידן האָבן אויף דיִדאַזיקע זאַוואַדן ניט געאַרבעט, ווייל מ'האַט אַהין קיין יידן ניט אַריינגענומען, איז די יידישע באַפעלקערונג, מיטן אויסנאַם פון אַ צאַל יוגנטלעכע און סטודענטן, כמעט ניט באַרירט געוואָרן דורך דערִדאַזיקער אַרבעט — און דורך די פּאָליטישע שטימונגען פון די רוסישע אַרבעטער. מ'האַט געהערט, אַז אויף דעם 1טן מאַי מאַכן געוויסע אַרבעטער „מאַיאָוקעס“, אַרויספאַרנדיק אויף שיפלעך איבער דעם בוג און אינגול, — נאָר צווישן מיינע באַקאַנטע איז ניט געווען קיינער, וואָס האָט זיך אין אַזאַ מאַיאָוקע באַטייליקט.

אַבער מיט דער מאַי־פייערונג פון 1903 איז פאַרגעקומען עפעס אַנדערש. געווען איז עס באלד נאָך דעם שרעקלעכן קעשעניעווער פאַגראַם, וואָס האָט אויפגערודערט די גאַנצע וועלט און באַזונדערס, נאַטירלעך, די יידישע באַ־פעלקערונג פון דרום־אוקראַינע, וואָס געפינט זיך אין דער נאָענטסטער שכנות מיט בעסאַראַביע. מען קאָן זאָגן, אַז שוין נאָך די ערשטע ידיעות וועגן דעם קעשעניעווער פאַגראַם האָט די יידישע יוגנט אין ניקאלאיעוו, פונקט ווי אין אַנדערע שטעט פון תּחום, גענומען טראַכטן און ריידן וועגן זעלבשוין. און אינטערעסאַנט איז, אַז ביי קיינעם איז דערביי ניט געווען דער מינדסטער צווייפל, אַז שולדיק אין דעם קעשעניעווער פאַגראַם איז געווען דירעקט די צאָרישע רעגירונג און איר פּאָליציי און אַז די זעלבשוין מוז אַרגאַניזירט ווערן קעגן די מעגלעכע פאַגראַמשטיקעס, פונקט ווי קעגן דער פּאָליציי און דער גאַנצער צאָרישער נאַטשאַלסטוואָ.

דיִדאַזיקע שטימונג פון דער יידישער יוגנט איז תּיכף אונטערגעכאַפט געוואָרן דורך דער אונטערערדישער באַוועגונג אין שטאָט און דורך איר איז ווי אַ בליץ פאַרשפּרייט געוואָרן פון מויל צום אויער אָן אָנזאָג, אַז היינטיקס יאָר וועט דער 1טער מאַי געפראַוועט ווערן מיט אַ דעמאָנסטראַציע אויף די גאַסן און וועט זיך קאָנצענטרירן אַרום דעם גראַדאַנאַטשאַליקס (דעם גובער־נאַטאַרס) הויז, (די הויפּט־אורזאָך, פאַרוואָס די אונטערערדישע באַוועגונג האָט באַשלאָסן אַרויסצוטראַטען מיט אַן אַפענער דעמאָנסטראַציע צום 1טן

מאי (וועלכער פלעגט דעמאלט געפייערט ווערן אין רוסלאנד לויטן „אלטן“ קאלענדאר, דעם 18טן אפריל) איז געווען די גרויסע אויפרעגונג, וואס האט געהערשט צווישן די פארט- און זאוואד-ארבעטער צוליב די ארעסטן פון זייערע פארטרעטער, וואס האבן געפירט אונטערהאנדלונגען מיט דער אדמי-ניסטראציע וועגן די ארבעט-באדינגונגען, די דאזיקע שטימונגען פון דער ארבעטער באפעלקערונג האבן עס געשאפן דעם באדן פאר דעם ערשטן אפע-נעם 1טן מאי ארויסטריט אין ניקאלאיעוו.

אין דעם טאג פון דער דעמאנסטראציע האבן זיך אויף דער הויפט-גאס, סאבארנאיא, אויף די סקווערן און אויפן בולוואר גענומען ווייזן גרופעס אר-בעטער און יוגנט, וואס פלעגן זיך פלוצלינג אפשטעלן, ארויסהויבן א רויטע פאן, אויסרופן עטלעכע רעוואלוציאנערע לאזונגען, צווישן וועלכע „דאלאי סאמאדערזשאוויע“ האט פארנומען דעם ערשטן ארט, און זיך צעשפרייטן, איידער די פאליציי איז אנגעלאפן, כדי באלד צו פארזאמלען זיך אויף אן אנדער ארט. די פאליציי איז ארומגעפלויגן ווי פארסטע און דאס האט צוגעגעבן מער דרייסקייט דער יוגווארג, וואס האט געזוכט אנצומאכן אויף די גאסן אזוי פיל טומל, וויפיל עס האט זיך נאר געלאזן.

ארום 1 בייטאג איז דער פלאץ ארום דעם גובערנאטארס הויז געווען פארפליצט מיט מענטשן, צווישן די גרופעס ארבעטער, אנגעטאנענע אין זייערע ארבעטער-קליידער, האבן איך געזען א צאל פון מיינע יוגנטלעכע באקאנטע און חברים, וואס האבן קיינמאל ניט געהאט קיין שייכות מיט דער רעוואלוציאנערער באוועגונג און וואלטן, ווארשיינלעך, פריער קיינמאל ניט געטראכט צו באטייליקן זיך אין א רעוואלוציאנערער ארבעטער-דעמאנסטרא-ציע. זיי האט געבראכט צום גובערנאטארס הויז דער קעשעניעווער פאגראם, די שטימונג פון פראטעסט און זעלבשוץ און, ווארשיינלעך, די אלגעמיינע אטמאספערע פון „פאר דעם שטורעם“, וואס האט זיך שוין אנגעהויבן פילן אין רוסלאנד.

דער עולם האט גערעדט, געטומלט, פון פארשיידענע ווינקלען האבן זיך געהערט אויסגעשרייען. די פאליציי, וועלכע איז געווען ווי א הייפל קעגן דעם גרויסן עולם, האט זיך געפרואווט פון צייט צו צייט אריינרייסן אין דער געדיכטער מאסע, אבער איז צוריקגעשטויסן געווארן מיט געלעכטער און מיט א פייפער. ביסלעכווייז האט זיך אין פראנט פון דעם גובערנאטארס הויז אויסגעפארמירט א גרופע, וועלכע האט ארויסגעשטעלט פלאקאטן און א רויטע פאן, און האט גענומען אויסשרייען פאדערונגען, וועלכע דער עולם האט אנגעהויבן אונטערהאלטן ווי א כאר:

„מיר פאדערן צו באפרייען די פארטרעטער פון די זאוואדן!“

„אכט שעה ארבעט, אכט שעה רו, אכט שעה שלאף!“

„נידער מיט דער פאליציי און די פאגראמשטישקעס!“

„מיר וועלן די הענט צעברעכן די גראמילעס!“

„זאל לעבן דער אינטערנאציאנאלער יום-טוב, דער 1טער מאי!“

„נידער מיט דער זעלבסטעהערשאפט!“

פלוצלינג האָט זיך פון דערווייטנס דערהערט אַ צאָקען פון לויפנדיקע פּעַרדישע קאַפּיטעס איבער דעם שטיינערנעם ברוק :

— קאַזאַקן !

פון דער זייט פון דעם „סאָבאַרנעם“ פּלאַץ האָט זיך געיאָגט אַ גרופּע פון עטלעכע צענדליק דאַנער קאַזאַקן אויף שפּרינגענדיקע, ברוינע פּעַרד. דער עולם האָט זיך געהאַלטן אַ וויילע, אָבער ווען די קאַזאַקן זיינען צוגע- קומען נאַענטער, האָט זיך דער גאַנצער עולם געלאָזן לויפן אין דער קעגנ- זעצלעכער ריכטונג, אין די זייטיקע גאַסן. און איך, נאַטירלעך, מיט אַלעמען... די קאַזאַקן האָבן אָבער ניט נאַכגעיאָגט דעם עולם. אַנשטאַט דעם האָבן זיי זיך אויסגעשטעלט פון ביידע זייטן פון גובערנאַטאָרס הויז, און איידער מ'האַט זיך אַרומגעקוקט, האָט שוין דער עולם ווידער אַנגעפּילט דעם פּלאַץ מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז די קאַזאַקן האָבן זיך געמוזט אַביסל צוריקציען.

— ראַסכאַדיס ! (צעגייט זיך !) — האָבן גענומען שרייען די פּאַליסלייט און דער קאַזאַקישער אָפיצער. דער עולם האָט געענטפּערט מיט אַ פּייפּעריי און מיט אויסגעשרייען. די קאַזאַקן האָבן זיך אָפּגערוקט צוריק אויף אַ קוואַרטאַל, גרייט ווידער צו לאָזן זיך לויפן אויפן עולם. וועט דער עולם ווידער אַנטלויפן, אָדער ניט ?

איך האָב אַרומגענומען הינטער זיך מיט די הענט אַ דינעם בוים, הינטער וועלכן כּ״בין געשטאַנען, און האָב צו זיך אַליין גערעדט : — מען טאָר ניט אַנטלויפן ! מען טאָר ניט אַנטלויפן ! מען טאָר ניט !... מען מוז בלייבן שטיין, וואָס עס זאָל ניט זיין ! אויב איך וועל איצט אַנטלויפן, וועל איך שוין מער קיינמאַל ניט קאָנען באַטייליקן זיך אין אַ דעמאָנסטראַציע...

דער קאַזאַקישער אָפיצער האָט פון ווייטנס אַ מאַך געטאָן מיט דער נאַגאַיקע און געגעבן אַ סיגנאַל. די קאַזאַקן האָבן זיך ווידער אַ לאָז געטאָן מיט זייערע פּעַרד אויפן עולם. אָבער די מאַסע מענטשן, מענער און באַ- זונדערס פרויען, האָבן זיי באַגעגנט מיט אַזאַ געשריי, פּייפּעריי און פּראַ- טעסטן, אַז די פּעַרד האָבן זיך אָפּגעשטעלט האַרט לעבן זיי. ווייטער גיין האָבן זיי ניט געקאָנט. די געדיכטע מענטשן־וואַנט האָט זיך ניט גערירט פון אַרט. די קאַזאַקן האָבן עס אויך דערפּילט און זיינען געזעסן אין די זאַטלעך, ווי זיי וואַלטן ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיך. אין עטלעכע מינוט אַרום האָט זיי דער אָפיצער באַפוילן צוריקצוציען זיך צום ווינקל פון גאַס.

דער דעמאָנסטריירנדיקער עולם האָט אָפּגעהאַלטן זיין ערשטן וויכטיקן נצחון : ער האָט דערפּילט, אַז ער קאָן, אויב ער וויל נאָר, בלייבן אויפן אַרט און צווינגען די באַוואַפנטע מאַכט צוריקצורעטן. „נאַטשאַלסטוואַ“ האָט עס, ווי עס זעט אויס, אויך דערפּילט. און דעמאָלט איז אויפן באַלקאן פון הויז אַרויס פּריער דעם גובער- נאַטאָרס סעקרעטאַר און דערנאָך דער גובערנאַטאָר אַליין און האָט מיט אַ בויםלידן קול גענומען בעטן ביי דעם עולם, ביי די „בראַטציי“ (ברידער-

לעד). מען זאל זיך צעגייין און ניט מאַכן קיין אומאַרדענונגען. אויף די אויס-
געשריייען פון דעם עולם האָט דער גובערנאַטאָר געענטפערט, אַז ער וועט
זען צו באַפרייען די, וואָס זיינען „לויט אַ מיספאַרשטענדעניש“ אַרעסטירט
געוואָרן און ער וועט ניט דערלאָזן, אַז אין שטאַט זאלן באַגאַנגען ווערן
אומאַרדענונגען און גוואַלדטאַטן קעגן וועמען עס איז...

ווייטער שטיין ביים גובערנאַטאָרס הויז און וואַרטן אויף גליקן האָט
שוין מער ניט געהאַט קיין זינען. דער עולם האָט אָנגעהויבן פאַרלאָזן דעם
פלאַץ, אָבער ניט איינציקווייז, נאָר אין גרויסע גרופעס. לאַנג נאָך איז די
סאָבאַרנאַיאַ, די ניקאַלאַיעווער הויפט-גאַס, געווען באַדעקט מיט אַן אומ-
געוויינלעכן עולם שפאַצירער, מיט אַרבעטער פון די זאוואָדן און פון די
סלאַבאָדקעס (אַרבעטער-פאַרשטעטל) אין זייערע אַרבעט-קליידער.

די מענטשן, — איך ווייס עס, יעדנפאַלס, וועגן זיך און מיינע נאָענטע
חברים, — זיינען עפעס זיכערער און גרעסער געווארן אין זייערע געפילן,
אין זייערע אייגענע אויגן, מען איז געגאַנגען מיט אויפגעהויבענע קעפּ פון
זיגער. מען האָט הויך גערעדט און געגאַנגען מיט ניט-איילנדיקע, גע-
מאַסטענע טריט. מען האָט געפילט, ווי אַ הויקער וואַלט אַראָפּגעפאַלן
פון די רוקנס דורך דעם, וואָס מען האָט געצוואונגען דעם גובערנאַטאָר
אַרויסצוגיין צום עולם.

דאָס איז געווען מיין ערשטער 1טער מאַי, אין יאָר 1903, מיט איבער
אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק.

דער בלוטיקער זונטיק (פון 9טן יאנואר, 1905)

דער 9טער יאנואר 1905 (לויט דער איצטיקער צייטרעכענונג — דער 22טער) אין צארישן רוסלאנד איז געווען א וויכטיקער איבערבראך־מאמענט אין דער געשיכטע. אין דעם טאג איז אין דער צארישער מלוכה, וואו דאס פאלק איז אין משך פון יארהונדערטער געווען אַממערסטן געבונדן הענט און פיס, פיזיש און גייסטיק, פארגעקומען דער ערשטער גרויסער און די־רעקטער מאַסן־צוזאַמענשטויס צווישן דעם פאלק און זיינע הערשער. ווי געוויינלעך אין צארישן רוסלאנד און אונטער אַלע רעאַקציאָנערע רעזשימען איז דאָס פרידלעך דעמאָנסטרירנדיקע פאלק אויפגענומען געוואָרן מיט אַ האַגל קוילן, אונטער וועלכן עס זיינען געפאלן טויזנטער קרבנות. אָבער להיפוך צו דעם „געוויינלעכן“ אויסגאַנג פון אַזאַ בלוט־באַד האָט דאָס פאלק דאָס מאָל דערפילט און פאַרשטאַנען ווער זיין שונא איז און האָט פאַרלאָזן דאָס „שלאַכטפעלד“ פאַרן צארישן ווינטער־פאַלאַץ מיט אַ פעסטער אַנטשלאַסנקייט צו קעמפן קעגן דעם דורכגעפוילטן צאריש־פאַליציאישן רעזשים ביו אַ זיגרייכן סוף.

די ערשטע רוסישע אַקטאַבער־רעוואָלוציע פון 1905 איז געקומען דורך אַ ריי גענעראַל־סטרייקס, וואָס האָבן אין אַ קורצער צייט אַרומגעכאַפט דאָס גאַנצע לאַנד, פאַראַלזירט די פאַליצי־מאַשין און מיליטער־מאַכט פון דער צארישער רעגירונג און זי געצוואונגען — צייטווייליק, — צו שטעלן זיך אויף די קני און נאַכגעבן די פאַדערונגען פון פאלק. די דאָזיקע רעוואָלוציע איז צוגעגרייט געוואָרן דורך די בלוטיקע געשעענישן פון דעם 9טן יאנואר. דאָס פאַרגאַסענע בלוט פון די פעטערבורגער אַרבעטער האָט צע־מענטירט די כוחות פון דעם גאַנצן רוסלענדישן אַרבעטער־קלאַס און אַ טייל פון פויערים קעגן דעם צאריזם.

ווי איז עס געקומען צו דעם טאָג פון 9טן יאנואר מיט 50 יאָר צוריק? ס׳איז געווען אין ברען פון דער רוסיש־יאפאנישער מלחמה וואָס האָט זיך אַנגעהויבן אויפן ווייטן מזרח, אויף די פעלדער און ברעגן פון מאַנ־דזשוריע מיט אַ יאָר פריער און האָט באַשיינפערלעך באַוויזן פאַר דער גאַנצער וועלט און פאַרן רוסלענדישן פאלק די צעפויילטקייט און דעם באַנ־קראַט פון דער באַוואַפנטער מאַכט און פון דער גאַנצער סאָציאַל־פאַליטישער אַרדענונג, אויף וועלכער דער צאריזם האָט זיך אַזוי לאַנג געהאַלטן. אין דער דאָזיקער מלחמה, האָבן די שלעכט־צוגעגרייטע, שלעכט־באַוואַפנטע רוסישע אַרמיען אויפן ווייטן מזרח געליטן דורך דעם אַפענעם פאַרראַט פון די צארישע גענעראַלן כסדר־דיקע בלוטיקע און שענדלעכע מפלות מצד דעם פיל שוואַ־כער אָבער בעסער אַרגאַניזירטן יאַפאנישן מיליטאַריזם. דאָס האָט געצוואונ־

גען די אונטערדריקטע רוסלענדישע מאַסן, אפילו די רוסלענדישע בורזשוואַזיע צו פאַרטראַכטן זיך איבער דעם, ווער עס איז שולדיק אין די מפלות און אין דער אינערלעכער שוואַכקייט פון דער קאָלאַסאַלער רוסישער מלוכה. אין דער צווייטער העלפט פון 1904 האָט זיך איבערן גאַנצן לאַנד פאַרשפּרייט ווי אַ וואַלד־פּייער אַ ריי גרויסע אַרבעטער־סטרייקס און די בורזשוואַזיע האָט גענומען ריידן וועגן נויטיקע „רעפּאַרמען“.

אין דער זעלביקער צייט האָבן די מפלות אין דער רוסיש־יאפּאנישער מלחמה שאַרף געטראָפּן ניט נאָר איבער דעם פרעסטיזש פון דער רעגירונג. מער דירעקט האָבן זיי געווירקט אויף דער לאַגע פון די פּאַלקס־מאַסן, באַזונדערס פון די אַרבעטער. פון איין זייט — די כסדרדיקע מיליטערישע מאָביליזאַציעס און די בלוטיקע פּאַרלוסטן פון הונדערטער טויזנטער מאַן־ביליורטע אויף די ווייטע שלאַכטפעלדער, אין אַ מלחמה, וואָס דאָס פּאַלק האָט בשום אופן ניט געקאַנט פאַרשטיין איר צוועק און זינען; פון דער אַנדער זייט — די גרויסע קאַסטן פון דער מלחמה, וואָס האָבן זיך תּיכּף אַפּגערופּן אויף דער אַזוי אויך ביטערער מאַטעריעלער לאַגע פון דער באַפּעלקערונג, באַזונדערס פון די שטאַטישע אַרבעטער. די געפּאַר, אַז די אַרבעטער וועלן אַרויסקומען אויף די גאַסן מיט דירעקטע פּאַדערונגען צו דער צאַרישער רעגירונג, איז געוואָרן אַלץ גרעסער און איז שוין איינגטלעך צו־געגרייט געוואָרן אין משך פון דעם יאָר 1904 דורך די גרויסע מאַסן־סטרייקס אין אַדעס און ראַסטאַוו, אויף קאַווקאַז און אין פעטערבורג גופּא.

די געשעענישן פון 9טן יאַנואַר זיינען טאַקע געווען אַ דירעקטער רע־זולטאַט פון אַ סטרייק, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן סוף דעצעמבער 1904, אויף דעם פּוטילאַווער זאַוואָד (דעם גרעסטן מעטאַל־מעכאַנישן זאַוואָד) אין פעטערבורג. אָנגעהויבן האָט זיך עס פון אַ קלייניקייט — פון דער פּאַדע־רונג אַז די אַדמיניסטראַציע פון זאַוואָד זאָל צוריק אַנטשטעלן 4 אַפּגעזאַגטע אַרבעטער. אָבער די שטימונג אין לאַנד איז שוין דעמאָלט געווען אַזאַ, אַז דער קלענסטער פּונק האָט געקאַנט אַרויסרופן אַ פייער. יעדער אויסרייד איז געווען גוט צו געבן אויסוועג דער אָנגעזאַמלטער אומצופרידנקייט פון די מאַסן. אַזוי האָט עס פּאַסירט, אַז אין עטלעכע טעג אַרום נאַכדעם ווי די 4 אַרבעטער זיינען אַפּגעזאַגט געוואָרן, האָט דער סטרייק אַרומגעכאַפט ניט נאָר דעם גאַנצן פּוטילאַווער זאַוואָד, נאָר כמעט אַלע אינדוסטריעלע אונ־טערנעמונגען אין דער צאַרישער הויפטשטאָט. און הגם ער האָט זיך אָנגעהויבן מיט באַשיידענע עקאָנאָמישע פּאַדערונגען, האָט ער תּיכּף אָנגעהויבן אָננעמען אַן אויסגעשפּראַכענעם — כאַטש נאָך ניט זייער קלאָרן — פּאַליטישן כאַראַקטער, פאַרשפּיצט קעגן דער מלחמה און דער אונטערדריקונג־פּאַליטיק פון וועלכער די אַרבעטער האָבן געליטן.

און דעמאָלט זיינען די אַגענטן פון דער צאַרישער געהיים־פּאַליציי געפּאַלן אויף אַ „געניאַלן“ פּלאַן: צו „באַקעמפּן פייער מיט פייער“. נאָך זינט דעם אָנהייב 1904 האָט אין פעטערבורג עקזיסטירט אַ „לעגאַלע“ אַרגאַ-

ניזאציע אונטער דעם נאמען „פארזאמלונג פון רוסישע פאבריק-זאוואדישע ארבעטער“ אונטער דער אָנפירונג פון דעם יונגן גלח גאָפּאָן, וועלכער האָט געאַרבעט אונטער די אינסטרוקציעס און מיט דער מאַטעריעלער שטיצע פון דער פּאָליציי, די „אַפיציעלע“ אויפגאַבע פון דער דאָזיקער אַרגאַניזאַציע, וועלכע האָט געהאַט אירע אַפטיילונגען אין אַלע ראַיאָנען פון פעטערבורג, איז געווען צו פאַראייניקן די „פאַטריאָטישע“ רוסישע אַרבעטער צוליב צוועקן פון קעגנזייטיקער הילף און צוליב פּרידלעכע בקשות צו זייערע באַלעבאַטים. דער אמתער צוועק פון גאַפּאָנס אַרגאַניזאַציע, — וועלכע איז געווען אַ רעשט פון די „אומאַפהענגיקע“ אַרבעטער-אַרגאַניזאַציעס, וואָס דער זשאַנ-דאַרם-פּאָלקאוויק זובאַטאָוו האָט צוליב פּאָליצייאַישע צוועקן גענומען שאַפן אין רוסלאַנד נאָך אין 1901, איז געווען צו שטערן דער אַנטוויקלונג פון אַ רעוואָלוציאָנערער סאָציאַליסטישער אַרבעטער-באַוועגונג און אויסצוגעפינען דורך די אָפענע פּאַרזאמלונגען פון דער אַרגאַניזאַציע ווער פון די אַרבעטער עס דריקט אויס „געפערלעכע“ („סובווערסיווע“) געדאַנקען, כדי די פּאָליציי זאָל אים קאַנען אַרעסטירן און אַרויסשיקן.

ווען דער סטרייק אויפן פּוטילאָווער זאוואָר האָט אין אָנהייב יאַנואַר 1905 אַרומגעכאַפט די גאַנצע שטאָט, האָט די געהיים-פּאָליציי באַשלאָסן אַרויסצוברענגען די אַרבעטער אויף די גאַסן, איידער זיי זיינען געווען גרייט דערצו און געבן זיי דערביי אַזאַ בלוטיקע לעקציע, וואָס זיי זאָלן לאַנג ניט פאַרגעסן. צוליב דעם האָט זי אויסגענוצט דעם גלח גאַפּאָנען מיט זיין „פּאַרזאמלונג פון די רוסישע פּאַבריק-אַרבעטער“. לויט דער עצה, אָדער יעדנפּאַלס אין הסכם מיט דער פּאָליציי-דעפּאַרטעמענט, האָט גאַפּאָן אַרגאַניזירט אויפן 9טן יאַנואַר אַ פּאַטריאָטישע מאַניפעסטאַציע פון זיינע אַנ-הענגער, בראש מיט קירכן-פּאַנען און מיט „הייליקע“ און צאַרישע בילדער צו דעם צאַרישן ווינטער-פּאַלאַץ אין פעטערבורג. די אַרבעטער-מאַניפעסטאַציע האָט געזאָלט צושטעלן דעם צאַר-באַטיושקאַ אַן „אַלאונטערטעניקסטע“ פעטיציע, אין וועלכער ס'איז צווישן אַנדערעס געשריבן געוואָרן:

„מיר, די פעטערבורגער אַרבעטער, אונזערע ווייבער, אונזערע קינדער און אונזערע הילפּלאַזע אַלטע עלטערן זיינען געקומען צו דיר, אונזער אַלערהעכסטער הערשער, צו זוכן ביי דיר אמת און שוין. מיר זיינען געשטיקט פון אַרעמקייט, מיר ווערן געדריקט, מיר זיינען באַלאָדן מיט אומדערטרעגלעכער האַרעוואָניע; מיר ווערן דערנידעריקט און ווערן באַהאַנדלט ניט ווי מענטשלעכע באַשעפענישן... מיר האָבן גע-דולדיק געליטן, אָבער מיר ווערן געשטויסן טיפּער און טיפּער אין טאָל פון אַרעמקייט, פון רעכטלאָזיקייט און אומוויסנקייט; מיר ווערן דער-שטיקט דורך דעם דעספּאָטיזם און טיראַניי... אונזער געדולד איז אויסגעשעפּט. ס'איז געקומען דער שרעקלעכער מאַמענט, ווען מיר זיינען גרייט בעסער צו שטאַרבן, איידער ווייטער איבערצוטראַגן אונ-זערע צרות...“

ווי מיר זעען, האָט זיך אַפילו אין דערדאָזיקער „אַלאונטערטעניקער“ פעטיציע שוין געפילט אַ סך מער ווי אונטערטעניקייט...

דער „דערפאלג“ פון דער אויסגעפלאַנעוועטער „פאַטריאַטישער מאַני-פעסטאַציע“ האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין פיל גרעסער, איידער דער פּאַליציי-דעפּאַרטמענט האָט זיך געקאַנט פאַרשטעלן. הונדערטער טויזנטער פעטער-בורגער אַרבעטער האָבן זיך אין איר אָנגעשלאָסן צוזאַמען מיט זייערע פרויען און קינדער, און די שטימונג פון דער גרעסטער מערהייט אַרבעטער איז געווען ווייט פון „אַלאונטערטעניקייט“, די „פאַטריאַטישע מאַניפעסטאַ-ציע“ האָט ווי פון זיך אַליין אָנגעהויבן אָננעמען דעם כאַראַקטער פון אַ מעכטיקער פּאַליטישער אַנטי-רעגירונג דעמאָנסטראַציע.

אַבער איידער נאָך די דעמאָנסטראַציע איז דערגאַנגען צום ווינטער-פּאַלאַץ פון דעם צאַר איז זי אָפּגעשטעלט געוואָרן דורך אַ קאַנצענטרירטער שיסעריי פון דעם אַרויסגערוּפּענעם מיליטער. איבער 1000 פּערוואָן, צווישן זיי אַ סך קינדער און פרויען, זיינען געטויט געוואָרן אויף אַן אָרט; איבער 2000 זיינען פאַרוואונדעט געוואָרן. דער גלח גאַפּאַן אַליין איז אויף אַ וויילע אַזוי מיטגעריסן געוואָרן מיט דער גוואַלדיקער אויפּרעגונג, וואָס האָט אַרומגעכאַפט די אַרבעטער-מאַסן, אַז ער האָט דעם זעליקן טאַג אונטער-געשריבן אַ פּראַקלאַמאַציע, וועלכע האָט דערקלערט, אַז „מיר האָבן מער ניט קיין צאַר“, און האָט גערופּן די סאַלדאַטן און דאָס פּאַלק בכלל צו „פילן זיך באַפרייט פון דער שבועה (פּריסיאַגע)“, וואָס זיי האָבן געגעבן דעם צאַר, וואָס האָט באַפוילן פאַרגיסן אומשולדיק בלוט“.

דער טאַג פון דעם 9טן יאַנואַר האָט באַקומען דעם נאָמען „דער בלו-טיקער זונטיק“. ער האָט טייער געקאָסט די פעטערבורגער אַרבעטער, אַבער ער האָט געבראַכט איין וויכטיקן רעזולטאַט: ער האָט באַוויזן, אַז זיי קאָנען זיך פאַראייניקן און אַרויסטרעטן אין גרויסע מאַסן; ער האָט, ניט געקוקט אויף זייערע גרויסע קרבנות, געגעבן די אַרבעטער אַ געפיל פון אַראַנזשיר-זירטער מאַכט; ער האָט אָפּגעטויט ביי זיי די איינגעוואַרצלע מורא און אונטערטעניקייט צו דער צאַרישער מאַכט און זי פאַרביטן אויף אַ ביטערן האָס און אַנטשלאַסנקייט צו פאַרניכטן דעם צאַריזם.

און פונקט ווי דער סטרייק אויפן פוטילאָווער זאַוואַד האָט זיך אין עטלעכע טעג פאַרשפרייט אויף גאַנץ פעטערבורג און די געפלאַנעוועטע מאַניפעסטאַציע צום צאַר האָט זיך בליץ-שנעל פאַרוואַנדלט אין אַ מעכטיקער דעמאָנסטראַציע קעגן צאַריזם, אַזוי האָבן זיך די באַריכטן און דער איינדרוק פון דעם „בלוטיקן זונטיק“ בליץ-שנעל פאַרשפרייט איבער דעם גאַנצן גרויסן לאַנד. דער טאַג פון 9טן יאַנואַר איז געוואָרן דער אָנהייב פון דער ערשטער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע פון 1905 און פון דער גאַנצער רעוואָלוציאַ-נערער באַפרייאַונג-באַוועגונג וואָס האָט סוף-כל-סוף געבראַכט צו דעם זיג פון דער סאַציאַליסטישער רעוואָלוציע אין אַקטאָבער 1917.

צום יידישן „9טן יאנואר“

דער בלוטיקער זונטיק פון 9טן יאנואר 1905 אין דעם צארישן פע־טערבורג איז, ווי אַלע גרויסע היסטאָרישע געשעענישן און קערפונקטן אין דער געשיכטע, ניט געקומען צופעליק, פון זיך אַליין. ער איז צוגעגרייט געוואָרן דורך אַ גאַנצער ריי פריערדיקע געשעענישן, דערפאַרונגען און אַנטוויקלונגען.

דאָ האָבן געשפילט אַ ראַלע — די אַנוואַקסנדיקע אונטערערדישע רע־וואַלוציאָנערע אַרבעטער־באַוועגונג, די אַרעסטן, פאַרשיקונגען און בלוטיקע אַנפאַלן פון דער פּאָליציי אויף אַרבעטער־דעמאָנסטראַציעס; די פּראָבעס פון דער צאַרישער פּאָליציי צו פאַרפירן די אַרבעטער מיט דער הילף פון „זובאַ־טאַוושטינע“, פון כלומרשטע „לעגאַלע“ אַרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן אונטער דער אויפזיכט פון דער פּאָליציי געזאָלט צוזאַגן די אַרבעטער עקאָנאָמישע פאַרלייכטערונגען אַלס פרייז פאַר פּאָליטישער „נייטראַלקייט“, אַדער „גע־טריישאַפּט“ צום צאַריזם. אַ גאַר גרויסע ראַלע אין דער צוגרייטונג פון דעם 9טן יאָנואַר האָט, נאַטירלעך, געשפילט די רוסיש־אפּאַנישע מלחמה, וואָס האָט געקאָסט דעם פּאָלק שווערע קרבנות און האָט באַוויזן ווי צעפוילט און מאַכטלאָז עס איז באַמת געוואָרן די צאַרישע אַרדענונג.

אַט די אַלע דערשיינונגען האָבן גערייצט די אַרבעטער, די פּויערים און ס'רוב פון דער רוסלענדישער באַפעלקערונג, ביסלעכווייז אַרונטערגע־ריסן ביי זיי די איינגעוואוינטע „געטריישאַפּט“ צום צאַר און די מורא פאַר דער פּאָליציי, אַרמי און שפּיאָנען. יעדער אַרויסטריט סיי פון די אַרבעטער, סיי פון די פּויערים אין 1903-1904, איז דערבער געוואָרן אַלץ דרייסטער און יעדער גוואַלד־אַקט און דראָאונג פון דער צאַרישער פּאָליציי האָט אַנ־שטאַט אַ גרעסערע שרעק אַרויסגערופן אַ גרעסערע שנאה און ווידערשטאַנד צו דעם צעפוילטן רעזשים.

ביי די רוסישע אַרבעטער האָט זיך די צוגרייטונג צום 9טן יאָנואַר אַנגעהויבן מיט די גרויסע סטרייקס פון 1903-1904 אין אַדעס און ראַסטאַוו, אין באַקו און אין כאַרקאָוו, אין איוואַנאָו־וואָזנעסענסק און אין פעטערבורג. ביי די רוסישע פּויערים איז דער וועג צום 9טן יאָנואַר געאַנגען דורך אַ וואַקסנדיקע צאַל אַגראַר־„אומרוען“, וואָס זיינען באַגלייט געוואָרן מיט אַטאַ־קעס אויף דעם פריזישן אייגנס און מיט צוזאַמענשטויסן מיט דער פּאָליציי. ביי די רוסלענדישע יידן אַט זיך דער וועג צום 9טן יאָנואַר אַנגעהויבן מיט... דעם קעשעניעווער פּאַגראַם פון אַפּריל 1903.

פּאַגראַמען אין צאַרישן רוסלאַנד זיינען ניט געווען קיין אומדערוואַר־

שטעט זאָך. נאָך דער סעריע פון הונדערטער פּאָגראַמען, וואָס די צאָרישע רעגירונג האָט דורכגעפירט אין 1881, האָבן די יידישע שטעט און שטעטלעך שטענדיק געלעבט אין דערוואַרטונג פון נייע פּאָגראַמען. יעדער קריסטלעכער יום טוב, באַזונדערס פּאַסכע, ווען עס ווערן אַרגאַניזירט גרויסע קריסטלעכע רעליגיעזע מאַניפעסטאַציעס מיט „הייליקע“ בילדער איבער די גאַסן, האָט געשראַקן די יידן מיט דער אויסזיכט פון אַ פּאָגראַם און מיט אַ וואַרענונג בעסער ניט צו ווייזן זיך אין אַזעלכע טעג אויף די גאַסן.

אין אָנהייב פון דעם יאָרהונדערט, מיט דער אַנטשטיאונג פון דער אַרבעטער־באַוועגונג אין די שטעט און דער אַגראַר־באַוועגונג אין די דערפער, זיינען אין דעם צאָרישן קאַלענדאַר צוגעקומען צוויי נייע דאַטעס צו שרעקן די באַפעלקערונג מיט פּאָגראַם־געפאַרן: דער 19טער פעברואַר, דער טאָג פון דער „באַפרייאַונג“ פון די רוסישע פּויערים, און דער 1טער מאַי דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער יום טוב.

אַבער דער קעשעניעווער פּאָגראַם, וואָס האָט אויסגעבראַכן אין אָנהייב אַפּריל, 1903, ערב פּסח, האָט פונדעסטוועגן געטראָפן די יידישע באַפעלקער־רונג — און אין אַ געוויסער מאָס אויך די ניט־יידישע — ווי אַ דונער פון העלן הימל. ס'האָט דערשיטערט סיי די אומגעהויערע ברוטאַלקייט און בלו־טיגקייט פון דעם פּאָגראַם מיט צענדליקער געהרגעטע, פּאַרוואַלדיקטע און פּאַרוואַנדעטע, סיי די אַפּוועזנקייט פון אַ וועלכן עס איז „טראַדיציאָנעלן“ אויסרייד פאַר אים און די אַפּענע אומפאַרשעמטקייט, מיט וועלכער די פּאַליציי האָט געהאַלפן אַרגאַניזירן און דורכפירן דעם פּאָגראַם.

אין דעם ערשטן מאָמענט, נאָך די ערשטע באַריכטן פון דעם קעשעניעווער פּאָגראַם, איז דער יידישער עולם ווי געליימט און פּאַרציטערט גע־וואָרן. אַבער שוין אין אַ חודש אַרום, צום אָנהייב מאַי איז די געליימטקייט פּאַריבער, די פּאַרציטערטקייט איז פּאַרגאַנגען און אַנשטאַט צו פּילן אַ מורא, האָט דער עולם דערפילט אַן אויפרודערונג און אַן אַנטשלאַסנקייט מער ניט צו דערלאָזן אַזעלכע פּאָגראַמען, צו שטעלן זיך קעגן.

ווען איך זאָג „דער עולם“ מיין איך אין דער ערשטער ריי די יידישע יוגנט. עפעס ווי אַ נייע הויט האָט זיך אָנגעטאָן אויף דער דעמאָלטיקער רוסיש־יידישער יוגנט, אַ נייער מוט, אַנטשלאַסנקייט, אַפּפּערוויליגקייט און טראַציקייט. די קעשעניעווער פּאַליציי און נאַכדעם דער פּעטערבורגער פּאַליציי־דעפּאַרטעמענט האָבן דעמאָלט גענומען פּאַרשפּרייטן מעשיות וועגן די „יונגע יידן“, אַז זיי האָבן כלומרשט באַליידיקט די פּאַטריאַטישע געפילן פון די רוסישע מענטשן און דערמיט „געצוואַונגען“ זיי צו מאַכן אַ פּאָגראַם. די יידישע יוגנט האָט דידאַזיקע פּאַליציי־געשיכטעס אויפגענומען ווי אַן אַרויסרוף, — און איבער דעם גאַנצן יידישן תּחום האָט זיך צעטראָגן דער רוף: „צו געווער! צו זעלבשוץ!“

**

די באַלשעוויסטישע פראַקציע פון דער רוסלענדישער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי האָט דעמאָלט ברייט אויסגענוצט די אַנוואַקסנדיקע רעוואָלוציאַנערע שטימונגען, כדי צו דערקלערן דער ייִדישער און ניט־ייִדישער באַפעלקערונג, אַז דער קעשעניעווער פּאַגראַם איז געווען ניט קיין ספּאַנטאַנער אויסבראָך פון „פּאַלקס־צאַרן“ קעגן די יידן, נאָר אַ באַוואוסטזיניק צוגעגרייטער בלוטיקער פּאַרברעכן פון דער צאַרישער רעגירונג און פון איר פּאַליציי, וועלכע האָט געזוכט צו מאַכן די יידן פאַר אַ כּפּרה־הינדל, וואָס זאָל אַפּציען די אויפּמערקזאַמקייט פון פּאַלק פון זיינע אייגענע צרות. די־דאָזיקע אויפקלערונג איז געפאַלן אויף אַ פּרוכטבאַרן באַדן, ווייל עפעס ווי פון זיך אַליין, איידער נאָך מען האָט זיך דערוואוסט די באַווייזן דערצו, איז פאַר יעדן איינעם קלאַר געוואָרן, אַז שולדיק אין דעם פּאַגראַם איז געווען ניט דאָס רוסישע פּאַלק, נאָר די צאַרישע רעגירונג און איר פּאַליציי. ווען ס'האַט זיך אין זומער פון 1903 באַווייזן און האָט גענומען גיין פון האַנט צו האַנט, אָפט אין איבערגעשריבענע קאַפּיעס, ה. נ. ביאַליקס „מעשה נעמיראַוו“ (דער לעגאַלער נאָמען פאַר דער „שחיטה שטאַט“), האָט מען זי צווישן דער ייִדישער יוגנט און אינטעליגענץ געלייענט און דעקלאַר־מירט, ווי אַ רעוואָלוציאַנערן רוף, ווי אַ פּראַטעסט קעגן אונטערטעניגקייט און אָפּהענטיקייט. ערשט שפעטער, ווען די זעלבשוין באַוועגונג האָט זיך גענומען שנעל צעוואקסן האָט מען אָנגעהויבן דערפילן אַז די „שחיטה־שטאַט“ איז מער אַ בלינדער פאַרצווייפלונג־אויסגעשריי, איידער אַ פּראַטעסט, אַז זי פאַרדאַמט מער די געליטענע, איידער די אַרגאַניזאַטאָרן פון פּאַגראַם...

**

געווען איז דאָס סוף האַרבסט פון 1903 אין ניקאָלאַיעוו, מיין היימ־שטאַט, ניט ווייט פון אַדעס אין דרום־אוקראַינע. די ייִדישע יוגנט, סיי די נאַציאָנאַל־געשטימטע (צו וועלכע איך האָב דעמאָלט אויך געהערט), סיי די סאַציאַל־דעמאָקראַטישע, איז געווען שטאַרק אויפגערודערט דורך די אָפּקלאַנגען פון דעם גרויסן אַלגעמיינעם סטרייק, וואָס האָט אין זומער פון 1903 אויסגעבראַכן אין אַדעס. אָנגעהויבן האָט זיך דער סטרייק, פונקט ווי שפעטער אין יאַנואַר 1905 אין פעטערבורג, דורך אַ פּראַוואַקאַציע פון די זובאַטאָוועס, אונטער דער אָנפירונג פון אַ געוויסן שאַיעוויטשן, אַז אַרגאַניזאַטאָר פון די אזוי גע־רופענע „אומאַפּהענגיקע“ (אין מינסק און אין אַנדערע פּונקטן פון ווייס־רוסלאַנד). דער קליינער סטרייק, וואָס די זובאַטאָוועס האָבן אַרגאַניזירט, כּד צו ווייזן די אַרבעטער, „וואָס זיי קאַנען“, האָט זיך שנעל צעפלאַקערט אין אַן אַלגעמיינעם סטרייק, אין וועלכן די אַרבעטער האָבן באַווייזן וואָס זיי קאַנען... דערדאָזיקער סטרייק האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ גראַנדיעזער אַרבעטער־דעמאָנסטראַציע, וועלכע האָט געטראָגן אַן אויסגעשפּראַכענעם

פאליטישן אַנטי־צאָרישן כאַראַקטער. האָט מען וועגן איינעם פון די עפיוואָדן פון דערדאָזיקער דעמאָנסטראַציע דערציילט, אַז ווען שאַיעוויטש האָט גע־ פּרואווט איינריידן די אַרבעטער, אַז זיי זאָלן זיך פּרידלעך צעגייין און האָט צו זיי אויסגערופן אונטערן שוץ פון די פּאָליצייאַישע רעוואָלווערן:

— ווילט איר, אַרבעטער, דורכברעכן די וואַנט מיט אייערע קעפּ?

האָט אים דער גרויסער אַרבעטער־עולם געענטפערט מיט אַן אייג־ שטימיקן אויסגעשריי:

— יאָ, מיר וועלן דורכברעכן די וואַנט מיט אונזערע קעפּ...
 איך בין ביי דער דעמאָנסטראַציע אין אַדעס גיט געווען, — איך בין דעמאָלט געווען אין אומאַן, קיעווער גובערניע, וואו כ'האַב זיך אַלס עקס־ טערן (אַ שילער, וואָס לערנט זיך אַליין, אויסער די ווענט פון דער גימנאַ־ זיע) געגרייט צו די האַרבסט־עקזאַמענס. אָבער דער אויסרוף „מיר וועלן דורכברעכן די וואַנט מיט אונזערע קעפּ!“ (צי ער איז טאַקע פּונקט אַזוי פאַרמולירט געוואָרן, אַדער גיט) האָט זיך פאַרשפּרייט איבערן לאַנד, ווי אַ וואַלד־פּייער און האָט גערופן צום ווידערשטאַנד און צום קאַמף.

דער זעלבשוזיג-„קאמיטעט“ איז אויף דער וואך

ווען כ'האב זיך צוריקגעקערט פון אומאן קיין ניקאלאיעוו איז צו מיר איינמאל, סוף יאנואר 1904, אריינגעקומען מיינע א באקאנטע, בערטא שאפירא, א יונגע מיידל, וואס איז שוין געווען פארבונדן מיט דער ארטיקער סאציאל-דעמאקראטישער ארגאניזאציע, און האט מיר דערציילט, אז אירע חברים פון דעם אזוי גערופענעם „פראנצויזישן“ שיפבוז-זאוואד האבן זיך דערוואוסט, אז די פאליציי גרייט צו א פאגראם אויף דעם 19טן פעברואר, און אז מען דערווארט דער פאגראם זאל זיך אנהויבן פון דער „סענאטיא פלאשטשאד“ (דעם היימארק).

— און וואס קלייבט זיך צו טאן אייער „איסקרא“-גרופע? (אזוי האט זיך דעמאלט באצייכנט די באלשעוויסטישע גרופע פון דער פארטיי). — האב איך געפרעגט.

— מען וועט דארפן ארויסלאזן א בלעטל...

דעמזעלביקן אונט האב איך געהאט אן עקסטרע „באראטונג“ מיט מיין נאענטסטן חבר, שאול בראן (אין 1927-1928 איז ער געווען דער דירעקטאר פון אמטארג אין ניו יארק), און מיר האבן באשלאסן אנהויבן ארגאניזירן א באוואפנטע זעלבשוזיג. אבער אזוי ווי מיר האבן נאך ניט געהאט ניט קיין מיטגלידער, ניט קיין געווער, ניט קיין מיטלען פאר דעם, און קיין דערפארונג אוודאי ניט, האבן מיר קודם כל אפגעטאן א גאנצע ריי זאכן:

מיר האבן דעמזעלביקן אונט באשטעלט און געקראגן דורך אונזערן א שול-חבר, וואס האט געארבעט ביי א שטעמפל-מאכער (רעזושיק פע-טשאטעי), א פיינעם קיילעכדיקן גומי-שטעמפל מיט אן אויפשריפט: „אל-געמיינער ניקאלאיעווער קאמיטעט פון זעלבשוזיג“ און א קעסטעלע מיט א קישעלע רויטע פארב. דאן האבן מיר פארקאשערט די ארבל און אנגעשריבן צוויי בריוו: איינעם אויפן נאמען פון דעם גראדנאטשאליק (דעם גובער-נאטאר) פון שטאט און דעם צווייטן צו דעם פאליצייסטער. אין די בריוו האט דער „קאמיטעט פון זעלבשוזיג“ שטרענג געווארנט סיי דעם גראדנאט-טשאליק, סיי דעם פאליצייסטער, אז ער ווייסט וועגן די פאגראם-צוגרייטונגען, וואס די פאליציי מאכט, אז זיינע מענטשן שפירן זיי נאך אויף טריט און שריט, און אז אויב ס'וועט געמאכט ווערן די מינדסטע פראבע ארויסצורופן א פאגראם וועלן זיי, סיי דער גראדנאטשאליק, סיי דער פאליצייסטער, זיין די ערשטע קרבנות...

די ערנסטקייט פון דער דאָזיקער מעלדונג איז אונטערגעחמתעט געוואָרן מיטן גרויסן שטעמפל פון דעם „אַלגעמיינעם ניקאַלאַיעווער קאָמיטעט פון זעלבשוץ“. און כדי מיר זאָלן זיכער זיין, אַז די בריוו וועלן אַרײַנפאַלן אין די געהעריקע הענט און וועלן מאַכן דעם געהעריקן איינדרוק, האָבן מיר זײ אַוועקגעשיקט דורך פּאַסט ניט אין די קאַנצלעאַריעס פון דעם גראַדאַ-נאַטשאַליק און פון דעם פּאַליצמייסטער, נאָר צו זײַערע פּרויען... אונזער חשבון איז געווען, אַז די פּרויען וועלן די בריוו זיכער איבערלייענען, מאַכן פון זײ די געהעריקע אויספירן און יעדנפאַלס ניט מאַכן קיין סוד וועגן דעם, וואָס דער קאָמיטעט פון זעלבשוץ קלייבט זיך צו טאָן...

און מיר האָבן קיין טעות ניט געמאַכט: שוין אין אַ פּאַר טעג אַרום האָט מען אין שטאָט גענומען רײדן וועגן אַ קאָמיטעט פון זעלבשוץ, וואָס האַלט אַן אויג אויף דער פּאַליצײ.

מיט די בריוו אַליין האָבן מיר זיך ניט באַנוגנט. אויף מאַרגן נאָכן אַוועקשיקן די בריוו האָבן מיר — דערווייל נאָך אַלץ צוויי יוגנטלעכע — געמאַכט אַ העקטאַגראַף פון צעלאָזטן זשעלאַטין און אָפּגעדרוקט אויף אים אַ קורץ בלעטל צו דער ײדישער באַפעלקערונג פון ניקאַלאַיעוו, אַז די פּאַליצײ גרייט אַ פּאַגראַם, נאָר אַז מען זאָל זיך ניט שרעקן, נאָר פּאַרקערט, צוגרייטן זיך מיט אַלע מעגלעכקייטן צו פּאַרטיידיקן זיך, און אַז דער קאָ-מיטעט פון זעלבשוץ שטייט אויף דער וואַך און וועט זיך אָפּרעכענען מיט יעדן איינעם, וואָס וועט מאַכן וועלכע עס איז פּראַבּע פון אַ פּאַגראַם.

די דאָזיקע פּראַקלאַמאַציעס — אַרום אַ 50 שטיק — זײנען ווי געהעריק געחמתעט געוואָרן מיט דעם זעלביקן רוטן שטעמפל פון דעם „אַלגעמיינעם ניקאַלאַיעווער קאָמיטעט פון זעלבשוץ“ און זײנען בײנאַכט צעקלעפט געוואָרן אויף די טירן פון די בתי מדרשים און אויף די שטאָטישע קאַלאַנעס פון טעאַטער-אַפּישן.

די זעלבשוץ פּראַקלאַמאַציעס האָבן געמאַכט אַ גוואלדיקן איינדרוק, וואו מען איז געגאַנגען און געשטאַנען האָט מען גערעדט וועגן זײ. דער פּחד, וואָס איז ווי אַ כּמאַרע געהאַנגען איבער דער ײדישער באַפעלקערונג זינט דעם קעשעניעווער פּאַגראַם, איז עפּעס ווי פּאַרשוואונדן. אין ײדישע הייזער האָט מען גענומען רײדן וועגן אַרגאַניזירן אַ ווידערשטאַנד פונקט ווי דאָס וואָלט בײ זײ געווען די נאַטירלעכסטע זאַך.

נאָר קיין זעלבשוץ-אַרגאַניזאַציע האָבן מיר נאָך אלץ ניט געהאַט. ניט קיין אָנהייב פון איר אפילו. און קיין געווער, נאַטירלעך, אויך ניט. אָבער דער געדאַנק וועגן זעלבשוץ, דער געפיל אַז זי איז אַבסאָלוט נויטיק איז אַזוי פּאַפולער געוואָרן, אַז ווען מיר — די ערשטע פּאַר — האָבן צוגעצויגן צו דער אַרבעט עטלעכע אונזערע נאָענטע חברים, צווישן זײ די דערמאַנטע בערטאַ שאַפּיראַ, אַ טעכניקער — מישאַ פּערקעל, אַן אויסלענדישן אינזשינער — סטודענט, לעאַנדי, אַ יונגן דרוקער-אַרבעטער פון דער אַרטיקער רוסישער צײטונג, יאַשקע (אַלץ מענטשן אין טיפּן עלטער צווישן 16 און 20 יאָר),

האָבן מיר שנעל, בוכשטעבעלעך מיט יעדן טאָג גענומען אַרומוואַקסן מיט אַן אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט זיך געגרייט צו זעלבשוץ און אין וועלכער עס זיינען אַגב — מיט בערטאַט און מישאַס הילף — אַריין אויך אַ צאָל רוסישע אַרבעטער פון פּראַנצוזישן זאַוואָד.

אַבער וואו נעמט מען געווער פאַר דער זעלבשוץ? וואו קריגט מען געלט צו קויפן געווער? אין עטלעכע טעג אַרום נאַכדעם ווי מיר האָבן „פאַרקאַכט די קאַשע“ איז צו מיר אין הויז געקומען מיין אַלטער לערער פון דער אַרטיקער יידישער האַנדווערקער־שול (קאָזיאַנאַציע יעוורעיסקאיע אונטשילי־שמשע), חיים פּיאַלקאַוו (אַ פעטער פון דר. חיים ווייצמאַן), האָט מיט מיר פאַרפירט אַ געשפּרעך וועגן דעם זעלבשוץ און האָט מיר דערקלערט, אַז אַזוי ווי ער דענקט, אַז איך האָב פּילייכט וועלכע עס איז באַציאָונגען מיט איר, איז צי קאָן איך אים ניט שטעלן אין פאַרבינדונגען מיט וועמען עס איז פון אירע אַנפירער. איך האָב אים זייער ערנסט געענטפערט, אַז וואָס אמת איז אמת, געוויסע פאַרבינדונגען מיט דער זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציע האָב איך, אַבער צי וועלן די פירער פון דער אַרגאַניזאַציע גרייט זיין צו טרעפן זיך מיט אים, קאָן איך אים ניט זאָגן, ווייל ער דאַרף דאָך אַליין פאַרשטיין, אַז זיי זיינען זייער קאַנספּיראַטיוו. נאָר אויב ער וועט מיר זאָגן צוליב וואָס ער וויל זיך באַגעגענען מיט זי, וועל איך עס פּראוואון זיי איבערגעבן.

מיין אַלטער לערער, וועלכער האָט חושד געווען, אַז איך האָב ביי זיך די גאַנצע רעוואָלוציע אין קעשענע, האָט מיר דאָן דערציילט, אַז אין שטאַט אַרגאַניזירט זיך אַ קאָמיטעט פון די רייכערע באַלעבאַטים, וואָס זיינען גרייט פּינאַציעל צו העלפן דער זעלבשוץ, אויב זי נויטיקט זיך אין געלט. איך, האָב אים צוגעזאָגט איבערצוגעבן דאָס וואו מען דאַרף...

מיט די „פירער פון דער זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציע“ האָב איך פּיאַלקאַוו ניט צונויפגעפירט, אַבער אויף מאַרגן האָב איך אים איבערגעגעבן אַז איך און מיין חבר שאול, זיינען באַשטימט געוואָרן אַלס די פאַרבינדלער מיט זיין קאָמיטעט. דעם זעלביקן אַוונט האָבן מיר געהאַט אַ זיצונג אין הויז פון איינעם פון די אַרטיקע בכבודיקע כאַר־שול־ייִדן, אַ געוויסן באַסקין, און אַלס רעזולטאַט פון דער זיצונג האָט די זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציע באַקומען ניט נאָר די ערשטע 500 רובל, נאָר אפּשר נאָך אַ וויכטיקערע זאַך (טאַקע) דורך מיין לערער, חיים פּיאַלקאַוו) אַ פאַרבינדונג צו אַ מענטשן, דורך וועלכן מען קאָן קריגן געווער. דער מענטש איז געווען שמואל ווייצמאַן, אַ יינגערער ברודער פון חיים ווייצמאַן, דעמאָלט נאָך אַן אינזשענערן־סטודענט פון קיע־ווער פּאָליטעכניקום, מיט וועמעס הילף די ניקאָלאַיעווער זעלבשוץ האָט געקראָגן פון אַדעס אירע ערשטע פאַר צענדליק „בעלגישע בולדאָגן“ (אַ מין ביליקע, זייער איינפאַכע רעוואָלוצערן, וואָס שיסן אַבער מיט אַ גרויסן טראַסק) און עטלעכע „געזילבערטע“, סמיט און וועסאַן רעוואָלוצערן, פון וועלכע מען קען דוקא יא שיסן און אפילו טרעפן, אויב מען קאָן...

די זעלבשוץ אַרגאַניזאַציע האָט זיך גענומען אויספאַרמירן און וואַקסן מיט

יעדן טאג. אין משך פון א צוויי וואכן האבן מיר אין איר געהאט א פארן הונדערט מענטשן. ס'רוב, נאטירלעך, יידישע יוגנטלעכע, אבער אויך א היפּשן אפטייל רוסישע ארבעטער, וואס זייער ספעציעלע אויפגאבע איז געווען צו באזוכן די טראקטירן און ביר-הייזער, צוהערן זיך וואס מען רעדט, אגטירן קעגן פאָגראַמען און ספעציעל האַלטן אַן אויג אויף דעם היי-מאַרק, צו וועלכן עס קומען פויערים פון דאָרף.

דער סטודענט לעאָניד פּלעגט יעדן טאָג און אַוונט אַוועקנעמען אַן אַב-דער גרופּע הינטער דער שטאַט, אין דעם „ספּאַסקער“ וועלדל, אויף די „סאַ-לאַניער“ זומפּן און אַנדערע אַזעלכע ערטער און געלערנט זיי שיסן. צי זיי האָבן זיך טאַקע אויסגעלערנט שיסן איז אַן אַנדער פּראַגע. אַבער די קנאַלן האָט מען געהערט אין שטאַט און דאָס האָט פאַרשטאַרקט די זיכערקייט סיי ביי דער יידישער באַפעלקערונג, סיי ביי דער פּאָליציי, אַז דער „אַלגעמיינער ניקאַלאַיעווער קאַמיטעט פון זעלבשוץ“ מוז זיין אַ מעכטיקע גוט-באַוואַפּנטע אַרגאַניזאַציע. מיר אַליין האָבן מענטשן דערציילט בסוד, אַז די זעלבשוץ-אַרגאַניזאַציע פאַרמאַגט ווייניקסטנס אַ אַנדער-האַלבן טויזנט רעוואָלווערן און אַנדערע „זאַכן“. איך האָב, נאטירלעך, ניט געפרוואוּט אפילו צווייפלען אין דעם...

דער דור, וואָס האָט פארלוירן די מורא

ווען איך דערמאָן זיך איצט אָן יענער צייט, מיט 50 יאָר צוריק, ווען מיר, אַ קליינע גרופּע יוגנטלעכע, — פון אָנהייב בלויז איך מיט מיין חבר — האָבן אָנגעהויבן אַרגאַניזירן אין מיין היימשטאָט אַ באַוואַפנטע זעלבשוץ; ווען איך טראַכט מיט וואָס פאַר אַ זיכערקייט מיר האָבן געמאַכט די פאַרשיידענע נויטיקע שריט דערצו, פונקט ווי מיר וואָלטן זיך שטענדיק מיט דעם פאַר-נומען, און פרעג זיך, ווי אַזוי דאָס איז מעגלעך געוואָרן, איז דער ענטפער: ס'איז געווען אַזאַ צייט, ווען די לופט איז פלוצלינג פול געוואָרן מיט דרייסט-קייט, מיט ווידערשטאַנד, מיט אַ ווילן, גרייטקייט און פיאיאקייט צום קאַמף.

קיינער האָט די דעמאָלטיקע פראַגרעסיווע יוגנט ניט געדאַרפט לערנען און אפילו איבעריק וועקן צום קאַמף. מיר זיינען געאַנגען צום קאַמף אַזוי נאַטירלעך, ווי קאַטשקעס לאָזן זיך צום וואַסער. מיר האָבן גענומען טאָן עפעס, ווייל ניט טאָן איז געוואָרן אוממעגלעך. אַזוי איז עס וואַרשיינלעך שטענדיק און אומעטום אין ערב־רעוואָלוציאַנערע צייטן, ווען דאָס פאַלק קאָן שוין מער ניט אַריבערטראַגן און די רעגירונג איז שוין אַזוי צעפּוילט און דיסקרעדיטירט, אַז זי קאָן שוין גאַר ניט צוואַנגן און קיינער גלויבט איר סיי ווי ניט. אין אַזעלכע צייטן איז די יוגנט באַזונדערס פּילבאַר און דרייסט. ניט אומזיסט זיינען אין יענע צייטן, ערב דעם רעוואָלוציאַנערן יאָר 1905 אפילו 10-9 יאָריקע קינדער אַריינגעצויגן געוואָרן אין "קליינעם בונד", "קליינע סיס" און אַנדערע אַזעלכע אַרגאַניזאַציעס און מען פלעגט זיי אפילו אָנ-טרויען וויכטיקע, ריזיקאַלישע אַרבעטן.

**

די ניקאַלאַיעווער אַרגאַניזאַציע פון זעלבשוץ, וואָס איז אין אַ פאַר וואַכן אויסגעוואַקסן ווי אויף הייוון, האָט זיך געפּילט אַזוי דרייסט, אַז זי האָט גענומען די לעצטע טעג פאַר דעם דערוואַרטעטן פאַגראַם אַרבעטן כמעט אָפּ, און קיינער איז דערביי ניט דורכגעפאַלן, ווייל זי האָט געהאַט אויף איר זייט די פּולסטע סימפּאַטיע פון דער באַפעלקערונג. און אַט איז געקומען דער טאַג (איך גלויב, מיט אַ פאַר טעג פאַר דעם 19טן) ווען ס'האַט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז אויף דער סענאַיאַ פּלאַשטשאַד (דעם היימאַרק, וואָס איז געווען אַרומגערינגלט מיט טראַקטירן און בראַנפּן-מאַנאַפאַלקעס) האָט זיך עס שוין אָנגעהויבן.

יעדער איינער וואָס האָט געהערט צו דער זעלבשוץ, אַדער וואָס האָט אפילו נאָר געהערט וועגן איר, האָט זיך אַ וואַרף געטאָן צום היימאַרק. אלע

פריערדיקע פלענער, ווי אזוי איינצוטיילן די קרעפטן זיינען פארגעסן גע-
וואָרן. און אויפן היי-מאַרק גופא האָט זיך אָפגעשפילט א סצענע, וואָס האָט
זיך אויף אייביק איינגעקריצט אין זכרון:

ביידע זייטן פון פלאַץ זיינען געווען פאַרפלייצט מיט מענטשן. אויף איין
זייט זיינען געשטאַנען אַ מאַסע יידן, אַ גרויסע צאָל רוסישע זאַוואַד-אַרבע-
טער און פון פאַרנט די יוגנטלעכע פון אונזער זעלבשוץ-אַרגאַניזאַציע. די
אַנדער זייט פון היי-מאַרק איז געווען אַנגעפילט מיט אַרטיקע „מעשטשאַנעס“,
פּויעריים, וואָס האָבן זיך געטוליעט צו זייערע וועגענער און זיי אייליק גע-
שפּאַנט, גרייט אָפצופאַרן, און אַ צאָל „רויטע העמדלעך“, די געוויינלעכע
באַזוכער פון די טראַקטירן און שענקלעך, אויף וועלכע מיר האָבן געהאַט
דעם שטאַרקסטן השד, אַז זיי קלייבן זיך עס אָנהויבן די פאַגראַם-אַנפאַלו.
און אינמיטן, צווישן די ביידע מחנות, איז געווען אויסגעשטעלט די אַרטיקע
פּאַליציי מיטן פּאַליצייסטער אין שפיץ און מיט דעם גראַדאַנאַטשאַלניק אין
זיין קאַרעטע. די פּראַכעס פון דער פּאַליציי אָפּצושטופן „אונזער“ מחנה
האָבן ניט געבראַכט קיין רעזולטאַטן און די כסדרדיקע געשרייען פון די
פּאַליסלייט: „ראַסכאַדיס!“ (צעגייט זיך!) האָט מען ניט געשענקט די
מינדסטע אויפּמערקזאַמקייט.

דער סוף איז געווען, אַז דער גראַדאַנאַטשאַלניק אליין, אַן אַלטער אויס-
געדינטער גענעראַל, צי אַדמיראַל, האָט זיך אויפּגעשטעלט אין זיין קאַרעטע
און האָט גענומען בעטן ביים עולם:

— בראַטציי, ראַסכאַדיטעס, — צעגייט זיך, הייסט עס, ברידערלעך, —
איר זייט זיך אומזיסט צונויפגעלאָפּן. עס וועט גאַרניט זיין, ביזווייליקע
מענטשן האָבן פאַרשפּרייט קלאַנגען וועגן אַ פּאַגראַם, אָבער איך גיב אייך
מיין וואָרט, קיין שום פּאַגראַם וועט ניט זיין און די פּאַליציי וועט שישן יעדן
איינעם, וואָס וועט פּרוואַון אַרויסרופן אַן אומאַרדענונג...

פון אונזער זייט האָט מען דערויף געענטפערט מיט געשרייען:

— זאָלן זיי זיך פּריער צעגייין, וועלן מיר זיך אויך צעגייין! נעמט צו
די „רויטע העמדלעך“! מיר גלויבן ניט דער פּאַליציי!

אַ שטיק צייט, — אַ שעה, צי מער, — איז אַנגעגאַנגען דאָס איבער-
שרייען זיך. אויף דער „איינלאַדונג“ פון דעם פּאַליצייסטער אַז אונזער
צד („וואַשי“) זאָל אַרויסשטעלן זיינע פּאַרשטייער, וועלכע זאָלן ריידן פאַר
אים, ווייל אַלעמען איז אוממעגלעך צו הערן, האָט מען געענטפערט מיט
אַ געלעכטער, ווייל מען האָט אַן שום דערקלערונגען געוואוסט, אַז אַזעלכע
פּאַרשטייער וואָלטן תּיכּף אַרעסטירט געוואָרן. דער סוף איז געווען, אַז די
ערשטע האָבן זיך אַ ריר געטאָן פון אַרט די דאַרפישע פּויעריים, וואָס האָבן
גענומען שמייסן זייערע פּערד און אין איילעניש פּאַרלאָן דעם פּלאַץ. ווי
פון זיך זיינען פאַרשוואונדן די „רויטע העמדלעך“, די גרופּעס „שטאַרקע“
און שיכּורים, וועלכע די פּאַליציי פּלעגט אויסנוצן פאַר אירע צוועקן. און
ווען די מחנה, וואָס איז געשטאַנען אַנטקעגן אונז, האָט זיך אַנגעהויבן

צעקריכה, האט אויך אונזער צד גענומען פארלאזן זיין "פאָזיציע" און מ'איז זיך צעגאנגען.

קיין פאָגראַם איז דעמאָלט ניט פאָרגעקומען. דער יידישער עולם האָט זיך געפילט אויפגעמונטערט און ניט איינער פון זיי האָט דערנאָך דערציילט גאָנצע געשיכטעס וועגן דער העלדישקייט פון די "זעלבשוץ־אַטריאַדן" (גרופעס), וועלכע זיי האָבן אָפילו ניט געזען. אָבער אינטערעסאנט איז, אַז די אָנפירער און אָרגאַניזאַטאָרן פון דער זעלבשוץ האָבן זיך געפילט כמעט ווי אַנטוישט, וואָס קיין פראַבע אָנצוהויבן אַ פאָגראַם איז ניט געמאָכט געוואָרן. זיי זיינען געווען אַזוי גרייט נוקם צו זיין זיך אין די פאָגראַם־שטשיקעס און זיינען געווען אַזוי זיכער, אַז דאָס וועט זיי געלינגען, אַז זיי האָבן זיך געפילט ווי אָפגענאַרט...

פון די שפעטערדיקע דערפאָרונגען מיט דער זעלבשוץ אין אַנדערע ערטער ווייס איד, אַז אויך דאָרטן האָט זיך אָפט באַמערקט די זעלביקע דערשיינונג: די מיטגלידער פון זעלבשוץ האָבן זיך געריסן צום קאַמף און זיינען געווען ווי אַנטוישט, ווען די פאָגראַמשטיקעס האָבן זיך ניט באַוויזן...

נאָך די געשעענישן פון פעברואַר 1904 האָבן מיר נאָך געהאַט פאָר זיך די אויסזיכט פון דעם 1טן מאַי (דער 18טער אַפּריל לויט דער דעמאָלט־דיקער רוסישער צייטרעכענונג), און מיר האָבן געהאַלטן די זעלבשוץ־גרופעס אין אַ צושטאַנד פון כסדרדיקער גרייטקייט: מען האָט צו דעם ביסל רעוואָלווערן, וואָס די זעלבשוץ האָט פאָרמאַגט, צובאַקומען נאָך אייניקע "שטאַפן"; מען האָט צוגעגרייט שווערע שטעקנס מיט מעטאַלענע שפיצן, אָדער אייזערנע דרענגלעך; קליינע גרופעס פון אויסגעקליבענע חברה האָבן זיך הינטערן שטאַט געלערנט שיסן; מיר האָבן אויסגעאַרבעט אַ זעלבשוץ־מאַפע פון דער שטאַט און פון אירע געפערלעכסטע ווינקלען, און מיר האָבן אָנגעפירט אַ פראַפאגאַנדע פון זיין גרייט אויף יעדן פּאַל.

**

ווי כ'האָב דערמאָנט אין דעם פריערדיקן קאַפיטל, האָט ח. נ. ביאַליקס "שחיטה שטאַט" געמאַכט אַ זייער גרויסן איינדרוק אויף דער יידישער באַפעלקערונג. דער ביטערער צאָרן, דער פאַרצווייפלטער אויסגעשריי, מיט וועלכן די פּאַעמע איז געווען איבערגעפילט, האָט אָפּעלירט צו די אויפגע־רודערטע געפילן פון די יידישע מאַסן — פון דער יידישער יוגנט, יעדן־פּאַלס, — און מען האָט אין איר אַריינגעטייטשט אַ רוף צום ווידערשטאַנד. דאָס איז געווען דער איינדרוק, וואָס ביאַליקס פּאַעמע האָט אויך אויף מיר געמאַכט, — און דער איינדרוק איז געווען אַזאַ, אַז איך האָב תיכף גענומען איבערזעצן זי אויף רוסיש, די שפראַך אויף וועלכער ס'רוב פון דער יידישער לערן־יוגנט האָט דעמאָלט גערעדט אין ניקאַלאַיעוו און בכלל

אין די גרויסע שטעט פון דרום־רוסלאַנד. איך האָב זי איבערגעזעצט ניט צום דרוקן, — מיינע ליטעראַרישע אַמביציעס זיינען אין דעם פרט געווען ביז גאָר שוואַכע, — נאָר פשוט, ווייל זי איז מיר געפעלק, און כדי איך זאָל זי קאָנען לייענען פאַר מיינע חברים.

האַט פאַסירט, אַז מיט עטלעכע טעג פאַרן 1טן מאַי פון 1904 האָבן מיר באַשטימט אַ פאַרזאַמלונג פון אַ פאַר זעלבשוץ־גרופּעס, וואו איך האָב געזאַלט האַלטן אַ רעדע וועגן דער זעלבשוץ און דער נויטיקייט צו האַלטן זי אין אַ כסדרדיקער גרייטקייט. אַ „רעדנער“, מוז איך זיך מודה זיין, בין איך געווען פון די וואָס „מען פרעגט זיך נאָך אויף זיי“. אַזוי האָב איך זיך, דאַכט זיך, גאַרניט געשעמט צו ריידן און צו דיסקוטירן אַפילו מיט עלטערע מענטשן פון מיר, וואָס האָבן געוויס געוואוסט מער פון מיר, אָבער „האַלטן אַ רעדע“ פאַר אַן עולם, דאָס — ניט. יעדעס מאָל, ווען כּפּלעג דאַרפן ריידן פאַר עטלעכע מענטשן, פלעגן מיך באַשלאָגן אַנגסטן, איך פלעג זיך שעמען קוקן אויף די אַרומיקע און ניט געוואוסט ווי צו פאַרענדיקן די מאַטערניש.

איז אַז ס'איז אויסגעפאַלן אויף מיין גורל צו האַלטן אַ רעדע פאַר דער זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציע, האָב איך נאָך אַ לאַנגן ישוב הדעת באַשלאָסן צו האַנדלען „קליגער ווי פרימער“: אַנשטאַט צו האַלטן אַ רעדע פאַר מיינע זעלבשוץ־חברים, וועל איך פאַר זיי בעסער פאַרלייענען ביאָליקס „שחיטה־שטאַט“ (אין דער רוסישער איבערזעצונג), און אויב ס'וועט זיך נאָך דעם צעוויקלען אַ דיסקוסיע, וועט עס זיין גרינגער איידער צו האַלטן אַ רעדע.

אין דעם טאָג פון דער פאַרזאַמלונג האָב איך זיך אַנגעהויבן גרייטן צו דער פאַרלעזונג פון דער פּאָעמע, וואָס האָט אויף מיר מיט עטלעכע חדשים פריער געמאַכט אַזאַ שטאַרקן רושם. איבערגעלייענט זי איין מאָל, גענומען לייענען אַ צווייטן מאָל, און פּלוצלינג האָב איך אַנגעהויבן פילן עפעס מאַדנע: אַנשטאַט מיין פריערדיקער באַגייסטערונג האָב איך אַנגעהויבן פילן עפעס אַן אומרואיקייט און אפילו אַ כּעס. איך בין אַריבער מיט דער פּאָעמע צו מיין חבר שאול בראָן, וועלכער איז געווען זייער אַ קאַלטער לונג און לעבער, ווען ס'איז געקומען צו פּאָעזיע. איך האָב אים געצוואונגען אויסצוהערן מיין הויכע פאַרלעזונג פון דער פּאָעמע און עס האָט מיר אַנגעהויבן ווערן קלאָר: ס'איז ניט דאָס, וואָס איך האָב פריער געמיינט און ניט דאָס, וואָס איך קאָן פאַרברענגען פאַר די זעלבשוץ־חברים. אַנשטאַט צו קלינגען ווי אַ פּראָטעסט, האָט מיר ביאָליקס פּאָעמע אַפּגעקלינגען ווי אַן אומפאַרדינטער פּאַטש אין פנים. איך האָב זיך געכאַפט, אַז אַנשטאַט צו פּראָטעסטירן קעגן דעם צאַרזיס, קעגן דער פּאָליציי, קעגן די פּאַגראַממשיקעס, פּראָטעסטירט גאָר די פּאָעמע קעגן די שוואַלצע יידן, וואָס זיינען פּאַגראַמירט געוואָרן, קעגן די וואָס זיינען געבליבן לעבן. איך האָב געפרעגט זיך און מיין חבר, צי פאַרדינען מיר, די יידישע יוגנטלעכע, וואָס האָבן מיט דער הילף און סימפּאַטיע פון די עלטערע אַרגאַניזירט די זעלבשוץ און גרייט געווען צו

קעמפן קעגן די פאָרגאַמטשטיקעס און אַוועקלייגן אונזערע לעבנס, אויב נויטיק, — צי קאַנען מיר אויפנעמען דעם שפיי אין פנים, וואָס ביאָליק גיט אין זיין פּאַעמע? איך האָב זיך דערמאָנט, וואָס איך האָב געלערנט אין חדר און געמיינט, אַז כ'האַב שוין לאַנג פאַרגעסן, און זיך געפּרעגט, צי האָט ירמיהו הנביא נאָך דעם גרויסן בראַך, וואָס האָט געטראָפּן די יידן פון זיין צייט, אויך געשפּיגן זיי אין פנים און געשריען אויף זיי, אָדער ער האָט, פאַרקערט, זיי געטרייסט מיט האָפּענונגען אויף בעסערע צייטן?

ס'וואָלט געווען אַ סך צו דערציילן וועגן דעם, וואָס כ'האַב יענעם טאַג איבערגעטראַכט און איבערגערעדט מיט מיין נאַענטסטן חבר וועגן דער „שחיטה-שטאַט“, וועגן ביאָליק, וועגן דעם ציוניזם, דורך וועלכן כ'האַב צום ערשטן דערפילט אַ פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר מיין פּאַלק.

יענעם אַוונט האָב איך שוין ביאָליקס פּאַעמע ניט פאַרגעלייענט פאַר דער זעלבשוין-גרופּע, אַנשטאַט דעם האָב איך טאַקע געהאַלטן אַ רעדע, די פאַרזאַמלונג איז פאַרגעקומען אין אַ קעלער, ס'איז געווען פינצטער, איך האָב קיין פּנימער ניט געזען און האָב זיך דערפאַר ניט געשעמט צו ריידן.

אויסער דעם האָב איך זיך געפילט אויפגערודערט און דאָס האָט מיר אַרויסגעהאַלטן, קיין גרויסע טאַלאַנטן האָבן מיינע צוהערער — און קודם כל איך אַליין — אין מיין רעדע ניט אַנטדעקט. גענוי וואָס איך האָב זיי גע-זאָגט, געדענק איך, נאָטירלעך, ניט, אָבער די הויפטזאַך געדענק איך: איך האָב אויסגעפירט, אַז בלויז זיצן אין דער זעלבשוין אַרגאַניזאַציע און וואַרטן טאַמער וועט אויסברעכן אַ פאַגראַם איז קיין עסק ניט, אויב מיר ווילן ניט לעבן אונטער אַ כּסדר-קער דערוואַרטונג פון פאַגראַמען, מוזן מיר קעמפּן, מען מוז קעמפּן קעגן דער גאַנצער צאַרישער אַרדענונג, קעגן דער זעלבסטעהערשאַפט, וואָס אַרגאַניזירט די פאַגראַמען, מיר דאַרפן זיך פאַרבינדן מיט די רוסישע אַרבעטער, וואָס קעמפּן שוין לאַנג קעגן דער זעלבסט-הערשאַפט, און מען דאַרף זיך ניט צוהערן צו די, וואָס באַליידיקן אונז און ריידן אונז איין, אַז מיר זיינען טרוסן.

געענדיקט האָב איך מיט אַ „דאָלאַי סאַמאָדערוזשאווע!“ (נידער מיט דער זעלבסטעהערשאַפט), און בין, דעם אמת געזאָגט, אַליין געווען איבערדאַשט פון דעם, וואָס איך האָב אויסגעפירט, ניט ווייניקער ווי מיינע צוהערער.

דער רעזולטאַט פון דער רעדע איז געווען, אַז אין די נאַענטסטע עטלעכע וואָכן זיינען אַ צאָל יוגנטלעכע, וואָס זיינען געווען ציוניסטיש געשטימט, אונטער פאַרשיידענע אויסריידן אַרויסגעפאַלן פון דער זעלבשוין-אַרגאַניזאַציע, אַנדערע אָבער, וואָס זיינען פריער פילייכט געווען ניט ווייניקער ציוניסטיש באַווירקט, זיינען ניט נאָר פאַרבליבן, נאָר האָבן אָנגעהויבן האַלטן זיך נאַענטער און גענומען אַרויסווייזן אַ פאַרשטאַרקטן אינטערעס צו די פּאָליטישע פּראַבלעמען פון לאַנד, אַ צאָל פון זיי האָבן זיך אין האַרבסט פון דעם יאָר פאַרבינדן מיט דער אַרטיקער סאַציאַל-דעמאָקראַטי-

שער גרופע. אַנדערע — צו וועלכע אויך איך האָב געהערט — האָבן זיך אין אָנהייב פון 1905 אַרגאַניזירט אין אַ „ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער“ גרופע, וואָס האָט געוואָלט ביידע זאָכן: אי סאָציאַליזם און קאַמף קעגן דער זעלבסט־הערשאַפט, אי אַרבעטן פאַר דעם ייִדישן פּאָלק. אָבער דאָס איז שוין אַ באַזונדערער קאַפיטל פאַר זיך.

א חסיד פון גאפאָנען

אין אַ קאלטן נאָוועמבער אָוונט פון 1904, ווען איך בין אַרויס פון דער שטאָטישער ביבליאָטעק, וואו כ'פלעג פאַרברענגען גאַנצע טעג, האָט מיך אָפגעשטעלט אַ פיינגעקליידעטער יונגעראַמאָן מיט אַ שוואַרץ בערדל און פענסנע און מיך געפרעגט, צי וואָלט איך ניט האָבן קעגן באַקענען זיך מיט אים.

ער האָט מיך, זאָגט ער, שוין לאַנג באַמערקט אין לייען-זאַל. ער האָט באַמערקט, אַז איך לייען עקאָנאָמישע זשורנאַלן און ער וואָלט זיך מיט מיר וועלן באַקענען. איך האָב דעם יונגמאַן — ער האָט אויסגעזען פון אַ יאָר 27-28 — אויך שוין פריער באַמערקט. ער פלעגט אויך זיצן איבער זשורנאַלן און איך האָב, נאָטירלעך, גאָרניט געהאַט קעגן אַ נייער באַ-קאַנטשאַפט.

זיין נאָמען, האָט ער געזאָגט, איז לאַטעוויטש. ער איז פון יעקאָטע-רינבורג, אויף אוראַל, וואו ער איז געווען אַ לערער אין אַ פרויען-גימנאַזיע, נאָר איצט איז ער אויף עטלעכע חדשים געקומען קיין ניקאָלאיעוו. ער האָט מיר געגעבן אַן אַנצוהערעניש, אַז ער איז פון דער יעקאָטע-רינבורגער גימנאַזיע אָפגעזאָגט געוואָרן צוליב פּאָליטישע אורזאַכן און אַז אין ניקאָלאיעוו איז ער געקומען „ניט לויט זיין אויסוואַל“, דאָס הייסט, ער איז אָהער אַרויסגעשיקט געוואָרן.

דעם אמת געזאָגט, איז עס מיר געווען פון אָנהייב אָן אַ ביסל ניט-קלאָר : מען זאַל עמעצן אַרויסשיקן פון ניקאָלאיעוו אויפן אוראַל, האָב איך זיך געקאָנט לייכט פאַרשטעלן, אָבער אַז מען זאַל פון אוראַל אַרויסשיקן קיין ניקאָלאיעוו, וועלכער איז געווען אַ מיליטערישער האַפן, האָב איך קיינמאַל ניט געהערט. אָבער ניט גלויבן אים האָב איך אויך ניט געהאַט קיין אורזאַכן און דער מענטש האָט מיך יעדנפאַלס פאַראינטערעסירט.

מיר האָבן זיך אָנגעהויבן באַגעגענען כמעט יעדן אָוונט, אַרויסגייענדיק פון דער ביבליאָטעק און געפירט געשפרעכן, — פריער גלאַט אַווי זיך, וועגן געלייענטע ביכער, זשורנאַלן, וועגן ליטעראַטור, שפעטער וועגן עקאָ-נאָמישע פּראָבלעמען און טעאָריעס, וואָס האָבן מיך דעמאָלט שטאַרק אינ-טערעסירט. מיר האָט אימפּאָנירט וואָס מיין נייער באַקאַנטער, אַ מענטש וואָס איז אַ סך עלטער און געבילדעטער פון מיר, שאַצט, ווי עס זעט אויס. די באַקאַנטשאַפט מיט מיר. ביסלעכווייז האָבן מיר אנגעהויבן ריידן וועגן פּאָליטישע פּראָגן.

און דאָ האָט זיך אַרויסגעשטעלט אַן אינטערעסאַנטע זאַך : דער לאַשע-

וויטש האט ארויסגעוויזן א גאנץ קלאָרע נייגונג צום... מאָנאַרכיזם. דאָס איז געווען אומדערוואַרט פאַר מיר אין יענער צייט, ווען יעדער מער אַדער ווייניקער אינטעליגענטער מענטש האָט אַרויסגעוויזן אַ געוויסע קעגנער־שאַפט צום צאַריזם. לאַשעוויטש האָט מיך אָבער פאַרזיכערט, אַז עס האַנדלט זיך ניט וועגן זיינע סימפּאַטיעס צו די שלעכטע זייטן פון צאַריזם, צו דער פּאַליציאישער הערשאַפט און קאַרופּציע, נאָר צום פּרינציפּ גופּא פון מאָנאַרכיזם. ער האָט געטענהט, אַז דער „פּילאָסאָפּישער“ פּרינציפּ פון מאָנאַרכיזם איז אַ „געזונטער“, ווייל ער שטעלט אַוועק צווישן די קלאַסן, וואָס באַקעמפּן איינער דעם אַנדערן, צווישן דעם אַרבעטער־קלאַס און דער בורזשואַזיע, אַ העכערע, „אומפּאַרטייאישע“ מאַכט, וואָס דערלאָזט ניט, אַז איין קלאַס זאָל דערשטיקן דעם צווייטן...

— לאָזט עס ניט דער צאַריזם?

לאַשעוויטש איז גרייט געווען צוצוגעבן, אַז דערווייל ליידן די אַרבעטער פון זייער אַ סך אומגערעכטיקייטן, אָבער דער „פּרינציפּ“ פון מאָנאַרכיזם איז אין דעם ניט שולדיק. און אַזוי ווי דער צאַר איז נאָך אַלעמען אַ מיטגליד פון אַ פּרינציפּ קלאַס, וואָס גייט אונטער גראַד פון די קלעפּ פון קאַפיטאַליזם, איז דעריבער גאַרניט אויסגעשלאָסן, אַז דער צאַריזם זאָל זיך סוף כל סוף שטעלן אויף דער זייט פון די אַרבעטער.

מיר האָט זיך, דעם אמת געזאָגט, עפעס ניט געגלויבט, אַז לאַשעוויטש מיינט באַמת וואָס ער זאָגט און איך בין געווען גרייט חושד צו זיין, אַז ער פּילפּולט זיך עס אַזוי גלאַט אין דער וועלט אַריין, אַז ס'איז ביי אים בלויז אַ מין אינטעליגענטישער שפּיל אין ווערטער. איינמאַל האָב איך אים באַמערקט:

— אָבער דאָס וואָס איר זאָגט איז דאָך זובאַטאַוושטשינע. שאַיעוויטש פון די „ניעזאַוויסימצעס“ האָט דאָך, אויף וויפּיל איך האָב געהערט, אויך געפּריידיקט אַזעלכע טעאָריעס.

לאַשעוויטש האָט זיך אָבער אַוועקגעלאָזט אין אַ גאַנצער טעאָריע וועגן מאָנאַרכיזם:

— איז ענגלאַנד אַ פּריי לאַנד? געוויס. און פּונדעסטוועגן האָט זי אַ קייסער. דער קייסער העלפט אָנהאַלטן איר פּרייהייט. דאָסזעלביקע איז אין איטאַליע, אין דייטשלאַנד, אין שוועדן, אין האַלאַנד, איבער גאַר דער וועלט. וויפּיל לענדער האָבן איינגעפירט ביי זיך רעפּובליקן? אינגאַנצן אַ פּאַר: פּראַנקרייך און אַמעריקע. זיינען זיי אַן אויסנאַם. פעלקער מוזן האָבן איבער זיך אַ סימבאָל פון זייער אייניגקייט און אַן אומפּאַרטייאישע מאַכט, וואָס שטייט איבער די קלאַסן. דערפאַר דאַרף מען האָבן אַ מאָנאַרכיע. און דאָס הענגט אינגאַנצן ניט אָפּ פון דער פּערזאָן פון דעם מאָנאַרך. דער מאָנאַרך איז גאַרניט, די מאָנאַרכיע איז אַלץ...

די אַלע באַווייזן זיינען מיר אין איין אויער אַריין און פון צווייטן אַרויס. ס'איז געווען טשיקאַווע צו הערן, ווי אַן אינטעליגענטער מענטש אַנטוויקלט

אזעלכע געדאנקען מיט אן ערנסטן פנים, און די גאנצע צייט האָט זיך מיר געדאַכט, אַז אָט צעלאַכט ער זיך און זאָגט מיר, אַז ער האָט די גאַנצע צייט מיך „געקייבעצט“.

אזוי זיינען אונדזערע באַגעגענישן אָנגעגאַנגען ביז סוף דעצעמבער 1904, ווען דורך דער פרעסע האָבן זיך אָנגעהויבן דורכרייסן ידיעות וועגן דעם פעטערבורגער גלח, גאַפּאַן, און וועגן זיינע לעגאַלע „פאַרזאַמלונגען פון רוסישע פּאַבריק-אַרבעטער“. לאַשעוויטש האָט אַרויסגעוויזן אַ מערקווירדיקע באַקאַנטשאַפט מיט גאַפּאַנען און מיט זיינע אידייען. די זאַך איז מיר ענדלעך קשה געוואָרן און איך האָב אים געפרעגט פון וואָנען ער ווייסט אזוי גענוי וואָס גאַפּאַן טראַכט און אויף וואָס ער האַפּט. לאַשעוויטש האָט מיר גע-ענטפּערט, אַז ער האָט זיך ספּעציעל אינטערעסירט מיט דעם און שותפותדיקע באַקאַנטע האָבן אים אַ סך דערציילט וועגן גאַפּאַנען.

אין די ערשטע טעג פון יאַנואַר 1905 האָט מען אָנגעהויבן ריידן, אַז גאַפּאַנס אַרבעטער קלייבן זיך גיין מיט אַ פעטיציע צום צאַר. איך האָב ביי אַ באַגעגעניש מיט לאַשעוויטשן באַמערקט צו אים, אַז קענענדיק די פּאָליציי און די צאַרישע זשאַנדאַרמערע, קאָן מען זיכער זיין, אַז די זאַך וועט זיך ענדיקן מיט אַ גרויסער בלוטבאַד. לאַשעוויטש, פאַרקערט, איז געווען זייער אַפּטימיסטיש און האָט מיך פאַרוזיכערט, אַז די דאָזיקע פעטיציע, אונטער גאַפּאַנס אָנפירונג, וועט ערשט ווייזן, ווי גערעכט ער איז מיט זיין טעאָריע וועגן דער „אומפאַרטייאישער“ מאַנאַרכיע.

און ענדלעך איז געקומען דער טאָג, ריכטיקער — דער אָונט פון 9טן יאַנואַר. איך בין, גייענדיק פון ביבליאָטעק, אַריין אין רעדאַקציע פון דער ניקאָלאַיעווער טעגלעכער רוסישער צייטונג „יוזשאַנין“, און האָב זיך דאַרטן דעוואוסט פון די באַריכטן פון דער רוסישער טעלעגראַפישער אָגענטור די פּרטים פון דער שרעקלעכער בלוטבאַד. מיין חבר יאַשקע, וואָס האָט געאַרבעט אַלס זעצער אין דער צייטונג, האָט מיר געגעבן דעם טעקסט פון דעם טעלעגראַפישן באַריכט און איך האָב זיך מיט אים אָן אויפגערעגטער געלאָזן אַהיים. אויפן וועג בין איך פאַרבייגעגאַנגען דאָס הויז, וואו לאַשעוויטש האָט געוואוינט און בין אַריין צו אים אין צימער. ער איז געזעסן און גע-לייענט אַ בוך. איך האָב אים דערלאַנגט די פעטערבורגער טעלעגראַמע מיט די ווערטער:

— נאַט, אַט האָט ארי אייך אייער אומפאַרטייאישע מאַנאַרכיע!
לאַשעוויטש האָט גענומען לייענען און איז שטאַרק צעטומלט געוואָרן:
— איך קאָן ניט גלויבן, — האָט ער געהאַלטן אין איבערחוּרן, — דאָס מוז זיין עפעס אַ שרעקלעכער טעות. גאַפּאַן וואַלט צו אַזוינס ניט דערלאָזן. עס קאָן ניט זיין...

איך בין אַרומגעגאַנגען איבערן צימער און מיין אויג האָט צוגעצויגן אַ דין ביכל, וואָס איז געלעגן אויף אַ טישל. כּהאַב געעפנט דאָס ביכל:
ס'איז געווען דער „נאָווי זאוועט“, די יעוואַנגעליע (ברית חדשה) אויף

רוסיש. און אויפן שער-בלאט האט זיך מיר פלוצלינג געווארפן אין די אויגן
אן אויפשריפט: „מיין טייערן פריינט און תלמיד, שאיעוויטשן — יעפיסקאפ
ארסעני“.

ס'האט מיר א זעץ געטאן אין קאפ.

— זייט איר, הייסט עס, דער „באוואוסטער“ שאיעוויטש? צוליב וואס-
זשע האט איר מיר דערציילט, אן איר זייט לאשעוויטש?

ער האט שטיל געענטפערט:

— ווייל איך האב געוואוסט, אן אויב איר וועט דעהערן, אן איך בין
שאיעוויטש וועט איר מיט מיר ניט וועלן ריידן.

איך בין אויפגעשטאנען פון בענקל און האב אן א געזעגענונג פארלאזן
דעם צימער.

שפעטער מיט א פאר טעג האב איך זיך דערוואוסט, אן שאיעוויטש
האט זיך דיזעלביקע נאכט איינגעפאקט און האט פארלאזן די שטאט. מיט
יארן שפעטער, שוין זייענדיק אין אמעריקע, האב איך געהערט, אן שאיע-
וויטש איז געקומען קיין אמעריקע, איז דא געווארן א דאקטאר, האט זיך
באזעצט אין פיטסבורג און איז אפילו געווען „אקטיוו“ אין אן ארבעטער-
רינג ברענטש. צי דאס איז טאקע שאיעוויטש, האב איך קיינמאל ניט געפרוואווט
פעסטצושטעלן און האב, דעם אמת געזאגט, ניט געזוכט אים אויסצוגעפינען.
ווארום יעדעס מאל, ווען כ'האב זיך דערמאנט וועגן דעם בלוטיקן זונטיק
איז פאר מיינע אויגן געשטאנען דער פארשטעלטער שאיעוויטש, וואס האט
פאר מיר געשפונען טעאריעס וועגן דער „בויטיקייט“ און „אומפארטייאיש-
קייט“ פון א מאנארך...

א זשאנדארם האָט געהיט מיין טשעמאָדאנטשיק

דאָס יאָר האָט זיך אָנגעהויבן אין רוסלאַנד מיט דעם בלוטיקן זונטיק פון דעם 9טן יאָנואַר און איז שוין די גאַנצע צייט פאַרבליבן אונטערן צייכן פון געשפּאַנטער אומרויאַקייט און פון כסדרדיקער גרייטיקייט צו אַן אויס־בראָך. און וואָס אָפּטער און שאַרפּער עס זיינען געוואָרן די אַרבעטער־סטרייקס און די אַרויסטרעטונגען ניט נאָר פון די אַרבעטער, נאָר אויך פון דער ליבעראַלער אינטעליגענץ (און וועלכער רוסלענדישער אינטעליגענט איז דעמאָלט ניט געווען אַ שטיקל ליבעראַל?) אַלץ אָפּטער האָבן זיך געהערט די דראָאונגען פון דער פּאָליציי מיט פּאַגראַמען, וואָס זאָלן דער־טרינקען די „קראַמאַלע“ (סובווערסיווקייט) אין יידיש בלוט.

אין אָנהייב פעברואַר 1905 האָבן זיך ווידער געלאָזט הערן פּאַגראַם־דראָאונגען אין מיין הימשטאָט, ניקאַלאַיעוו, און אין די אַרומיקע שטעט ווי וואָזנעסנסק, יעליסאַוועטגראַד און כערסאָן. וועגן קיין ענטפּער אויף די דאָזיקע דראָאונגען האָט מען שוין ניט געדאַרפט לאַנג טראַכטן: באַ־וואַפענען זיך! שטעלן אַ ווידערשטאַנד !! אונזער זעלבשוין אַראַגאַניזאַציע אין ניקאַלאַיעוו, וועלכע מיר האָבן די גאַנצע צייט אָנגעהאַלטן, איז אַקטיוויזירט געוואָרן און איז גרייט געווען צו באַווייזן וואָס זי קאָן, אויב די פּאַגראַם־שטשיקעס וועלן זיך ווייזן אויף די גאַסן.

קיין פּאַגראַם איז אויך דאָס מאָל ניט פּאַרגעקומען, נאָר איך אַליין האָב בעת די זעלבשוין־צוגרייטונגען שיער ניט פּאַרענדיקט מיין ערדישע „קאַריע־רע“, פּאַרגעקומען איז עס אויף אַזאַ אופן:

ס'איז געווען אַ שבת פאַרמיטאַג און לויט די ידיעות וואָס מיר האָבן געהאַט האָבן דעם שבת ביינאַכט געזאַלט פּאַרקומען אָנפאַלן אויף יידישע הייזער און געשעפטן אין צענטער פון שטאָט. אַלע אָנפירער און מיטגלידער פון דער זעלבשוין זיינען געווען מאַביליזירט און האָבן זיך געדאַרפט געפינען אויף זייערע פּאַסטנס די פּאַר טעג און נעכט ביז די געפּאַר וועט פּאַריבער, אָדער וועט אָפּגעשלאָגן ווערן. איז איידער איך האָב פּאַרלאָזן דאָס הויז, אַרום מיטאַג־צייט, האָב איך איבערגעגעבן מיין פּאַטער אַ געלאָדענעם רע־וואַלווער, האָב אים באַוויזן ווי צו באַגייין זיך מיט אים אין פּאַל פון אַ נויט און איידער איך בין אַוועקגעאַנגען האָב איך נאָך עפעס געהאַט וואָס אָפּ־צוריידן מיט מיין פּאַטער און מוטער. מיין מוטער איז געזעסן לעבן מיר האַלטנדיק מיין יינגסטן ברודערל אויף די הענט. מיין פּאַטער האָט מיר עפעס אָנגעהויבן זאָגן, ווען ס'האַט זיך פּלוצלינג דערהערט אַ גוואַלדיקער שאַס, וואָס האָט געמאַכט אויף אונז אין צימער אַן איינדרוק, ווי מען וואַלט אויס־

געשאסן פון א קאנאן. אויסגעשאסן האט, שטעלט זיך ארויס, מיין פאטער פון דעם געלאדענעם רעוואלווער, וואס איז געלעגן ביי אים אויפן טיש און וועלכן ער האט ניט באמערקנדיק אין דעם נערוועזן צושטאנד, אין וועלכן ער האט זיך געפונען, א דריק געטאן. איך האב דערפילט א שטארקן שטויס און פארשטאנען, אז די קויל האט מיך געטראפן. איך בין אויפגע- שפרונגען, זיך ארומגעטאפט און פילנדיק, אז איך קאן שטיין אויף די פיס, קיין בלוט איז ניטא און קיין זאך טוט מיר ניט וויי, האב איך קודם כל זיך א ווארף געטאן פארמאכן די פארטקע פון פענצטער, כדי דער רויך פון דעם שאס זאל ניט ארויס אין דרויסן און ניט צוציען קיין אויפמערק- זאמקייט פון א „גוט אויג“, איך האב אויך פארזיכערט מיינע עלטערן, אז דער שאס האט קיינעם ניט געטראפן און זיי זאלן זיך בארואיקן. אבער ערשט שפעטער, ווען דער רויך אין צימער איז זיך צעגאנגען, האב איך דערפילט, אז די קויל האט מיך יא געטראפן. זי האט מיך גע- טראפן אין האנט-פלאך פון דער רעכטער האנט און איז געבליבן שטעקן צווישן די ביינדלעך פון צוויי פינגער. קיין בלוט פון דער וואונד איז כמעט ניט געגאנגען.

האב איך זיך געמאכט הארץ, ארומגעוויקלט די האנט מיט א טיכל, האב געבעטן מיין מוטער צו דערלאנגען עסן, איידער איך גיי אוועק, האב געמאכט דאס עסן בקיצור (ווייל די האנט האט דערווייל אנגעהויבן וויי טאן אלץ שטארקער און שטארקער) און האב דערנאך, די מאמע זאל ניט הערן, פארטרויט דעם טאטן א „סוד“, אז די קויל האט מיך געטראפן אין האנט און אז ער זאל מיט מיר ארויסגיין צום דאקטאר (דר. פאקראס, וואס האט באדינט די זעלבשוץ).

ווען מיר זיינען געקומען צום דאקטער און ער האט באטראכט מיין וואונד האט ער גראטולירט מיין פאטער מיט דעם „געלונגענעם“ שאס, וואס האט מיך געקאנט דערהרגענען (ווייל כ'האב געהאלטן די האנט איבערן הארצן), אבער האט מיך ניט דערהרגעט. וואס איז שייך דער וואונד און דער קויל אין וואונד האט דער דאקטער געזאגט, אז ארויסנעמען די קויל, וואס שטעקט צווישן צוויי ביינער אין האנט-פלאך וועט זיין צו ווייטיקדיק און געפערלעך פאר די ביינער, און ער האט מיר פארגעשלאגן איינצושפריצן עפעס קעגן דעם ווייטיק און פארבאנדאזשירן די האנט און זי האלטן אזוי ביז ס'וועט מעגלעך ווערן ארויסצונעמען די קויל, אדער זי וועט אליין ארויספאלן...

— נו, און דאס וואס איך דארף איצט זיין מיט דער זעלבשוץ? —
האב איך געפרעגט.
— וועגן זעלבשוץ פארגעסט דערווייל, — האט מיך דער דאקטער „בארואיקט“.

— און וואס וועט זיין מיט די ביינדלעך פון די פינגער?
— די ביינדלעך וועלן אפשר בלייבן גאנץ, אבער די פינגער (די צוויי

וויכטיקסטע פינגער פון דער רעכטער האַנט!) וועלן פאַרלייבן פאַראַ-
ליזירט...

נישקשה פון אַן אויסזיכט!

איך האָב דעריבער לאַנג ניט געטראַכט און בין באַשטאַנען, אַז דער
דאָקטער זאָל מיר תיכף אפּערירן די האַנט און פּרוּאוּן אַרויסנעמען די קויל,
און אַז מיין פּאָטער, וואָס איז געזעסן הינטער דער טיר אין וואַרט-צימער
זאָל וועגן דעם ניט וויסן. דער דאָקטער האָט מיר געמוזט פּאַלגן, און די
אַפּעראַציע, פאַר וועלכער ער האָט מורא געהאַט איז דורכגעאַנגען שנעלער
און גרינגער, איידער ער האָט געמיינט. ער האָט מיר אויפגעשניטן די
האַנטפּלאַך, אַרויסגעצויגן די קויל פון צווישן די פינגער-ביינער, פאַרנייט
די וואונד, פאַרקלעפט און אַרויפגעלייגט אויף איר אַ לייכטן באַנדאַזש, און
איך האָב דעמאָלט געהאַט די באַפרידיקונג צו פילן זיך ווי אַ ״העלד״,
ווייל איך האָב ניט אַרויסגעלאָזן קיין איין געשריי, וועלכן מיין פּאָטער זאָל
קאַנען דערהערן הינטער דער טיר...

דריי טעג נאָכדעם איז מיין האַנט געווען ווי אין פייער און שלאָפן
ביינאַכט איז געווען אוימעגלעך. זיינען אַבער מייען שלאָפּלאַזע נעכט ניט
פאַרגאַנגען אויזיסט. איך האָב זיי אויסגענוצט אויף אַרומצוגיין איבער די
גאַסן און רעווידירן די פּאַטרוילן פון דער זעלבשוץ.

אין אַ וואַך צייט אַרום איז דער ווייטאַג אין האַנט פאַרגאַנגען און מען
האַט געקאַנט אַראָפּנעמען דעם באַנדאַזש. אַבער איך האָב נאָכדעם אין משך
פון עטלעכע חדשים געהאַט אַן אַרבעט כּסדר צו מאַסאַזשירן די צוויי אַנגע-
גריפענע פינגער ביז די נאַרמאַלע בלוט-צירקולאַציע האָט זיך צו זיי אומגע-
קערט צוזאַמען מיט דער מעגלעכקייט פריי צו באַנוצן זיך מיט זיי...

אַבער נאָכן 19טן פעברואַר איז געקומען דער חודש אַפּריל, דער חודש
פון פּסח און פּאַסכאַ, דער ״באַליבטער״ סעזאָן פון די צאַרישע פּאַגראַמען
און יעדנפּאָלס פון די פאַרשטאַרקטע פּאַגראַם-שרעקן. פון די שטעט און
שטעטלעך אַרום ניקאַלאַיעוו האָט זיך געטראָגן די פּאַדערונג: וואו קריגט
מען געווער פאַר דער זעלבשוץ?

מיין פריינט און דעמאָלט שוין חבר, שמואל וויצמאַן, האָט מיך באַ-
זאָרגט מיט אַ פאַרבינדונג צו קריגן געווער אין זיין היימשטאַט, פינסק. ער
האַט מיר געגעבן אַן אַדרעס פון אַ יידן ערגעץ אויף דער לאַהישינער גאַס
אין פינסק (און דאָס איז, דאַכט זיך, געווען דעמאָלט די סאַמע בלאַטיקסטע
גאַס אַפילו אין פינסק).

דער נאַמען פון דעם יידן, אויף וויפיל איך קאָן זיך דערמאַנען, איז
געווען חנן דער סטאַליער. דער פּאַראַל, וואָס שמואל האָט מיר געגעבן צו
איים, איז געווען זייער אַ מאַדנער. איך האָב געדאַרפט, אַריינגיענדיק צו
דעם יידן, זאָגן צו אים: ״זיי אויף מיר ניט ברוגז״, און דעמאָלט וועט שוין
אַלץ זיין אין אַרדענונג.

אן דעם פארזאל האט מיר שמואל געווארנט, וועט דער מענטש אפילו ניט וועלן ריידן מיט מיר.

שמואל האט מיר אויך רעקאמענדירט מיטצונעמען מיט זיך א טשע-מאדאנטישק און אנפילן אים אפילו מיט שטיינער כדי ער זאל אויסזען שווערער, — ווארום אין פאל אויב א „גוט אויג“ וועט מיר באמערקן, אריינקומענדיק קיין פינסק, זאל ביי איר זיך ניט דערוועקן קיין חשד, ווען איך וועל פון דארטן ארויספארן מיט א פולן טשעמאדאן.

ווען מען וואלט מיר איצט געפרעגט, וואלט איך געזאגט, אז דאס איז געווען, מילד גערעדט, זייער א נאאיווע עצה, ווארום אויב מען וואלט מיר צופעליק פארהאלטן מיט מיין טשעמאדאנטישק און אויסגעפונען אז ער איז אנגעפילט מיט שטיינער, וואלט דאס ערשט געווארפן אויף מיר א חשד, פון וועלכן עס וואלט ניט גרינג געווען ארויסצודרייען זיך.

איך האב יעדנפאלס געפאלגט די עצה, געקומען מיטן טשעמאדאנטישק קיין פינסק, דערפריעגט זיך אויף דער לאהישינער גאס און אויף חנן דעם סטאליער און ווען כ'בין אריינגעקומען אין זיין האלב-פינצטער שטיבל, איז מיר גאנץ פינצטער געווארן אין די אויגן. די אורזאך איז געווען, וואס זייענדיק אליין א יונגער יאט, האב איך זיך פארגעשטעלט, אז א מענטש, וואס האט צו טאן מיט צושטעלן געווער פאר זעלבשוין, איז אויך א יונגער מענטש. ערשט באגעגנט האט מיר אן עלטערער הויכער ייד, מיט א לאנגער גרוילעכער בארד און מיט אן אויסזען גיכער פון א רב, איידער פון א סטאליער.

— וואס וויל א יונגערמאן? — האט ער מיר געפרעגט.

ביי מיר האט אפגענומען דאס לשון: ווי זאגט מען אן עלטערן יידן מיט אזא בארד ביי דער ערשטער באגעגעניש און נאך אויף „דו“ — „זיי אויף מיר ניט ברוגז“? האב איך אים איבערגעפרעגט צי ער איז טאקע חנן דער סטאליער, און אז ער האט צוגעגעבן אז ער איז עס, האב איך גלייך ארויסגעשאסן, אז שמואל וויצמאן האט מיר געשיקט צו אים.

דאס איז געווען קעגן אלע געזעצן פון קאנספיראציע, וועגן וועלכע איך האב ווען עס איז געהערט. אבער חנן האט, ווי עס זעט אויס, גלייך פאר-שטאנען מיט וואס פאר א העכט ער האט צו טאן, ער האט מיר איינגעלאזן אין אן אלקערל אין הינטערשטן טייל פון הייזל און האט מיר געפרעגט, ווי לאנג איך קלייב זיך צו בלייבן אין פינסק און צי בין איך ערגעץ פארפארן אין א גאסטיניצע (האטעל). איך האב אים געענטפערט, אז איך בין ערגעץ ניט פארפארן, ווייל איך האב זיך קודם כל געוואלט טרעפן מיט אים און אז איך וואלט וועלן פארבלייבן אין פינסק וואס ווייניקער צייט, ווייל דאס צוריקברענגען די „סחורה“ אין מיין שטאט איז דרינגענדיק.

חנן האט מיר פארגעשלאגן איבערצונעכטיקן אין זיין הייזל און האט צוגעזאגט אין א טאג, העכסטנס אין צוויי אַרומ, צוצושטעלן מיר די „סחורה“.

ערשט דעמאָלט האָב איך זיך דערפילט אַביסל היימישער מיט אים און האָב אים געזאָגט, אַז מיין פּאַרזאַל איז „זיי אויף מיר ניט ברוגזו“.

— איך ווייס, איך ווייס, איך האָב זיך באַלד אָנגעשטויסן מיט וועמען מען האָט דאָ צו טאָן, — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמיכל. און איך בין שוין פאַרבליבן ביי אים ביז אויף מאָרגן נאַכמיטאַג. ווען ער האָט מיר צוגע־שטעלט די „סחורה“ — אַ פּאַר צענדליק רעוואָלווערן מיט „נאָך עפעס“ אויף צו שרעקן די מעגלעכע פּאַגראַממשיקעס, — און ער האָט אויך געשיקט מיט מיר צום וואַקזאַל אַ יינגל, וואָס האָט מיר באַוויזן דעם וועג און האָט פּאַר מיר געקויפט אַ בילעט.

דער וועג צוריק מיטן שווערן טשעמאַדאַן „סחורה“ אין די הענט, האָט זיך געצויגן ווי פון פעך. אָבער דאָס עריגסטע איז געקומען ווען איך בין שפעט אין אָונט געקומען אויף דער סטאַנציע קאַזאַטין, שוין אין אוקראַינע און זיך דערוואוסט, אַז דער נעקסטער צוג אויף ניקאַלאַיעוו גייט אַפּ ערשט מאָרגן אינדערפרי. איך האָב געדאַרפט וואַרטן אויפן צוג אפּשר אַ שעה צען, און וואו זאָל איך זיך דערווייל אַהינטאָן מיט מיין טשעמאַדאַן? און וואָס וועט זיין, אויב דער סטאַנציע־זשאַנדאַר, וואָס האַלט אין איין אַרײַנ־גיין און אַרויסגיין פון וואַקזאַל־צימער, וועט זיך פאַראינטערעסירן מיט מיר און מיט מיין טשעמאַדאַן?

איך האָב אָנגעהויבן נאַכקוקן דעם זשאַנדאַר און האָב געפילט, אַז ער וואַרפט כּסדר בליקן אויף מיר און אַז זיין אַרײַנגיין און אַרויסגיין האָט עפעס גאָר אַ שלעכטע שייכות מיט מיר. און פּלוצלינג האָב איך זיך גע־כאַפט די „סיבה“ פון זיין קוקן: דער מאַנטל וואָס איך האָב געהאַט אויף זיך, איז געווען זייער אַן אָפּגעטראָגענער און דער טשעמאַדאַנטשיק איז געווען זייער אַ נייער. קלאָר: דער מאַנטל מיטן טשעמאַדאַנטשיק זיינען ניט קיין פּאַר קליידער. אַט האָסטו דיר מיין גאַנצע קאַנספּיראַציע! ווי איז מיר ניט איינגעפאַלן מיטצונעמען עפעס אַן אַלטן צעפּאַרענעם טשעמאַ־דאַן, וואָס וואַרפט זיך ניט אין די אויגן? און אויב שמואל האָט שוין מיר יאָ אָנגעזאָגט, וואָס איך זאָל אַרײַנגלייגן אין דעם טשעמאַדאַן, איז פאַרוואָס האָט ער מיר ניט דערמאַנט, אַז דער טשעמאַדאַן זאָל ניט זיין קיין נייער? דער זייגער האָט שוין געהאַלטן ביי 12 ביינאַכט, איך בין געווען שלעפּעריק און האָב אָנגעהויבן מורא האָבן טאַמער ווער איך אַנטשלאַפּן און אַ גנב (די קאַזאַטינער סטאַנציע איז דעמאָלט געווען באַרימט איבערן לאַנד אַלס נעסט פון גנבים) וועט ביי מיר צוגעגענען דעם טשעמאַדאַן מיט אַלץ וואָס אין אים?

און פּלוצלינג איז מיר איינגעפאַלן אַ „גוואַלדאַוונער“ אינפּאַל: אָנ־שטאַט צו שרעקן זיך, צי דער זשאַנדאַרם קוקט מיר נאָך, אָדער ניט, צי איז ער מיך חושד, צי ניט, בין איך אַליין צוגעגאַנגען צו אים, האָב זיך ביי אים צעפּרעגט ווען מיין באַן דאַרף אַנקומען, האָב באַקומען די אינפּאַר־מאַציע, אַז ער וועט דאָ זיין אַ גאַנצע נאַכט, טאַקע צוליב די גנבים, וואָס

דרייען זיך דאָ כסדר אַרום, און האָב אים אויסגעדריקט מיין מורא, טאַמער וועט מען מיך באַגנבענען ווען איך וועל אַנטשלאָפן ווערן. מיין לאַגע האָט אַרויסגערופן סימפּאַטיע ביי דעם זשאַנדאַרם, ער האָט מיר אַן עצה געגעבן אַריינצוגיין אין זאָל פון ערשטן קלאַס און זיך דאַרטן אויסציען אויף אַ באַנק, און ער וועט שוין אויפפאַסן, אַז מיר זאָל קיין בייז ניט געשען.

און אַז דאָס האַרץ פון דעם זשאַנדאַרם איז שוין יאָ געווען אַזוי גוט, האָב איך אים זייער איידל באַדאַנקט, אויסגעדריקט די האַפענונג, אַז איך וועל ניט פאַרשלאָפן מיין באַן, בין אַריין אין זאָל פון ערשטן קלאַס, אויס-געצויגן זיך אויף אַ באַנק, אונטערגעלייגט דעם טשעמאַדאַן צוקאַפּנס און בין אַנטשלאָפן געוואָרן.

אויפגעכאַפט האָב איך זיך פון דעם, וואָס עמעצער האָט מיך גע-טרייסלט ביי דער פלייצע, איך עפן אויף די אויגן: דער זשאַנדאַרם שטייט איבער מיר. מיין ערשטער געדאַנק איז, נאַטירלעך, געווען: אַריינגעפאַלן... דורכגעפאַלן!... אָבער דער זשאַנדאַרם האָט מיר מיט אַ שמייכל געזאָגט, אַז מיין באַן קומט באַלד אַריין אין דער סטאַנציע און אַז איך זאָל בעסער זיך צוגרייטן. איך האָב אים נאַטירלעך מיט גרויס גרייטקייט און מיט אַ שיינעם דאַנק געפאַלגט.

אַט אַזוי האָב איך איבערגעלעבט אַן אומזיסטע שרעק און אַ זשאַנדאַרם האָט אַ גאַנצע נאַכט אָפּגעהיט מיין שלאָף און מיין טשעמאַדאַן מיט דער "סחורה" פון גנבים...

דאָס ביסל רעוואָלוציערן, וואָס כ'האַב געבראַכט פון פינסק איז פאַרטיילט געוואָרן צווישן עטלעכע זעלבשוץ אַרגאַניזאַציעס אַרום ניקאַלאַיעוו. דאָס מאָל זיינען מיר געווען זייער פאַרזיכטיק וועמען אַנצוטרויען די רעוואָלוציערן און פאַטראָנען צו זיי, ווייל מיר האָבן אויסגעפונען, אַז חברה האָט געהאַט אַ טבע אויסצושיסן די פאַטראָנען אין די היימישע קעלערן און צו "פאַר-געסן" וואו זיי האָבן באַהאַלטן די רעוואָלוציערן די פאַרטיילונג פון די רע-וואָלוציערן איז, נאַטירלעך, פאַרגעקומען שטרענג געהיים, אָבער דאָס האָט ניט געשטערט, אַז אין שטאַט און שטעטלעך זאָלן זיך תיכף פאַרשפרייטן קלאַנגען פון "מענטשן וואָס ווייסן", אַז די זעלבשוץ פאַרמאַגט ניט נאָר רעוואָלוציערן, נאָר אויך ביקסן, גראַנאַטן און שיער ניט קאַנאַנען, און דאָס האָט געהויבן די שטימונג ביים עולם.

מיר זוכן אן ענטפער אויף דער יידן-פראגע

דער ווינטער פון 1904-1905 אין רוסלאנד איז געווען פול מיט אַראַג-ניזאציע-אַקטיוויטעט. ווער האָט זיך דעמאָלט ניט אַראַנזירט און ניט אַרויסגעשטעלט קיין פּאָליטישע פּאָדערונגען?

עס דערמאָנט זיך, אַז אין יענער צייט איז ערגעץ אין אַ וואַלגאַ-שטאַט פּאַרגעקומען אַ צוזאַמענפּאַר פון בינען-ציכטלער. האָט דערדאָזיקער צוואַ-מענפּאַר, וואָס האָט לויט אַלע געטלעכע און צאַרישע געזעצן זיך געזאָלט פּאַרנעמען בלויז מיט בינען און מיט האָניק, אַרויסגעטראָגן אַ רעזאָלוציע, אַז צוליב דער אַנטוויקלונג פון דער רוסלענדישער בינען-ציכטלעריי און האָניק-פּראָדוקציע איז אַבסאָלוט נויטיק צו באַגרעניצן די מאַכט פון דעם זעלבסטטהערשנדיקן קייסער, צו שאַפן אַ קאָנסטיטוציע, צו פּאַררופן אַ פּאַר-לאַמענט און צו גאַראַנטירן פּאַרן פּאַלק די פּרייהייט פון וואַרט, פון פּרעסע, פון פּאַרזאַמלונגען, פון פּאַראַייניקונגען א. א. וו.

איז דאָך שוין אַפּגערעדט, אַז אַזעלכע אַראַנזיאַציעס, ווי די יידישע זעלבשוץ, וואָס האָבן געהאַט דירעקט צו טאָן מיט דער פּאָליצייאישער פּאַגראַם-מאַכט פון צאַריזם, האָבן אוודאי ניט געשוויגן און האָבן זיך באַוועגט זייער ענערגיש אין דער ריכטונג פון די סאַציאַליסטישע פּאַרטייען, וואָס האָבן שוין לאַנג געפירט דעם קאַמף קעגן צאַריזם.

איינמאַל אין אַ ווינטערדיקן פּרימאַרגן, — דאָס איז געווען קורץ פּאַר דעם 9טן יאַנואַר, — איז צו מיר געקומען אַ יונגערמאַן, וועלכער האָט זיך פּאַר מיר פּאַרגעשטעלט אַלס „איסאַק דער שוואַרצער“ (שפּעטער איז ער צווישן אונז געווען אַ שטיקל צייט באַקאַנט אויך אַלס איסאַק פּריקאַז-טשיק און איסאַק דער דווינסקער). ער האָט מיר געבראַכט גרוסן פון אַ פּאַר מענטשן פון אַדעס און פון קיעוו, וועלכע כ'האַב געקענט און האָט מיר פּאַרגעשלאָגן איך זאָל פּאַרן אַלס דעלעגאַט אויף אַ ציוניסטיש-סאַציאַליסטי-שער קאָנפּערענץ, וואָס פּאַרזאַמלט זיך (אומלעגאַל, פּאַרשטייט זיך) אין עטלעכע טעג אַרום אין אַדעס.

איך האָב אים אָנגעוויזן, אַז ס'איז אין ניקאָלאַיעוו ערשטנס נאָך ניטאָ קיין סימן פון אַ וועלכער עס איז ציוניסטיש-סאַציאַליסטישער, אַדער פּועלי-ציוניסטישער, צי אַפילו בונדיסטישער אַראַנזיאַציע. די איינציקע אַראַנזיאַ-זאַציע, וואָס מיר האָבן איז די זעלבשוץ. און צווייטנס, גלויב איך, אַז כדי צו פּאַרן אַלס דעלעגאַט אויף אַ קאָנפּערענץ דאַרף דען דאָך פון עמעצן אויסגעקליבן ווערן און אַז ס'איז ניטאָ קיין אַראַנזיאַציע. קאָן דאָך מיר קיינער ניט קלייבן און ניט שיקן.

און אַז ס'איז שוין געקומען צו-רייד האָב איך איסאַקן פאַרטרויט אַ סוד, אַז כאַטש איך בין „אַמאַל“ מיט אַ פיר-פּינף יאָר צוריק געווען אַ מיטגליד אין אַ ציוניסטישן זעלבסט-בילדונג יוגנט-קרייז, און בין אויך איצט נאָ-ציאַנאַל געשטימט און בשום אופן ניט אַסימילאַטאַריש, — און הגם איך טראַכט די לעצטע צייט אלץ מער און מער וועגן סאַציאַליזם, קאָן איך אָבער אלץ ניט צוגנויפפאַרן אין מיין געדאַנק דעם סאַציאַליזם און דעם ציוניזם, ווייל זיי שיינען פּראַקטיש צו זיין צוויי פאַרשידענע און אפילו קעגנזעצלעכע זאַכן. דעריבער איז זיין באַמייאונג צו קומען צו מיר אַזש פון אַדעס, צי פון ערגעץ אַנדערש און איינצולאָדן מיך אייף אַ קאַנפּערענץ, ליידער, אַן אַרויסגעוואַרפענע. אָבער איסאַק האָט מיך אַזוי לייכט ניט אָפּגעלאָזן :

ערשטנס, האָט ער דערקלערט, איז די זעלבשוץ אויך זייער אַ וויכטיקע אַרגאַניזאַציע און איך גיב זיך, ווי עס זעט אויס, ניט אָפּ קיין חשבון וויפיל מוטיקע קעמפּער עס וועלן פון איר אַרויסוואַקסן (דעם אמת געזאַגט, וויס איך בין איצט ניט וויפיל און ווער עס איז פון איר אַרויסגעוואַסן); צווייטנס, ווייסט „מען“ וועגן מיר טאַקע פון איר, פון דערדאַזיקער אַרגאַניזאַציע, וועלכע כ'האַב געהאַלפן שאַפן; דריטנס איז די קאַנפּערענץ, וואָס ווערט פאַררופן, בלויז אַן אַרגאַניזיר-קאַנפּערענץ, זי פאַרטרעט ניט קיין אַרגאַניזאַציעס, זי וועט זיי ערשט דאַרפן שאַפן, אויב זי וועט עס באַשליסן; פּערטנס, וועט דאָס דערהויפּט זיין אַ דיסקוסיע-קאַנפּערענץ, וואו מענטשן, וואָס טראַכטן און צווייפלען פונקט ווי איך, וועלן זיך דורכריידן, דורכדערשן אַלע פּראַגעס און וועלן טאַקע זען צי מען קאָן פאַרביןדן די דאַזיקע אידיען, סאַציאַליזם און ציוניזם (איינגנטלעך האָט זיך דעמאַלט שוין געהאַנדלט ביי מיר ניט וועגן ציוניזם, נאָר וועגן טעריטאָריאַליזם, וועגן אַ טעריטאָריעלער לייונג פון דער יידישער פּראַגע)...

אין יענע טעג זיינען צווישן דער געזעלשאַפטלעך געשטימטער יוגנט פאַרגעקומען אומאויפהערלעכע דיסקוסיעס. מיט עטלעכע וואָכן איידער איסאַק איז צו מיר געקומען מיט זיין איינלאָדונג האָבן מיר געהאַט אַ דיס-קוסיע מיט אַ גרופּע אַרטיקע סאַציאַל-דעמאָקראַטן, — אַ פּאַר פון זיי מיינע שול-חברים — טאַקע וועגן דער יידישער פּראַגע, וואָס צוליב די פּאַגראַמען און די פּאַגראַם-דראָאונגען איז דער אינטערעס צו איר דעמאַלט זייער פאַר-שאַרפט געוואָרן.

מיינע סאַציאַל-דעמאָקראַטישע חברים זיינען געווען זייער וואוילע בחורים און מיידלעך און מיר זיינען געווען זייער פריינטלעך צווישן זיך. אָבער זיי האָבן צו דער יידן-פּראַגע, צו דעם, וואָס עס וועט פאַרט זיין מיט די יידן, אַרויסגעוויזן אַזאַ קאַלטע גלייכגילטיקייט, אַז איך בין געווען שאַקירט פון דעם. זייער געוויינלעכער ענטפּער איז געווען, אַז אונטער סאַציאַליזם וועלן סיי ווי ניט זיין קיין באַזונדערע נאַציאָנאַליטעטן, דעריבער דאַרפן זיך סאָ-ציאַליסטן איצט ניט ברעכן די קעפּ אויף קומענדיקע לעזונגען פון דער יידישער פּראַגע.

איך האָב אין יענער צייט געפירט אַ מין טאָג-בוך, אין וועלכן כ'פלעג פון צייט צו צייט פאַרשרייבן מיינע איבערלעבונגען. און מיר איז ביז היינט פאַרבליבן אין זכרון אַן אויסדרוק, וואָס כ'האָב דאָרטן פאַרשריבן: „אויב מען זאָל מיר ברענגען טויזנט באַווייזן, אַז דאָס יידישע פּאַלק איז היסטאָריש פאַר'משפּט צום אונטערגאַנג און איך זאָל ניט קאָנען ענטפּערן אויף קיין איינעם פון די דאָזיקע באַווייזן, וועל איך פונדעסטוועגן פאַרט בלייבן איי-בערציגט, אז ס'איז פאַראַן אַ טויזנט און ערשטער באַווייז, אז מיינ פּאַלק קאָן ניט, וועט ניט און דאָרף ניט אונטערגיין“.

אַ שטאַרקן איינדרוק האָט אויף מיר בעת דער דיסקוסיע, וואָס איז פאַרגעקומען, געמאַכט אַ באַמערקונג פון מיינ יינגערן חבר, שאול בראַן, אַלס ענטפּער אויף די פאַרויכערונגען, אַז די סאַציאַלע רעוואָלוציע וועט שוין לעזן אַלע נאַציאָנאַלע פּראָגן און דעריבער איז ניטאָ וואָס צו פאַרנעמען זיך איצט מיט דער יידן-פּראָגע:

— איר שטעלט זיך, ווי עס זעט אויס, פאַר, — האָט ער באַמערקט, — אַז דער סאַציאַליזם וועט ווי אַראַפּפּאַלן פון הימל פאַרטיקערהייט אין אַלע פּרטים און מיט זיין אַנקומען וועלן אַלע פּראָגעס אויטאָמאַטיש געלייזט ווערן. איר פאַרגעסט אָבער, אַז דער סאַציאַליזם, פונקט ווי דער קאַפיטאַליזם, פונקט ווי פאַר דעם דער פּעאַדאַליזם, איז אַ געזעלשאַפּטלעכע סיסטעם, וואָס דאָרף דורכגיין אַ ריי עטאַפּן אין איר אַנטוויקלונג, פון אירע ערשטע טריט, ווען זי נעמט זיך ערשט אַרויספלאַנטערן פון קאַפיטאַליזם, ביז איר רייפֿ-קייט, ווען זי וועט פאַרענטפּערן אירע אַלע הויפּט-פּראָבלעמען. דאָס וועט געוויס דויערן אַ לאַנגע צייט און ביז דעמאָלט וועט אַ יידן-פּראָגע בלייבן אפילו אונטער אַ סאַציאַליסטישער אַרדנונג.

אין יענער צייט איז עס פאַר מיר געווען ווי אַן אַנטדעקונג, און דאָס האָט סוף כל סוף געבראַכט דערצו, אַז איך זאָל אָננעמען איסאַקס פאַרשלאַג און זאָל פאַרן אויף דער ציוניסטיש-סאַציאַליסטישער אַרגאַניזיר-קאָנפּע-רענץ אין אַדעס..

דערציילן וואָס עס איז פאַרגעקומען אויף יענער קאָנפּערענץ, אויף וועלכער מיר זיינען אָפּגעזעסן, ניט אַרויסגייענדיק פון די צימערן דריי צי פיר טעג און נעכט, כמעט אַן שלאָף, הייס דיסקוטירנדיק יעדן פאַרשלאַג און זוכנדיק צו פאַרבינדן דעם טעריטאָריאַליזם מיט מאַרקסיוזם, איז ניט דאָ דער פּלאַץ און ניט אַלץ קאָן איך זיך דערמאַנען. אבער איין אינטע-רעסאַנטער שטריך פון דער קאָנפּערענץ געדענקט זיך גוט, ווייל ער איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער רעוואָלוציאָנער-געשטימטער רוסלענדי-שער יוגנט פון יענער צייט: וועגן וואָס מיר זאָלן ניט געווען ריידן, וואָס פאַר אַ רעוואָלוציע עמיצער האָט פאַרגעשלאָגן, האָט דערביי געמוזט דערמאַנט ווערן אַזוי פיל מאָל ווי מעגלעך דאָס וואָרט מאַרקסיוזם, ווען ס'איז ענדלעך צום סוף פון דער קאָנפּערענץ געקומען אַ פאַרשלאַג צו פאַרענטלעכען די רעוואָלוציעס (אומלעגאַל, פאַרשטייט זיך) איז איינער פון די דעלעגאַטן, מאַרק

טומאַרקין פון קעשעניעו באַשטאַנען אויף דעם, אַז די רעזאָלוציע וועגן פאַרעפנטלעכן די רעזאָלוציעס זאָל זיך אָנהויבן מיט די ווערטער :

„אַרויסגייענדיק פון די פרינציפן פון מאַרקסיזם באַשליסן מיר...“

— אָבער ווי קלעפט זיך מאַרקסיזם צו אַזאַ רעזאָלוציע ? — האָבן אַג-דערע געפרעגט.

— נישקשה — האָט זיי מאַרק פאַרזיכערט, — מאַרקסיזם קאָן ער-גען ניט שאַדן...

און ער האָט טאַקע אויסגעפירט.

צעפאַרן זיינען מיר זיך פון דער אַרגאַניזיר-קאַנפערענץ מיט א „ציוניס-טיש-אַציאָליסטישער“ טעאָריע, וואָס האָט געהונקען אויף ביידע פיס, אָבער וועלכע איז אפשר דערפאַר טאַקע געוורן אונז טייער ווייל אונז האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז מיר זיינען צו איר אַליין דערגאַנגען. יעדער איינער פון אונז האָט זיך דעמאָלט גערעכנט פאַר אַ 100-פּראָצענטיקן מאַרקסיסט, — און אין דערזעלביקער צייט איז אונזער יידישער געוויסן געווען באַפרידיקט: מיר האָבן דאָס יידישע פּאָלק ניט אויפגעגעבן...

די פּראַקטישע רעזולטאַטן פון דער דאָזיקער קאַנפערענץ זיינען פאַר אונז, דער יוגנט פון די דרום-רוסישע שטעט, וואָס האָבן זיך אין איר באַטייליקט, געווען צוויי: ערשטנס, אַז מיר מוזן זיך מיט אַלע כוחות אַריינזאָרפן אין קאַמף קעגן דער זעלבסטעהערשאַפט און אָנהויבן אַרגאַניזירן די אַרבעטער, — דאָס האָט פון אונז געפאַדערט אונזער מאַרקסיזם; און צווייטנס, אַז מען מוז באַפעסטיקן און אויסברייטערן די זעלבשוין-גרופעס און פאַרבינדן זיי אויך מיט רוסישע אַרבעטער, ווייל דאָס וועט בעסער באַשיצן די יידישע מאַסן פון די פּאָגראַם-געפאַרן.

מען גרייט זיך צום 1טן מאי

צוריקקומענדיק פון דער אַדעסער קאַנפערענץ האָט זיך אָנגעהויבן אַן אַרבעט פון פאַרבינדן די זעלבשוין-אַרגאַניזאַציעס מיט דער אַלגעמיינער רע-וואָלוציאַנערער באַוועגונג. דאָס איז אָנגעקומען ניט שווער, ווייל די רעוואַ-לוציאַנערע אַרגאַניזאַציעס האָבן אין יענער צייט אַרױסגעױזן אַ שטאַרקע שטרעבונג צו פאַראייניקטע אַקציעס. אין ניקאַלאַיעװ, למשל, האָט זיך צו יענער צייט שױן געגרינדעט אַן אַלגעמיינער שטאַטישער קאָארדיניר-קאָמי-טעט פון די רעוואָלוציאַנערע אַרגאַניזאַציעס, אין װעלכע עס זײנען אַרײַב-געאַנגען די עס-ערן (סאַציאַליסטן-רעוואָלוציאַנערן), די ס.ד. (ביידע פראַק-ציעס), אַן אַרגאַניזאַציע פון די מיליטערישע מאַטראָסן פון די קריגשױפן, װאָס זײנען געשטאַנען אין ניקאַלאַיעװ און צװײ פראַפעסיאָנעלע פאַראיינען (פון די אַרבעטער פון פראַנצױזישן זאַװאַד און פון די פריקאַזטשיקעס, — הגם ביידע יוניאָנס זײנען דערווייל אָנגעפירט געוואָרן דורך איניציאַ-טיוו-קאָמיטעס).

דער דאָזיקער שטאַטישער קאָמיטעט האָט גערן אַרײַנגענומען אין זײן באַשטאַנד די זעלבשוין-אַרגאַניזאַציע, דערהױפּט פילייכט דערפאַר, ווייל ער, װי די גאַנצע שטאַט, האָט געגלױבט אין דער לעגענדע װעגן דער „גוואַל-דיקער“ צאַל װאָפן װאָס די זעלבשוין באַזיצט און װעגן דער קאַמפּס-פּײאַר-קײט פון אירע מיטגלידער.

אַ באַװײז פון דעם האָבן מיר באַקומען אױף אײנער פון די זיצונגען פון דעם שטאַטישן קאָרדיניר-קאָמיטעט אין אָנהײב אַפּריל. ס'האָט זיך גע-האַנדלט װעגן צוגרייטן אַ גרויסע מאַסן-דעמאָנסטראַציע לכבוד דעם קומענ-דיקן 1טן מאַי. איז אײנער פון די מיטגלידער פון דער קאָמיטע, סאַװאַ ראַיעצקי (אַ קאַראַים, אַ מיטאַרבעטער פון דער צײטונג „אַדעסקיע נאַ-װאַסטי“ אַלס איר ניקאַלאַיעװער קאַרעספּאַנדענט), אַרױסגעקומען מיט זײער אַן אַמביציעזן פּלאַן, אין װעלכן אונזער זעלבשוין-אַרגאַניזאַציע האָט געדאַרפּט שפּילן די ערשטע פּידל.

דער פּלאַן איז געװען אַזאַ: װען די הױפּט-מחנות פון דער מאַי-דע-מנסטראַציע, די אַרבעטער פון פראַנצױזישן זאַװאַד, װעלן גרייט זײן אַרױס-צוקומען פון זאַװאַד און אַרױפצוקומען אױף דער סאַבאַרנע (די ניקאַלאַיעװער הױפּטגאַס), װעט דאָך די פּאַליצײ און אַן אַפּטייל פון דעם אַרטיקן קאַזאַקישן פּאָלק זיכער פּראַװון ניט אַרױסלאָזן זײ פון דער זאַװאַד-טעריטאָריע און צעטרייבן די, װאָס װעלן זיך שױן פּריער פאַרזאַמלען אױף דער סאַבאַרנע גאַס. איז סאַװאַ ראַיעצקיס פּלאַן געװען, אַז אונזער זעלבשוין זאָל ערשטנס

באַזאָרגן זיין ס'ר-אַרגאַניזאַציע מיט „א פאַר הונדערט רעוואָלוציערן“ און אַנדערע זאַכן און זיי וועלן אויף די גאַסן פון שטאָט זוכן אָפּצוציען אויף זיך די אויפּמערקזאַמקייט פון דער פּאָליציי. די הויפּט-קרעפטן ווידער, פון דער זעלבשוין מיט איר הויפּט-באַוואָפּענונג זאָלן פאַרנעמען זייערע פּלעצער אין צוויי קאַנאַועס („טרענטשעס“), וואָס ציען זיך צווישן דעם זאַוואַד און דעם וואָקזאַל און אויב די קאַזאַקן וועלן אַהין פּראַווין צוקומען, אויפּנעמען זיי מיט אַ שיסעריי...
 ס'איז געווען אַ „געניאַלער“ פּלאַן, וואָס האָט געהאַט בלויז אַ פאַר

„חסרונות“: ערשטנס, האָט די זעלבשוין געהאַט קוים עטלעכע צענדליק „שפייערס“ (רעוואָלוציערן) און האָט פון זיי בשום אופן ניט געקאַנט אויסטיילן קיין „פאַר הונדערט“ פאַר די עס-ערן; און צווייטנס, וואָלטן די מיטגלידער פון דער זעלבשוין אויסגעשאַסן געוואָרן, ווי זיצנדיקע הינער, ווען זיי וואָלטן געפּראַווט באַגעגענען די קאַזאַקישע קאַוואַלעריע זיצנדיק אין אַ פאַר קאַ-באַוועס...
 איך האָב, פאַרשטייט זיך, דערווידערט קעגן דעם „פּלאַן“, טענהנדיק,

אַז ערשטנס קאָן די זעלבשוין ניט אַוועקגעבן איר געווער, וואָס מוז זיין שטענ-דיק צוגעגרייט אויפן פּאַל פון אַ פּאַגראַם (אַז מיר האָבן גאַרניט אַזויפיל געווער, איז, פאַרשטייט זיך, געהאַלטן געוואָרן ווי אַ „מיליטערישער סוד“), און צווייטנס, וועט קיין שום מיטגליד פון דעם זעלבשוין ניט מסכים זיין צו זיצן אין קאַנאַועס אַרום דעם פּראַנציוזישן זאַוואַד, ווען די אַרבעטער פון שטאָט וועלן דעמאָנסטרירן אויף די הויפּט-גאַסן.

סאַוואַ ראַיעצקי (ער איז אין אַ פאַר יאָר אַרום באַגאַנגען זעלבסטמאָרד), איז געווען זייער אַן ענטוואַסטישער און זייער אַן איינגעשפּאַרטער מענטש. איך, ווידער, האָב ניט געהאַט דעם מינדסטן ענטוואַזום פאַר זיין פּלאַן און בין אויך געווען איינגעשפּאַרט. און אַזוי ווי דער אָנפירער פון דער זעלבשוין-אַרגאַניזאַציע און דער „באַלעבאַס“ איבער איר אַמוניציע איז געווען ניט סאַוואַ, נאָר איך, האָב איך סוף כל סוף אויסגעפירט און דער פּלאַן איז איינשטימיק אָפּגעוואָרפן געוואָרן קעגן די שטימען פון די פאַר עס-ערן אין דעם קאַמיטעט.

ווען מען דערציילט עס איצט קלינגט עס נאַאיוו און אַפילו קינדיש. מען דאַרף אָבער געדענקען, אַז דאָס איז געווען מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק, אין די קינדער-יאָרן פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע, אין דעם פּיערדיקן יאָר 1905, ווען אויף דער סצענע האָט בוכשטעבלעך פון אונטער דער ערד אַרויסגעשפּראַצט אַ דור, וואָס האָט אָפּגעוואָרפן די מורא און וואָס האָט זיך געפילט פּיאַיק דרייסט צו דערלאַנגען מיט דער האַנט צום הימל. אין יענעם פּרילינג פון 1905 איז אין דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג שוין הייס דיסקוסירט געוואָרן די פּראַגע וועגן דעם כאַראַקטער פון דער קומענדיקער „צייטווייליקער רעגירונג“, וואָס וועט מוזן אַרגאַניזירט ווערן נאָכן פּאַלן פון צאַריזם.

די פראגע איז געווען ניט צי וועט געלינגען אראפפוארפן די צארישע ארדענונג, אדער ניט. אין דעם איז מען — יעדנפאלס אין די יוגנט־קרייזן, וואו איך האב פארקערט. — געווען אזוי זיכער, אז דאס האט זיך אפילו ניט געלוינט צו דיסקוטירן. די פראגע איז בלויז געווען: ווער זאל זיך באטייליקן אין דער ארגאניזאציע פון א צייטווייליקער רעגירונג אויפן פלאץ פון דעם אראפגעווארפענעם צאריזם? זאל דאס זיין, ווי די מענשעוויקעס האבן געגלויבט, א שותפותדיקע רעגירונג צוזאמען מיט דער ליבעראלער בורזשואזיע און אינטעליגענץ; זאל זי ארגאניזירט ווערן בלויז דורך די רע־וואלוציאנערע פארטייען פון די ארבעטער און פויערים, לויט לענינס פאר־שלאגן, אדער זאל דער ארבעטער־קלאס אליין איבערנעמען אויף זיך די ארגאניזאציע פון דער רעגירונג. דאס לעצטע איז, אגב, געווען טראצקיס פלאגן, וואס האט זיך אויסגעדריקט אין דער פארמולע: „דאלאי סאמאדער־זשאויע, א פראוויטעלסטווא ראבאטשעיע“. (אראפ מיט דער זעלבסטהער־שאפט, פאר אן ארבעטער־רעגירונג). לענין האט דעם דאזיקן פלאגן ביטער באקעמפט אלס אַזאַ, ווס וועט איזאלירן דעם ארבעטער־קלאס פון דעם גאַנצן האַרעפאַשנעם פּאַלק.

און איך דערמאָן זיך מיט וואָס פאַר אַ זיכערקייט מיר, יידישע יוגנט־לעכע, האָבן דיסקוטירט די דאָזיקע פּראָגן, — מיר, וועמען אונזערע עלטערן, מלמדים און לערערס האָבן ערשט ניט לאַנג געלערנט, אַז „אַ ייד דאַרף זיך נישט מישן צווישן מלכים“, און אַז „ינגלעך און מיידלעך“ וועלן קיינמאַל ניט איבערקערן די מעכטיקע צארישע אַרדענונג מיט איר אַרמיי, פּאַליציי, זשאַנדאַרן, שפּיאַנען, גלחים, פּריצים א. א. וו. — מיר האָבן אויפּגעהערט מורא צו האָבן פאַרן קייסער און זיין מאַכט, פונקט ווי מיר האָבן זיך אויפּגעהערט צו רעכענען מיט דער מורא פון די עלטערן און מיט די וואַרונגען פון די לערערס און מלמדים. איך געדענק, אַז אין דיסקוסיעס מיט חברים — אַלץ וועגן דער פּראָגע וואָס פאַר אַ צייטווייליקער רעגירונג עס זאל געגרינדעט ווערן נאָכדעם ווי מען וועט אַראָפּפואַרפן „ניקאָלאַיקען“ — האָב איך, למשל, געטענהט, אַז ס'האַנדלט זיך אין דער אמתן ניט, צי זאל דער אַרבעטער־קלאַס אַרײַננעמען די פאַרשטייער פון דער בורזשואַזיע אַלס שותפים אין אַזאַ רעגירונג, נאָר צי וועלן זיך געפּינען בורזשואַזע עלעמענטן, וואָס זאלן נאָר האָבן דעם מוט אַרײַנצוטרעטן אין אַ רעוואָלוציאַנערער רעגירונג..

אין א וואגאן מיט חסידים

סוף אפריל 1905 איז צו מיר געקומען צופאָרן פון אומאָן (קיעווער גובערניע) אַ דאָרטיקער יונגערמאַן — אייזיק ס., — (איצט איז ער אַ לאַיער אין אַמעריקע מיט אַן „אַמעריקאַניזירטן“ נאָמען און „אַמעריקאַניזירטע אי-בערצייגונגען“) און האָט מיר דערציילט, אַז פאַר דער אומאַנער זעלבשוין איז דרינגענדיק גוויטיק צו קריגן געווער, ווייל דאָרטן קאָן צו יעדער מינוט אויסברעכן אַ פאַגראַם, וועלכן די פּאליציי, אונטער דער אנפירונג פון דעם פּריסטאָו (פּאליציי-קאָפיטאַן) מאַליבאַוסקי — מ'האָט געשמועסט, אַז ער איז אַ משומד — גרייט דאָרטן צו.

און וואו איז דאָס געווער, וואָס מיר האָבן פאַריקן יאָר צוגעשטעלט? שטעלט זיך אַרויס, אַז פון יענעם געווער איז שוין כמעט קיין זכר ניט געבליבן: די פאַטראָנען האָט מען אויסגעשאַסן, די רעוואָלווערן זיינען טיילווייז קאַליע געוואָרן, טיילווייז אַזוי פאַרפאַלן געוואָרן און מען ווייסט ניט וואו זיי זיינען אַהינגעקומען, — מיט איין וואָרט, מען מוז האָבן נייע געווער, און דרינגלעך.

אויב דרינגלעך איז עפעס אַנדערש. האָב איך אַוועקגעוואָרפן אַלץ מיט אַן אַנדער, בלויז געזאַגט מיין פאַטער, וועלכער האָט געוואוסט וועגן אַלע מיינע „געשעפטן“, אַז איך מוז תיכף אַוועקפאַרן, האָב זיך אפילו ניט געזעגנט מיט מיין מוטער, וועלכע איז דעמאָלט געווען שווער קראַנק („מיט וואָס וועט איר מיין זיין דאָ העלפן?“) און בין מיט אייזיקן אַוועק קיין אַדעס. מיר האָבן זיך דאָרטן אָפגעשטעלט אויף דער קוואַרטיר פון צוויי אומאַנער סטודענטן, לאַזורקיין און גוסאַקאָוו, און גענומען ביסלעכווייז אַריינברענגען אַהין די „סחורה“, וואָס מיר האָבן געקראָגן דורך די פאַרבינדונגען, וואָס כ'האָב געהאַט.

אייזיקן, וועלכער האָט געשטאַמט פון אַ זייער פּרומער פאַמיליע און האָט זיך דעמאָלט שוין גערעכנט פאַר אַ „באַלשעוויק“, איז איינגעפאַלן, אַז ער קאָן דאָ טרעפן צוויי פייגל מיט איין מאָל: אַזוי ווי מיר וועלן סיי ווי פירן וואָפן פאַר דער זעלבשוין וועט ער שוין איין וועגס מיטנעמען פון אַדעס אויך אַביסל אומלעגאַלע ליטעראַטור. איך בין געווען קעגן דעם פלאַן צו מישן די ביידע טראַנספּאָרטן און אייזיק האָט לפנים איינגעשטימט מיט מיר... אַבער געטאָן האָט ער זיינס, און ווען מיר האָבן שוין געווען אַנגעפאַקט צוויי שווערע טשעמאַדאַנעס מיט אונזער סחורה, האָט זיך אַרויס-געשטעלט, אַז ער האָט, אַן מיין וויסן, אַריינגעפאַקט אין זיי אויך אַזוי פיל

אומלגעאלע בראשורן, אז פאר א היבשער צאל פאטרענען איז שוין אין די טשעמאדאנעס ניט געבליבן קיין פלאץ. עס איז באשלאסן געווארן, אז אייזיק זאל אדער ארויסנעמען די ליטעראטור פון די טשעמאדאנעס, אדער איבערלאזן די פאטרענען ביי לאזורקינען, און ער וועט זיי שוין צושיקן קיין אומאן מיט עמיצן אנדערש. אייזיק האט צו אלץ צוגעשטימט, אבער געטאן האט ער פארקערט: ניט נאר איבערגעלאזן די ליטעראטור אין די טשעמאדאנעס, נאר איינגעפאקט אן מיין וויסן די פאטרענען אין עפעס א העמדל, פארבונדן מיט א שטריקל און דאס געטראגן אין האנט.

מיר האבן יעדנפאלס באשלאסן צו זעצן זיך אין באן אין צוויי באזונדערע וואגאנען און זיך ניט באגעגענען אויפן וועג, כדי טאמער פאלט איינער דורך זאל זיך דער צווייטער קאנען ראטעווען מיט זיין טשעמאדאן.

אדעס איז דעמאלט, צוליב דער אלגעמיינער אומרואיקער לאגע און צוליב די פויערשע „אומארדענונגען“ אין געגנט געווען אונטער א מיליטער צושטאנד (וואינאיינע פאלאזשעניע). אויפן אדעסער וואקזאל האבן זיך דעריבער זיכער ארומגעדרייט צוזאמען מיט די זשאנדארן אויך ציווילע שפיאנערן, פון וועלכע מ'האט זיך געמוזט ארויסדרייען. איך געדענק ניט וואס אייזיק האט געטאן, איך אבער האב, געדענקענדיק מיין דערפארונג מיט א זשאנדאר אויף דער קאזאטינער סטאנציע מיט עטלעכע וואכן צוריק, זיך איינגעטשעפעט אין עפעס א זשאנדאר אויף דער אדעסער סטאנציע, ער זאל מיר נאר זאגן ווען די באן וועט אפגיין און צי מוז איך אפגעבן מיינע זאכן אין באגאזש און נאך אזעלכע וויכטיקע זאכן, ביז ער האט זיך קוים אפגעטשעפעט פון מיר און מיר דערקלערט, אז ער איז א צופארנומענער מענטש ער זאל זיך קאנען אפגעבן מיט מיינע באגאזש-פראגן...

מילא, ניט איז ניט. נאר איידער איך האב געפרוואוט מזל מיט אן אנדער „קנעפל“, האב איך דערזען א בילד, וואס האט מיך אזוי איבערראשט, אז איך האב קוים געגלויבט מיינע אויגן:

אויף דער פלאטפארם פון דער סטאנציע האט ארויפגעמארשירט א מחנה פון ווייניקסטנס א דריי צענדליק פארשווינען: אלטע מיט גרויע בערד, יינגערע מיט שווארצע בערד, יונגעלייט — מיט בערדלעך און עטלעכע גאר יונגע יינגלעך פון א יאר צען, ניט מער, און אלע מיט לאנגע, אויסגעכאליעטע פיאות, ווי פראפניציער... זיי אלע האבן געטראגן שווארצע זיידענע קאפאטעס איבערגעבונדענע מיט זיידענע גארטלעך, קיילעכדיקע פוטערנע שטרימלעך אדער קיילעכדיקע וויכע היט, קורצע אטלעסענע הויזן ביז די קני, ווייסע זאקן און לאטשן... זיי האבן אין מיינע אויגן אויסגעזען מיט זייער גאנצן הולך, מיט זייער קליידונג און ווארפן מיט די הענט — זאל מיר גאט מוחל זיין, — זייער ענלעך אויף די אנטיסעמיטישע קאריקאטורעס, וואס די „נא-וואיע וורעמא“ און אנדערע דעמאלטיקע אנטיסעמיטישע צייטונגען פלעגן דריקן וועגן יידן, ביי אונז אין ניקאלאיעו, אדער אין אומאן, וואו איך האב זיך געלערנט, זיינען אויך געווען חסידים, וואס האבן זיך אויסגעצייכנט פון

אנדערע יידן מיט זייערע לענגערע קאפאטעס, אבער אזעלכע חסידים ווי אט די, — זיי זיינען געווען פון גאליציע, צי אפשר פון אונגארן, האב איך נאך אויף מיין לעבן ניט געזען.

קוקנדיק אויף זיי א פארגאפטער האב איך דערהערט, אז זיי ריידן וועגן א ספעציעלן וואגאן, וואס איז פאר זיי אויסגעטיילט געווארן, און מיר איז תיכף איינגעפאלן א גוטער געדאנק: אט מיט די חסידים, אין זייער וואגאן וועט זיין פאר מיר די זיכערסטע זאך צו פארן...

געטראכט און געטאן: ווען זיי האבן גענומען אריינגיין אין וואגאן, בין איך אריינגעקומען נאך זיי, האב ניט געמאכט קיין לאנגע שהיות (שיעס), ארונטערגערקט מיין טשעמאדאן אונטער א באנק, און זיך אזעקגעזעצט קוקן אין פעצטער, ווי ניט מיך מיינט מען.

די חסידישע קאמפאניע האט מיך, אמת, זייער שטארק „געמיינט“, פריער האבן זיי מיר געפרואווט דערקלערן אויף א שפראך, וואס איך האב כמעט ניט פארשטאנען (חצי פויליש, חצי יידיש און אפשר מיט א צומיש פון אונגאריש, אדער רומעניש), אז דער וואגאן איז בלויז פאר זיי און אז איך זאל זיין אזוי גוט און זיך אפטרעגן. אבער ווען איך האב זיי ענערגיש גע-ענטפערט אויף רוסיש, אז זיי זאלן מיך לאזן צורו און אויפהערן מיר „מארא-טשען“ דעם קאפ (פילייכט האב איך זיך אפילו „ענערגישער“ אויסגעדריקט) האבן זיי באשלאסן, אז מען קאן מיט דעם „ערל“ גארניט מאכן און האבן מיך בלויז געשאלטן צווישן זיך אויף זייער מאדנעם יידיש, וועלכן כ'האב דעמאלט קוים פארשטאנען, וויפיל ס'איז אין מיר אריין. אבער אזוי ווי איך אלס „גוי“ בין דאך ניט מחויב געווען צו פארשטיין זייערע קללות, האבן זיי מיר ניט געשאדט, און ווען ס'איז געקומען דער אונט האב איך זיך גאנץ פיין אויסגעצויגן אויף דער באנק, אויף וועלכער קיינער פון די חסידים האט זיך לעבן מיר ניט געזעצט, און בין רואיק אונטער דער שכינה פון מיינע „גוטע יידן“ (וועלכע זיינען, ווי כ'האב פארשטאנען פון זייערע געשפרעכן, געפארן אויף א גאר געהויבענער חסידישער חתונה ערגעץ אין קיעווער גר-בערגיע) אפגעשלאפן א גאנצע נאכט.

אויף מארגן אינדערפרי האבן די חסידים פארלאזן ערגעץ אויף א סטאנ-ציע די באן, דער וואגאן איז אנגעפילט געווארן מיט אנדערע מענטשן, און דעם זעליקן טאג טאקע בין איך צום ערשטן מאל אויף מיינע „סחורה-עקס-פעדיציעס דורכגעפאלן, אריינגעפאלן אין די הענט פון די זשאנדארן און מיט זייער ברכה אין טורמע אריין.

משמעות, אז די קללות, מיט וועלכע די חסידים האבן מיך מכבד געווען, האבן פארט געהאט זייער ווירקונג...

„נימא מיין טשעמאָדאָן“

געשען איז עס אזוי :

נאָכדעם ווי די חסידים האָבן פאַרטאָג אויסגעשטייגט ערגעץ אויף אַ סטאַנציע אין קיעווער גובערניע, בין איך ווייטער געפאַרן ביז די באַן איז געקומען קיין כריסטינאווקע, אַ סטאַנציע פאַר אומאַן. דאָרטן האָט מען געדאַרפט בייטן דעם צוג און כ'האַב זיך איבערגעזעצט אין אַ וואַגאַן, וואָס האָט געדאַרפט גיין קיין אומאַן. איך האָב, ווי געוויינלעך, אונטערגערוקט מיין טשעמאָדאָן אונטער אַ באַנק און אַליין זיך אַוועקגעזעצט אין אַ צווייטער אָפטיילונג פון וואַגאַן, כדי ניט צו זיין צו נאַנט צום טשעמאָדאָן און אין דער זעלביקער צייט קאָנען האַלטן אויף אים אָן אויג אויף טאַמער מאַלע ווי עס מאַכט זיך.

איך זיך אין וואַגאַן, דער צוג האָט שוין לאַנג געדאַרפט אָפגיין, אָבער ער רירט זיך נאָך אַלץ ניט. פּלוצלינג לויפט צו מיר אַריין מיין „שותף“ אין דער רייזע, אייזיק, אַ צעטומלטער, מיט צעפאַלאַשעטע אויגן און זאָגט מיר אָן אַ בשורה :

— מיר זיינען פאַרפאַלן ! מיר זיינען אַרעסטירט ! לאַמיר אנטלויפן...
— וואו אַרעסטירט ? פאַרוואָס פאַרפאַלן ? וואוהיין אַנטלויפן ? וואָס האָט פאַסירט ?

דערקלערט מיר אייזיק, אַז בעת ער איז אַריין אין אַ צווייטן וואַגאַן מיט זיין טשעמאָדאָן, האָט אַ קאָנדוקטאָר, וואָס איז געשטאַנען ביים אַריינגאַנג אין וואַגאַן, באַמערקט דאָס שווערע פעקל, וואָס ער האָט געהאַלטן איינגע-וויקלט אין אַ העמדל און האָט אים געפרעגט, וואָס ער האָט דאָרטן. און אייזיק האָט אים תיכף געענטפערט :

— ברויט !

דאָס איז טאַקע געווען אַ פיינער ענטפער, אָבער ס'איז געווען קלאָר, אַז ס'איז אַ ליגן. האָט דער קאָנדוקטאָר אַרויסגענומען ביי אים דעם פעקל פון האַנט און איז געאַנגען אים ווייזן אַ זשאַנדאַרם. דאָס האָט, נאַטירלעך, געמיינט, אַז אייזיק איז דורכגעפאַלן און ס'האַט געקאָנט מיינען אַ דורכפאַל אויך פאַר מיר, אויב מען וועט נעמען זוכן אין די וואַגאַנען. וואָס טוט מען ? איז מיר איינגעפאַלן אַ פּלאַן : אויף דער אַנדער זייט סטאַנציע איז גע-טאַנען אַ צוג, וואָס האָט געדאַרפט אָפגיין אין דער קעגנזעצלעכער ריכטונג, אויף טאַלנע, אַדער שפּאַלע. איז זאָל אייזיק תיכף נעמען מיין טשעמאָדאָן, מיט אים אַריבער אין יענעם צוג און אויב ס'וועט אים געלינגען — אָפּ-

פארן אין דער ריכטונג פון טאלנע. איך ווידער וועל בלייבן אין מיין צוג און האלטן אן אויף אויף זיין טשעמאדאן, האפנדיק אז אויב מען האט מיך ניט באמערקט, וועל איך אים קאנען בשלום ברענגען קיין אומאן.. אייזיק האט געטאן ווי איך האב געראטן. אבער פון דעם דורכפאל האט אינז מיין פלאן ניט געראטעוועט.

איך זיך אין מיין וואגאן אין געהאקטע וואונדן, צייל די סעקונדעס און מינוטן, און דער צוג, וואס האט לויט מיין חשבון שוין געדארפט אפגיין אויף אומאן, רירט זיך ניט פון ארט. דאס זעלביקע אויך דער אנדערער צוג, וואס האט געדארפט אפגיין אויף טאלנע.. און אט באווייזט זיך אין וואגאן א קאנדוקטאר, גייט פון איין באנק צו דער צווייטער, קוקט זיך צו צו די פאסאזשירן, קומט ענדלעך צו צו מיר און פרעגט ביי מיר מיין בילעט. איך ווייז אים דעם בילעט, ער נעמט אים באטראכטן און בעט מיר איך זאל מיט אים אריינגיין צום סטאנציע-נאטשאלניק, ווייל עפעס איז אין אים „ניט אין ארדענונג“. איך האב, נאטירלעך, גלייך פארשטאנען, אז ער פירט מיך ניט צום סטאנציע-נאטשאלניק, נאר צו די זשאנדארמען און האב באשלאסן צו האלטן זיך פעסט און קאלטבלוטיק ווייניקסטנס ביז דער צוג, אין וועלכן אייזיק איז געזעסן (אויב ער איז אויך ניט ארעסטירט) וועט אפגיין.

דער קאנדוקטאר פירט מיך אריין אין א צימער פון דער סטאנציע, — טאקע דער זשאנדארם-צימער, ווי דאס הארץ האט מיר געזאגט. דארטן זיצן, צי שטייען א פאר זשאנדארמען, עפעס איינער אין ציוויל-קליידער, אבער די הויפט זאך: אויף א טיש שטייט אייזיק טשעמאדאן א צעעפנטער און די זשאנדארמען ציען פון אים פארזיכטיק ארויס די רעוואלווערן און פאטרא-נען, וואס זיינען געווען באשטימט פאר דער זעלבשוץ און אומלעגאלע ברא-שורן און בלעטלעך, וועלכע אייזיק האט אהין אריינגעפאקט. די זשאנדארמען ציען פון טשעמאדאן און פאקן פונאנדער יעדע זאך באוונדער, פארשרייבן לאנגזאם אויף א לאנגן צעטל און פרעגן מיך דערווייל גארניט. איך אייל זיך אויך ניט צו פארפירן מיט זיי וועלכע עס איז פריינטלעכע געשפרעכן און קוק פון דער זייט דורכן פענצטער, ווארטנדיק, אז דער טאלנער צוג, אין וועלכן אייזיק מיטן אנדער טשעמאדאן האט זיך געפונען, זאל ענדלעך אפ-גיין. אבער דער צוג רירט זיך אלץ ניט פון ארט.

די זשאנדארמען האבן געענדיקט דאס פארשרייבן און נעמען זיך צו מיר: נאָמען, פאָטערס נאָמען, פאמיליע-נאָמען, עלטער, פון וואָנען, וואוהין פאָרטו? איך ענטפער זיי, פרעג זיי עטלעכע מאל איבער יעדע פראגע וואס זיי שטעלן מיר, ביז זיי פרעגן מיך ענדלעך די הויפט-פראגע:

— ס'איז דיין טשעמאדאן? וואו האָסטו אים גענומען? וואוהין האָסטו

אים געפירט?

הגם איך האב ניט געהאט קיין דערפארונג מיט פריערדיקע אויספרעגונג-גען, פאלט מיר איין, אז וואס ווייניקער איך וועל ענטפערן די זשאנדארמען און בכלל וואס ווייניקער איך וועל זיין איינער אליין מיט זיי, אלץ געזינטער

וועט זיין פאַר מיר. פרעג איך זיי מיט אַ פנים פון איינעם, וואָס איז שוין געניט אין אַזעלכע געשפרעכן :

— איז דאָס אַן אַפיציעלער דאָפּראָס (אויספרעגונג) ?

— ניין, — ענטפּערט מיר איינער פון די זשאַנדאַרמען, — דאָס איז בלויז אַ „פרעדוואַריטעלני“ (פאַראַויסיקער) דאָפּראָס, כדי צו וויסן מיט וועמען מען האָט צו טאָן. דער אַפיציעלער דאָפּראָס וועט זיין ערשט אין אומאַן, ביים זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער...

אויב אַזוי, טראַכט איך מיט פאַרלייכטערונג, האָב איך אייך אין דער אדמה, און נאָך לייכטער ווערט מיר אויפן האַרצן, ווען איך דערהער ענדלעך אַ לאַנגן פּיף און דער צוג אויף טאַלנע רירט זיך פון אַרט און פאַרלאַזט די סטאַנציע, און אַזוי ווי מען האָט אייזיקן מיט זיין „פעקל“ ניט אַרייַן געבראַכט צו די זשאַנדאַרמען, הייסט עס, אַז אים איז געלונגען אַוועקצופאַרן און ראַטעווען זיך מיטן טשעמאַדאַן.

(שפּעטער מיט אַ פאַר וואַכן האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ער איז פאַרט דורכגעפאַלן, וואָרום מען האָט גענומען זוכן אויף אַלע באַנען, וואָס זיינען אַפּגעגאַנגען פון כריסטינאַווקע און מען האָט אייזיקן סוף כל סוף טאַקע פאַר-האַלטן און אַרעסטירט ערגעץ הינטער טאַלנע. אָבער צוליב דעם, ווייל מ'האַט אים ניט געפאַקט צוזאַמען מיט מיר אויף דער סטאַנציע כריסטינאַווקע, האָט מען אונז ביידן ניט געקאַנט דערנאָך פאַרבינדן אין איין „דיעלאַ“ (פּראָד-צעס) און דאָס האָט געמאַכט דעם גאַנצן ענין לייכטער פאַר אונז ביידן).

דערהערט פון די זשאַנדאַרמען, אַז דער אַפיציעלער „דאָפּראָס“ וועט געמאַכט ווערן ערשט אין אומאַן ביים זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער, ענטפּער איך זיי זייער קאַלט, אַז וויבאַלד אַזוי, איז וואָס האָב איך מיט זיי צו ריידן און גלאַט פאַרלירן צייט ? ווען איך וועל געבראַכט ווערן צום ראַטמיסטער אין אומאַן וועל איך דאַרטן געבן מיינע דערקאלערונגען.

מיין קאַלטקייט האָט געמאַכט דעם געהעריקן איינדרוק.. דערזען, אַז זיי האָבן צו טאָן ניט מיט עפעס אַבי וועמען, נאָר מיט אַ „ריכטיקן פּויגל“, זיינען זיי צו מיר געוואָרן זייער העפלעך, האָבן מיך געפּרעגט, צי בין איך ניט הונגעריק, צי וויל איך ניט עפעס עסן און טרינקען, איידער עס קומט דער נעקסטער צוג, מיט וועלכן זיי וועלן מיך אַפּפירן קיין אומאַן. און איך זאָג זיך ניט אָפּ : געוויס בין איך הונגעריק, געוויס וויל איך עסן און טרינקען. אַ זשאַנדאַרם ברענגט מיר וואָס איך באַשטעל, איך עס און קיי זייער לאַנגזאַם, מיט גרויס כוונה און באַטראַכט דערווייל וואָס איך זאָל ענט-פּערן דעם זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער, ווען מען וועט מיך ברענגען צו אים.

אין אַ פאַר שעה אַרום האָט מען מיר אַוועקגעפירט קיין אומאַן, פון דעם זשאַנדאַרם-צימער אויף דער באַן-סטאַנציע בין איך דערווייל אַרויס מיט גאַנצע ביינער און דאָס אַליין איז שוין געווען אַ גרויסער געווינט. ווען מ'האַט מיך געבראַכט קיין אומאַן צום זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער און אַרייַן געפירט אין זיין קאַבינעט, וואָס האָט זיך געפונען אין זיין וואוינונג, האָט

ער מיך אויפגענומען ווי א „געהויבענעם גאסט“, אויף וועלכן ער האט שוין לאנג געווארט: איידל גערעדט צו מיר, טיטולירט מיך מיט א „גאספאדיך“ (הער) און גערעדט מיט מיר אויף „איר“, פארגעשלאגן מיר סיגארעטס, — „א דאנק, איך רויכער ניט“; א גלאז טיי? — „א שיינעם דאנק, שוין גע- האט“. בין איך גרייט צו ענטפערן אים אויף א פאר פראגן? — „געוויס, מיטן גרעסטן פארגעניגן“..

— נאָמען ?

— פאָטעריס נאָמען ?

— פאָמיליען נאָמען ?

— פון וואָנען געפאָרן ?

— וואוהין ?

— צוליב וואָס פאָר אַ צוועק ? (געפאָרן קריגן „אוראָקן“ אין אומאַן).

— צו וועמען געפאָרן ? (צו קיינעם ניט ספעציעל, פשוט געפאָרן קיין אומאַן).

— האָט איר דאָ קרובים ? (ניין).

— באַקאַנטע ? (איך דענק, אַז יאָ).

— קאָן מען וויסן זייערע נעמען און אַדרעסן ? (ניין, מען קאָן ניט).

— פאָרוואָס ? (ווייל אַז איך בין אַריינגעפאלן אין אַ צרה, וויל איך ניט, אַז זיי זאָלן אויך האָבן צרות).

און אַזוי פּרעגט ער און איך ענטפער אים זייער געמיטלעך און פּריינט- לעך, — פשוט אַ מין געשפרעך צווישן אַ פאָר „אינטעליגענטע מענטשן“. ביז עס קומט די ריכטיקע פּראָגע :

— וואוהין האָט איר געפירט דעם טשעמאַדאַן ?

— אין ערגעץ ניט.

— וואָס הייסט ? איר פירט אַן אַנגעפאָקטן טשעמאַדאַן מיט אַזעלכע זאַכן און פירט אים אין ערגעץ ניט ?

ענטפער איך, אַז איך האָב דעם טשעמאַדאַן ערגעץ ניט געפירט און ניט געקאַנט פירן פשוט דערפאָר, ווייל ס'איז ניט מיין טשעמאַדאַן.

— איז וועמעס טשעמאַדאַן איז עס ?

— פון וואָנען זאָל איך וויסן, ווען דער טשעמאַדאַן איז ניט מיינער.

מיר דרייען זיך אַרום אַ צען מינוט אַרום דער האַרבער פּראָגע וועגן טשעמאַדאַן, וועלכער איז ניט מיינער און וועלכן כ'האָב אין ערגעץ ניט געפירט, ביז דער ראַטמיסטער גיט אַ קלונג אין אַ גלעקל און עס קומט אַריין אין ציימער דער זעלביקער „קאַנדוקטאָר“ (וואַרשיינלעך אַ פשוטער שפּיאָן), וועלכער האָט מיך פאַרהאַלטן אין וואָגאַן אין כריסטינאַווקע.

אויף דער פּראָגע פון דעם זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער דערקלערט דער „קאַנדוקטאָר“, אַז יאָ, דאָס איז דער טשעמאַדאַן און דאָס איז דער מאַן (איך, הייסט עס), וועלכן ער האָט אַליין מיט זיינע אויגן געזען אַריינטראַגנדיק דעם טשעמאַדאַן אין וואָגאַן אַריין.

— נו, — פרעגט דער ראַטמיסטער, — וועט איר איצט אויך באַהויפטן, אַז ס'איז ניט אייער טשעמאַדאַן און איר האָט אים אין ערגעץ ניט געפירט ?

דערקלער איך אים, ווי דער אמת איז, אַז ס'איז פאַרט ניט מיין טשע-מאַדאַן און איך האָב אים פאַרט אין ערגעץ ניט געפירט. און דאָס וואָס דער קאַנדוקטאָר האָט מיך געזען אַרייַנטראַגנדיק עפעס אַ טשעמאַדאַן אין וואַגאַן, לייקן איך, חלילה, ניט. נאָר ס'איז ניט געווען מיין טשעמאַדאַן: אַ מאַן, וואָס האָט געהאַט עטלעכע שווערע פעק האָט מיר געבעטן העלפן אים אַרייַן-טראַגן זיין טשעמאַדאַן אין וואַגאַן, האָב איך אים געהאַלפן. אָבער צי דאָס איז געווען דער טשעמאַדאַן, אָדער אַן אַנדערער, קאָן איך אויף זיכער ניט זאָגן, ווייל איך האָב זיך ניט צוגעקוקט...

די דאָזיקע דערקלערונג פאַראַינטערעסירט דעם זשאַנדאַרמסקי ראַט-מיסטער :

— און ווער איז ער געווען, דער מאַן, וואָס האָט איך געבעטן אַרייַן-טראַגן דעם טשעמאַדאַן אין וואַגאַן ?

— איך האָב ניט די מינדסטע אַננוג.

— ווי זשע נעמט עס אַ מענטש אַרייַנטראַגן אין וואַגאַן אַזאַ טשעמאַדאַן מיט אַזעלכע זאַכן, ווען אַן אומבאַקאַנטער מענטש שלאָגט עס אים פאַר ?

דערקלער איך זייער פריינטלעך, אַז ערשטנס האָב איך דאָך ניט געוואוסט און ניט געקאַנט וויסן וואָס אין טשעמאַדאַן געפינט זיך, אויב דאָס איז דער טשעמאַדאַן, וואָס כ'האַב אַרייַנגעטראַגן. פרעגט דען אַ נאַסילשטשיק (אַ טרעגער) ביי די פאַסאַזשירן וואָס עס געפינט זיך אין זייערע פעק, וואָס ער טראַגט אַריין אין וואַגאַן ? און צווייטנס בין איך שוין אַזאַ מענטש, וואָס קאָטאָרי וועלכער קאָן ניט אַפּזאָגן אין אַזאַ קליינער טובה אַן עלטערן מענטשן, וואָס בעט מיך העלפן אים אַרייַנטראַגן זיינע פעקלעך אין וואַגאַן, ווען איר, זאָג איך, וואָלט מיך געבעטן אַרייַנטראַגן אייערן אַ טשעמאַדאַן אין וואַגאַן וואָלט איך אייך מסתמא אויך ניט אַפּגעזאָגט. מיין „גוטסקייט“ געפעלט ניט דעם ראַטמיסטער. ער האַלט, אַז דאָס איז פון מיין זייט ניט אויסגערעכנט :

— ווי אַזוי — וואונדערט ער זיך — נעמט אַ מענטש און טראַגט אַריין פאַר עמעצן אַזאַ טשעמאַדאַן אין וואַגאַן ? גאָט ווייסט וואָס עס האָט דאָך דאָרטן געקאַנט ליגן ?

איך באַטראַכט זייער קריטיש דעם אינהאַלט פון דעם אַפענעם טשעמאַ-דאַן מיט די „זאַכן“, וואָס שטייט לעבן טיש און באַמערקן: אַז נאָך מיין מיינונג האָט שוין קיין ערגערע זאַך דאָרטן ניט געקאַנט זיין...

— וואָס הייסט ? — טענהט מיט מיר איין דער ראַטמיסטער — מען האָט דאָך איז אַזאַ טשעמאַדאַן געקאַנט אַרייַנפאַקן אַ טויט קינד...

איך באַטראַכט ווידער מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט דעם טשעמאַדאַן און קום צום שלום, אַז אַפילו ווען מען וואָלט דאָרטן אַרייַנגעפאַקט אַ טויטן מענטשן וואָלט איך אויך וועגן דעם ניט געקאַנט וויסן, ווייל איך האָב ניט

געפרעגט וואָס אין טשעמאַדאָן געפינט זיך און ניט געקאָנט וויסן, וואָס מ'האָט אין אים אַריינגעלייגט.

— און ווי האָט ער אויסגעזען, דער מענטש, וואָס האָט מיר געגעבן אַריינטראָגן דעם טשעמאַדאָן? ווייס איך אפשר זיין נאָמען און וואו מען קאָן אים געפינען?

— זיין נאָמען ווייס איך, נאָטירלעך, ניט, ווייל כ'האָב אים ניט גער-
פרעגט און בכלל געזען אים דאָס ערשטע מאל. וואָס איז שייך זיין אויסזען
האָט ער זיך מיר ממש „איינגעקריצט“ אין זכרון: אַ הויכער, אַ דאַרער,
אַן עלטערער מאַן מיט אַ ווייס בערדל און טונקעלע ברילן, זעט אויס ווי
אַ לערער, אפשר אַ דאַרפס-לערער, האָט צו מיר גערעדט מיט אַ מאלאַרו-
סישער (אוקראַינישער) אויסשפראַך.

— האָט איר באַקאָנטע צווישן די אוקראַינישע סאָציאַליסטן-רעוואָלו-
ציאָנערן, אָדער סאָציאַל-דעמאָקראַטן? פילייכט איז דאָס געווער געווען
באַשטימט פאַר זיי?

— וואָס רעדט איר, גאָספּאָדין פּאָלקאוויק? (איך האָב אים געהעכערט
אין ראַנג), ווי קום איך צו זיי?

דער דאָפּראָס האָט זיך אַזוי אין אַן אומדערוואָרט רואיקן, כמעט „פריינט-
לעכן“ טאָן געצויגן אַרום אַ פּאַר שעה. געענדיקט האָט ער זיך דערמיט, וואָס
כ'האָב זיך אָנגענומען מיט העזה און געבעטן דעם גאָספּאָדין „פּאָלקאוויק“
ער זאָל וואָס שנעלער פּאָקן דעם אייגנטימער פון דעם טשעמאַדאָן, כדי
איך זאָל קענען באַפרייט ווערן פון אַרעסט, וואָרום ערשטנס וועלן מיינע
עלטערן זיך זייער שטאַרק באַאומרואיקן וועגן מיר און צווייטנס, קאָן איך
פאַרלירן די געלעגנהייט צו קרייגן אין אומאַן די אוראַקן, אויף וועלכע איך
האָב גערעכנט. דער זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטער האָט מיר פאַרזיכערט, אַז
אויב איך וועל זיי נאָר באַהילפיק זיין וועלן זיי טאָן אַליץ וואָס מעגלעך, כדי
וואָס שנעלער צו כאַפּן דעם אמתן שולדיקן, און דעמאָלט וועט מען מיך תיכף
באַפרייען... און איך האָב פאַר זיך — עפעס אַן אַ באַזונדערער מורא —
געטראַכט, אַז אויב איך וועל דאַרפן זיצן ביז זיי וועלן געפינען דעם „אמתן
שולדיקן“, וועל איך זיך מוזן גוט אַנזיצן...

פון דעם זשאַנדאַרמסקי ראַטמיסטערס קאַבינעט האָט מען מיך גלייך
אָפּגעפירט אין דער אומאַנער טורמע.

אין אן איינצל-קאמער

ווען מ'האט מיך געבראכט פון דעם „דאָפּראָס“ ביים אומאַנער זשאַנ-
דאַרמסקי ראַטמיסטער אין טורמע און מען האָט מיך דאַרטן תּיכּף אַרײַנגע-
זעצט אין אַן „אַדינאַטשקע“ (אַן איינצל-קאמער) אויפן פּערטן שטאַק, און
איך האָב גענומען טראַכטן און איבערטראַכטן וואָס עס איז געשען, וואָס
מיך דערוואַרט און באַזונדערס פאַרוואָס דער דאָפּראָס בײַ דעם זשאַנדאַרם
איז געווען אַזאַ מילדער, און כּמעט „פּריינטלעכער“, איז מיר בײַסלעכווייז קלאַר
געוואָרן צוויי זאַכן : ערשטנס, אַז ס'איז דאָך דאָס יאָר 1905, ווען ממש אָפּילו
אַ טויבער האָט געקאַנט דערהערן די אַנקומענדיקע טריט פון דער ערשטער
רוסלענדישער רעוואָלוציע. ניט נאָר די גאַנצע באַפעלקערונג האָט געפּילט
איר אַנקומען, נאָר די צאַרישע נאַטשאַלסטווע האָט עס געפּילט אפּשר נאָך
מער, און האָט געציטערט פאַר דעם טאַג פון אַפּרעכענונג, וואָס קאָן אַט-אַט
קומען. זיי האָבן דעריבער געזוכט אַרױפּצוציען אויף זיך אַ מילדערע, פּריינט-
לעכע מאַסקע און ווען זיי האָבן נאָר געהאַט אַ געלעגנהייט, האָבן זיי פאַר-
זיכערט די „פּאַליטישע“, וואָס זײַנען דעמאָלט אַרײַנגעפּאַלן אין זײַערע
הענט אַז זיי אַליין מײנען, חלילה ניט קײן שלעכטס, נאָר אַז זיי מוזן דערפּילן
אַן אומאַנגענעמע פּליכט, אַרעסטירנדיק מענטשן : „ניטשעוואָ ניט פּאַדיעלאַיעש,
סלוזשבאַ!“ (מען קאָן זיך ניט העלפּן, ס'איז אַזאַ דינסט...).

די צווייטע אורזאַך פון דעם זשאַנדאַרמס פּריינטלעכקייט איז וואַר-
שיינלעך געווען, וואָס אים איז איינגעפּאַלן, אַז איך מוז זײַן זײַער אַ וואַזש-
נער פּויגל, וועלכן מען קאָן ניט דערשרעקן מיט די געוויינלעכע דראָאונגען
און בײַ וועלכן מען קאָן פּילייכט מער אויספירן „מיט גוטן“...

ווי עס זאָל ניט זײַן, האָט ער „מיט גוטן“ באַפּוילן צו האַלטן מיך
אונטער אַ שטרענגער ספּעציעלער אויפזיכט אין אַן איינצל-קאמער, וואו איך
האַב ניט געהאַט קײנעם צו וועמען צו רײדן, קײן בײכער צו לײענען, קײן
שום זאַך צו טאַן, און האָב טאַג און נאַכט געזען דורך דעם קלײנעם לעכל
אין טיר דאָס אויג פון אַ וועכטער, וועלכער האָט ניט צוגעלאָזן קײנעם
פון די אַרעסטאַנטן אַפּצושטעלן זיך בײַ „מײן“ טיר און פּראוואון אַרױסרײדן
צו מיר אַ וואַרט. שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט דעם צוועק פון איינצל-
קאמער, וואו מ'האַט מיך אַפּגעהאַלטן גאַנצע זעקס וואָכן, ניט אַרױסרופּנדיק
מיך אויף קײן שום אויספּרעגונגען, פּונקט ווי מען וואַלט וועגן מיר גאָר
אינגאַנצן פאַרגעסן. דער צוועק פון דער איינצל-קאמער און פון דער
„פאַרגעסנקייט“ איז געווען צו טרייבן דעם אַרעסטירטן צו פאַרצווייפלונג, צו
צערעכען זײַנע גערוון און דערפירן אים דערצו, אַז ער זאָל זיך אַליין אָנהויבן

בעטן, אַז מען זאָל אים נעמען אויף אַן אויספרעג, וואָרעם אין אַזאַ צושטאַנד איז געווען לייכטער צו פאַרפלאַנטערן אים און אַרויסקריגן פון אים, וואָס ער וואָלט אַנדערש ניט דערציילט.

די ערשטע פאַר וואָכן אין דער איינצל-קאַמער פלעג איך אַרומשפאַנען פון ווינקל צו ווינקל, ווי אַ חיה אין אַ שטייג, טראַכטנדיק און איבערטראַכטנדיק די וועגן אַלץ אין דער וועלט. אַפּטמאַל האָב איך זיך געפילט אין דער פולער איינזאַמקייט און שוויגן פון דער איינצל-קאַמער, ווי אַ לעבעדיק-באַגראַבענער אין אַ קבר. און מערקווירדיק: גראַד דעמאַלט האָב איך זיך דערטראַכט דערצו, אַז דער טויט איז גאַרניט אַזוי שרעקלעך, ווי מען מאַלט אים. געוויס איז שרעקלעך פאַרצושטעלן זיך, אַז מען ליגט אין קבר אַ לעבעדיקער, מען קאָן זיך ניט אַ ריר טאָן, כאַטש מען פילט אַלץ, ווי אין לעבן. אָבער אויב מען איז טויט קאָן מען דאָך גאַרניט פילן, און אויב מען פילט גאַרניט איז דאָך ניט שייך צו פילן שרעק אַדער אומבאַקוועמלעכ-קייט. מיט אַנדערע ווערטער: אַזוי לאַנג ווי מען לעבט, ליגט מען דאָך ניט אין קבר און עס איז ניטאָ וואָס צו שרעקן זיך פאַר דעם, וואָס עס קומט פאַר אין קבר און מען קאָן האַפן אויף בעסערס, ווי יעדער לעבעדיקער מענטש. און אויב מען איז טויט זיינען קיין האַפענונגען, אמת, מער ניטאָ, אָבער מען דאַרף זיי שוין ניט, און קיין שום שרעק איז שוין אויך ניטאָ. אַזוי, אַז ס'איז ניטאָ וואָס מורא צו האָבן פאַרן טויט...

וועדליק פאַר איינעם, וואָס איז געזעסן אין איינצל-קאַמער און האָט ניט געהאַט קיינעם צו וועמען אַ וואָרט אויסצוריידן, זיינען דאָס געווען זייער אַפטימיסטישע געדאַנקען...

אָבער מיין איינזאַמקייט אין דער איינצל-קאַמער האָט געדויערט ניט מער ווי אַ צוויי-דריי וואָכן. אין איין שיינעם טאָג האָב איך דערהערט אַ שטיקל טומל ביי מיין טיר, ווי מען וואָלט עמיצן געשטופט, און דורכן «פענצטערל» אין טיר האָט זיך דערהערט אַ דרייסטע שטים:

— העי, טאַוואַרישטש, ביסטו דער און דער?

ער האָט אַנגערופן מיין נאָמען און פאַמיליע און איך האָב געענטפערט, אַז יאָ, דאָס בין איך.

— און מיין נאָמען איז מאַשעוויטש.

— זייער אנגענעם.

— האָסטו אַלצדינג וואָס דו דאַרפסט?

— איך האָב דאָ גאַרניט.

— האָסטו סיגאַרעטן, זייף, אַ ציין-בערשטל?

איך האָב געענטפערט, אַז איך האָב ניט קיין איינע פון די זאַכן.

— וועסטו זיי האָבן מאַרגן. איך וועל זיי דיר צושטעלן, דאַרפסט נאָך

עפעס? זאַג...

— איך וואָלט געדאַרפט אַ בוך, איך האָב גאַרניט וואָס צו לייענען.

— אַ בוך וועלן מיר אויך קריגן.

אויף מאַרגן האָב איך באַקומען דורכן „פענצטערל“ פון טיר זייף, אַ ציין-בערשטל און אַ פעקל פּאַפּיראַסן. — און הגם איך האָב קיינמאַל פּריער ניט גערויכערט, האָב איך דעמאָלט אָנגעהויבן פון לאַנגווייליקייט צו רויכערן און אָפּגערויכערט דערנאָך כמעט 25 יאָר. מיט עטלעכע טעג שפעטער האָב איך באַקומען אַ בוך: אַ כמעט פּרישן נומער פון דעם „דיקן“ דעמאָליקן רוסישן חודש-זשורנאַל „רוסקאיע באַגאַסטוואָ“. שפעטער, ווען מען האָט מיך אַריבערגעפירט פון איינצל-קאַמער אין אַן אַלגעמיינער קאַמער, האָב איך זיך באַקענט מיט מאַשעוויטשן און זיך דערוואוסט וועגן אים טשיקאָווע זאַכן: ניט געקוקט אויף זיין יידיש-קלינגענדיקן פאַמיליען-נאָמען איז ער ניט געווען קיין ייד, נאָר אַ קריסט, וואַרשיינלעך אַ ווייסרוס, און ניט געקוקט אויף זיין אינטערעס צו מיר איז ער געווען ניט קיין פּאָליטישער, נאָר אַ קרימינעלער אַרעסטאַנט, וואָס איז געווען פאַרמשפּט אויף לאַנגע יאָרן אַרעס-טאַנטסקע ראַטע פאַר עפעס אַ האַרבן קרימינעלן פאַרברעכן. מיט מיר האָט ער זיך פאַראַינטערעסירט און האָט מיר אַרויסגעהאַלפּן אין מיין איינזאַמליקייט גראַד דערפאַר, ווייל מען האָט מיך געהאַלטן אונטער אַזאַ שטרענגער וואַך אין אַן איינצל-קאַמער, אַז איבער דער טורמע האָבן זיך פאַרשפּרייט ממש פּאַנ-טאַסטישע קלאַנגען וועגן מיר. דעם וועכטער, וואָס איז כסדר געשטאַנען ביי מיין טיר, האָט מאַשעוויטש פשוט אַן צערעמאַניעס אָפּגעשטופּט און יענער האָט ניט געוואָגט צו פּראַטעסטירן, ווייל אַלע אין טורמע האָבן גע-וואוסט, אַז מאַשעוויטש האָט סיי ווי ניט וואָס צו פּארלירן, און אַז ער קאָן דערלאַנגען אַ קלאַפּ, וואָס מען זאָל האָבן צו געדענקען.

מיט דעם נומער פון דעם זשורנאַל „רוסקאיע באַגאַסטוואָ“, וואָס ער האָט מיר געבראַכט איז געווען גאָר אַ אינטערעסאַנטע געשיכטע: מען האָט מאַשעוויטשן איין טאַג אַרויסגענומען צום סליעדאָוואַטעל (געריכט אויס-פאַרשער). האָט ער ביים סליעדאָוואַטעל אויפן טיש באַמערקט אַ בוך, אַ נר-מער פון דעם זשורנאַל. האָט ער אים ביים אַרויסגיין פון סליעדאָוואַטעל פשוט צוגעשלעפּט, אַריינגעפאַקט אין בוזים און געבראַכט צו מיר.

— און ווי האָבן עס די וועכטער ביים טויער ניט אָפּגענומען ביי דיר ביים באַזוכן? — האָב איך אים געפרעגט.

— מיך באַזוכן זיי ניט שטאַרק, — האָט מאַשעוויטש געענטפערט מיט אַ שמייכל, — וואַרעם זיי ווייסן, אַז אויב זיי וועלן נעמען שטאַרק זוכן קאַנען זיי פון מיר כאַפּן אַ טראַסק, אַז זיי זאָלן דערזען די שטערן אינמיטן טאַג.

ווען איך האָב מיטגעבראַכט מיט זיך דעם זשורנאַל אין דער אַלגע-מיינער קאַמער, האָט איינער פון מייענע פּאָליטישע חברים דערקענט, אַז ס'איז זיין בוך, וואָס מען האָט ביי אים צוגענומען בעת אַ הויז-זוכונג. בכלל מוז מען באַטאַנען אַז אין יענער צייט, דער צייט ווען די אַנ-קומענדיקע רעוואָלוציע האָט, אזוי צו זאָגן, געקלאַפּט אין טיר, איז די באַ-

ציאונג ניט נאָר פון דער „געזעלשאַפט“ בכלל, נאָר אפילו פון די זשאַנ-
דאַרמען, פון דער פראַקוראַטור, אפילו פון דער טורמע-נאַטשאַלסטווע און
ווער רעדט שוין פון די קרימינעלע אַרעסטירטע צו די פּאָליטישע געוועזן אַ
גאַנץ פּאזיטיווע, אַפּטמאַל אַ סימפּאַטיזירנדיקע און אפילו אַן אונטער'חנפ'ענ-
דיקע, ווי צו מענטשן, וואָס וועלן מיט רעכט פאַרנעמען אַ הויכן פּלאַץ אין
דעם מאַרגנדיקן טאַג...

פאר אייגענע זאכן, ניט פאר פרעמדע

איך האָב פריער דערמאָנט וועגן דער אומדערוואַרטעטער הילף, וואָס כ'האָב באַקומען פון דעם קרימינעלן אַרעסטאַנט, מאַשעוויטשן, ווען איך בין געווען פאַרשפּאַרט אין אַן איינצל־קאַמער. ס'דערמאָנען זיך נאָך אַ פאַר אינטערעסאַנטע טיפּן פון דאָרטן. איינמאַל, ווען מיר, פּאָליטישע, האָבן גע־שפּאַצירט אונזער געזעצלעכע האַלבע, צי גאַנצע שעה אין הויף, האָב איך באַמערקט אין ווינקל הויף זיצנדיק אַ זייער פאַראומערטן מיטליאַריקן ייד. איך האָב ניט געוואוסט, נאַטירלעך, פאַרוואָס ער זיצט (אַזעלכע זאָכן איז ניט געווען אַנגענומען צו פרעגן), אָבער זיין פאַראומערטער אויסזען האָט ביי מיר אַרויסגערופּן עפעס אַ סימפּאַטיע. בין איך צוגעגאַנגען צו אים און האָב אים אַ זאַג געטאָן:

— וואָס זיצט אַ ייד אַזוי פאַראומערט? די זון שיינט פאַר אונז אַלע־מען, און די־דאָזיקע טויערן וועלן אויך ניט אויף שטענדיק בלייבן פאַר־שפּאַרט...

ער האָט אויפּגעהויבן דעם קאַפּ, אַ קוק געטאָן אויף מיר און מיט אַן אומעטיקן שמייכל באַמערקט:

— איך איז גוט צו האָפּן. איר זיצט פאַר אייגענע זאָכן, איך אָבער זיין פאַר פרעמדע.

איך האָב זיך ניט גלייך געכאַפט וואָס ער מיינט:

— וואָס, חלילה, צוליב עפעס אַ בלבול?

— וואָס פאַר אַ בלבול? — האָט ער שוין פרייער געשמייכלט, — איר הערט דאָך, פשוט פאַר פרעמדע זאָכן, פאַר אַ גנבה, און אויב ס'וועט קומען אַן אַמניסטיע, וועט מען איך, פאַרשטייט זיך, אַרויסלאָזן און איך וועל דאַרפן אַפּזיצן מיין צייט...

דעם דאָזיקן אונטערשייד צווישן „אייגענע“ און „פרעמדע“ זאָכן האָב איך קיינמאַל ניט געקאַנט פאַרגעסן

אין יענער צייט פלעגן די פּאָליטישע ניט דאַרפן טאָן קיין אַרבעט אין טורמע. אַפילו ניט צוראַמען די אייגענע קאַמער. דער צוראַמער אין אונזער קאַמער איז געווען אַ יונגער אוקראַינער, קוזיאַ, אַ מאַן פון אַ יאָר 25-26. ער איז געווען די ערלעכקייט אַליין און נאָך זיין ראַמען האָט ביי אונז קיינמאַל ניט אויסגעפעלט קיין זאך, וואָס מיר פלעגן לאָזן אויף די בעטן אָדער אויפן טיש. ער האָט זיך אויך אויסגעצייכנט מיט עפעס אַ ספּעציעלער פיינטשאַפט צו גנבים. דאָס וואָרט „וואַר“ (גנב) פלעגט ער אַרויסריידן מיט אַ גוואַלדיקער פאַראַכטונג, ווי ערגערס קאָן שוין ניט זיין. פון אַנדערע אַרעסטירטע האָב

איך זיך דערוואוסט, אז ער זיצט פאר גנבענען א פערד. איינמאל האט אונז קוזיא אנגעזאגט מיט פרייד, אז זיין טערמין ענדיקט זיך שוין און ער וועט די טעג ארויסגעלאזן ווערן פון טורמע. איך האב מיט אים פארפירט א געשפרעך:

— און וואס וועסטו איצט טאן, קוזיא?

— ווידער פערדלעך, — האט ער געענטפערט, ווי א זעלבסטפארשטענד-

לעכע זאך.

— וועט מען דאך דיך ווידער כאפן און אריינזעצן?

— איז וואס דענקסטו, — האט ער כמעט מיט כעס מיר געענטפערט, —

ארבעטן פארן פרייז פאר א „דוואגרייווענעם“ (20 קאפיקעס) א טאג איז בע-
סער ווי אין טורמע?

— קוזיא, — האב איך אים א פרעג געטאן, — אט זאגסטו וועסט זיך

ווידער נעמען פאר פערדלעך. דו זאגסט דאך אבער שטענדיק, אז דו האסט פיינט גנבים. און מיט וואס איז גנבענען פערד בעסער?

קוזיא האט מיך ערנסט אנגעקוקט ארן מיט א פעסטער איבערצייגונג, ווי

א גוט דורכגעטראכטן געדאנק, געענטפערט:

— א פערד איז עפעס אנדערש. ווען א מענטש הארעוועט און פאר-

דינט עפעס, און אן אנדערער קומט און גנבעט עס ביי אים צו, איז עס

א זינד און א פארברעכן. אבער א פערד? ניט מענטשן האבן געמאכט די פערד, נאר גאט, און גאטס פערד איז ניט קיין עבירה צו נעמען...

א זייער איינגארטיקע פילאסאפיע, וואס האט געקאנט געשאפן ווערן

בלויז אויפן באדן פון דער דעמאליטיקער אומגעהויערער פויערישער ארעמ-
קייט...

וועגן דעם דעמאליטיקן נאטשאַלניק פון דער טורמע האט מען מיר דער-

ציילט, אז ער איז ניט נאר א שלעכטער, נאר פשוט א משוגענער און ער

קאן מאכן גוואלדן אויף אן ארעסטירטן אן שום אורזאך. איך האב אבער

פון פענצטער פון מיין קאמער באמערקט אז ער פארעט זיך אפט ארום א

בעיט מיט פארשיידענע בלומען ארום זיין הויז. ער באשפריצט זיי, שניידט

זיי ארום און קלייבט בכלל נחת פון זיי. האב איך איינמאל בעת זיין באזוך

ביי מיר אין קאמער באמערקט אים אין א זייער ניט-אפיציעלן טאן, אז ער

האט זייער שיינע בלומען ארום זיין וואוינונג. ער האט מיך עפעס מאדנע

אנגעקוקט, עפעס א בורטשע געטאן, אבער בעת זיין באזוך פון מיין קאמער

דעם אנדער טאג האט ער געהאלטן אין האנט א קליין בינטעלע בלומען,

וועלכע ער האט ביים ארויסגיין ווי אומגערן איבערגעלאזן ביי מיר אויפן

טיש. אויף מארגן האב איך אים אויפריכטיק באדאנקט פאר די פאר בלו-

מען, וואס ער האט ביי מיר „פארגעסן“, און ביסלעכווייז האט דאס „איין“

פון אים גענומען אפגיין, ער האט געקוקט אויף מיר און גערעדט פריינט-

לעכער און האט מיר אפילו א פאר מאל אפגעגעבן א „רעפארט“ וועגן דעם

צושטאנד פון זיינע בלומען. ער האט זיך אפילו געמאכט ניט וויסנדיק וועגן

דעם, וואָס כדי צו זען זיינע בלומען האָב איך געמוזט אַרױפקריכן אויפן הויכן פענצטער פון מיין קאַמער, וואָס איז לויט די טורמע־כללים געווען „שטרענג פאַרבאָטן“.

איינמאָל רופט מיך דער נאַטשאַלניק אַרויס צו זיך אין קאַנצעלאַריע, ווייזט מיר אַ בריוו, וואָס כ׳האַב געשריבן צו מיינע עלטערן און זאָגט מיר, אַז דער זשאַנדאַרמסקער ראַטמיסטער האָט אים ניט דורכגעלאָזן. „און ווען ס׳הענגט אָפּ פון מיר — גיט ער צו — וואָלט איך אים אויך ניט דורכגעלאָזן“.

— פאַרוואָס ?

— דערפאַר, — ענטפערט ער, — ווייל איר קריטיקירט דאָרטן, און דאָס איז ניט דערלויבט.

— איך האָב, דאָכט זיך, דאָרט קיינעם ניט קריטיקירט.

— איר האָט אָבער קריטיקירט דעם... סוף, וואָס איר קריגט דאָ.

איך דערמאָן זיך, אַז איך האָב אין מיין בריוו באַשריבן אין אַ שפּאַס, צו מאַכן מיינע עלטערן פילן לייכטער, ווי איך האָב זיך געיאָגט נאָך אַ גרויפּ אין סוף, ווי איך בין צוליב דעם אַריינגעשפרונגען אין טעלעער און דאָרטן אַרומגעשוואומען און ווי כ׳בין פון דאָרטן אַרויס אַ לעבעדיקער, אָבער אַן אַ גרויפּ.

— וואָס־זשע, זאָג איך, איך טאָר שוין ניט האָבן קיין מיינונג וועגן דעם סוף ? איך וואָלט אַ בעלן געווען צו הערן וואָס איר וואָלט זאָגן, ווען מען גיט אייך עסן אַזאַ סוף יעדן טאָג.

דער נאַטשאַלניק האָט זיך גענומען פאַרענטפערן: פאַר די 13 קאַפּיקעס אַ טאָג, וואָס ער באַקומט אויף צו קאַרמענען אַן אַרעסטירטן קאָן ער קיין בעסערס ניט געבן. „און איר, — זאָגט ער — קריטיקירט דאָס עסן, ווי איר וואָלט געווען אַ גאַרקי און געשריבן ערגעץ אויף דער פרייהייט“.

— וואָס איך וועל שרייבן, ווען איך וועל זיין אויף דער פרייהייט, איז שוין מיין זאך, — ענטפער איך אים, און איך באַמערק, אַז דאָס מאַכט אויף אים אַ גרעסערן איינדרוק, ווי איך האָב זיך פאַרגעשטעלט.

— וואָס־זשע, — פרעגט ער מיך, — וועט זיין ? איר זאָגט זיך טאַקע אָפּ צו עסן די רעגולערע שפייז ?

— אוודאי זאָג איך זיך אָפּ, — ענטפער איך, כאַטש איך האָב פריער אפילו ניט געטראַכט וועגן דעם, ווארעם וואָס אַנדערש האָב איך געהאַט וואָס צו עסן ?

דער נאַטשאַלניק טראַכט אַ ביסל און פלוצלינג פאַלט אים איין אַ גע־ניאַלער געדאַנק :

— דאָס איז די איינציקע שפייז, וואָס מיר קאָנען אייך געבן, אזוי לאַנג ווי איר זייט געזונט. אַט, ווען איר וואָלט געווען קראַנק, וואָלט איר גע־קאָנט איבערגיין אויף אַ „באַלניטשני פּאַיאַק“ (קראַנקען־דיעטע).

— מיט אַזאַ שפייז, — שמיד איך דעם אייזן אזוי לאַנג ווי ער איז

הייס — מעגט איר זיכער זיין, אָו כ'וועל קראַנק ווערן. אָבער ספעציעל קראַנק ווערן, כדי צו קריגן אַ באַלניטשני פּאַיאָק קאָן איך דאָך ניט...
— פּונדעסטוועגן, — זאָגט ער, — גייט אַרײַן צום דאָקטאר, ווען ער קומט אויף אַ באַזוך אין טורמע, עס קאָן זײַן, אָו ער זאָל בײַ אײך געפּיגען עפעס אַ קראַנקײט. רעדט זיך מיט אים דורך...
עהע, טראַכט איך, ביסט שוין אַזוי ווייט פאַרגאַנגען? אויב אַזוי איז דאָך גאַרניט שלעכט...
באַדאַנק איך אים זײער פּײַן פאַר זײַן עצה און באַמערק בלוז, אָו אפּשר וואָלט אים, דעם גאַספּאַדין נאַטשאַלניק, געווען באַקוועמער צו רײדן וועגן דעם מיט דעם דאָקטאָר, אײדער מיר אַלײן...
— נײַן, נײַן, — ענטפּערט ער, — אײך וועט זײַן באַקוועמער, רעדט זיך מיט אים דורך.

אויף מאַרגן, בעת דעם דאָקטאָרס וויזיט, האָט מען מיך אַרויסגערופּן צו אים. דער דאָקטאָר, אַ יונגערמאַן פּון אַן אומאַנער פאַרמעגלעכער פאַר-מיליע, פרענקעל, מיט וועלכער כ'בין אין פּרײערדיקע יאָרן געווען אַביסל באַקאַנט, האָט מיך וואַרעם באַגריסט:

— דאָס זײט איר, הייסט עס, דער קראַנקער? איז וואָס פאַר אַ דיעטע ווילט איר אויסקלייבן? פאַראַן דריי דיעטעס: פאַר אָפּגעשוואַכטע — גרע-סערע פאַרציעט קאַשע און אַביסל מילך; פאַר קראַנקע — אַ טעגלעכע דיעטע פּון פּלייש און מילך; און אַ דיעטע פאַר טשאַטאַטאַטשניקעס (טובּערקולאָזע) וואָס האַלטן שוין בײַם שטאַרבן — הינער-פּלייש, בוליאָן, מער מילך.
מײַן געוויסן האָט מיר ניט דערלויבט צו פאַרשרײַבן זיך פאַר אַ טשאַט-כאַטאַטשניק, האָב איך אויסגעקליבן די דיעטע פּון אַ «קראַנקן», און האָב זיך אויף איר אַזוי «פאַפּראַוועט» (פאַרריכט), אָו ווען איך בין אין עטלעכע חדשים אַרום באַפּרײט געוואָרן און געקומען אַהײם, און מײַן מוטער האָט מיך דערזען, האָט זי מיט פאַרלײכטערונג געזאָגט:
— אויב מען קומט אַרויס מיט אַזאַ אויסזען פּון טורמע, האָב איך שוין פאַר גאַרניט מורא...

איך לאַז זיך ניט פאַרפלאַנטערן

ניט געקוקט אויף דער „פריינטלעכקייט“ און „מילדקייט“, וואָס דער אומאַנער זשאַנדאַרם האָט אַרויסגעוויזן צו מיר בעת דעם ערשטן אויספרעגן מיך, דערהויפּט טאַקע ווייל ס'איז געווען אין מיטן פון יאָר 1905, ווען די ערשטע רוסלענדישע רעוואָלוציע האָט שוין מעכטיק געקלאַפט אין טיר און די „היטער פון געזעץ“ האָבן מורא געהאַט טאַמער וועלן די היינטיקע פּאַ-ליטישע געפאַנגענע ווערן מאַרגן די באַלעבאַטיים פון לאַנד. — ניט געקוקט אויף דעם, האָט ער געטאַן אַלץ וואָס ער האָט געקאַנט, כדי אַריינצופלעכטן מיך אין אַ „דיעלאַ“ (אַ פּראָצעס), פון וועלכן איך זאָל קיין גאַנצער ניט אַרויס.

איין מיטל, ווי שוין דערמאַנט, איז געווען אַפּצוהאַלטן מיך עטלעכע וואָכן אין אַן איינצל־קאַמער („אַדינאַטשקע“), אַפּגעריסן פון אַלץ און אַלע־מען און אפילו פון אַ געריכטלעכער אויספאַרשונג, כדי צו צעברעכן מיינע נערוון און די קאַלטבלוטיקייט, וואָס כ'האַב אַרויסגעוויזן, ווען כ'בין אַרייַנגעפאַלן אין זיינע הענט. ווען איך האָב ענדלעך אַנגעהויבן פּראָטעסטירן קעגן דעם, וואָס מ'האַלט מיך פאַרשפאַרט „אומזיסט און אומנישט“, פאַר אַ „פרעמדן טשעמאַדאַן“, האָט מען מיך ענדלעך אַרויסגערופן צום געהילף־פּראָקוראַר, און ס'האַט זיך אַנגעהויבן אַ סדרה „אויספּרעגונגען“.

בוכשטעבלעך אַלע מאַנטיק און דאָנערשטיק פלעגט מען מיך אַרויסרופן פון פּערטן שטאַק, וואו מיין קאַמער האָט זיך געפונען, אויפן ערשטן אין אַ ספּעציעלן צימער פאַר אויספאַרשונגען, און דער פּראָקוראַר מיט אַ פּאַר „אַכראַניקעס“ פלעגן מיך אויספרעגן און איבערפרעגן וועגן דעם טשעמאַ־דאַן און זיין אינהאַלט: ווי ער קומט צו מיר, ביי וועמען האָב איך אים באַקומען, וואוהין איך האָב אים געפירט, וואָס פאַר אַ פאַרבינדונג איך האָב מיט די רעוואָלוציאַנערע אַרגאַניזאַציעס, וועמען איך האָב געזאָלט צושטעלן דעם טשעמאַדאַן מיט די געווער און דער אומלעגאַלער ליטעראַטור, וואָס מ'האַט אין אים געפונען, א. א. וו.

איך, ווידער, פלעג זיך האַלטן ביי דאָס מייניקע: דער טשעמאַדאַן איז ניט מיינער, איך האָב אים אין ערגעץ ניט געפירט, צו קיינעם ניט געזאָלט ברענגען, און אויב עמיצער האָט מיך אפילו געזען אַריינטראַגנדיק אַ טשע־מאַדאַן, אויב דאָס איז טאַקע דער טשעמאַדאַן, וואָס כ'האַב אַריינגעטראַגן, לייקן איך ניט, אַז כ'האַב עמיצן, אַז עלטערן מענטשן מיט עטלעכע פּעק טאַקע געהאַלפן אַריינטראַגן אַ טשעמאַדאַן אין וואַגאַן, אָבער ווער דער

מענטש איז געווען און וואס אין טשעמאדאן איז געלעגן האב איך ניט געוואוסט, ניט געקאנט וויסן און ווייס ביו איצט ניט.

— האט איר נאך וואס עס איז צוצוגעבן צו דעם געזאגטן? — פלעגט זיין די שטענדיקע פראגע. און מיין שטענדיקער ענטפער איז געווען: — מער קיין ווארט האב איך ניט צוצוגעבן.

קיין גוואלדיקן איינדרוק פלעגן אויף מיר די אויספרעגונגען ניט מאכן. ערשטנס, דערפאר, ווייל ס'איז, ווי געזאגט, געווען אַ צייט אזא, ווען מיין דור האט ממש פארלוירן דעם געפיל פון שרעק; און צווייטנס, ווייל צו דער צייט, ווען די פראקורארישע אויספרעגונגען האבן זיך אנגעהויבן האט מען מיך שוין אריבערגעפירט פון דער איינצל-קאמער אין אן אלגעמיינער קאמער מיט נאך דריי, צי פיר, פאליטישע, און צווישן זיי האט זיך געפונען מיין "שותף" אייזיק, צוליב וועמען דער גאנצער דורכפאל איז וואר-שיינלעך פארגעקומען. דאס וואס מען האט מיך אריינגעזעצט אין איין קאמער מיט אייזיק ווען די פולע אויספרעגונג איז נאך ניט פארענדיקט געווארן, האט מיר באוויזן, אז די זשאנדארמען און דער פראקוראטור איז ניט געלונגען, זיי האבן יעדנפאלס ניט גענוג מאטעריאל צו פארבינדן מיך מיט אייזיק און מיט אונזערע ביידע "טשעמאדאנעס". עס איז דעריבער מעגלעך, אז זיי גלויבן טאקע, אז ס'איז געווען עפעס א דריטער, וואס האט געפירט געווען און וואס האט אונז בלויז אויסגענוצט פאר זיינע צוועקן און אונזער וויסן. און וויבאלד אזוי האב איך שוין ניט וואס מורא צו האבן פאר זייערע אויספרעגונגען, — איך דארף זיך בלויז פעסטהאלטן ביי מיין ערשטער דער-קלערונג, אז "ס'איז ניט מיין טשעמאדאן" און א סוף.

אבער סוף כל סוף האבן מיר די כסדרדיקע אויספרעגונגען מיט דער שטענדיקער "פראגעלעך", צי האב איך נאך וואס צוצוגעבן צו מייע פריער-דיקע דערקלערונגען שטארק דערעסן, — הויפטזאכלעך דערפאר, ווייל זיי האבן זיך אזוי געצויגן א גאנצן זומער און צווייטנס, ווייל מען האט שוין געפילט אין דער לופטן, אז אט-אט וועט די רעוואלוציע אויסברעכן, און ווי וועט זי זיך קאנען באגיין און אונז (און נאך מער פארשטייט זיך, ווי וועלן מיר זיך קאנען באגיין און איר, זיצנדיק הינטער די טורמע-גראטעס). איך האב דעריבער באשלאסן אז ס'איז צייט צו מאכן א סוף צו די אויספרע-גונגען. און ווען מ'האט מיך איינמאל, אין מיטן סעפטעמבער ווידער ארויס-גערופן אויף א "דאפראס", האב איך "אנגעגורט די לענדן" מיט כעס און איידער מען האט נאך באוויזן וואס עס איז צו פרעגן ביי מיר, האב איך גענומען גוואלדעווען אויפן פראקוראטור און זיינע פאר ארויסהעלפער, אז מער זאלן זיי מיך ניט רופן, ווייל איך וועל זיי מער קיין ווארט ניט ענטפערן, ווארעם, "איך זע דאך, אז איר זוכט ניט קיין גערעכטיגקייט, נאר איר שטעלט מיר כסדר פראגעס, כדי מיך צו פארפלאנטערן אין א נעץ.

צו מיין גרויסער פארוואונדערונג האט מיך דער פראקוראטור גענומען בארואיקן, פארענטפערן זיך, אז אומזיסט בין איך אים חושד אין וועלן מיך,

פארפלאַנטערן, אַז מיר זיינען דאָך ביידע אינטעליגענטע מענטשן, און איך דאַרף פאַרשטיין, אַז אים איז גאָר ניט אַזוי אנגענעם צו האַלטן אַזאַ פּינעם מענטשן ווי איך אין טורמע, נאָר ער האָט זיך ניט געקאָנט העלפּן: „סלּוּזש-באַ“ (זיינע פּליכטן, הייסט עס, צווינגען אים עס צו טאָן). און אַ באַווייז איז, אַז ער האָט שוין טאַקע פאַרענדיקט די אויספאַרשונג און עס שטייט די פּראַגע וועגן אַרויסלאָזן מיך אויף „זאַלאַג“ (בעיל)...

הגם איך בין ניט געווען קיין גרויסער בקי (באָקי) אין די צאַרישע געזעצן, האָב איך אָבער שוין גענוג געוואוסט צו פאַרשטיין, אַז אויב דער פּראָקוראַר רעדט שוין וועגן בעיל פאַר מיר איז עס בלויז דערפאַר, ווייל ער האָט שוין סיי ווי באַשלאָסן מיך צו באַפּרייען, און וויבאַלד אַזוי, האָב איך מיט גרויס זיכערקייט דערקלערט, אַז וועגן דעם, אַז ווער עס איז זאָל אַרייַן-טראָגן פאַר מיר „זאַלאַג“ קאָן קיין רייד ניט זיין: ערשטנס, ווייל ער אַליין זעט דאָך, אַז איך בין אין גאָר ניט שולדיק, און אַז מ'האַט מיך ביז איצט געהאַלטן פאַרשפּאַרט אומזיסט און אומנישט; און צווייטנס, איז ניטאָ ווער עס זאָל פאַר מיר אַרייַנטראָגן „זאַלאַג“: איך האָב ניט קיין געלט, מיינע עלטערן אויך ניט און קיין פּריינט, וואָס זאָלן פאַר מיר אַרייַנטראָגן „בעיל“, האָב איך ניט.

מיין חשבון האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַ ריכטיקן: אין אַ וואַך אַרום נאָך דעם באַזוך פון פּראָקוראַר בין איך באַפּרייט געוואָרן אָן שום „בעיל“ און האָב בלויז געמוזט געבן אַן אונטערשריפט, אַז איך וועל לאָזן וויסן דעם פּראָקוראַר מיין אַדרעס און ווען איך וועל בייטן מיין אַדרעס, כדי טאָמער מאַלע וואָס עס מאַכט זיך, אפשר וועט ער מיך נאָך אַמאָל דאַרפן...

און ס'איז שוין טאַקע געווען די העכסטע צייט באַפּרייט צו ווערן. וואָרעם ערשטנס, זיינען די געשעענישן געגאַנגען מיט זיבן-מייליקע טריט, די רע-וואַלוציאַנערע באַוועגונג האָט זיך שוין אַלץ מער און אָפּענער אַרויסגעריסן פון די קעלערן און די בוידעמער אויף דער גאַס, און יעדער איינער וואָס האָט נאָר געוואַלט אַדער געקאָנט עפעס טאָן איז אין איר אַרייַנגעצויגן געוואָרן, ווי אין אַ ווירבל-שטראָם. און צווייטנס האָט שוין דאָס זיצן אין איין קאַמער מיט איינע און די זעלבע מענטשן, וועלכע דו האָסט געמוזט זען און הערן און אַנדרין טאָג און נאַכט, שוין דערעסן ווי אַ ביטערע ציבעלע און אַנ-געוויבן אַזוי ווירקן אויף די נערוון, אַז מען האָט אַלץ אָפּטער אויסגעלאָדן די נערוועזקייט איינער אויפן אַנדערן, — אָפט אין גאַנץ ברוטאַלע פאַרמען.

איינער פון אונזערע „מיטזיצער“, למשל, האָט זיך אַ פאַר מאָל „באַ-רימט“, אַז ער קאָן פאַרבלייבן אויף דער אויבערשטער באַנק אין אַ שוויץ-באָד לענגער פון וועמען עס איז. האָבן מיר אים אונטערגעגעבן חשק טאַקע צו ווייזן וואָס ער קאָן, און ווען ער האָט זיך פאַרקליבן אויף דער אויבערשטער באַנק אין דער טורמע-באָד האָבן מיר אים גענומען דערלאַנגען אַזוי פיל „פאַרע“ (הייסן דאַמף), אַז מיר האָבן אים שפעטער געמוזט אַ געחלשטן אַרויסטראָגן פון דאָרטן און אים קוים אָפּגעמינטערט.

א צווייטן מיטגליד פון אונזער קאמער, יאָסיפּן (יוסף וויינשטיין, וועלכער איז שפעטער נאָך זיין קומען קיין אמעריקע לאַנגע יאָרן געווען אַ זעצער אין „טאָג“ און אַן אַקטיווער טוער אין „איקאָר“) האָבן מיר „גאָר ניט גע- טאָן“. מיר פלעגן בלויז ביים עסן צוזאמען מיטאַג ביי איין טיש נעמען ציילן יעדן לעפל סופ אָדער קאשע, וואָס ער האָט צוגעטראַגן צום מויל, און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז ער פלעגט אויפשפּרינגען פון טיש מיט גוואַלדן, זידלערייען און סטראַשונקעס צו שלאָגן זיך, אָבער עסן פלעגט ער שוין ניט... אַ דריטן מיטגליד, וועלכער האָט אַרויסגעוויזן עפעס אַן אמתע ליידנ- שאַפט צו שלאָפן, פלעגן מיר אַריינלייגן אונטערן שטרוי-מאַטראַץ אַ קעסטעלע פון שוועבעלעך מיט אַ האַלבער שוועבעלע אינעווייניק, פון דער דאָזיקער האַלבער שוועבעלע האָבן זיך געצויגן לאַנגע פעדים צו די צוויי בעטן, צווישן וועלכע זיינע האָט זיך געפונען. און אַז די, וואָס זיינען געלעגן אין די בעטן, פלעגן נעמען ציען און דרייען די פעדים, פלעגט דאָס שטיקל שוועבעלע אָנהויבן דרייען זיך און קראַצן די ווענטלעך אין דער שאַכטעלע פון די שוועבעלעך און דער איינדרוק איז געווען, אַז עמיצער גראַבט זיך אונטער דער וואַנט פון טורמע. אונזער „שלאַפער“ פלעגט זיך אויפכאַפן, עס פלעגט זיך אָנהויבן אַ שמועס וועגן דעם, צי ווער עס איז און מיט וואָס פאַר אַ צוועק עמיצער גראַבט אונטער די וואַנט פון טורמע, און דער „שלאַ- פער“ פלעגט שוין מער ניט קאָנען איינשלאָפן, וויפיל ער האָט זיך ניט באַמיט.. אויף מאַרגן ביינאַכט פלעגט זיך די זעלביקע געשיכטע איבערחזון מיט מער פרישקייט.

ווי ס'איז צו זען פון דעם איז שוין באמת טאַקע מער ניט געווען קיין יושר צו האַלטן פאַרשפאַרט הינטער גראַטעס אַזאַ חברה, ווי מיר זיינען געווען, און אין משך פון די לעצטע פאַר וואָכן פון סעפטעמבער זיינען מיר, די פּאָליטישע, טאַקע באַפרייט געוואָרן, און זיינען אַנשטאַט צו קאָכן זיך הינטער פיר ווענט אין דער אייגענער זאַפט אַריבער אין קאָך פון דער גרויסער גאַס, וואָס האָט שוין אויף אונז ווי געוואָרט.

„אין שור אריין!“

די פרייהייט האָט שוין געוואָרט אויף אינז, די „פאָליטישע“, ווען די טויערן פון דער אומאַנער טורמע האָבן זיך געעפנט פאַר אונז אַרום מיטן סעפטעמבער, 1905.

ביי די טויערן האָט אונז שוין אָפגעוואָרט אַ גרויסער עולם: פריינט, באַקאַנטע, חברים און גלאַט אַזוי מענטשן, וועלכע האָבן פּלוצלינג דערפילט אַ נאַענטקייט מיט אונז. צווישן דעם עולם איז געווען אויך מיין פּאַטער, אין קוקנדיק אויף אים האָב איך פּלוצלינג דערפילט, ווי איך בין אויסגעוואַקסן אין די עטלעכע חדשים.

ווען איך בין אַרעסטירט געוואָרן בין איך נאָך אַלץ געווען אַ יינגל, אַ לייכטער לונג און לעבער מיט גאַנץ קנאַפע זאָרגן אויפן קאַפּ. אין טורמע בין איך אומבאַמערקט פאַר זיך פּלוצלינג אויסגעוואַקסן. דער אויסערלעכער סימן פון דעם איז געווען, וואָס כ״האַב דאָרטן, צום ערשטן מאַל אין מיין לעבן, באַקומען אַ בערדל ניט קיין צו געדיכטע, ניט קיין צו לאַנגע, אָבער פאַרט אַ בערדל, וואָס האָט מיך געמאַכט — צוזאַמען מיט דער טורמע־בלייכקייט פון פנים — אויסזען עלטער מיט אַ יאַר צען און וועלכע איך האָב געקאַנט אַרייננעמען אין זשמעניע, ווען כ״האַב זיך געדאַרפט אַן עצה האַלטן מיט זיך אַליין. מיין פּאַטער ווידער איז געווען גלאַט געראַזרט, מיט אַ פרישער הויט אויפן פנים און האָט אויסגעזען אַזוי, אַז מייע פריינט, וועלכע האָבן פון אָנהייב ניט געוואוסט ווער ער איז, האָבן אים אָנגענומען פאַר מיין ברודער און בלויז געצווייפלט ווער ס׳איז דער עלטערער פון אונז ביידן.

אַבער וויכטיקער ווי דערדאָזיקער אויסערלעכער אויסזען איז געווען דער בליק וואָס מיין פּאַטער האָט אויף מיר געוואָרפן: ניט ווי אויף אַ פאַר־בלאַנדזשעטן זון, וואָס איז גרייט צוריקצוקערן זיך אַהיים, נאָר ווי אויף אַן עלטערן חבר, וואָס האָט אָפגעטאַן אַ וויכטיקע אַרבעט.

— וואָס קלייבסטו זיך איצט צו טאָן?

— איצט, — האָב איך געענטפערט, — האָב איך אַרבעט און דאַרף

זיך וועגן דעם דורכריידן מיט די חברים.

מיין פּאַטער האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ, ווי צו אַ זעלבסטפאַרשטענד־לעכער זאָך, ווי אַן אנערקענונג, אַז איך באלאַנג שוין ניט צו דער פּאַמיליע, נאָר צו אַ גרעסערער משפּחה, פאַר וועלכער כ״האַב גרעסערע פאַראַנטוואָרט־לעכקייטן.

פון דעם טורמע־טויער זייענן מיר אַוועק אין אַ הויז, וואָס ס׳איז שוין צוגעגרייט געוואָרן אַ פריילעכער אויפנעם, אַ „ליאַמע“, ווי מען פּלעגט עס רופן אין וויסרוסלאַנד און ליטע. מען האָט געגעסן און געטרונקען, גע־

וואונטשן זיך און געוונגען, געקוישט זיך און געקוישט געוואָרן, — און פון יענעם אָונט אָן ביו סוף אַקטאַבער, גאַנצע 5 אָדער 6 וואָכן, קאָן איך זיך בשום אופן ניט דערמאָנען ווען איך האָב געגעסן און געשלאָפן. ס'איז געווען, ווי מיר וואָלטן אַריינגעכאַפט געוואָרן אין אַ וויכער, וואָס האָט געבלאָזן אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, געדרייט זיך מיט אַ גרעסערן און שנעלערן אימ-פעט, אַרומגעכאַפט אַלץ ברייטערע קרייזן און וואו מ'וועט זיין מאָרגן און וואָס מען וועט דאַרפן טאָן האָט מען, דאַכט זיך, אַפילו ניט געטראַכט, ווייל מען איז געוואָרן אַ טייל פון אַט דעם וויכער, פון דער רעוואָלוציע, וואָס האָט זיך אַלץ מער און מער אַרויסגעריסן אין דרויסן...

וואָס איז געווען די ערשטע זאַך, וואָס מיר האָבן געטאָן און געדאַרפט טאָן? אַרגאַניזירן זיך און רייזן. מיט אַרגאַניזירונג, דעם אמת געזאָגט, האָבן מיר זיך זייער ווייניק פאַרנומען און אפשר ניט געקאָנט פאַרנעמען, ווייל דער עולם אַרום אונז, אַרום די וואָס זיינען דורך דעם „אוינווערזיטעט“ פון דער צאַרישער טורמע, איז געוואַקסן ווי אויף הייוון, ווי אַ שניי-באַלעם, וואָס ווערט אַלץ גרעסער, וואָס מער ער קייקלט זיך. אַפילו ווען מיר וואָלטן געהאַט צייט צו אַרגאַניזירן און געוואוסט ווי דאָס צו טאָן, וואָלטן מיר אויך ווייניק געקאָנט אויפמאַכן אין דעם פרט, ווייל די רעוואָלוציאַנערע מאַסן-באַוועגונג האָט אָנגענומען סטיכישע פאַרמען, וואָס האָבן זיך נאָך ניט געקאָנט איינ-גרעניצן אין קיין אַרגאַניזאַציע.

דערפאַר אָבער האָבן מיר געמוזט רייזן. רייזן גאַנצע טעג און, דאַכט זיך, נעכט. רייזן מיט איינציקע מענטשן, מיט גרופעס, פאַר פאַרזאַמלונגען, פאַר די ערשטע גרויסע מאַסן-מיטינגען, און דאָ האָב איך זיך צום ערשטן מאל געמוזט אַנטשליסן און דערפילן דעם טעם פון אַרויסטרעטן פאַר אַ גרויסן עולם.

געווען איז עס, גלויב איך, אין עטלעכע טעג אַרום נאָך אונזער באַ-פרייאונג. אין שטאָט האָט זיך אַרגאַניזירט אַ פאַראייניקטער קאָמיטעט פון די רעוואָלוציאַנערע פאַרטייען, — סאַציאַל-דעמאָקראַטן, בונד, עס-ערן און ס.ס. אויף איינער פון די ערשטע זיצונגען פון דעם פאַראייניקטן קאָמיטעט איז באַשאַסן געוואָרן צו אַרגאַניזירן דעם ערשטן גרויסן אַרויסטריט. פאַרן אַרט פון דעם ערשטן אַרויסטריט האָט מען אויסגעקליבן די גרויסע שול. די צייט — דעם נאַענטסטן שבת אין דער פרי נאַכן ליינענען די תורה. מיר האָבן זיך איינגעטיילט מיט די ראָלן, דאָס הייסט, מיט די רעדעס: די ערשטע רעדע וועט האַלטן דער פאַרשטייער פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פאַר-טיי — וועגן דער אַלגעמיינער לאַגע אין לאַנד, וועגן דער ערשט פאַרלוירענער רוסיש-יאַפּאַנישער מלחמה, וועגן דער צעפּוילטקייט פון דער צאַרישער אַרדענונג. די צווייטע רעדע זאָל האַלטן דער פאַרשטייער פון בונד, — וועגן דער יידישער לאַגע, וועגן די יידישע חשבונות מיטן צאַריום. די דריטע און לעצטע רעדע האָב געזאָלט האַלטן איך, אַלס פאַרשטייער פון ס.ס.: וועגן די געפאַדערטע בירגערלעכע פרייהייטן, וועגן אַלגעמיינע וואָלן צו אַ גרינ-

דונג-פארזאמלונג. דעם פארשטייער פון די ס.ר. האט מען באפרייט פון א רעדע, ווייל ער איז געווען א רוסישער שילער פון דער אַרטיקער גערטנער-שולע און מיר האָבן גערעכנט, אַז ס'איז בעסער, אַז אויף דער בינע אין אַ שול זאָלן אַרויסטרעטן ייִדישע רעדנער... די ייִדישע רעדנער, אַנב, האָבן אַפילו ניט געטראַכט צו ריידן אין ייִדיש, טיילווייז ווייל זיי האָבן טאַקע ניט געקענט, טיילווייז, ווייל די עפנטלעכע שפראַך איז געווען רוסיש.

איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך האָב אַרויסגעוויזן גרויס „באַשיידנקייט“ און נאַכגעביקייט ביים אָננעמען צו ריידן דער לעצטער, ווייל כ'האָב געהאַט אַ חשובן דערביי: איך האָב געהאַפט, אַז צו מיר וועט עס סיי ווי ניט דערגיין און איך וועל ניט דארפן ריידן, ווייל מען וועט דאָך געוויס ניט דערלאָזן צו דערפירן די פאַרזאַמלונג אין דער גרויסער שול ביזן סוף. הגם איך בין ווייט ניט געווען קיין שעמעוויקער, אָדער שרעקעוויקער יינגל, האָב איך אָבער נאָך פאַר קיין גרויסן אָפענעם עולם ניט גערעדט און האָב אינערלעך גע-צײַטערט פאַר אַזאַ מעגלעכקייט.

דער באַשלוס אַרויסצוטערען שבת אין שול איז תיכף פאַרשפרייט גע-וואָרן פון מויל צו מויל איבער אַלטשטאָט און ניישטאָט, צווישן די ייִדישע אַרבעטער, עקסטערנס און אַרעמשאַפט, און ווען מיר, די פאַרשטייער פון די אַרגאַניזאַציעס און די באַשטימטע רעדנער זיינען שבת פאַרן תורה-לייענען; געקומען אין שול, איז שוין די שול געווען איבערגעפאַקט, ניט אַ שפּילקע אַרייַנצואוואַרפן. די שטאַט-באַלעבאַטיים, וואָס האָבן געוויינלעך געדאַוונט אין אַ האַלב-ליידיקער שול, האָבן, נאַטירלעך, דערשמעקט אַז עפעס קלייבט מען זיך צו טאָן און האָבן זיך געאַיילט שנעלער צו ענדיקן דעם דאַוונען. אַ צאָל פון זיי האָט זיך שוין אַפילו באַצייטנס גענומען שטופן צו די טירן און אַפילו צו די פענצטער, אָבער ביי די טירן און די פענצטער זיינען געשטאַנען פעסטע, אַנטשלאָסענע יאַטן און האָבן קיינעם ניט אַרויסגעלאָזן. מיר, די „רעדנער“ האָבן זיך צוגערוקט צו דער בימה און געווארט ביז וואָנען מען וועט ענדיקן לייענען די תורה.

און אַט האַלט מען שוין ביים ענדיקן און מיר הייבן אָן אונטערפירן דעם פאַרשטייער פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי, גרישאַ גערוויצן צו די טרעפּ פון דער בימה. אָבער ער זאָגט זיך אָפּ. ער וועט דאָ ניט אַרויס-טרעטן.. ער איז אַ היגער, אַלע קענען אים דאָ און קיינער וועט אים, סיי ווי ניט הערן, זאָל אַרויסטרעטן דער פאַרשטייער פון בונד. אָבער דער פאַרשטייער פון בונד האָט פּלוצלינג אויך פאַרלוירן דעם מוט: ער איז דאָ אַ פרעמדער, ער וועט זיך דעריבער אַלעמען וואַרפן אין די אויגן, און ער פילט סיי ווי ניט, אַז ער וועט אין דעם טומל, וואָס האָט זיך גענומען שטאַרקן אין דער שול, קאָנען ריידן. פאַרוואָס זאָלסטו (מיינענדיק מיך) ניט אַרויסטרעטן דער ערשטער? איך האָב דערפילט ווי צו באַגראָבן זיך לעבעדיקערהייט. אזוי דורכפאַלן ביים ערשטן אַרויסטריט. — דער עולם איז געקומען און מיר זאָלן ניט ריידן? אָבער איך, — ווי קאָן איך ריידן, אַז איך קאָן ניט עפענען דאָס מויל פאַר אַ

גרויסן עולם? און דאָ הויבט שוין אויף דער בעל קורא די צונויפגעוויקלטע תורה אין דער הויך און הויבט אָן אויסזינגען אויף שנעל אַ ברכה. קיינער הערט אים, נאָטירלעך, ניט, און מיר, די דריי "רעדנער", ווייסן ניט וואָס אַנצוהויבן צו טאָן.

און פלוצלינג, איך ווייס אַליין ניט ווי אַזוי, — עמיצער האָט מיך, מסתמא, אַרויפגעשטופט, — האָב איך זיך דערזען אויף דער בינע, שטייענדיק ביים טיש, אויף וועלכן ס'איז ערשט געלעגן די תורה. וואָס זאָל איך איצט טאָן? ווי עפנט מען אַ מויל?

אַבער וועגן דעם האָב איך לאַנג ניט געקאָנט און ניט געדאַרפט טראַכטן. אין שול האָט זיך אָנגעהויבן אַ שטאַרקער טומל. די יידן פון דער מזרח-וואַנט האָבן גענומען ליאַרעמען:

— אַראָפּ, שייגעץ! אַראָפּ פון דער בימה.

און דער עולם באַ די טירן און פענצטער:

— רייד! רייד! מיר וועלן הערן!

די יידן פון דער מזרח-וואַנט:

— ניטאָ וואָס צו הערן! מיר האָבן שוין געהערט! לאַזט ענדיקן דאַוונען...

און דער עולם פון די טירן אַלץ העכער און מאָנענדיקער:

— רייד! רייד! מיר ווילן הערן!!

און אין דעם אַלגעמיינעם ליאַרעם און געשריי האָב איך פלוצלינג פאַר-לוירן די מורא און די שעמעוודיקייט. איך האָב גענומען קלאַפן אין טיש און שרייען צום עולם:

— איר וועט הערן! איר וועט מוזן אויסהערן! איר וועט זיך נאָך גענוג אַנדאַוונען און אַנלייענען מיט דער תורה. איר האָט ביי איצט גאַרניט געהערט. איר פלעגט זיך דאָן אויסבאַהאַלטן פון אונז און אויסבאַהאַלטן אייערע קינדער. איר וועט מוזן הערן!

און איך האָב גענומען ריידן — און בשעת מעשה זיך אַליין אינערלעך געוואונדערט. קודם כל — וואָס איך רייד בכלל, די צונג פאַרפלאַנטערט זיך מיר ניט און איך זאָג וואָס איך וויל זאָגן, און דער עולם איז ביסלעכווייז שטיל געוואָרן און לאַזט מיך ריידן און הערט. און צווייטנס, — און דאָס איז פאַר מיר געווען ניט קיין קלענערער וואונדער, — וואָס איך רייד צו זיי יידיש, אמת, ס'איז ניט געווען אַזאָ "קלאַסישער" יידיש. ס'איז געווען דער יידיש — "האַלב-דייטש פּאָלאָווינאַ רייסיש" — וועלכן מיר, ספּעציעל די יוגנט, פלעגן באַנוצן אין די גרעסערע שטעט פון דרום-רוסלאַנד פאַר אונזערע היימישע באַדערפענישן (אין די קליינע אוקראַינישע שטעטלעך האָט מען גערעדט אַ פיל בעסערן און רייכערן יידיש). אָבער ס'איז פאַרט געווען אַ מין יידיש, און איך האָב גערעדט. און מען האָט מיך געהערט און ניט איבערגעשלאָגן, און כ'האַב געפילט, אַז עפעס פון דעם, וואָס איך רייד דערגייט צום עולם. אין אַ צען מינוט אַרום, נאָכדעם ווי כ'האַב אָנגעהויבן ריידן, האָב איך שוין גערעדט ווי אַ "דערפאַרענער" רעדנער, אפילו דערלויבט זיך "אַראָפּ-

טאָרשע" אויסדרוקן. איך האָב אַזוי אָפּגערעדט וואַרשיינלעך איבער אַ האַלבע שעה און האָב שוין גערעדט פאַר מיינע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע און בונדישע חברים אויך: וועגן דער פאַרלוירענער מלחמה, וועגן דער ברוטאַלקייט און צעפּוילטקייט פון צאָריום, וועגן דער יידישער לאַגע, רעכטלאָזיקייט און פּאָגראַמען און טאַקע וועגן די געפּאָדערטע פּרייהייטן און אַלגעמיינע וואַלן צו אַ גרינדונג־פּאַרזאַמלונג אויך...

ערשט ווען אַ חבר האָט זיך אויפּגעהויבן צו מיר אויף דער בימה און מיר אַריינגעשעפטשעט, אַז די פּאָליציי איז שוין ניט ווייט פון שול, האָב איך געענדיקט, און דער עולם האָט שנעל אָפּגעליידיקט די שול.

מיינע צוויי „מיטרעדנער“, דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער און דער בונד־דישער, האָבן מיר שפּעטער געפּפּראַווט כלומרשט פּאַרוואַרפּן פּאַרוואַס איך האָב „פּאַרכאַפּט“ אויך זייערע טעמעס: זיי הייסט עס, וואַלטן אפּשר אויך גערעדט. אָבער זיי האָבן עס ניט געמיינט ערנסט און יעדנפּאַלס זיינען יענע טעג ניט געווען אַזעלכע, אין וועלכע מיר זאָלן זיך קריגן און זיין אומ־צופּרידן.

נאָך אַט דעם אַרויסטריט אין דער אומאַנער גרויסער שול האָב איך זיך אויפּגעהערט צו שרעקן פאַר אַן עולם און האָב גענומען ריידן...

ניט-געבעטענע „מתנה“-ברענגער

וואָס נאָענטער עס איז געקומען צו אַקטאָבער פון 1905, אַלץ אָפּטער און אָפּענער זיינען געוואָרן די פאַרזאַמלונגען און מיטינגען, — די פּאַר-מאַכטע און אָפּענע, אין הייזער, הויפּן, אויף גאַסן-ווינקלען און אויף די מאַרק-פלעצער.

פאַר דער אַרײַנמישונג פון דער פּאָליציי האָט מען זיך אינגאַנצן אויפֿ-געהערט צו שרעקן און זי האָט זיך בכלל אַלץ ווייניקער און ווייניקער געוויזן אויף די גאַסן, מענטשן, וואָס האָבן ערשט ניט לאַנג צוריק אויסגעמידן, ווי אַ פייער, יעדע פאַרזאַמלונג, האָבן זיך איצט גענומען אָפּשטעלן אומעטום, וואו ס'האָט זיך געקליבן אַן עולם, געזוכט אויפצוכאַפּן וועגן וואָס מען רעדט און ניט באַמערקנדי קאַליין אָנהויבן ריידן און קאַכן זיך. די מיטגלידער פון די סאַציאַליסטישע פּאַרטייען זיינען, נאַטירלעך, געווען די אנערקענטע רעדנער, צו וועלכע מען האָט זיך דערהויפּט צוגעהערט, ווייל זייער שטים איז באַ-טראַכט געוואָרן פאַר דער שטים פון דער רעוואָלוציע, אין וועמעס שנעלן אַנקומען קיינער האָט שוין ניט געצווייפּלט. נעכטיקע אָפּענע שונאים האָבן זיך געזוכט, אָפּט אויף אַ זייער אומגעלומפערטן אופן, איינצוקויפּן אין זייער פריינטשאַפּט.

אינמאָל גאַנץ פרי, ווען כ'בין ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף, נאָך זיצונגען, וואָס האָבן געדויערט שיער ניט אַ גאַנצע נאַכט, קלאַפּט מען צו מיר אין טיר. איך האָב דעמאָלט געהאַט אַ צימער אויף „גריאַזנע“ („בלאַטיקע“) גאַס ביי איינעם ווייסבאַרד, אַ לערער אין דער דאַרטיקער תלמוד תורה. עס אַקומען צו מיר אַרײַן צוויי פּערזאָנען: איינעם האָב איך ניט געקענט, דער צווייטער — יונה פּרענקעל, אַ באַקאַנטער אומאַנער גביר, אַ ייד מיט אַ גרויסן בויד, מיט אַ סך חוצפּה, וועלכן כ'האָב אַביסל געקענט מיט אַ יאָר פריער, ווען כ'האָב געגעבן לעקציעס זיינעם אַן אייניקל. דעמאָלט האָב איך פּלוצלינג פאַרלוירן די לעקציע, ווען פּרענקעל האָט זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַ סאַציאַליסט און ער האָט מיך דערצו נאָך גוט אַנגעזידלט און אַנגעסטראַשעט. איצט איז ער אַרײַנגעקומען צו מיר און ס'האָט פון אים ממש געשפּאַרט מיט „פריינטשאַפּט“. ער האָט אויסגעדריקט זיין „איבערראַשונג“, וואָס אַזאַ מענטש ווי איר“ לעבט אין אַזאַ קליינעם אַרעמען צימערל; האָט באַדויערט, וואָס איך האָב דאָך איצט געוויס ניט קיין צייט צו פאַרנעמען זיך מיט לעק-ציעס, און אויב אַזוי איז פון וואָנען לעב איך? — און פּלוצלינג האָט ער אַרויסגענומען פון בוזעם-קעשענע עטלעכע געלט-פּאַפּירלעך און זיי אַוועק-געלייגט אויפּן טיש:

— נעמט עס, עס וועט איך צוניץ קומען.

איך בין אזוי איבערראשט געוואָרן פון דער „מתנה“, אז איך האָב זיך ניט געכאַפט גלייך אַרויסצוטרייבן אים פון צימער, און האָב אים בלויז געזאָגט, אז אַ דאַנק, איך נויטיק זיך ניט, און אויב ער מיינט דאָס געלט פאַר דעם שטאַטישן רעוואָלוציאַנערן קאַמיטעט זאָל ער עס אוועקטראַגן אַהין. פּרענקל האָט זיך געמאַכט ניט פאַרשטייענדיק:
— וואָס איז דער חילוק, פאַרן קאַמיטעט, צי פאַר איך, ס'איז דאָך אַלץ איינס.

צו דער צייט בין איך שוין געקומען צו זיך פון דער איבערראַשונג, און האָב מיינע צוויי באַזוכער געבעטן צו פאַרלאָזן דעם צימער און מער צו מיר מיט קיין „מתנות“ ניט קומען.
— מיר זיינען געקומען צוליב עפעס אַנדערש, — האָט זיך אַריינגעמישט דער צווייטער, — מיר זיינען געקומען אייך איינלאָדן אויף אַ סאַבראַניע (פאַרזאַמלונג), וואָס וועט היינט פאַרקומען ביים ראַבינער אין הויז.
— וואָס פאַר אַ סאַבראַניע?

— נו, איר וויסט דאָך, מען דאַרף דאָך באַטראַכטן וואָס און ווען צו טאָן, וואָס צו פאַדערן...

— זאָגט דעם ראַבינער, אז מיר וועלן שוין באַטראַכטן וואָס און ווען אָן זיינע סאַבראַניעס, און אויב ער וויל, שטערט אים קיינער ניט צו קומען אויף אונזערע פאַרזאַמלונגען, זיי זיינען אָפֿן פאַר אַלעמען...
מיינע צוויי באַזוכער זיינען אוועק, און איך האָב דעמאָלט אויף קלאַר ניט פאַרשטאַנען, וואָס אייגנטלעך זיי האָבן געמיינט מיט זייער „מתנה“: אויסצוקויפֿן זיך אין מיינע אויגן פאַר וועלכע עס איז פּריערדיקע זינד, צי קריגן ביי מיר עפעס אַ טובה־לע, טאַמער ווי עס מאַכט זיך...

אויף די זיצונגען פון דעם שטאַטישן קאַמיטעט פון די סאָציאַליסטישע אַרגאַניזאַציעס פלעגן מיר כסדר אַרומריידן וואָס צו טאָן דעם קומענדיקן טאָג. מיר האָבן ווייניקער גערעדט וועגן וואָס צו טאָן, — ווייל מיר האָבן ניט געהאַט קיין קאַנקרעטע פלענער. מיר האָבן באַטראַכט וועגן וואָס מען וועט דאַרפֿן ריידן און ווער וואו עס זאָל ריידן. און ריידן האָט מען גערעדט „בכלל“: מען האָט זיך מער אַראַפּגערעדט פון האַרצן פאַר די לאַנגע יאָרן פון שווייגן, מער וועגן דעם וואָס מ'האַט זיך אַנגעליטן פון צאַריזם און פון זיין פּאָליציי, איידער וועגן קאַנקרעטע אויפגאַבן, וואָס מען קלייבט זיך דורכפירן.

בלויז איין פּראַקטישע זאַך האָבן מיר דורכגעפירט אין די ערשטע טעג פון אַקטאָבער, ווען דאָס גאַנצע לאַנד איז פאַרפלייצט געוואָרן מיט אַ קאַלאַ-סאַלער כוואַליע אַלגעמיינע סטרייקס און עס איז דערקלערט געוואָרן אַ סטרייק אויף די אייזנבאַנען. די פּראַגע האָבן אויפגעהויבן די אַרטיקע באַן-אַרבעטער, וועלכע זיינען געקומען אָנפּרעגן זיך ביים קאַמיטעט וואָס צו טאָן מיט די וואַגאַנעס פּראַדוקטן, וואָס האָבן זיך אַנגעקליבן אויף דער ליניע און וועלכע

וואָלטן מוזן קאַליע ווערן, ווען מען זאָל זיי ניט אַרויסגעבן צו די סוחרים, פאַר וועלכע זיי זיינען באַשטימט געוואָרן. ס'איז באַשטימט געוואָרן אַ קאַ-מיסיע, אין וועלכער ס'איז אויף וויפל איך געדענק, אַריין אָן איינבאַן-אַר-בעטער, אַ באַן-טעלעגראַפֿיסט, אָן אַרבעטער פון דער אַרטיקער מעטאַל-פאַבריק און אַ מיטגליד פון קאַמיטעט. די קאַמיסיע פלעגט יעדן טאָג באַטראַכטן וועלכן וואָגאָן מיט סחורה מען זאָל דערלויבן אַריינפירן און אויסלאָדן אין שטאַט, און דער פאַרשטייער פון קאַמיטעט פלעגט שטעמפלען די דערלויבעניש.

אַבער די באַנען זיינען געווען ניט דער איינציקער וועג, דורך וועלכן עס פלעגן אָנקומען אין שטאַט פראָדוקטן און אַנדערע סחורות. נאָך מער פראָ-דוקטן פלעגן געבראַכט ווערן אויף וועגענער פון די אַרומיקע דערפער און שטעטלעך. פלעגן שוין די סוחרים צוזאַמען מיט זייערע באַלעגאַלעס באַ-לאַגערן די קאַמיסיע פון גאַנץ פרי אָן נאָך דערלויבענישן אַירנצוברענגען און אויסלאָדן זייער סחורה.

יעדער טאָג פלעגט ברענגען נייע פראַבלעמען און ווי מיר וואָלטן זיך אין אינווער פולשטענדיקער אימדערפאַרנקייט ספראַוועט מיט זיי, איז שווער צו זאָגן. אַבער אַזאַ לאַגע געדויערט בלויז אַ צוויי וואָכן, ביז מיט אַ פאַר טעג נאָך דעם 17טן אָקטאָבער, ווען דער צאר האָט אַרויסגעגעבן דעם באַ-וואוסן „מאַניפעסט“, אין וועלכן ער האָט צוגעזאָגט דעם פאַלק אַ פאַרלאַמענט און אַלע פרייהייטן, און דער באַן-סטרייק האָט זיך באַלד נאָכדעם געענדיקט. אַבער אין די עטלעכע וואָכן האָט די קאַמיסיע געטאָן איר אַרבעט ערלעך און מיט אַ טאַלק און ס'איז מיר ניט אויסגעקומען צו הערן, אַז מען זאָל זיך באַקלאַגן אויך איר.

בילדונג, מיינע הערן!

אין די ערשטע טעג פון אַקטאָבער איז צו אונזערע שטענדיקע רעדנער צוגעקומען נאָך איינער איך געדענקט ניט, ווי ער האָט געהייסן, נאָר צווישן אונז האָט ער באַקומען אַביסל אַ איראַנישן צונאַמען „טאַוואַרישטש אַבראַז זאַוואַניע“ (בילדונג). ער איז געווען אַ מיטליאַריקער רוסישער אַרבעטער פון דער אַרטיקער מעטאַל-פאַבריק, צום ערשטן מאל האָט ער אויף אַ מיטינג, וואָס איז פאַרגעקומען אויפן פּלאַץ פאַר דער שטאַטישער גימנאַזיע, זיך באַוויזן אין זיינע אַרבעטער-קליידער, ניט קיין אַרומגעוואַשענער, האָט געבעטן אַ וואָרט און ווען מ'האַט עס אים געגעבן, האָט ער גערעדט, ניט זייער קלאַר, אָבער ענערגיש, וועגן דעם, אַז די הויפטזאַך וואָס דאָס פּאָלק דאַרף האָבן איז „אַבראַזאַוואַניע, גאַספּאַדאַ“ (בילדונג, מיינע הערן), וואָרעם די צאַרישע רעגירונג האָט שטענדיק געהאַלטן דאָס פּאָלק פאַרשקלאַפט אין אומוויסנקייט, פינצטערניש און ניט-גראַמעטנעקייט.

אויף מאַרגן האָט ער זיך ווידער באַוויזן, אָבער שוין אַן אַרומגעוואַשענער, אַ געראַזירטער, אין זיין יום-טובדיקן אַנצוג, מיט אויסגעפּוצטע שיך, האָט ווידער געבעטן אַ וואָרט, און ווען ער האָט אים באַקומען האָט ער ווידער גענומען ריידן און ווידער וועגן „אַבראַזאַוואַניע, גאַספּאַדאַ“, אָבער דאָס מאל האָט ער שוין גערעדט אַ סך לענגער. אין אזוי האָט עס זיך גענומען איבערהוירן יעדן טאָג, כמעט אויף יעדער גרעסערער פאַרזאַמלונג פלעגט זיך דערדאַזיקער רעדנער ווייזן און האַלטן אַמאַל אַ קירצערע און אַפּטער אַ לענגערע רעדע אויף איין און דערזעלביקער טעמע, אַפילו מיט דיזעלביקע מאַטיוון און אויסדרוקן, וועגן „בילדונג“, דער נויטיקייט צו געבן דעם פּאָלק בילדונג, וואָס עס האָט ביז איצט ניט געקאַנט באַקומען...

אין די שפּעטערדיקע חדשים אין יאָרן, ווען כ'פלעג זיך דערמאַנען וועגן יענע טעג און יענע רעדעס האָב איך שטענדיק געפילט, אַז פון אים האָט אַרויסגערעדט די שטים פון פּאָלק, וואָס האָט געהאַט מער ממשות און איז געקומען פון אַ טיפּערן קוואַל, ווי זייער אַ סך „אַלגעמיינע“ רעדעס וועגן פרייהייט...

אין איינעם פון יענע טעג איז מיר אויסגעקומען צו ריידן אין דער אַרטיקער (עפּשטיינס) צירק-געביידע. דער צירק איז געווען איבערגעפּאַקט. דער עולם איז געווען אויף אַ העלפט אַ שטאַטישער, דאָס הייסט אַ יידישער, און אויף אַ גוטער העלפט אַ דאַרפישער, פון די אַרומיקע פּויערים, וואָס האָבן שוין אויך גענומען אַפּוואַרפן די מורא און זיינען געקומען אויף אַ

מיטינג אין אַ פאַרמאַכטער געביידע (ביז דעמאָלט האָבן מיר געמוזט קומען צו זיי, אויפן מאַרק). איך האָב גערעדט, ווי געוויינלעך, וועגן דעם פינצטערן נעכטן און דעם ליכטיקן מאַרגן, וועגן דער רעכטלאָזיקייט און צרות אונטער דעם צאָרזום און וועגן דער דעמאָקראַטיע, וואָס מיר וועלן אויפבויען נאָכן זיג. איך האָב גערעדט מיט באַגייסטערונג און דער שטאַטישער עולם, האָב איך געפילט, איז מיטגעריסן געוואָרן. נאָך דער רעדע זיינען געקומען אַפלאַך דיסמענטן און געשרייען: ריייד איצט אויף יידיש! (געוויינלעך פלעגן מיר אויף די מיטינגען רייידן רוסיש, אָבער עס האָט עטלעכע מאָל פאַסירט, אַז דער יידישער עולם פלעגט פאַדערן נאָך דער רוסישער רעדע אַ יידישע און איך פלעג האַלטן דיזעלביקע רעדע אין יידיש).

דערווייל הייבט זיך אויף אַ האַנט, מיט דער האַנט הייבט זיך אויף אַ פויער און דער פויער פרעגט:

— און וואָס איז מכוּח ערד? ווי וועלן מיר קריגן ערד?

מיט אונז אויף דער בינע איז געווען „דיעד“ גריגאָרי, אַ מיטליאַריקער אוקראַינער, אַן אוקראַינישער סאַציאַל־דעמאָקראַט, אַן אַגראַנאַם לויט זיין פראַפעסיע. איך האָב ניט געוואוסט קלאַר וואָס צו ענטפערן אויף דער קאָנקרעטער פראַגע פון דעם פויער וועגן דעם ווי די פויערים קאָנען קריגן ערד. אָבער גריגאָרי האָט יאָ געדאַרפט וויסן. האָבן מיר אים אַרויסגע־שטעלט צו ענטפערן דעם פויער. האָט ער געהאַלטן זייער אַ הייסע רעדע, טיילווייז אין רוסיש, מער אין אוקראַיניש. ער האָט גערעדט וועגן די ליידין פון די פויערים אונטער די צארן און די פריצים מיט ניט ווייניקער ווייטאַג און היץ, ווי איך וועגן די צרות פון די יידן. אָבער אויף דער דירעקטער פראַגע וועגן ערד האָט ער געהאַט בלויז איין ענטפער: „ס'וועט זיך צונאָיפ־קומען די גרינדונג־פאַרזאַמלונג וועט זי באַשליסן וועגן ערד“. דאָסזעלביקע גענוי, האָבן די מענשעוויקעס, עס־ערן און קאָדעטן געענטפערט דעם פויער־טום פון רוסלאַנד מיט 12 יאָר שפּעטער, אין 1917. און פונקט ווי אין 1917 האָט דערדאָזיקער ענטפער אויך אין 1905 ניט געקאָנט באַפרידיקן די פויערים. זיי האָבן דאָך אַפילו ניט געוואוסט וואָס אַזוינס דאָס איז אַ גרינדונג־פאַר־זאַמלונג און ווער עס וועט דאַרטן דאַרפן באַשליסן וועגן ערד...

דער פארבלייבונג פון „מאניפעסט“

פון „יענע טעג“, פון אקטאבער 1905, האט זיך מיר איינגעקריצט אין זכרון א גרויסער מיטינג אויפן אומאנער שטאט-פלאץ, ניט ווייט פון דער מענערשער גימנאזיע. דאס זיינען אייגנטלעך געווען עטלעכע מיטינגען, אויף וועלכע עס האבן גערעדט פארשיידענע חברים, זוכנדיק צו ענטפערן פראגעס, וואס מ'האט זיי געשטעלט. מיר אלע זיינען געווען אין דערווארטונג, ווייל אינדערפרי איז אנגעקומען א טעלעגראמע פון קיעוו, אז מען דערווארט דארטן דעם פולן טעקסט פון א צארישן מאניפעסט, וואס איז שוין פארעפנטלעכט געווארן אין פעטערבורג. מען האט זיך פארגעשטעלט, אז אין דעם מאניפעסט וועט זיין א צוזאג פון רעפארמעס, אבער גענוי האט מען נאטירלעך, ניט געוואוסט.

ענדלעך איז פון וואקזאל אנגעקומען א באן-טעלעגראפיסט און האט אנהייב געזאגט, אז ער האט שוין דעם פולן טעקסט פון דעם מאניפעסט. מיר, די עטלעכע מיטגלידער פון קאמיטעט זיינען אריין אין הויף פון גימנאזיע און איבערגעלייענט צווישן זיך דעם מאניפעסט. אין אים, ווי באוואוסט, האט צאר ניקאלאי „מיט גאטס גנאדן דער אלרוסלענדישער אימפעראטאר“ און אזוי ווייטער, אנגעזאגט זיין „באליבטן פאלק“, אז זארגנדיק וועגן דער רו און וואויל-זיין פון לאנד האט ער באשלאסן צו פאררופן א „גאטסדארסטווענע דומע“ (א פארלאמענט), אויפן פרינציפ פון אלגעמיינע, דירעקטע און געהיימע וואלן, דערלויבן די פרייהייט פון ווארט און פרעסע, פון פארזאמלונגען און פאר-אייניקונגען, א. א. וו.

אן לאנגע דיסקוסיעס האבן מיר תיכף איינגעשטימט צווישן זיך, אז אויפן צארישן ווארט קאן מען זיך ניט פארלאזן, אז אזוי לאנג ווי דער צאר און די צארישע מאכט פארבלייבט קאן מען ניט גלויבן קיין שום צוואנג און מען קאן זיך ניט פארלאזן אויף קיין שום צוגעזאגטע פרייהייטן. מיר זיינען ארויס אויפן שטאט-פלאץ צווישן עולם און גענומען דערציילן און דערקלערן דעם מאניפעסט. שפעטער אביסל — דערמאן איך זיך — שטיי איך אויף א הויכן לייטער, ביי א וואנט פון א געביידע, און רייך צום גרויסן עולם, וואס איז געשטאנען פון אונטן. איך געדענק איין ביישפיל פון מיין דעמאלטיקער רעדע:

„וואס וואלט איר געזאגט, — האב איך געפרעגט, — ווען עמיצער קומט צו אייך מיט א פאלשן וועקסל און פאדערט איר זאלט אים גלויבן און צאלן דעם וועקסל, כאטש איר וויסט, אז ער האט אייך שוין עטלעכע מאל געזאגט און באשווינדלט? וואלט איר ניט געזאגט, אז דער ריכטיקער פלאץ פאר אזא שווינדלער איז טורמע? און וואס וועט איר זאגן איצט, ווען דער צאר קומט צו אונז און דערקלערט, אז ער הערשט איבער אונז מיט גאטס גנאדן,

כאַטש ער ווייסט און מיר אַלע ווייסן, אַז דאָס איז אַ ליגן און אַז ער האָט די גאַנצע צייט געהערשט איבער אונז מיט גוואלד? איז ניט דער פּלאַץ פאַר אים גיכער אין טורמע, איידער ווייטער צו זיצן אויפן טראָן?"

איך האָב גערעדט, און פון די אַרומיקע דעכער האָט זיך צו מיר דער-טראָגן דער אָפּקלאַנג פון מיינע ווערטער. דער עולם האָט פון צייט צו צייט איבערגעשלאָגן די רעדע מיט אָפּלאַדיסמענטן און מיט רעוואָלוציאַנערע אויסגעשרייען. איך האָב געפילט, אַז מיינע ווערטער „דערגייען“.

אין מיטן ריידן האָב איך אַראָפּקונדיק באַמערקט, אַז אונטן ביים לייטער שטייט מיין חבר, כאַסקל ווינאַקור (ער איז איצט אין אַמעריקע, אין האַרט-פאַרד, קאַנאָ). און רעדט עפעס שטיל מיט אַן אַלטן פּויער, וואָס קוקט אַרויף צו מיר מיט אַ פאַרריסענעם קאַפּ און מיט אַ צעעפנטן מויל... נו, טראַכט איך, אויב אַזאַ אַלטער פּויער שלינגט שוין מיינע ווערטער, זיינען זיי באַמת „דערגאַנגען“. נאָכן ריידן, ווען איך בין אַראָפּ פון לייטער, פּרעג איך ביי כאַסקלען:

— וואָס האַסטו גערעדט מיטן פּויער? וואָס האָט ער געפרעגט? כאַסקל האָט פון אָנהויב זיך געפרוּאוּט אויסדרייען פון אַן ענטפּער, דער-נאָך אַבער האָט ער מיר דערציילט:

— איך האָב אים געפרעגט: נו, די דו (זידע), געפעלט דיר די רעדע? אַ גוטע רעדע? און ער האָט מיר געענטפּערט: „דאָברע טאַ דאָברע, אַליע שטאַזש ווין נאָ ציו דראַבינו וואַבראַוּסיאַ?“ (גוט איז עס, אַבער וואָס איז ער פאַרקאָכן אויף דעם לייטער?...)

ווי עס זעט אויס, האָט דעם אַלטן פּויער מער אינטערעסירט, וואָס איך רייד אַראָפּ פון אַזאַ הויכן לייטער, איידער דאָס, וואָס איך האָב גערעדט... און איך האָב ביי זיך מיט פאַרדראָס דערפילט:

— ניט דערגאַנגען...

אין יענע טעג האָב איך אַבער געהאַט אויך אַ גרויסע פּערזענלעכע באַ-פרידיקונג. ס'איז געווען בייטאַג נאָך אַ מיטינג אין ציריך, ווען איך האָב נאָך אַ רוסישער רעדע גערעדט אויך אויף יידיש. איז צו מיר צוגעקומען אַ גרופּע פון עטלעכע „לייבלעך“, איינער פון זיי אַ ריזיקער ייד, אַ בלינדער אויף איין אויג (איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, אַז ער איז געווען באַקאַנט אין שטאַט אַלס „זישע דער בלינדער“) און זיי האָבן מיך איינגעלאָדן — ריכטיקער, מיט זייער אַ ברוגזן טאָן אויפגעפּאָדערט, אַז איך זאָל קומען ריידן צו זיין אין שול אויף „ראַקאוּקע“. „לייבלעך“ איז געווען דער נאָמען, מיט וועלכן מ'האַט דעמאָלט אין אומאַן באַצייכנט די באַלעגאַלעס, טרעגער און שוואַרץ-אַרבע-טער, וואַרשיינלעך ווייל זיי פלעגן טראָגן אויף זיך דיקע לייבלעך. ראַקאוּקע, וואו די „לייבלעך“ האָבן געוואוינט, האָט זיך געפונען אין דעם גידעריקן טייל פון שטאַט, ביים טייכל, וואו ס'האַבן געוואוינט די גרעסטע אַרעמע-לייט און אויך אונטערוועלט-מענטשן.

משה כץ (זיצנדיק) מיט זיינע פריינט, בוני ווינאקור (אינמיטן), אסתר קאנדערגאר, כאסקל ווינאקור (שטייענדיק) אין אומאן 1904.

איך האָב איינגעשטימט אַפילו באַלד צו גיין מיט מיינע איינלאַדער צו ריידן אין זייער שול. מיינע חברים האָבן מיך אַוועקגענומען אָן אַ זייט און גענומען וואַרנען, אַז ס'קאָן זיין, אַז מען וויל מיך פאַרנאַרן אין אַ פאַסטקע און איך זאָל קיין לעבעדיקער שוין ניט אַרויס פון ראַקאַווקע. אָבער אַזוי ווי אַפּזאַגן די „לייבלעך“ צו ריידן ביי זיי איז שוין געווען צו שפּעט, האָט אַ גרופּע חברים באַשלאָסן צו גיין אינאיינעם מיט מיר און אַפּוואַרטן ביי דעם אַריינגאַנג אין ראַקאַווקע ווי עס וועט זיך אויסלאָזן: אויב ס'וועט מיט מיר עפעס פאַסירן זאָלן זיי באַלד קאָנען ברענגען פאַרשטאַרקונגען פון שטאָט און מיך אַרויסראַטעווען.

איך בין אַוועק מיט דער דעלעגאַציע, מיט זייער איין-אויגיקן אַנפירער פאַרויס. זיי האָבן מיך געבראַכט צו זיך אין זייער אַרעמער שול, וואָס איז זייער שנעל געוואָרן אַנגעפאַקט. מיר האָט זיך באַזונדערס שטאַרק געוואַרפן אין די אויגן די גרויסע צאָל פרויען מיט קינדער אויף די הענט און קינדער ביי די פאַרטיכער. איך האָב געקוקט אויף זיי און געטראַכט: וועגן וואָס קאָן איך ריידן צו זיי, אַז זיי זאָלן מיך פאַרשטיין?

איך בין אַרויף אויף דער בימה און גענומען ריידן, — אין מיין און זייער יידיש, פאַרשטייט זיך. כ'האָב מיט זיי גערעדט ניט וועגן דער פאַ-ליטישער לאַגע און וועגן די דערוואַרטעטע פרייהייטן, נאָר וועגן זיי אַליין, דער פאַרשטויסענער ראַקאַווקע, וואָס באַדינט אַלעמען און בלייבט אַליין ביי גאַרנישט... די מענער האָבן געהערט מיט אַפענע מיילער. די פרויען האָבן

געווישט מיט די ברעגן קאפטיכלעך די אויגן און די נעזער. און ווען איך האב געענדיקט און דער עולם האט זיך גענומען שטופן ארום מיר און דאנקען פאר קומען צו זיי, איז צו מיר צוגעגאנגען דער איין־אויגיקער, זישקע דער בלינדער, האט מיר מיט כוח געקלאפט איבער דער פלייצע און האט מיר מיט גערירטקייט אין קול געזאגט :

— הער נאר, די (דו), די ערד מעג זיך איבערקערן, אבער די מיזט זאן א מאגיד באַ אינו!... מיר זיינען מיר אויך מענטשן..

ווען כ'האב זיך צוריקגעקערט פון ראקאָווקע אין באַגלייטונג פון אַ גרויסן עולם, האָבן מיך מיינע חברים, וואָס האָבן מורא געהאַט פאַר אַ פאַסטקע, באַגעגנט מיט פרייד און, דאַכט זיך, אַביסל פאַרשעמטע.

**

אויף מאַרגן נאָכן „מאַניפעסט“ דעם 19טן אַקטאָבער, איז אין שטאָט דורכגעפירט געוואָרן אַ גרויסע דעמאָנסטראַציע אונטער די לאַזונגען: „נידער מיט דעם צאַר! מיר פּאָדערן אַ גרינדונגס־פאַרזאַמלונג!“ אין מיטן גאַנג פון דער דעמאָנסטראַציע דערוויסן מיר זיך, אַז עפעס אַ גרופע מענטשן פּאָדערט מען זאָל גיין באַפרייען אַלע אַרעסטירטע פון טורמע, — כאַטש קיינער פון שטאַטישן קאָמיטעט האָט עס ניט רעקאָמענדירט און אין טורמע זיינען קיין פּאָליטישע שוין ניט געווען. ס'איז געווען אַ פאַרדאַכט, אַז דאָס איז אַ פּראָוואַקאַציע, כדי צו צעשטערן די דעמאָנסטראַציע. מיר האָבן אַוועק־געשיקט עטלעכע חברים צו דער טורמע, כדי צו פאַרקירעווען דעם עולם אויף צוריק, אַ גרויסער עולם איז שוין אַבער געקומען צו דער טורמע, און די פּראָוואַקאַטאָרן — ווייל דאָס איז זיכער געווען זייער אַרבעט — האָבן שוין געהעצט אין פאַרשיידענע ווינקלען, אַז מען זאָל אויפברעכן די טירמע־טויערן.

און פּלוצלינג — מיר האָבן ניט באַמערקט פון וואַנען, אַבער וואַרשיינלעך זיינען זיי שוין פון פריער דאָרטן געווען צוגעגרייט, — האָט זיך פאַר די טויערן און ווענט פון טורמע באַוויזן אַן אַפּטייל סאַלדאַטן מיט ביקסן אין די הענט און באַגעטן אויף די ביקסן.

דער קאָמאַנדיר פון די סאַלדאַטן האָט גענומען פּאָדערן פון דעם עולם, אַז ער זאָל זיך תיכף פרידלעך צעגיין, אַנדערש וועט ער געצוואונגען זיין צו הייסן די סאַלדאַטן שיסן. אַבער דער עולם האָט זיך ניט גערירט פון אַרט און אַ צאָל האָבן אָנגעהויבן שרייען אויף דעם אַפּיציר און אויף די סאַלדאַטן און זידלען זיי. די סאַלדאַטן האָבן באַקומען אַ באַפעל, „ווינטאַווסקי נאַ פּערעווייעס!“ (אַנשטעלן די ביקסן!), און זיי האָבן געפאַלגט. דער עולם איז אַפּגעטראָטן אַביסל צוריק און האָט גענומען נאָך מער שרייען. מיר, עטלעכע מיטגלידער פון דעם קאָמיטעט, האָבן זיך אַ וואַרף געטאָן פאַרויס, כדי איינצוטעהן מיט די סאַלדאַטן. אַבער עטלעכע סאַלדאַטן (ניט אַלע) האָבן פּלוצלינג אויסגעשאָסן. איך האָב דערפילט אַ ברי אין אַ פּוס און האָב זיך אַפּגעשטעלט. איך האָב אַ טראַכט געטאָן, אַז אייב די סאַלדאַטן וועלן ווידער

נעמען שיסן אין דעם געדיכטן עולם וועלן מיר האָבן אַן איבעררחונונג פון דעם בלוטיקן זונטיק פון 9טן יאָנואַר.

אַבער די סאָלדאַטן האָבן מער ניט געשאָסן. דער אָפיציר האָט עפעס אַ קאַמאַנדעווע געטאָן. זיי האָבן גענומען די בייקסן אויף די פלייצעס און האָבן אַוועקגעמאַרשירט הינטער דער טורמע-וואַנט. דער עולם, וואָס האָט, ווי עס זעט אויס, ניט באַוויון אפילו צו דערשרעקן זיך, האָט זיך געלאָזן איינ-ריידן, און האָט זיך צוריק אומגעקערט צו דער דעמאָנסטראַציע, וועלכע האָט געדויערט נאָך עטלעכע שעה.

ערשט פאַרנאַכט, ווען כ'בין געקומען אַהיים און געפילט עפעס אַן אומבאַקוועמלעכקייט אין פוס, האָב איך אויסגעפונען, אַז אַ קויל האָט מיך געטראָפן אין אונטערשטיין טייל פון לינקן פוס און איז געבליבן שטעקן אונטער דער הויט. איך האָב זי אַרויסגעקוועטשט פון דער וואונד מיטן פינגער, פאַרבונדן די אייבנאויפיקע וואונד מיט אַ טיכל און מער ניט געטראַכט פון איר.

דעמזעלביקן אַוונט האָט דער רעוואָלוציאָנערער קאַמיטעט אָפּגעהאַלטן אַ ספּעציעלע זיצונג צו באַטראַכטן די געשאַפענע לאַגע. עס איז געווען קלאַר, אַז „עמיצער“, וואַרשיינלעך די פּאָליציי, אָדער די אַכראַנקע (געהיים-פּאָליציי) האָט געפרוּאוּט פּראַוואַצירן אַ בלוט-פאַרגיסונג. פון דער אויפפירונג פון די סאָלדאַטן ווידער איז געווען קלאַר, אַז כאַטש זיי פּאַלגן נאָך די באַפעלן פון זייערע אָפיצערן, פּאַלגן זיי אַבער ניט מיטן גאַנצן האַרצן: אַ סימן — זייער שיסן, געשאָסן האָבן, ווי מיר האָבן באַמערקט, ניט אַלע סאָלדאַטן, נאָר בלויז אייניקע פון זיי, און דערביי האָבן זיי געשאָסן ניט אין עולם (קיינער איז ניט דערהרגעט אָדער פאַרוואונדעט געוואָרן), נאָר אין דער ערד, פאַר די פּיס פון דעם עולם (די קויל, וואָס איך האָב געקראָגן אין פוס איז, ווי עס זעט אויס, ניט געווען קיין דירעקט-געשאַסענע, נאָר אַ ריקאַשעט-קויל, אַזאַ וואָס איז פריער אָפּגשפּרונגען פון דער ערד און איז שוין אַן אָפּגעשוואַכטע געבליבן שטעקן אין מיין פּיס). אויב אַזוי, איז קלאַר, אַז מען מוז תּיכּף זיך שטעלן אין פאַרבינדונג מיט די סאָלדאַטן.

שטעלן זיך אין פאַרבינדונג איז געווען ניט שווער, ווייל אַ קאַמיטעט פון סאָלדאַטן איז צו אונז אַליין געקומען דעמזעלביקן אַוונט צו פרעגן וואָס זיי זאָלן טאָן. אַבער די איינציקע זאַך צו וואָס מיר האָבן זיך דערטראַכט איז געווען צו בעטן זיי, אַז זיי זאָלן ניט פאַרלאָזן די קאַזאַרמעס און ניט שיסן אין פּאַלק, אויב די אָפיצערן וועלן זיי הייסן. וועגן דעם, אַז די סאָלדאַטן האָבן מיט געווער אין די הענט געקאנט העלפן שלאָגן זיך פאַר דעם זיג פון דער רעוואָלוציע, איז אונז ניט איינגעפאַלן. און דאָס איז געווען ביי אונז אין שטאַט, ווי אין ס'רוב פון דעם דעמאָלטיקן רוסלאַנד די ערשטע חפּלה וואָס די רעוואָלוציע האָט געקראָגן נאָך איר בלוטלאָזן זיג. די אומ-באַוואַנטע רעוואָלוציע האָט פאַרלוירן איר ערשטן צוזאַמענשטויס מיט דער באַוואַנטער מאַכט, וואָס דער שונא האָט נאָך קאַנטראַלירט...

דער פאגראם

נאך דער שיעורי פון די סאלדאטן אין דער טייל פון דער דעמאנסטראציע פון 19טן אקטאבער, וואס איז דורך א פראוואקאציע פארפירט געווארן צו די טויערן פון דער אומאנער טורמע, האט זיך די שטימונג אין שטאט גענומען בייטן. אפענע מיטינגען זיינען, אמת, נאך פארגעקומען אין אלע טיילן שטאט, די פאליציי האט זיך ניט געוויזן און ניט געשטערט צו פארזאמלען זיך און ריידן, אבער די באלעבאטישע עלעמענטן, וואס האבן ערשט נעכטן געזוכט צו פריינטלען זיך מיט די רעדנער און טוער, זיינען פארשוואנדן געווארן פון די מיטינגען, ווי א שטורעם-ווינט וואלט זיי אוועקגעבלאזן. און "קלוגישקע" לייט, וואס "זעען פאראויס" אל דאס ביינ, ווי נאך זיי דערשמעקן א געפאר, האבן זיך תיכף געלאזט הערן.

די מיטגלידער פון שטאטישן רעוואלוציאנערן קאמיטעט האבן, פארשטייט זיך, פארשטאנען די געפאר, וועגן וועלכער ס'האט אנגעזאגט די ערשטע פאליצייאישע פראוואקאציע קעגן דער דעמאנסטראציע און די שיעורי פון די סאלדאטן, אבער קיין סך טאן האט מען ניט געקאנט. די זעלבשוין, וואס האט פריער עקזיסטירט אין שטאט האט מער ניט פונקציאנירט אלס ארגאניזאציע. א שנעלע אונטערזוכונג האט באוויזן, אז אויף די הענט געפינען זיך העכסטנס א פאר צענדליק רעוואלווערן, וואס ס'איז אפילו א ספק, צי מען קאן נאך און צי ס'איז פאראן מיט וואס פון זיי צו שישן. אויף יעדן פאל האבן מיר אנגעהויבן ווארענען אויף די פארזאמלונגען, אז עס זיינען מעגלעך נייע און בלוטיקערע פאליצייאישע פראוואקאציעס און אז מען דארף זיין גרייט קעגן דעם. די שטימונג פון דעם ברייטן עולם, באזונדערס פון די ארבעטער און פון דעם יוגנט, איז נאך יעדנפאלס געווען אזא אז ווען מיר וואלטן געהאט גענוג צייט, וואלט מעגלעך געווען צוצוגרייטן א שטארקע זעלבשוין און אפשר ניט דערלאזן צו קיין פאגראם. אבער קיין צייט איז ליידער, ניט פארבליבן...

ווי באוואוסט, האט די צארישע רעגירונג צוזאמען מיטן פארעפנטלעכן דעם מאניפעסט פון 17טן אקטאבער וועגן פרייהייטן און וועגן פאררופן א מלוכהשע דומע (פארלאמענט) און זיכער נאך איידער דער מאניפעסט איז פארעפנטלעכט געווארן, געמאכט ברייטע פאליצייאישע צוגרייטונגען צו דערטרינקען די רעוואלוציע אין בלוט — און גאנץ ספעציעל אין יידיש בלוט. מיט א פאר יאר נאכן יאר 1905 איז איבער גאנץ רוסלאנד ברייט באקאנט געווארן די "חכמה" פון דעם אנפירער פון דער צארישער געהיים-פאליציי, קאמיסאראוו, וועלכער האט זיך בארימט פאר דעם קעשעניעווער גובערנאטאר

אורוסאוו, אז "מיר קאנען צו יעדער צייט ארגאניזירן א פאגראם אויף צען מענטשן, אדער אויף צען טויזנט"... די עטלעכע פרייע טעג נאך דעם מאניפעסט פון דעם 17טן אקטאבער זיינען דעם 21טן אקטאבער טאקע "באגלייט געווארן" מיט עטלעכע הונדערט ארגאניזירטע פאגראמען. — אויף יידן אין די "יידישע" שטעט און שטעטלעך און אויף ארבעטער, דארטן וואו עס איז ניט געווען גענוג יידן פאר א פאגראם.

דידאזיקע פאגראם-פראוואקאציע האט ניט אויסגעמידן אויך אומאן. דעם 20טן אקטאבער האבן מיר באמערקט, אז די פויערים פון די ארומיקע דערפער, וואס פלעגן אלע טאג קומען אין שטאט און צוהערן זיך צו די רעדעס אויף די גאסן-פארזאמלונגען און אין צירק ביז אין אונט, האבן אינמיטן טאג פלוצלינג אין גרויס איילעניש גענומען פארלאזן דעם מארק. דעמועליבקי אונט איז צום קאמיטעט געקומען א "דעלעגאציע" פון א פאר באלעבאטישע יידן. איך געדענקט ניט צי דער שטאטישער ראבינער, אלטער, איז געווען צווישן זיי, אבער מען האט יעדנפאלס איבערגעגעבן אין זיין נאמען א "בקשה" צו אונז, אז מיר זאלן תיכף אנטלויפן פון שטאט, ווארעם עס גרייט זיך א פאגראם. אויב מען וועט אונז כאפן, וועט מען אונז זיכער דערהרגענען און דאס וועט זיין א סיגנאל פאר א גרויסע הריגה אויף יידן. אויב, אבער, מיר וועלן ניט זיין, וועט זיך עס אויסלאזן בלויז מיט צעבראכענע שויבן. מיט דער פאליציי וועט מען שוין דורכקומען, — אויב מען איז שוין ניט דורכגעקומען...

מיר האבן, נאטירלעך, דעם פארשלאג אפגעווארפן. ערשטנס, ווייל ס'האט זיך נאך די אלע פרייע טעג עפעס ניט געגלויבט, אז ס'איז נאך מעגלעך צו ארגאניזירן א פאגראם. און צווייטנס, אויב ס'זאל יא אויסברעכן א פאגראם, איז דאך אודאי נויטיק, אז מיר, וואס האבן די גאנצע צייט גערעדט צום עולם און זיינען אין זיינע אויגן געווארן סימבאלן פון דער רעוואלוציע (רוסישע ארבעטער און פויערים אין די פרייע טעג פלעגן אונז אנרופן "אונז זערע אפאסטאלן") זאלן פארבלייבן אויפן ארט און ארגאניזירן א ווידערשטאנד. די נאכט פון דעם 20טן אויפן 21טן אקטאבער איז, גלויב איך, קיינער פון אונז ניט געשלאפן. מיר האבן צונויפגעקליבן אלעמען אויף וועמען מען האט זיך וויפיל עס איז געקאנט פארלאזן, באזארגט זיי מיט די עטלעכע רעוואלוציערן וואס מיר האבן נאך געקאנט קריגן, און זיי צעשיקט איבער די פארשיידענע טיילן פון שטאט צו דערמוטיקן די באפעלקערונג און צוצוגרייטן א ווידערשטאנד, וואו ס'וועט מעגלעך זיין.

א גרופע קריסטלעכע ארבעטער און "סאדאואודן" (סטודענטן פון דער ארטיקער גערטנער-שולע) זיינען ארויסגעשיקט געווארן אויף די וועגן, וואס האבן געפירט פון די דערפער צו דער שטאט צו ווארענען די פויערייב וועגן דער פאליצייאישער פאגראם-פראוואקאציע און אפצושטעלן די פון זיי. וואס האבן ארויסגערופן א חשד.

דעם 21טן (אדער פילייכט איז עס געווען דעם 22טן) אקטאבער אינדער-

פרי זיינען די באריכטן, וואס זיינען אנגעקומען פון די שלוחים געווען באַ-
רוואיקנדיקע: קיין פאניק אין שטאט האט זיך נישט געפילט; די יוגנט און א
צאל ארבעטער זיינען גרייט צו שלאגן זיך, אויב נויטיק, אפילו מיט שטעקסן,
שטיינער און הוילע הענט, און קיין פויערים אויף די וועגן צו דער שטאט
האט מען נישט געזען.

אבער ארום נאכמיטאג האט זיך די לאגע שטארק געענדערט. פאליציי,
סיי שטאטישע, סיי פון די ארומיקע דערפער, האט זיך באוויזן אויף די גאסן
און ארומגעשפאצירט „אין פולער באוואפענונג“ מיט פנימער פון זיגער, אין
א פאר פאלן האבן זיי געפרואווט ארעסטירן אייניקע פון אונזערע חברים,
וואס האבן זיך אבער פון זיי אויסגעדרייט. נאר דאס ערגסטע איז געווען, ווען
עס זיינען געקומען צוליפן עטלעכע פון די סאדאוואדן-סטודענטן און דער-
ציילט, אז ס'האבן זיך באוויזן אויף די וועגן פויערים מיט ליידיקע וועגענער,
א סך פון זיי שיכורע, וואס פאלגן נישט די בקשות צוריקצוקערן זיך אין די
דערפער און רייסן זיך אין שטאט אריין. עס האט אויסגעזען, אז דאס זיינען
פויערים, וואס האפן אנצופילן זייערע וועגענער מיט רויב אין שטאט...

דעמזעלביקן טאג האט זיך דער פאגראם אנגעהויבן. ער האט לאנג
נישט געדויערט, פילייכט בלויז א פאר שעה. אבער דער בראזג פון אויסגע-
שלאגענע שויבן האט זיך שוין דערהערט ארום מארק און שיכורע טריאומף-
געשרייען און געזאנגען האבן זיך געלאזט הערן אלץ אפטרער.

די געשעפטן זיינען, נאטירלעך, תיכף פארמאכט געווארן, די יידישע
הייזער האבן פארהאקט טירן און לאדן, אויף די פענצטער פון קריסטלעכע
הייזער האבן זיך באוויזן „הייליקע“ בילדער. די עטלעכע אנפירער פון דער
כמעט נישט-עקזיסטירנדיקער זעלבשוץ האבן א גאנצע נאכט פאטרולירט
איבער די גאסן, — כדי צו ווייזן דער פאליציי, אז מען איז אויף דער וואך,
איידער מיט א האפענונג צו קאנען געבן אן ערנסטן ווידערשטאנד דעם אַנ-
וואקסנדיקן פאגראם.

אויף מארגן אינדערפרי איז די לאגע געווארן ערנסטער. אויסער דער
פאליציי האבן זיך שוין אויף די „סטראטעגישע“ פונקט פון שטאט באוויזן
באוואפענטע סאלדאטן, פארווייזן זיי צעשטעלט געווארן אויף די ווינקלעך,
פון די גאסן און הגם זיי האבן אין קיינעם נישט געשאסן, האבן זיי אבער
געטריבן צוריק אין די הייזער די יוגנטלעכע, וואס האבן זיך באוויזן אויף
די גאסן. בייטאג זיינען פון די ארומיקע דערפער אנגעקומען גאנצע אבאון
מיט פויערים און פוסטע וועגענער, — שוין אפן צוליב רויבעריי. דער
פאגראם האט זיך צעפלאקערט שטארקער. קלעפ אין די פארהאקטע טירן און
טויערן, א בראגעריי פון שויבן, די טריאומף-געשרייען פון שיכורים און
כוליאגעס און זייער שווערער טופענדיקער געלאף איבער די ליידיקע גאסן,
האט זיך געהערט אלץ אפטרער, אבער גלייכצייטיק זיינען פון די ארימערע
קווארטאלן פון שטאט, באזונדערס פון די געסלעך ארום דער ארעמער „ראַ-“

קאָווקע" אָנגעקומען ידיעות, אַז די פּאָגראַממטשיקעס האָבן דאָרטן באַגעגנט אַ מוטיקן ווידערשטאַנד און זיינען פון דאָרטן אַנטלאָפּן. די מערהייט פון דעם שטאַטישן רעוואָלוציאַנערן קאָמיטעט האָט זיך סוף כל סוף פאַרזאַמלט אין אַ הויז, וואָס האָט זיך געפּונען טיף אין אַ הויף אויף אַ זייטיקן געסל (דאַכט זיך, קריוואַי פּערעאולאַק האָט עס געהייסן) און האָט פון דאָרטן געזוכט אַנצוהאַלטן דעם ווידערשטאַנד קעגן דעם פּאָגראַם. קיין סך האָט מען ניט געקאַנט אויפּטאַן און מיט וואָס אויפּצוטאַן איז אייגנטלעך ניט געווען. אָבער שוין דער פּאַקט אַליין, וואָס ס'האַט עקזיסטירט אַ מין צענטער פון ווידערשטאַנד האָט דערמוטיקט די, וואָס זיינען געווען גרייט צו באַשיצן זיך.

מען קאָן ניט זאָגן, אַז מיר, די הילפּלאַזע „אַנפּירער" פון דעם אומבאַ-וואַפּנטן ווידערשטאַנד האָבן זיך געפּילט זייער מוטיק און האַפּעננגספול... די איינציקע טרייסט איז געווען, וואָס לויט די ידיעות, וואָס האָבן צו אונז געהאַלטן אין איין קומען, האָט זיך דער פּאָגראַם דערווייל אויסגעדריקט כמעט אויסשליסלעך אין צעבראַכענע שויבן און הייזער אַרום מאַרק און אין צע-ראַבירטע מאַרק־געשעפטן. קיין מענטשלעכע קרבנות זיינען ניט געווען... די, וואָס זיינען געקומען מיט די באַריכטן, האָבן אונז בלויז געוואַרנט, אַז מיר, די „אַראַטאָרן" זאָלן זיך ניט ווייזן אויף די גאַסן, ווייל די פּאַליציי זוכט אונז אַרום. זי האָט שוין געקלאַפט אין אַ סך טירן, נאָכפּרעגנדיק זיך אויף אונז און אויב זי וועט אונז פּאַקן קאָן עס ווערן אַ סיגנאַל פאַר אַ בלוטבאַד...

ווי מיר האָבן זיך דערביי געפּילט איז ניט שווער זיך פאַרצושטעלן. מיר זיינען געזעסן שטיל, ווי פאַרשולדיקטע, און ס'איז שווער געווען אַרויסצורייזן אַ וואַרט. וועגן וואָס האָבן מיר דען געקאַנט רייזן? אָבער איינעם פון די מאַמענטן וועל איך קיינמאַל ניט פאַרגעסן.

ס'איז געווען אַ נאָכמיטאַג, דעם צווייטן טאַג פון פּאָגראַם. לויט די ידיעות וואָס מיר האָבן באַקומען דורך אונזערע פאַרבינדלעך, איז דער פּאָגראַם אָנגעגאַנגען פּויל, אַן „ענטוויאַום", בלויז דורך אַ קליינעם הייפל כוליאַנעס אונטערן שוץ פון די פּאַליציי. וועגן איין געדיכטער יידישער גאַס אויף אַלטשטאַט, אַרום וועלכער די פּאָגראַממטשיקעס האָבן זיך געקליבן, האָבן מיר בייטאַג באַקומען אַ ידיעה, אַז ס'איז געלונגען אַפּצוטרייבן פון דאָרטן די כוליאַנעס.

פלוצלינג רייסט זיך אַריין אין צימער פון דרויסן איינער פון אונזער קאָמיטעט, אַ חבר, וואָס זיינע עלטערן האָבן געוואוינט אויף יענער גאַס, (ער געפינט זיך איצט אין אַמעריקע) און הייבט אַן היסטעריש צו גוואַר-דעווען:

— אַהא, איר זיצט דאָ אין באַהעלטעניש, און דאָרטן הרגעט מען אויס יידן אויף די גאַסן. בלוט גיסט זיך און איר זיצט זיך דאָ רואיק. מען איז שוין באַפּאַלן מיינע עלטערן, איך ווייס ניט צי זיי לעבן נאָך... וואָס ווייטער האָט ער געשריען אַליץ העכער. אַ שוים האָט זיך באַוויזן

אויף זיינע ליפן. זיינע אויגן האָבן, דאַכט זיך, קיינעם ניט געזען און ער האָט אליין ניט פאַרשטאַנען, וואָס ער האָט געשרייען. די חברים אַרום זיינען געזעסן פאַרצווייפלטע, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ. איך האָב אָנגעגאַסן אַ גלאַז וואַסער און זי צוגעטראָגן צו אים :

— טרינק אויס וואַסער און באַרואיק זיך. זע אויף וועמען דו שרייסט!
אָבער ער איז געוואָרן נאָך היסטערישער און גענומען גוואַלדעווען נאָך העכער, אַזוי, אַז ס'איז אפילו שווער געווען צו פאַרשטיין זיינע ווערטער. כדי אָפּצושטעלן אים, האָב איך גענומען אַ רעוואָלווער וואָס איז געלעגן אויפן טיש, דערלאָנגט אים די גלאַז און באַפוילן:
— טרינק, אַדער איך שייס!

דער אָנגעלאָדענער רעוואָלווער, אַדער דער אַנטשלאָסענער באַפעל האָט, ווי ס'זעט אויס, געווירקט אויף דעם היסטעריש-געוואָרענעם בחור. ער האָט גענומען די גלאַז, אויסגעטרונקען דאָס וואַסער, זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל און איז שטיל געוואָרן. שפעטער איז געקומען די ידיעה, אַז די כוליה גאַנעס זיינען בלויז דורכגעלאָפן זיין גאַס און אַ חוץ אַ פאַר צעבראַכענע שוויבן פון געוואָרפענע שטיינער, האָבן זיינע עלטערן ניט געליטן...
דער צווייטער פאַגראַם-טאָג האָט זיך געענדיקט און אויף מאַרגן האָט זיך אָנגעהויבן דער דריטער.

א הונט איז געקומען מיך טרייסמן

ס'איז געווען א נאכמיטאָג, דעם דריטן טאָג פון פאָגראַם. פון די ידיעות וואָס חברים האָבן געבראַכט אין „צענטער“, האָט עס אנגעהויבן אויסזען, אַז דער פאָגראַם ענדיקט זיך. דאָס וואָלט געווען אין הסכם מיט דעם איינגע-שטעלטן פּאָליציי־מנהג, לויט וועלכן אַ פאָגראַם פּלעגט געוויינלעך דויערן ניט מער ווי דריי טעג. אויפן דריטן טאָג פּלעגט די פּאָליציי, וואָס האָט דערווייל באַקומען די געהעריקע באַפעלן פון אויבן אַין די געהעריקע אויס-קויף־געלט פון די רייכערע יידן, געוויינלעך נעמען איינשטעלן „רו און אַרדענונג“, אַרעסטירן עטלעכע פון די קלענערע כוליגאַנעס, אַוועקשיקן די גרעסערע און באַפוילן די יידן צוראַמען אַרום זייערע פּאָגראַמירטע געשעפטן און הייזער. פון דעם, וואָס אויף די זייטיקע גאַסן איז שטילער געוואָרן, האָט מען געקאַנט האָפן, אַז דער פאָגראַם ענדיקט זיך.

עטלעכע חברים האָבן זיך אַוועקגעלאָזן אין די צענטראַלע שטאָטישע גאַסן זען וואָס דאָרטן טוט זיך. אַנדערע האָבן דאָרטן אַנגעהויבן באַראַטן זיך וואָס צו טאָן ווייטער. פּלוצלינג איז אַנגעלאָפן אַ חבר מיט אַ מעלדונג, אַז עטלעכע פּאָליציי־לייט אין באַגלייטונג פון סאַלדאַטן גייען אין אונזער געסל אַריין און עס זעט אויס, אַז זיי גייען צום הויז, וואו מיר האָבן זיך געפונען. די פּראַגע האָט זיך, נאַטירלעך, באַלד געשטעלט: וואָס טוט מען? ס'איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז חברים זאָלן איינציקווייז נעמען פּאַרלאָזן דאָס הויז דורך אַ היטנער־טיר און פענצטער, וואָס האָבן געפירט אין אַ גאַרטן אַריין און פון גאַרטן אַוועק דורך די זייטיקע געסלעך אַרום. די וואָס זיינען דער-ווייל פאַרבליבן האָבן דורך אַ צווייטן פענצטער אַרויסגעקוקט אין הויף צום טויער, האַפּנדיק אַז פּיליכט גייט די פּאָליציי ערגעץ אַנדערש.

די האַפענונג איז אַבער געווען אַן אומזיסטע. אַט האָט זיך די קאַליטקע (אַ טירל) פון טויער געעפנט און אין הויף האָבן אַריינגעשפּאַנט עטלעכע פּאָליציי־לייט מיט באַוואַפנטע סאַלדאַטן אין האָבן זיך געלאָזט גלייך צו אונזער הויז. וואָרטן איז שוין ניט געווען אויף וואָס, אַ פאַר חברים זיינען נאָך אַרויס דורך אַ היטנער־טיר, אַן אַנדערער איז אַרויסגעשפרונגען פון פענצטער אין גאַרטן אַריין און איז ניט געוואָרן, און אין אַ מינוט אַרום בין איך אויך אַרויסגעשפרונגען פון זעלבן פענצטער.

אַבער די פּאָליציי, וואָס האָט שוין געקלאַפט און געבראַכן זיך אין די טירן פון הויז האָט, ווי עס זעט אויס באַמערקט, אַז מען לויפט דורכן גאַרטן, און ווען איך בין אַרויס פון פענצטער, בין איך גלייך אַריינגעפּאַלן אין די אַרעמס פון אַ דיקן, שיכורן פּאָליצייאַנט, וועלכער האָט מיך אַנגעכאַפט ביי אַן

ארבל פון מיין מאַנטל, מיר אַ האַק געטאָן מיט זיין טעמפן שווערד איבער דער פלייצע און מיך אַ שטויס געטאָן צו צוויי סאָלדאַטן מיט ביקסן, וואָס זיינען געשטאַנען אַ פאַר טריט הינטער אים, מיטן געשריי:

— אַט איז ער, פון די „אַפּאָסטאָלן“*, דערלאַנגט אים!...

די צוויי סאָלדאַטן האָבן געהאַלטן די ביקסן אויפגעהויבן מיט די קאָלבעס פאַראַויס, און איך האָב קיינמאַל שפּעטער ניט געקאָנט פאַרשטיין, צי ווייל זיי האָבן זיך ניט געאַיילט מיר צו „דערלאַנגען“, אָדער ווייל איך האָב זיך צוגעאַיילט ניט צו באַקומען, נאָר בעת דער פּאָליסמאַן האָט זיך אַ קער געטאָן צום אָפענעם פענצטער, וואַרטנדיק מסתמא, אַז נאָך עמעצער זאָל פון דאָרטן אַרויסשפּרינגען, בין איך דורכגעלאָפּן צווישן די פאַר סאָלדאַטן, צווישן די בויער אין גאַרטן, דערנאָך דורך אַן עפענונג אינעם פּלויט אין קרומען געסל אַריין, און האַלטנדיק זיך נאָענט ביים פּלויט, ווי אַ פאַרפּאָלגטע חיה, בין איך אַנטלאָפּן. איך האָב קלאָר געהערט הינטער מיר נאָכלויפנדיקע שווערע באַשטיוולטע טריט, איך האָב געהערט געשרייען: „שטיי, מיר וועלן שיסן!“ אָבער איך בין געלאָפּן. און איך געדענק, ווי אַ מאַדנער געדאַנק איז מיר דורכגעלאָפּן אין קאָפּ: און אַז איך זאָל זיך אַפילו וועלן אַפשטעלן וואָלט איך דען געקאָנט? די פּיס לויפן אַליין...

ווי לאַנג איך בין אַזוי געלאָפּן ווייס איך ניט. נאָר ווען כ'האַב מער ניט געהערט קיין געשרייען הינטער זיך און די פּיס האָבן מיך מער ניט געטראַגן, בין איך אַריבערגעשפּרונגען איבער אַ פּלויט פון קוסטעס אַרום עפעס אַ גערטנדל און בין געבליבן ליגן אַן כחות אויף דער אַנדער זייט. אַ גרויסער הונט האָט זיך געלאָזט לויפן צו מיר מיט אַ בילעריי, גלייכצייטיק האָב איך באַמערקט צוויי פּרויען מיט טיכלעך אויף די קעפּ, וואָס זיינען געשטאַנען ביי אַ טיר, ביידע האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צו מיר. איינע האָט אָפּגעשטעלט דעם הונט. די צווייטע האָט מיך אויפגעהויבן פון דער ערד ביי דער האַנט, ווי אַ מוטער הויבט אויף אַ קינד, און האָט אַ זאַג געטאָן צו דער צווייטער:

— ס'איז דאָך דער אַראַטאַר...

זיי האָבן מיך גענומען אייליק פירן אין הויז אַריין. איך האָב ניט געוואוסט ווער זיי זיינען, ווער עס וואוינט אין הויז, ס'איז געווען קלאָר, אַז זיי זיינען קריסטלעכע פּרויען, — מיר איז שוין געווען אַלצאיינס, זיי האָבן מיר אַריינגעפירט אין הויז, אַוועקגעזעצט אין אַ הינטערשטן טונקעלן צימערל און מיך איבערגעלאָזט אַליין.

איך בין געבליבן זיצן אַן אויסגעשעפטער, אַ פאַרצווייפלטער. איך האָב געטראַכט וועגן די עטלעכע חברים, וואָס זיינען פאַרבליבן אין הויז, פון וואָנען איך בין ערשט אַנטלאָפּן. לעבן זיי נאָך? אָדער האָט זיך די פּאָליציי

* „אַפּאָסטאָלן“ — נביאים, פּאָלקס־לערער, איז געווען דער נאָמען, מיט וועלכן פּויערים און אַרבעטער פּלעגן אונז באַצייכענען אין די „פּרייע טעג“ אויף די מיטינגען.

אין זיי נוקם געווען און זיי דערהרגעט? און וואָס פאַר אַ רעכט האָב איך געהאַט צו אַנטלויפן, ווען מײנע חברים זײנען געמאַרדעט געוואָרן? ס'איז געוואָרן אינגאַנצן פּינצטער. איך בין געזעסן ווי מ'האַט מיך אַוועקגעזעצט, מיטן קאַפּ אין די הענט, אַנגעשפּאַרט אויף די קני. אַרום איז געווען שטיל. פּלוצלינג האָב איך דערהערט עפעס לײכטע טריט, כאַטש כ'האַב קײנעם נײט געזען. „עמיצער“ איז צוגעקומען צו מיר. „עמיצער“ האָט מיר אַנגערירט דעם פנים און אַוועקגעלייגט דעם קאַפּ אויף מײנע קני. ס'איז געווען אַ גרויסער הונט. — דערזעלביקער, וואַרשיינלעך, וואָס איז מיר אַנטקעגן געלאָפּן, ווען איך בין אַרײנגעפּאַלן אין גאַרטן. ער האָט אײנגענורעט דעם קאַפּ אין מײנע קני און איז געבליבן שטיין אומבאַוועגלעך, ווי ער וואָלט מיר געוואָלט עפעס זאָגן, אָבער האָט נײט געהאַט קײן ווערטער. איך האָב שוין נײט געוויינט אַ סך יאָרן, אָבער דאָס מאַל האָב איך זיך צעוויינט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער שטראָם פון מײנע טרערן קאָן זיך גאַרניט אָפּ־שטעלן, און איך האָב עס נײט געפרוּאווט און נײט געקאַנט טאָן. איך האָב געוויינט איבער דעם שרעקלעכן קלאָפּ, וואָס מיר האָבן פּלוצלינג באַקומען נאָך די קורצע טעג פון פּרייהײט, איבער מײן אומבאַהאַלפּנקײט, איבער דעם וואָס מײנע פּרײנט זײנען פּיליכט שוין אומגעקומען, און איך זײן דאָ אַליין; איבער דעם, וואָס דער אײנציקער פּרײנט וועלכער איז מיך געקומען טרײסטן איז אַ הונט...

אָבער ס'איז נאַטירלעך, געווען אַ טעות, געבוירן פון פאַרצווייפלונג, איך בין נײט געבליבן אָן פּרײנט. פאַרקערט, איך האָב זיך געפונען אין אַ הויז פון פּרײנט, כאַטש איך האָב עס פון אָנהויב נײט געוואוסט. דער באַלע־באַס פון דער וואוינונג, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, איז געווען טשערנאָוו, אַ מיטל־יאַריקער קריסט, אַ שוסטער, וועלכן כ'האַב עטלעכע מאַל באַמערקט צווישן די, וואָס האָבן געהאַלטן אַרדענונג אויף די פאַרזאַמלונגען. ער איז געווען זײער אַן אַרעמער שוסטער און האָט, דאַכט זיך, געהאַט אַ שוואַכ־קײט צום טרונק. אַזוי, יעדנפאַלס, האָט מען מיר דערציילט. ער האָט געהאַט אַ זון, אַ סאַדאָואַד און האָט סימפּאַטיזירט מיט דער פאַרטיי פון די סאָ־ציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

איך ווייס נײט צי האָט ער אַרײנגעשיקט זײן הונט צו מיר אין צימער, כדי איך זאָל נײט זײן אַליין. אָבער שפעטער איז טשערנאָוו אַרײנגעקומען און האָט מיך גענומען באַרואיקן, אַז איך דאַרף פאַר קײנעם נײט מורא האָבן. עטלעכע כוליגאַנעס זײנען פּריער געווען אַרום הויז און געפרעגט, צי האָט זיך דאָ נײט באַהאַלטן אַ „זשיד“, אָבער ער האָט זיי אַוועקגעטרײבן.

— און וואָס איז מיט מײנע חברים, וואָס זײנען פאַרבליבן אין הויז, וואָס די פּאַליצײי איז באַפּאַלן?

טשערנאָוו האָט נאָך אַ ישובּ הדעת מיר געענטפּערט:
— כ'וועל אײך זאָגן דעם אמת, ס'איז שלעכט.. מען זאָגט, אַז מען האָט אײנעם צי צוויי פון זיי, דערהרגעט אויפן אָרט. אַנדערע האָט מען

שטאַרק צעשלאַגן און ערגעץ אַוועקגעפירט. איך האָב אַוועקגעשיקט מיין פרוי זי זאָל זיך דערוויסן גענוי.

שפעט אין אָונט האָט זיך טשערנאָוס פרוי צוריקגעקערט פון גאַס. קיין קלאָרן באַריכט האָט זי ניט געבראַכט: אויף דער גאַס פון יענער הויז איז שטיל. דאָס הויז איז פינצטער. שכנות זאָגן פאַרשיידענעס. אייניקע זאָגן, אַז מען האָט דאָרטן עמיצן דערהרגעט, אַנדערע — אַז זיי האָבן געזען מענטשן אַנטלויפן פון דאָרטן. אויף זיכער ווייסט מען ניט.

דערווייל איז אַנגעקומען טשערנאָוס זון אַ יונגער בחורל, וואָס האָט זיך געלערנט אין דער גערטנער־שולע. ער האָט דערציילט, אַז אויף וויפיל די חברים, מיט וועלכע ער האָט זיך געטראָפן, ווייסן, איז אין יענעם הויז קיינער, דאַכט זיך, ניט דערהרגעט געוואָרן. עטלעכע זיינען טאַקע צעשלאַגן געוואָרן, אָבער זיי זיינען אַנטלאָפן. אַ פאַר פעלן, מסתמא זיך באַהאַלטן... אויף די גאַסן איז שטיל.

דורך טשערנאָוס זון האָב איך דעמזעלביקן אָונט איינגעשטעלט אַ פאַרבינדונג מיט חברים. שפעטער זיינען אַ פאַר פון זיי געקומען און מיך אַוועקגענומען פון טשערנאָוס הויז אויף יעדן פאַל, טאַמער וועט די פּאָליציי אַהין אַריינשמעקן. זיי האָבן מיך געבראַכט אין אַ הויז, ניט ווייט פון שאַטאַ (אַ באַוואוסטער שטאַטישער גאָרטן אין אומאַן), וואָס האָט געהערט צו דער באַן־פאַרוואַלטונג, אין אַ צימער פון אַ יונגן רוסישן באַן־טעלעגראַפּיסט, וועלכן כ'האָב גוט געקענט נאָך פון פריער. דאָ איז מען זיכער געווען, וועט די פּאָליציי ניט אַריינקוקן...

ווען די חברים זיינען אַוועק בין איך איינגעשלאַפן, און די נערוועזע און פיזישע אויסשעפונג איז געווען אַזאַ, אַז איך בין אָפגעשלאַפן מער ווי אַ מעת־לעת.

אין א קאמער מיט פאגראמשיקעס

ס'איז געווען דער צווייטער טאג נאכן סוף פון דעם פאגראם. מענטשן האבן זיך ווידער באוויזן אויף די גאסן, די כוליאגעס זיינען צוריק אוועק אין זייערע באהעלטענישן, גלעזערס זיינען געווען פארנומען מיט אריינשטעלן שויבן אין די צעבראכענע פענצטער, גאנץ-געבליבענע גע-שעפטן האבן זיך ווידער גענומען עפענען.

איך בין ארויס אין גאס, אבער איך האב ניט באוויזן דורכצוגיין א פאך קווארטאלן, ווי ס'איז מיר פון אהינטער אנגעקומען א גאר אדאוואי, וואס האט מיך ארעסטירט און איבערגעגעבן צו צוויי באוואפנטע סאלדאטן, וואס זיינען געגאנגען מיט אים, אז זיי זאלן מיך אפפירן אין פאליציי-ארעסט. „דארטן וועט מען דיר שוין ווייזן ווי צו האלטן רעדעס און זידלען דעם קייסער“, האט ער מיר צוגעזאגט. מען האט מיך געפירט אין מיטן גאס. מענטשן פון די טראטוארן האבן זיך אפגעשטעלט נאכצוקוקן, אייניקע האבן מיך פריינטלעך געגריסט, אבער אנדערע האבן מיך געזידלט, געטיילט אויף מיר מיט די הענט (ניט צו זאגן, אז זיי האבן מיך געסטראשעט מיט קולאקעס) און האבן דערמוטיקט מיינע „באגלייטער“:

— גוט אזוי, זעצט אים טאקע אריין, ער איז שולדיק אין אלע צרות, אזעלכע ווי ער דארף מען די קעפ אראפנעמען...

ווי איך האב דערביי געפילט, קאן מען זיך פארשטעלן, אבער צו מיינ פארוואנדערונג האט זיך איינער פון די באוואפנטע סאלדאטן, וואס האט מיך געפירט אין פאליציי שטילערהייט אפגערופן צו מיר:

— דארפסט ניט מורא האבן. אזוי לאנג ווי דו ביסט אונטער אונזער וואך וועלן מיר ניט לאזן טשעפען דיך. אויב דו ווילסט וועמען עס איז איבערגעבן וועגן זיך, זאג מיר אן אדרעס, וועל איך איבערגעבן...

איך האב אים באדאנקט פאר זיין גרייטקייט מיר צו העלפן און האב אים פארזיכערט, אז קוים האבן אזוי פיל מענטשן אויפן גאס געזען ווי מען פירט מיך, וועלן מיינע פריינט שוין וויסן וואס צו טאן. און איך האב קיין טעות ניט געהאט.

שפעטער, ווען מען האט מיך געבראכט אין פאליציי, האט מיך דער פריסטאו, מאלינאווסקי — א בעסטיע, וועגן וועלכן מען האט געזאגט, אז ער איז א שפיאן און א משומד, — אויפגענומען „מיט גרויס פאראד“, האט מיך פארזיכערט אז איך וועל שוין דא באקומען מיינ ערלעך אויסקומע-ניש און וועל פארזאגן א צענטן צו האלטן „רעדעס קעגן קייסער“ און צו „מוטיען“ דאס פאלק“. האט פארשריבן וועגן מיר אלץ וואס ער האט געהאלטן

פאַר נויטיק און האָט געהייסן אַ פּאַליציאָנט אַוועקפירן מיך און פאַרשפּאַרן „ווייסט שוין אין וועלכער קאַמער“ דער פּאַליציאָנט האָט, פאַרשטייט זיך, „געוואוסט“: ער האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ קאַמער, אין וועלכער ס'האַט זיך געפונען אַ צענדליק, אַדער מער, פאַרשוּנען, כמעט אויסשליסלעך קריסטלעכע שטאַטישע און דאַרפישע יונגען און האָט זיי אַ זאַג געטאָן:

— דאָ האָט איר אים, דעם אַראַטאַר...

ווען ער האָט מיך אַריינגעפירט אין דער קאַמער, איז דאָרטן געווען אַ היפשער טומל, נאָר ווען ער האָט פאַרשלאָסן הינטער מיר די טיר, איז דער טומל געוואָרן נאָך גרעסער. אייניקע פון דער חברה האָבן גענומען אַרומלויפן, ווי משוגעים, איבער דער קאַמער, שפּרינגען אויף די נאַרעס (אַ מיין פּלאַטפאָרם צום שלאַפן) און אַראָפּ, ס'האַבן זיך דערהערט אויסרופן: „מ'האַט אונז אַריינגעבראַכט אַ זשיד“, און כ'האַב דערפילט, אַז נאָך אַ וויילע און די אַטמאָספּערע וועט דערהיצט ווערן צום „נויטיקן“ גראַד צו באַפּאַלן מיך אין הסכּם מיט דעם אָנזאַג פון מאַלינגאַווסקיין.

איך האָב זיך אָבער ניט פאַרלוירן — ניט אומזיסט זיינען מיר יעמאַלט געווען פון דעם דור, וואָס האָט פאַרלוירן די מורא, — און האָב זיך גלייך געווענדעט צו אַ פאַר פון די עלטערע פאַרשוּנען, וואָס זיינען געזעסן אויף די נאַרעס מיט אַ זאַכלעכער פּראַגע פאַרוואָס מען האַלט זיי דאָ.

— צוליב די זשידעס! — האָבן זיי, ווי זיך צונויפגערעדט, מיר גע-ענטפּערט, און די אַנדערע אַרום האָבן אָנגעשפּיצט די אויערן.

איך האָב תיכף פאַרפירט מיט זיי אַ געשפּרעך מיט דעם גאַנצן פאַר-בליבענעם ברען פון די פרייע טעג. אויף דעם „פּראַטעסט“ פון איינעם פון זיי, אַז די פּאַליציי האָט זיי צוגעזאַגט גאַנצע דריי טעג צו „צעשפּילן זיך אויפן חשבון פון די זשידעס“, און האָט זיי גאָר גענומען אַרעסטירן אויפן דריטן טאָג, האָב איך זיי קודם כל אָנגעוויזן, אַז דאָס באַווייזט טאַקע, אַז אויף דער פּאַליציי קאָן מען זיך קיינמאַל ניט פאַרלאָזן. די פּאַליציי טראַכט בלויז וועגן זיך. פריער האָט זי זיי דערלויבט צו פּאַגראַמירן די יידן, דער-נאָך, אַז זי האָט דערמיט געצוואונגען די גבירים צו געבן איר לאַפקע-געלט, האָט זי גענומען אַרעסטירן די, וועלכע זי אליין האָט אונטערגערעדט צו מאַכן דעם פּאַגראַם און וועט איצט זוכן אויסצוצייכענען זיך אויף זייער חשבון...

עס איז אויסגעקומען, אַז די פּאַליציי האָט אָפּגענאַרט די „אומשולדיקע“ כוליאָנעס אַרום און אַרום, און דאָס האָט געמאַכט אויף די עלטערע און מיטוואַדיקע פון זיי אַ געוויסן איינדרוק, דאָס וויכטיקסטע פון דעם איינדרוק איז געווען, וואָס דער ערשטער הייסער מאַמענט ווען זיי האָבן געקאָנט און האָבן זיך וואַרשיינלעך געקליבן מיך צו באַפּאַלן און צו צעמזיקן מיך, איז דורכגעגאַנגען, און די אַטמאָספּערע אין קאַמער איז רואיקער געוואָרן.

און באלד איז זי געוואָרן נאָך רואיקער, ווען ס'האַט זיך ביי די גראַטעס פון אָפּענעם פּענצטער אין הויף פון דער פּאַליציי באַוויזן דער אויפגע-רענטער פנים פון זישע דעם בלינדן און ער האָט מיך גענומען פרעגן,

וואָס איך וויל, אָז ער מיט זיין חברה זאָלן טאָן פאַר מיר. אויב איך וויל, האָט ער געשריען — און דווקא אויף רוסיש, — וועלן זיי באל' צעטרעגן די גאַנצע פּאָליציי־געביידע און מיך אַרויסנעמען פון דאָרטן. איך האָב אים געזאָגט, אָז אַזוינס איז ניט וויטיק. איך וויל בלויז ער זאָל זיך שטעלן אין פאַרבינדונג מיט חברים און זיי זאָלן אַרויסרופן דעם פּראָקוראָר, פאַר וועלכן איך וועל מאַכן אַ קלאַגע קעגן מיין אומגעזעצלעכן אַרעסט.

זישע האָט עס מיר צוגעזאָגט, אָט גייט ער שוין טאָן וואָס איך בעט אים, — אָבער אפשר דאָרף איך מען זאָל מיר עפעס ברענגען. יא, האָב איך געזאָגט, אויב מעגלעך זאָל מען מיר ברענגען אַ פאַר פונט וואורשט, עטלעכע הערינג און ברויט, נאַטירלעך, וויל מען האָט מיר נאָך אין דער פּאָליציי קיין עסן ניט געגעבן און איך וועל זייער שפּיין סיי ווי ניט עסן.

ווען זישע איז אַוועק, איבערלאָזנדיק פונדעסטוועגן עטלעכע פון זיינע באַלעגאַלעס און טרעגער צו האַלטן אויף מיר אַן אויג, אויף ווי עס מאַכט זיך, האָבן מיינע דערוויל שטיל־געוואָרענע מיטזיצער מיט פאַרוואונדערונג געפרעגט צוליב וואָס איך האָב באַשטעלט אַזוי פיל שפּיין: קלייב איך זיך דען לאַנג ויצן דאָ? איך האָב זיי געענטפערט, אָז ניט נאָר קלייב איך זיך דאָ ניט לאַנג צו זיצן, נאָר איך בין זיכער, פאַרקערט, אָז מען וועט מיך נאָך היינט אַרויסלאָזן, וויל כ'האָב אַרויסגערופן דעם פּראָקוראָר, און אָז ווען דער פּראָקוראָר וועט קומען, קאָנען זיי זיך אויך באַקלאַגן קעגן זייער אַרעסט און מען וועט זיי מסתמא אויך מוזן אַרויסלאָזן... וואָס איז שייך דער צאָל שפּיין וואָס איך האָב געבעטן ברענגען, איז ווער פון זיי עס וועט וועלן וועט קאָנען עסן מיט מיר...

דאָס האָט שוין מיך געמאַכט, קאָן מען זאָגן, פאַר אַן „אינגענעם יאָט“ צווישן זיי, און די געפאַר, אָז זיי וועלן מיך באַפאַלן איז פאַריבער. שפעטער אַ ביסל, ווען דער פּאָליציי־וועכטער האָט געעפנט די טיר פון קאַמער אין אַריינגעטראָגן דעם גאַנצן פּאַק שפּיין, וואָס מען האָט פאַר מיר געבראַכט, האָט חברה געקוקט אויף מיר מיט גרויס דרך ארץ, האָט געמאַכט אַ פּלאַץ אויף די נאַרעס, וואו כ'האָב אויסגעלייגט די שפּיין, האָט סטאַטעטשנע אַב־גענומען מיין איינלאָדונג „צום טיש“, און ביים עסן זיינען מיר געוואָרן גאַנצע גוטע ברידער. איך האָב, נאַטירלעך, ניט געשוויגן. כ'האָב זיי צע־פרעגט פון וואָנען איינער קומט, צי איז מען ניט קיין זעמליאַקעס, מיט וואָס יעדער פאַרנעמט זיך. ביסלעכווייז זיינען מיר איבערגעגאַנגען צו דער ביטערער לאַגע פון אַרבעטער, אַרעמעלייט, און באַזונדערס פון פּויערים; איך האָב זיי דערציילט וועגן די סטרייקס, וואָס האָבן אַרויסגעריסן דעם צאַרישן מאַניפעסט, — און דער סוף איז געווען, אָז ניט נאָר האָט קיין איינער פון זיי אַמער ניט געזוכט צו פאַרטשעפען זיך מיט מיר, נאָר אייניקע פון זיי האָבן אויסגעדריקט באַדויערונג, וואָס זיי האָבן דאָס אַלץ פריער ניט גע־וואוסט און זיך געלאָזט פאַרפירן און אונטערהעצן דורך דער פּאָליציי. זיי

האָבן מיר אפילו פאָרגעשלאַגן אויפצוברעכן די טיר, אָדער די פענצטער-
גראַטעס, אויב איך וועל עס דאַרפן.

דערווייל, אין מיטן פון אַט די געשפרעכן האָט מען מיך אַרויסגערופן
אין מאַלינאַוסקיס פּאָליציי־אַפיס. ער האָט שוין געוואוסט וועגן מיין פּאָ-
דערונג אַרויסצורופן דעם פּראָקוראַר צו באַקלאַגן זיך אויף מיין אומ-
געזעצלעכן אַרעסט אויפן גרונט פון דעם צאַרישן מאַניפעסט וועגן „אומ-
באַרירלעכקייט פון פּערזאָן“. עס שטעלט זיך אַרויס, אַז ער אַליין האָט שוין
אויך טעלעפּאָנירט צום פּראָקוראַר, פּרעגנדיק וואָס ער זאָל מיט מיר טאָן.
נאָר יענער האָט זיך אויסגעדרייט פון אַן ענטפּער. איצט וועט ער, מאַלי-
נאַוסקי, צופאַרן צום איספּראַוויק און ווי יענער וועט באַשליסן אַזוי וועט
ער טאָן.

איך האָב אים אויסגעהערט מיט „קאַפּ“ און דערקלערט, אַז איך וועל
פונדעסטוועגן באַשטיין, אַז דער פּראָקוראַר זאָל קומען אַהער, אָדער ער זאָל
מיך נעמען צום פּראָקוראַר, ווייל ער האָט ניט קיין רעכט צו האַלטן מיך
אַן דעם פּראָקוראַרס באַפעל, „לויטן צאַרישן מאַניפעסט“. אויב ער וויל גיין
צום איספּראַוויק איז עס זיין זאָך, אָבער איך וועל צוריק אין קאַמער ניט
גיין, איך וועל בלייבן וואַרטן אין אַפיס, און אויב ער וועט מיך נאָך היינט
ניט באַפרייען וועל איך אים אַנקלאַגן אין געריכט צוזאַמען מיטן איספּראַווי-
ק פאַר האַלטן מיך אומגעזעצלעך אונטער אַרעסט...

דער פּריסטאַוו איז אַוועק, איך בין פאַרבליבן אין זיין „קאַבינעט“
אונטער דער וואַך פון דעמועלביקן דיקן פּאַליסמאַן, וואָס האָט מיך געפרוּאוּט
אַרעסטירן, ווען איך בין אַרויסגעשפּרונגען פון פענצטער פון דעם זעלבשוין-
צענטער. איצט איז ער געווען רואיק, ניט שיכור, ניט צעווילדעוועט. ער
האַט זיך, ווי עס זעט אויס, אויפּמערקזאַם צוגעהערט צו מיין געשפרעך
מיט מאַלינאַוסקי, און ווען יענער איז אַוועק און איך האָב זיך צערעדט
מיט אים, דערמאַנט ווי ער האָט מיר דערלאַנגט מיטן שווערד איבער דער
פלייצע, האָט ער מיך אויסגעהערט, האָט זיך איבערגעצלמט און מיך
פאַרזיכערט:

— כּי־שווער דיר פאַר גאַט, איז איך געדענק ניט. עפעס אַ משוגעת
האַט מיך דעמאָלט געמוזט באַפאַלן...

— און אַנגעטרונקען ביסטו אויך געווען אַביסל?
ער האָט מיר ערנסט געענטפּערט:

— מסתמא, אַזעלכע זאַכן טוט מען ניט ניכטערעהייט...

צווישן „אַזעלכע זאַכן“, האָט זיך פון ווייטערדיקן געשפרעך אַרויסגע-
שטעלט, האָט ער אַריינגערעכנט אויך דעם פאַגראַם און די שוין, וואָס די
פּאָליציי האָט געגעבן די פאַגראַמשטשיקעס...

שפעט פאַרנאַכט האָט זיך מאַלינאַוסקי צוריקגעקערט פון זיין באַזוך
ביים איספּראַוויק, און האָט מיר געזאָגט, אַז „דער איספּראַוויק — צוגעבנדיק
אַ פינעם „מי שברך“ פאַר אים — באַהאַלט זיך פון אים, וויל אים ניט

אויפגעמען; וויל, ווי עס זעט אויס, אז ער, מאַלינאַווסקי, זאל אַליין טראַגן די פאַראַנטוואַרטלעכקייט פאַר מיין אַרעסט. און דער פראַקטוראַר וויל אים אויך ניט ענטפערן ניט יא, ניט ניין, און זאָגט, אז ער דאַרף נאָך שטודירן דעם מאַניפעסט. אָבער ער, מאַלינאַווסקי וויל ניט זיין קיין כפרה־הינדל פאַר זיי. איז ווי דענק איך, איז טאַקע לויטן צאַרישן מאַניפעסט פאַרבאָטן צו פאַרהאַלטן מיך אונטער אַרעסט?

ס'איז געווען זייער אַ „רירנדיק בילד“ — וואָס רופט נאָך ביז היינט אַרויס ביי מיר אַ שמייכל, ווען איך דערמאָן זיך וועגן דעם, — צוצוהען, ווי איך און דער פריסטאָוו האָבן זיך ביידע צוזאַמען אויפּמערקזאַם גענומען לייענען דעם מאַניפעסט פון 17טן אָקטאָבער, וואו ס'איז „בפירוש“ צוגעזאָגט געוואָרן די אומבאַרירלעכקייט פון פּערזאָן און אַ פאַרבאָט צו אַרעסטירן וועמען עס איז אָן אַ באַשלוס פון געריכט.. דער סוף פון דעמדאָזיקן שטור־דיום, וואָס איז אין גרונט גענומען געווען שוין ניט מער, ווי אָן אומ־באַהאַלפּענער אָנשטעל פון דעם צעטומלטן פריסטאָוו, איז געווען, אז ער האָט מיר ענדלעך געזאָגט:

— אַט וואָס, איך וויל ניט טראַגן די פאַראַנטוואַרטלעכקייט פאַר זיי און וועל אייך דאָ מער ניט פאַרהאַלטן. איר קאָנט גיין, איר זייט פריי. אָבער אויף יעדנפאַלס וויל איך אייך בעטן מיר לאָזן אייער אַדרעס, טאַמער דאַרף מען עפעס...

איך האָב אים דערקלערט, אז איך האָב איצט ניט קיין אַדרעס, און אז ער דאַרף סיי ווי ניט מיין אַדרעס, ווייל איך קלייב זיך צו פאַרלאָזן די שטאָט.

— וואוהין?

— דאָס איז שוין מיין זאַך.

ער האָט אַ „זיסן“ שמייכל געטאַן.

— גוט, דאָס איז טאַקע אפשר די בעסטע זאַך פאַר מיר און פאַר אייך.

און איך האָב באַלד נאָכדעם פאַרלאָזן זיין קאַבינעט און בין אַוועק

מיט מיינע חברים, וואָס האָבן שוין געווארט אויף מיר אין דרויסן.

א קרבן

איך האָב ניט אָפּגענאַרט דעם פּאַליציי־פּריסטאַוו, ווען כּהאַב אים ביים אַרויסלאָזן מיך פּון אַרעסט געזאַגט, אַז איך האָב ניט קיין הויז־אַדרעס און קלייב זיך סיי ווי פּאַרלאָזן די שטאַט אומאַן. איך האָב פּאַר דעם געהאַט גענוג אורזאַכן: איינע אַ געזעלשאַפּטלעכע, די אַנדערע — אַ פּערזענלעכע.

די פּערזענלעכע אורזאַך איז געווען זייער אַ וויכטיקע. איך בין געווען זיכער, אַז די פּאַגראַם־כוואַליע, וואָס האָט באַגלייט דעם צאַרישן מאַניפעסט פּון 17טן אַקטאָבער האָט ניט אויסגעמידן אויך מיין היימשטאַט, ניקאַלאַיעוו, און דאָרטן, האָט מען געזאַגט, זיינען גראַד געווען אַ צאַל געהרגעטע און פּאַרוואַנדעטע. מיט מיין פּאַמיליע דאָרטן האָב איך אין די שטורעמדיקע טעג ניט אָנגעהאַלטן קיין פּאַרבינדונג. ניט איך האָב געהאַט צייט צו שרייבן פּערזענלעכע בריוו, ניט זיי האָבן געוואוסט וואוהין מיר צו שרייבן. איך בין, נאַטירלעך, געווען היפש אומרויאַק וועגן דעם, וואָס מיט זיי האָט פּאַסירט בעת דעם פּאַגראַם, כאַטש איך האָב געהאַפּט אויף דאָס בעסטע.

פּון דער אַנדער זייט האָב איך ניט נאָר געוואַלט, נאָר געמוזט וויסן, וואָס עס האָט פּאַסירט מיט אייניקע מיינע חברים אין ניקאַלאַיעוו, וואָס זיינען אַרעסטירט געוואָרן אינמיטן זומער 1905, און זיינען, לויט ידיעות, וואָס זיינען צו מיר דערגאַנגען הינטער די טורמע־גראַטעס, אַרויסגעגעבן געוואָרן דורך אַ פּראַוואַקאַטאָר. ביי אייניקע פּון זיי האָט מען געפונען געווער, וואָס איז געווען פּאַרגרייט פּאַר דער זעלבשוץ און מען האָט זיי אָנגעקלאַגט לויט די געזעצן פּון קריגס־צושטאַנד (וואָס האָט שטענדיק געהערשט אין ניקאַלאַיעוו, ווי אין אַ מיליטערישן האַפּן) אין צוגרייטן אַ באַוואַפּנטן אויפשטאַנד. פּאַר דעם אַקטאָבער־מאַניפעסט האָט אַזאַ באַשולדיקונג געשמעקט אויב ניט מיט קיין טויט־אורטייל איז מיט לאַנגער, שווערער קאַטאַרגע. האָט מען עמיצן פּון זיי באַפּרייט נאָך דער „אַקטאָבער־אַמנעסטיע“? איך האָב וועגן דעם ניט געהערט און געמוזט וועגן דעם וויסן ספּעציעל נאָך דערפּאַר, ווייל ביי איינער פּון די אַרעסטירטע, בוני ווינאַקור, האָבן די זשאַנדאַרן פּאַרכאַפּט דעם אַרכיוו פּון דער אַרגאַניזאַציע. דאָרטן האָבן געקאָנט זיין נעמען. דאָרטן איז וואַרשיינלעך טאַקע געווען אויך מיין נאָמען. עס איז נויטיק געווען צו וויסן, וואו איך האַלט, און צי וועל איך קאָנען לעגאַל פּאַרברענגען אין ניקאַלאַיעוו.

אַ זייער וויכטיקע אורזאַך פּון מיין באַשלוס צו פּאַרלאָזן אומאַן איז געווען אַ געזעלשאַפּטלעך־פּסיכאָלאָגישע. איך האָב געפילט, אַז נאָך דעם פּאַגראַם, וואָס איז אַזוי פּלוצלינג געקומען נאָך די פּרייע טעג און וועלכן

מיר האָבן ניט באַוויזן אָפּצוהאַלטן, קאָן איך מער ניט אַרויסטרעטן פאַר דעם עולם און רייזן צו אים אויף דעמזעלביקן אופן, דיזעלביקע זאַכן און מיט דערזעלביקער זיכערקייט, ווי פריער. מען דאַרף זאָגן עפעס אַנדערש און מען דאַרף טאָן עפעס אַנדערש. אָבער וואָס און ווי אזוי, בין איך געווען צו אומדערפאַרן צו וויסן, און מיינע חברים אין שטאָטישן רעוואָלוציאָנערן קאָמיטעט האָבן געוואוסט ניט מער פון מיר, הגם מיר האָבן פאַרטראָגן עטלעכע בכבודיקע פאַרטייען: די סאַציאַל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי, די עס־ערן, דעם בונד און די ס.ס. און אויב איך האָב זיך געפילט אַ היפש ביסל צעטומלט, האָבן מיינע חברים זיך געפילט ניט בעסער און ניט פּעסטער ווי איך, אייניקע — זיכער ערגער און מער צעטומלט.

אַ כאַראַקטעריסטישער און טראַגישער פאַל איז אַרויסגעשוואומען אויף איינער פון די לעצטע זיצונגען פון דעם קאָמיטעט, אין וועלכער איך האָב זיך באַטייליקט. מיר זיינען געזעסן און גערעדט ווי אויפצושטעלן די פאַרבינדונגען מיט די עטלעכע פּראָפּעסיאָנעלע פאַראיינען (יוניאָנס), וואָס זיינען ווי שוועמלעך נאָך אַ רעגן אויסגאוואַקסן אין דעם לעצטן „פרייען“ חודש פאַר דעם אַקטאַבער־מאַניפעסט. די דאָזיקע פאַראיינען האָבן פאַרמולירט פאַר־דערונגען, דורכגעפירט סטרייקס און געהאַט צו פאַרציכענען אַ ריי געווינסן. זיי, האָבן מיר מיט רעכט געגלויבט, זיינען די בעסטע און די נאַטירלעכסטע באַזע פאַר דער ווייטערדיקער אַרבעט. אויב מעגלעך דאַרף מען די אַרבעט צווישן זיי פירן עפנטלעך, „יאַוואַטשנים פאַריאַדקאַם“ (ניט פּרעגנדיק קיין דערלויבענישן); אויב ניט — מוז מען זיי אָנהויבן פאַרפעסטיקן אונטערערדיש. ס'האַט אָבער אויסגעזען, אַז די פאַגראַם־טעג, וואָס האָבן צעטומלט אַ היפש ביסל פון דעם עולם, האָבן אויפגעריסן די נאָך זייער שוואַכע וואַרצלען פון די יוניאָנס. ניט געקוקט אויף דעם, וואָס פאַרטרעטער פון די פיר־פינף יוניאָנס, וואָס זיינען אַרגאַניזירט געוואָרן, זיינען איינגעלאָרן געוואָרן צו דעם קאָמיטעט, האָט זיך קיינער פון זיי ניט באַוויזן. זישע „דער בלינדער“, וועלכער האָט געהאַלפן אַרגאַניזירן אַ פאַראיין פון באַלענגאַלעס און טרעגער, האָט זיך יאָ באַוויזן, אָבער בלויז כּדי אַנצוזאָגן אונז, אַז זיין פאַראיין איז זיך צעפאַלן צוליב גאַנץ „ספּעציעלע“ אורזאַכן (ווייל אַ צאָל מיטגלידער זיינע זיינען געווען האַלב־אונטערוועלט מענטשן), און מען וועט מוזן פריער גוט דורכזיפן די מיטגלידער ביז אַ נייער פאַראיין וועט קאָנען אָנהויבן אַרבעטן.

ביים סוף פון דער זיצונג האָב איך אַ פּרעג געטאָן די חברים: וואו איז אַהינגעקומען בראַיאַלוסקי? מיר דאַכט זיך, אַז כּיהאַב אים ערגעץ ניט געזען זינט דעם פאַגראַם...

בראַיאַלוסקי איז געווען אַן אינטערעסאַנטער טיפּ. איך האָב אים געקענט מיט אַ יאָר פאַר דעם, אין זומער פון 1904, ווען איך האָב אַליין שטודירט אַלס עקסטערן (איינער וואָס גרייט זיך צו מיטלשול־עקזאַמענעס אויסער דער שול) אין אומאַן און האָב „געמאַכט אַ לעבן“ פון לערנען אַנדערע

עקסטערנעס, וואָס האָבן געקענט ווייניקער פאַר מיר. בראַילאָוסקי, אַ יינגל פון אַ יאָר 17, איז דעמאָלט געווען מיינער אַ שילער, — אין רוסישער לי-טעראַטור און פיזיק, — און האָט זיך, לויט מיין איינדרוק, אויסגעצייכנט דערהויפּט מיט זיין טעמפּקייט און אומפּיאַיקייט אויסצולערנען זיך וואָס עס איז. הגם איך האָב זיך גענויטיקט אין די פאַר רובל פון דער לעקציע, האָב איך זיך געמוזט אַפּזאָגן צו לערנען מיט אים און האָב געגעבן זיין מוטער אַן עצה, אַז זי זאָל אים ניט באַלעסטיקן מיט שטודירן, ווייל ער האָט דערצו ניט קיין חשק און ניט קיין פּיאַיקייטן.

אין מיטן סעפטעמבער 1905, ווען מ'האַט מיך אַרויסגעלאָזן פון טורמע, האָב איך ווידער געטראָפּן בראַילאָוסקיין ביי מיינע באַקאַנטע. אַבער הגם איך האָב אים ניט געזען בלויז איין יאָר, האָב איך אים לכתחילה פשוט ניט דערקענט. דאָס איז געווען אינגאַנצן אַן אַנדער מענטש, סיי אויסערלעך און נאָך מער אינערלעך. אין דעם שטורעמדיקן „אומדערשראַקענעם“ יאָר 1905 האָט ער דורכגעמאַכט אַ וואונדערלעכע טראַנספּאָרמאַציע, ווי פון אַ פאַר-טריקנטער פּופּע, וואָס ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ פּילקאָלירטן שמעטערלינג. זיין פנים איז דורכגעדרונגען געוואָרן מיט עפעס אַ דעליקאַטער סענסי-טיווקייט. אין די אויגן האָט זיך אַנגעצונדן אַ פייערל. זיין שטים איז געוואָרן ווי דורכדרינגענדיק, און הגם ער האָט מערסטנס געשוויגן און זיך צוגעהערט צו דעם וואָס אַנדערע ריידן, האָבן די ווייניקע באַמערקונגען, וואָס ער האָט געמאַכט, ממש געצוואונגען אומצוקוקן זיך אויף אים און איבערטראַכטן וואָס ער האָט געזאָגט. אין די שטורעמדיקע טעג פון דעם אַקטאַבער-חודש האָב איך אים געזען זייער אָפט, ער האָט עפנטלעך ניט גערעדט. נאָר ער איז אומעטום געווען אויפן אַרט, ספּעציעל ביים אַרגאַניזירן און העלפן דורכפירן די פאַרזאַמלונגען. און פּלוצלינג איז ער אויף מאַרגן נאָכן פאַגראַם פאַר-שוואונדן.

— וואו איז בראַילאָוסקי? — האָב איך געפרעגט.

די חברים האָבן זיך איבערגעקוקט. קיינער האָט ניט געוואוסט.

— מען וואָלט געדאַרפט אַ זוך טאָן, צוגיין צו אים אַהיים, אפשר האָט מיט אים עפעס געטראָפּן...

רופט זיך אַפּ איינער פון די חברים, — דערזעליביקער, וואָס האָט אונז געמאַכט אַ היסטערישע סצענע אין דער צייט פון פאַגראַם, — רופט ער זיך אַפּ מיט אַ דערשלאָגענער מינע, קוקנדיק אין אַ זייט:

— איך דענק, אַז ער איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. ער האָט זיך דער-שאַסן.

מיר זיינען אַלע אויפגעשפרונגען:

— וואָס הייסט ער איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד? פאַרוואָס? ווען? פון וואָנען ווייסטו?

דערציילט אונז דער בחור, אַז בראַילאָוסקי איז געווען זיינער אַ נאַענטער חבר און ער איז דעם לעצטן טאָג פון פאַגראַם צוגעגאַנגען צו אים, האָט

זיך גענומען קלאַנג, אַז ער איז אַנטוישט אין זיך און אין לעבן, אַז ער פילט, אַז ער וועט קיינמאַל גאָר ניט קאַנען טאָן און אַז ער האָט באַשלאָסן צו באַגיין זעלבסטמאָרד. נאָר אים ווילט זיך ניט פאַרשאַפן קיין ווייטאַג דער מאַמען, באַגייענדיק זעלבסטמאָרד אין דער היים, אין אומאַן, האָט ער, זיין חבר, אים געגעבן אַן עצה צוצופאַרן קיין שפּאַלע, און בראַיאַלוסקי האָט איב געפּאַלגט. ער איז אַוועקגעפאַרן אַהין און האָט זיך דאָרטן מסתמא טאַקע דערשאָסן...

— אַבער פון וואַנען ווייסטו אַז ער האָט זיך דערשאָסן? און פאַרוואָס האָסטו אים ניט אַפּגעהאַלטן, ניט אַפּגערעדט דערפון?

אַפּריידי, שטעלט זיך אַרויס, האָט ער בראַיאַלוסקין „ניט געקאַנט“, ווייל ער האָט געהערט, אַז ווען אַ מענטש באַשליסט צו באַגיין זעלבסטמאָרד, איז עס אַ סימן, אַז זיין פּערזענלעכקייט איז שוין געבראַכן און ער וועט שוין סיי ווי ניט קאַנען לעבן. און אַז בראַיאַלוסקי האָט זיך מסתמא דער-שאָסן ווייסט ער פון דעם, וואָס יענער האָט געהאַט מיט זיך אַ רעוואַלווער...

מיר האָבן תיכף אַוועקגעשיקט אַ מענטשן קיין שפּאַלע און אויף מאַרגן האָט ער זיך צוריקגעקערט מיט דער טרויעריקער ידיעה, אַז ס'איז טאַקע אמת: דער יינגל איז אין אַ פאַר טעג אַרום נאָכן פּאַגראַם געקומען קיין שפּאַלע גענומען דאָרטן אַ צימער אין אַ „האַטעל“, און אין אַ שעה אַרום האָט מען דערהערט פון דאָרטן אַ שאַס. ווען מ'איז אַריין אין צימער האָט מען אים שוין געפונען אַ טויטן. דער „קלוגער“ בחור, צו וועלכן ער איז געקומען אויסריידן זיך דאָס האַרץ, האָט אים געגעבן די „ריכטיקע“ עצה...

פונדעסטוועגן בין איך ביז היינטיקן טאָג, ווען כ'דערמאָן זיך וועגן דעם-דאָזיקן טראַגישן פּאַל, זיכער, אַז די בערישע „עצה“ איז געווען בלוז דער לעצטער שטויס, וואָס האָט געהאַלפן בראַיאַלוסקין אויספירן זיין זעלבסטמאָרד. אין דער אמתן איז ער געווען איינער פון די ערשטע צווישן אַ סך פון דער יוגנט, וואָס האָבן צוליב דעם שרעקלעכן קלאַפּ, וואָס די רעוואַלוציע האָט געכאַפט דורך די צאַרישע פּאַגראַמען, פאַרלוידן דעם גלויבן אין דער צוקונפט.

עס זיינען געווען אַ צאָל אַזעלכע איבערסענסיטיווע מענטשן, וואָס זיינען צוליב דעם באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. עס זיינען געווען נאָך מער אַנדערע, וואָס האָבן פאַרלוירן דעם גלויבן אין דער רעוואַלוציע און זי פאַרלאָזן, ווער מיט-אַמאַל, ווער ביסלעכקייט, ווער שטילערהייט, ווער אַפּן-ציניש...

דער יונגער בראַיאַלוסקי איז יעדנפאַלס געווען פונקט אַזאָ דירעקטער קרבן פון דער קאָנטראַר-רעוואַלוציע, וואָס האָט גענומען הויבן דעם קאַפּ, ווי ער וואָלט דערמאָרדעט געוואָרן אין דעם פּאַגראַם.

מיט עטלעכע טעג איידער כ'האַב פאַרלאָזן אומאַן האָט זיך די פּאַליציי געכאַפט, אַז זי האָט געמאַכט אַ „טעות“, אַרויסלאָזנדיק מיך און האָט מיך גענומען אַרומזוכן „ווי מיט ליכט“. איך האָב זיך מער ניט געקאַנט ווייזן אויף די גאַסן בייטאַג, אַדער נעכטיקן אין איין באַשטימטן אָרט ביינאַכט.

א צאל חברים זיינען אַרעסטירט געוואָרן, און ס'איז קלאַר געוואָרן, אַז איך דאַרף זיך וואָס שנעלער אָפּטראַגן, וועגן אַרויספאַרן פון אומאַן „מיט דער אַקס“ האָט קיין רייד ניט געקאַנט זיין, ווייל די וועגן אַרום זיינען געווען אונטער אַ שטרענגער פּאָליציי־וואַך. אַרויספאַרן מיט דער באַן איז געווען ניט גרינגער, ווייל אַ סך באַן־באַאָמטע האָבן מיך געקענט. איך האָב אָבער באַשלאָסן צו ריזיקירן.

אין דער נאַכט פון דעם אָפּפאַרן, — ס'איז געווען אַ פינצטערע, קאַלטע, רעגנדיקע נאַכט פון שפעטן האַרבסט, — האָבן מיך מייע חברים „אויסגע־פּוצט“ אין אַן אַנצוג מיט אַ האַרטן פּאַפּירענעם קאַלנער און אַ שניפּס (איך פּלעג שטענדיק טראַגן אַ ווייך העמדל, אַ „קאַסאָוואַראַטקע“), אַ ווייכע הוט (וועלכע כ׳האַב קיינמאַל ניט געטראַגן), צוגעקלעפט מיר אַ פּאַר דיקע שוואַרצע וואַנטעס אונטער דער נאָז, אַנגעטאַן מיר אַ פּאַר ברילן, געקויפט פּאַר מיר אַ בילעט אויפן באַן און דורך זייטיקע וועגן, פּונקט איידער דער צוג האָט געדאַרפט אָפּגיין, געבראַכט מיך צו דער באַן. צוליב דעם רעגן האָבן זיך מיר די וואַנטן אָפּגעקלעפט. דער פּאַפּירענער קאַלנער איז צעווייקט געוואָרן און איך האָב אים אַוועקגעוואַרפן צוזאַמען מיטן שניפּס; די ברילן האָב איך אַראַפּגענומען ווייל כ׳האַב ניט געקאַנט זען דורך די נאַסע גלעזער, און דער איינציקער „מאַסקאַראַד“, וואָס איז מיר פּאַרבליבן, איז געווען אויפ־צושטעלן דעם קאַלנער פון מיין מאַנטל און אַראַפּרוקן וואָס טיפּער די הוט איבערן שטערן.

אזוי בין איך אַריין אין וואַגאָן, פּאַרקראַכן אויף אַן אויבערשטער באַנק, געלייגט זיך מיטן פנים צו דער וואַנט און געוואַרט וואָס פון דעם וועט אַרויסקומען. די באַן האָט זיך ענדלעך גערירט און איז אַוועק. קיינער האָט מיך ניט געטשעפעט. שפעטער האָט אַ קאַנדוקטאָר מיר אַ טאַרע געטאַן ביי דער זייט, געבעטן אַ בילעט, איינגעקוקט זיך אַביסל אין מיר, אַ זאַג געטאַן אונטערן נאָז: „ניטשעוואָ, ניטשעוואָ“, און מיך געלאָזט צורו. צי האָט ער מיך דערקענט, ווייט איך ניט, אָבער ווען מיר זיינען פּאַרבייגעפאַרן די סטאַנציע כריסטינאווקע, די ערשטע נאָך אומאַן, און קיינער האָט מיך ניט פּאַרהאַלטן, איז פּאַר מיר קלאַר געוואָרן, אַז די געפּאַר פּאַרהאַלטן צו ווערן איז אַריבער.

שפעטער מיט יאָרן האָבן מיר אומאַנער איבערגעגעבן, אַז מענטשן האָבן דערציילט, אַז זיי האָבן „אַליין געזען“, ווי מ'האַט מיך אַרעסטירט. אַפילו ווי מ'האַט מיך „דערהרגעט“, — אָבער, ווי האָט געזאַגט מאַרק טוועין: „די קלאַנגען וועגן מיין טויט זיינען געווען שטאַרק איבערטריבן...“ אין אַ טאַג אַרום בין איך שוין געווען אין ניקאַלאַיעוו צווישן מייע אייגענע, מיין פּאַמיליע, ווי אַ סך אַנדערע, האָט געליטן פון פּאַגראָם. אָבער ס'האַט זיך אויסגעלאָזן מיט שרעק און מיט היזקות. און מיט אַזעלכע „קליי־ניקייטן“ האָט מען זיך דעמאַלט כמעט ניט גערעכנט.

א פאלקסגעריכט איבער פאָרמאָשטשיקעס

אין אָנהייב נאָוועמבער האָב איך זיך צוריקגעקערט אין מיין היימשטאָט, ניקאלאָיעוו. אָבער הגם איך בין פון דאָרטן אַוועק אין פּרילינג — אויף מיין דורכגעפאלענער רייזע קיין אומאַן — ערשט מיט אַ האַלב יאָר צוריק, האָב איך די שטאָט ווי ניט דערקענט. נאַטירלעך, די גאַסן, די הייזער, די שכנים זיינען געבליבן דיזעלביקע ווי געווען. אָבער עפעס אַ גרויסע ענ־דערונג איז אין דער צייט פאַרגעקומען אין די מענטשן, — אין מיר, נאָ-טירלעך, אויך. מענטשן, וועלכע כ׳האָב געקענט פון מיינע קינדער־יאָרן אָן, מיט וועלכע איך בין אינאיינעם געוואקסן אויף דער שול־באַנק און אויף דער גאַס, זיינען מיר געוואָרן פרעמד און זיי האָבן זיך געפילט און געפירט פרעמד און ווי אונטער אַן אַנשטרענגונג מיט מיר; און פאַרקערט, מענטשן, וואָס איך האָב פריער קיינמאַל ניט געזען, אָדער אפשר געטראָפן זיך מיט זיי צופעליק, זיינען מיר איצט געוואָרן נאָענט און אייגן.

איינע פון די ערשטע ענדערונגען האָב איך דערפילט אין מיין אייגענער פאַמיליע. זי האָט געוואוינט ווי פריער אויף מאַסקווער גאַס אין אַ קעלער־שטוב, וואו מיין פאָטער האָט געהאַט זיין שניידער־וואַרשטאָט. מיין פאָטער איז אויך פריער געווען זייער געזעלשאַפטלעך, און הגם ציוניסטיש געשטימט, האָט ער מיר אַפילו געהאַלפן אין אייניקע ריזיקאַלישע אַרבעטן פאַר דער זעלבשוין. איצט אָבער האָט ער עפעס אינגאַנצן פאַרלוירן דעם אינטערעס צו זיין שניידעריי. ניט געקוקט אויף דער מורא און דאָס בעטן זיך פון דער מאַמען, פלעגט ער אָפט פאַרברענגען אויף די אומצאָליקע פאַרנאַמלונגען און מיטינגען, וואָס פלעגן דעמאַלט פאַרקומען, און קומען אַהיים אַ צעטומל־טער. מיין מוטער, ווידער, וועלכע האָט קיינמאַל ניט אַרויסגעוויזן קיין פחדנות, איז איצט געווען איבערגעפילט מיט שרעק, זי האָט כסדר געטראַכט און גערעדט וועגן דעם פאַרגאַם, וואָס איז פאַרגעקומען («ס׳האַט דאָך נאָר געפעלט אַ האָר, אַז זיי זאָלן אונז אַלעמען דערהרגענען...») און וועגן פאַרגאַ-מען וואָס וועלן נאָך קומען, און זי האָט זיך קיין אַרט ניט געקאַנט געפינען. זי האָט גערעדט, אַז מען קאָן דאָ ניט בלייבן זיצן, מען מוז ערגעץ אַוועק־פאַרן, נאָר וואוהין? ניט זי האָט געוואוסט, ניט עס זיינען געווען מיטלען דערצו (וועגן אַמעריקע, ווי מאַדנע עס זאָל איצט ניט אויסזען, האָט מען אַפילו ניט דערמאַנט. דאָס איז דעמאַלט געווען אַ ווייטע אוממעגלעכקייט...).

מיינע יינגערע ברידערלעך און שוועסטערלעך, — זיי זיינען נאָך דע־מאַלט געווען קליינוואַרג, — האָבן זיך מיט מיר אינטערעסירט אפשר בלויז דעם ערשטן טאָג, ווען כ׳האָב זיך צוריקגעקערט אַהיים. דערנאָך האָבן זיי

פארלוירן דעם אינטערעס, און ס'איז פארשטענדלעך פארוואס: וואס פאר אן אינטערעס האבן פאר זיי געהאט די איבערלעבונגען אין דער אומאנער טורמע און אפילו אין די אומאנער פרייע טעג, ווען אלץ ארום זיי, אין ניקאלאיעוו, איז געווען אויף אזוי פיל גרעסער און אינטערעסאנטער און איז פארגעקומען פאר זייערע אויגן און מען קען כמעט זאגן, מיט זייער דירעקטן אַנטייל. האט מען זיי טאקע גאַנצענע טעג ניט געזען אין הייז און אז זיי פלעגן זיך צונויפלויפן אַהיים פלעגט די שטוב פול ווערן מיט זייערע געשרייען וועגן די מיטינגען, וואו זיי האבן זיך אַריינגעשטופט, פון דעמאָנסטראַציעס, נאָך וועלכע זיי זיינען נאָכגעאַנגען.

אין טאָג איז איינער פון די יענע ברידערלעך געקומען צולויפן מיט אַ פאַרשאַפּטן אַטעם און האַט דערציילט, אַז אויף דער מאַרסקאַיאַ פּלאַטשאַד (פּלאַט סקווער), ניט ווייט פון דעם מאַרסקאַיאַ-זאַוואַד (וואו מען פלעגט בויען קריגשיפן), קומט היינט פאַר אַ פאַלקס-געריכט איבער פאַגראַממשטיקעס. אַיך ביי, נאַטירלעך, גלייך אַוועק אַהין.

ניקאלאיעוו איז דעמאָלט געווען איינער פון די גרויסע רוסלענדישע אַרבעטער-צענטערן, אין וועלכע דער גייסט פון די פרייע אַקטאַבער-טעג האַט נאָך געהערשט כמעט אין דער פולער מאַס, ניט געקוקט אויף די באַ-מיאונגען פון דער פּאַליציי. ניקאלאיעוו, וואָס איז זינט די 80ער יאָרן פון פאַריקן יאַרהונדערט געווען איינער פון די וויכטיקסטע רוסישע מיליטער-האַפּנס און אַ צענטער פון מיליטערישן און פּריוואַטן שיפּבוי, האַט פאַרמאָגט אַ מיליטערישן גובערנאַטאָר און אַ גראַדנאַטשאַלניק (אַ מין ספּעציעלער שטאַט-טישער גובערנאַטאָר) און אַ פּאַליצייסטער און אַ פּאַלק דאַנער קאַזאַק, און עטלעכע סקוואַדראַנען מיליטערישע מאַטראַסן, — אַ חוץ רעגולערער פּאַליציי און זשאַנדאַרמערע. ניקאלאיעוו האַט אַבער אויך געהאַט אַ גרויסע אינ-דוסטריעלע אַרבעטערשאַפּט, וואָס האַט זיך קאַנצענטרירט אַרום צוויי גיגאַנט-טישע, לויט יענע צייטן, שיפּבוי-זאַוואַדן, דעם „פּראַנצויזשן“ און דעם „מאַרסקאַיאַ“, און אַ גרויסע צאַל שיף-אַרבעטער (לאַנגשאַרמען), וואָס האַבן געאַרבעט ביי די אַנלאַדונגען און אויסלאַדונגען אין דעם ניקאלאיעווער תּבואה-האַפּן. ניקאלאיעוו האַט אויך געהאַט אַן אַלטע טראַדיציע פון דער רעוואָלוציאַנערער אַרבעטער-באַוועגונג. די אויפשטאַנדן אין דעם צאַרישן קריגס-פּלאַט אויפן פּאַנצער-קרייצער „פּאַטיאַמקין“ אין אַדעס און אויפן קרייצער „אַטשאַקאָוו“ אין קרים האַבן געפונען גאָר אַ שטאַרקן אַפּקלאַנג אין ניקאלאיעוו, ווייל די דאָזיקע צוויי קריגשיפן זיינען אַרויס פון די ניקאלאיעווער ווערפן און אַ צאַל מאַטראַסן אויף די דאָזיקע רעוואָלוציאַנערע שיפן זיינען געווען פון ניקאלאיעוו און אומגעגנט.

אין „יענע טעג“ האַט מען אויף ניקאלאיעווער גאַסן-מיטינגען, אַדער פשוט אויף די גאַסן, אַפּט געקאַנט הערן שטאַלדצע אויסרופן פון אַרבעטער: „אַט די הענט האַבן געבויט דעם העלדישן „פּאַטיאַמקין“. אַדער: „אינעם „אַטשאַקאָוו“ איז אַריינגעלייגט געוואָרן גענוג פון מיין בלוט און שווייס“...

דאס איז געווען די אורזאך, וואס כאטש דער צארישער רעגירונג איז געלונגען באלד נאכן אקטאבער־מאניפעסט, ווען די כוואליע פון אלגעמיינע סטרייקס האט זיך אפגעשטעלט, צו דערשטיקן, אדער יעדנפאלס היפש אַרונט־טערדריקן די אָפענע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג אין די קלענערע שטעט, אין די ניט־אינדוסטריעלע פונקטן, האָבן די רעוואָלוציאָנערע מאַסן אין ניקאָלאַיעוו נאָך פולשטענדיק באַהערשט די גאַסן און האָבן זיך דאַרטן געפילט ווי די באַלעבאָטיים.

אויפן באַדן פון אַט דעם פילן זיך אַלס באַלעבאָטיים איז עס אויסגע־וואקסן די דערשיינונג, וואָס האָט זיך אַ קורצע צייט נאָך אַקטאָבער גענומען פאַרשפרייטן איבערן לאַנד און באַקומען דעם נאָמען „פּאַלקס־געריכטן“: די פּאַלקס־געריכטן זיינען געווען אָפענע מאַסן־פאַרזאַמלונגען, פאַר וועלכע אַ טריבונאַל פון די רעוואָלוציאָנערע אַרגאַניזאַציעס פלעגט פאַרברענגען באַ־שולדיקע אין מסירות און שפּיאָנאַזש קעגן אַרבעטער, אין פּראָוואָקאַציעס און פּאַגראַמען. אַרויסרופן עדות, פּרעגן די מאַסן וואָס עס וועט זיין זייער אורטייל און טאַקע אויפן אַרט דורכפירן דעם אורטייל. מערסטנס פלעגט דער אורטייל באַשטיין אין דער פּאָדערונג, אַז דער באַשולדיקטער זאָל זיך עפנטלעך מודה זיין אין זיין פאַרברעכן, דערקלערן ווי ער איז דערצו גע־קומען, בעטן ביים פּאַלק מחילה און צוואַגן, אַז ער וועט מיט זיינע ווייטער־דיקע מעשים „לטובת דעם אַרבעטנדיקן פּאַלק“ זען אויסצוקויפן זיינע זינד, עס פלעגט אויך פאַסירן, אַז נאָך דער מחילה פלעגט אַזאַ פאַרשויין, — ספּעציעל ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן נישטיקע פאַבריק־מוסרים, אַרויסגיין פון דעם עולם אַ צעקיילטער און צעביילטער פון די פעטש מיט וועלכע די אַרבעטער פלעגן אים מכבד זיין ביים אַוועקלאָזן אים פון דעם פּאַלקס־געריכט מיטינג.

אַבער ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן פּראָפעסיאָנעלע פּראָוואָקאַטאָרן און פּאַגראַמשטיקעס זיינען די פּאַלקס־געריכטן געווען זייער שטרענג און זיי פאַרמשפטן צו דער העכסטער שטראַף, צום טויט.

אַזאַ פּאַל איז מיר אויסגעקומען בייצואוואוינען, ווען איינער פון מיינע יונגע ברידערלעך איז געקומען צולויפן א פאַרסאַפעטער אין הויז און אַנגעזאָגט, אַז אויף דער מאַרסקאַיאַ פּלאַשטשאַד קומט פאַר אַ פּאַלקס־געריכט, וואו מען משפט צוויי פּאַגראַמשטיקעס.

איך האָב אַוועקגעאייילט אַהין און אַנגעטראָפן אַ מערקווירדיק בילד. אַן עולם פון עטלעכע טויזנט אַרבעטער פון ביידע שיפבו־זאַוואַדן מיט אַ היפּשן צוגעמיש פון אַנדערע שטאַט־אינוואוינער און פון פּויערים פון אַרומיקע דערפער האָט אַנגעפילט דעם פּלאַץ אונטערן פּרייען הימל. אינמיטן פּלאַץ, ביי עפעס אַ מיטלערישן דענקמאַל (אַ בראַנזענער ביוסט פון עפעס אַ יונגן פּלאַטן־אַפיציר, וואָס מיר האָבן קיינמאַל ניט געוואוסט ווער ער איז געווען און פאַרוואָס מ'האַט אים געשטעלט אַ דענקמאַל, ווייל די מעטאַלענע אַתיווה אויפן דענקמאַל זיינען שוין לאַנג אַראָפּגעקלאַפט געוואָרן), — ביי אַט דעם

דענקמאָל איז געשטאַנען אַ קליינע, אַבער אַ הויכע פּלאַטפאָרמע, צונויפּגע- קלאַפט פון ברעטער. אויף דער פּלאַטפאָרמע איז געשטאַנען אַ טישל, אַרומ- געדעקט מיט רויטן קומאַטש, און אַרום טישל זיינען געזעסן דריי מענטשן. איינעם פון זיי האָב איך געקענט, זיין נאָמען איז געווען קאַלאָפּאַטי; דאָכט זיך אַ געוועזענער סטודענט, פון גריכישער אָפּשטאַמונג, אַ באַלשעוויק און פּאַ- פּולערער אָנפירער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אין ניקאָלאָיעוו. ביי דער זייט פון טישל זיינען געשטאַנען מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ צוויי מענער. דאָס זיינען געווען די צוויי פּאַגראַממטישקעס, וועלכע מען האָט געמשפּט.

ווען איך האָב זיך דורכגעשטופּט נאָענטער צו דער פּלאַטפאָרם, איז שוין דער משפּט געווען געענדיקט. די באַשולדיקטע זיינען שוין אויסגע- פּרעגט געוואָרן און זיי האָבן זיך מודה געווען פאַרן פּאַלק, אַז זיי האָבן זיך פּראָפּעסיאָנעל פּאַרנומען מיט פּאַגראַמען און האָבן זיך באַטייליקט אין עטלעכע פּאַגראַמען, סיי אין ניקאָלאָיעוו, סיי אין אומגעגנט.

— און וואָס הענקט איר, חברים און בירגער, זאָל מען טאָן מיט די- דאָזיקע פּאַרברעכער? — האָט געפּרעגט קאַלאָפּאַטי, און זיין קול האָט זיך, דאָכט זיך, דערטראָגן ביז די ווייטסטע ווינקלען פון דער פּלאַטשטאַד (סקווער) איבער די קעפּ פון דעם עולם, וואָס איז געווען שטיל און ווי איינ- געהאַלטן מיט דעם אַטעם.

— אַ טויט די פּאַגראַממטישקעס! — האָט זיך דערהערט אַ הויכע שטימ אַרום דער פּלאַטפאָרמע, און באַלד איז דער געשריי אויפגעכאַפט געוואָרן פון דעם עולם; אַ טויט די מערדער! צעשיסן ווי די הינט! קאַלאָפּאַטי האָט ביסלעכווייז אוונגעשטילט דעם עולם: — איז דאָ פּאַראַן ווער עס איז, וואָס דענקט, אַז זיי זיינער ניט שולדיק, אָדער זיי וועלן בעסער ווערן און מען זאָל זיי מוחל זיין? אַן עלטערער אַרבעטער איז אַרויף אויף דער פּלאַטפאָרמע: — וואָס איז דאָ צו ריידן וועגן מוחל זיין? מיר קענען זיי, זיי זיינען גזלנים געווען און גזלנים וועלן זיי פאַרבלייבן. זייט זיי מוחל היינט וועלן זיי מאַרגן הרגענען אַנדערע. אַ האַרבאַטן קאָן נאָר דער קבר אויסגלייכן. צעשיסן די אויסווארפן!

ווידער האָט דער עולם אויפגעכאַפט דעם געשריי:

— צעשיסן די אויסווארפן!

די דריי ריכטער האָבן זיך אַ ווילע שטיל באַראַטן און דערנאָך אַ וואונק געטאָן צו אַ פּאַר „דרושיניקעס“ (מיטגלידער פון דער אַרבעטער- מיליציע, וואָס פּלעגט באַוואַכן די פּאַרזאַמלונגען). עטלעכע דרושיניקעס האָבן ביים אַלגעמיינעם שוויגן פון דעם עולם אַראָפּגעפירט פון דער פּלאַטפאָרמע די צוויי פּאַרמשפּטע וואָס האָבן ניט געפּראווט ניט צו געבן קיין ווידער- שטאַנד, ניט צו בעטן רחמנות און זיי אַוועקגעפירט ערגעץ אויף אַ זייטיקער געסל. אין עטלעכע מינוט אַרום האָט זיך דערהערט אַ שאַס פון אַ רעוואָל-

ווער, דערנאך נאך א פאר שאסן און ס'איז שטיל געווארן. די דרוזשיניקעס האבן זיך צוריקגעקערט אליין און האבן זיך אפגעשטעלט ארום דער פלאט-פארמע. איינער פון זיי איז ארויפגעגאנגען, האט זיך געשטעלט ביים טיש קעגן די ריכטער, האט צוגעלייגט די האנט צום שליף, ווי אין א מיליטערישן סאלוט און האט מיט א שטייפן הויכן קול ראפארטירט:

— דער באשלוס פון דעם פאלקס-געריכט איז אויסגעפירט. די שונאים

פון פאלק האבן באקומען זייער שטראף...

דאסדאזיקע בילד איז מיר אויף אייביק געבליבן אין זכרון. עס איז מיר אין די שפעטערדיקע יארן אפילו ניט איין מאל געקומען צו חלום. איך האב ביי דער סצענע מער ווי ווען עס איז פריער דערפילט די מאכט און דעם שטרענגן גערעכטיקייט-געפיל פון פאלק. אבער צו אט דעם געפיל האט זיך צוגעמישט א געפיל פון טרויער. ס'איז ניט געווען קיין רחמנות צו די פא-גראמשטיקעס. ס'איז עפעס געווען א דריקנדיקער געפיל, אז איך בין נאך ניט דערוואקסן צו אזא אנטשלאסנקייט און שטרענגקייט, און אז די רעוואלוציע קאן זיין ניט נאר פריידיק, נאר אויך שטרענג, ווי דער טויט אליין...

א פלאפלידיקער „העלד“

איך האָב אין אַ פריערדיקן קאָפּיטל באַמערקט, אַז איינע פון די אורזאַכן, וואָס האָבן מיר געמאַכט אומצוקערן זיך אַהיים, קיין ניקאָלאַיעוו, נאָך די פרייע אַקטאַבער־טעג און דעם פּאַגראַם אין אומאַן, איז געווען אַן אַרעסט, וואָס איז פּאַרגעקומען אי זניקאָלאַיעוו זומער־צייט, בעת איך בין „געזעסן“ אין אומאַן. איך האָב זיך וועגן דעם דערוואוסט פון אַ בריוול, וואָס איז מיר דורך דער „אונטערערדישער פּאַסט“ אַריבערגעשיקט געוואָרן פון ניקאָלאַיעוו, פון איינעם פון די אַרעסטירטע.

ווען איך זאָג „אונטערערדישע פּאַסט“ דאַרף מען, פאַרשטייט זיך, ניט מיינען, אַז דאָס איז געווען אַ וועלכע עס איז רעגולער פונקציאָנירנדיקע אונטערערדישע אָרגאַניזאַציע. ס'איז געווען פשוטער. אין די צאַרישע טורמעס האָט מען אין אַלע צייטן געקאַנט אַריינבריינגן „צעטעלעך“ און אפילו אַנדערע זאַכן און אַרויסשיקן זיי פון דאַרטן מיט דער הילף פון וועכטער, וועלכע האָבן זיך דערפאַר געלאָזן באַצאָלן און פאַר וועלכע דער עסק האָט זיך צו גוט געלוינט, אַז זיי זאָלן דיִדאַזיקע „פּאַסט“ צעשטערן. עס פלעגט, אמת, פאַסירן, אַז אַ וועלכער עס איז פון דיִדאַזיקע וועכטער איז אַ חוץ זיין „רעגולער“ אַרבעט נאָך געווען אַ שפּיאַן אויך, וואָס האָט איבערגעגעבן די בריוו און צעטעלעך צו „נאַטשאַלסטווע“. מיט אַזאַ ריזיקע האָט מען זיך שטענדיק געמוזט רעכענען. דערפאַר אָבער פלעגט אויך טרעפן, באַזונדערס אין 1905, אַז געוויסע וועכטער האָבן באמת סימפּאַטיזירט מיט די אַרעסטירטע, אָדער האָבן זיי באַטראַכט, ווי אַ קומענדיקע נאַטשאַלסטוואַ און זיי געווען באַהילפיק באַזונדערס מיט דער „אונטערערדישער פּאַסט“. דאָס בריוועלע, וואָס כ'האַב באַקומען הינטער די גראַטעס אין זומער פון 1905, איז געווען פון דער ניקאָלאַיעווער טורמע. געשריבן האָט מיר לעאַניד. דערִדאַזיקער לעאַניד, וועלכער האָט פריער, אין 1904 און אָנהייב 1905, געטאַן זייער גוטע אַרבעט אַלס אינסטרוקטאָר פון דער ניקאָלאַיעווער זעלבשוין, איז געווען אַ ביסל אַ „מאָדער“ מענטש. אַ זון פון אַ רייכער אלמנה, וואָס האָט געהאַט אַ גרויסן שניט־געשעפט אין ניקאָלאַיעוו, האָט ער זיך געלערנט אין אויסלאַנד, אין אַ דייטשן פּאַליטעכניקום און האָט זיך אָנהויב 1904 צוריקגעקערט קיין ניקאָלאַיעוו, ניט פאַרענדיקנדיק זיין שטודיום. ער איז געווען עלטער פון מיר מיט אַ יאָר פינף און איך געדענק ניט, ווי ער איז אַריין אין מיין קרייז. זיין גרויסע מעלה איז געווען, וואָס ער איז געווען דרייסיג כמעט ביז אומזיין און ענטוויאַסטיש אַן אַ ברעג. האָט ער זיך אונטער־גענומען עפעס צו טאָן פאַר דער אָרגאַניזאַציע, האָט אים, דאַכט זיך, קיין

זאך ניט געקאנט אפשטעלן. זיין חסרון איז געווען, וואס ער איז געווען א גרויסער בארימער, ספעציעל אין דער אנוועזנקייט פון פרויען און האט געהאט אזא לויזע צונג, אז ס'איז געווען געפערלעך אַנצוטרויען אים אַ סוף און סוף אויסגערוינען.

לעאָנידס אומדערשראָקנקייט און ריזיקאַנטישקייט קאָן מען אַמבעסטן כאַראַקטעריזירן דורך דעם פּאַלגנדיקן פּאַל, וואָס איז מיט אונז ביידן פּאַר־געקומען אין אָנהייב פּעברואַר 1905. עס איז נויטיק געווען אַרויסצואַלזן אַ בלעטל צו דער באַפּעלקערונג און אונזער גרופּע האָט שוין דעמאָלט פּאַר־מאַגט אַן אייגענע, פּאַרשטייט זיך, אַליין־געמאַכטע „דרוקעריי“. די „דרו־קעריי“ איז באַשטאַנען פּון אַ טישל, וואָס איז געמאַכט געוואָרן לויט לעאָנידס צייכענונג און וואָס האָט זיך געקאָנט צונויפּלייגן ווי אַ וואַלזע, ווען מ'האַט אַרויסגעשרויפט זיינע פּיסלעך. אינעם טישל, אונטער זיין אויבערשטער דעק, האָבן זיך געפּונען צוויי וואַליקעס, ווי פּון אַ שרייב־מאַשינקע. — איינער האָט אויף זיך גענומען טיפּאָגראַפּישע פּאַרב און דער צווייטער האָט געפּרעסט פּאַסן פּאַפּיר איבער דעם זאַץ. די ביידע וואַליקעס זיינען געווען פּאַרבונדן צווישן זיך דורך אַ פּאַר ציינ־רעדלעך מיט אַ צוגעפּעסטיקט הענטל, און ווען מען האָט געדרייט דאָס הענטל האָבן זיך די וואַליקעס „אויטאַמאַטיש“ באַ־וועגט, איינער האָט באַדעקט דעם זאַץ מיט פּאַרב, אַ צווייטער האָט אָפּ־געפּרעסט דאָס פּאַפּיר און ס'איז פּון אונטער דעם אַרויס אַ פּראַקלאַמאַציע. ניט געקוקט אויף דער „אויטאַמאַטישקייט“ פּון דערדאַזיקער „פּרעס־מאַשינע“, האָבן אויף איר געמוזט אַרבעטן צוויי מענטשן און מ'האַט פּון איר געקאָנט אַרויסקריגן אַ פּאַר הונדערט פּראַקלאַמאַציעס אַ שעה. דער חסרון פּון דער „מאַשינע“ איז געווען, וואָס ביי דער אַרבעט האָט זי אַביסל גע־קלאַפּט, אָבער ווען מ'האַט אויף איר געאַרבעט אין אַ קעלער האָט עס ניט אויסגעמאַכט.

אין יאַנואַר 1905 האָבן מיר פּאַר דער „פּרעס“ געפּונען אַ דירה, — אַ צימער ביי אַן אלמנה, וואָס האָט געוואוינט אַליין אויף אַ צווייטן שטאַק איבער אַ ביר־שענק. איך האָב זיך באַזעצט אין דעם צימער, פּון צייט־צו־צייט פּלעגט לעאָניד אַריינקומען צו מיר און ווען די באַלעבאַסטע פּלעגט ערגעץ אַוועק־גיין — געוויינלעך אויף שעהען, — פּלעגן מיר „אַרבעטן“ מיט דער „פּרעס“.

האַט איינמאַל פּאַסירט, אַז מיר האָבן זייער נויטיק געדאַרפט אַרויסלאָזן אַ בלעטל. געווען איז עס אַ שבת־צו־נאַכטס, מיר האָבן מכבד געווען דער באַלעבאַסטע מיט אַ בילעט אין טעאַטער, וועלכן זי האָט גערן אָנגענומען און איז אַוועקגעגאַנגען, און מיר מיט לעאָנידן האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט. אַ צייט האָבן מיר געאַרבעט אומגעשטערט. אָבער פּלוצלינג האָבן מיר דערהערט פּון גאַס געשרייען:

— פּאַליציי! פּאַליציי! גנבים!

דורכן פּענצטער, וואָס איז געווען צו דער גאַס, האָבן מיר באַלד אויס־

געפונען, אז געשריען „פאליציי“ האבן די באַלעבאָטים פון דער ביר־שענא. וועלכע האָן דערהערט דאָס קלאַפן פון אונזער „מאַשין“ איבער דער סטעליע און וויסנדיק, אז די באַלעבאָסטע איז אַוועקגעגאַנגען, האָבן זיי באַשלאָסן, אז ניט אַנדערש, ווי גנבים האָבן זיך אַריינגעראַכן אין דער וואוינונג.

אויף זייער געשרייען איז אַלד געקומען פון ווייטנס אַ פיף פון אַ גאַר־ראַדאָוואַי און ס'איז געווען קלאַר, אז מען מוז זיך וואָס שנעלער אַפטראַגן, ווייל פאליציי וועט נעמען קלאַפן אין אונזער טיר...

איך האָב שנעל גענומען אַפשרויפן די פיסלעך פון טישל, גרייט אים צונויפלייגן און אַראַפלאָזן פון אַ זייטיקן פענצטער אויף אַ שכנישן דעכל, און אַליין צו אַנטלויפן דורכן פענצטער. אַבער לעאָניד האָט מיך אַפגעשטעלט : — שטיי, וואַרט, אַ שאַד דאָס טישל...

און ער האָט שנעל גענומען אַראַפּוואַרפן פון זיך די קליידער, בלייבנדיק אין אונטערוועש. איך האָב אים אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם. דערווייל האָבן זיך אויף די טרעפּ צו דער וואוינונג שוין דערהערט שווערע טריט און מען האָט גענומען קלאַפן אין טיר :

— עפנט ! פאליציי !...

און גלייכצייטיק האָט זיך לעאָניד אין אונטערוועש מיט אַ צעשוּיבערטן קאַפּ האָר אַוועקגעלאָזט צו דער טיר, עטוואָס געעפנט זי און האָט אָנגעהויבן שיסן מיט אַזעלכע ענערגישע רוסישע „ברכות“, אז אַפילו דער אַקאַלאַ־דאָטשני נאַדזיראַטעל (פאליציי עלטסטער) און דער גאַראַדאָוואַי, וואָס מיט אים, און דער דוואָרניק פון הויף, וואָס איז מיט זיי מיטגעגאַנגען, האָבן געמוזט איבערראַשט ווערן און לעאָניד האָט צווישן די „ברכות“ געשרייען :

— וואָס איז דאָס פאַר אַ „בעזאַבראַזיע“ (סקאַנדאַל) ? אַ מענטש קאָן שוין גאַר ניט גיין שלאָפן מיט וועמען ער וויל ? אַ דערלויבעניש דאַרף מען אויף דעם בעטן ?

און ער האָט אַזוי קונציק און נאַטירלעך אַפגעשפּילט זיין ראַליע פון דעם אויפגערעגט מאַנסביל, אז דער פאליציי איז פון זיינע פראַטעסטן און באַזונדערס פון זיינע „ברכות“ געוואָרן קלאַר, אז זיי האָבן פאַר זיך אַן אַנ־שטענדיקן מענטשן, — האָבן זיי זיך פאַר אים אַנטשולדיקט און זיינען אַוועק. לעאָניד האָט צוריק פאַרשלאָסן די טיר און מיר זיינען ביידע אַרומגעכאַפט געוואָרן ממש מיש אַ היסטעריע פון געלעכטער... פאַרשטייט זיך, אז וועגן ווייטער באַנוצן דיִדאַזיקע „דרוקעריי“ אין דעם צימער האָט שוין קיין רייד ניט געקאָנט זיין.

אַט דאָס איז געווען איינער פון לעאָנידס שטריכן. אַבער, ווי געזאַגט, איז זיין חסרון פון באַרימעריי און פלאַפּלעריי אויך געווען זייער אַ גרויסער, און ניט נאָר פּלעג איך, כאַטש אַ יינגערער פון אים, דאָס אים אָפן פאַרוואַרפן, נאָר ס'זיינען געווען זאַכן אין דער אַרגאַניזאַציע, צו וועלכע מ'האַט אים בפּירוש ניט צוגעלאָזן, און איינע פון די „זאַכן“ איז געווען דער אַרכיוו

פון דער ארגאניזאציע און דאָס געווער פון דער זעלבשוץ. וואו זיי זיינען געווען באַהאַלטן האָבן געוואוסט בלויז צוויי מענטשן פון דער אַרגאַניזאַציע, און לעאַניד איז ניט געווען איינער פון זיי.

אַבער ווען מ'האַט מיך אַרעסטירט אין אומאַן איז לעאַניד געוואָרן איינער פון די, וועמען מען האָט אַנפאַרטרויט דעם אַדרעס פון די „זאַכן“, וועלכע מיר האָבן געהאַלטן אונטער אַ שטאַבל אַלטע ברעטער אין הויף פון אַ האַלץ־סקלאַד, אין וועלכן מען האָט געקאַנט אַריבערקויפן איבער אַ ניי־דעריקן פּלויט פון דעם הויף, וואו אַ חבר האָט געוואוינט. דער פּלאַץ איז געווען אַ זיכערער און ס'איז דאָרט קיינמאַל קיין דורכפאַל ניט פאַרגעקומען. אַבער אין אַ חודש נאָך מיין פאַרלאָזן ניקאַלאַיעוו האָט דער דורכפאַל פאַ־סירט.

נאָר פאַרגעקומען איז ער ניט אויפן האַלץ־סקלאַד, וואו די „זאַכן“ האָבן זיך שטענדיק געפונען, נאָר אין דער וואוינונג פון מיינער אַ גוטער באַקאַנטער, בוניע ווינאַקור, אַ 16-17 יאָריקע מיידל, וואָס איז געקומען פון טאַלנע אין ניקאַלאַיעוו זיך לערנען. און פאַסירט האָט עס בלויז אין אַ פאַר טעג אַרום נאָכדעם, ווי לעאַניד האָט געבראַכט אין איר צימער דעם אַרכיוו און דאָס קעסטל מיט רעוואָלווערן, דערקלערנדיק איר, אַז ס'איז בלויז אויף אַ זייער קורצער צייט ביז מען וועט געפינען פאַר די זאַכן אַן אַנדער אָרט, ווייל דער פריערדיקער אָרט איז געוואָרן געפערלעך...

אין יענע צייטן וואָלט עס געווען ניט מער ווי נאַטירלעך חושד צו זיין לעאַנידן, אַז ער איז אַ פּראָוואַקאַטאָר, וואָס האָט אומיסטן אַפּגעטאַן דאָס־דאָזיקע „שטיקל אַרבעט“ און האָט אַריינגעשלעפט אין אַן אומגליק אַ יונגע מיידל, וואָס האָט אַפילו ניט געהערט צו דער אַרגאַניזאַציע. אַבער ווי האָט מען אים געקאַנט חושד זיין, ווען ער איז אַליין אין עטלעכע טעג אַרום אַרעסטירט געוואָרן און מען האָט געשמועסט, אַז די פּראָקוראַטור קלייבט זיך פאַרפירן קעגן אים עפעס גאָר אַ גרויסן פּראָצעס?

אַט דער לעאַניד האָט עס מיר איבערגעשיקט דורך דער „אונטערערדי־שער פאַסט“ אַ בריוול, אין וועלכן ער האָט קוים פאַרשטעלט דערציילט ווי ער האָט געפרוואוּט ראַטעווען די „זאַכן“ פון אַ דורכפאַל און איז אַליין דורכגעפאַלן, וועגן בוניעס אַרעסט האָט ער דערמאַנט פאַרבייגייענדיק, ווי וועגן אַ ניט־זויכטיקער בייזאַך.

ווען איך האָב אים געענטפערט מיט אַ בריוול, אין וועלכן כ'האַב אים פאַרגעוואַרפן, וואָס ער האָט זיך אַריינגעמישט אין אַ זאַך, אין וועלכער ער האָט זיך ניט געדאַרפט אַריינמישן און דערמיט געבראַכט אַן אומגליק ניט נאָר אויף זיך, נאָר אויך אויף אַ מענטשן, וואָס האָט צו די „זאַכן“ ניט געהאַט קיין שייכות, האָט מיר לעאַניד שפּעטער צוגעשיקט אַ נייעם בריוול, אין וועלכן ער האָט פּראָטעסטירט קעגן דעם וואָס איך פּרוואוּ אים לערנען, האָט מיר פאַרגעוואַרפן, אַז איך האָב אין אים שטענדיק געזען בלויז חסרונות

און האט מיר, אגב, געמאלדן, אז ער געהערט שוין סיי ווי ניט צו דער-
זעלביקער ארגאניזאציע (ס.ס.), וואס איך, און אז ער האט אין די שמועסן
און דיסקוסיעס מיט אנדערע פאליטישע ארעסטירטע אין ניקאלאיעווער טורמע
זיך איבערצייגט, אז זיין פלאץ איז... אין „בונד“, וועלכן ער וועט פון איצט
אן אפגעבן זיין גאנץ לעבן און אלע זיינע פייאקייטן און וואו זיין ארבעט
וועט אפגעשאצט ווערן ווי געהעריק...

דער סוף פון א פראוואקאטאָר

נאָך מיין צוריקקער קיין ניקאלאיעוו האָב איך זיך געטראָפן מיט לעאַנידן אויף איינעם פון די דעמאָלטיקע פּאַלקס־מיטינגען. ריידן דאָרטן וועגן אונזערע ענינים איז, נאָטירלעך, געווען אוממעגלעך און ער האָט מיך איינגעלאָדן צו קומען אינדערפרי צו אים אַהיים. איך האָב זיך דערוויילע דערוואוסט פון אים, אַז ער איז שוין אַ פאַרהייראַטער מענטש, — אַ היפשע זעלטנקייט אין יענע צייטן צווישן דער דעמאָלטיקער יוגנט, — אַז ער האָט חתונה געהאַט טאַקע מיט אַ פּאַר וואָכן צוריק, אין אַ קורצער צייט נאַכדעם ווי ער איז באַפרייט געוואָרן פון טורמע, און אַז ער איז, אגב, שוין ניט נאָר ניט קיין עס־עס־אַוועץ נאָר, קיין בונדיסט אויך ניט. אַ בונדיסט איז ער גע־וואָרן זיצנדיק אין טורמע, אָבער ווען ער איז באַפרייט געוואָרן איז ער שוין „אַריבער פון בונד“ צו דער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, ווייל ער האָט זיך „איבערצייגט“, אַז קיין באַזונדערע יידישע אַרגאַניזאַציעס זיינען איצט ניט בויטיק...

אויף מאָרגן אינדערפרי בין איך געקומען אויף דעם אַדרעס, וואָס ער האָט מיר אָנגעגעבן, אין זיין וואוינונג, און האָב זיך דאָרטן אָנגעשטויסן אויף אַ סצענע, וואָס האָט מיך געפלעפט און פשוט פאַרשעמט. לעאַנידס וואוינונג, כאַטש ער האָט געהאַט אַ רייכע מוטער, איז באַשטאַנען פון איין גרויסן, שמוציקן צימער, אין וועלכן אַ גרויסע ברייטע בעט האָט פאַרנומען דעם אויבנאָן, און אין דער בעט זיינען געלעגן און האָבן, ווי עס זעט אויס, געפילט זיך גאַנץ באַקוועם, לעאַניד מיט זיין יונג ווייבל מיט נאָך עפעס אַ יונגמאַן, וועלכן כּ׳האַב ניט געקענט.

די סצענע פון דעם צימער און פון „דריי אין איין בעט“ האָט מיך אַזוי איבערראַשט, אַז איך האָב אַ מורמל געטאָן אַן אַנטשולדיקונג און שוין געוואָלט צומאַכן די טיר הינטער זיך. אָבער לעאַניד האָט זיך הויך צע־לאַכט, ווי ער וואָלט מיך געפאַקט ביי עפעס אַ קאַמישער זאַך, האָט מיך אַריינגערופן צוריק, האָט מיר „פאַרגעשטעלט“ זיין יונג ווייבל, וועלכע כּ׳האַב אגב אַביסל געקענט פון פריער אַלס אַ גימנאַזיסטקע, אַ זעלטן־שיין מיידל פון אַן אַרעמער פּאַמיליע, אָבער מיט „רייכע“ אַפעטיטן (וועלכע האָט צוליב דעם געהאַט אַ שלעכטן נאָמען צווישן דער יוגנט), — און זיין בעט־גאַסט, „אַן אַלטן סאַציאַל־דעמאָקראַט“, וועלכער האָט אין מיינע אויגן אויס־געזען צו זיין גאַנץ יונג.

אויף מיין פאַרשלאַג, אַז איך וועל דערווייל אַרויסגיין ביז זיי וועלן זיך אַנטאָן און איך וועל מיט אים קאָנען ריידן וואָס מיר דאַרפן, האָט לעאַניד

גענומען מאכן שפאס פון מיר, אז איך האב, ווי עס זעט אויס, ברוזשואזע געוואוינהייטן און א ברוזשואזע מאראל, פון וועלכער אפילו די רעוואלוציע האט מיך ניט באפרייט, און אז ער, לעאניד, האלט, אז איצט זיינען נייע צייטן מיט א זייער מאראל און אמתע רעוואלוציאנערן דארפן ווייזן א ביישפיל פון א נייע אויפפירונג און באציאונגען צווישן מענטשן...

און „לערנענדיק“ מיך אזוי האט לעאניד געלאכט מיט גרויס הנאה. — פונקט ווי ער וואלט זיך נוקם געווען פאר דער גאנצער צייט, וואס איך פלעג אים „לערנען מאראל“, און זיין יונג ווייבל האט שטיל מיטגעלאכט מיט אים, ווי זי וואלט אויך געזען די קאמישקייט פון מיין פארוואנדערונג... שפעטער, ווען דער „דריילינג“ איז ארויסגעקראכן פון בעט, זיך אג-געטאן און זיך גענומען גרייטן צו פרישטיק, איז מיר פארט געלונגען ארויסצופירן לעאנידן אין דרויסן און האבן מיט אים דעם געשפרעך, צוליב וועלכן איך בין געקומען צו אים.

וועגן דעם דורכפאל האט ער מיר דערקלערט, אז ער האט די „זאכן“ ארויסגענומען פון זייער באהעלטעניש אויף דעם האלץ-סקלאד, ווייל ער האט באמערקט שפיקעס ארומדרייענדיק זיך אויף יענער גאס, און אז ער האט ניט באוויזן אלץ ארויסנעמען פון דארטן, ווייל ער האט ניט געהאט גע-נוג צייט פאר דעם (שפעטער האבן מיר טאקע אויסגעפונען, אז א קליינער טייל פון ארכיוו און פון געווער איז פארבליבן וואו געווען, און אז לעאניד האט עס ניט ארויסגענומען הויפטזאכלעך מסתמא דערפאר, ווייל ער האט עס ניט געפונען).

די פראגע וועגן דעם, פארוואס ער האט אוועקגעטראגן די „זאכן“ צו בוניען, וועלכע איז ניט געווען קיין מיטגליד פון דער ארגאניזאציע און וועמען ער האט כמעט ניט געקענט, האט ער פארענטפערט מיט דעם, וואס ערשטנס האט ער געוואוסט, אז זי איז מיינע א גוטע באקאנטע און ווי באלד אזוי מעג ער איר טרויען; און צווייטנס איז דאס, וואס זי איז ניט געווען קיין מיטגליד פון אונזער ארגאניזאציע איז אין זיינע אויגן געווען א מעלה, ניט קיין חסרון; אזא דארף ציען אויף זיך ווייניקער פארדאכט, און אפילו ווען זי איז דורכגעפאלן איז עס אויך ניט אזא פארלוסט, ווי ווען אן „אמתער רעוואלוציאנער“ זאל דורכפאלן. אגב, איז זי נאך גאר א יונג מיידל און מען וועט זי מסתמא סיי ווי אינגיכן ארויסלאזן... (דער אמת איז, אז מען האט זי ניט ארויסגעלאזן, נאר זי האט געהאט איבער זיך א שווערן פראצעס, אויף וועלכן זי האט זיך זייער גוט געהאלטן און מען האט זי דערנאך פארשיקט אין א פארווארפענעם ווינקל פון צפון-סיביר, פון וואנען זי איז ערשט אין מיטן יאר 1908 אנטלאפן און אוועק קיין אמעריקע).

מיין פארווארף קעגן דעם, וואס ער האט זיך דערוועגט שטעלן אן אומ-שולדיקן אומפארטייאשן מענטשן אין א געפאר, וואס האט זיך געענדיקט מיט א געפערלעכן דורכפאל, האט לעאניד געזוכט לייכט אוועקצומאכן מיט

דער האַנט, ווי אַ ברוזשואַזן פאַראורטייל, פון וועלכן איך קאָן, ווי עס זעט אויס, ניט פטור ווערן...

ווען ס'איז געקומען צו רייך וועגן די שנעלע אידעאָלאָגישע בייטונגען, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט פאַר דעם לעצטן האַלבן יאָר, ווען ער איז פון אַן עס-עס געוואָרן אַ בונדיסט, און פון אַ בונדאוועץ אַ סאָציאַל-דעמאָקראַט, און איך האָב אים באַמערקט, אַז אַן ערנסטער מענטש מיט אויפריכטיקע איבערצייגונגען בייט ניט די פאַרטייען, ווי הענטשקעס, איז לעאָניד אַזש רויט געוואָרן פון דער „באַלידיקונג“:

— וואָס ווילסטו דערמיט זאָגן, אַז איך קאָן ווערן אַ פראַוואַקאַטאָר? שעם זיך ניט, זאָג...

איך האָב אים געענטפערט, אַז שעמען זיך האָב איך ניט פאַרוואָס, אַז פאַר קיין פראַוואַקאַטאָר רעכנן איך אים ניט, ווייל איך האָב פאַר דעם ניט גענוג גרונטן; אַז ווען איך וואָלט געדענקט, אַז ער איז עס, וואָלט איך וועגן דעם גערעדט ניט מיט אים, נאָר אַז זיין לייכטער שפּרינגען פון איין אידעאָ-לאָגישער פּאָזיציע אויף דער צווייטער, זיין שנעלער בייטן די פאַרטייען איז אַ געפערלעכע זאַך, וואָס קאָן צו קיין גוטס ניט דערפירן.

דערמיט האָט זיך מיין „פריינטלעכע“ באַגעגעניש און געשפרעך מיט לעאָנידן געענדיקט. אָבער דאָס איז געווען ניט אונזער לעצטע באַגעגעניש. אין עטלעכע חדשים אַרום, אין פּרילינג פון 1906, האָב איך זיך מיט אים ווידער באַגעגנט. דאָס מאָל אין אַדעס, אין אַ קעלער ערגעץ אויף דער מאָל-דאָוואַנקע, איך גלויב אויף קאָמיטעטסקער, אַדער באַלאַרסקער גאָס, וואו איך האָב זיך געדארפט באַטייליקן אין אַ דיסקוסיע מיט אַנאַרכיסטן, וואָס האָבן דעמאָלט אויף אַ שטיקל צייט אַנגעהויבן באַקומען אַ געוויסן איינפלוס אויף די אַנטישטע אַרבעטער און יוגנטלעכע. געזאַלט האָט מיין אַנאַר-כיסטישער אַפּאָגענט אין דער דיסקוסיע זיין מיינער אַ באַקאַנטער אַנאַר-כיסט, חיים יעכידני, וועלכער איז געווען דעמאָלט באַקאַנט אין אַדעס אַלט אַנאַרכיסטישער טעאָרעטיקער. אָבער ווי איבערראַשט בין איך געוואָרן, ווען אַנשטאַט אים איז געקומען אויף דער דיסקוסיע... לעאָניד. עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז אין די דריי-פיר חדשים, וואָס איך האָב אים ניט געזען זינט אונזער לעצטן געשפרעך אין ניקאָלאַיעוו, האָט לעאָניד שוין ווידער באַוווּן צו בייטן זיינע „איבערצייגונגען“ און איז געוואָרן אַן אַנאַרכיסט....

כדי צו פאַרענדיקן דעם קאַפיטל „לעאָניד“ איז נויטיק צוצוגעבן, אַז ווען לעאָניד האָט זיך בעת אונזער באַגעגעניש אין ניקאָלאַיעוו אַרויסגעכאַפט מיט דער פּראַגע צי דענק איך ניט, אַז ער איז, אַדער אַז ער וועט ווערן אַ פראַוואַקאַטאָר, און איך האָב אים געוואָרנט קעגן די געפאַרן פון זיינע „בייטונגען“, זיינען מיר ביידע געווען זייער נאָענט צום אמת: לעאָניד איז טאַקע געוואָרן אַ פראַוואַקאַטאָר און האָט סוף כל סוף באַצאָלט דערפאַר מיט זיין לעבן.

ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, איז לעאָניד פון אַדעס אינגיכן

אָוועק קיין מאַסקווע און האָט זיך דאַרטן אַריינגעדרייט אין דער מאַסקווער באַלשעוויסטישער אַרגאַניזאַציע. איך האָב אָפילו געהערט, אַז ער איז דאַרטן אין 1907 געווען אַ מיטגליד פון דעם מאַסקווער קאָמיטעט, אָדער יעדנ־פּאַלס אַ טוער אין אים.

סוף 1908 האָב איך זיך פון אַן אויסלענדישער צייטונג, — איך געדענק שוין ניט צי פון אַ באַלשעוויסטישער, צי פון אַן אַנאַרכיסטישער, — דער־וואוסט, אַז לעאַניד איז עפנטלעך דערקלערט געוואָרן פאַר אַ פּראָוואַקאַטאָר, וועלכער האָט געאַרבעט פאַר דער פּאַליציי, און איז אַנטלאָפן פון מאַסקווע. פון חברים, וואָס זיינען געווען אין דער שווייץ, האָב איך זיך אין אַ צייט אַרום דערוואוסט, אַז מען האָט לעאַנידן מיט זיין פּרוי געזען אין דער שווייץ, אַז דאַרטן זיינען זיי זיך צעגאַנגען, ער איז אָוועק קיין איטאַליע און זי איז געוואָרן די געליבטע פון עפעס אַ רייכן אַרמענישן ספּעקוליאַנט.

דער לעצטער קאַפיטל פון לעאַנידס אַוואַנטירעס איז פאַרשריבן גע־וואָרן אין מאַסקווע סוף 1920, ווען לעאַניד, וואָס האָט שוין באַוויזן צו פאַר־ברענגען בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה אַ שטיקל צייט אין ניו־יאָרק, האָט באַשלאָסן צוריקצוקערן זיך אין סאָוועט־רוסלאַנד, האַפּנדיק, ווי עס זעט אויס, אַז מען האָט שוין דאַרטן פאַרגעסן וועגן אים, אָדער ס'איז ניט פאַר־בליבן קיינער, ווער עס זאָל זיך וועגן אים דערמאָנען און אים דערקענען. ער האָט אַבער געמאַכט אַ פּאַטאַלן טעות: באַזוכנדיק איינמאַל אַ געריכט־זיצונג אין מאַסקווע איז ער דאַרטן דערקענט געוואָרן פון אַ ריכטער, אַ געוועזענעם מיטגליד פון מאַסקווער באַלשעוויסטישן קאָמיטעט, וועלכן ער האָט אין 1907 אַרויסגעגעבן דער פּאַליציי. ער איז באַלד טאַקע אויפן אָרט אַרעסטירט געוואָרן, איז געשטעלט געוואָרן פאַרן געריכט און איז אַלס צאַריש־פּאַליצייאישער פּראָוואַקאַטאָר פאַרמשפט געוואָרן צום טויט. אַ גאַנץ גענויער באַריכט וועגן זיין טויט איז געדרוקט געוואָרן אין „פּראָוודאַ“ פון יענער צייט.

אַט אַזוי האָט לעאַניד פאַרענדיקט זיין לעבן: אַנגעהויבן אַלס דרייטער רעוואָלוציאַנער און געענדיקט מיטן שענדלעכן טויט פון אַ פּראָוואַקאַטאָר. איך האָב אָפט געטראַכט און קיינמאַל ניט געקאנט פאַרשטיין וואָס האָט אים געטריבן צו אַזאַ סוף. פּחדנות? איך האָב אים ניט געקענט פאַר אַ פּחדן, געלט? ער האָט זיך ניט גענויטיקט אין די „דרייסיק זילבערשטיק“ פון אַ שפּיאַן־פּראָוואַקאַטאָר. פּילייכט ליגט די דערקלערונג אין דעם, וואָס ער איז אין עצם געווען אַן אַוואַנטיריסט, וואָס ניט זיין צונג האָט געפּאַלגט אים, נאָר ער האָט געפּאַלגט זיין צונג, און זיין אומפאַראַנטוואָרטלעכע צונג האָט אים דערפירט ביז פּראָוואַקאַציע און ביז דעם פאַרדינטן סוף פון אַ פּראַ־וואַקאַטאָר.

אַדעס און די אַדעסימן

סוף נאָוועמבער 1905 האָב איך ווידער פאַרלאָזן מיין היימשטאָט, ניקאַ-
לאַיעוו. — אפּשר האָט דאָ געשפּילט אַ שטיקל ראָלע דאָס, וואָס „קיינער
קאָן ניט זיין קיין נביא אין זיין אייגענער שטאָט“? — און בין אַוועק קיין
אַדעס..

אַדעס מיט ניקאַלאַיעוו זיינען שטענדיק געווען ווי אַ שטוב מיט אַ
קאַמער. הגם אין יענער צייט, מיט 50 יאָר צוריק, איז נאָך צווישן די
ביידע שטעט ניט געגאַנגען קיין באַן, האָט אָבער צווישן זיי עקזיסטירט אַ
גוטע שיף-פאַרבינדונג. אין איין נאַכט, אַדער אין איין טאָג האָט מען גע-
גרייכט פון איין שטאָט אין דער צווייטער. אָפּטמאַל פלעגט מען נאָך, פאַרן
יאָר 1905, פאַרן פון ניקאַלאַיעוו קיין אַדעס און צוריק ניט דערפאַר, ווייל
מען האָט דאָרט עפעס געדאַרפט, נאָר פשוט, כדי דורכצופאַרן זיך, ספּעציעל
פּרילינג-צייט, ווען עס פלעגט זיך אָנהויבן די יערלעכע קאַנקורענץ צווישן
די צוויי שיף-ליניעס, וואָס זיינען געגאַנגען צווישן די צוויי שטעט. אין דער
קאַנקורענץ פלעגט איין שיף נעמען רעכענען ביליקער ווי די צווייטע און
ס'פלעגט דערגיין אַזוי ווייט, אַז מען האָט געקאַנט צופאַרן פון ניקאַלאַיעוו
קיין אַדעס, אַדער צוריק פאַר דעם פּרייז פון בלויז 10 קאָפּיקעס, באַקומענדיק
אַ חוץ דער רייזע (אויפן אויבערדעק, פאַרשטייט זיך) נאָך אַ „פּראַנאָאליע“ (אַ
וויסע „איטאַליענישע“ בולקע).

בכלל פלעגט מען פון ניקאַלאַיעוו — און פון אַנדערע שטעט פון
אוקראַינע און מערב-רוסלאַנד — אַ סך אָפטער פאַרן קיין אַדעס, איידער פון
אַדעס אין אַנדערע שטעט. די אורזאָך איז געווען, וואָס אַדעס האָט „געהאַט אַ
נאָמען“, און איז אין אַ סך פרטים געווען אַן אויסנאַם צווישן אַנדערע שטעט.
ביי די אַדעסער אַליין האָט זייער שטאָט געהאַט אַ היימישן נאָמען: „אַדעסאַ-
מאַמאַ“. אין דער רוסישער ליטעראַטור, אָנהויבנדיק נאָך פון פּושקינס צייטן,
האָט אַדעס געהייסן „קראַסאַוויצאַ אַדעסאַ“, אַדער „יוזשאַיאַ פּאַלמיראַ“ (פאַר-
וואָס „פּאַלמיראַ“, ווייס איך ניט גענוי, אָבער געוואַלט האָט עס, יעדנפאַלס,
זיין אַ גרויסער קאַמפּלימענט דער שטאָט).

אַפילו די אַדעסער איינוואוינער גופא האָבן זיך מיט עפעס — מיט
זייער גאַנג, מיט זייער באַנעמען זיך, מיט זייער קליידונג און אפילו מיט
זייער שפּראַך און „לייכטיקייט“ אויסגעצייכנט פון די איינוואוינער פון אַנדערע
שטעט. עס וואַלט קיינעם, למשל, ניט איינגעפאַלן צו כאַראַקטעריזירן עמיצן
אַלס ניקאַלאַיעווער, אַדער כערסאַנער, צי יעקאַטערינאַסלאַווער, אַדער כאַר-
קאָווער. אָבער ווען מען האָט אויף עמיצן געזאָגט, אַז ער איז אַן „אַדעסיט“

איז עס באטראכט געווארן ווי א קלארע באראקטעריסטיק. און ווען מען האט אויף א פרוי געזאגט, אז זי איז „אן אמתע אדעסיטקע“, איז דאס געוויינלעך געווען א קאמפלימענט איר אויסערלעכן אויסזען, קליידונג און האלטונג צוזאמען מיט אן אנצוהערעניש, אז זי האלט, אז „וועגן מארגן זאל זיך גאט זארגן“...

ווען יידן אין אנדערע שטעט האבן געוואלט זאגן, אז עמיצן לעבט זיך גוט, אז אים פעלט גארניט, פלעגט מען זאגן, אז אים לעבט זיך ווי גאט אין אדעס, — כאטש איין גאט וויסט דעם אמת, אז אים (גאט, הייסט עס) האט זיך אין אדעס געלעבט ניט בעסער, ווי אין א וועלכער עס איז אנדער שטאט, — סיידן אפשר, וואס אדעסיטן האבן זיך געוויינלעך ניט אויסגע- צייכנט מיט זייער פרומקייט און זאבן אים ניט צופיל „מאראטשעט דעם קאפ“ מיט תפילות און בקשות.

אין וואס איז געלעגן די ספעציעלע צוציאונג-קראפט פון אדעס? איך גלויב, אז די שטאט האט געהאט א סך געמיינשאפטלעכעס מיט... ניו יארק. קודם כל איז דאס געווען א וויכטיקער, דער וויכטיקסטער רוסלענדישער האנדלס-פארט אויפן שווארצן ים, — א שטאט, וואו ס'האט שטענדיק גע- קאכט מיט פארשיידענע געשעפטן און געשעפטלעך, כשרע און ניט אזעלכע כשרע, און וואו מ'האט געקאנט האפן צו „פארדינען א קערבל“ לייכטער, ווי אין די היימישע שטעט און שטעטלעך.

צווייטנס, איז אדעס געווען אן „אנגעפארענע“ שטאט, — א שטאט פון א סך נאציאנאליטעטן, — רוסן, אוקראינער, יידן, גריכן, טערקן, דייטשן, רומעניער, — פון א סך אנגעפארענע מענטשן. קיינער האט ניט אריינגעקוקט וואס אין יענעם טעפל קאכט זיך, און קיינער האט קיינעם ניט בודק געווען די כשרות פון זיינע ציצות. מענטשן, וואס האבן דערפילט א חשק אראפצואווארפן פון זיך דעם געירשנטן היימישן יאך — דעם רעליגיעזן, ווי דעם געשעפטלעכן, — זיינען געפארן קיין אדעס. אפילו שלום-עליכמס מנחם-מענדל, ווייסן מיר דאך, איז אויך געפארן כאפן גליקן אין אדעס.

און צו דעם אלעמען איז אדעס טאקע געווען א שיינע, „גרויסשטאטישע“ שטאט, פריי פון דעם פארשימלטן פראווינציאליזם פון ס'רוב אמאליקע רוסישע שטעט און שטעטלעך. די שטאט איז געלעגן אויפן דרומדיקן ברעג פון אוקראינע, ביים שווארצן ים, האט פארמאגט פארקן, טעאטערס (ניט איינעם, נאר עטלעכע, אפילו אן אפערע-טעאטער), פראספעקטן, פליאזשן (ביטשעס), לימאנען, אן אוניווערזיטעט און א סך שטודירנדיקע יוגנט. מיט איין ווארט: אדעס האט געהאט א שטארקע צוציאונגס-קראפט, און פארן קיין אדעס איז געווען נאטירלעכער, ווי אוועקפארן פון אדעס.

א חוץ דעם אלעמען האט אדעס פאר דער יוגנט פון יענער צייט געהאט נאך א ספעציעלע מעלה: זי איז געווען א שטאט מיט שטארקע רעוואלוציאנערע טראדיציעס. די דאזיקע טראדיציעס האבן זיך געצויגן נאך פון אנהייב פון 19טן יארהונדערט, פון פושקינס צייטן (ער איז געווען פארשיקט

אהין). פון דער צייט פון די דעקאבריסטן און שפעטער פון דער „נאַראַדנאַיאַ וואַליאַ“ ביז דעם פּאַטיאַמקין־אויפשטאַנד פון 1905. אין אַדעס זיינען שטענדיק געווען רעוואַלוציאַנערע גרופּעס און קרייזלעך, מען האָט דאָרטן שטענדיק געקאַנט קריגן אונטערערדישע ליטעראַטור, — מיט איין וואָרט, אַדעס האָט געצויגן צו זיך די דעמאָלטיקע יוגנט, ספּעציעל די יידישע, פון די אוקראַינער שטעט און שטעטלעך, ווי אַ מאַגנעט.

פאַר מיר אַליין איז שוין אַדעס ניט געווען קיין גאַר אומבאַקאַנטע מדינה. דעם ערשטן מאָל האָב איך באַזוכט אַדעס נאָך אין זומער פון 1900, ווען כ׳האַב צוזאַמען מיט מיין חבר סאַולן (בראַן) פּעסט אַפּגעמאַכט ביי זיך, אַז מיר מוזן זיך צריבערכאַפּן קיין... דרום־אַפּריקע. פאַרוואָס עפּעס קיין דרום־אַפּריקע? ווייל ס׳איז גראַד דעמאָלט פאַרגעקומען די אַנגלאַַ־בורישע מלחמה; די גאַנצע רוסישע פּרעסע (און דאָכט זיך אַפּילו די רעגיר־רונג) האָט דעמאָלט זייער שטאַרק סימפּאַטיזירט מיט דער שוואַכער בורישער רעפּובליק, טראַנסוואַאַל, קעגן דעם „פאַררעטערישן אַלביאַן“ (ענגלאַנד); די שפּיל־מאַשינעס אין יעדן טראַקטיר און די שאַרמאַנקעס אויף די גאַסן האָבן מיט גרויס געפּיל געשפּילט דעם ניגון: „טראַנסוואַאַל, מיין טראַנסוואַאַל“, די צייטונגען פּלעגן דרוקן באַריכטן וועגן די העלדישקייטן פון די בורן און פאַרטרעטן פון זייערע פּירער, פּרעזידענט קרוגערן, קאַפיטאַן סמוטסן (דער שפּעטערדיקער ענגלישער פּעלדמאַרשאַל, יאַן סמוטס), קאַפיטאַן דעוועי (דיואי?). גענעראַל באַטאַ און נאָך אַזעלכע העלדן. מיט איין וואָרט, וואָס איז דאָ לאַנג צו ברייען? איך מיט מיין חבר סאַול האָבן באַשלאָסן, אַז ס׳איז די העכסטע צייט, אַז מיר זאָלן עפּעס טאָן צו העלפּן די בורן אין זייער מלחמה קעגן ענגלאַנד. אָבער כדי צו העלפּן זיי האָבן מיר, נאַטירלעך, פּריער געדאַרפט זיך דערקלייבן קיין דרום־אַפּריקע. און ווי האָט מען געקאַנט גרייכן קיין דרום־אַפּריקע אויב ניט מיט אַ שיף, וואָס גייט (וואָס דאַרף, הייסט עס, גיין) פון אַדעס?

דאָס וואָס מיר האָבן ניט קיין געלט צו קויפּן בילעטן אויף אַזאַ שיף האָט אונז ווייניק באַאמרואיקט: וועלן מיר זיך אַרויפכאַפּן אויף אַ שיף אָן בילעטן און וועלן אויפן ים אַפּאַרבעטן פאַר אונזערע ריזע־הוצאות (מיר האָבן וועגן אַזעלכע מעגלעכקייטן געלייענט ערגעץ אין אַ ביכל).

הכלל, געזאַגט און געטאַן. מיר האָבן אויסגענוצט די „קאַנקורענץ“ צווישן צוויי שיפּן, געקראָגן ערגעץ אַ רובל „מוזמנים“, אַריבערגעפּאַרן אין איין נאַכט פאַר 20 קאַפּיקעס קיין אַדעס און האָבן זיך צוויי טעג אַרומגעדרייט איבער דער שטאַט און אַרומגעשמעקט אין האַפּן אַרום די פאַרשיידענע שיפּן, כדי אויסצוגעפּינען אַ שיף, וואָס זאָל גיין קיין דרום אַפּריקע. מיר האָבן אָבער אַזאַ שיף ניט געפּונען, און נאָכדעם ווי מיר זיינען אַפּגעשלאָפּן אַ נאַכט אין אַלעקסאַנדראָווער פאַרק, האָבן מיר געהאַט ווייניק חשק צו שלאָפּן דאָרטן נאָך אַ נאַכט. דערצו נאָך האָט זיך אונז אַנגעהויבן בענקען אַהיים (מיר זיינען דעם ערשטן מאָל אין אונזער לעבן אַרויס אַזוי ווייט פון דער היים).

מיר האָבן זיך געכאַפּט, אַז טאַטע־מאַמע וועלן ניט וויסן וואָס איבערצו־טראַכטן וועגן אונז און ס'איז אויף זיי אַ רהמנות. הכלל: צום אַוונט פון דעם צווייטן טאָג האָבן מיר אויסגעקירעוועט דעם דיזל און האָבן פאַר די פאַרבלייבענע צוואַנציק קאַפּיקעס זיך צוריקגעקערט קיין ניקאַלאַיעוו.

וואָס מיר האָבן אַיַדערהיים דערקלערט וועגן אונזער פּלוצלינגדיקער רייזע קיין אַדעס, געדענק איך שוין ניט, פּונקט ווי איך געדענק ניט, וואָס מיינע עלטערן האָבן מיר „דערקלערט“ — יעדנפאַלס איז די דערקלערונג ניט געווען אַזאַ „שטאַרקע“, אַז איך זאַל זי לאַנג געדענקען, און אַזוי ווי די מלחמה אין דרום־אַפּריקע האָט זיך אינגיכן געענדיקט, איז אונזער געוויסן געבליבן ריין: מיר, פון אונזער זייט, זיינען דאָך געווען גרייט צו העלפּן...

אַ צווייטן מאָל, איך גלויב אין אַ יאָר אַרום, האָב איך ווידער באַזוכט אַדעס, — דאָס מאָל שוין צוזאַמען מיט מיין פּאָטער, וועלכער האָט אויך געוואַלט אויסנוצן די שיף־קאָנקורענץ, כדי אַנצוקוקן אַדעס. דאָס מאָל האָב איך זיך אונטערגענומען צו זיין מיין פּאָטערס פירער, ווייל אין די צוויי טעג, וואָס איך מיט מיין חבר האָבן צום ערשטן מאָל באַזוכט אַדעס, האָבן מיר זי גאַנץ גענוי אויסגעפּאַרשט, יעדנפאַלס אירע שענערע צענטראַלע טיילן און דעם האַפּן.

כ'דערמאָן זיך דעם פּריען פּרימאַרגן, ווען מיין פּאָטער מיט מיר זיינען אַראָפּ פון שיף אין אַדעסער האַפּן און זיך געלאָזט גיין צו די ברייטע, הויכע שטיינערנע טרעפּ, וואָס פירן פון האַפּן אין שטאַט. אויפן גרויסן פּלאַץ פאַר די טרעפּ איז נאָך רימעט קיינער ניט געווען. פּלוצלינג הערן מיר, ווי עמיצער שרייט און רופּט. מיר קוקן זיך אום, ערשט אַ מענטש לויפט הענדום־פענדום צו אונז און מאַכט מיט די הענט מיר זאָלן אים אַפּוואַרטן. ווער קאָן עס זיין און פון וואַנען קען ער אונז ?

דער מענטש, — עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דאָס איז אַ באַסיאַק (אַ באַרוועסער פּאַרשוין) — איז אַן אַטעם צוגעלאַפּן צו אונז און אַ בעט געטאָן ביי מיין פּאָטער :

— גיט אַ פּאַפּיראַסל...

מיין פּאָטער האָט ניט גערויכערט און האָט געענטפּערט, אַז ער האָט ניט קיין פּאַפּיראַסן.

— זיכער ?

— אוודאי זיכער, איך רויכער ניט.

— בעסער וואַלט געווען — האָט דער באַסיאַק געזאָגט מיט אַ געמאַכטער ערנסטקייט, — איר זאָלט מיר יאָ געבן אַ פּאַפּיראַס, וואָרעם אויב ניט — און דאָ האָט ער זיך גוטמוטיק צעלאַכט, — אויב ניט וועל איך מוזן רויכערן מיינע אייגענע און זיי טויגן אויף כּפרות...

דער באַסיאַק איז געווען אַ „טיפּישער אַדעסיט“, אַן אַדעסער „לייכטער לונג און לעבער“...

אויף דער מאַלדאָוואַנקע

ביז אַדעס בין איך געווען אין אַ געוויסן זינען אַ „פרייער פויגל“.
איך האָב זיך שוין, אמת, באַטייליקט און בין געווען אַקטיוו אין זעלבשוין־
אַרגאַניזאַציעס, אין אַרגאַניזאַציעס פון ס׳ס (ציוניסטן־סאָציאַליסטן) אין נײַ־
קאַלאַציעו און אין אומאַן, — אַבער אַזוי ווי איך האָב זיי אַליין אַרגאַניזירט,
איז ביי מיר געווען אַ געפיל, אַז איך פיר אָן מיט זיי, ניט זיי מיט מיר.
ערשט אין אַדעס, וואוהיין איך בין געקומען סוף נאָוועמבער 1905 האָב איך
אַנגעהויבן דערפילן, אַז איך געהער צו אַן אַרגאַניזאַציע, וואָס קאָן האָבן
איבער מיר אַ דעה און מיר אַנווייזן וואָס צו טאָן.

די ערשטע זאָך, וואָס כ׳האַב געטראַכט אַנקומענדיק קיין אַדעס איז
געווען צו קריגן אַ צימער. נאַטירלעכער וואָלט אודאזי געווען, אַז איך
זאָל זיך קודם כל שטעלן אין פאַרבינדונג מיט דער אַרגאַניזאַציע און זען
אויף וויפיל אירע פלענער שטימען מיט מיינע, צי וויל זי מיך אן אַדעס,
צי דאַרף זי מיך אין אַן אַנדער פלאַץ. אַבער, ווי געזאָגט, די אַרגאַניזאַציע־
נעלע געוואוינהייטן און דיסציפלין זיינען נאָך געווען גאַנץ שוואַכע, מיינע
„העלדישע טעג“ אין אומאַן האָב איך נאָך ניט פאַרגעסן און דעריבער
האַב איך קודם כל פאַר זיך אַליין באַשלאָסן, אַז איך פאַרבלייב אין אַדעס
און מיינ ערשטער שריט איז געווען צו קריגן אַ צימער.

קריגן אַ צימער, און אפילו דעם בעסטן צימער, איז אין דער גרויסער
אַדעס געווען ניט שווער. מען האָט דערצו בלויז געדאַרפט האָבן אַ קליי־
ניקייט: געלט, און קיין געלט, אַחוץ ווינציקע עטלעכע רובל, האָב איך ניט
געהאַט. האָב איך זיך, נאַטירלעך, אַוועקגעלאָזן זוכן אַ צימער אין אַזאַ
פלאַץ, וואו מיינע פאַר רובל זאָלן מיך ניט פאַרשעמען. אַזאַ פלאַץ איז געווען
די באַרימטע אַדעסער מאַלדאָוואַנקע.

מאַלדאָוואַנקע איז געווען דער אַרעמסטער טייל פון אַדעס, אַן אָרט פון
אַלטע הייזער, שמוציקע, קרומע גאַסן און אַרעמע מענטשן, — באַלמעלאַכעס,
קרעמער, באַלעגאַלעס, גלאַט ווינט־מענטשן און אַ היפשע צאָל אונטערוועלט־
פאַרשויונען. אין דערזעליקער צייט איז דאָס געווען דער יידישסטער טייל
פון אַדעס. אין אַנדערע „בעסערע“ טיילן פון אַדעס האָט מען אויף די גאַסן
געוויינלעך גערעדט רוסיש, אפילו יידישע אַרבעטער האָבן דאַרטן ליבער גע־
רעדט רוסיש, איידער יידיש, און בלויז די וואָס האָבן זיך שוין בשום אופן ניט
געקאָנט ספראָווען מיט זייער ביסל רוסיש, האָבן געבראַכן זייערע ציין אויף
יידיש, — אויף דעם באַרימטן „אַדעסער יידיש“, וואָס איז געווען „האַלב־
דייטש, פאַלאַווינאַ רייסיש“ און וואָס איז וואַרשיינלעך געווען אַן עלטער־

זיידע פון דעם יידיש, וואס אונזערע אַמעריקאַנער קינדער גיבן אַ שים אַרויס, ווען זיי געפינען פאַר נויטיק אויסצונוצן זייער ביסל יידיש־קענטענישן. אויף דער מאָלאַדאוואַנקע, אַבער, שטויס איך זיך אָן, איז דער גרעסטער טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג געווען אַן אַנגעפאַרענער, אַ קליינ־שטעטלידיקער, דערהויפּט פון בעסאַראַביע, אַבער אויך פון פאַרשיידענע אוקראַינער און אַפילו ליטווישע און פּוילישע שטעטלעך. האָבן די מאַלאַד־וואַנקער יידן ניט נאָר אַפּטער און אַפענער גערעדט יידיש, נאָר זייער יידיש איז אויך געווען אַ בעסערער, ווי אין די אַנדערע טיילן פון אַדעס. אויף מאַלאַדאוואַנקע האָבן זיך געפונען אַ סך יידישע אַנשטאַלטן, תּלמוד תּורה, יידישע טעאַטערס און אויפן סאַמע שפּיץ פון מאַלאַדאוואַנקע, דאָרטן וואו איר „גרעניץ־גאַס, קליינ־אַרנאָטסקאַיאַ האָט זיך געקרייצט מיט די שענערע גאַסן פון שטאָט האָבן זיך געפונען צוויי באַרימטע אַנשטאַלטן: דער אַדעסער טאַלמשאַק און דער יידישער שפּיטאַל.

דער טאַלמשאַק, וואָס האָט פון גאַנץ פּרי ביז ביינאַכט געקאַכט ווי אַ קעסל און איז איבערגעפּילט געווען מיט קויפּער און פאַרקויפּער, האָט געהאַט צו טאָן דערהויפּט מיטן אַרעמסטן פאַרקויפּער און דעם אַרעמסטן קויפּער. דאָרטן האָט מען פאַרקויפּט פון האַנט אַדער פון רעדניעס (שמאַטעס) אויף דר׳ערד געניצטע זאַכן, זאכן וואָס מען קאַן זיך בשום אופן ניט פאַרשטעלן אויף וואָס מען קאַן זיי נוצן, געגנבעטע זאַכן, „געפּעיקטע“ כלומרשט־זאַכן, און פּשוטע שמאַטעס; דאָרטן זיינען געווען קליינע הילצערנע ביידלעך, וואָס האָבן פאַרקויפּט טאַנדעט־קליידער, געשלעפט אַהין מיט גוואַלד פאַרבייגייענ־דיקע קונים און דערנאָך געוואַלטעוועט ביז צום הימל אַלס ענטפּער אויף די גוואַלדן פון אַפּגענאַרטע קונים.

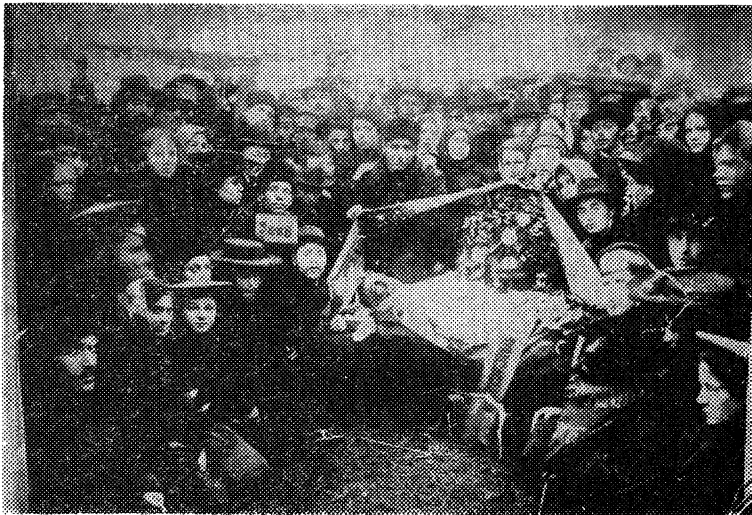
דאָרטן האָט מען צווישן דעם געדיכטן עולם פאַרקויפּט פון שטעלעכלעך און האַנט־טאַצן פאַרשיידענע מינים ביליקע שפּייזן, וואָס איין גאַט ווייסט פון וואָס זיי זיינען געמאַכט געוואָרן און ווי מענטשן, וואָס האָבן זיי געגעסן, זיינען געבליבן לעבן. אין אַוונט, ווען דער טאַג־האַנדל פּלעגט אַראָפּ, איז דער טאַלמשאַק אַריבער אין די הענט פון די גאַסן־פרויען, וואָס האָבן געשלעפט „קאַסטאַמערס“ פאַר די אַרבּל און האָבן זיך הויך געקריגט צוליב זיי מיט זייערע קאַנקורענטקעס.

מיט איין וואָרט, ס׳איז שוין געווען איין מאָל אַ טאַלמשאַק, — אַ מאַרק פון אַרעמקייט, וואָס איז געוואָרן אַ שם דבר איבער גאַנץ אוקראַינע. ווען מען האָט וואו עס איז געזאַגט דאָס וואָרט „טאַלמשאַק“ האָט מען שוין געוואוסט, אַז קיין גליקן קאַן מען פון אַזוינס ניט דערוואַרטן.

און צו די אַלע מעלות פון דעם אַדעסער טאַלמשאַק, וואָס איז סיי בטאַג, סיי ביינאַכט געווען ווי אַ מין פּאָדער־צימער צום גיהנום, האָט זיך אין יענער צייט, ווען איך בין געקומען קיין אַדעס אויף קליינ־אַרנאָטסקע, אַנטקעגן דעם סאַמע טאַלמשאַק באַזעצט דער „סאַיז אַיסטינאַ־רוסקיך ליודעי“ (פאַרבאַנד פון עכט־רוסישע מענטשן), אַן אַרגאַניזאַציע פון פּאָליצייאַיש־אַרגאַניזירטע

און געשטיצטע כוליגאנעס און פאָגראַמטשטיקעס, פון דיזעלביקע, וואָס האָבן דורכגעפירט באַלד נאָך דעם אַקטאָבער־מאַניפעסט אין 1905 דעם שרעקלעכן יידישן פאָגראַם אין אָדעס, וואָס האָט אָפגעקאָסט צענדליקער געהרגעטע און הונדערטער פאָרוואונדעטע. די אַזיקע פיינע אַרגאַניזאַציע האָט געעפנט אירע אַ גרויסע „טשאַינע“ (אַ טיי־הויז, אַ ביליקן רעסטאָראַן) סאַמע אַנטקעגן טאַלטשאַק. דער פּלאַץ איז שטענדיק פול געווען מיט אונ־טערוועלט־מענטשן, כוליגאַנעס, מעסער־העלדן, יידן וואָס האָבן געמוזט דורכגיין די גאַס פלעגן אויסמיידן צו גיין איבערן טראַטואַר פאַרביי דער „טשאַינע“, נאָר זיי פלעגן אַראַפגיין אינמיטן גאַס. אָדער אויף דער אַנדער זייט פון טאַלטשאַק.

און ניט ווייט פון טאַלטשאַק, ווי געזאָגט, האָט זיך געפונען דער באַ־וואסטער אָדעסער יידישער שפיטאַל. דאָס איז, וואַרשיינלעך, געווען דער גרעסטער יידישער שפיטאַל אין גאַנץ אוקראַינע, אויב ניט אין גאַנץ רוס־לאַנד. די גאַס אַרום אים און דער גרויסער הויף איבערווייניק איז שטענדיק געווען פאַרפלייצט מיט ייִדישער אַרעמשאַפט, וואָס איז געקומען געוואויר־ווערן קראַנקע קרובים, אָדער אַליין זיך היילן, אָבער צו דער צייט, ווען איך בין געקומען קיין אָדעס, סוף נאַוועמבער 1905, איז דער גרויסער הויף פון שפיטאַל געווען אַנגעפילט פון און איבערגעפילט מיט אַן אַנדער מין חולאים:

אין אָדעס אין 1905

אַ פּאַטאַגראַפיע פון אַ דעמאָנסטראַציע אין אָדעס אין אַקטאָבער 1905 אויף דער לויה פון אַ מיטגליד פון דער סיס־זעלבשוץ. די פּאַטאַגראַפיע האָט צוגעשטעלט ח' סיב, אַן אַנטיילנעמער אין יענער דעמאָנסטראַציע.

דאס זיינען געווען מערסטנטיילס פארוואונדעטע, אדער קרובים פון די קרבנות פון דעם פאגראם, וואס איז ניט לאנג פאר דעם פארגעקומען. ערשט שטייענדיק אין דרויסן, אדער אין הויף פון שפיטאל האט מען געקאנט בא-קומען א שטיקל באגריף וועגן דעם ווי גרויס און שרעקלעך עס איז געווען דער פאגראם, מיט וועלכן די אדעסער פאליציי האט געענטפערט אויף די פרייע אקטאבער-טעג. בוכשטעבלעך הונדערטער מענטשן מיט ארומגעבונדענע קעפ, מיט פארבאנדאזשירטע פנימער, הענט און פיס פלעגן אריין און ארויס אין די געביידעס פון שפיטאל, אדער זיצן און ווארטן אין דרויסן אין הויף און אויף דער גאס ביי די ווענט פון שפיטאל.

און וואס מען האט זיך אנגעהערט פאר שרעקלעכע געשיכטעס, ווען מען האט זיך אפילו בלויז אויף א ווייל אפגעשטעלט צווישן דידאזיקע פאגראם-קרבות און זייערע קרובים! שוידערלעכע, בלוטיקע געשיכטעס פון ווילדער, צעישעטער אוממענטשעכקייט, פון וועלכע דאס בלוט אין די אדערן האט געגליווערט און געקאכט.

ווען איך האב דעם ערשטן טאג נאך מיין אנקומען קיין אדעס באזוכט דעם יידישן שפיטל האב איך זיך א גאנצן טאג ניט געקאנט אפרייסן פון אים. און אפשר איז דאס געווען די אורזאך, וואס כ'האב באשלאסן צו באזעצן זיך נאענט צו אים, אין האב דעם זעלביקן טאג טאקע געפונען א צימער אויף פראכאראוסקאיא נומער 3 ביי א יידישער פאמיליע פאר דעם „פרינצ-לעכן" פרייז פון דריי רובל א חודש. דאס קליין צימערל האט געהאט פלאץ פאר א שמאל בעטל, פאר א קליין טישל, פאר א טאבורעטל (א הילצערנער פירקאנטייער בענקל) און א קעסטל, וואס האט געדינט ווי א מין שאפקע פאר אלע מעגלעכע צוועקן. די הויפט-מעלה פון דעם צימער איז אבער געווען זיין אריינגאנג. ער האט זיך געפונען אין א וואוינונג אויפן צווייטן שטאק ארומגערייגלט מיט א מין באלקאן, אדער אפענעם קארידאר. אריינגיין אין צימער ביימאג איז געווען ניט אזוי שווער, מען האט בלויז געדארפט דורכגיין דורכ'ן שלאפצימער פון די באלעבאטיים, וואס פלעגן אויף בייטאג אמאל (ניט שטענדיק) צונויפלייגן זייער בעט. אבער ביינאכט איז ניט געווען קיין אנדער מעגלעכקייט אריינצוקומען אין מיין צימער, ווי דורכקוועטשן זיך מיט סכנות נפשות צווישן דער בעט און דער וואנט, אויב זיי זיינען געשלאפן, אדער אריבערקריכן איבער זייער בעט, ווען זיי זיינען ניט געווען אין דער היים.

פונדעסטוועגן איז מיר קיין טך מאל ניט אויסגעקומען צו דערקלייבן זיך צו מיין צימער מיט אזא מאטערניש. ווארעם ס'איז געווען אויך א לייכ-טערער אריינגאנג אין אים: דורכן פענצטער. און אזוי ווי איך פלעג ס'רוב קומען אהיים גאנץ שפעט, ווען די באלעבאטיים זיינען שוין געשלאפן, פלעג איך לכתחילה גאר ניט גיין דורך דער טיר, נאר אריינקלייבן זיך אין מיין צימער דורכן פענצטער. ביי היינטיקע צייטן, שטעל איך זיך פאר, וואלט מיר געווען אביסל שווערלעך צו זיין אין אזא מערקווירדיקן צימער, אבער

דעמאלט האָט עס מיך ניט אָנגעהויבן צו אַרן: וואָרעם עלעהיי אַ קאַמער אין טורמע, איז דאָרטן דען געווען בעסער?

דערפאַר אָבער האָט דער צימער פאַר מיר געהאַט איין באמת גרויסע מעלה: די באַלעבאַטים האָבן ביי מיר ניט געפרעגט קיין דאָקומענטן, דעם דאָקומענט (פאַס), וועלכן כ'האַב ביי זיך געהאַט אויף מאַלע וואָס עס מאַכט זיך, בין איך געווען ניט צו נייגעריק איינצומעלדן אין דער פּאָליציי; און דער טויער פון הויף אויף פּראַכאַראַווסקאַיאַ 3 איז קיינמאַל ניט געווען פאַר-שלאָסן, אַזוי אַז איך האָב ניט געדאַרפט אַנקומען צו דער טובה פון דעם דוואַרניק (דזשעניטאַר), וואָס זאַל מיר דאַרפן עפּענען און האַלטן אַן אויג אויף מיר (די רוסישע דוואַרניקעס אין די גרעסערע רוסישע שטעט האָבן אין יענע יאָרן אַלע געדינט ביי דער פּאָליציי).

הכלל: איך האָב זיך באַזעצט אין אַדעס, — אין אַדעס, אין אַדעס אויף דער מאַלדאָוואַנקע, איך בין געוואָרן דער באַוואוינער פון אַ צימער, האָב זיך גענומען באַקענען מיט דער אַרומיקער אַדעסער סביבה און טראַכטן וואָס צו טאָן.

צווישן פאָרט און אוניווערזיטעט

אַדעס איז אין 1905-1906 געווען איינער פון די גרויסע — אויב ניט דער גרעסטער אין אוקראַינע — צענטערן פון דער רעוואָלוציאַנערער באַ-וועגונג.

דער אַלגעמיינער סטרייק אין אַדעס אין זומער פון 1904 און דער „פּאָ-טיאַמקין“-אויפשטאַנד, — דער אויפשטאַנד פון די מאַטראַסן אויפן פּאַנצער-קרייצער „פּאַטיאַמקין“ — אין יוני 1905, זיינען פון איין זייט געווען אַ רע-זולטאַט פון די רעוואָלוציאַנערע שטימונגען פון די אַדעסער אַרבעטער און פון די מאַטראַסן אין אַדעסער פּאָרט, — און פון דער אַנדער זייט האָט דאָס, וואָס זיי זיינען דאָרטן פאַרגעקומען באַפעסטיקט אין אַדעס און אויסגעשפּרייט די רעוואָלוציאַנערע באַזע צווישן דער אַדעסער באַפעלקערונג.

אין אַדעס גופא זיינען די אַפענע צענטערן פון דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג סוף 1905 געווען דער פּאָרט און דער נאַוואַראַסיסקער אוניווער-זיטעט. די אַדעסער פּאָרט-אַרבעטער, דערהויפּט די טרעגער און אַנלאַדער, האָבן פּונקט ווי אין אַנדערע רוסישע פּאָרטן געהערט צו דעם שווערסטן און אַמערגסטן באַצאַלטן קלאַס אַרבעטער. זיי האָבן ס'רוב ניט פּאַרזיגט גענוג אפילו צו האָבן אַ פּאַר שייך און זיינען דעריבער באַטראַכט געוואָרן פּאַר אַ זייער אַפּגעשטאַנענעם עלעמענט. זיי זיינען „געקרוינט“ געוואָרן מיטן פּאַראַכטנדיקן נאָמען „באַסיאַקעס“ (באַרוועסע), אָבער דורך די סטרייקס און דורך זייער ראַל אַלס אַרויסהעלפּער אין „פּאַטיאַמקין“-אויפשטאַנד, האָבן זיי דערפילט אַז זיי זיינען אַ מאַכט. זיי האָבן קודם כל פּאַרשטאַנען, אַז זייער מאַכט ליגט אין אייניגקייט און אין גרייטקייט צו קעמפן פּאַר זייערע פּאַדע-רונגען.

ווען איך בין געקומען קיין אַדעס און זיך באַזאָרגט מיט אַ צימער אויף דער מאַלדאַוואַנקע, איז איינער פון מיינע ערשטע באַזוכן געווען אין פּאָרט, וואָס האָט נאָך אויף זיך געטראָגן קלאַרע שפורן פון דעם פּאַטיאַמקינשן אויפשטאַנד פון מיט עטלעכע חדשים צוריק.

די שטאָט אַדעס ליגט באַדייטנדיק העכער פון ים. אַראַפּלאָזן זיך פון שטאָט אין פּאָרט מוז מען פון אַ גאַנץ שאַרפן באַרג-אַראַפּ, אין צענטער פון דעמדאָזיקן באַרג-אַראַפּ האָבן זיך געצויגן (און ציען זיך מסתמא אויך אַיצט) ברייטע שטיינערנע טרעפּ, דאָכט זיך עטלעכע הונדערט אין צאַל, שטייענדיק פון אויבן אויף די טרעפּ דאָס מען געקאָנט זען דעם גאַנצן פּאָרט אונטער זיך. דער פּאָרט האָט גראַד דעמאָלט געסטרייקט. דער סטרייק איז געווען אין סימפּאַטיע מיט דעם אויפשטאַנד פון די מאַטראַסן פון צאַרישן פּלאַט

אין סעוואסטאפאל. קיין קריגשיפן זיינען אין אָדעסער פּאַרט דעמאָלט ניט געווען: דער איינדרוק פון דעם זומערדיקן „פּאַטיאַמקין“־אויפשטאַנד איז נאָך געווען זייער פּריש, אַז די צאַרישע רעגירונג האָט זיך נאָך ניט דערוועגט צו האַלטן אין אָדעס קריגשיפן. אין פּאַרט גופא זיינען נאָך געווען א סך חורבות, אָפּגעברענטע ווערהייזער, פּאַרברענטע סלופּעס און ברעטער, רעשטן פון די ניט־לאַנגאַניקע שלאַכטן און שריפות.

ביים אַראַפּאַנג פון די טרעפּ האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף אַן איג־טערעסאַנט בילד: ביי די ווענט פון די פּאַרט־געביידעס זיינען געזעסן אָדער געלעגן אויף זיי הונדערטער באַרוועסע פּאַרט־אַרבעטער (כאָטש די נאַוועמ־בער־לופט איז שוין געווען גאַנץ קיל), און אויף זייערע זיילן און פּיאַטעס איז געווען מיט קרייד, צי מיט ווייטע פּאַרב אויסגעמאַלט ביי יעדן איינעם אַ גרויסער 8. דידאַזיקע ציפּער איז געווען אַ מיין לאַזונג פון זייער סטרייק פּאַר אַן 8־שעהדיקן אַרבעטס־טאַג.

מיין ערשטער באַזוך אין אָדעסער פּאַרט איז געווען ניט בלויז אויס נייגעריקייט, — כאָטש די נייגעריקייט צו דעם אַרט, וואו ס'האָט זיך אָפּ־געשפּילט דער העלדישער „פּאַטיאַמקין“־אויפשטאַנד איז געווען אַ נאַטירלעכע. אין דער צייט פון דעם אויפשטאַנד בין איך אין אָדעס ניט געווען. כ'האַב זיך דעמאָלט געפונען הינטער גראַטעס אין אומאַן. דערוואוסט זיך וועגן דעם אויפשטאַנד האָבן מיר זיך צופעליק פון א ברעקל פון א רוסישער צייטונג, וואָס דער ווינט האָט פּאַרטראַגן אויפן הויף פון דער טורמע. נאָכדעם האָבן מיר זיך דערוואוסט וועגן דעם סוף פון דעם אויפשטאַנד דורך אַ שוואַרץ־נאָהדיקן בלעטל „ראַדינג“, וואָס די צאַרישע רעגירונג האָט דעמאָלט אַרויס־געגעבן פּאַר סאַלדאַטן. מיר האָבן דעמאָלט, געדענק איך, געפּיערט דעם „פּאַטיאַמקין“־אויפשטאַנד מיט ענטוויאַסטישן געזאַנג פון רעוואָלוציאַנערע לידער אין די טורמע־קאַמערן און מיט אַרויסשטעלן פון הינטער די גראַטעס אַ „רויטע פּאַן“, געמאַכט פון רויטע פּאַפּירלעך, אין וועלכע מען פלעגט איינזויקלען פעקלעך טאַבאַק. די וועכטער פון הויף האָבן געסטראַשעט צו שיסן אין אונז, אויב מיר וועלן תּיכּף ניט אַוועקנעמען די „פּאַן“, און דער טורמע־נאַטשאַלניק האָט געסטראַשעט אָפּצונעמען ביי אונז אַלע „פּרייהייטן“, איינ־געשלאָסן די פּרייהייט צו שפּאַצירן אַ האַלבע שעה אַ טאַג אין הויף און צו באַקומען שפּייז־פעקלעך פון דרויסן. אָבער ווער האָט זיי געהערט, ווען מיר האָבן שוין הינטער דעם קאַנאַנען־דונער פון דעם ווייטן „פּאַטיאַמקין“ גע־הערט די מעכטיקע טריט פון דער אַנקומענדיקער רעוואָלוציע? און ווי עס זעט אויס, האָט אויך דער טורמע־נאַטשאַלניק געהערט דידאַזיקע טריט, ווייל ער האָט זיך ניט דערוועגט איינצורייסן מיט אונז און האָט זיינע דראַוונגען ניט דורכגעפירט.

יעדנפאַלס, אין אָדעסער פּאַרט בין איך געקומען צוליב אַ וויכטיקן ענין: אין פּאַרט האָט דעמאָלט שוין עקזיסטירט אַ רעוואָלוציאַנערע טרעיד־יוניאָן פון מאַטראַסן און שיף־אַרבעטער — אונטערן נאָמען „מאַרסקאַיאַ רעגיסטראַ“

ציא" (די ים־רעגיסטר־אציע). אזא יוניאן — דאכט זיך אויסשליסלעך פון מאַטראַסן, — האָט שוין עקזיסטירט אין ניקאָלאָיעוו אויך. און פון מיניע ניקאָלאָיעווער פריינט פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פארטיי האָב איך באַקומען אַ פאַרבינדונג צו דער אָדעסער רעגיסטר־אציע.

אין שפיץ פון דער „רעגיסטר־אציע“ אין אָדעס איז דעמאָלט געשטאַנען אַ יונגער מענטש מיטן נאָמען קאַרל (זיין צווייטן נאָמען געדענק איך שוין ניט). דער קאַרל איז, גלויב איך, ניט געווען קיין אַרבעטער און איז לויט זיינע אנשוואַונגען געווען נאָענטער צו די עס־ערן, איידער צו די סאָציאַל־דעמאָ־קראַטן, הגם ער האָט, דאָכט זיך, ניט געהערט צו קיין איינער פון די פאַר־טייען. ער איז אויך ניט געווען איינער פון די רעדנער, וואָס מען האָט דעמאָלט אָפּט געהערט אויף די מיטינגען. אָבער ער איז געווען אַ גלענצענדער אָרגאַניזאַטאָר און האָט געהאַט אַ זייער גרויסן איינפלוס צווישן די פאַר־אַרבעטער. קאַרלס אַ וואָרט איז געווען אַ גענעץ, און ס'איז ניט געווען קיין אַנדער וועג, ווי צוצומרעטן צו די פאַר־אַרבעטער, ווי דורך קאַרלען.

די ספּעציעלע שליחות, וואָס איך האָב געבראַכט צו קאַרלען פון ניקאָ־לאָיעוו געדענק איך שוין ניט, — עס האָט זיך מסתמא געהאַנדלט וועגן געוויסע פּלענער, אָדער פאַרשלאָגן פון דער ניקאָלאָיעווער רעגיסטר־אציע צו דער אָדעסער. אָבער פאַר מיר האָט אָט־די באַגעגעניש און די נאָענטע פאַרבינדונג, וואָס ס'האָט זיך צווישן אויבן איינגעשטעלט, געהאַט זייער אַ גרויסע באַדייטונג, — זי האָט מיר געהאַלפן ניט נאָר דערפילן זיך אַ סך מער אינטערנאַציאָנאַליסטיש, נאָר אויך אַ סך נאָענטער מיט ניט־יידישע אַרבעטער, ווי ווער עס איז פריער. מיר איז אויך אויסגעקומען אויסצונוצן דיִדאָזיקע פאַרבינדונג אין דער צייט פון דער זעלבשוו־אַרבעט אין אָדעס.

וועגן דעם וועט נאָך אויסקומען צו דערציילן. דאָ וויל איך בלויז דער־מאָנען וועגן דער ספּעציעלער ראַליע, וואָס דער אַניווערסיטעט האָט דער־מאָלט געשפילט אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. דער אָדעסער „נאָ־וואַראַסיסקער“ אַניווערסיטעט האָט פונקט ווי די אַנדערע רוסלענדישע אַניווערסיטעטן געוואונען אַ געוויסע וויכטיקע הנהח פון דער צאָרישער רעגירונג נאָך פאַר די אָקטאָבער־טעג. נאָך אין זומער פון 1905 האָבן זיך די רוסלענדישע אַניווערסיטעטן דורך אַ פאַראייניקטן קאַמף פון די פראַ־פעסאַרן און סטודענטן (זערהויפט, פאַרשטייט זיך, די סטודענטן, וואָס האָבן ניט דורכגעלאָזן קיין געלעגנהייט צו פראַטעסטירן, דעמאָנסטרירן און סטרייקן) דערשלאָגן זיך „אַקאַדעמישע פרייהייט“.

די דאָזיקע פרייהייט איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס די פּאָליציי האָט ניט געטאַרט אַריינגיין אין די אַניווערסיטעטן און באַטרעטן זייערע הויפן. אַ דאַנק דעם זיינען די אַניווערסיטעטן זינט דער צווייטער העלפט פון 1905 און באַזונדערס נאָך די אָקטאָבער־קאַמפן, געוואָרן די נאָטירלעכע און זיכער־טע פּלאַטפאָרמע פאַר אַלע אָפּענע רעוואָלוציאָנערע פאַרזאַמלונגען, לעקציעס, דיסקוסיעס א. א. וו.

סוף נאוועמבער 1905 האָט די פּאָליציי שוין גענומען ווידער באַהערשן די גאַסן, אָפּשטעלן מענטשן און באַזוכן זיי, צוטרייבן גאַסן־פּאַרזאַמלונגען, און אָפּילו דורכפירן הויז־זוכונגען און אַרעסטן. אָבער אין אוניווערסיטעט האָט זי נאָך ניט דערוועגט זיך אַרײַנצושטעלן אַ שטיוול.

איז דאָרטן טאַקע געווען פּריילעך. טאַג איין, טאַג אויס, אין משך פון חודשים, יעדנפּאָלס ביז סוף יאַנואַר אָדער מיטן פעברואַר פון 1906 זיינען אין אוניווערסיטעט, סיי אין הויף, סיי אין די אוידיטאָריעס פּאַרגעקומען אומאויפהערלעכע פּאַרזאַמלונגען פון אַלע מעגלעכע פּאַרטייען און גרופּעס. דאָרטן האָט מען גערעדט און דיסקוסירט, — דיסקוסירט דערהויפּט צווישן די פּאַרשיידענע פּאַרטייען, אָבער אויך געוואָרנט אַלע צוזאַמען קעגן דער צאָרישער רעגירונג און קעגן אירע צוואַנג און אַגענטן.

ערשטע באגעגעניש מיט אנארכיסטן

מיר דאכט זיך, אז ווי נאך איך בין אריין אין די טויערן פון דעם אדעסער אוניווערסיטעט אין „יענע טעג“, האב איך גענומען ריידן. כ'האב ביי קיינעם ניט געפרעגט קיין דערלויבעניש, קיינער האט מיך ניט געפרעגט ווער ס'האט מיך באפולמעכטיקט צו ריידן, — קיינער האט מיך טאקע ניט באפולמעכטיקט אויך, — אבער די גאנצע ארומיקע אט-מאספערע איז געווען אזא, אז אויב מען איז ניט געווען קיין שטומער און אויפן הארצן, צי אויפן צונג איז עפעס געלעגן, האט מען עס געמוזט ארויס-זאגן.

מיר דאכט זיך, אז איינע פון די ערשטע דיסקוסיעס אין אדעסער אוני-ווערסיטעט, אין וועלכע כ'האב זיך עפעס אומבאמערקט אריינגעמישט באלד. ווי איך בין אהין געקומען, איז געווען א דיסקוסיע מיט אנארכיסטן. צוליב די קלעפ, וואס די רעוואלוציאנערע באוועגונג האט געכאפט באלד נאך דן אקטאבער-טעג דורך דער כוואליע פאגראמען אויף יידן, ארבעטער און אינ-טעליגענץ, האט די שטימונג ביי געוויסע דערהויפט אינטעליגענטישע סטו-דענטישע עלעמענטן גענומען פאלן, און ס'האב זיך גענומען ווייזן אנא-רכיסטישע שטימונגען. אין יענעם ערשטן פעריאד, — איידער זיי זיינען אין 1906 אריבער צו „פראפאגאנדע דורך טאט“, צו עקספראפראציעס, וואס האבן שנעל באקומען דעם כאראקטער פון פשוטע רויבער-אנפאלן און האבן דעמאראליזירט א סך ערלעכע רעוואלוציאנערע ארבעטער, — האבן די אנארכיסטן ארויסגעשיקט זייער א „רעוואלוציאנערן“ (באמת זייער א רע-אקציאנערן, פולשטענדיק קאנטר-רעוואלוציאנערן) לאוונג: גלויבט קיינעם ניט, אלע זיינען פאסקודניאקעס, און די סאציאליסטישע פארטייען זיינען די ערגסטע פון זיי אלעמען. בעת די פארשטייער און אנהענגער פון די פאר-שיידענע סאציאליסטישע פארטייען און גרופעס האבן מער אדער ווייניקער איינשטימיק באשולדיקט די צארישע רעגירונג און די עלעמענטן, וואס שטיצן זי — די פריצים און די רייכערע בורשוואזיע — אין אלע צרות, האבן אויפ-געדעקט די פאלשקייט פון אירע צוזאגן און די ראל פון דער „אכראנקע“ (געהיים-פאליציי) און פון דער פאליציי בכלל אין ארגאניזירן פאגראמען אויף יידן, אנפאלן אויף ארבעטער, א. א. ו. האבן די אנארכיסטן געווענדעט זייער הויפט-פייער גראד קעגן די סאציאליסטן און געווארנט קעגן זיי ווי קעגן דער הויפט-שטערונג פאר דער אמתער, פולער פרייהייט פון דער פערזאן און פאר אן אמתער „פרייהייטלעכער געזעלשאפט“.

איז ווי האט מען געקאנט שווייגן, הערנדיק אזעלכע דרשות? האב איך

טאָקע ניט געשוויגן, גענומען ריידן צווישן אַ קרייז מענטשן, וואָס האָבן זיך ערשט צוגעהערט צו אַן אַנאַרכיסטישן רעדנער, און כ׳האַב אַליין ניט באַמערקט, ווי איך בין שוין פון הויף אַריבער אין אַן אוידיטאָריום, וואָל ס׳איז אַנגעגאַנגען אַ גרייסע דעבאַטע קעגן אַנאַרכיזם, און האָב שוין דאָרטן גערעדט פון אַ טריבונע. צוליב אַט׳די דיסקוסיעס מיט אַנאַרכיסטן האָב איך — ווי מאַדנע עס זאָל ניט אויסזען איצט, ביי היינטיקע באַדינגונגען, — ניט נאָר באַקענט זיך, נאָר זיך אַפילו באַפריינדעט מיט אַ צאָל פון די דעמאָלט־דיקע יידישע אַנאַרכיסטן (קיינ סך אַנדערע זיינען, דאַכט זיך, ניט געווען דעמאָלט אין אַדעס, אַדער זיי זיינען געווען אין אַזאַ קליינער צאָל, אַז מיר איז ניט אויסגעקומען צו טרעפן זיך מיט זיי נאָענטער). — צווישן זיי, חיים יעִכידני, נאַסטיאָ טאַראַטאָ און קאַליע טעפּער.

אויף דער ערשטער באַגעגעניש מיט קאַליע טעפּערן, וועלכער האָט שפּעטער, פאַרן יאָר 1917, אַ צייט געלעבט אין אַמעריקע און אַפילו געשפּילט אַ געוויסע ראָלע אין דער יידישער ליטעראַטור אין ניו יאָרק, איז אינטערעסאַנט אַפּצושטעלן זיך.

וועגן קאַליע טעפּערן האָב איך געהערט נאָך מיט עטלעכע יאָר פּריער, ווען איך בין נאָך געווען אַ יינגל און בין ניט געווען פאַרבונדן מיט דער סאַציאַליסטישער באַוועגונג. און ניט נאָר איך אַליין האָב וועגן אים גע־הערט, — אַ גאַנצער שייכט פון דער אונטערוואַקסנדיקער נאַציאָנאַלער און רעוואָלוציאָנערער יידישער יוגנט אין רוסלאַנד האָט וועגן אים געוואוסט אין זיך מיט אים אינטערעסירט.

פאַרוואָס — ווייס איך באמת ניט גענוי. אָבער איך געדענק, ווי איך האָב צום ערשטן מאַל, דאַכט זיך אין 1901 אַדער 1902 געהערט וועגן עפּעס אַ געהיימיניספולן קאַליע טעפּער, וועלכער זאָל האָבן געווען זיין אין דער אַזוי־גערופּענער דעמאָקראַטישער פּראַקציע פון דער ציוניסטישער באַוועגונג (אַרגאַניזירט פון חיים וויצמאַנען), און האָט זי פּלוצלינג פאַרלאָזן און אַיז, ווי ״מען זאָגט״, אַריבער צום בונד. שפּעטער האָט מען דערציילט, אַז קאַליע טעפּער האָט פאַרלאָזן יעם בונד, אָבער אַז ער איז אַרעסטירט געוואָרן און שטייט פאַר עפּעס אַ שווערן פּראַצעס, דאַכט זיך אין פּינסק. דערנאָך האָט מען דערציילט, אַז קאַליע טעפּער איז עפּעס אויף אַ וואונדערלעכן אופן אַנטלאָפן פון טורמע, צי פון אונטער אַ קאַנוואַי, ווען מען האָט אים אַריבערגע־פירט פון טורמע, און אַז געהאַפּן האָט אים אין דעם עפּעס אַ העלדישע מיידל.

מיט איין וואָרט, — צי ער האָט עס דעמאָלט פאַרדינט, אַדער ניט, נאָר דער נאָמען קאַליע טעפּער איז פאַרן יאָר 1905 געווען ברייט באַקאַנט צווישן דער דער אונטערוואַקסנדיקער יידישער יוגנט און איז געווען אַרומ־געהילט מיט אַ נעפּל פון אַ לעגענדע.

און פּלוצלינג האָב איך זיך געטראָפן מיט אַט־דעם לעגענדאַרישן קאַליע טעפּער פנים אל פנים. געווען איז עס אין הויף פון דעם אַדעסער

אניווערסיטעט אויף איינער פון די אומאויפהערלעכע און אומענדלעכע דיסקוסיעס צווישן סאציאליסטן און אנארכיסטן. איך בין צוגעקומען צום מיטינג ווען איינער האט געהאלטן אין ריידן, — ריכטיקער אין שרייען אויף די העכסטע אקטאוועס. דער רעדנער, א קליין, דאָר מענטשל, קלענער פון נידעריקן וואוקס, מיט אַ צעשויבערטן קאָפּ האָר און אַ צעשויבערט שוואַרץ בערדל, איז געשטאַנען אויף אַ טאַטשקע (אַ שטופֿ-וועגעלע אויף צוויי רעד-לעך) און האָט... געזידלט די סאָציאַל־דעמאָקראַטן. און ווען איך זאָג „גע-זידלט“, מיין איך עס טאַקע אין בוכשטעבלעכן זינען פון וואָרט: ער האָט ניט אַרגומענטירט, ער האָט ניט קריטיקירט, ער האָט ניט געזוכט צו דער-ווייזן, אָז אנאָרכיזם איז אַ העכערער מין, אָדער אַ פּראַקטישערע אידיע, איידער סאָציאַליזם. ער זאָט פשוט אַטאַקירט די סאָציאַל־דעמאָקראַטן, ווי מען זאָגט, מיט די „לעצטע ווערטער“, אַלס ליגנער, זשוליקעס, שווינדלער, בורזשיעס און וואָס אין דער קאַרט. און ווען מען האָט אים, ווי דער מנהג איז, עטלעכע מאָל איבערגעשלאָגן מיט אויסרופן, צי מיט שטעכווערטלעך, איז ער פּלוצלינג גאַר אַרויס פון די כלים און האָט גענומען זידלען זיינע „אַפּאָנעטן“ מיט די סאַמע גרעבסטע, דרייגאַרנדיקע רוסישע „מי-שברכס“ (גערעדט האָט ער, נאַטירלעך, אויף רוסיש). דער אַרומיקער עולם האָט אויף דעם געענטפּערט מיט „אַהאַ“ און מיט „אוי-וואָ“ און מיט געלעכטערס און פּראַטעסטן, — ביז עמיצער איז צוגעגאַנגען פון אַהינטער, אַנגענומען די טאַטשקע פאַר די הענטלעך און פּלוצלינג איבערגעקערט זי צוזאַמען מיטן רעדנער.

— ווער איז ער, דער מאַדנער פאַרשוין? — האָב איך געפרעגט ביי די אַרומיקע.
— אַ, — האָט מען מיר געענטפּערט, — דאָס איז קאַליע טעפּער, אַן אנאָרכיסט.

אַט-אַזוי, אומדערוואַרט, האָט זיך — פאַר מיר, ווייניקסטנס, — געענדיקט די לעגענדע קאַליע טעפּער.

אין שפּעטערדיקע יאָרן, שוין אין אַמעריקע, האָב איך געהאַט אַ געלעגנ-הייט נאָענטער צו באַקענען זיך מיט טעפּערן, צו דערקענען זיינע פּיאַיקייטן און מעלות, וואָס האָבן אים געגעבן די מעגלעכקייט צו ווירקן אויף מענטשן, און גלייכצייטיק צו איבערצייגן זיך, אָז יענע אומגליקלעכע „רעדע“ זיינע אויפן הויף פון אַדעסער אניווערסיטעט איז ניט געווען אינגאַנצן אויסער זיין כאַראַקטער.

אין אַדעס האָב איך זיך דעמאָלט מיט טעפּערן מער ניט געטראָפּן. דער-פאַר אָבער איז מיר שפּעטער אויסגעקומען צו באַגעגענען זיך און אַפילו טיילווייז צו אַרבעטן צוזאַמען מיט אַ צאָל יידישע אנאָרכיסטן. מערסטנס טיילס זיינען דאָס געווען ערלעכע יידישע אַרבעטער, אייניקע פון דער ליטע (דאָכט זיך פון ביאַליסטאָק). אַנדערע אַפילו אַזעלכע, וואָס האָבן שוין באַוויזן צו לעבן אַ געוויסע צייט אין לאַנדאָן. מיין איינדרוק איז געווען, אָז דאָס

זיינען געווען מענטשן מיט ווייניק וויסן וועגן סאציאליוזם. מיט ווייניק חשק, אונטערצוגעבן זיך אַ וועלכער עס איז דיסציפלין — מענטשן, וואָס האָבן געלעבט מער מיט זייערע עמאַציעס, איידער מיטן אינטעלעקט און דערהויפּט אַזעלכע, וואָס זיינען צו שנעל אַנטוישט געוואָרן דורך דעם, וואָס די אַקטאַבער־רעוואָלוציע פון 1905 און באַזונדערס דער מאַסקווער אויפשטאַנד אין דער צעמבער פון דעם זעלביקן יאָר, זיינען דערשטיקט געוואָרן. זיי האָבן ניט געהאַט קיין געדולד צו וואַרטן און צו האָפּן אויף בעסערע רעזולטאַטן פון אַרגאַניזירטן פּאָליטישן קאַמף. מען מוז אָבער צוגעבן, אַז זיי זיינען געווען אומ־דערשראָקן — אין וואַרט. יעדנפאַלס — גרייט „אויף אַלץ“ און מיר איז דעמאָלט אַפט אויסגעקומען צו באַגעגענען זיך מיט די דאָזיקע אַנאַרכיסטן און באַזונדערס, ווי שוין דערמאָנט, מיט צוויי פון זייערע פירערס, חיים יעכידנע און נאַסטיאַ טאַראַטוטאַ.

חיים איז געווען אַ שטילער יונגערמאַן מיט אַ קרענקלעכן טובערקולאָז־אויסזען, מיט שוואַרצע ברענענדיקע אויגן, וואָס האָבן געזוכט אַריינצוקוקן אין דער נשמה פון דעם מיטשפרעכער. ער פלעגט געדולדיק אויסהערן זיין אַפּאַ־נענט און אים פּראַוון טעאַרעטיש איבערצייגן, דערהויפּט מיט פּאַקטן גער־נומען פון קראַפּאַטקינען, לואיזאַ מישעל, רעקליו און אַנדערע באַקאַנטע אַנאַר־כיסטן. די אַדעסער אַנאַרכיסטן האָבן אויף אים געקוקט ווי אויף זייער הויפּט־טעאַרעטישער קראַפּט.

נאַסטיאַ טאַראַטוטאַ, ווידער, האָט זיך איבערהויפּט אויסגעצייכנט מיט אירע אַרגאַניזאַטאָרישע פּעאַיקייטן און דרייסטקייט. אין דער ערשטער צייט, ווען איך האָב זיך מיט איר באַקענט, איז זי געווען פאַרנומען מיט אַרגאַ־ניזירן אַנאַרכיסטישע גרופּעס אין דער אַדעסער זעלבשוין, — אַ זאַך, וואָס איז, שטעל איך זיך פאַר, געווען גאָר ניט גרינג. האַבנדיק אין זיינען די „פּרינציפּיעלע“ אַנטי־אַרגאַניזאַציע שטימונגען פון די אַנאַרכיסטן. שפּעטער, אין 1906, ווען די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג האָט שנעל אַנגעהויבן דעגענערירן אין אַן „עקס־באַוועגונג. אין אַרגאַניזירן עקספּראַפּיאַציעס ביי פּריוואַטע מענטשן און צוליב פּריוואַטע, אייגננזיקע צוועקן, איז נאַסטיאַ אַ צייט געווען אַקטיוו אויך צווישן די עקספּראַפּיאַטאָרן, ביז זי איז אַרעסטירט גע־וואָרן און איז פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר.

פון אנארכיזם צו מאַנארכיזם

אין דעם פריערדיקן קאפיטל האָב איך דערמאָנט וועגן מיין „באַגעגען־ניש“ אין נאָוועמבער 1905, אין הויף פון דעם אָדעסער אוניווערסיטעט, מיט קאָליע טעפּערן, וועלכער איז נאָך זיינע פאַרשיידענע פאַרוואַנדלונגען דעמאָלט נאָך, אָדער שוין געווען אַן אנארכיסט. די דאָזיקע „באַגעגעניש“ מיט אים יענעם מאָל האָט ניט געפירט צו קיין באַקאנטשאַפט צווישן א.נ.ו. אין אָדעס, אָדער בכלל אין רוסלאַנד האָב איך אים דעמאָלט מער ניט באַגעגנט. אָבער שפּעטער איז מיר יאָ אויסגעקומען צו טרעפן זיך און נאָענטער צו באַקענען זיך מיט טעפּערן אין אַמעריקע און דערנאָך אין סאָוועטן־פאַרבאַנד. איך וויל דאָ דערציילן אייניקע שטריכן פון דעם דאָזיקן טשיקאָוו און וואַר־שיינלעך טראַגישן מענטשן, — כדי מער ניט אומצוקערן זיך צו דער טעמע.

קאָליע טעפּער האָט כראַנאלאָגיש געהערט צו דעם „דור, וואָס האָט פאַרלוירן די מורא“, און וואָס האָט פאַרבונדן זיין לעבן, זיין קאַמף און זיינע האַפּענונגען מיט דער רוסלענדישער רעוואָלוציע און מיט די אידיען, וועלכע זי האָט פאַרזיט איבער דער וועלט. אָבער ער, טעפּער אַליין, האָט געהאַט ווייניק אינערלעכע שייכות מיט דעם דאָזיקן דור. גיכער וואָלט מען וועגן אים געקאָנט זאָגן, אַז ער האָט געהערט צו „אַ דור, וואָס האָט פאַרלוירן זיין גלויבן“, וואָס האָט פאַרלייקנט און אויסגעלאַכט ניט נאָר אידיען און אידעאָליסטן, נאָר אַפילו, און אפשר קודם כל, זיך אַליין.

ווען איך האָב זיך אָנגעשטויסן אויף טעפּערן אין נאָוועמבער 1905 אין אָדעסער אוניווערסיטעט, האָט ער זיך נאָך, וואַרשיינלעך, געהאַלטן פאַר אַן אנארכיסט, אָבער ווען כ׳האַב זיך מיט אים באַקענט אין 1913 אין ניו יאָרק, האָט ער שוין, דאַכט זיך פון גאַרניט און פון קיינעם ניט געהאַלטן.

אין יענער צייט, צווישן 1913 און 1917, איז טעפּער, וועלכער האָט פריער גאָר ניט געהאַט צו טאָן מיט דער יידישער ליטעראַטור, געוואָרן דער אידיאָאישער פירער פון אַ טייל פון די „יונגע“ יידישע שרייבער, ווי זישע לאַנדאָ, מאַני לייב און אַנדערע, וועלכע ער האָט געלערנט... אידיען־לאַזיגקייט אין ליטעראַטור, — פאַקטיש האָט עס, נאָטירלעך געמיינט, רעאַקט־ציאָנערע אידיען.

אינמאָל טרעף איך זיך אין גאַס מיט דעם דיכטער זישע לאַנדאָ, וועלכער איז געווען אַ פּוילישער יונגערמאַן און האָט זייער ווייניק געקענט רוסיש. זישע לאַנדאָ האָט געהאַלטן אין האַנט אַ רוסיש בוך, ווען כ׳האַב זיך פאַר־אינטערעסירט דערמיט האָט ער מיר אים געוויזן. דאָס איז געווען אַ בוך אונטערן נאָמען „מאָסקוואַסקי יעזשעגאַדיק“ („מאָסקווער יאַרבוך“), וואָס

איז אין די 80ער יארן פון פאָריקן יאָרהונדערט אַרויס אין רוסלאַנד אונטער דער רעדאַקציע פון פּאַביעדאַנאַסצוון, איינעם פון די פינצטערסטע רעדאַקציע־אַנערן און אַ פּלאַמענדיקער פּאַרטיידיקער פון צאַריזם. אין דעם דאָזיקן „יעזשעגאַדניק“ איז געווען אַ גרעסערער אַרטיקל איבער דער רוסישער ליטעראַטור פון אַ געוויסן לעאַנטיעוון, וועלכער האָט אין דער רוסישער ליטעראַטור פאַרנומען די זעלביקע פּאַזיציע, וואָס פּאַביעדאַנאַסצוון אין פּאַליטיק.

— ווי קומט צו אייך אזאָ בוך? — האָב איך זיך פאַרוואונדערט.

— ס'איז אַ מערקווירדיקער בוך, — האָט מיך זישע לאנדא גענומען פאַרזיכערן מיט זיין האַלב־שעפטשענדיקער שטים, — ער איז פול מיט געניאַלע ליטעראַטור־געראַנקען, קאַליע טעפּער האָט מיר אים שטאַרק רע־קאַמענדירט.

שפּעטער מיט אַ שטיקל צייט האָט טעפּער איינגערעדט זיינע ליטעראַר־רישע „שילער“ צו לייענען אַן אַנדער „מערקווירדיקן“ בוך, אַ בוך פון וו. וו. ראַזאַנאַוון אונטערן נאָמען „אַפּגעפּאַלענע בלומען“. וו. ראַזאַנאַו איז געווען איינער פון די אַנגעזעענסטע מיטאַרבעטער אין דער דעמאָלטדיקער פעטער־בורגער אַנטיסעמיטישער צייטונג „נאַוואַיע וורעמיאַ“, און האָט זיך אויס־געצייכנט מיט זיין גרעניצלאַזן ציניזם אַפילו צווישן דער צעפּוילטער קליקע פון „נאַוואַיע וורעמיאַ“. און אייך פון אַט דעם קוואַל האָט קאַליע טעפּער געלערנט יונגע יידישע שרייבער אין אַמעריקע צו טרינקען... צוליב וואָס? אפשר דערפאַר, ווייל אים האָט זיך אויסגעוויזן, אַז זיי גלויבן נאָך אין עפעס...

אין ש. יאַנאַווסקיס „פּרייע אַרבעטער שטימע“ האָט זיך צו יענער צייט פּולצלינג באַוווּן אַ נייער שרייבער, וואָס האָט זיך אונטערגעשריבן מיט דעם „הויך־אַריסטאָקראַטישן“ איטאַליענישן נאָמען „הערצאַג ד'אַברוצי“. זיינע לאַנגע אַרטיקלען וועגן ליטעראַטור און שרייבער, וועגן אַלץ און גאַרנישט, האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער געטאַקטן יידיש, מיט זייער שאַרפן סטיל און מיט זייער ווי אויף צולהכעיסדיקער צינישער אידיענלאָזיקייט. דער דאָזיקער „הערצאַג ד'אַברוצי“ איז געווען קאַליע טעפּער, וועלכער האָט צו יענער צייט געאַרבעט פאַר דעם ענגליש־יידישן ווערטערבוך, וואָס דער אַרויסגעבער פון „מאַרגן־זשורנאַל“, י. סאַפּירשטיין, האָט פאַרעפנטלעכט.

פאַרוואָס טעפּער האָט אויסגעקליבן דעם „הערצאַג ד'אַברוצי“ פאַר זיין פּסעוודאָנים ווייס איך ניט. ס'וואַלט אַבער ניט געווען קיין גרויסע איבער־ראַשונג, ווען ער שרייבט זיך אונטער „אַלעקסאַנדער מוקדון“ (דעם נאָמען האָט שוין אַבער אַן אַנדער שרייבער געהאַט פאַרנומען). אָדער נאַפּאַלעאַן באַנאַפּאַרט. טעפּער האָט געמוזט אויסקלייבן פאַר זיך עפעס אַ „הויכן“ נאָמען, ווייל ער האָט געליטן פון זיין פיזישער קלייניקייט און פון זיין פּילן, אַז ער ווערט גייסטיק אַלץ קלענער און אומבאַדייטנדיקער. דער מיטל צו באַפעסטיקן זיין פּאַזיציע צווישן מענטשן, צוצוציען אויפּמערקזאַמקייט צו

זיך איז דעריבער געוואָרן: איבערראַשן מיט „אַריגינעלקייט“, מיט זאָגן, אויב אפילו ניט טאָן, פונקט קאָפּיער ווי אַנדערע.

אַזוי האָט פּאַסירט אין מיטן פון יאָר 1915, ווען די גאַנצע יידישע פרעסע און געזעלשאַפטלעכקייט אין אַמעריקע איז אויפגערוּדערט געוואָרן דורך דער טראַגעדיע פון לעאַ פּראַנק, דעם ברוקלינער יידישן יונגמאַן, וועלכער איז געווען אַ פאַרוואַלטער פון אַ פענסיל-פּאַבריק אין אַטלאַנטאַ, דזשאַרדזשיאַ, און איז דארטן באַשולדיקט געווארן אין פאַרגוואַלדיקן און דערמאָרדן אַ מיידל, וואָס האָט ביי אים געאַרבעט. עס זיינען געווען אַ סך גרונטן צו גלויבן, אַז דער מענטש איז אומשולדיק, אַז ער איז אַ קרבן פון אַ פּאָליטיש-יורדישער און גלייכצייטיק אַנטיסעמיטישער פאַרשווערונג פון אַ דיסטריקט אַטורני, וואָס האָט באַשלאָסן צו מאַכן זיך אַ פּאָליטישע קאַריערע דורך אַ פּראַצעס און טויט-אורטייל איבער דעם ניו יאָרקער יידן, לעאַ פּראַנק. ווען דער סופּרים קאָורט פון דזשאַרדזשיאַ האָט אין זומער פון 1915 זיך אָפּגעזאָגט אַפּצושאַפּן דעם אורטייל איבער לעאַ פּראַנק (וועלכער איז שפּעט-טער געלינטשט געוואָרן דורך קו־קלוקסערס ביים אַריבערפירן פון איין טורמע אין אַ צווייטער), האָט דאָס די יידישע פרעסע און געזעלשאַפטלעכקייט אויפגענומען ווי אַ גרויסן אומגליק, ווי אַן אַמעריקאַנער דרייפּוס-אַפּערע און האָט באַנוצט יעדע געלעגנהייט צו ראַטעווען פּראַנק, אַדער כאַטש ריינ-צוואוואַשן זיין נאַמען.

און אַט אין אַזאַ צייט איז „הערצאָג ד'אַברוצי“ אַרויסגעקומען אין „פרייע אַרבעטער שטימע“ מיט אַן אַרטיקל, אין וועלכן ער האָט אויסגעדריקט זיין „פאַרוואַנדערונג“ איבער דעם, וואָס דער עולם נעמט זיך אַזוי צום האַרצן דעם ענין פון לעאַ פּראַנק און גלויבט אַזוי אין זיין אומשולד. ער האָט דערביי געגעבן אַ זייער דיקע „אַנצוהערעניש“, אַז אין גרונט גענומען וואַלט „יעדער איינער“ — אומגעפער אַזוי — געהאַט חשק צו פאַרגוואַלטיקן אַ מיידל...

דער דאָזיקער אַרטיקל האָט אַרויסגערוּפן גרויס אויפּרעגונג צווישן אַ סך שרייבער און לייענער, וועלכע האָבן דאָס באַטראַכט פאַר אַן אויסגע-רעכנטן פאַטש אין פנים דער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט. אין איינעם פון יענע טעג האָב איך זיך צופעליק געטראַפּן מיט טעפּערן אין אַן אַפענעם טראַמװיי-וואַגאָן אויף בראַדוועי און ס'האַט זיך צווישן אונז פאַרבונדן אַ געשפּרעך. טעפּער האָט מיך געפּרעגט צי האָב איך געלייענט זיין אַרטיקל. איך האָב אים אָפּגעהאַציק געענטפערט, אַז כ'האַב אים געלייענט און אַז איך האַלט, אַז דאָס איז אַ צינישער אַרטיקל, און איך וואַנדער זיך ווי האָט ער געקאָנט אַזוינס אַנשרייבן. טעפּער האָט ניט געפּראוּוט אַרגומענטירן וועגן דעם עצם ענין, ער האָט בלויז מיט אַ שמייכל באַמערקט, אַז וואָס מען זאָל וועגן דעם אַרטיקל ניט דענקען איז ער יעדנפאַלס אַריגינעל. איך האָב אים אויף דעם געענטפערט, אַז נאָך „אַריגינעלער“ וואַלט געווען ווען ער פּראוּוט זיך דורכצושפּאַצירן איבער טאַימס סקווער מיטן קאָפּ אַראָפּ, אַדער מיט אַראָפּ-

געלאזטע הויזן, און אז זיין פארזיכערונג וועגן „יעדן איינעמס“ חשק צו פארגוואלטיקן איז פשוט אן אויסדרוק פון זיין אייגענער גייסטיקער אימ-פאטענץ...

טעפער האט ניט געענטפערט קיין ווארט און איז אין מיטן לויפן פון טראמוויי אראפגעשפרונגען פון וואגאן. ווי ער איז דערביי ניט געהרגעט געווארן איז געווען א וואונדער. מיין באמערקונג האט, ווי עס זעט אויס, געטראפן טעפערן שארפער, ווי כ'האב געצילט.

באלד נאך דער פעברואר-רעוואלוציע פון 1917, ווען א סך רוסלענדישע פאליטעמיגראנטן האבן זיך געאיילט צוריקצוקערן אין רעוואלוציאנערן רוס-לאנד, איז טעפער אויך אַוועקגעפארן אַהין. צוליב וואָס? ווער ווייסט: אפשר האָט ער געהאַפּט ווידער צו געפּינען דאָרטן זיין פּאַרלוירענעם אַיך. אָבער אויב יאָ, האָט ער זיך באלד פאַרגעסן וועגן דער האָפּענונג.

אין יולי 1917, קומענדיק אין דעם דעמאָלטיקן פעטראַגראַד (איצטיקער לענינגראַד) האָב איך באַזוכט די רעדאַקציע פון דער יידישער „טאָג בלאַט“, וואָס האָט דאָרטן אָנגעהויבן אַרויסגיין אונטער דער רעדאַקציע פון דעם אַמאָליקן רעדאַקטאָר פון „פּריינד“, ש. ראָזענפעלדן און ביי דער נאַענטער מיטאַרבעטערשאַפּט פון בעל מחשבותן. איינע פון די ערשטע פּראָגעס, וואָס בעל מחשבות האָט מיך דעמאָלט געפרעגט איז געווען:

— וואָס פאַר אַ ווילדע ברואים האָט איר אונז גענומען אַריינשיקן פון אַמעריקע?

— וואָס פאַר אַ ווילדע ברואים?

— איינעם אַ קאָליע טעפער קענט איר?

— יאָ, כ'קען אים.

— קומט ער אָהער כמעט יעדן טאָג, זיצט אָפּ גאַנצע שעהן און האַלט אונז אין איין דרשנען, אַז די רעוואָלוציע איז אַן אומגליק, און אַז די בעסטע זאַך פאַר רוסלאַנד איז אַ צאַר מיט אַ שטאַרקער האַנט, ווי ניקאָלאַי דער ערשטער...

טעפער איז, הייסט עס, פאַרבליבן „אַריגינעל“ אויך אין דעם רעוואָלוציאַר-ציאָנערן פעטראַגראַד...

אין אַ יאָר אַרום, זייענדיק אין קיעוו, וואו ס'איז דעמאָלט געווען אַ היפּשע יידישע פרעסע און ס'איז אָנגעגאַנגען זייער אַ לעבעדיקע און פאַר-צווייגטע קולטור-טעטיגקייט און מ'האַט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַמביציעזע קולטור-פלענער וועגן אַ יידישער ענציקלאָפּעדיע און גרויסע יידישע פאַרלאַגן, האָב איך פון טעפערן אומדערוואַרט באַקומען פון פעטראַגראַד אַ בריוו, אין וועלכן ער האָט זיך זייער אָפּנהאַרציק געקלאַגט, אַז ער שטאַרבט פון הונג-גער און ווייסט ניט וואָס אָנצוהויבן צו טאָן. האָב איך זיך דערמאַנט וועגן זיין אַרבעט אין סאַפּירשטיינס ווערטערבוך און וועגן זיין אויסגעצייכנטן ליטעראַרישן יידיש און האָב אים איינגעלאָדן צו קומען קיין קיעוו, וואו ער

וועט קריגן וויפיל ליטעראַרישע אַרבעט ער וויל. ס'איז דורכגעגאַנגען אַ שטיקל צייט און איך האָב פון טעפערן באַקומען אַן ענטפער :

— ניין, ער וועט קיין קיעוו ניט פאַרן, ווייל דאַרטן „שטינקט צופיל מיט יידישער קולטור“... אַנשטאַט דעם האָט ער בעסער באַשלאָסן צו פאַרן קיין סאַראַטאָוו (אַ גרויסע שטאָט אויף דער וואַלגע), וואו ער האָפט אַריינצוטרעטן אין אוניווערסיטעט און שטודירן — אין סאַמע ברען פון בירגער־קריג — דאַרטן ראַמאַנישע (פראַנצויזישע, איטאַליענישע און שפּאַנישע) פּילאָלאָגיע...

שפּעטער, נאָכן סוף פון בירגער־קריג, איז טעפער דורכגעגאַנגען עט־לעכע פאַרוואַנדלונגען. אַ שטיקל צייט איז ער געווען אַ סאַוועטישער געריכט־באַמטער אין אַ רוסיש שטעטל. שפּעטער האָט ער פאַרלוירן די שטעלע, האָט זיך באַזעצט אין פּעטראַגראַד און האָט זיך דאַרטן געשמדט. און ניט נאָר געשמדט זיך, נאָר אַזוי דערגאַנגען די יאָרן דעם גלח, וואָס האָט אים אָפגעשמדט, מיט זיין שטענדיקן לויפן צו אים און מתווה (מיסוואַדע) זיין זיך דערהויפט אין זינדיקע מחשבות און ליידנשאַפטן, אַז דער גלח, וואָס פלעגט אַריינגיין אין הויז פון דער שרייבערין רחל ברכות (וועלכע האָט מיר דער־ציילט וועגן דעם) האָט זיך ביי איר געבעטן צו ווירקן אויף טעפערן, אַז ער זאָל זיך אָדער אויפהערן מתווה זיין, אָדער צוריק ווערן אַ „ייד“.

דעם לעצטן מאַל האָב איך געהערט (אַבער ניט געטראָפן זיך) פון טעפערן אין יאָר 1932 אין מאַסקווע. ער איז דאַרטן אַרומגעגאַנגען אָן אַ וועלכער עס איז באַשטימטער באַשעפטיקונג, פלעגט אָפזוכן יידיש־אַמע־ריקאַנישע געסט אין זייערע האַטעלן, צעפרעגן זיך ביי זיי וועגן זיינע ניין־יאַרקער באַקאַנטע און ספּעציעל וועגן די פרויען, וואָס ער האָט געטראָפן אין אַמעריקע, און פלעגט דערביי אַרויסשלעפן פון קעשענע אַ שטיקל ברויט, אָדער אַ ריבן און דעמאָנסטראַטיוו קייען עס, פאַרזיכערנדיק די אַמעריקאַנער געסט אין דער הויך, אַז דאָס איז, ווי גאַנץ רוסלאַנד לעבט איצט...

דער אַמאַליקער קאַליע טעפער, וואָס איז פאַרן יאָר 1905 געווען אַרומ־גערינגלט מיט אַ נעפל פון אַ לעגענדע, האָט אויף דער עלטער געפרוּאוּט זיין אַריגינעל אין דער ראַל פון אַ קאַנטר־עוואַלוציאַנער, אַבער די ראַל איז געווען אַזאַ נישטיקע, אַז קיינער האָט אים ניט געשענקט קיין אויפ־מערקזאַמקייט. ניט קאַנענדיק ווערן קיין פּאַוסט, האָט ער געפרוּאוּט ווערן אַ מעפיסטאָפּעל, אַבער געוואָרן איז ער בלויז אַ לאַפּיטוטל...

מיינע אוניווערסיטעטן אין אַדעס

די ערשטע פּאַר וואַכן, סוף נאַוועמבער און אָנהייב דעצעמבער 1905, וואָס כ'האָב פאַרבראַכט אין אַדעס בין איך געווען א „פרייער פּויגל“. מיינ אַרגאַניזאַציאָנעלע פאַרבינדונג מיט דער ס.ס. פּאַרטיי איז נאָך ניט געווען אַזוי שטאַרק, אַז איך זאָל פילן אַ פליכט תּיכּף צו שטעלן זיך אין איר רשות. פון דער אַנדער זייט איז די „גאַס“ געווען צו אינטערעסאַנט און אימפּעטיק אין יענע טעג, אַז איך זאָל זיך פון איר קאַנען אַפּרייסן.

די נאַכמיטאַגן פּלעג איך פאַרברענגען אין הויף און אין די אוידיטאָריעס פון דעם אַדעסער אוניווערסיטעט. כ'האָב זיך צוגעהערט און אָפט אויך באַ- טייליקט אין די דיסקוסיעס פון די פאַרשיידענע פּאַרטייען. די דיסקוסיעס צווישן די סאַציאַל-דעמאָקראַטן און די עס-ערן און נאָך מער די דיסקוסיעס צווישן די באַלשעוויקעס (לענינצעס אַדער איסקראָווצעס, ווי מען האָט זיי דעמאָלט אָפטער באַצייכנט) מיט די מענשעוויקעס זיינען אָנגעגאַנגען אומ- אויפהערלעך און האָבן — באַזונדערס נאָך דעם מאַסקווער דעצעמבער-אויפ- שטאַנד — אָנגענומען אַן אַלץ שאַרפּערן כאַראַקטער. מען האָט דיסקוטירט ווי בעסער צו אַרגאַניזירן די פּאָליטישע אַרבעטער-באַוועגונג, וואָס פאַר אַ כאַראַקטער עס דאַרפן טראָגן די יונגע פּראָפעסיאָנעלע פּאַראיינען (יוניאָנס), צי דאַרפן זיי זיין פּאָליטיש-פּאַרטייאישע, פּאָליטיש-אומפּאַרטייאישע, אַדער, ווי די עס-ערן האָבן געפּאָדערט, אינגאַנצן אומפּאָליטישע. מען האָט גערעדט וועגן רעוואָלוציאָנערע אויפשטאַנדן, וועגן דער מלוכה-דומע (פּאַרלאַמענט), וואָס די צאַרישע רעגירונג האָט צוגעזאָגט, וועגן דער אַגראַר-פּראָגע און דער פּאַררעטערישער ראַלע פון דער בורזשואַזיע.

פאַר מיר זיינען די אַלע דיסקוסיעס געווען אַן אמתער פּאָליטישער אוניווערסיטעט, אין וועלכן כ'האָב כּסדר עפעס געלערנט. די אַרבעטער- באַוועגונג, וועלכע איז פאַר מיר ביז דעמאָלט געווען אַ מין אידעאָלע אַב- סטראַקציע האָט אין מיינע באַגריפן שנעל באַקומען דעם כאַראַקטער פון אַ רעאַלקייט, וואָס האָט מיך צוגעצויגן און צו וועלכער כ'האָב געוואָלט געהערן. ניט געקוקט אויף דעם זיינען אַבער מיינע דעמאָלטיקע נאַציאָנאַליסטישע געפילן, וואָס האָבן מיך געבראַכט אין די ערשטע גרופּעס פון די ס.ס. (ציניסטיש-סאַציאַליסטיש) ניט אָפּגעשוואַכט געוואָרן, אַלץ וואָס כ'האָב געהערט אין די דיסקוסיעס צווישן מאַרקסיסטן און אַנטי-מאַרקסיסטן, אַלץ וואָס איך האָב זיך דעמאָלט אָנגעלייענט (און לייענען פּלעג איך דעמאָלט איבער די נעכט זייער אַ סך) האָט מיר דערמאַנט וועגן דעם, אַז יידן זיינען דאָך אַבער פּאַרט אויף גרויסע צרות, — אַבער קיינער פון די רעדנער פון די פּאַרשיידענע

פארטייען, צווישן וועלכע עס זיינען דווקא געווען א סך יידן, פרואווט אפילו ניט בארירן אדער פארענטפערן קיין פראגע וועגן יידן, — צי דערפאר ווייל דאס אינטערעסירט זיי ניט, צי דערפאר ווייל זיי ווייסן ניט וואס צו ענטפערן. איך אבער האב געגליבט, אז דער ריכטיקער ענטפער ליגט אין דער פארוואנדלונג פון יידן אין א טעריטאריעל פאלק אונטער א סאציאל-ליסטישער ארדנונג. נאר ווי דאס קאן פארקומען איז פאר מיר ניט געווען קלאר. און אזוי ווי קיין פארטיקע טעאריעס וועגן דעם האב איך ניט געפונען, האב איך זיי אליין פאר זיך געפרואווט שאפן.

מיר דאכט זיך, אז א גרויסע ראַלע אין מיין דעמאלטיקן אומרואיקן זוכן אן ענטפער אויף דער פראגע: וואס פארט וועט זיין מיט די יידן? און ווי קאן מען זיך דערשלאגן, אז יידן זאלן זיין א פאלק מיט פעלקער גלייך און זאלן אויפהערן צו זיין א כפר-הינדל אין די הענט פון יעדן מין רעאקציע? — האט געשפילט דאס, וואס כ'האב זיך ניט געקאנט אפרייסן פון דעם הויף פון דעם דעמאלטיקן אדעסער יידישן שפיטאל און פון די פאגראם-קרבות און זייערע פאמיליעס, וואס האבן זיך דארטן געפונען.

איך פלעג אהין קומען יעדן טאג און פארברענגען דארטן דעם גאנצן פארמיטאג. איך פלעג זיך צוהערן צו די דערציילונגען פון די געליטענע וועגן דעם פאגראם, און מיר איז ניט שווער געווען אזוי אריינצולעבן זיך אין דעם וואס זיי האבן דערציילט, אז כ'האב זיך געפילט ווי איינער פון זיי, און כסדר געמאנט ביי זיך אליין אן ענטפער: איז וואס זשע טוט מען פארט? א כאראקטעריסטישער פרט: די קרבות פון פאגראם, וואס האבן נאך געטראגן באנדאזשן אויף זייערע קערפערס, זיינען קיינמאל ניט מיד געווארן צו דערציילן ווי דער פאגראם איז פארגעקומען און ווי ער איז דערגאנגען צו זיי. אבער עפעס האב איך ניט געהערט ביי ס'רוב פון זיי אין זייערע דעמאלטיקע דערציילונגען קיין יאוש, קיין פארצווייפונג, קיין אפהענטליגקייט. פארקערט, זיי פלעגן באטאנען, אז די אמתע שולדיקע אין דעם פאגראם זיינען געווען ניט די קליינע כוליגאנישע באנדעס און אנגעשיכורטע פויערים און מעשטשאנעס, נאר די פאליציי און די צארישע אדמיניסטראציע. מען האט גערעדט מער וועגן דעם, ווי מען האט זיך געשטעלט קעגן די פאגראם-שטישקעס, איידער ווי מ'האט פון זיי געליטן (נאטירלעך, אויב מ'האט דערביי ניט פארלוירן עמיצן פון דער פאמיליע). מען האט אפט, אליין ניט באמערקנדיק, געמאכט פון דעם רעוואלוציאנערע אויספירן וועגן דער נויטיקייט אפ-צורעכענען זיך מיט דער פאליציי און מיט דער זעלבסטהערשאפט.

דידאזיקע שטימונג פון ניט-געפאלנקייט, פון גרייטקייט צו געבן א ווידערשטאנד און אפרעכענען זיך איז געווען אזא ברייט-פארשפרייטע, אז זי האט פארכאפט אפילו... די אדעסער גנבים. איינס פון די בלעטלעך, וואס כ'האב באמערקט די ערשטע טעג נאך מיין אָנקומען קיין אדעס איז געווען א גאנץ היפשע פראקלאמאציע, גוט אפגעדרוקט און אויסגעשטעלט, ווי ס'זעט אויס אין א גוטער דרוקעריי, וואס איז אויסגעקלעפט געווארן אויף א סך

אפישון-קאלאנעס און ווענט. די פראקלאמאציע איז געווען אונטערגעשריבן : „פאראייניקטע ארגאניזאציע פון די גנבים פון דער שטאט אדעס“. זי האט זיך אָנגעהויבן מיט אַ ווענדונג מיט עקסטרא-גרױסע אותיות : „צו די הערן כוליגאנעס, פאָגראַמשטיקעס און פּאָליציי!“ (אויף רוסיש, נאַטירלעך). ווייטער איז געגאַנגען אַ דערקלערונג, אַז די אַדעסער גנבים ווילן, אַז דער ברייטער עולם זאל וויסן, אַז קיינער פון די פּראָפּעסיאָנעלע גנבים האָט זיך ניט באַטייליקט אין דעם פּאָגראַם, ניט אין די רױבערייען ; אַז זײ, די גנבים, סימפּאַטיזירן שטאַרק מיט דער אַרעמער באַפּעלקערונג, וואָס האָט דערהויפּט געליטן פון דעם פּאָגראַם. און געענדיקט האָט זיך דער אויפרױף מיט אַ וואַרונג צו די „הערן כוליגאנעס, פּאָגראַמשטיקעס און פּאָליציי“, אַז דאָס וועט זײ אומזיסט ניט אַריבער און אַז „די גנבים פון דער שטאט אַדעס“, וועלן זיך „ווי געהעריק“ אַפּרעכענען מיט די, וואָס וועלן נאָך אַמאָל פּרױברין באַגיין אַזאַ פּאַרברעכן, זײ וועלן טײער באַצאלן פאַר דעם...

שפעטער, ווען איך האָב זיך אַקטיוו באַטייליקט אין אויפשטעלן אַ ברייטע זעלבשוין-אָרגאַניזאַציע אין אַדעס האָב איך זיך דערוואוסט (און בין ניט געווען איבערראַשט דערפון, ווייל כ'האָב שוין פריער געהאַט אַזאַ דערפאַרונג אין דער זעלבשוין פון ניקאָלאַיעוו), אַז געוויסע פּערזאָנען, וואָס זאָגן, אַז זײ זײנען דערצו באַפולמעכטיקט געוואָרן דורך פּאַרשיידענע גרופּעס פון אַדע-סער גנבים, זײנען געשטאַנען אין פּאַרבינדונג מיט דעם זעלבשוין-קאָמיטעט. אין דערזעלביקער צײט איז מיר אויך אויסגעקומען נאָכמער צו באַקענען זיך מיט דעם עלעמענט, וואָס האָט צוגעשטעלט די כוליגאנעס און פּאָגראַם-שטיקעס. מיר איז שוין אויסגעקומען צו דערמאָנען, אַז די אָרגאַניזאַציע פון צאַרישע כוליגאנעס אונטערן נאָמען „פּאַרבאַנד פון עכט-רוסישע לײט“ (מיר פלעגן זײ רופן צוליב קורצקײט „שוואַרץ-מאהניקעס“) האָט געהאַט אַ „טשאַינע“, אַ מין ביליקו רעסטאָראַן פונקט אַנטקעגן דעם אַדעסער „טאַל-טשאַק“, ניט ווייט פון יידישן שפיטאַל און פון דעם הויז, וואו איך האָב געוואוינט. האָט פּאַסירט אַז איך האָב אין אײנעם פון די ערשטע טעג פאַר-בלאַנדזשעט אין דער דאָזיקער „טשאַינע“ און האָב אויסגעפונען, אַז פאַר מײנע „גרױסע קאַפיטאַלן“, וואָס איך האָב דעמאָלט פאַרמאַגט, איז דער פּלאַץ געווען ווי אָנגעמאַסטן. פאַר דריי קאַפיקעס האָב איך געקאַנט קריגן טײ מיט אַ שטיק ברויט און הערינג ; פאַר 10 קאַפיקעס — אַ גאַנצן מיטאַג. אַי וואָס, די אַרומיקע כוליגאנעס ? איז ערשטנס האָבן זײ מיר ניט געשענקט קײן אויפּמערקזאַמקײט. — ניט דערקענט אין מיר, משמעות, אַ יידן, — און האָבן מיך ניט געטשעפעט. און צווייטנס האָבן זײ מערסטנס גערעדט וועגן זײערע ניט-וויכטיקע זאַכן, נאָר אַז זײ פלעגן זיך יאָ צעריידן וועגן צאַרישע מאַניפעסטאַציעס, צו וועלכע די פּאָליציי פלעגט זײ שיקן, און וועגן דעם ווי מען וועט זיך בײ אַ געלעגנהײט דאַרפן אַפּרעכענען מיט יידן, איז עס מיר ערשט געוואָרן „אינטערעסאַנט“.

הכלל, צווישן פאַרברענגען אַרום יידישן שפיטאַל די ערשטע העלפט

פון טאָג און אויף די פאַרזאַמלונגען און דיסקוסיעס אין אוניווערסיטעט די צווייטע העלפט, פלעג איך אין מיינע ערשטע פאַר וואָכן אין אָדעס פאַר־ברענגען יעדן טאָג די מיטאַג־שעה אין דער „טשאַינע“ פון „פאַראַיין פון עכט־רוסישע לייט“. אויב עמיצער האָט מיך דאַרטן באַמערקט בין איך זיכער, אַז ער האָט געמיינט, אַז ס'איז עמיצער פון זייער געזינדל.

שפעטער, אין פּרילינג, ווען ס'האַבן זיך ווידער גענומען טראַגן קלאַנגען וועגן אַ פּאַגראַם, וואָס די פּאָליציי גרייט לכבוד דער עפענונג פון די זיצונגען פון דער ערשטער דומע אין פעטערבורג, האָבן מיך מיינע חברים שוין געבעטן איך זאל מאַכן ספעציעלע „וויזיטן“ אין דעמדאָזיקן זאַמל־פּונקט פון די כולגאַנעס און זיי האָבן מיך דערפאַר אַפילו „געקרוינט“ מיט אַ ספּע־ציעלן נאָמען, וואָס האָט זיך געפּאַסט פאַר אַזאַ פּלאַץ...

אַרעסער גאַסן אין באַוועגונג

איך האָב אַמאָל געהאַט אַ באַקאַנטן, וועלכער האָט פאַרבראַכט עטלעכע חדשים אין פאַריו. דאָס איז געווען נאָך אין יענע צייטן, ווען אַ רייזע קיין אויסלאַנד איז נאָך געווען בערך אַ זעלטנִקייט און מענטשן, וואָס האָבן „אַליין מיט די אייגענע אויגן“ געזען פאַריו זיינען געווען נאָך זעלטענער. האָט זיך דער דאָזיקער באַקאַנטער מיינער צוריקגעקערט פון פאַריו אַהיים (אין ווילנע איז דאָס געווען) און ווען מיר האָבן אים געפרעגט ווי ס'איז אים געפעלן געוואָרן פאַריו און וואָס ער האָט זיך דאָרטן אָנגעזען, האָט ער זייער ערנסט געענטפערט: — אַ וואונדערלעכע שטאָט, זי האָט אַ פיינע בונדישע אָרגאַניזאַציע.

מער האָט ער וועגן פאַריו ניט געוואוסט צו דערציילן, ווייל ער האָט דאָרט מער ניט געזען און אפשר זיך ניט אינטערעסירט צו זען. ווען איך דערמאָן זיך איצט אָן יענעם פעריאָד אין אַדעס, בין איך כמעט אין דער זעלביקער לאַגע צו זאָגן:

— אַ וואונדערלעכע שטאָט איז דעמאָלט געווען אַדעס, — זי האָט געהאַט אַ פרעכטיקע אַרבעטער־באַוועגונג.

געוויס האָט די אַדעסער אַרבעטער־באַוועגונג מיט אירע פאַרשיידענע פאַרטייען, יוניאָנס און אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, ניט געשוועבט אין דער לופטן. זי האָט זיך אַנטוויקלט און עקזיסטירט אויף דעם קאָנקרעטן באַדן פון דער שיינער שטאָט אַדעס. און ווען מ'דערמאָנט זיך אין יענע צייטן, מוז מען זיך, נאַטירלעך, רערמאָנען וועגן אַדעס גופאַ.

עס געדענקט זיך די אַרעמע אַדעסער מאַלאַוואַנקע, — אַ לייענער, וואָס שטאַמט אַליין פון אַדעס האָט מיר צוגעשיקט אַ בריוו, וואו ער פאַרזיכערט, אַז די אַדעסער מאַלאַוואַנקע איז גאָר ניט געווען אַזוי אַרעם, פאַרוואַרלאָזט און שמוציק, ווי מען דערציילט. מעגלעך, אַז ער איז גערעכט. מעגלעך, אַז ער האָט זי געזען אין אַנדערע צייטן ווי איך, אַדער אַנדערע טיילן אירע, אין וועלכע איך בין דעמאָלט ניט אַריינגעדורנגען, — און אפשר איז די אַמאָליקע מאַלאַוואַנקע פאַרפוצט אין די אויגן פון אַן „עכטן אַדעסיט“ אין אַ ראַמאַנטישן שלייער. איך דערמאָן זיך אָבער פאַרט די מאַלאַוואַנקער אַרעמע גאַסן, אַרעמע באַפעלקערונג און בכלל די אַרעמקייט, וואָס האָט אַרויסגעשפאַרט פון די הייזער אויף די גאַסן און צווישן וועלכע מיר איז דעמאָלט אויסגעקומען צו לעבן און צו אַרבעטן.

עס דערמאָנט זיך, אין היפּוך צו דער אַרעמער מאַלאַוואַנקע, דער רייכער צענטער פון שטאָט, — די דעריבאַסאָויסקע הויפט־גאַס, וואָס האָט

געפירט צום און איה, ניט ווייט פון דער גרויסער שטאָטישער ביבליאָטעק און מוזיי, געווען באַקרוינט מיט דעם גרויסן ביוסט-דענקמאַל פון דעם גע- ניאלן רוסישן פּאָעט אַלעקסאַנדער פּושקין, וואָס האָט דאָרטן אין די 20ער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט פאַרבראַכט אַ צייט פון זיין פאַרשיקונג. אין אָנהייב פון דער דעריבאַטאָווסקער גאַס, וואו זי איז איבערגעשניטן געוואָרן דורך דער פּרעאַבראַזשענסקער האָט זיך געפונען דער „פּאַסאַזש“, — אַ גע- דעקטער דורכגאַנג מיט די רייכסטע אָדעסער געשעפטן פון ביידע זייטן. קיין איין אַנדער שטאָט אין דרום-אוקראַינע האָט ניט געהאַט אַזאַ פּאַסאַזש, און מען פּלעגט דעריבער רייזן וועגן אים אויסער אָדעס, ווי וועגן איינעם פון די „זיבן וועלט-וואונדער“...

עס דערמאָנט זיך דער אַראָפּגאַנג צום לאַנזשעראַן-ברעג פון ים דורך דעם לערמאַנטאַווער געסל צו דער „מאראזליעווער דאַטשע“ — אַ וואונדער- לעכער ווינקל אויפן סאַמע ברעג פון שוואַרצן ים. דער ברעג איז געווען געדיכט דורכגעשניטן מיט פעלזן סיי ביים צוגאַנג צום וואַסער, סיי טיפּער, אַז מען האָט געוואָלט האָט מען זיך דאָרטן געקאַנט אַפרוען, באַדן זיך און אפילו אויסבאַהאַלטן זיך, ווען זייער נויטיק, אָבער פאַר מיר איז דער דאָזיקער ברעג פאַרבונדן מיט אַנדערע זכרונות. עס דערמאָנט זיך דער וועג ביים ים צום „גרויסן פּאַנטאַן“ און צום „קליינעם פּאַנטאַן“ — וואוהין דער מיטלקלאַס פּלעגט אַרויספאַרן אויף זומער; די דייטשישע קאַלאָניע ליודסדאָרף, וועגן וועלכער מען פּלעגט דערציילן, אַז קיין רעוואָלוציאָנער, אָדער עמיצער וואָס איז ענלעך אויף אַ רעוואָלוציאָנער (אַ שוואַרץ העמדל איבער די הויזן, איבער- געבונדן מיט אַ קוטאַס) טאָר זיך דאָרטן ניט באַווייזן, ווייל מען איז צווישן די דאָרטיקע רייכע דייטשישע קולאַקעס ניט זיכער מיטן לעבן.

און עס דערמאָנט זיך אַן אַנדער אָדעסער שטאָט-טייל, פּערעסיפּ, דער פּלאַץ פון דער דעמאָלטיקער אָדעסער „גרויסער אינדוסטריע“ (די גרעסטע איז דאָרטן, דאַכט זיך, געווען וויינשטיינס מיל), און הינטער דער מיל דאָרטן אַ טיכל מיט שווימענדיקן אָפּפלוס פון די פאַבריקן, וואו עס פּלעגן זיך באַדן ניט נאָר קינדער, נאָר אָפט אויך דערוואַקסענע מענטשן, אַרומיקע אייג- וואוינער.

עס דערמאָנט זיך דער אַלעקסאַנדראָווער גאַרטן, וואָס איז אויך געווען ניט ווייט פון ים. דער גאַרטן איז געווען ניט קיין גרויסער, אָבער אַ שטאַרק פאַרוואַקסענער און מיר איז ניט איינמאַל אויסגעקומען ניט נאָר צו זיצן אין אים, נאָר אויך צו לויפן פון אים.

איך דערמאָן זיך די אַלע און נאָך אַ סך אַנדערע ערטער פון אָדעס, וועגן די דריי גאַסן, די פּאַליצייאַישע, די גריכישע און די יידישע, וואָס האָבן זיך איינגעשניטן אין דער פּרעאַבראַזשענסקער גאַס. מענטשן פּלעגן דאָרטן אויסמיידן דורכצוגיין; וועגן דער גאַס, וואו ס'האַט זיך געפונען די יבנה-שול (בית מדרש), און די תלמוד תורה, מיט וועלכער מענדעלי מוכר ספרים האָט דעמאָלט אָנגעפירט. די אַלע גאַסן און פּלעצער דערמאָנען זיך

אָבער ניט צוליב וועלכע עס איז זייערע אייגנשאַפטן און כאַראַקטער, נאָר פּונקט ווי דער דעמאָליטיקער אָדעסער אוניווערסיטעט און פּאַרט דערפּאַר, ווייל מיט זיי זיינען פּאַרבונדן זכּרונות וועגן דער דעמאָליטיקער באַוועגונג.

למשל: די רייכע דעריבאַסאָוסקע גאַס. גראָד אויף דער רייכער גאַס, וואָס איז שטענדיק געווען געדיכט אָנגעפּילט מיט מענטשן, האָבן מיר, ניט ווייט פּון דעם גרויסן אָדעסער „סאָלאָווצער טעאַטער“ געהאַט אונזער „בירזשע“. אונזער „בירזשע“, להיפּוך צו דער געלט-בירזשע פּון די ספּע-קולאַנטן, וואָס האָט זיך אויך געפּונען אויף דער דעריבאַסאָוסקער גאַס מיט פּאַנקאַניס גרויסער קאַפּע אַלס צענטער, איז געווען אַ קוואַרטאַל פּון גאַס, וואו די פּאַרשיידענע טוער פּון דער באַוועגונג פּלעגן זיך באַגעגענען. וואו מען פּלעגט אָפּריידן וואו ס'וועט זיין אַ זיצונג, צי אַ קרייז, וואָס מען דאַרף טאָן, וואָס פּאַר אַ פּלאַץ מען דאַרף אויסמיידן, א. א. ו. דעריבאַסאָוסקע איז געווען אַ זיכערער פּלאַץ פּאַר אַזאַ בירזשע, ווייל מ'איז געווען מער אָדער ווייניקער זיכער, אַז די פּאַליציי וועט אויף דער גאַס ניט מאַכן קיין „אַב-לאָועס“.

דער אַלעקסאַנדראָוסקער גאַרטן, ווידער, איז געווען אַן אַרט, וואו מען פּלעגט מאַכן זיצונגען פּון פּאַרשיידענע גרופּעס און קאָמיסיעס, ווען מען איז ניט געווען זיכער מיט אנדערע פּלעצער. דער גאַרטן האָט געהאַט אַ סך אַרויסגעגאַנגען, און ווען די פּאַליציי פּלעגט אים אָפּילו באַפּאַלן, האָט מען כּמעט שטענדיק געקאַנט אַרויסדרייען זיך פּון איר דורך די פּאַרשיידענע אַרויס-גאַנגען.

אויף איינער פּון די דריי נאָענטע און פּאַראַלעלע גאַסן, — איך געדענקט שוין ניט צי אויף דער פּאַליצייאישער, גריכישער אָדער יידישער, האָט זיך געפּונען אַ „באַרימטער“ פּאַליציי-צירקל, באַרימט מיט דעם מערדערלעכן שלאָגן און פּייניקן פּון רעוואָלוציאַנערן און בכלל אַרבעטער וואָס פּלעגן אַהין געבראכט ווערן. דער דאָזיקער פּאַליציי-צירקל האָט געהאַט אַזאַ „נאַ-מען“, אַז מען פּלעגט אויסמיידן פּאַרבייגיין ניט נאָר פּאַרביי אים, נאָר אויך איבער די שכנישע גאַסן, — ביז מען האָט דעם פּריסטאָו פּון דעמדאָזיקן פּאַליציי-צירקל ניט דערשאָסן אין מיטן גאַס.

אויף פּערעסיפּ, וואָס האָט געהאַט ווייניק יידן און אַ באַדייטנדיקע קריסט-לעכע אַרבעטער-באַפעלקערונג איז מיר אויסגעקומען אָפּט צו זיין, ווייל דאָרטן האָט זיך געפּונען אַ היפשע זעלבשוץ-אַפּטיילונג, וואָס איז באַשטאַנען כּמעט אויסשליסלעך פּון רוסישע אַרבעטער. דאָרטן האָבן זיך אויך געפּונען אונטערערדישע היילן, וועגן וועלכע מען פּלעגט דערציילן, אַז זיי ציען זיך מיילנווייז אונטער און הינטער דער שטאַט, און אַז אין זיי געפּינען זיך און וואוינען אָפּילו באַנדעס גנבים און קאַנטראַבאַנדיסטן. אין אייניקע פּון אַט-די-היילן — וואָס זיינען מסתּמא געווען זיכער פּון אַזעלכע „איינוואוינער“, — פּלעגן די פּאַרשיידענע גרופּעס פּון דער אָדעסער זעלבשוץ דורכפירן זייערע פּאַראַמלונגען און ל'ערנען זיך שייסן.

די יבנהער שול האָט געהאַט אַ באַזונדערן אינטערעס פאַר דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג אין אָדעס, באַזונדערס פאַר די פאַרשיידענע ציוניסטיש-סאָציאַליסטישע גרופּעס, ווי די ס.ס. און פּוּעלי-ציון, די דאָזיקע שול, מיט אַ גרויסן הויף אַרום איר איה, דאַכט זיך — יעדנפאַלס אין מיין צייט — געווען מער אַ פּלאַץ פאַר הייסע דיסקוסיעס צווישן ציוניסטן און סאָציאַליסטן און פּילייכט נאָך מער צווישן די פאַרשיידענע מינים ציוניסטן גופּא, איידער אַ פּלאַץ פון תּפּילות. מען האָט דאַרטן אויך געדאַוונט, געוויס. אָבער בעת די שול פּלעגט איבערווייניק זיין כּמעט ליידיק פון דאַוונער, איז דער הויף געווען אָפט איבערגעפּאַקט מיט ניט-דאַוונער, וואָס האָבן זיך אויף אַן „כּט-יידישן“ אופן געקאַכט און געטומלט און דיסקוטירט וועגן דער „אייביקער“ יידישער פּראַגע, אָדער פּראַגעס. אַהין פּלעגן געוויינלעך געשיקט ווערן אייניקע פון די מער-אַנטוויקלטע און סאָלידערע יידישע אַרבעטער, וואָס זיינען געקומען פון די קליינע שטעטלעך און האָבן אַליין געהאַט אַ רעליגיעזע פאַרגאַנגענ-הייט. די דיסקוסיעס צווישן זיי און די פאַרשיידענע ציוניסטן, באַזונדערס דער יוגנט זיינען אָפט טאַקע געווען מער היציק, איידער אויפקלערנדיק און איבערצייגנדיק, אָבער זיי האָבן געבראַכט זייער נוצן.

* * *

ווען איך דערמאָן די אַלע ערטער, וואו מיטגלידער און טוער פון דער דעמאָלטיקער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג אין אָדעס פּלעגן זיך צו-נויפקומען, מיין איך דערמיט ניט צו זאָגן, אַז די באַוועגונג איז צו יענער צייט, אין סוף 1905 און אין דער ערשטער העלפט פון 1906 געווען „היימלאַז“ און האָט ניט געהאַט קיין אייגענע צענטערן. די דאָזיקע צענטערן זיינען געווען אין דער פּאַרם פון „מאַלאַטשנעס“ (מילכיקע רעסטאָראַנען אָדער קאַפּע-הייזער). די ס.ס. למשל, האָבן געהאַט זייער צענטראַלע „מאַלאַטשנע“ אויף יעקאַטערינינסקער גאַס, ניט ווייט פון גרויס אַרנאָטסקע. פון פּאַרנט איז דאָס געווען אַ רעסטאָראַנדל, וואו מען האָט געטרונקען טיי, קאַווע, אָדער מילך און געקאַנט פּאַרבייסן, אָבער הינטער דעם פּאָדערשטן צימער האָבן זיך געפונען אַ ריי צימערן, וואָס זיינען כּמעט שטענדיק געווען אַנגעפּילט מיט מענטשן. אין זיי זיינען (אין די טעג, ווען די פּאָליציי האָט ניט גע-ווילדעוועט) פאַרגעקומען זיצונגען פון די פאַרשיידענע קאָמיסיעס און פון דער סכּאָדקע (אַ קאָמיסיע, וואָס איז באַשטאַנען פון פּאַרטעטער פון אַלע קאָמיסיעס און גרופּעס); דאַרטן האָט מען אַנגעפּירט מיט קרייזלעך, געגעבן לעקציעס, געלייענט און דערקלערט די פּאָליטישע ניס פון צייטונגען, א. א. ו. אַט אַזאַ געדענקט זיך מיר די דעמאָלטיקע אָדעס פון סוף 1905 און 1906. אַ וואונדערלעכע שטאַט מיט אַ בריוונדיקער אַרבעטער-באַוועגונג!

יידישע אַרבעטער-טוער

אין אַ פּאָר וואָסן אַרום נאָך מיין קומען קיין אַדעס, האָב איך זיך שוין דערפילט דאָרטן ניט ווי אַ צופעליקער דורכפּאַרער אַדער גאַסט, נאָר ווי אַ תּושב, וואָס האָט פּליכטן בנוגע דער אַרטיקער באַוועגונג. כ'האָב זיך דעריבער געמאָלדן צו „נאַטשאַלסטוואָ“, דאָס הייסט צו די פירער פון דער דער.ס.ס. ייִשער אַרגאַניזאַציע צו וועלכער איך האָב באַלאַנגט.

ס'איז אַ מאַדנע זאַך, ווען איך דערמאָן איצט דעם נאָמען „דער.ס.ס.“, דעם נאָמען פון דער אַרגאַניזאַציע, מיט וועלכער איך בין יאָרנלאַנג געווען פאַר-בונדן און וועלכע האָט פאַר מיר דעמאָלט פאַרקערפערט מיינע אידיען און שטרעבונגען, רייסט זיך ניט ווילנדיק אַריין די ביטערע דעריבערונג וועגן אַן אַנדער „דער.ס.ס.“-נאָמען, — פון דער שרעקלעכער נאַצישער אַרגאַניזאַציע, דורך וועלכער היטלער איז געקומען צו דער מאַכט. פּונקט אזוי קלינגט אַפּ מיט אומאַנגענעמען סקריפּ אין אויער דער נאָמען „בונד“. וויל דער „נאַצי-בונד“ פון די שפעטערדיקע יאָרן (אין אַמעריקע), האָט דעם נאָמען פאַרמיאַוסט און אים געמאַכט פאַר אַ סימבאָל פון אַנטיסעמיטישער בידער-טרעכטיקייט.

די נעמען גופא, וואָס האָבן אַמאָל געהערט צו ערלעכע ייִדישע אַרגאַ-ניזאַציעס, רעוואָלוציאָנערע אויף זייער שטייגער, זיינען, נאַטירלעך, ניט שולדיק אין דעם אומגליקלעכן צופאַל, וואָס די נאַציס האָבן מיט יאָרן שפעטער זיך באַנוצט מיט ענלעכע נעמען. אָבער דאָס ענדערט ניט די לאַגע, און ווען איך דערמאָן זיך די אַלט-באַקאַנטע נעמען פיל איך, ווי ס'וואַלט נויטיק געווען צו דערקלערן דעם היינטיקן לייענער, אַז ער זאָל זיי חלילה ניט פאַרמישן מיט די שפעטערדיקע נאַצישע פאַרקערפערונגען פון שאַנד און אומגליק.

לאַמיר דאָ אַגב צוגעבן, אַז אַפילו אין יענע יונגע יאָרן האָב איך און אַ צאָל פון מיינע דעמאָלטדיקע יונגע חברים ניט ליב געהאַט דעם נאָמען „דער.ס.ס.“ און האָב ביי אַ צאָל געלעגנהייטן געפרואווט דורכפירן, אַז די אַרגאַ-ניזאַציע זאָל בייטן דעם נאָמען אויף אַ מער פאַסיקן, וואָרום דער אמת איז, אז דער נאָמען דער.ס.ס. איז געווען אַ פאַרפירערישער. די ראשי תיבות „דער.ס.ס.“ זיינען אין גרונט געווען ניט קיין ייִדישע, נאָר רוסישע. זיי זיינען געווען די ערשטע אותיות פון דעם רוסישן נאָמען „סיאַניסטי-סאַציאַליסטי“. דעם דאָזיקן נאָמען האָט די פאַרטיי אַנגענומען ביי איר גרינדונג סוף 1904, לויטן פאַרשלאַג פון נחמן סירקין, איינער פון אירע גרינדער. די אַנדערע גרינדער פון דער פאַרטיי, ווי מ. ליטוואַקאָוו, ד. לואוויטש-דאָוידאָוויטש און באַ-

זונדערס ווילי לאצקי-בארטאלדי, וועלכער איז געווען א גרויסער חסיד פון נחמן סירקיינעו, האבן דעם נאָמען אָנגענומען, כדי צו שאַפן אַ מין היסטאָרישן „המשך“ מיט דעם נאָמען ציוניסטן-סאָציאַליסטן, וואָס סירקין האָט צום ערשטן מאל באַנוצט, דאָכט זיך, אין יאָר 1900, אין זיינע אַרויס-טרעטונגען קעגן דעם ברושואַן ציוניזם.

פאַקטיש אָבער זיינען שוין די, וואָס האָבן אַרגאַניזירט די ס.ס. פאַרטיי סוף 1904, ניט געווען קיין ציוניסטן. זייער „שייכות“ מיטן ציוניזם האָט זיך אויסגעדריקט דערהויפּט אין אַ פאַרביטענעם קאַמף קעגן ציוניזם. זיי האָבן קיינמאל ניט אויפּגעהערט צו קריטיקירן און באַקעמפן די פאַרשידענע ציוני-סטישע און פּועלי-ציוניסטישע גרופּעס, באַזונדערס די באַראַכאָוו-„טעאָריע“, אַז די יידישע סאָציאַליסטישע באַוועגונג מוז „סטיכיש“ (אויטאָמאַטיש) פירן דווקא קיין ציון און אַז בלויז אין ארץ ישראל וועלן די יידישע אַרבעטער קאָנען שאַפן אַ „נאַרמאַלע“ סאָציאַליסטישע באַוועגונג און קאָנען בויען דעם סאָציאַליזם.

מיר איז שוין אויסגעקומען אין אַ פריערדיקן קאַפיטל אַנצואווייזן, אַז די יונגע יידישע אַרבעטער און אינטעליגענץ, וואָס האָבן אויסגעבילדעט די ערשטע ס.ס. יידישע אַרגאַניזאַציעס האָבן זיך אַליין גערעכנט, — האָבן יעדנפאַלס געוואַלט זיין „כשר“ מאַרקסיסטן. זיי זיינען דעריבער געווען שאַרפע קעגנער פון דער אַנטי-מאַרקסיסטישער אידעאָלאָגיע פון די דעמאָלט-דיקע עסערן (סאָציאַליסטן-רעוואָלוציאָנערן) און האָבן אויף אַזוי פיל זיך אידענטיפיצירט מיט דער דעמאָלטיקער פראַגראַם פון דער רוסלענדישער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע און דווקא מיט איר לינקן פליגל, אַז זיי האָבן דעם בונד, מיט וועלכן זיי האָבן געפירט אַ כסדרדיקע מלחמה, קריטיקירט פון אַ סאָציאַל-דעמאָקראַטישן שטאַנדפונקט מיט די פאַרטיקע אַרגומענטן פון דער רוסלענדישער סאָציאַל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי, פון די איסקראָוועס.

וואו די דעמאָלטיקע ס.ס. זיינען זיך צעגאַנגען מיט דער רוסלענדישער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע איז עס געווען אין דער יידישער פראַגע. די ס.ס. האָבן געהאַלטן, אַז אַ יידישע פראַגע, דערהויפּט אין די מזרח-אייראָפּעאישע לענדער עקזיסטירט און מען טאָר זי ניט איגנאָרירן; אַז דאָס איז ניט נאָר אַ פראַגע וועגן פּאָליטישער רעכטלאָזיקייט און אַנטיסעמיטיזם, נאָר אַ סאָ-ציאַל-עקאָנאָמישע פראַגע; אַז די יידישע מאַסן זוכן „אינסטינקטיוו“ צו לייען די דאָזיקע פראַגע דורך אַ מאַסן-עמיגראַציע, און אַז די יידישע פראַגע קאָן פולשטענדיק געלייזט ווערן נאָר דעמאָלט, ווען די יידן וועלן ווערן אַ טערי-טאָריעלע נאַציע, דאָס הייסט, אַ מערהייט אויף אַ וועלכער עס איז טערי-טאָריע.

עס איז, נאַטירלעך, אמת, אַז ניט געקוקט אויף דער דאָזיקער „מאַרקס-אַרטיקער“ פאַרמולירונג איז די ס.ס. אידעאָלאָגיע אין עצם געווען אַ קליינביר-גערלעך-נאַציאָנאַליסטישע, ווייל אנערקענענדיק די סאָציאַל-דעמאָקראַטישע אידעאָלאָגיע און פראַגראַם „בכלל“ האָבן די ס.ס. אָפּגעגעבן זייער טעאָרעטישע

הויפט־ענערגיע דער באַגרינדונג פֿון זייער ספעציפישער פראַגראַם פֿון לייזונג פֿון דער יידן־פראַגע, וואָס האָט מער אַפּעלירט צו דער קליינבירגערלעכער אינטעליגענץ, איידער צו די אַרבעטער. אָבער דער סאָציאַליסטישער געוויסן פֿון די ס״ס איז באַפֿרידיקט געוואָרן דורך דעם, וואָס מיט זייער ספעציפישער פֿאַרם פֿון דער לייזונג פֿון דער יידן־פראַגע האָבן זיי זיך פֿאַרנומען בלויז טעאָרעטיש, נאָר אין דיסקוסיעס צווישן זיך, אָדער מיט דעם בונד. פראַקטיש אָבער זיינען זיי געווען מיט לייב און לעבן פֿאַרנומען אין דער רעוואָלוציאַנע־רער סאָציאַליסטישער אַרבעטער־באַוועגונג, האָבן אַרגאַניזירט יוניאָנס און אַנדערע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס, געהאַפֿן און דורכגעפֿירט סטרייקס, אָרגאַניזירט און באַטייליקט זיך אין די אַלגעמיינע רעוואָלוציאַנערע אַרבעטער־אַרויסטרעטונגען, געשטיצט און געזוכט דורכצופֿירן אין דער פראַקטיק די פֿלענער און די פראַגראַם פֿון דער רוסלענדישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פֿאַרטיי, און געליטן פֿון פֿאַרפֿאַלגונגען, אַרעסטן, טורמע און פֿאַרשיקונגען פֿונקט ווי אַלע אַנדערע סאָציאַליסטישע קעמפֿער. וואָס איז שייך דער „טעאָריע“ וועגן אַ טעריטאָריע וואו עס איז און ווען עס איז, וואו די יידישע פראַגע דאַרף „פּולשטענדיק“ געלייזט ווערן, — איז די פראַקטישע פֿאַרוויק־לעכונג פֿון דעם פֿונקט קיינמאַל ניט געווען אינגאַנצן קלאַר ניט נאָר פֿאַר די נאַכפֿאַלגער, נאָר אויך פֿאַר די אַנפֿירער פֿון די ס״ס. זיי האָבן מער גע־גלויבט אין דער נויטיגקייט פֿון אַזאַ לייזונג, ווי איבערצייגט אין איר מעג־לעכקייט. דער נאָמען ס״ס איז דעריבער געווען אַ פֿאַרעלטערטער, אַ ניט־ריכטיקער און פֿאַרפֿירערישער.

**

צו יענער צייט יעדנפֿאַלס, אַזוי לאַנג ווי די רוסלענדישע רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג, וואָס האָט דערגרייכט איר הויכפֿונקט אין אָקטאָבער 1905, איז נאָך ניט אינגאַנצן דערשטיקט געוואָרן אַלס מאַסן־באַוועגונג (דאָס איז גע־קומען שפעטער, אין יאָר 1908) האָבן די ס״ס־אָוועס אַקטיוו זיך באַטייליקט אין דער בריווינדיקער אַרבעטער־באַוועגונג. אָדעס איז ניט געווען קיין אויס־נאַם, די ס״ס האָבן אין אָדעס פֿאַרמאַגט אַ היפשע צאָל אינטעליגענטן און ענערגישע, פּיאַקע אַרבעטער־טוער. צווישן די דעמאָלטדיקע אַנפֿירער פֿון די ס״ס אין אָדעס געדענק איך: די ברידער מאַיסע און דאָויד געפּשטיין, ד. לואוויטש־דאָוידאָוויטש, הענרי (אָדער איסאַק) קוריציקי, מאַרק טומאַרקין, סאַשאַ און זשאַרזש זבאַראָווסקי, דוד באַטורינסקי, חיים קאַראַטקאָו און אַ צאָל אַנדערע. פֿון די אַרבעטער, וואָס האָבן געשפּילט אַ פּירנדיקע ראָלע אין דער אַרגאַניזאַציע געדענקען זיך די נעמען פֿון זלמן דער ערשטער (אָדער זלמן קאַראַבאַטשניק), זלמן דער צווייטער (אַ שניידער), סאַמאָילאָ (אַ שניידער), נאַהום (אַ פֿאַטאַגראַפֿער), קאַטיאַ (אַ פּודלאַמאַכערין), דער גרויסער באַריס (אַ האַפֿן־אַרבעטער), באַריס דער קליינער (אַ מעכאַניקער) און אַנדערע. מאַיסע געפּשטיין איז געווען אַ יונגער אַדוואָקאַט (לאַיער), און האָט געהאַט אַ נויגונג צו שרייבן, אָבער אין דער צייט פֿון דער רעאַקציע איז

ער פאַרשוואונדן פון דער אַרבעטער-באַוועגונג און בכלל פון געזעלשאַפטלעכן לעבן, זיין יינגערער ברודער, דאָויד, אַ סטודענט, האָט, פאַרקערט, אַזוי זיך פאַרבונדן מיט דער אַלגעמיינער אַרבעטער-באַוועגונג, אַז ער איז שפּעטער אַוועק קיין באַקו, האָט זיך אַקטיוו באַטייליקט אין דער דאָרטיקער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער (באַלשעוויסטישער) אַרגאַניזאַציע און איז צו דער צייט פון דער רעוואָלוציע פון 1917 געווען דער רעדאַקטאָר פון דער וויכטיקסטער קאָוקאַזער באַלשעוויסטישער צייטונג „באַקניסקי ראַבאַטשי“.

דוד לוואָוויטש-דאָוידאָוויטש (אָדער „דאָוואַ“, ווי ער איז געווען באַקאַנט צווישן די חברים), צו יענער צייט נאָך אַ סטודענט, האָט געשטאַמט פון ראַסטאַוו-אויפן-דאָן, האָט זיך קיינמאַל נישט אויסגעלערנט פריי צו ריידן, אָדער צו שרייבן יידיש, אָבער איז שפּעטער אינגאַנצן אַוועק אין ריין-יידישער אַרבעט, און האָט זיך זינט דער ערשטער וועלט-מלחמה ביז זיין טויט (אין 1948 אָדער 1949) אינגאַנצן אָפּגעגעבן מיט דער אַרבעט און אָנפירונג פון דער „אַרט“ אַרגאַניזאַציע, פריער אין רוסלאַנד און דערנאָך אויף אַן אינטערנאַציאָנאַלן מאַכשטאַב, היים קאָראַבקאָו און דאָויד באַטורינסקי זיינען נאָך דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע פון 1917 געוואָרן סאָוועטישע עקאָנאָמיסטן, און די ברידער זבאַראָווסקי האָבן געאַרבעט אין סאָוועטישע כעמישע לאַבאָראַטאָריעס, מאַרק טומאַרקין, אַ סטודענט און אַ זון פון אַ קעשעניעווער באַנקיר, האָט זיך אין די יאָרן פון רעאַקציע אומגעקערט צו זיין שורש און איז, דאַכט זיך, אַליין געוואָרן אַ באַנקיר.

פון די אַקטיווע אַרבעטער, וואָס האָבן זיך דעמאָלט באַטייליקט אין דער אָנפירונג פון דער אָדעסער ס-ס אַרגאַניזאַציע זיינען זלמן דער ערשטער, באַריס דער קליינער, קאַטיאַ און נאָך אייניקע מיט דער צייט אַוועק קיין אַמעריקע, וואו אייניקע פון זיי לעבן נאָך איצט און זיינען אַקטיוו אין דער פראַגרעסיווער אַרבעטער-באַוועגונג. נחום דער פּאַטאַגראַפּער איז נאָך אַ צאָל אַרעסטן און אַרויסשיקונגען פאַרבליבן אין אָדעס, איז דאָרטן געוואָרן איינער פון די וויכטיקסטע טוער אין די יוניאָנס און אין יאָר 1926 האָבן אידן געהערט וועגן אים ווי וועגן דעם סעקרעטאַר פון דער צענטראַלע פון די פראַפעסיאָנעלע פאַראיינען (יוניאָנס) אין אָדעס.

סאַמאָילאָ דער שניידער איז אין 1906 אַוועק פון אָדעס קיין קרים, — דאַכט זיך אין פעאַדאַסיע, — און איך האָב געהערט, אַז ער איז דאָרטן אומגעקומען ביי אַ באַוואָפנטן צוזאַמענשטויס מיט דער פאַליציי, אַט-דאָס איז געווען דער מין מענטשן, וואָס זיינען דעמאָלט, סוף 1905, געשטאַנען אין שפיץ פון דער ס-ס אַרגאַניזאַציע אין אָדעס, — אַ צאָל פון זיי זיינען מיט דער צייט אויסגעוואקסן אין וויכטיקע טוער אין יידישן לעבן בכלל און אין דער אַרבעטער-באַוועגונג.

די ערשטע טריט

מיין אָדעסער „נאַטשאַלסטווע“, דאָס הייסט די מיטגלידער פון דעם אָדעסער קאָמיטעט פון דער אַרגאַניזאַציע, צו וועלכער איך האָב זיך ענדלעך געמאַלדן, האָבן מיך אויפגענומען זייער פריינטלעך, זייער חבריש און אויס-געדריקט זייער צופרידנקייט, וואָס איך בין גרייט צו שטעלן זיך צו דער „אַרבעט“. מיט די מערסטע פון זיי האָב איך זיך געקענט פון פריער, דורך דער זעלבשוץ-אַרבעט, מיט אייניקע האָב איך זיך געטראָפן אויף די פאַר-זאַמלונגען אין אָדעסער אוניווערסיטעט.

איך בין געווען גאַנץ היפש פאַרוואונדערט, ווען די מיטגלידער פון קאָמיטעט האָבן אויסגעדריקט זייער „איבערראַשונג“, וואָס איך קאָן עפנט-לעך ריידן אַזאַ „גוטן יידיש“ (אונזער געשפרעך איז „נאַטירלעך“ פאַרגע-קומען אויף רוסיש, וואָרעם זעלטן וואָס פאַר אַ יידישער אינטעליגענט, אָדער האַלב-אינטעליגענט, אַפילו אַזאַ, וואָס האָט ביי זיך אינדערהיים גערעדט יידיש, האָט „רייזיקרט“ צו ריידן אין עפנטלעכע פלעצער און ווער רעדט נאָך פון דער פלאַטפארמע אויף יידיש — „נאַ זשאַרגאַניע“, האָט עס דעמאָלט געהייסן).

מאַלט אייך, מיין יידיש איז דעמאָלט געווען „פון די, וואָס מען פרעגט זיך נאָך אויף זיי“, דער טיפישער אָדעסער-ניקאָלאַיעווער יידיש, אין וועלכן אויב ניט יעדעס צווייטע, איז יעדעס דריטע וואָרט געווען רוסיש, ספעציעל אויב עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן געזעלשאַפטלעכע, אָדער קולטור-ענינים. די, וואָס האָבן גערעדט דעמאָזיקן „זשאַרגאַן“, האָבן אַליין געפילט, אַז ס'איז ניט קיין זייער געהויבענע שפראַך און פלעגן אין דער עפנטלעכקייט אויס-מיידן צו ריידן אין איר. אויב איך האָב יאָ „געהאַלטן רעדעס“ אין דעמאָזיקן יידיש איז עס געווען בלויז דערפאַר, ווייל איך האָב אין די פאַר-אַקטאַבער טעג אין אומאַן אַליין ניט באַמערקט, ווי אַזוי כ'האַב אָנגעהויבן צו ריידן יידיש צו אַן עולם. וואָס האָט דעם ערגסטן יידיש פאַרט פאַרשטאַנען בעסער, ווי דעם בעסטן רוסיש.

יעדנפאַלס, די פירנדיקע חברים אין אָדעס זיינען געווען זייער צופרידן, וואָס זיי האָבן אין מיר אַ מענטשן, וואָס קאָן עפנטלעך ריידן יידיש, און זיי האָבן שוין געהאַט פאַר מיר אַ פאַרטיקן פלאַן: איך זאַל אַוועקפאַרן אַרבעטן אין באַלטע.

— פאַרוואָס עפעס אין באַלטע?

— ווייל באַלטע איז אַ יידישע שטאָט, די באַפעלקערונג רעדט דאָרטן

מער יידיש ווי אין אַדעס און אין באַלטע דאַרף מען דערפאַר אַזאָ מענטשן ווי איך.

— און אין אַדעס דאַרף מען מיך, הייטט עס, ניט ?
 — אין אַדעס — ווייניקער ווי אין באַלטע, ווארום אין אַדעס רעדט מען ניט אין די אַרגאַניזאַציעס קיין יידיש, דאָ קאָן מען זייער גוט אויסקומען נאָר מיט רוסיש.

איך האָב אָבער ניט געהאַט דעם מינדסטן חשק צו פאַרן קיין באַלטע. איך בין געקומען קיין אַדעס, ווייל איך האָב געוואָלט זיין אין אַדעס און אַרבעטן דאַרטן.

האַבן מיר די פירער פון דער אַרגאַניזאַציע דערקלערט, אַז כאָטש זיי פאַרשטייען מיך און וואָלטן, נאַטירלעך, גאָר ניט געהאַט קעגן מיין אַרבעט אין אַדעס, קאָן איך אָבער אין אַדעס ניט בלייבן, ווייל די אַרגאַניזאַציע וועט מיך דאָ ניט קאָנען אויסנוצן, זי האָט פשוט ניט קיין פּלאַץ פאַר מיר דאָ...
 — פאַרוואָס ?

האַבן זיי מיר געמאַכט אַזאָ חשבון: אין קאָמיטעט קאָן מען מיך ניט אַרייננעמען, ווייל דער קאָמיטעט איז אַן אויסגעקליבענער דורך דער "סכאָד" קע". אין דער סכאָדקע ווידער קאָן איך אויך ניט אַריין, ווייל אין איר זיינען פאַרטראָטן ניט קיין איינצלע חברים, נאָר פאַרטרעטער פון אַרבעטער-גרוּפּעס, קרייזלעך, פּראָפּעסיאָנעלע פאַראיינען (יוניאָנס) א. א. וו., מיט וועלכע איך בין, נאַטירלעך, נאָך ניט פאַרבונדן, געבן מיר אַ ספּעציעלע אַרבעט אַלס אַרגאַניזאַטאָר, אַדער פּראָפּאגאַנדיסט, קאָן מען ניט, ווייל אַדעס האָט גענוג אַזעלכע טוער. מיט איין וואָרט: די גלייכסטע זאך איז, אַז איך זאָל פאַרן קיין באַלטע...

בקיזור: איך בין קיין באַלטע ניט געפאַרן און בין פאַרבליבן אין אַדעס. אמת, דאָס איז אפשר געווען ניט אַזוי דיסציפלינירט פון מיין זייט, אָבער דער ווילן צו פאַרבלייבן אין אַדעס (איך האָב צוליב דעם געהאַט אויסער אַלגעמיינע, אויך ספּעציעלע, פּערזענלעכע אורזאָכן) איז, ווי עס זעט אויס, געווען ביי מיר שטאַרקער ווי די דיסציפלין, און איך בין פאַרבליבן אין אַדעס.

דאָס פאַרבלייבן אין אַדעס אויף דער אייגענער פאַראנטוואָרטלעכקייט איז, פאַרשטייט זיך, געווען פאַרבונדן מיט צוויי פּראָגעס: ערשטנס, וואו נעמט מען די פאַר גראַשן (הגם קיין סך האָב איך ניט געדאַרפט) צו בלייבן אין אַדעס? און צווייטנס, מיט וואָס פאַר אַ געזעלשאַפּטלעכער אַרבעט פאַר-נעמט מען זיך, ווען מיין אַרגאַניזאַציע דאַרף מיך דאָ ניט ?

איז די ערשטע פּראָגע ווי דורך אַ צופאַל געלייזט געוואָרן דורך דעם, וואָס איך האָב ניט טראַכטנדיק צי קאָן איך שרייבן פאַר אַ צייטונג אַדער ניט, גענומען שרייבן און זיך אָנגעהויבן דרוקן. אין אַדעס האָט דעמאָלט (צום סוף 1905) אָנגעהויבן אַרויסגיין אַ לעגאַלע מאַרקסיסטישע צייטונג אונטערן נאָמען "קאָמערטשעסקאַיאַ ראַטיאַ". איינער פון די אַרויסגעבער (צי פון די

רעדאקטאָרן) פון דער צייטונג איז געווען מיינער אַ באַקאַנטער, מיט וועלכן כ'האַב זיך באַקענט אויף די פאַרזאַמלונגען אין אַדעסער אוניווערסיטעט. דערוויסנדיק זיך, אז איך פארברענג אַפט ארום דעם אַדעסער יידישן שפּיטאַל צווישן די פאַגראַם־געליטענע, האָט ער מיר פאַרגעשלאָגן אַנצושרייבן פאַר דער צייטונג אַן אַרטיקל. איך בין ניט געווען פּויל אויף דער פען, אָנגע־שריבן צוויי אַרטיקלען און ביידע אַרטיקלען זיינען טאַקע באַלד אָפּגעדרוקט געוואָרן. אויב אַזוי, האָב איך שוין אָנגעשריבן אַן אַרטיקל וועגן דער „טשאַינע“ פון דעם כול־גאַנצן „פאַראַיין פון עכט־רוסישע לייט“, וואו כ'פּלעג אַריינקומען איבערבייסן. דער אַרטיקל איז אויך אָפּגעדרוקט געוואָרן. דערנאָך האָב איך אָנגעשריבן אַ פאַר אַרטיקלען וועגן דער יידישער עמיגראַציע, וואָס האָט דעמאָלט זיך שטאַרק אַ הייב געטאָן. די אַרטיקלען האָב איך, אמת, געדאַרפט שטאַרק איבעראַרבעטן, אָבער זיי זיינען סוף כל סוף אויך געדרוקט געוואָרן. איידער די צייטונג האָט זיך פאַרמאַכט (אַרום אַפּריל־מאַי 1906) האָב איך אין איר אָפּגעדרוקט אַ צענדליק, צי מער אַרטיקלען און האָב זיך צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן דערפילט פאַר אַ כמעט רעגולערן זשורנאַל־ליסט, ווייל מען האָט מיר פאַר די אַרטיקלען באַצאָלט. אמת, ניט קיין סך, — אָבער ווער האָט דען געדאַרפט אין יענע צייטן אַ סך? ווען ס'האַט געקלעקט צו באַצאָלן פאַר מיין צימער און אויף אַ מינימום פון עסן, איז עס געווען גענוג.

שפּעטער האָט זיך אין אַדעס געעפנט אַ יידישע וואַכנבלאַט (אין רוסיש) אונטערן נאָמען „יעוורעסקי גאַלאַס“. דער רעדאקטאָר פון דעם וואַכנבלאַט איז געווען אַ געוויסער פאַפּערנאָ, אַ טעריטאָריאַליסט. ער האָט מיר פאַר־געשלאָגן אַנצושרייבן פאַר אים אַ פאַר אַרטיקלען וועגן קאַלאָניזאַציע (פּראַ־געס, וואָס האָבן דעמאָלט זייער אינטערעסירט סיי די טעריטאָריאַליסטן, סיי די ס'ס, וועלכע זיינען געווען סאַציאַליסטישע טעריטאָריאַליסטן). איך האָב געקראָגן אין ביבליאָטעק אַ פאַר ביכער וועגן דער קאַלאָניזאַציע פון די „דוכאַבאַרן“ (אַ רוסישע רעליגיעזע סעקטע) אין קאַנאַדע און האָב אויף דעם גרונט אָנגעשריבן אַ האַלבן טויף אַרטיקלען וועגן דעם ווי זיי האָבן דורכגעפירט זייער קאַלאָניזאַציע. פאַר די דאָזיקע אַרטיקלען האָב איך באַ־קומען די „קאַלאָסאַלע סומע“ פון 50 רובל, וועלכע זיינען דעמאָלט פאַר מיר באמת געווען אַ גאַנצער אוצר.

און אַט אַזוי צווישן „קאַמערטשעסקאַיאַ ראַסיאַ“ און „יעוורעסקי גאַלאַס“ האָב איך אָנגעהויבן ווערן אַ זשורנאַליסט, וואָס „מאַכט אַ לעבן“ פון שרייבן. און ווען די פאַרדינסטן פון דעם האָבן ניט געקלעקט אויף דער גאַנצער הוצאה, האָט מען ענגער פאַרצויגן דעם פאַסעק פון די הויזן, און ס'האַט שוין געמוזט קלעקן..

וואָס איז שייך דער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, צוליב וועלכער איך בין איינגטלעך דעמאָלט געקומען קיין אַדעס, האָט זיך עס אויך כמעט ווי „פון זיך אַליין“ איינגעאַרדנט. ניט ווייט פון מיין וואוינונג אויף פּראַכאַראַווסקע

איז געווען אַ טראַקטיר, אין וועלכן עס פלעגן פאַרברענגען זייער פרייע צייט און טרינקען טיי יידישע באַלעגאַלעס. מיט דעמדאָזיקן מין שווערע האַרע-פאַשניקעס בין איך שוין געווען באַקאַנט פון פריער דורך דער אַרבעט צווישן זיי אין אומאַן. האָב איך זייער שנעל געשלאָסן באַקאַנטשאַפט מיט עטלעכע פון די באַלעגאַלעס, וואָס האָבן אַרויסגעוויזן אַן אינטערעס צו געזעלשאַפטלעכע פראַגעס, האָב גענומען פאַר זיי ליינען צייטונגען און דער-קלערן די באַדייטונג פון דעם געלייענטן אין יידיש (קייין רוסישע צייטונג האָט כמעט קיינער פון זיי ניט געקאַנט ליינען, כאָטש זיי האָבן פאַרשטאַנען אַ פרימיטיוון רוסיש), און איידער איך האָב זיך אַרומגעקוקט האָבן זיך פון זיי אַרגאַניזירט צוויי קרייזלעך, מיט וועלכע כ'האָב אָנגעפירט. און אַז ס'איז שוין געווען אַ פאַר קרייזלעך פון אַ 25-30 מענטשן, זיינען מיר צוגעטראַטן צו אַרגאַניזירן אַ פראַפעסיאָנעלן פאַראיין (יוניאָן) פון באַלעגאַלעס, אין וועלכן איך בין געוואָרן סעקרעטאַר.

דורך די באַלעגאַלעס האָב איך אין אַ צווייטן טראַקטיר אויף דער מאַלדאָוואַנקע געשלאָסן באַקאַנטשאַפט מיט אַ צאָל יידישע קצבים-אַרבעטער. דאָס וואָס איך, אַן „אינטעליגענט“ האָב צו זיי גערעדט יידיש (טאַקע ניט מיינ „ליטעראַרישן“, נאָר אַ באַלעגאַליש-קצבישן, וועלכן זיי אַליין האָבן גערעדט) איז זיי שטאַרק געפעלן געוואָרן. זיי האָבן מיך געבעטן אָפטער קומען אין זייער טראַקטיר און דערקלערן זיי וואָס מען שרייבט אין די בלעטער און וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט. דער רעזולטאַט איז ווידער געווען דערזעלביקער: אין אַ פאַר וואָכן אַרום האָב איך אָנגעפירט מיט אַ פאַר פאַליטישע קרייזלעך פון יידישע קצבים-אַרבעטער, און זיי האָבן אויפגעהויבן די פראַגע וועגן אַרגאַניזירן אַ יוניאָן אין זייער פאַך. די דאָזיקע יידישע קצבים-יוניאָן האָט מיך דערווילט פאַר איר פאַרשטייער אין דעם שטאַטישן ראַט פון פראַפעסיאָנעלע פאַראיינען.

און אַט אַזוי כמעט אומבאַמערקט, אַן פאַראויס-אויסגעאַרבעטע פלענער, אַן דער הילף און אפילו אַן דער דערלויבעניש פון דער אַדעסער ס.ס. אַר-גאַניזאַציע בין איך אין אַ פאַר חדשים צייט אַרומגעוואַקסן געוואָרן מיט אַ היפשער צאָל יידישע אַרבעטער, מיט קרייזלעך און פראַפעסיאָנעלע פאַראיי-נען, אין וועלכע די אַרבעט איז געפירט געוואָרן אין יידיש און אויף וויפיל מעגלעך אין גייסט פון די ס.ס. יידישע אידיען.

און מיינ גרויסע באַפרידיקונג איז געווען, ווען די אָנפירער פון דער אַדעסער אַרגאַניזאַציע האָבן מיך אין פעברואַר 1906 איינגעלאָדן אָנצו-שליסן מיינע קרייזלעך אין דער אַרגאַניזאַציע און האָבן מיך אַן ספעציעלע וואָלן אַריינגענומען אין קאַמיטעט.

אויפן קעשעניעווער פראָנט

קיין באַלטע בין איך טאַקע ניט געפאַרן, אָבער ווען דער קאַמיטעט האָט מיך באַשטימט צוצופאַרן קיין קעשעניעווע צו העלפן דאַרטן רעאַרגאַניזירן און באַפעסטיקן די זעלבשוץ, האָב איך ניט געקאַנט און ניט געטראַכט אַפילו אַפצוואַגן זיך.

וואָרעם קעשעניעווע, אין צענטער פון בעסאַראַביע, איז געווען אַ גאַנץ באַזונדערע שטאַט, אַ שטאַט מיט אַ בלוטיקן צייכן אויף זיך, וואָס מען האָט קיינמאַל ניט פאַרגעסן.

אין יענער צייט האָט קעשעניעווע, — די „שחיטה-שטאַט“ פון דעם ערשטן שרעקלעכן פאַגראַם פון אַפּריל 1903, וואָס האָט אויפגעטרייסלט די וועלט, — ערשט איבערגעלעבט אַ צווייטן פאַגראַם, איינעם פון די טויזנט פאַגראַמען, מיט וועלכע די צאַרישע רעגירונג האָט געזוכט נוקם צו זיין זיך פאַר דעם קורצן אַקטאַבער-זיג פון דער רעוואַלוציע.

איך בין אין קעשעניעווע פריער קיינמאַל ניט געווען און מיין פאַר-שטעלונג וועגן איר איז געווען בלויז ווי וועגן אַ טאַפלט-געליטענער פאַגראַם-שטאַט, וואו מענטשן גייען מסתמא אַרום צעשראָקענע, פאַרצווייפלטע, מיט אַראַפגעלאָזטע קעפּ, טראַכטנדיק בלויז וועגן דעם אומגליק, וואָס האָט זיי געטראַפן און ווי צו אַנטלויפן פון אים.

בין איך דערפאַר געווען אַ היפש ביסל און גאַנץ אָנגענעם איבערראַשט, ווען ס'האָט זיך אַרויסגעשטעלט נאָך מיין קומען אַהין, אַז קעשעניעווע איז גאַרניט ענלעך אויף דער ליטעראַרישער „שחיטה-שטאַט“, וואָס כ'האָב זיך פאַרגעשטעלט. פאַרקערט, קומענדיק פון אַזאַ קאַכעדיקער שטאַט ווי אַדעס, אָדער פון אַזאַ אינדוסטריעלן און האַנדלס-צענטער, ווי ניקאָלאַיעווע, האָט זיך קודם כל געוואָרפן אין די אויגן — די רואיגקייט, די געלאַסנקייט, איך וואַלט אַפילו געזאָגט, די שטילע זעלבסטצופרידנקייט, וואָס האָט גערוט איבער די ווייס און געל-געקאַלכטע, יוסטע איינשטאַקיקע און צוויי-שטאַקיקע הייזער פון די גאַסן און האָט זיך געפילט אויך צווישן דער יידישער באַ-פעלקערונג.

פאַגראַמען? געוויס, די קעשעניעווער יידן האָבן זיי ניט פאַרגעסן, —
ניט דעם ערשטן פון 1903 און ניט דעם לעצטן פון 1905. אָבער ריידן וועגן דעם האָבן זיי זיך ניט געאייילט און מ'האָט געמוזט אַרויסציען פון זיי די פאַקטן, וואָס מען האָט זיך געוואַלט דערוויסן. עס האָט אויסגעזען, ווי דער אַקטאַבער-פאַגראַם פון 1905 וואַלט אַפגעטעמפּט די שרעקלעכקייט פון דעם קעשעניעווער פאַגראַם פון 1903, און דעם נייעם פאַגראַם האָט מען שוין

ניט באַטראַכט ווי אַ ספּעציעל-יידישן אומגליק. וויפיל ער זאָל ניט האָבן אָפּגעקאָסט, האָט מען זיך אָבער אָפּגעגעבן אַ חשבון וועגן דעם פון וואָנען ער איז געקומען, ווער ס'איז באַמט שולדיק אין אים, וועמען מען דאַרף פאַר אים האַלטן פאַראַנטוואָרטלעך. מיין איינדרוק, יעדנפאַלס, פון די ערשטע טעג נאָך מיין קומען קיין קעשעניעוו איז געווען דער זעלביקער, וואָס איך האָב געקראָגן אין אַדעס: אַז די יידישע באַפעלקערונג ווייסט קלאַר, אַז דער פאַגראַם איז געווען אַן אַרגאַניזירטער דורך דער פּאָליציי; אַז קרוי-שעוואַנס פאַגראַם-צייטונג, „בעסאַראַבעץ“, וואָס האָט געהאַט אַ גאַר גרויסן חלק פאַר דעם פאַגראַם פון 1903, ווערט ניט באַטראַכט פאַר קיין אַרגאַן פון דער עפּנטלעכער מיינונג, נאָר פאַר אַ פּאָליצייאישער צייטונג; און אַז די גאַנצע שולד פאַר דעם פאַגראַם פאַלט אויף דער צאַרישער רעגירונג און איר פּאָליטיק ניט נאָר בנוגע די יידן, נאָר בנוגע דעם גאַנצן פּאָלק פון רוסלאַנד.

כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דאָזיקער באַציאונג זיינען געווען די גע-שפרעכן, וואָס כ'האַב געהאַט מיט דעם באַלעבאַס פון וואוינונג, וואו כ'האַב געדונגען אַ צימער, אויף ניקאָלאַיעווסקער גאַס. ער האָט געהאַט עפעס אַ קלייטל אויף דער זעלביקער גאַס, אָבער געפירט דעם „געשעפט“ האָט מערסטנס זיין ווייב, וועלכע כ'האַב דערפאַר כמעט קיינמאַל ניט געזען אין הויז. ער אליין האָט, ווי עס זעט אויס, ניט געהאַלטן פון איבערהאַרעוועזן זיך. אַ זייער גוטמוטיקער, היפש-אויסגעקליידעטער יוד פון אַ יאָר 50, האָט ער מיר אָן אַן איבעריקן חשק, ווי וועגן אַ זאָך, וועגן וועלכער ס'איז ניט כדאי צופיל צו ריידן, דערציילט וועגן דעם לעצטן פאַגראַם.

— צי האָט ער געליטן פון דעם פאַגראַם?

— אַוודאי, ווי דען? די כוליגאַנעס האָבן אים, חלילה, ניט דורכגעלאָזן. האָבן זיי אים געשלאָגן? זיי וואָלטן אַוודאי געשלאָגן, נאָר ער האָט זיך ניט געלאָזט... האָט ער זיך באַהאַלטן, צי אַנטלאָפן פון זיי? — ווער רעדט וועגן אַנטלויפן, ער איז ניט אַנטלאָפן און האָט זיך ניט באַהאַלטן. פאַרקערט, ער מיט נאָך עטלעכע „יידלעך“ האָבן געפאַקט אַ פאַר כוליגאַנעס, וואָס האָבן געפרוּווט פאַרקריכן צו אים אין הויף און זיי אַזוי אונטערגעהאַקט די זייטן, אַז זיי וועלן האָבן צו געדענקען...

— נו, און אייער קלייטל?

אין קלייטל, שטעלט זיך אַרויס, האָט מען אויסגעבראַכן די שויבן, אָבער היזק איז געווען נאָר דאָס, וואָס ס'איז געווען אַרום פענצטער. אַנדערע האָבן מער געליטן, ווען ניט די פּאָליציי, וואָס האָט אַנגעפירט מיט די כוליגאַנעס, וואָלטן די כוליגאַנעס קיין לעבעדיקע ניט אַרויס פון די יידישע גאַסן. ס'איז זיי ניט דאָס יאָר 1903...

— האָט אייך די סאַמאַבאַראַנע (זעלבשוך-אַרגאַניזאַציע) געהאַלפן?

— סאַמאַבאַראַנע? — דאָס וואָרט איז אים געווען באַקאַנט, אָבער גענוי וואָס דאָס איז אַזוינס האָט ער ניט געוואוסט, און צו טאָן מיט איר האָט ער

ניט געהאט. ווי קומט ער צו סאמאָאָבאַראַנע? — ער האָט געהערט, אז דאָרטן זיינען נאָר יינגלעך און מיידלעך, איז ווער האָט מיט זיי צו טאָן? ניין, ניט ער, ניט זיינע שכנים האָבן זיך ניט פאַרלאָזן אויף קיין גליקן: אז מען האָט אַ דאַנק גאָט אַביסל כוח אַליין און מען ווייסט וואו צו דערלאַנגען, דאָרף מען ניט קיין „סאמאָאָבאַראַנעס“...

איך וויל, פאַרשטייט זיך, ניט באַהויפטן, אז אַלע געליטענע קעשעניעווער יידן האָבן אזוי גערעדט און געטראַכט וועגן דעם אַקטאַבער־פּאַגראַם, באַזונדערס די וואָס האָבן פון אים מער און שווערער געליטן (אין דעם פּאַגראַם זיינען אויך געווען געהרגעטע און אַ גאַנץ גרויסע צאָל פאַרוואונדעטע), איך האָב מיט אַלעמען ניט גערעדט. אָבער פון די מיט וועמען איך האָב גערעדט, סיי מיט אַזעלכע וואָס זיינען אַפילו פאַרוואונדעט געוואָרן, סיי מיט מיטגלידער פון דער זעלבשוין, האָב איך באַקומען כמעט דעם זעלבליקן איינדרוק: אַ פּאַגראַם איז געווען, נאָר ער איז אינגאַנצן צוגעגרייט און געפירט געוואָרן דורך דער פּאַליציי; געליטן האָט מען, אָבער מען איז ניט פאַרצווייפלט געוואָרן; אַ סך האָבן געגעבן די כוליאַנעס אַ ווידערשטאַנד, אָבער אויב די זעלבשוין האָט געהאַלפן באַשיצן די באַפעלקערונג האָבן ס'רוב יידן ניט געוואוסט וועגן דעם, אָדער האָבן ניט צוגעגעבן קיין גרויסע באַדייטונג...

צו ענדיקן די געשיכטע מיט מיין באַלעבאַס: איך בין אַפּגעווען ביי אים אין צימער אַרום אַ וואַך צייט און האָב זיך געמוזט אַרויסקלייבן פון דאָרטן. ניט, חלילה, ווייל דער צימער איז געווען אַ שלעכטער, אָדער ער האָט געקאַסט צוטייער; אויך ניט, ווייל די באַלעבאַס זיינען געווען שלעכט צו מיר: פאַרקערט, די באַלעבאַסטע האָב איך כמעט קיינמאַל ניט געזען און דער באַלעבאַס, ביי וועמען איך האָב, משמעות, אויסגענומען, האָט זיך צו מיר באַצויגן שוין צורגוט און צו־פּריינטלעך, און דאָס איז אייגנטלעך געווען די אורזאַך פון מיין אַרויסקלייבן זיך.

מיין באַלעבאַס איז געווען אַ ביז־גאַר גוטמוטיקער און צוגעלאַזטער מענטש, וואָס האָט ליב געהאַט צו כאַפן אַ שמועס, און דווקא ביי אַ גלעזל וויין פון די פאַר פעסלעך, וואָס ער האָט, ווי ער האָט מיר דערקלערט, אַליין געשטעלט און שטענדיק געהאַט ביי זיך אין קעלער, פלעגט ער עטלעכע מאָל אַ טאַג און אַמאַל אַפילו שפעט אין אָונט, ווען איך פלעג זיך אומקערן פון אַ פאַרזאַמלונג, אַריינקומען צו מיר אין צימער ניט אַנקלאַפנדיק אין טיר, אַריינטראַגן אַ טיי־גלאַז מיט וויין און ווי שפּיגלענדיק זיך אין דער גלאַז פלעגט ער מיר אַ זאַג טאָן, — כמעט שטענדיק מיט דעמוזעלביקן נוסח:

— אַט דאָס גלעזלע וויין וועט איר ביי מיר מוזן פאַרוכּן, ס'איז פרימאַ וויין, ס'איז אַ וויין פון גאָט, איך האָב עס אַליין געשטעלט און פון יעדן זוף קומט צו אַ שטיק געזונט, בנאמנות, ווי איר זעט מיך אַ לעבעדיקן... דאָס איז געווען זייער פּיין פון זיין זייט... די צרה איז אָבער געווען, וואָס איך האָב צו יענער צייט ניט געהאַט קיין שום געוואוינהייט צו טריבן קען, — ניט קיין וויין, ניט קיין בראַנפן, און ניט אַפילו קיין ביר, אָבער

אפזאגן מיין באַלעבאָס אין פאַרזוכן דעם „וויין פון גאַט“, איז געווען ניט פון די לייכטע זאַכן. באַזונדערס, ווען ער פלעגט גלייך אַרויס פון מיין צימער און טאַקע באַלד צוריקקערן זיך מיט אַ צווייטער פּילער גלאַז וויין און געבעטן מיך בלויז פאַרזוכן אויף אַ לחיים. אַ ברירה האָב איך געהאַט? האָב איך געמוזט פאַרזוכן וויפיל עס איז, אָבער אזוי ווי דאָס פלעגט זיך איבערחזרן אַ צוויי־דריי מאָל אַ טאַג, האָב איך באמת אָנגעהויבן מורא האָבן איך זאָל זיך ניט צוגעוואוינען שיכורן...

דער סוף איז געווען, אַז אין איין שיינעם טאַג האָב איך אָנגעזאָגט מיין באַלעבאָס, אַז איך מוז פאַרלאָזן קעשעניעווען, ווייל די פּאָליציי שפּירט מיך נאָך (ער האָט שוין אָביסל געוואוסט, אַז איך בין פון די „חברה־לייט“), און מיין באַלעבאָס, וואָס האָט באַדויערט מיין אַוועקפאַרן און מיר אָנגע־וואונטשן אַלדאָס גוטס, האָט זיך אפילו אָפּגעזאָגט צו נעמען ביי מיר די וואָך דיר־הגעלט פאַרן צימער.

**

דאָס וואָס מיין הויז־באַלעבאָס און אַנדערע האָבן מיר דערציילט וועגן דער קעשעניעווער זעלבשוץ, דאָס הייסט, אַז זיי האָבן וועגן איר ניט גע־וואוסט, אַדער ניט געהאַלטן, אַז דאָס איז עפעס אַן ערנסטע זאַך, איז ליידער געווען אמת. מיין נאָענטערע באַקאַנטשאַפט מיט דער לאַגע האָט באַוווּזן, אַז הגם אַ זעלבשוץ האָט יאָ עקזיסטירט אין קעשעניעווען און זי האָט זיך געפרוואוט שטעלן קעגן דעם פּאָגראַם און אַ פּאַר חברים זיינען אפילו אַרעסטירט געוואָרן דערביי מיט רעוואָלווערן אין די הענט, האָט זי אָבער ניט געהאַט קיין ערנסטע פאַרבינדונגען מיט דער געזעלשאַפט. זי האָט זיך באַגרענעצט מיט איר אייגענעם קרייזל פון עטלעכע איבערגעבענע יונגע אַרבעטער און עקסטערנעס (שילער־יונגט), ניט געלאָזט וויסן וועגן זיך אין שטאַט, און — איר הויפּט־פעלער — זי האָט ניט געהאַט קיין שום פאַר־בינדונגען מיט ניט־יידישע אַרבעטער.

פון מיינע דערפאַרונגען מיט זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציעס האָב איך גע־וואוסט, אַז די פאַרבינדונג מיט דער ניט־יידישער געזעלשאַפט און באַזונ־דערס מיט ניט־יידישע זעלבשוץ־גרופּעס איז אַן אַבסאָלוטער תנאי פאַר אַ דערפאַלגרייכער זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציע, — אין אַ פרט אפילו וויכטיקער, ווי האָבן גענוג געווער צו פאַרטיידיקן זיך. דער פאַקט, וואָס אין דער זעלב־שוץ באַטייליקן זיך אויך ניט־ייִדן, פלעגט געוויינלעך זייער שנעל באַקאַנט ווערן סיי דער יידישער, סיי דער ניט־יידישער באַפעלקערונג; ער האָט דערמוטיקט די יידן, וואָס האָבן דורך דעם אויסגעמיטן די געפאַר פון שרעקן זיך פאַר יעדן ניט־ייִדן ווי פאַר אַ שונא, און ער האָט געמאַכט אַן איינדרוק אויך אויף דער קריסטלעכער באַפעלקערונג. די ניט־יידישע מיטגלידער פון אַ זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציע האָבן געוויינלעך גענומען זייערע פליכטן זייער ערנסט, געאַרבעט צווישן דער קריסטלעכער באַפעלקערונג און זיינען געווען צווישן די ערשטע אויפן אַרט, אין אָנהייב פון אַ פּאָגראַם־פּראָבע.

די חברים פון דער קעשעניעווער אָרגאַניזאַציע און פון דער זעלבשוין־גרופע, וועמען איך האָב אָנגעוויזן אויף דער נויטיקייט צו פאַרבינדן זיך מיט ניט־יידישע אַרבעטער און אָרגאַניזאַציעס, האָבן מיט מיר גערן איינגעשטימט, אַז איך בין גערעכט און האָבן צוגעזאָגט עפעס צו טאָן אין דעם פּרט. אָבער די צייט איז געווען אַזאַ, אז דער יונגער עולם האָט זיך מער אינטערעסירט מיט רעוואָלוציע אָדער... מיט עמיגראַציע. פאַר רעאָרגאַניזירן די זעלבשוין אויף נייע ליניעס זייגען ניט געווען די געהעריקע טוער, און דאַכט זיך, אויך ניט דער געהעריקער אינטערעס.

דער „ריכטיקער“ בעל דרשן

זייענדיק אין קעשעניעו פלעג איך עסן מיטאָג אין א מין „סטאַלאָוקע“ (א קליין רעסטאָראַנדל) ביי א „קולינאַרנאַיאַ שקאַלאַ“ א שולע, וואו מיידל לעך פלעגן זיך לערנען קאַכן. ווי דאָס האָט זיך אָפּגערוּפּן אויף דעם עסן, וואָס זיי פלעגן צוגרייטן, פּראַקטיצירנדיק אויף די באַזוכער, האָט מיך דעמאָלט ווייניק געאַרט. די הויפט־זאַך איז געווען, וואָס דער מיטאָג האָט געקאָסט ביליק און איז געווען רייך. און דאָס, וואָס די קעכערינס און דער־לאַנגערינס זיינען געווען יונגע מיידלעך, וואָס האָבן אָנגעפילט די סטאַלאָוקע מיט געלעכטער און דערלאַנגט דאָס עסן מיט אַ שמייכל, האָט דעם אָפעטיט געוויס גיט קאַליע געמאַכט.

די הויפטזאַך אָבער פאַרוואָס איך בין געוואָרן אַ טעגלעכער באַזוכער פון דער סטאַלאָוקע ביי דער קולינאַר־שולע איז געווען, וואָס כ׳האַב באַ־מערקט, אַז אַהין קומען עסן אייניקע רוסישע אַרבעטער. אַרבעטער, וואָס גייען ניט אין טראַקטיר און וואָס טרעפּן אַזש אין דער קולינאַר־שולע, דאַרפן זיין פון די מער באַוואוסטזיניקע, פילייכט אַפילו רעוואָלוציאָנערע אַרבעטער, האָב איך ביי זיך באַשלאָסן, און וויבאַלד אַזוי דאַרף מען זיך מיט זיי באַ־קענען און זען ווי מען קאָן די באַקאַנטשאַפט אויסנוצן.

פאַר יונגע מענטשן צו באַקענען זיך, באַזונדערס ווען מען עסט ביי איין טיש און ספּעציעל נאָך אין יענער צייט, סוף 1905, ווען ממש שטיינער האָבן גערעדט, איז געווען פון די גרינגסטע זאַכן, אין אַ דריי־פיר טעג אַרום האָב איך שוין געהאַט עטלעכע גוטע באַקאַנטע סיי צווישן דיִדאַזיקע אַרבע־טער, סיי צווישן די מיידלעך, וואָס האָבן זיך געלערנט קאַכן.

סיי די אַרבעטער, סיי די מיידלעך זיינען געווען רוסישע, ווי די גאַנצע יוגנט אין יענע צייטן, רעוואָלוציאָנער־געשטימטע, אבער אויב עמיצער פון זיי איז געווען פאַרבונדן מיט אַ סאָציאַליסטישער אַרגאַניזאַציע, האָב איך זיך פון די געשפרעכן מיט זיי ניט דערוואוסט. דערפאַר אָבער האָב איך זיך יאָ דערוואוסט, אַז זיי ווייסן וועגן דעם יידישן פּאַגראַם, וואָס די פּאַליציי האָט אַרגאַניזירט אין קעשעניעו באַלד נאָך דעם צאַרישן מאַניפעסט וועגן „פּרייהייט“, און זיי האָבן וועגן דעם פּאַגראַם גערעדט מיט באַדויערן און מיט אויפּרעגונג.

איך האָב זיי דערציילט וועגן דער יידישער זעלבשוץ אין שטאַט, וואָס קיינער פון זיי האָט, זעט אויס, וועגן איר ניט געוואוסט. איך האָב זיי דער־ציילט וועגן די רוסישע ארבעטער, וואָס האָבן זיך אַקטיוו באַטייליקט אין די זעלבשוץ־אַרגאַניזאַציעס פון ניקאַלאַיעו, אַדעס און אנדערע ערטער, און דאָס האָט זיי פאַראינטערעסירט.

דער סוף איז געווען, אז נאך עטלעכע אַזעלכע שמועסן האָבן זיי מיר צוגעזאָגט צונויפצורופן עטלעכע פון זייערע באַקאַנטע, „באַוואוסטזיניקע אַר- בעטער“, ווי זיי האָבן זיי רעקאָמענדירט, און פאַרגעשלאָגן צוצושיקן צו זיי אַן אַנפירער פון דער זעלבשוין, וואָס זאָל זיי אַלץ דערקלערן און אַרגאַניזירן. איך בין געווען זייער צופרידן מיט דעם אויפטו און האָב וועגן דעם תיכף איבערגעגעבן דער אַרטיקער סיס-ישער אַרגאַניזאַציע און די פאַר אַנפירער פון דער זעלבשוין. איינער פון די אַקטיווסטע טוער אין דער זעלבשוין איז דעמאָלט געווען נחמיה דער פריקאַזטישק, אַן אַנגעשטעלטער אין אַ מיל, צי אין אַ מעל-געשעפט.

אין מיינע אויגן און אין די אויגן פון מיינע חברים אין דיזעלביקע יאָרן, האָט ער אויסגעזען צו זיין ווי אַן עלטערער מענטש, — ער איז געווען פאַר- הייראַט, געהאַט שוין, דאַכט זיך, עטלעכע קינדער און, די הויפטזאַך, ער האָט געטראָגן אַ גאַנץ לאַנגע שמאַלע באָרד, אַ געלבלעכע, און שטענדיק ווי פאַרפאַרשעט מיט מעל.

נחמיה האָט זיך אָן דעם פלאַן אַריינצוציען רוסישע אַרבעטער אין דער קעשעניעווער זעלבשוין אַנגעכאַפט מיט באַגייסטערונג. אָבער ווען ס'איז געקו- מען צו דער פראַגע ווער עס זאָל גיין ריידן צו זיי האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז ער קאָן ניט גיין, ווייל ביי אים אין הויז איז געווען די „טעכניק“ פון דער אַרגאַניזאַציע און פון דער זעלבשוין (די ליטעראַטור און דאָס געווער), און מען האָט ניט געקאַנט ריזיקירן מיט זיינעם אַ דורכפאַל. איך האָב אויך ניט געקאַנט גיין, ווייל איך האָב מיט מיינע רוסישע באַקאַנטע גערעדט וועגן אַ מיסטעריעזן און, נאַטירלעך, קאַנספיראַטיוון „פירער“ פון דער זעלבשוין, וואָס וועט קומען צו זיי ריידן. און די אַנדערע אַנפירער פון דער זעלבשוין האָבן אָדער ניט געקאַנט האַלטן קיין רעדעס, אָדער זיינען ניט געווען זיכער אין זייער רוסיש, אָדער האָבן ניט שטאַרק געגלויבט, אַז מען קאָן בכלל אַריינציען רוסישע אַרבעטער אין „יידישער“ זעלבשוין.

„געראַטעוועט די סיטואַציע“ האָט ח' קאַנסטאַנטיןאַוסקי.

קאַנסטאַנטיןאַוסקי איז געווען אַ סטודענט פון אַדעסער אוניווערסיטעט, וועלכער איז צוליב זיינע פּערזענלעכע אינטערעסן, דערהויפּט זיין כּלה, אַ טאַכטער פון אַ קעשעניעווער יידישן באַנקיר, אַפט געקומען קיין קעשעניעו און האָט זיך גראַד דעמאָלט דאַרטן אויך געפונען. דערדאָזיקער קאַנסטאַנ- טיןאַוסקי איז געווען אַ מאַדנער טיפּ מענטש, איינער פון דעם אינטעלי- גענטיש-בורזשואַזן ער-רבּר, וואָס האָט דעמאָלט, און אויף אַ קורצער צייט, זיך געריבן אַרום דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג. אין אַדעס, האָט מען מיר דערציילט, איז ניט געווען קיין אַרבעט פון דער אַרגאַניזאַציע, פון וועלכער ער זאָל זיך אַפּזאָגן. און ווי געפּערלעך עס איז ניט געווען די אַרבעט — פון אַריבערפירן אָדער באַהאַלטן דאָקומענטן, ליטעראַטור, „טעכ- ניק“ בכלל און, נאַטירלעך, אויך זעלבשוין-געווער, — האָט ער זיך פון איר ניט אָפּגעזאָגט און מיט גרייטקייט זיך גענומען פאַר איר. ווי ער האָט זי

אויסגעפירט איז, פאַרשטייט זיך, אַן אַנדער זאַך, — איך, יעדנפאַלס, האָב וועגן דעם ניט געוואוסט.

פון דער קורצער באַקאַנטשאַפט מיט ק. אין אַדעס און דערנאָך אין די פּאַר וואָכן אין קעשעניעוו האָט זיך ביי מיר געשאַפן דער איינדרוק, אַז ער קאָן ריידן צו אַן עולם, כאַטש איך האָב אים קיינמאַל ניט געהערט אין קיין עפנטלעכן אַרויסטריט. אין אַ סביבה פון חברים, באַזונדערס פון פרויען-געשלעכט, פלעגט ער יעדנפאַלס ריידן „פאַר פייער און פאַר וואַסער“.

איז ווען ס'האָט זיך אין דער קעשעניעווער זעלבשווֹי-גרופע ניט געפונען קיין אַנדערער, וואָס זאָל קאָנען גיין ריידן אויף דער פאַרזאַמלונג פון יונגע רוסישע אַרבעטער, איז אונז איינגעפאַלן, אַז ק. וועט זיין דער ריכטיקער מענטש דערפאַר: אַ סטודענט, רעדט גוט רוסיש און וועט זיכער וויסן וואָס צו ריידן.

קאָנסטאַנטינאַווסקי האָט זיך ניט אָפּגעזאַגט. אַ פאַרזאַמלונג איז אַ פאַר-זאַמלונג. ריידן צו רוסישע אַרבעטער? מיט אַ גאַנץ באַזונדערן פאַרגעניגן. וועגן זעלבשווֹי? גוט, מען דאַרף אים ניט לערנען, ער ווייסט שוין ווי און וואָס צו ריידן צו זיי.

און אזוי איז עס באַשלאָסן געוואָרן. איך האָב אים געגעבן דעם אַדרעס און די פאַרבינדונג און ער איז אין דעם באַשטימטן אַוונט אַוועק אויף דער פאַרזאַמלונג. — ריידן צו די רוסישע אַרבעטער און אַריינציען זיי אין דער זעלבשווֹי-אַרגאַניזאַציע.

איך האָב מיט אומגעדולד געוואַרט אויף די רעזולטאַטן פון דער פאַרזאַמלונג, אויף וועלכער מיר האָבן געלייגט גרויסע האַפענונגען. אָבער אויף מאַרגן איז קאָנסטאַנטינאַווסקי ניט געקומען צו מיר אָפּגעבן אַ באַריכט וועגן דער פאַרזאַמלונג. איך האָב גערעכנט, אַז עפעס האָט אים מסתמא פאַרהאַלטן. אָבער ער איז ניט געקומען אויך דעם צווייטן טאָג, און דאַן האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ער האָט פאַרלאָזן קעשעניעוו נאָך דיזעלביקע נאַכט, נאָך דער פאַרזאַמלונג.

איך האָב ניט געקאַנט פאַרשטיין וואָס ס'האָט פאַסירט. מיינע פאַר באַקאַנטע פון דער קולינאַרער שולע, וועלכע איך האָב געפרעגט צי די פאַרזאַמלונג איז פאַרגעקומען און ווי זי איז דורכגעגאַנגען, האָבן מיך אַנ-געקוקט עפעס מאַנדע און אַ מיידל, וואָס האָט געדאַרפט זיין אויף דער פאַרזאַמלונג האָט מיר אפילו געגעבן אַ קאַפּוליער אַנצוהערעניש, אַז איך האָב זיי אין עפעס אָפּגענאַרט.

די גאַנצע זאַך האָט אַנגעהויבן ווערן אַ מין מיסטעריע, ביז איך האָב זיך אומגעקערט קיין אַדעס און זיך דאַרטן דערוואוסט וואָס עס איז פאַר-געקומען.

און פאַרגעקומען דאַרטן איז, ווי קאָנסטאַנטינאַווסקי האָט דערנאָך אין אַדעס דערציילט מיר און די חברים פאַלגענדעס: ער איז געקומען אויף דער פאַרזאַמלונג, האָט דאַרטן געטראָפן אַ פאַר צענדליק יונגע רוסישע אַר-

בעטער און שילער און האָט געטראַכט וועגן וואָס און ווי אַזוי ער זאָל מיט זיי ריידן. האָט ער באַשלאָסן, אז די בעסטע זאָך איז ניט צו ריידן מיט זיי וועגן טעאָריעס און ניט צו דערמאָנען קיין פּאָרגראַמען, נאָר ריידן מיט זיי „פּראַקטיש“, ווייזן זיי ווי וויכטיק עס איז צו זיין פּאַרבונדן מיט אַן אָרגאַניזאַציע... האָט ער זיי טאַקע דערציילט וועגן... דער ס־ס־ישער אָרגאַניזאַציע אין אָדעס, וועגן דעם, אַז די אָרגאַניזאַציע פאַרמאָגט אַ „מאָלאָטשנע“ (אַ מיליטאַר קאַפּער־רעסטאָראַנדל), אַז אַהין קומען זייער פּינע מענטשן, און אַז מען קאָן דאַרטן זייער ביליק קריגן פּרישטיק און אַוונטברויט...

— יאָ, אָבער וועגן דער זעלבשוץ וואָס האָסטו זיי דערציילט? האָסטו מיט זיי גערעדט וועגן אַריינטרעטן אָדער צוזאַמענאַרבעטן מיט דער קעשע־ניעווער זעלבשוץ?

וועגן דעם, שטעלט זיך אַרויס, האָט ער ניט באַוויזן צו ריידן. און „שולדיק“ אין דעם, וואָס ער האָט ניט גערעדט וועגן זעלבשוץ, זיינען, ווי ער האָט פּאַרזיכערט, געווען זיי, די רוסישע אַרבעטער: זיי האָבן זיך ניט באַצויגן מיט קיין אינטערעס צו דעם, וואָס ער האָט זיי דערציילט, זיי האָבן גערעדט צווישן זיך און אַז ער האָט באַמערקט ווי אייניקע פּון זיי לאַכן, האָט ער דאָך שוין געזען, אַז ס'איז אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבעט, האָט ער איבערגעריסן דעם געשפרעך מיט זיי און האָט פּאַרלאָזן די פּאַרזאַמלונג.

— אָבער פּאַרוואָס ביסטו אויף מאָרגן ניט געקומען דערציילן וואָס עס איז פּאַרגעקומען?

קאָנסטאַנטיןאַווסקי האָט גענומען פּלאַנטערן מיט דער צונג, האָט גע־זאָגט, אַז ער האָט זיך געמוזט איילן קיין אָדעס, אָבער דער אמת איז, גאָר־טירלעך, געווען, אַז ער האָט זיך פּשוט געשעמט מיט זיין גרויסן „אויפטו“. נאָך אַט דעם דורכפאַל אין קעשעניעווי איז קאָנסטאַנטיןאַווסקי נאָך אַ שטיקל צייט געווען אַקטיוו אין דער אָדעסער אָרגאַניזאַציע, זיין אַקטיווקייט איז אָבער געווען אַ ריין געשעפטלעכע: איינקויפּן פּראָדוקטן פאַר דער „מאַ־לאַטשנע“, קריגן געלט ביי סימפּאַטיזירער פאַר דער אָרגאַניזאַציע, אַ שטיקל צייט איז ער „דערהויבן“ געוואָרן צו ווערן דער פּאַרוואַלטער פּון דער קאַפע, און האָט זיך אַפילו אונטערגענומען אַנצופירן געשעפטלעך מיט אַ פּאַרלאָג „פּריילאַנד“, וועלכן מיר האָבן אין פּריילינג 1906 געהאַט אָרגאַניזירט אין אָדעס. אָבער שפעטער איז ער, פּונקט ווי דער גאַנצער ערב פּון זיין מין, פאַרשוואַונדן פּון דער באַוועגונג, איז אַוועק לערנען זיך אין אויסלאַנד, און כ'האָב זיך מיט אים מער ניט געטראָפּן.

פּון מיינע באַמיאַונגען אויפצושטעלן אַן אַקטיווע זעלבשוץ־אָרגאַניזאַציע איז קעשעניעווי האָט זיך גאָרניט אויסגעלאָזן. קאָנסטאַנטיןאַווסקי, „אַרויס־טריט“ האָט אַרונטערגעריסן די מעגלעכקייט אין דער נאַענטער צוקונפט צו באַפעסטיקן די אָרגאַניזאַציע מיט רוסישע אַרבעטער. איך האָב דעריבער אין אַ פּאַר וואַכן אַרום פּאַרלאָזן קעשעניעווי און זיך צוריקגעקערט אין דער קאַכעדיקער אָדעס.

אין דעם אָרעסער ראַמ

פון קעשעניעוו קיין אָדעס האָב איך זיך צוריקגעקערט אין מיטן יאָנואַר 1906 און האָב דאָרטן געטראָפן גרויסע ענדערונגען.

ווען ס'איז אינמיטן דעצעמבער 1905 פאָרגעקומען אין מאַסקווע דער באַרימטער אַרבעטער־אויפשטאַנד, האָט מען אים, אויף וויפיל עס געדענקט זיך, אין אָדעס ניט אָנגענומען פאַר קיין סיגנאַל צו אַ נייעם פאַרשטאַרקטן קאַמף קעגן צאַריזם, נאָר פאַר איינעם פון אַ צאַל לאַקאַלע אַרויסטרעטונגען איבערן לאַנד, ווי אויף קאַווקאַז, אין פינלאַנד, אין צענטראַל־רוסלאַנד, וועלכע האָבן ניט באַוויזן צו פאַרבינדן זיך צווישן זיך. די רעוואָלוציאַנערע אָדעס איז אין יענע אויפשטאַנד־טעג ניט געקומען צו הילף דעם מאַסקווער אויפֿ־שטאַנד. זי האָט זיך נאָך אַלץ געפרייט מיט דער געוואונענער האַלב־פרייהייט הייט פון די אַקטאַבער־טעג און האָט אויסגענוצט די־דאָזיקע האַלב־פרייהייט פאַר מיטינגען און דער שאַפונג פון פאַרשיידענע לעגאַלע און האַלב־לעגאַלע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס (דערהויפּט פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען, יוניאָנס) ״יאַ־וואַטשנים פאַריאַדקאַם״, דאָס הייסט ניט פּרעגנדיק קיין דערלויבעניש.

אַבער ווען די צאַרישע רעגירונג האָט איינציקווייז באַזיגט און ברוטאַל דערשטיקט די ״לאַקאַלע״ אויפשטאַנדן, איידער זיי האָבן באַוויזן צו צע־פלאַקערן זיך אין אַן אַלגעמיינעם אויפשטאַנד־פייער, האָט די רעוולטאַטן פון דעמדאָזיקן צאַרישן זיג תיכף אָנגעהויבן דערפילן דאָס גאַנצע לאַנד.

אין די קלענערע שטעט און שטעטלעך האָט די פּאָליציי ווידער גע־נומען הערשן מיט אַן אייזערנער האַנט, אויסנוצנדיק די ספּעציעל געשאַפּענע כוּליגאַניש־פּאָגראַמיסטישע באַנדעס פון ״פאַרבאַנד פון רוסישן פּאָלק״, פון ״עכט רוסישע לייט״ און בכלל די גרופּעס, וואָס זיינען באַקאַנט געוואָרן אונט־טערן נאָמען ״טשאַרנאַיאַ סאַטניאַ״ (״די שוואַרצע מאַה״) קעגן יעדער פּראָבע פון די אַרבעטער און אינטעליגענץ עפנטלעך אַרויסצוטרעטן. אין די גרע־סערע שטעט, ווי אין אָדעס, איז דער צוריקקער פון דער פּאָליציי־אישער מאַכט צוגעגאַנגען לאַנגזאַמער. איינער פון די רעוולטאַטן פון דער פאַר־ענדערטער לאַגע אין אָדעס, למשל, איז געווען, ווען די טירן און טויערן פון דעם אַוניווערסיטעט זיינען פאַרמאַכט געוואָרן פאַר די פרייע מיטינגען און פאַרזאַמלונגען, וואָס האָבן זיך דאָרטן געצויגן כמעט אַן אונטערברעכונג פון אַקטאַבער ביז סוף דעצעמבער 1905.

אַבער געפערלעכער ווי די פּאָליציי־אישע רעפּרעסיעס איז געווען די רעאַקציע, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן פאַרשפרייטן אין דער געזעלשאַפט, און

ניט נאָר צווישן דער בורזשאַווע, נאָר אויך אין דער אַרבעטער־באַוועגונג. דאָס שליסן די טויערן פון דעם אַדעסער אוניווערסיטעט, למשל, פאַר די מיטינגען אין הויף און פאַרזאַמלונגען און זיצונגען אין זיינע אוידיטאָריעס, איז געווען אַפיציעל אַן אַקט ניט פון דער פּאָליציי נאָר פון דעם אוניווערסי־טעט גופא. דאָס הייסט פון זיינע פּראָפּעסאָרן און סטודענטן. די אַנפירונג פון דעם אוניווערסיטעט האָט אין איין שיינעם טאָג דערקלערט, אַז אזוי ווי דער אוניווערסיטעט איז אַ פּלאַץ צום לערנען און די רעגירונג האָט אים צוגעזאָגט „אַקאָדעמישע פּרייהייט“ צו לערנען אומגעשטערט און אַן פּאָליצייאישער אַריינמישונג. האַלט זי, אַז די איינציקע שטערונג פאַר דער באַנייאונג פון לערנען אין אוניווערסיטעט זיינען די אַרבעטער־פאַרזאַמלונגען אין הויף און אין די אוידיטאָריעס.

די פּראָפּעסאָרן, וואָס האָבן גערעדט אין נאָמען פון „אַקאָדעמישער פּרייהייט“ און פון לערנען, זיינען געווען ניט אליין. אַ גרויסע צאל סטודענטן, זין פון דער בורזשאַווע, וואָס זיינען אין דער צייט פון רעוואָלוציאָנערן אויפשטייג פון 1905 געווען אין די ערשטע רייען פון אַלע רעוואָלוציאָנערע אַרויסטרעטונגען, האָבן זיך פּלוצלינג געכאַפט, אַז — וויפּיל איז דער שיעור? אַפּגעדעמאָנסטרירט, אַפּגעטומלט זיך, איז שוין צייט אַ טראַכט צו טאָן וועגן תּכלית און באַנייען דעם איבערגעריסענעם לערנען.

אַלץ אַפּטער האָט מען אויף די לעצטע פאַרזאַמלונגען אין אוניווערסיטעט געהערט אַזעלכע טענות:

— די רעוואָלוציע האָט זיך דאָך שוין דערשלאָגן די הויפט־צילן וואָס זי האָט זיך געשטעלט: אַ קאָנסטיטוציע, אַלגעמיינע וואָלן צו אַ געזעצ־געבערישער דומע (פאַרלאַמענט), אַקאָדעמישע פּרייהייט, די מעגלעכקייט צו אַרנאָניזירן זיך לעגאַל. איז וויפּיל איז דער שיעור צו ריידן? צייט אויס־צונוצן די דערגרייכונגען און איבערגיין צו וואַכעדיקער אַרבעט.

די מענשעוויקעס זיינען געגאַנגען ווייטער:

— די רעוואָלוציע איז דערשטיקט געוואָרן דורך דער מפּלה פון דעם מאַסקווער און פון די אַנדערע אויפשטאַנדן. די צאָרישע רעגירונג איז ווידער אויפן פּערד. ביז עס וועט מעגלעך ווערן אַ נייע רעוואָלוציע קאָן דויערן ווער ווייסט ווי לאַנג. דאַרף מען זען אויסנוצן די אַלע לעגאַלע מעגלעכקייטן, וואָס זיינען נאָך פאַרבליבן און אויפהערן „שפּילן זיך אין רעוואָלוציע“.

און ס'האָבן זיך שוין אַנגעהויבן ווייזן ציניקער און זייער צאָל איז שנעל געוואקסן צווישן דער בורזשאַווער יוגנט:

— וואָס דרייט מען בכלל אַ מוח וועגן רעוואָלוציע. צייט אַפּן מודה צו זיין, אַז די רעוואָלוציע האָט אַפּגענאַרט; האָט זיך פאַרגעשטעלט פאַר אַ גיבור און האָט זיך אויסגעלאָזן פאַר אַ צעקראַכענער לעמעשקע („פעפיאַלאַ“). איז זאָל זיך יעדער אַוועק אין זיין היים, פאַרנעמען זיך מיט זיינע פּערזענלע לעכע ענינים, געניסן פון לעבן אזוי פּיל, וויפּיל ער קאָן און אויסלאַכן זיך פון דער גאַנצער וועלט און פון אַלע רעוואָלוציאָנערע חלומות...

דידאָזיקע רעאַקציע, וואָס איז איינגטלעך געווען אַן אויסדרוק פון דער פאַרשארפטער אידעאָלאָגישער און קלאַסן־צעטיילונג און פון די באַמאָנגען, באַוואוסטזיניקע און אומבאַוואוסטזיניקע, פון דער בורזשואַזיע און פון אירע קינדער צו מאַכן שלום מיטן צאַריזם אויפן חשבון פון די אַרבעטער און פויערים און פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג בכלל, האָט זיך אָנגע־הויבן פילן אויך אין די רייען פון דער אַרבעטער־באַוועגונג. מיר איז עס קאָנקרעט אויסגעקומען צו דערפילן אין אַזאַ אַרגאַניזאַציע, למשל, ווי דער אָדעסער ראַט פון די אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס, אין וועלכן איך בין געווען דער פאַרטרעטער פון דער יידישער קצבים־אַרבעטער יוניאָן.

אין דעמדאָזיקן ראַט זיינען אַריין די פאַרטרעטער פון אַלע אַרטיקע אַר־בעטער־פאַראיינען, די סאַציאַל־דעמאָקראַטן, באַלשעוויקעס און מענשעוויקעס, די עס־ערן, דער בונד, די ס״ס, די פּועלי ציון און אַלע יוניאָנס, וואָס זיינען ווי שוועמלעך נאָך אַ רעגן אויסגעוואַקסן אין אָדעס נאָך די אַקטאָבער־טעג.

איידער איך בין סוף דעצעמבער אַוועקגעפאַרן קיין קעשעניעוו, האָב איך קיין איין מאָל ניט באַמערקט קיין רייסערייען אויף די זיצונגען פון דעם ראַט. אַרבעט איז געווען אַזוי פיל, און די פּאָדערונג אויף טוער און רעדנער און אַרגאַניזאַטאָרן איז געווען אַזוי גרויס, אַז ס׳האַט געקלעקט פאַר אַלע־מען, און העגם מ׳האַט אויף יעדער זיצונג דיסקוטירט ערנסטע פּראַגעס, וואָס האָבן געהאַט צו טאָן מיט אַלגעמיינע רעוואָלוציאָנערע פּראַבלעמען און עס זיינען צווישן די פאַרטייען געווען ערנסטע מיינונג־פאַרשיידנקייטן וועגן זיי, וואָס פלעגן אַרויסגעבראַכט ווערן אין די דיסקוסיעס, זיינען אָבער די דיסקוסיעס געפירט געוואָרן אויף אַ חברשן פריינטלעכן אופן, ווי צווישן מענטשן, וואָס טוען איין אַרבעט, וואָס גייט מיט דערפאַלג.

ווען כ׳בין נאָך מײן צוריקקער פון קעשעניעוו געקומען אויף אַ זיצונג פון ראַט סוף יאַנואַר 1906, האָט זיך שוין שטאַרק געפילט אַ געענדערטע שטימונג. די פּראַגע איז דעמאָלט, אויף וויפיל כ׳געדענק, געשטאַנען וועגן דעם, צי זאָל דער ראַט רופן די אָדעסער אַרבעטער צו באַטייליקן זיך אין די וואַלן פון דער ערשטער דומע, וואָס זיינען באַשטימט געוואָרן אויפן מיטן פעברואַר, אָדער ער זאָל רופן די גאַנצע באַפעלקערונג צו באַיקאַטירן די וואַלן.

די באַלשעוויקעס זיינען דעמאָלט געווען פאַר אַ באַיקאַט פון דער דומע. זיי האָבן געטענהט, אַז ניט נאָר איז די דומע אַ צאַרישע און דער וואַל־געזעץ גאַראַנטירט פאַראויס אַ זיג פאַר די פּריצים און דער בורזשואַזיע, נאָר דערהויפּט, אַז דער אַנטייל אין די וואַלן וועט אונטערשרייבן אַ סוף פון דער רעוואָלוציע און אַ גרייטיקייט צו אַ קאָמפּראַמיס מיט דעם צאַריזם, — בעת די רעוואָלוציע איז נאָך ווייט ניט געענדיקט און האָט נאָך כחות פאַר אַ דערפאַלגרייכן קאַמף.

די פאַרשטייער פון די מענשעוויקעס האָבן, פאַרקערט, געטענהט, אַז דער דורכפאַל פון דעם מאַסקווער אויפשטאַנד ווייזט, אַז די אַרבעטער־מאַסן

קאנען מער ניט האפן צו געווינען עפעס אין אפענעם קאמף און אז זיי דארפן זיך דעריבער באנוצן מיט די וואָלן אין דומע, כדי צו באַקומען אַ וואַס־גרעסערע לעגאַלע פאַרטערטערשאַפט און פירן דעם קאמף פאַר זייערע נויטן אויף דער לעגאַלער פּלאַטפאָרם, וואָס די דומע גיט זיי.

די עס־ערן האָבן זיך דעמאָלט גענומען שפּאַלטן אויף צוויי גרופּעס; די עס־ערן בכלל, וואָס זיינען שוין גרייט געווען צו גיין אפּילו רעכטער פון די מענשעוויקעס און זיינען געווען שטאַל און אייזן פאַר באַטייליקן זיך אין די דומע־וואָלן; און עס־ערן „מאַקסימאַליסטן“, וואָס האָבן אָנגעהויבן אַרויס־ווייזן אַנאַרכיסטישע שטימונגען און זיינען געווען קעגן וועלכע עס איז וואָלן אונטער אַלע אומשטענדן.

ביים בונד איז דעמאָלט קיין איינשטימיקע מיינונג ניט געווען. גייענדיק ס'רוב מיט די מענשעוויקעס איז די בונדישע פירערשאַפט געווען פאַר גיין צו די וואָלן, בעת צווישן די בונדישע אַרבעטער איז געווען אַ שטאַרקע שטימונג צו באַיקאָטירן די וואָלן. ביי די ס'ס זיינען סיי די אַרבעטער, סיי די אינטעליגענץ געווען פאַר דעם באַיקאָט פון די דומע־וואָלן.

אויף די זיצונגען פון דעם ראַט זיינען די הויפּט־דיסקוסיעס אַרום דער פּראַגע פאַרגעקומען צווישן די פאַרטערטער פון די באַלשעוויקעס און פון די מענשעוויקעס און האָבן וואָס ווייטער אָנגענומען אַ שאַרפּערן כאַראַקטער. די הויפּט־רעדנער אויף די זיצונגען זיינען דעמאָלט געווען: פון די באַלשע־וויקעס — „טאָוואַרישטש דימירי“, — אַ מענטש פון אַ יאָר 25, שטענדיק אָנגעטאָן אין אַ סטודענטישער טוזשורקע (דזשעקעט). ער איז געווען אַ ספעציאַליסט אין דער פּראַפעסיאָנעלער באַוועגונג און — איך געדענק ניט אויף זיכער — דער סעקרעטאַר, אָדער דער פאַרזיצער פון ראַט. ער פלעגט געוויינלעך ריידן קורץ, אָבער אַרויסטרעטן אָפט און דער עולם האָט זיך צו אים באַצויגן מיט גרויס אַכטונג. זיין פאַמיליע־נאָמען איז, דאַכט זיך, געווען נאַכימסאָן און ער האָט אין די שפּעטערדיקע יאָרן פאַרעפּנטלכט עטלעכע ביכער איבער דער פּראַפעסיאָנעלער באַוועגונג אין רוסלאַנד און אין אויסלאַנד.

זיין שטענדיקער אָפּאָנענט איז געווען „טאָוואַרישטש ניקאָן“, דער פאַר־טרעטער פון די מענשעוויקעס. ער איז, דאַכט זיך, אויך געווען אַ סטודענט, אַ שוואַרצער, אַ הויכער און זיינע אַרויסטרעטונגען האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער בייסיקייט און סאַרקאַסטישקייט. הגם ער האָט געטראָגן אַ קירכ־לעך־סלאַווישן נאָמען ניקאָן (ס'איז געווען אַמאַל אַ פאַטריאַרך מיט אַזאַ נאָמען אין רוסלאַנד), איז ער אָבער אויך געווען אַ יידישער יונגערמאַן, — דאַכט זיך ערגעץ פון טיף־רוסלאַנד און האָט גערעדט מיט אַ טיף־רוסישער אויסשפּראַך.

ווען איך האָב איינמאַל אויף אַ זיצונג גענומען דאָס וואָרט און האָב זיך אין דער פּראַגע וועגן דער דומע אַרויסגעזאָגט פאַר אַ באַיקאָט, האָט ניקאָן געפונען פאַר נויטיק אַרויסצוטערען קעגן מיר מיט אַ ביטערער

אַטאַקע. ער האָט ערשטנס געוואָלט וויסן צי די ס'ס זיינען אָן אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט גאָר אַ רעכט צו זיין פאַרטראַטן אין ראַט, ווייל זי איז אַ „ציוני־סטישע“, דאָס הייסט אַ בורשוואַזע; צווייטנס האָט ער אויסגעדריקט אַ צווייפל צי דער פאַראיין פון די פלייש־אַרבעטער, וועלכן איך פאַרטרעט אין ראַט איז טאַקע אָן אמתער פאַראיין, און צי ער איז ווערט צו זיין פאַרטראַטן אין ראַט; און דריטנס האָט ער זיך גענומען וויצלען וועגן דעם, וואָס איך פאַרטרעט אין ראַט גראַד די „מיאַסניקעס“ (פלייש־אַרבעטער) און האָט מיך די גאַנצע צייט באַצייכנט ניט מיט מיין נאָמען, נאָר אַלס „טאָוואַרישטש מיאַסניק“ (חבר קצב).

איך בין אים ניט געבליבן שולדיק קיין ענטפער, און האָב אין מיין ענטפער באַצאָלט פאַרן „טאָוואַרישטש מיאַסניק“ מיט אַדרעסירן אים אַלס „פאַטריאַרך ניקאָן“ און אפילו „סוויאַטעישי פאַטריאַרך ניקאָן“ (דער אַלהיי־ליקסטער פאַטריאַרך)... דאָס האָט ביים עולם אַרויסגערוּפן מער געלעכטער, ווי זיין באַצייכענען מיך אַלס „טאָוואַרישטש מיאַסניק“, — און ער האָט מיך סוף כל סוף געלאָזט צורוּם...

די זיצונגען פון דעם ראַט האָבן אָבער שוין לאַנג ניט אָנגעהאַלטן. אין פעברואַר איז די פּאָליציי באַפּאַלן דעם „אילוּזיאָן־טעאַטער (מואווי־הויז), וואו דער ראַט האָט „יאָוואַטשנים פאַריאַדקאַם“ אָפּגעהאַלטן אַ זיצונג, — אַ טייל פון די פאַרזאַמלטע זיינען אַרעסטירט געוואָרן, ס'רוב זיינען זיך צע־לאָפן, — קיין פולע זיצונגען פון ראַט האָט מען שוין ווייטער ניט געקענט אָפהאַלטן, איז ער ביסלעכווייז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אומלעגאַלן קאַ־מיטעט, וואָס איז ביי דער פאַרשטאַרקונג פון דער רעאַקציע אין זומער פון 1906 צעפאַלן געוואָרן.

אנארכיע פארשפרייט זיך

אין יענע טעג האבן זיך צווישן די ארבעטער, אלס רעזולטאט פון די מפלות פון דער רעוואלוציע, אָנגעהויבן פארשפרייטן אנארכיסטישע שטיי-מונגען.

דאָס איז פאָרגעקומען, נאָטירלעך, ניט נאָר אין אָדעס אַליין. ידיעות וועגן אנארכיסטישע שטימונגען און וועגן דער אַנטשטייאונג פון אנארכיסטישע גרופעס צווישן ארבעטער זיינען אָנגעקומען פון ביאליסטאָק און פון ווילנע, פון וואַרשע און פון לאָדזש און פון אַנדערע שטעט. אין אָדעס האָבן מיר עס אָנגעהויבן פילן אויף טריט און שריט. אַלץ אָפטער פלעגן חברים אין די אַגיטאָציע־קרייזלעך קומען מיט פראַגעס וועגן אנארכיזם און אָפט אַריבערפירן די לעקציע — אויף אנארכיזם, ווען מען האָט גערעדט גאָר וועגן אַנדערע זאַכן. אין מיינע קרייזלעך האָב איך באַמערקט, אַז בעת וועגן „געוויינלעכע“ פּאָליטישע פראַגעס באַנוגענען זיך די ארבעטער מיט פרעגן דערקלערונגען, ווען ס'איז פאַר זיי עפעס ניט קלאָר געווען, פלעגן זיי אין פראַגעס וועגן אנארכיזם אַלץ אָפטער פאַרפירן דיסקוסיעס און פלעגן זיך ניט באַנוגענען מיט קיין טעאָרעטישע ענטפערס און דערקלערונגען. די אַר-בעטער האָט דערהויפּט אינטערעסירט די אנארכיסטישע „פראַקטיק“, און די פראַקטיק האָט געהאַט צו טאָן מיט „דירעקטע טאַטן“, אָדער מיט „נוקם זיין זיך אין די בורזשועס“ פאַר די מפלות פון דער רעוואַלוציע.

דער אנארכיסטישער פראַפאגאנדע האָט צוגעהאַלפן אַפילו דער דעמאָלט-דיקער רעוואַלוציאָנערער לאַזונג פון באַיקאַטירן די וואַלן צו דער ערשטער צאַרישער דומע. די אנארכיסטן, אָדער ריכטיקער, די אנארכיסטיש־געשטיימטע, האָבן זיך אָנגעכאַפט אין דעם לאַזונג און האָבן אים „אַזיסגעברייטערט“:

— אוודאי דאַרף מען באַיקאַטירן די וואַלן צו דער דומע, ווייל באַטיי-ליקן זיך אין זיי מיינט גיין אויף אַ קאַמפראַמיס מיטן צאַריזם. אָבער מען דאַרף באַיקאַטירן אַלע מינים וואַלן, מען דאַרף ניט האָבן קיין שום דומע, מען קאַן אין קיין שום אַנשטאַלט ניט גיין צוזאַמען מיט דער בורזשואַזיע, ווייל זי וועט סיי ווי פאַראַטן. מען דאַרף ניט וואַרטן ביז די בורזשואַזיע וועט אַפציעלן שליסן אַ בונד מיטן צאַריזם קעגן דעם פּאַלק. מען דאַרף זיך גלייך אין דירעקט נעמען קעמפן קעגן איר.

אין געצייילטע וואַכן איז פון דעם דאָזיקן אנארכיסטישן לאַזונג פון „דיי-רעקטער אַקציע“ אַרויסגעוואקסן אַ „פראַקטישער“ לאַזונג: עקספראַריאַציע. און עקספראַריאַציע האָט געמיינט פשוט: מען דאַרף צונעמען ביי דער בורזשואַזיע וואָס מען קען, און מען דאַרף צוליב דעם ניט וואַרטן אויף קיין

גייער רעוואָלוציע. מען דארף עס טאָן שוין, איצט, אָנהויבנדיק מיט באַזונדערע בורזשועס.

איין טאָג, — דאָס האָט געמוזט זיין סוף פעברואַר — איז אַדעס אויפֿ־געציטערט געוואָרן דורך אַ שרעקלעכן אויפֿרייס. אַרויסגעשטעלט האָט זיך, אַז דאָס האָט אויפֿגעריסן אַ באַמבע, וואָס איז געוואָרפֿן געוואָרן אין דער בירזשע־קאַפּע פּאַנקאַני אויף דעריבאַסאָווער גאַס, וואו די טישלעך זיינען געוויינלעך געווען געדיכט אַרומגעזעצט מיט מענטשן. אַ צאָל מענטשן זיינען פון דעם אויפֿרייס פֿאַרוואַנדעט געוואָרן, אייניקע אַפילו שווער, און עטלעכע זיינען, דאָכט זיך, געשטאַרבן פון די וואַונדן, די באַמבע, האָט מען געזאָגט, איז געוואָרפֿן געוואָרן דורך אַנאַרכיסטן.

חיים יעֿכידני, איינער פון די אַדעסער אַנאַרכיסטישע פירער, האָט מיך פֿאַרזיכערט, אַז די אַנאַרכיסטישע „אַרגאַניזאַציע“ האָט ניט געוואָרפֿן די באַמבע און האָט אַפילו ניט געוואוסט וועגן איר. אָבער ערשטנס איז געווען באַוואוסט אַז די אַרגאַניזאַציע ביי אַנאַרכיסטן איז זייער אַ לויזע און קיין ערנסטע דיסציפּלין איז אין איר ניטאָ, ווייל זיי אַנערקענען ניט אַזאַ זאַך; אין צווייטנס איז יעדנפֿאַלס געווען קלאָר, אַז ווער עס זאָל ניט האָבן גע־וואָרפֿן די באַמבע איז עס געטאָן געוואָרן אונטער דעם איינפֿלוס פון אַנאַר־כיסטישע שטימונגען.

דער באַמבע־אויפֿרייס אין דער פּאַנקאַני־קאַפּע האָט אַרויסגערופֿן אַן אויפֿרעגונג אין שטאָט און אויב ער האָט עמיצן דירעקט געהאַלפֿן, איז עס געווען דער פּאָליציי, וועלכע האָט באַקומען די מעגלעכקייט אַרויסצוטערעטן אַלס די כלומרשטע פֿאַרטידיקערין פון אַרדענונג און פון לעבנס פון אומ־שולדיקע מענטשן. זייער באַאומרואיקנדיק איז אָבער געווען דער פּאַקט, וואָס די אַרבעטער אין די קרייזלעך, וועלכע איך און אַנדערע חברים האָבן אַנגעפירט, האָבן גענומען סיי דעם אויפֿרייס, סיי די גרויסע צאָל אומשולדיקע קרבנות זייער קאַלטבלוטיק און אַפילו מיט אַ געוויסער סימפּאַטיע צו די, וואָס האָבן די באַמבע געוואָרפֿן. זיי האָבן געטענהט, אַז אין פּאַנקאַניס קאַפּע זיצן בלויז בירזשע־ספּעקולאַנטן, פּיאָוקעס און פֿאַראַזיטן, אויף וועלכע די אַרבעטער האָבן ניט קיין גרונט רחמנות צו האָבן; און אַז די וואָס האָבן די באַמבע געוואָרפֿן, אַפילו אויב מען זאָל אַננעמען, אַז זיי זיינען אומגערעכט (און דער „אויב“ איז דערביי שטאַרק אונטערגעשטראַכן געוואָרן) זיינען פֿאַרט „אידעאָליסטן“, ווייל זיי האָבן ריזיקירט מיט זייערע אייגענע לעבנס און האָבן פֿאַר זיך פֿערזענלעך גאַרניט געקאַנט דערוואַרטן פון דעם אויפֿרייס...

אָבער די „אידעאָליסטן“, וואָס האָבן אויפֿגעריסן די פּאַנקאַני־קאַפּע מיט אירע באַזוכער, האָבן גאָר אינגיכן (אין יענע צייטן האָבן זיך די שטי־מונגען געביטן און פֿאַרשפּרייט זייער שנעל) באַוויזן, אַז זיי טראַכטן ניט בלויז וועגן אַ „נקמה“ פון וועלכער זיי דערוואַרטן גאַרניט פֿאַר זיך. עס האָבן זיך אַנגעהויבן פֿאַרשפּרייטן קלאַנגען און שמועסן וועגן „עקספּראַפּריאַציעס“, דאָס הייסט וועגן דירעקטע באַוואַפנטע אַנפֿאַלן אין מיטן טאָג אויף געשעפֿטן

און אונטערנעמונגען, וועגן פאָדערן און באַקומען געלט אונטער דער דראָאונג פון רעוואָלווערן אָדער באַמבעס. דאָס לאַנגע וואָרט „עקספּראַפּריאַציע“ איז שנעל פאַרביטן געוואָרן אויפן קורצן ווערטעלע „עקס“, — און מען האָט גענומען הערן, אַז דאָ און דאָרטן האָט מען דורכגעפירט אַן „עקס“, צוגענומען געלט, געשאַסן, א. א. וו.

אויף דער אָדעסער זעלבשוץ, — איינע פון די בעסטע, וואָס איך האָב געקענט, — האָבן זיך די אַנאַרכיסטישע שטימונגען און דער איבערגאַנג צו דער „עקס־פּראַקטיק“ אָפּגערופן זייער טרויעריק. אין אונטערשייד פון אַנדערע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס, איז דאָס געווען אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט פאַרמאַגט אַ היפשע צאָל געווער, און מיטגלידער, וואָס האָבן זיך ספּעציעל געלערנט באַנוצן מיט געווער. אמת, דאָס געווער איז געקליבן געוואָרן און די מענטשן זיינען געלערנט געוואָרן צו באַנוצן זיך מיט דעם בלוזי כּדי צו פאַרטיידיקן די יידישע באַפעלקערונג קעגן מעגלעכע און שטענדיק דער־וואַרטעטע פּאַנאַמען און גוואַלדטאַטן פון דער „שוואַרצער מאַה“.

האָבן זיך די ערשטע אַנאַרכיסטישע שטימונגען אין דער מאַלדאָואַנקער אַפּטיילונג פון דער זעלבשוץ, וואָס איז באַשטאַנען כּמעט אויסשליסלעך פון יידישע אַרבעטער און שילער, אַנגעהויבן מיט שמועסן, אַז מען וואָלט גע־דאַרפט מכּבד זיין מיט אַ באַמבע די „טשאַינע“ פון „פאַרבאַנד פון רוסישן פּאָלק“, וואָס האָט זיך געפונען אַנטקעגן „טאַלטשאַק“: וואָרעם מיט וואָס זיינען זיי בעסער פון די ספּעקולאַנטן פון דער פּאַנקאַני־קאַפּע?

ווען ס'איז קיים מיט צרות געלונגען אָפּצוריידן די זעלבשוץ־חברים פון דעם דאָזיקן „רעוואָלוציאָנערן“ פּלאַן, וואָס וואָלט אויף זיכער פּראָוואָצירט אַ פּאַגראַם, האָבן זיך אַנגעהויבן שמועסן וועגן אַוועקלאָזן זיך אויף דער יאַגד נאָך איינציקע מיטגלידער פון דעם „פאַרבאַנד“, נאָך איינציקע פּאַליסלייט, אפילו נאָך דוואַרניקעס (דזשעניטאַרס) פון די הויפן, וואָס זיינען „אַלע שפּיאַ־נען“ ביי דער פּאַליציי, א. א. וו. „אַנדערש, — האָט מען געטענהט, — איז צו וואָס דאַרף מען אינגאַנצן האָבן געווער? בלוזי צו וואָרטן טאַמער וועט ווען עס איז קומען אַ פּאַגראַם?“

די דיסציפּלין אין דער זעלבשוץ איז נאָך אָבער געווען גענוג שטרענג אויף אָפּצוהאַלטן די מיטגלידער פון טעראָריסטישע אַקטן. נאָר ווען ס'האָבן זיך אַנגעהויבן עקספּראַפּריאַציעס אין שטאָט, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די צאָל אַנאַרכיסטיש־געשטימטע מיטגלידער אין דער זעלבשוץ האָט גענומען שטאַרק וואַקסן. אַ צאָל „אַפּיציעלע“ אַנאַרכיסטן זיינען אויך פּריער געווען אין דער זעלבשוץ און מיר האָבן ניט געהאַט קיין שום שוועריגקייטן מיט זיי סיי אין פּרט פון דיסציפּלין, סיי אין פּרט פון צוזאַמענאַרבעט. אייניקע פון זיי זיינען געווען אמתע העלדישע חברה. אָבער איצט האָבן זיך די אונטער־ערדישע פּאַרזאַמלונגען סיי פון די זעלבשוץ־גרופּעס, סיי פון דער זעלבשוץ־אַפּירונג אַלץ אָפטער גענומען פּאַרזאַנדלען אין אַ מין דיסקוסיעס וועגן אַנאַרכיסטישער „דירעקטער אַקציע“, און די פּריערדיקע מינדער־הייט פון

אַנאַרכיסטן האָט זיך אָנגעהויבן פאַר אונזערע אויגן פאַרוואַנדלען אין אַ מערהייט.

די אַפּסטטע טענות לטובת „עקספּראַפּיאַציעס“ זיינען געווען:

— מען דאַרף האָבן געווער, וואָס מער געווער, און קיין געלט דערויף ווילן די בורזשויעס מער ניט געבן מיטן גוטן ווילן. זיי איז גוט, זיי קויפן זיך אויס מיט געלט ביי דער פּאַליציי, אָבער ווער וועט פאַרטיידיקן די אַרעמע מאַסן? וואָלט דעריבער געווען ניט מער ווי רעכט דורכצופירן עקספּראַפּיאַציעס ביי די רייכע בורזשויעס, כדי צו קריגן געלט פאַר דער זעלבשוין...

און איינמאָל ווען כ'בין געקומען אויף אַ זיצונג פון דעם זעלבשוין־קאָמיטעט האָב איך זיך דערוואוסט, אַז מען האָט פאַר מיין קומען דיסקוטירט אַ פּלאַן ווי צו מאַכן אַן „עקס“ אויף דער... מלוכה־באַנק, עס האָט געהייסן, אַז אַ פאַר „וואַלוטירן“ האָבן שוין אַרומגעשמעקט די אַריינגאַנגען און די אַרויסגאַנגען פון באַנק, און אַז די איינציקע זאַך וואָס בלייבט איז גוט באַוואַפּענען זיך, דרייסט אַנפאַלן און דער דערפאַל איז געזיכערט...

די גרויסע פאַראינטערעסירטקייט פון דער זעלבשוין־גרופע אין דעם פּלאַן איז געווען אַזאַ, אַז איך האָב דערפילט, אַז אַרויסטרעטן קעגן אים מיט די געוויינלעכע טענות קעגן אומזיסטע בלוט־פאַרגיסונגען, דער ניט־דערלאַז־באַרקייט פון טעראָר און אויסזיכטן פון אַ בלוטבאַד וועט איצט ניט העלפן, — איך וועל זיך בלויז דערשלאַגן, אַז זיי וועלן פּראוואון דורכפירן דעם פּלאַן אַן מיין וויסן. איך האָב דעריבער אויסגעהערט דעם פּלאַן „מיט קאַפּ“, דער־קלערט די זעלבשוין־חברים אַז ס'איז אַ אינטערעסאַנטער פּלאַן, וועלכן מען קאָן ניט פאַרווירקלעכן איינס־צוויי, נאָר מען דאַרף אים פּריער גוט אַרומ־טראַכטן און צוגרייטן און ס'איז באַשלאָסן געוואָרן אויף אַ קומענדיקער זיצונג גענויער צו באַטראַכטן אים.

נאָך דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג בין איך אַוועק צו מייע חברים פון אַדעסער ס־ס קאָמיטעט, האָב זיי דערציילט די גאַנצע געשיכטע און ס'איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז דאָס געווער פון דער זעלבשוין מוז תיכף באַהאַלטן ווערן אַזוי, אַז עס זאָל ניט אַריינפאַלן אין די הענט פון די „פּלאַנירער“, — אַפילו ווען מען זאָל צוליב דעם דערנאָך מוזן איבערבויען די גאַנצע זעלבשוין.

באַהאַלטן דאָס געווער האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין לייכטער, ווי כ'האָב פון אָנהייב מורא געהאַט. אַ טייל פון דער זעלבשוין־געווער איז נאָך אין דעצעמבער אויסגעליען געוואָרן דער אַדעסער מאַטראָסן־אַרגאַניזאַציע (די „רעגיסטראַציע“), וואָס האָט עס געדאַרפט, כדי ניט צו דערלאָזן דער פּאַליציי און אירע כוליאַנעס צופיל פּאַנאַדערצעלייגן זיך אין פאַרט. אַן אַנדערער — דער גרעסטער טייל — האָט זיך געפונען אין אַן אונטערערדישער הייל (קאַטאַקאַמבע) אויף פּערעסיפּ, און קאַרל, דער פירער פון דער „רעגיסטראַציע“, האָט צו אים געהאַט אַ צוטריט. די זעלביקע נאַכט איז דאָס געווער פון דער מאַלדאָוואַנקער זעלבשוין־אַרגאַניזאַציע אַריבערגעטראָגן געוואָרן אויף אַן אַנדער אָרט, וועגן וועלכן די זעלבשוין־מיטגלידער האָבן ניט געוואוסט.

די פאר צענדליק רעוואלוצערן, ס'רוב אָן פאַטראָנען, וואָס זיינען פאַרבליבן אויף די הענט פון איינציקע מיטגלידער האָבן שוין קיין צו גרויסע געפאַר ניט פאַרגעשטעלט.

אויף דער קומענדיקער זיצונג פון דעם זעלבשוויקאָמיטעט, וועלכער האָט געזאָלט באַטראַכטן די ווייטערדיקע פּרטים פון דעם „גרויסן פּלאַן“ האָב איך זיי דערציילט דעם „סיד“, אַז מען מוז דעם פּלאַן אויפגעבן, ווי די „רעגיסטראַציע“ האָט פאַרנומען דאָס גאַנצע געווער פון דער זעלבשוויק און מען קאָן עס פון איר „צוליב געוויסע אורזאַכן“ איצט ניט אַרויס- באַקומען, — סידן אין פאַל פון אַ פאַגראַם...

פון דעם „פּלאַן“ האָט זיך אויף אַזאַ אופן גאַרניט אויסגעלאָזן. אָבער אַ צאָל חברים, ספּעציעל די „אַרגאַניזירטע“ אַנאַרכיסטן האָבן חושד געווען, אַז איך האָב עפעס געהאַט צו טאָן מיט דעם באַשלוס פון דער „רעגיסטראַציע“ צו פאַרהאַלטן דאָס געווער. דער רעזולטאַט פון דעם חשד איז געווען, אַז נאַסטיאַ טאַראַטוטאַ, איינע פון די אַקטיווע אַנפירערנס פון דער אַנאַרכיסטי- שער באַוועגונג אין אַדעס, מיט וועלכער איך האָב אָפט פריינטלעך דיסקור- סירט, האָט מיך איינמאַל אַרויסגערופן צו אונזער קאַפּע און האָט מיר געגעבן אַן „עצה“, אַז איך זאָל זיך וואָס שנעלער אָפּטראַגן פון אַדעס, ווייל אירע חברים, די אַנאַרכיסטן, זיינען שטאַרק אויפגעבראַכט אויף מיר פאַר „פאַרכאַפּן“ דאָס געווער פון דער זעלבשוויק און צעשטערן דעם „פּלאַן“ וועגן דער מלוכה-באַנק, און זיי האָבן באַשלאָסן... מיך צו דערשיסן, — ניט מער און ניט ווייניקער.

זאָגן, אַז איך האָב ניט געגלויבט, וואָס נאַסטיאַ האָט מיר דערציילט, קאָן איך ניט, — זי איז געווען זייער אַן ערנסט מיידל, — אָבער אַז די דראָאונג איז זייער ערנסט, אַדער אַז איך דאַרף זיך פאַר איר דערשרעקן, איז מיר עפעס אויך ניט איינגעפאַלן. האָב איך איר געזאָגט, אַז אירע אַנאַר- כיסטן מעגן זיך פּלאַנעווען וואָס זיי ווילן, — איך האָב מיר מיינע אייגענע פּלענער און קלייב זיך ניט צו פאַרלאָזן אַדעס צוליב סטראַשווקעס, אַדער צו באַהאַלטן זיך פון וועמען עס איז.

און ווי עס זעט אויס, בין איך געווען גערעכט, ניט נעמענדיק צו-ערנסט די דראָאונג. אַ סימן — איך קאָן וועגן דעם דערציילן איצט, אין 50 יאָר אַרום.

דער טויט פון באַריס דעם גרויסן

וואָס מער די צאָרישע מאַכט איז געקומען צו זיך נאָך איר מפּלה אין אַקטאָבער 1905 און וואָס מער ס'האָט זיך גענומען שטאַרקן די רעאַקציע, — ניט נאָר די פּאָליצייאַישע, נאָר אויך די געזעלשאַפּטלעכע, צווישן דער בור-זשוואַזיע, וואָס האָט פּריער „סימפּאַטיזירט“ מיט דער רעוואָלוציאָנערער באַ-וועגונג, אַלץ מער האָבן זיך פאַרשפּרייט די אַנאַרכיסטישע שטימונגען צווישן די אַרבעטער, וואָס האָבן אַנגעהויבן פּילן, אַז די רעוואָלוציע גייט אומפאַר-מיידלעך באַרג-אַראַפּ.

ביי אַ צאל אַרבעטער האָט די פאַרביטערונג אַרויסגערוּפּן אַ שטימונג פון „תּמות נפּשי עם פּלישתים“, — אויב די רעוואָלוציע איז פאַרלוירן איז זאָל אַלץ גיין צום טייל. האָבן ביי אַ סך פון זיי — צווישן די יידישע אַרבעטער און ניט-פּראָפּעסיאָנעלער אינטעליגענץ — זיך פּלוצלינג פאַר-שטאַרקט די עמיגראַציע-שטימונגען. מענטשן, וואָס האָבן פּריער, דאַכט זיך, אַפּילו ניט געטראַכט וועגן אַוועקפאַרן וואוהין עס איז, האָבן פּלוצלינג זיך גענומען דערמאַנען וועגן קרובים אין אַמעריקע און איידער מ'האָט זיך אַרומ-געקוקט, זיינען זיי אַוועק אויף יענער זייט ים.

אַנדערע, באַזונדערס די וואָס האָבן אַנגעהויבן ליידן פון סיסטעמאַטישער אַרבעטלאָזיקייט האָבן גענומען אַרויסווייזן, ווי שוין פּריער דערציילט, אַ וואַקסנדיקן אינטערעס צו אַנאַרכיסטישע „האַנדלונגען“, צו עקספּראַריאַ-ציעס אונטער פאַרשיידענע אויסריידן. ס'רוב פון די, וואָס האָבן זיך אין דעם אַריינגעלאָזן און זיינען דערביי ניט אַריינגעפאַלן אין די נעגל פון דער פּאָליציי, האָבן אַ שטיקל צייט „געלעבט אַ טאַג“ אויפן חשבון פון די „עקסן“ און האָבן ביי דער ערשטער געלעגנהייט פאַרלאָזן אַדעס. אַנדערע האָבן אַפּגעשניטן אַ סך ערגער.

איך האָב קיינמאַל ניט געקאַנט פאַרגעסן דעם טראַגישן פאַל מיט „באַריס דעם גרויסן“, וועלכן כ'האָב דערמאַנט אין אַ פּריערדיקן קאַפיטל. דערדאָזיקער באַריס, וועלכער האָט באַקומען זיין צונאַמען צוליב הויכן וואוקס, איז געווען אַן אינטערעסאַנטער אַרבעטער-טיפּ. איך האָב אים צום ערשטן מאַל געטראַפּן אין אַדעסער פּאַרט. וועלכן כ'האָב באַזוכט באַלד נאָך מיין אַנקומען קיין אַדעס סוף נאָוועמבער 1905. ער איז געווען אַ פּאַרט-אַרבעטער, אַ שיף-טרעגער (לאַנגשאַרמען), איינער פון די גאָר זעלטענע יידישע אַרבעטער אין פּאַרט. ער האָט זיך מיר צוערשט געוואָרפּן אין די אויגן מיט עפעס אַ מיין „אומפּראָפּאַציאָנעלקייט“: אויף אַ גרויסן, שטאַרקן קערפּער פון אַ פּאַרט-אַרבעטער האָט ער געהאַט אַ קאַפּ פון אַ יינגל מיט

א פנים און אויגן, וואָס האָבן געהאַט ממש אַ קינדישן אויסזען. ער האָט אין מיר דערקענט אַ יידן, איידער איך האָב אים דערקענט, טרעפנדיק אים אין אָפּיס פון דער מאַטראַסישער „רעגיסטראַציע“ (יוניאָן), ווייל ער האָט מיך געהערט ריידן אין אוניווערסיטעט.

מיר האָבן זיך באַקענט און ס'האַט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז ער איז ערגעץ פון ראַסטאָוו ביים דאָן, רעדט אַ מיין קאָזאַקישן רוסיש און זייער אַ שוואַכן (אַפילו פאַר אַדעס) יידיש, — אָבער זיין „יידישקייט“ פילט ער גאַנץ שטאַרק גראַד אין פאַרט צווישן די פאַרט-אַרבעטער, ווייל צווישן זיי איז געווען אַ צאַל „באַסיאַקעס“, לומפּנפּראַלעטאַריער, און צווישן זייערע „באַסיאַקישע“ חסרונות האָט אַ פּרימיטיווער אַנטיסעמיטיזם פאַרנומען ניט דעם לעצטן אָרט.

באַריס איז בשום אופן ניט געווען דאָס וואָס מען רופט אַן „אַנטוויקל-טער“ אַרבעטער, ער האָט קוים געקענט לייענען, אָבער אונטער דער וויר-קונג פון די רעוואָלוציאָנערע געשעענישן האָט ער אַ סך געטראַכט און געזוכט אַן ענטפער וועגן דער לאַגע פון די אַרבעטער, און צווישן אַנדערע פּראַגעס האָט אים געמאַטערט די פּראַגע צי נאָכדעם ווי די רעוואָלוציע וועט זיגן וועט אויך מעגלעך זיין אַנטיסעמיטיזם...

נאָך אַ פאַר באַגעגענישן אין פאַרט און אויף די אוניווערסיטעט-מיטינג-ען האָב איך זיך באַפּריינדעט מיט באַריסן, איך האָב אים געבראַכט אין אונזער קלוב, האָב אים אַריינגעפירט אין קרייזלעך און ער האָט זיך צו מיר שטאַרק צוגעבוזדן, ווי אַ שילער און אַ חבר. אַזוי ווי מ'האַט דעמאָלט אין פאַרט ווייניק געאַרבעט, האָט מען אים אין אונזער קלוב געקאַנט טרעפן צו יעדער צייט, פון פּרימאַרגן ביז שפּעט ביינאַכט, און ער האָט מיט גרייטקייט אויסגעפילט יעדע ארבעט, וואָס מ'האַט אים אָנפאַרטרויט. אז באַריס האָט זיך באַזונדערס פאַראינטערעסירט מיט דער זעלבשוין און איז געוואָרן אין איר איינער פון די אַקטיווסטע מיטגלידער, איז זעלבסטפאַרשטענדלעך.

אויף באַריסן האָב איך געקאַנט קלאַר זען די דעמאָראַליזירנדיקע ווירקונג, וואָס די אַנאַרכיסטישע שטימונגען האָבן אַלץ מער גענומען האָבן איבער דער אַרבעטער-באַוועגונג. איך מיין ניט צו זאָגן, אַז זיי האָבן זיך אָפּגעשפיגלט אויף באַריסעס פּערזענלעכער מאַראַל, אויף זיין געטריישאַפט צו דער באַ-וועגונג, אין וועלכער כ'האַב אים אַריינגעצויגן. אָבער אין די פּערזענלעכע געשפּרעכן, וואָס ער האָט מיט מיר דעמאָלט אָפּט געפירט, פלעגט ער אַלץ אָפטער און אָפטער בעטן מיך דערקלערן אים מיט וואָס די פּרינציפּן פון אַנאַרכיזם זיינען שלעכט און פאַרוואָס מיר האַלטן, אַז „עקסן“ זיינען שעדלעך פאַר די אַרבעטער. נאָך יעדן געשפּרעך פלעגט ער אַוועקגיין, דאַכט זיך, אַ באַרואיקטער, אָבער אויף מאַרגן פלעגט ער קומען מיט אַנדערע פּראַגעס, אַדער מיט דיזעלביקע, נאָר אין אַן עטוואָס אַנדערער פאַרם. און ענדלעך האָבן אַלע זיינע פּראַגעס גענומען פירן צו איינער :

— איך פאַרשטיי, אָז די, וואָס פירן דורך די עקסן צוליב נקמה אָדער צוליב זייערע אייגענע אינטערעסן זיינען דעמאָראַליזירט און שעדיקן די אינער-טערעסן פון דער אַרבעטער-באַוועגונג. אָבער ווען די פאַרטיי זאָל אַליין אויסקלייבן אירע ערלעכסטע מיטגלידער און בילדן פון זיי אַ גרופע, וואָס זאָל דורכפירן עקספּראָפּיאַציעס, וואָלטן די אַרבעטער ניט דעמאָראַליזירט ווערן און די פאַרטיי וואָלט באַקומען די מיטלען פאַר איר אַרבעט, וועלכע זי קריגט איצט ניט...

איך האָב געזען, וואוהיין באַריס צילט, — ער האָט עס, איינגעטלעך, אָפילו ניט געפרוואווט באַהאַלטן, — האָב איך אים סוף כל סוף, ווען אַלע מיינע דערקלערונגען האָבן ניט געהאַלפן, געזאָגט מיטן האַרבן וואָרט, אָז ער זאָל זיך אַרויסשלאָגן פון קאַפּ, און אז אויב ער באַשטייט אויף די עקספּראָפּיאַציע, וועט ער אויסגעשלאָסן ווערן פון דער פאַרטיי.

נאָך דעמדאָזיקן געשפרעך האָט באַריס זיך גענומען ווייניקער ווייזן אין קלוב און האָט מער מיט מיר אַזעלכע געשפרעכן ניט פאַרפירט.

איין טאָג, — איך גלויב, אָז דאָס איז שוין געווען אין מאַי — איז די שטאָט אויפגערודערט געוואָרן דורך אַן „עקס-אַנפאַל אויף אַ געשעפט פון א רייכן יידישן סוחר, — זיין נאָמען איז, דאָכט זיך, געווען באַמוזע. ווי די אַדעסער פרעסע האָט אויף מאַרגן דערציילט, האָט דערדאָזיקער באַמוזע, אַנ-שטאָט צו געבן די עקספּראָפּיאַטאָרן דאָס געפאָדערטע געלט, ווי דאָס האָבן געוויינלעך געטאָן אַנדערע אויף זיין אַרט, געפרוואווט זיי אַ סטראַשע טאָן ניט נאָר מיט דער פּאָליציי, נאָר אויך מיט אַ רעוואָלווער. דער רעזולטאַט איז געווען, אָז די עקספּראָפּיאַטאָרן האָבן אין אים געשאַסן, דערשאַסן אים אויף טויט און זיך געלאָזט אַנטלויפן. אָבער ביים אַנטלויפן האָבן זיי זיך אָנגעשטויסן אויף פּאָליציי. איינער פון די עקספּראָפּיאַטאָרן האָט געוואָרפן אַ „מאַקעדאָנקע“ (א האַנטגעמאַכטע באַמבע) און איז דערביי אַליין אַ שווער-פאַרוואונדעטער אַרעסטירט געוואָרן און איז געבראַכט געוואָרן אין דער אַר-בעטער-טורמע אין שפיטאַל. ער האָט געהאַט קנאַפע אויסזיכטן צו בלייבן לעבן פון די שווערע וואונדן, וואָס ער האָט באַקומען פון דעם אויפרייס, אָבער אויב ער וועט בלייבן לעבן, וועט ער געשטעלט ווערן פאַר אַ קריגס-געריכט...

דורך אַ פאַרבינדונג מיט דער טורמע האָבן מיר זיך אין עטלעכע טעג אַרום דערוואוסט, אָז דער פאַרוואונדעטער איז געווען באַריס דער גרויסער. אין אַ וואָך אַרום איז ער געשטאַרבן אין טורמע-שפיטאַל און אַ חבר, וועלכער איז צו יענער צייט באַפרייט געוואָרן פון טורמע און האָט געהאַט אַ געלעגנ-הייט צו זען באַריסן אין שפיטאַל און צו ריידן מיט אים, האָט געבראַכט זיין לעצטן „גרוס“: „זאָג זיי, אָז איך בין ניט געוואָרן קיין אַנאַרכיסט און בין ניט געגאַנגען עקספּראָפּיאַרירן פאַר זיך. איך האָב בלויז געוואָלט העלפן דער פאַרטיי, כּ׳האַב ניט געקאַנט צווען ווי זי נויטיקט זיך“....

**

ס'רוב פון די עקספראַפריאַציעס וואָס זיינען דעמאָלט דורכגעפירט געוואָרן אין אָדעס, זיינען געווען אין יידישע געשעפטן. די עקספראַפריאַטאָרן פלעגן ניט קומען פשוט רויבן און צונעמען וואָס עס מאַכט זיך. זיי פלעגן קומען מיט אַ פּאָדערונג מען זאָל זיי געבן אַזויפיל און אַזויפיל. אַנדערע פלעגן צוגעבן, אַז דאָס איז „צוליב די נויטן פון דער רעוואָלוציע“. עס פלעגן זיין פּאָלן, ווען דער, צו וועמען מען פלעגט אַרויסשטעלן די פּאָדערונג, פלעגט זיך מיט זיי דינגען, אָדער אַפּבעטן זיך ביי זיי, אַז ער וועט זיי צושטעלן דאָס געפּאָדערטע שפעטער. און ער פלעגט ס'רוב האַלטן וואָרט, ווייל די עטלעכע באַמבעס, וואָס זיינען געוואָרפן געוואָרן אין די געשעפטן פון איינ-געשפּאַרטע, האָבן אַנגעיאָגט אַ מורא אויף דער בורזשואַזיע.

איינמאָל האָבן איך געפרעגט ביי איינעם פון די אַנפירער פון די אָדעסער אַנאַרכיסטן :

— ווי קומט עס, וואָס איר מאַכט כּסדר עקספראַפריאַציעס נאָר אויף יידישע געשעפטן? מען הערט ניט, אַז איר זאָלט אַרויסשטעלן פּאָדערונגען צו רוסישע קאַפיטאַליסטן...

און ער האָט מיר אומדערוואָרט געענטפערט גאַנץ „יידישלעך“ :

— מיר האָבן גאַרניט קעגן דעם, אַז רוסישע עקספראַפריאַטאָרן זאָלן עקספראַפריאַירן רוסישע בורזשויעס...

דאָס מיינט ניט, אַז די אַלע „עקספראַפריאַטאָרן“ זיינען געווען יידן. זיכער ניט. אָבער דער איינדרוק איז יעדנפאַלס געווען, אַז יידישע געשעפטסלייט שטעלן געוויינלעך ניט קיין ערנסטן ווידערשטאַנד די עקספראַפריאַטאָרן, ווייל זיי שאַצן זייערע לעבנס העכער איידער זייערע פאַרלוסטן. מאַכן ביי זיי אַן „עקס“ איז דעריבער געווען גרינגער...

דעמאראליזאציע

ווען איך האב אנגעהויבן שרייבן אט די דעראינערונגען וועגן דעם יאָר 1905 און אַרום אים, האָט עס מיר אַליין פאַרשאַפֿט אַ געוויסע באַפֿרידיקונג, ווייל כ'האָב זיך דורך דעם ווידער, אין אַ האַלבן יאָרהונדערט אַרום, דערפֿילט פאַרבונדן מיט די מענטשן פון דעם דור, וואָס האָט פאַרלוירן די מורא — אָבער דעם איצטיקן קאַפיטל קומט מיר אַן שווער צו שרייבן, און איך שרייב אים מיט ווייטאַג, ווייל איך וויל אין אים דערציילן וועגן מענטשן, וואָס האָבן אונטער דעם דרוק פון דער רעאַקציע זיך צו שנעל אַנטוישט און געזוכט אַן אויסוועג אין אַנטלויפֿן פון דער ווירקלעכקייט.

מען קאָן זאָגן מיט זיכערקייט : אויף וויפֿיל עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַרבעטער, איז ביי זיי געווען ניט אַן אַנטוישונג אין דער רעוואָלוציע און אין אירע צוועקן, נאָר אין דעם, וואָס ביי דער רעוואָלוציע האָבן ניט געקלעקט קיין קרעפטן דורכצופֿירן אירע אויפגאַבן. דער זיג איז, דאַכט זיך, געווען אַזוי נאָענט — און האָט זיך פֿלוצלינג אַרויסגעגליטשט פון די הענט. און וואָס טוט מען ווייטער ?

איך האָב פֿריער דערציילט וועגן די אַנאַרכיסטישע שטימונגען, וואָס האָבן זיך פאַרשפּרייט צווישן אַרבעטער. דער קרייז, וואָס די דאָזיקע שטימונגען האָבן אַקטיוו פאַרבאַפֿט, איז צום גליק געווען ניט קיין זייער ברייטער און זיי האָבן לאַנג ניט אַנגעהאַלטן. ערנסטער איז געווען אַן אַנדער טענדענץ, וואָס האָט זיך באַוויזן צווישן אַרבעטער, די שטימונג פון „מאַכאַיעוושטינע“.

מאַכאַיעוו איז געווען אַ סאַציאַל־דעמאָקראַט פון סוף פון די 90ער יאָרן, וואָס האָט זייער ענג געפֿרוואווט אויסטייטשן דעם לאַזונג, אַז „די באַפֿרייאונג פון דעם אַרבעטער־קלאַס איז די זאַך פון די אַרבעטער גופאַ“. ביי אים האָט עס געהייסן בוכשטעבלעך : די אַרבעטער אַליין, אַן די אינטעליגענטן. אינטע־ליגענטן, האָט ער געהאַלטן, ברענגען אַריין בורזשאַזע אידיען און צעקראַכנ־קייט צווישן די אַרבעטער. דעריבער דאַרף זיך די אַרבעטער־באַוועגונג באַגיין אַן דער אינטעליגענץ.

דאָס איז געווען אַ פּאַלשע טעאָריע. זי האָט געוואָרפֿן אין איין קופּע די בורזשאַזע אינטעליגענץ, מיט דער אינטעליגענץ, וואָס איז אַרויס פון די רייען פון דעם אַרבעטער־קלאַס גופאַ און פון די קליינבירגערלעכע שיכטן, וואָס שטייען נאָענט צו אים, און וואָס האָבן פאַרבונדן זייער גורל און האַפּע־נונגען מיטן זיג פון דעם אַרבעטער־קלאַס. די דאָזיקע אַרבעטער־אינטעליגענץ

איז עס געווען די, וואָס האָט געהאַלפֿן פֿאַרפֿלאַנצן און פֿאַרשפּרייטן צווישן די אַרבעטער־מאַסן די סאָציאַליסטישע אידייען און דעם סאָציאַליסטישן וויסן, די מאַרקסיסטישע לערע.

די מאַכאַיעווישע אידייען האָבן פֿון אָנהייב ניט געהאַט קיין דערפֿאַלג און זיינען באַטראַכט געוואָרן אין דער דעמאָלטדיקער סאָציאַליסטישער באַוועג־גונג, ווי אַ קוריאָז, אָדער אַ שטיק אידעאָלאָגישע עם הארצות. אָבער ווען די רעוואָלוציע האָט גענומען גיין באַרג־אַראָפֿ האָבן „מאַכאַיעווישע“ שטימונג־גען פֿון אומצוטרוי, און אפילו פֿון אַ געוויסער פּינטשאַפֿט צו דער אינטער־ליגענץ, אָנגעהויבן אַרומכאַפֿן ברייטערע קרייזן ניט נאָר צווישן די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אַרבעטער, נאָר אויך צווישן אַנדערע סאָציאַליסטישע פֿאַר־טייען.

איך האָב זיך אָנגעשטויסן אויף די מאַכאַיעווישע שטימונגען קודם כל אין די קרייזלעך, וואָס כ׳האַב אָנגעפירט און אין די געשפּרעכען מיט די אַרבעטער אין קלוב און אויף דער „בירושע“. די קרייזלעך, וואָס זיינען גריער כסדר געוואקסן און זיך פֿאַרמערט און זיינען אין עצם געווען פֿאַליטישע אַרגאַניזיר־גרופּעס, האָבן אָנגעהויבן „איינדאַרן“ אין צאָל און אין גרויס. ווען מען פלעגט פרעגן אַ מיטגליד פֿון אַ קרייזל פֿאַרוואָס ער איז ניט געקומען אויף דער פֿאַרזאַמלונג, האָט מען אָנגעהויבן באַקומען אַן אָפּנהאַרציקן ענט־פער: וואָס האָב איך צו טאָן אין קרייזל? קיין אינטעליגענט וויל איך ניט ווערן...

אפילו אין דער שטאַטישער „סכאַדקע“, אין וועלכער עס זיינען געווען פֿאַרטראַטן אַלע קרייזלעך און פֿראַפעסיאָנעלע גרופּעס פֿון דער פֿאַרטיי און וואָס די אָנגעהעריגקייט צו איר האָט זיך ביי אירע מיטגלידער גערעכנט פֿאַר אַ באַזונדער גרויסער פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט און כבוד, האָבן אייניקע פֿון די פריער זייער אַקטיווע מיטגלידער אַלץ אָפּטער גענימען אויספֿעלן. צופֿעליק האָב איך אַנטדעקט, אַז זיי פֿאַרזאַמלען זיך פֿריוואַט אין די אַוונטן אין דער וואוינונג פֿון איינעם פֿון די סכאַדקע־מיטגלידער, ביים שניידער סאַמאָילאָ.

— פֿאַרוואָס לאָזט איר דורך די זיצונגען פֿון דער „סכאַדקע“? — האָב איך זיי געפרעגט.

האַט סאַמאָילאָ, דער עלטערער פֿון זיי, געענטפֿערט פֿאַר זיי אַלעמען: — און וואָס קאָן מען דען אויפֿטאָן אין דער סכאַדקע, אַז די אינטעלי־גענטן ווייסן ניט אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט מען איז?

דידאַזיקע „אַנטי־אינטעליגענטן“ זיינען אָבער געווען זייער ווייט פֿון אַנאַרכיסטישע שטימונגען. פֿאַרקערט, זיי זיינען אפילו געווען גענויגט צו באַשולדיקן די אינטעליגענץ אין דער פֿאַרשפּרייטונג פֿון אַנאַרכיסטישע שטי־מונגען צווישן די אַרבעטער. איינער פֿון דער גרופּע, נחום דער פֿאַמאַגראַף, אַ קליינגעוויקסיקער בחורל מיט איראַנישע אויגן און אַ גוטן קאַפּ אויף די

פלייצעס, האָט מיר געזוכט צו דערקלערן די דאָזיקע באַשולדיקונג קעגן די אינטעליגענטן אויף אַזאַ אופן:

— אַן אינטעליגענט ענדיקט אַ שולע, גייט אין אַן אוניווערסיטעט, לייענט זיך אַן מיט ביכער און שטאַפט זיך אַן מיט בורזשאַזע אידיען און געפילן אַפילו ווען ער רעכנט זיך פאַר אַ סאַציאַליסט. אָבער בטבע איז ער אַן אַנאַרכיסט, — ער האַלט ניט פון אַרגאַניזאַציע, סיידן ער אַליין איז דער פירער און קריגט די אָנערקענונג. ער ווערט אַנטוישט און אַנטלויפט ביי דער ערשטער געלעגנהייט און שטעקט אַן די אַרבעטער — מיט זיין אַנאַר-
כיזם...

איך האָב דעמאָלט ניט געגלויבט און גלויב אויך איצט ניט, אַז דאָס איז געווען אַ ריכטיקע כאַראַקטעריסטיק פאַר דער אינטעליגענץ, וואָס איז אויסגעוואַקסן און צונויפגעוואַקסן מיט דער אַרבעטער-באַוועגונג. אָבער אמת איז, אַז פאַר אַ גרויסער צאָל פון דער אינטעליגענץ, וואָס האָט בעת דעם אויפשטייג פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אָפט פאַרפלייצט די אַרבע-טער-אַרגאַניזאַציעס, איז נחומס כאַראַקטעריסטיק געווען „פאַטאַגראַפיש“-ריכטיק, גראַד אין יענער צייט, אין פּרילינג פון 1906, נאָך דער דערווילונג פון דער ערשטער צאַרישער דומע (פאַרלאַמענט), האָט זיך אָנגעהויבן ממש אַ געלאָף פון דער פּריער-אָנגעלאַפענער אינטעליגענץ אַוועק פון דער אַר-בעטער-באַוועגונג. וואוהין זיינען די דאָזיקע „אינטעליגענטן“ געלאָפן?

ניט אַלע זיינען זיי געווען פון איין מין און ניט אַלע זיינען זיי געלאָפן אין איין ריכטונג. די עכט-בורזשאַזע אינטעליגענץ, וואָס האָט „פאַרבלאַגן-דזשעט“ אין דער אַרבעטער-באַוועגונג אין דער צייט, ווען מ'האַט אין גימנאַזיעס און אין די אוניווערסיטעטן סיי ווי ווייניק וואָס זיך געקאַנט אָפגעבן מיט לערנען, האָט זיך אַ לאַז געטאָן אָניאָגן די איבערגעריסענע קאַריערעס. אַ סך פון זיי זיינען דעמאָלט אַוועקגעפאַרן לערנען אין אויסלאַנד, וואו די אויסזיכט איז געווען, אַז מ'וועט מער זייער לערנען ניט איבעררייסן.

אַנדערע — פון דער אינטעליגענטישער יוגנט — האָבן זיך מיט אימפעט אַוועקגעלאָזן אין דעם, וואָס האָט מיט אַ יאָר שפּעטער באַקומען דעם נאָמען „סאַניניזם“. דערדאָזיקער טערמין, ווי באַוואוסט, האָט זיך גענומען פון דעם נאָמען פון דעם סענסאַציאָנעלן ראַמאַן, „סאַנין“, וואָס דער דעמאָלט באַ-קאַנטער רוסישער שרייבער, אַרציבאַשעו, האָט פאַרעפנטלעכט אין יאָר 1907. דער הויפט-„העלד“ פון דעם ראַמאַן, סאַנין, איז אַן אינטעליגענט, אַ געוועזענער סטודענט, וואָס האָט זיך „אַנטוישט“ אין אַלץ, אין וואָס ער האָט פריער געגלויבט: אין דער רעוואָלוציע, אין ליבע, אין ערלעכקייט, אין דער פשוטסטער מענטשלעכער מאַראַל. ער איז כלומרשט אַן אָנהענגער פון ניטשעס פּילאָסאָפיע פון דעם „אויבערמענטש“, וועמען ס'איז אַלץ דער-לויבט, און ער דערלויבט זיך אַלץ, וואָס זיינע תאוּוהס פאַרלאַנגען: ער איז גראַב, צייגיש, ברוטאַל און ווייזט עס באַזונדערס אַרויס אין זיין באַצייאונג צו פרויען...

אין 1907 האָבן זיך אַרום די „פרינציפן“ פון סאַניניזם אַראַגאַניזירט גאַנצע גרופעס פון יונגוואַרג, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזן אין שיכרות און אויסגעלאסנקייט. זיי האָבן דעמאָלט אַפילו זיך געגעבן אַ ספּעציעלן נאָמען: „אַגאַרקי“ (דאָס הייסט, „אויסגעברענטע ליכטלעך“). אין דער ערשטער העלפט פון 1906 איז נאָך דער נאָמען סאַניניזם ניט געווען און מען איז אַזוי ווייט ניט פאַרגאַנגען, אָבער אַרציבאַשעוו האָט אים ניט געדאַרפט צוטראַכטן פאַר זיין ראַמאַן: זיינע ערשטע בלימעלעך האָבן זיך שוין באַוווּיזן אין 1906.

איך האָב אין איינעם פון די פריערדיקע קאַפיטלען דערמאַנט וועגן לעאַניד ב., וועלכער האָט שוין אין נאָוומבער 1905 דעמאָנסטרירט זיין „העכערקייט“ פון דער אַנגענומענער מאַראַל דורך דעם, וואָס ער האָט אַריינגענומען אַ גאַסט צו זיך און צו זיין ווייב אין בעט. געענדיקט האָט דער-דאָזיקער לעאַניד אַלס פּראָוואַקאַטאָר און ביי מיר איז קיין צווייפל ניט, אַז ער איז געווען איינער פון די ערשטע „סאַנינצעס“. אין פּרילינג פון 1906 איז מיר אויסגעקומען בייצווייזן נאָך אַן ערגערע סצענע:

איין נאַכט, ווען איך האָב ניט געקענט נעכטיגן אין מיין צימער, האָט מיך אַ חבר, אַ סטודענט, געבראַכט אין אַ צימער פון אַ קורסיסטקע, — אַ מיידל, וואָס איז געווען „אַרום דער באַוועגונג“ אָבער ניט זייער אַקטיוו אין איר. נעכטיקן אין אַ צימער פון אַ סטודענטקע איז אין יענע רעוואָלוציאַנערע צייטן ניט געווען קיין זעלטענע זאַך, ווען מען האָט צוליב פּאַליצייאַישע אורזאַכן ניט געקאַנט נעכטיקן אינדערהיים. האָבן מיר פאַרבראַכט צוזאַמען דעם אַוונט, דערנאָך האָט דאָס מיידל אויסגעבעט אויפן דיל און איז באַ-שטאַנען, אַז איך מיט מיין חבר זאָלן ביידע בלייבן נעכטיקן, „ווייל אינ-צווייטן איז זיכערער“. ביינאַכט האָב איך זיך אויפגעכאַפט פון אַ גערודער: מיין „חבר“ האָט זיך געראַנגלט מיט דער מיידל און זי געשלעפט פון איר בעט. ווען איך האָב זיך אַריינגעמישט און אים געצוואונגען זי לאָזן צורו האָט ער מיר מיט אַ געלעכטער געזאַגט, אַז ער האָט בלויז געוואַלט זי זאָל אויך שלאָפן מיט אונז אויפן דיל, וואָרעם שלאָפן אין בעט, ווען חברים שלאָפן אויף דער ערד איז בורזשוואיש און ניט חבריש...

איך האָב אויף מאַרגן געוואַלט אַנקלאַגן דעם חבר פאַר זיין אויפפירונג, אָבער ער איז דעמועלביקן טאַג אַוועקגעפאַרן פון אַדעס...

עס האָבן אין יענער צייט גענומען פאַרקומען אויך פאַלן פון זעלבסט-מאָרד — אויס פאַרצווייפלונג. אין אַ צאָל פאַלן האָבן די זעלבסטמאָרדן אויסגעזען ווי אומגליקלעכע צופאַלן: אַ מענטש האָט זיך אַרומגעשפילט מיט אַ געלאָרענעם רעוואָלוציער און האָט זיך „צופעליק“ אַריינגעשאָסן אַ קויל אין האַרצן אָדער אין קאַפּ. אין אַנדערע פאַלן איז מען זיך באַגאַנגען אַן דער „צופעליקייט“. צוויי חברים, ביידע קוים צו צוואַנציק יאָר אַלט, וואָס זיינען מיר פּערזענלעך געווען זייער נאָענט, האָבן, זיצנדיק צוזאַמען אין איין קאַמער אין טורמע, אין פּרילינג פון 1906, באַשלאָסן, אַז די רעוואָלוציע איז שוין

געענדיקט און ביז צו קיין נייער רעוואָלוציע וועלן זיי זיך ניט דערוואַרטן, האָבן זיי ערגעץ געקראָגן מאַרפּין און בלומען. אַרומגעלייגט זיך אויף זייערע בעטלעך מיט בלומען און זיינען ביידע גלייכצייטיק באַגאַנגען זעלבסטמאָרד... אַט אַזוי האָבן אויסגעזען די נאַכווייענישן פון דער איבערגעריסענער רעוואָלוציע צווישן אַ טייל פון דער דעמאָלטיקער אינטעליגענטער יוגנט: מען האָט געזוכט צו אַנטלויפן פון דער פאַרכמורעטער ווירקלעכקייט אויף פאַרשיידענע וועגן: צו קאַריערעס, צו «סאַניזם» און אפילו צום טויט...

צום לייפציגער צוזאמענפאר

סוף מערץ 1906 בין איך אויסגעקליבן געוואָרן אלס איינער פון די דעלעגאטן פון דער אָדעסער אַרגאַניזאַציע צום צוזאַמענפאַר פון דער ס״ס פאַרטיי. אַזוי ווי די רעאַקציע אין לאַנד איז שוין געווען גענוג שטאַרק, אַז מען זאָל ניט קאַנען רייזירן מיט קיין אומלעגאַלן צוזאַמענפאַר אין רוס־לאַנד, איז ער אַרגאַניזירט געוואָרן אין אויסלאַנד, — אין לייפציג, דייטשלאַנד. פון אָדעס זיינען צו דעם צוזאַמענפאַר געשיקט געוואָרן דאַוואַ (לוואָוויטש), משה געפּשטיין און איך.

פאַר מיר אין מיין דעמאָלטיקן עלטער און מיינע דעמאָלטיקע שטימונגען, איז דאָס געווען אַ זייער גרויסע געשעעניש. איך בין פאַר דעם נאָך קיינמאַל ניט געווען אין אויסלאַנד, און דייטשלאַנד מיט איר גרויסער סאַציאַליסטישער אַרבעטער־באַוועגונג האָט פאַר מיר געהאַט אַ באַזונדערן אינטערעס. נאָך אַלעמען איז דאָך ס'רוב פון דער דעמאָלטיקער פּאָפּולערער סאַציאַליסטישער ליטעראַטור באַשטאַנען פון איבערזעצונגען פון דייטשישע סאַציאַליסטישע בראַשורן און ביכער. שוין ניט צו ריידן וועגן מאַרקסן און לאַסאַלן, פלעגן מיר לייענען און שטודירן דעם קאָמוניסטישן מאַניפעסט, די ערפורטער פּראַגראַם, די גאָטער פּראַגראַם, בעבעלן, ליבקנעכטן און באַזונדערס, נאַטיר־לעד, קאַרל קאָוטסקי, וועלכער איז אין אונזערע אויגן געווען דער דירעקטער פאַרזעצער און דער אויטאָריטעטסטער אויסטייטשער פון מאַרקסיזם.

מיר האָבן געוואוסט, אַז די דייטשישע סאַציאַל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי פאַרמאָגט אַ מאַסע גרויסע צייטונגען, חודש־שורנאַלן און צווישן זיי די „נייע צייט“, וועלכן קאָוטסקי „אַליין“, האָבן מיר געהערט, רעדאַקטירט. מיר האָבן געלייענט און אַפט מקנא געווען, ווי די דייטשישע סאַציאַל־דע־מאָקראַטיע האַלט אין איין וואַקסן און פאַרמערט איר מיטגלידערשאַפט און די צאָל פון אירע פאַרלאַמענט־דעפּוטאַטן.

מיט איין וואָרט: באַזוכן דייטשלאַנד האָט געמיינט פאַר אונז, יונגע סאַציאַליסטן, פאַר מיר, יעדנפאַלס, — די מעגלעכקייט צו טרינקען פון די סאַמע קוואַלן פון סאַציאַליזם.

אַ חוץ דעם האָט, פאַרשטייט זיך, אַ סך געמיינט די מעגלעכקייט צו באַגעגענען זיך מיט חברים, מיט די שאַפער און פירער פון דער דעמאָלט נאָך זייער יונגער ס״ס־ישער פאַרטיי און קריגן ביי זיי, צי מיט זייער הילף, אָן

ענטפער אויף די טעארעטישע פראגעס, איבער וועלכע מיר האבן זיך גע-
מאטערט, געבראכן זיך די קעפ און קיין קלארן ענטפער ניט געהאט.

איך זאג: טעארעטישע פראגעס, ווייל אין דער פראקטיק האבן מיר
דעמאלט קיין צו שווערע פראבלעמען ניט געהאט: מיר האבן געקעמפט מיט
דער זעלבסטערשאפט און מיט אירע אגענטן, מיר האבן געזוכט אויסצו-
דרייען זיך פון די הענט פון דער פאליציי און פון אירע שפיאנען; מיר
האבן ארגאניזירט דעמאנסטראציעס, געגרינדעט פראפעסיאנעלע פאראיינען
(יוניאנס), געפירט סטרייקס, ארויסגעגעבן פראקלאמאציעס, אָנגעפירט מיט
ארבעטער-קרייזלעך, — מיר האבן געטאן וואס אלע סאציאליסטישע פארטייען
אין רוסלאַנד האבן דעמאלט געטאן, און רעכענענדיק זיך פאר מאַרקסיסטן,
האבן מיר אין אַלגעמיין נאָכגעפאלגט די אַלגעמיינע פראַגראַם און ליניע
פון דער רוסלענדישער סאציאל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער פאַרטיי, גאַנץ
אָפּט — פון איר רעוואָלוציאָנערן פּליגל.

אָבער ווען ס'איז געקומען צו אונזער אייגענער ספעציעלער פראַגראַם
האָבן זיך אָנגעהויבן די צרות: ווי זאָלן מיר צונויפפאַרן אונזער מאַרקסיס-
טישע וועלט־אַנשוויאונג און סאציאל־דעמאָקראַטישע פראַקטיק פון טאַג־טעג-
לעכן קאַמף קעגן צאַריזם און קעגן דער בורזשאַווע אין רוסלאַנד מיט
אונזערע טעאָריעס, אַז דער יידישער אַרבעטער־קלאַס קאָן ניט פירן קיין
„נאַרמאַלן“ קלאַסן־קאַמף אזוי לאַנג, ווי יידן לעבן צעוואָרפן צווישן אַנדערע
פעלקער; אַז דער יידישער פראַלעטאַריאַט „מוז“ פאַרבלייבן אַן אָפּגעשטאַ-
נענער אין פאַרגלייך מיט דעם פראַלעטאַריאַט פון די אַרומיקע פעלקער און
אַז ער וועט קאָנען פירן אַ „נאַרמאַלן“ קלאַסן־קאַמף ערשט ווען ער וועט
זיך דערשלאַגן ערגעץ וואו אויף דער ערד אַ באַזונדערע טעריטאָריע, וואו
דאָס יידישע פאָלק זאל קאָנען לעבן, פונקט ווי אַלע אַנדערע פעלקער פון
דער וועלט, דער געדאַנק וועגן אַן „אייגענער טעריטאָריע“ האָט געשפילט
אַ זייער וויכטיקע ראָלע אין אונזער וועלט־אַנשוויאונג, ווען ניט ער וואָלט
דאָך אונז קיין זאַך ניט געשטערט צו ווערן מיטגלידער פון דער רוסלענדישער
סאציאל־דעמאָקראַטישער פאַרטיי, אָדער פאַראייניקן זיך מיטן בונד, מיט
וועלכן מיר זיינען געווען „אויף מעסערס“. אָבער ווי קומט מען צו אַ טערי-
טאָריע? ווי קאָן דער יידישער פראַלעטאַריאַט קומען אַהין? ווי קאָן עס
בכלל מעגלעך זיין און וואָס פאַר אַ שייכות איז פאַראַן צווישן אונזער רע-
וואָלוציאָנערן קאַמף אין רוסלאַנד, וועלכן מיר גיבן אָפּ אַלע כוחות, און צווישן
דער „טעריטאָריע“ אין ערגעץ־לאַנד, וועגן וועלכער מיר חלומען בלויז?
אויף דעם האָבן מיר געזוכט צו געבן פאַרשיידענע ענטפערס, אָבער מען
קאָן ניט זאָגן, אַז זיי האָבן אונז אַליין פולשטענדיק באַפרידיקט...
האַב איך טאַקע דעריבער שטאַרק געהאַפּט און אויסגעקוקט, אַז אויפן
צוואַמענפאַר, וואו ס'וועלן זיך צונויפקומען די בעסטע פאַרשטייער פון דער
פאַרטיי וועט געלינגען צו געפינען און באַקומען אַ קלאַרן ענטפער אויף
דער דאָזיקער פראַגע.

אין באן אויפן וועג צו דער דייטשישער גרעניץ בין איך שיר ניט דורכגעפאלן. צו מיין מזל האָט געדאַרפט פּאַסירן, אַז אין דעם זעלביקן וואָגאָן, אין וועלכן איך בין געפּאַרן, איז געפּאַרן אַ ניקאַלאַיעווער פּרוי, וואָס האָט געוואוינט אין נאַענטער שכונות מיט מיין פּאַמיליע און האָט מיך געקאַנט פון קינדווייז אָן. דערזענדיק מיך האָט זי זיך אַ לאָז געטאַן צו מיר מיט אויסגעשרייען פון צופרידנקייט און נאָך זייענדיק אַ האַלבן וואָגאָן ווייט פון מיר האָט זי, אַנרופנדיק מיך ביים נאַמען, גענומען אויספרעגן וואוהין איך פּאַר און וואָס איך טו און פּאַרוואָס האָט מען מיך שוין אַזוי לאַנג ניט געזען אינדערהיים...

וואָס האָב איך געקאַנט טאָן קעגן אַזאַ אָנשיקעניש, פּאַרנדיק צו דער גרעניץ? מיין איינציקע שוץ איז געווען „אַנצוטאָן אַ טויבע היטל“, מאַכן זיך ניט וויסנדיק, אַז זי רעדט עס צו מיר און מיינט מיך, און ווען זי איז צוגעקומען צו מיר און אויסגעדריקט איר פּאַרוואונדערונג צי דערקען איך זי ניט, האָב איך איר זייער לייטיש דערקלערט, אַז זי מאַכט געוויס אַ טעות און נעמט מיר אָן פּאַר עמיצן אַנדערש, ווייל איך ווייס ניט וועגן וועמען זי רעדט און זע זי בכלל צום ערשטן מאל אין מיין לעבן.

זי האָט, אמת, אַזוי לייכט ניט נאַכגעגעבן, אָבער איך בין אויך פּאַרבליבן איינגעשפּאַרט, דער סוף איז געווען, אַז זי האָט גענומען צווייפלען, צי איך בין טאַקע איך, האָט זיך אַנטשולדיקט פּאַר איר „טעות“ און איז אַוועק צוריק אויף איר פּלאַץ.

אין דייטשלאַנד האָב איך דעמאָלט פּאַרבראַכט אַרום 6 וואָכן: 3 וואָכן אין לייפּציג אויף דעם צוזאַמענפּאַר און דערנאָך 3 וואָכן אין בערלין, שטור־דינדיק דאָרטן די דייטשישע סאַציאַליסטישע ליטעראַטור, אַלץ וואָס כּ׳האַב נאָר געקאַנט אַרײַנקריגן.

דעם צוזאַמענפּאַר אין לייפּציג האָבן געהאַלפּן אַרגאַניזירן אַ פּאַר חברים־סטודענטן, וואָס האָבן זיך דאָרטן געלערנט און האָבן אין דעם געקראָגן די הילף פון דער לייפּציגער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט ניט געוואוסט און זיך ניט אינטערעסירט מיט די מיינונג־פּאַרשיידנקייטן און שאַטירונגען פון די פּאַרשיידענע סאַציאַליסטישע גרופּירונגען אין רוסי־לאַנד: פּאַר זיי, פּאַר די דייטשע חברים, איז געווען גענוג, וואָס אין רוסי־לאַנד איז ערשט פּאַרגעקומען אַ רעוואָלוציע און אַט פּאַרקלייבן זיך יונגע רוסלענדישע רעוואָלוציאַנערן צו באַטראַכטן וואָס ווייטער, — האָבן זיי געטאַן אַלץ, כּדי אונז צו העלפּן.

די 30-40 דעלעגאַטן צום צוזאַמענפּאַר, וואָס זיינען זיך צונויפּגעקומען קיין לייפּציג, זיינען אַלע באַזאָרגט געוואָרן מיט צימערן ביי פּאַרשיידענע אַר־בעטער־פּאַמיליעס אין לינדענאָ, אַן אַרבעטער־פּאַרשטאַט פון לייפּציג, דער צוזאַמענפּאַר גופּא איז פּאַרגעקומען אין אַ גרויסן הינטערצימער פון אַ

דייטשישן אַרבעטער־קלוב, וואָס איז בייטאָג געווען כמעט שטענדיק לידיק און ווען ער פלעגט אָנגעפילט ווערן אין אַוונט, האָבן מיר קיין זיצונגען ניט געהאַט.

צווישן די דעלעגאַטן וואָס זיינען געקומען צום צוזאַמענפאַר זיינען גע-
ווען אַ היפשע צאָל מענטשן, וואָס האָבן נאָכדעם געשפילט אַ באַדייטנדיקע
ראַליע אין דעם יידישן לעבן. פון דעם צענטראַל־קאָמיטעט, וואָס האָט זיך
געפונען אין ווילנע, זיינען געקומען משה ליטוואַקאָוו — מיט יאָרן שפעטער
דער רעדאַקטאָר פון מאַסקווער „עמעס“; נחמן סירקין, וועלכער איז אין
עטלעכע יאָר אַרום אין אַמעריקע געוואָרן איינער פון די פירער פון די פּועלי
ציון; ווילי לאַצקי־באַרטאָלדי, אַ גרויסער ענטוואַסט, אַ שטאַרקער פאַרעה-
רער פון נחמן סירקיןען, — נאָך דער סאָוועטישער רעוואַלוציע איז ער גע-
וואָרן אַ „פּאַלקס־פאַרטייער“, אַ שטיקל צייט, אין 1918, פאַרנומען דעם
פּאַסטן פון דעם יידישן מיניסטער אין דער אוקראַינער ראַדע אין קיעוו,
איז שפעטער געוואָרן ציוניסטיש און איז אין די דרייסיקער יאָרן געשטאַרבן
אין תל־אביב; יעקב לעשציןסקי, וועלכער איז דעמאָלט געווען איינער פון
די גרינדער און טעאָרעטיקער פון דער ס־ס פאַרטיי, האָט זיך פאַרנומען מיט
פראַגעס פון יידישער עקאָנאָמיק און האָט אויפן צוזאַמענפאַר געלייענט אַ
זיער לאַנגן פאַרטראַג וועגן דעם יידישן אַרבעטער, אין וועלכן ער האָט
דערווייזן, אַז דער יידישער אַרבעטער „פּראָלעטאַריזירט זיך ניט און קאָן
זיך ניט פּראָלעטאַריזירן“; יוסף לעשציןסקי — אַ פּיאַיקער זשורנאַליסט און
געזעלשאַפטלעכער טוער, וועלכער האָט זיינע לעצטע יאָרן פאַרבראַכט אין
וואַרשע, אין דער „באַפרייטער“ פּוילן פון נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה
און האָט געאַרבעט אין בונד אונטערן נאָמען י. כמורנער.

צווישן די אַנדערע דעלעגאַטן, אַנטיילנעמער אין דעם לייפציגער צוואַ-
מענפאַר פון די ס־ס זיינען געווען: מאַקס שאַץ־אַנין, — שפעטער אַ באַ-
וואוסטער געזעלשאַפטלעכער טוער אין אוקראַינע און נאָך דער ערשטער
וועלט־מלחמה — אין ריגע; מיכאַיל ראַשקעס — וועלכן אַ סך האָבן שפּע-
טער געקענט אין אַמעריקע אַלס דער אַרגאַניזאַטאָר פון יידישן געזעלשאַפט-
לעכן הילף־קאָמיטעט (ייִדגעזאַמל); דוד לעווין, פון האַמליע, אַ טוער אין
דער פּראָפעסיאָנעלער (טרעיד־יוניאָן) באַוועגונג צווישן יידישע אַרבעטער אין
ווייס־רוסלאַנד; נחום אופריכטיק־קאַנגלאַ, אַ זיער אינטערעסאַנטער אַרבע-
טער־טוער, וואָס איז אויסגעוואַקסן און פאַרבראַכט כמעט זיין גאַנץ לעבן
אין דעם „באַרימטן“ האַמליער „ראַי“; יערעמייקע כאַראַש — מיט יאָרן שפּע-
טער אַן אָנגעזעענער מיטאַרבעטער פון דער באַוואוסטער שווייצאַרישער
„נויער ציריכער צייטונג“, איז אומגעבראַכט געוואָרן דורך די נאַציס אין
דייטשלאַנד; י. טשערניכאָוו־דאַניעלי, פון ווילנע, — שפעטער באַוואוסטער
רעדנער, לאַיער און געזעלשאַפטלעכער טוער אין ווילנע און בכלל אין דער
ליטע; אַראָן סינגאַלואָוסקי (אהרן טשענסטאַכאווער) — דעמאָלט איינער פון
די בעסטע רעדנער אין יידיש, פאַר די לעצטע 25 יאָר, אַדער מער — דער

אנפירער פון דער וועלט־ארגאניזאציע פון „ארט“; אראן סאקאלאוסקי. — א קיעווער סטודענט, שפעטער א ספעציאליסט איבער עקאנאמישע פראגעס, וואס האט עטלעכע יאר פארנומען א הויכע שטעלע אין ווירטשאפט־אפאראט פון דער סאָוועט־רעגירונג אין מאַסקווע, ביז ער איז אין 1929 אַרעסטירט געוואָרן אַלס מיטגליד פון אַ שעדיקנדיקער מענשעוויסטישער אַרגאניזאציע און איז נאָך אַ סענסאציאָנעלן פראָצעס פאַרמשפּט געוואָרן צו עטלעכע יאָר טירמע; יודע־ירמיהו נאָוואַקאָוסקי, וועלכער איז אַ קורצע צייט נאָך דעם לייפּציגער צוזאַמענפאַר געוואָרן איינער פון די גרינדער פון דער יידישער סאַציאַליסטישער סיים „אַדער „סערפּ“ פאַרטיי צוזאַמען מיט בן אדירן, בעל דמיון שטיפּן, באַזין־זילבערפאַרבן און דר. חיים זשיטלאָווסקי; זינט 1920 און שפעטער איז ער געווען רעדאַקטאָר פון פאַרשיידענע סאָוועטישע זשורנאַלן איבער עקאנאָמיק און קאָאָפּעראַציע ביז זיין טויט אין 1933; אברהם באַריסאָוו — פון ווילנע, אויטאָר פון פאַלעמישע בראַשורן קעגן בונד, און אַ צאָל אַנדערע.

פון די אויסלענדישע דעלעגאַטן, וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דעם צוזאַמענפאַר, געדענקט זיך באַזונדערס משה שעין, אַ יונגער טאַלאַנטפולער, כעמיקער, וואָס האָט שפעטער פאַרנומען אַ הויכע שטעלע אין דעם באַרימטן פאַסטער־אינסטיטוט אין פאַריז; קריטשעווסקי — אַ צווייטער כעמיקער, וואָס האָט דערנאָך יאַרנלאַנג אָפּגעלעבט אין שיקאַגאָ; אב. גאַלדבערג, וועלכער איז געקומען פון ניו יאָרק צום צוזאַמענפאַר אַלס אַ ברודער־דעלעגאַט און איז זינט 1910 געווארן אין אמעריקע אַ פייערדיקער ציוניסט און אַ לאַנגע צייט דער רעדאַקטאָר פון דעם אַפיציעלן ציוניסטישן וואַכנבלאַט „דאָס יידישע פאַלק“.

געווען נאָך אַ צאָל אַנדערע דעלעגאַטן: דוד בריסקמאַן — פון פאַריז; גאַב־ריעלי — פון לאַדזש; מ. רעגאַלסקי פון וואַרשע — שפעטער מיט יאָרן געלעבט אַ צייט אין ניו יאָרק און זינט דער ערשטער וועלט־מלחמה — אין בוענאָס איירעס, אַרגענטינע, וואו ער איז געוואָרן אַ ציוניסט און רע־דאַקטאָר פון דער דאָרטיקער ציוניסטישער „יידישע צייטונג“; הערש־לייב דער וועבער — פון לאַדזש, אַ וועבער־אַרבעטער, אַ זייער פייאיקער אַרבע־טער־טוער, וועלכער האָט אַ לאַנגע צייט געלעבט אין גאַליציע און אין דייטשלאַנד וואו ער האָט זיך אַקטיוו באַטייליקט אין דער דאָרטיקער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער באַוועגונג; צמח — אַ צווייטער זייער טאַלאַנטפולער ווע־בער־אַרבעטער; זלמן קאַמענעצקי — אַ אינטעליגענטער אַרבעטער, וואָס האָט שפעטער אין אמעריקע פאַרלאָזן די אַרבעטער־באַוועגונג און איז געוואָרן אַ טוער אין ליי־און שפּאַר־קאַסעס; אברהם האַלפּערן און שמעון — זיין פאַ־מיליע־נאָמען געדענק איך ניט — אַ סטודענט פון דעם ווילנער יידישן לערער־אינסטיטוט אויף וועלכן מען האָט געלייגט האַפּענונגען. געווען נאָך אַ צאָל דעלעגאַטן, ווי מאַרק טומאַרקין פון קעשעניעוו, באַריס קאַנעווסקי פון קאַזאַן, צוויי טוער פון דער גאַליצישער זש. פ. ס.

(זשידאָווסקאָ פּאַרטיאַ סאַציאַליסטישנאַ), וואָס האָבן אַ סך מיטגעהאַלפן ביי דער אָרגאַניזירונג פון צוואַמענפּאַר. איינער פון זיי — גלאָזער — איז שפּע־טער געווען אַ נאַענטער מיטאַרבּעטער פּן דעם באַוואוסטן נתן בירנבוים אין זיין ראַדיקאַלן פעריאָד.

עס איז געווען אַ פּאַרשיידנאַרטיקער עולם, וואָס איז ס'רוב נאָך געווען אַזוי יונג, אַז ער האָט מיט אַכטונג, ווי אויף אַן עלטערן מענטשן געקוקט אויף נחמן סירקיןען, דערהויפּט דערפּאַר, ווייל ער האָט אויסגעזען עלטער פון אונז אַלעמען און האָט פּאַרמאַגט ניט נאָר אַ בערדל, נאָר אַפילו אַ ביסל גרויע האָר אויף די שליפּן.

מיט אַ צאָל פון זיי זיינען זיך אונזערע וועגן שפּעטער ווייט צעגאַנגען, מיט אַנדערע, פּאַרקערט, זיך אַ סך נאַענטער צונויפגעקומען. ס'רוב פון זיי זיינען שוין ניטאָ אויף דער וועלט. אַבער אין יענער צייט, מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק איז עס געווען אַ לעבעדיקע, וואוילע חברה, וואָס האָט זיך טעאַרעטיש־פּאַליטיש, אמת, גאַנץ היפש געפלאַנטערט, אַבער האָט געמיינט אויפריכטיק מיט איר גלויבן אין סאַציאַליזם, מיט איר אַנטייל אין דער רוסי־לענדישער רעוואָלוציע און מיט איר זאָרג וועגן דער צוקונפט פונעם יידישן פּאָלק, ווי אַ „נאַרמאַל“ פּאָלק צווישן פעלקער.

די גרויסע אידישע אויסוואַנדערונג

דער לייפציגער צוזאַמענפאַר פון דער ס׳ס פאַרטיי אין פּרילינג פון 1906, האָט געדויערט אַרום דריי וואָכן. פאַר אַ היינטיקן צוזאַמענפאַר אין אַמעריקע וואָלט עס געווען אַן אוממעגלעך לאַנגע צייט. אָבער דעמאָלט, מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק, איז עס בשום אופן ניט געווען קיין צו לאַנגע צייט פאַר אַ רוסלענדישער סאַציאַליסטישער אַרגאַניזאַציע, וואָס פאַרזאַמלט זיך אין אויסלאַנד. די אויסלענדישע צוזאַמענפאַרן פון רוסלענדישע רעוואַ-לוציאַנערע פאַרטייען פלעגן אויך דויערן וואָכנלאַנג.

אורזאַכן פאַר דעם זיינען געווען אַ סך. ערשטנס, דאָס וואָס מען האָט אין רוסלאַנד גופא צוליב די פּאָליצייאַישע באַדינגונגען ניט געקאָנט האָבן קיין אַפענע צוזאַמענפאַרן און אַפענע דיסקוסיעס פון די וויכטיקע פּראָבלע-מ'ען. עס פלעגן זיך דעריבער אַנקלייבן ניט נאָר אַ סך פּראָגעס, נאָר אויך אַ סך מיינונג-פאַרשיידנקייטן צווישן באַזונדערע פאַרטיי-טוער און פאַרטיי-גרופּעס, וועלכע מען האָט געמוזט גענוי דורכדיסקוטירן, כדי זיי אויסצו-גלייכן — ניט שטענדיק מיט דערפאַלג. דאָס האָט, נאָטירלעך, געפּאָדערט אַ סך צייט. צווייטנס, זיינען די פּראָבלעמען טאַקע געווען זייער ערנסטע און וויכטיקע, אַפט זייער קאַמפּליצירטע, און אַזוי ווי קיין רעגולערע אַפענע פּרעסע, אין וועלכער זיי זאָלן טאַג-טעגלעך קאָנען באַטראַכט און פאַרענטפּערט ווערן, איז ניט געווען, האָט מען דאָס אַלץ געמוזט טאָן בעל-פה, אין מינדלעכע דיסקוסיעס אויף אַ צוזאַמענפאַר און דאָס האָט אוודאי געפּאָדערט צייט.

און אפשר האָט דערביי געשפּילט אַ געוויסע ראַליע אויך דאָס, וואָס ס'רוב דעלעגאַטן פון רוסלאַנד אויף דעמאָליטיקע אויסלענדישע צוזאַמענפאַרן זיינען געווען יונגע מענטשן, וואָס האָבן ניט נאָר צום ערשטן מאל באַזוכט אויסלאַנד, וואו מ'איז פאַרהעלטניסמעסיק געווען פריי פון פּאָליציי-טעראָר, נאָר זיי האָבן זיך אַפט צום ערשטן מאל באַגעגנט מיט זייערע פאַרטיי-פירער, וועמענס נעמען, אַדער פּסעוודאָנימען, זיי האָבן פריער בלויז געהערט בסודי-סודות.

פאַר די יונגע אַרטיקע טוער איז די מעגלעכקייט נאָענטער צו באַקענען זיך מיט זייערע פּירנדיקע חברים, דורכצודיסקוטירן אַלע אַנגעזאַמלטע פּראָ-געס און אַטעמען איבעריקע עטלעכע טעג, אַדער וואָכן מיט דער פּרייער לופט פון דער דעמאָליטיקער מערב-אייראָפּע, געווען אַ געלעגנהייט, וואָס וועט זיך אפשר אַ צווייטן מאל אין זייער לעבן ניט איבערהוון. דאָס זיינען אויך געווען די אורזאַכן, פאַרוואָס דער לייפציגער צוזאַמענ-

פאַר פון דער סײַס פאַרטיי אין פּרילינג פון 1906 האָט זיך געצויגן גאַנצע דריי וואַכן און וואַלט אפּשר געדויערט נאָך לענגער, ווען סײַוואַלט געווען אַ מעגלעכקייט דערצו. עס זיינען אָבער אויך געווען אַ פאַר טפּעציעלע סיבות, וואָס האָבן געפאַדערט אַ סך צייט פאַרן צוזאַמענפאַר. די ערשטע סיבה איז געווען די פאַרגאַם-אַטמאָספּערע, וואָס האָט זיך אין פּרילינג פון 1906 ווידער פאַרשפּרייט איבער רוסלאַנד און וואָס האָט זיך טאַקע אין עטלעכע חדשים אַרום אויסגעדריקט אין די בלוטיקע מיליטעריש-פּאָליצייאישע פּאַגראַמען אין ביאַליסטאָק, האַמעל און שעדלעץ; די צווייטע אורזאַך איז געווען די פּראַבלעם פון דער גוואַלדיק אויסגעוואַקסענער יידישער מאַסן-עמיגראַציע פון רוסלאַנד, דערהויפּט אין די פאַראייניקטע שטאַטן.

ווי גרויס די יידישע מאַסן-עמיגראַציע פון רוסלאַנד איז געוואָרן נאָך די פאַרגאַמען פון 1905-1906 קאָן מען זען דערפּון, וואָס פון אַדעס אַליין זיינען אין דער ערשטער העלפט פון 1906 אַרויסגעפאַרן קיין אויסלאַנד, דערהויפּט אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אַרום 43 טויזנט יידן, אַ פּולע דריטל פון דער גאַנצער דעמאָלטדיקער אַדעסער יידישער באַפעלקערונג. עס זיינען געפאַרן שוין ניט ווי אין דער פּריערדיקער עמיגראַציע פּריער פאַר אַלץ יונגע מענער, וואָס האָבן דערנאָך, איינאַרדענענדיק זיך אין אַמעריקע, ביס-לעכווייז אויסגעשריבן צו זיך זייערע ברידער, שוועסטער, עלטערן אַדער פּרויען. אין דער נייער מאַסן-עמיגראַציע האָבן זיך אויפּגעהויבן גאַנצע פּאַמיליע, משפּחות, שיער ניט גאַנצע שטעטלעך. סײַזיינען געפאַרן אַרבעטער און אינטעליגענטן, באַלעבאַטישע יידן און אַרעמעלייט, מענטשן וואָס האָבן זיך אַקטיוו באַטייליקט אין דער רעוואַלוציאַנערער באַוועגונג און מענטשן, וואָס האָבן פאַר איר געציטערט, אַדער האָבן בכלל גאַרניט געוואוסט וועגן איר.

דיאָזיקע יידישע מאַסן-עמיגראַציע האָט געהאַט איין כאַראַקטעריסטישן שטריך, וואָס האָט זי שטאַרק אונטערשיידט פון די פּריערדיקע בהלה-שטראַך-מען, ווען יידן זיינען „געלאָפּן“ צוליב מורא פאַר זייערע לעבנס. אין דעם גוואַלדיק גרויסן עמיגראַציע-שטראַם, וואָס האָט זיך אַ לאַז געטאָן זינט דעם אָנהייב פון 1906 זיינען מענטשן אין זייער מערהייט ניט „געלאָפּן פון שרעק“, נאָר פאַרלאָזן דאָס לאַנד אויסגערעכנט, ווי אויס פּראַטעסט קעגן דיסקרימינאַציעס און אונטערדריקונגען, וועלכע זיי האָבן מער ניט געוואָלט דולדן. גרויסע מאַסן יידן האָבן דעמאָלט ווי באַשלאָסן, אַז אויף קיין צאָרשן חסד איז ניטאָ וואָס צו האַפּן און אויף אַ נייער רעוואַלוציע וועלן זיי זיך שוין אַזוי גיך ניט דערוואַרטן, האָבן זיי גענומען האַק-און-פּאַק און זיינען מיט זייערע ווייבער און קינדער און אַלטע לייט און אַפט צוזאַמען מיט גוטע פּריינט, באַקאַנטע און שכנים אַוועק, דערהויפּט קיין אַמעריקע, וואו זיי האָבן געהאַפט צו געפּינען אַ „גאַלדן לאַנד“ מיט אַ פּרייערן לעבן און גרעסערע עקאָנאָמישע מעגלעכקייטן.

אַט די פּלוצלינג גוואַלדיק-גרויס אויסגעוואַקסענע יידישע מאַסן-עמי-גראַציע האָט שאַרף געשטעלט פאַר די, וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט יידישע

געזעלשאפטלעכע פראבלעמען די פראגע: וואוהין פירט די עמיגראציע? וואס וועט זיין מיט דער גרויסער מאסע אימיגראנטן אין די נייע לענדער? וועלן זיי מיט זיך ניט מיטברענגען די אלע פראבלעמען פון אַנטיסעמיטיזם און עקאנאמישע דיסקרימינאציע און נויט, פון וועלכע זיי האָבן די גאַנצע צייט געליטן אין רוסלאַנד? איז ניטאָ עפעס אַ וועג, אָדער אַ מיטל צו קאָנטראָלירן דעמדאָזיקן עמיגראַציע־שטראָם און קירעווען אים אין אַזאַ ריכטונג, וואָס זאָל ברענגען דעם גרעסטן נוצן די עמיגרירנדיקע מאַסן און דעם יידישן פּאָלק בכלל?

די ציוניסטן, — באַזונדערס אין אָדעס, וואו זיי האָבן געהאַט אַן אַלטע אייגענפונדעוועטע פעסטונג אין דעם יידישן פּאָלעסטינישן קאָמיטעט (די חובבי ציון) — האָבן גענומען פּריידיקן, אַז איצט איז די ריכטיקע צייט פאַר יידן צו פאַרן קיין ארץ־ישראל (פּאַלעסטינע). אָבער ווייניק ווער האָט זיך פּראַקטיש צוגעהערט צו זיי, — פון די צענדליקער טויזנטער יידישע אימיגראַנטן אַ חודש, וואָס האָבן זינט אָנהייב 1906 גענומען פּאַרלאָן אָדעס, זיינען קיין ארץ ישראל געפאַרן בלויז הונדערטער.

די טעריטאָריאַליסטן, ווידער, צווישן וועלכע די ס־ס אַלס סאַציאַליסטן־טעריטאָריאַליסטן זיינען געווען דער אַקטיווסטער עלעמענט, האָבן געהאַלטן און געהאַפּט, אַז עס זאָל געלינגען אַריינצוטראַגן אין דעם גרויסן שטראָם פון יידישער עמיגראַציע אַן אַרדענונג און אַ פּלאַן. דער פּלאַן איז געווען צו ריכטן, אויב ניט די גאַנצע, איז כאַטש אַ טייל פון דער גרויסער עמיגראַציע אויף אַ „טעריטאָריע“, ערגעץ אין אַ לאַנד וואו די יידישע מאַסן זאָלן „קאָ־לאַניזירט“ ווערן, איבערגיין פון די שטאַטישע נאָדל־פּאַכן, האַנדל און לופט־פּרנסות צו ערד־אַרבעט און גרונט־אינדוסטריען. אויף אַזאַ אופן האָבן זיי געהאַפּט, אַז ס'וועט זיך אויסבילדן אַן אָנהייב פון אַ „נאַרמאַל“ פּאָלק מיט אַ נאַרמאַלן עקאָנאָמישן געבוי און, פאַרשטייט זיך, מיט אַ „נאַרמאַלן“ פּראַ־לעטאַריאַט און קלאַסנקאַמף.

די פּראַגע איז אָבער געווען: ווי אַזוי, מיט וואָס פאַר אַ מיטלען קאָן מען דעם מאַסן־שטראָם פון יידישער עמיגראַציע אָפּווענדן פון די פאַראייניקטע שטאַטן, וואוהין ער איז געגאַנגען, און אים אויסקירעווען ערגעץ אויף אַ „טעריטאָריע“, וואָס קיינער פון אונז האָט, נאַטירלעך, ניט געהאַט דעם מיגסטן באַגריף וואו אַזאַ טעריטאָריע, וואָס זאָל וועלן און קאָנען אַרייננעמען די יידישע מאַסן־עמיגראַציע געפינט זיך, אָדער קאָן זיך געפינען. און אויב עס זאָל שוין אפילו זיין אַזאַ טעריטאָריע (למשל, אוגאַנדע אין מזרח־אַפּריקע), איז ווי, מיט וואָס פאַר אַ מיטלען קירעוועט מען אַהין אויס דעם יידישן עמיגראַציע־שטראָם און מען מאַכט, אַז די אימיגראַנטן זאָלן דאַרטן ווערן קאָלאָניסטן, ערד־אַרבעטער און שאַפן דאַרטן שווערע גרונט־אינדוסטריען אַנשטאַט שניידעריי? און ענדלעך, וואָס פאַר אַ שייכות איז פאַראַן צווישן דער מאַרקסיסטישער אידעאָלאָגיע און אַקטיוון אַנטיל אין דער רוסלענדישער רעוואָלוציע און דעם טאַג־טעגלעכן ביטערן קלאַסן־קאַמף, מיט „רעגולירן“

די יידישע עמיגראציע ערגעץ אויף א „טעריטאָריע“ אין אויסלאַנד און באַזעצן דאָרטן די אימיגראַנטן אויף ערד?

ביי די דעמאָלטיקע ס׳ס און די פּוּעלי־ציון, וואָס האָבן ביטער באַקעמפט איינע די אַנדערע, איז באַשאַפן געוואָרן איין מאַגישע „טעאָרעטישע“ פּאַר־מולע, וואָס האָט געזאָלט געבן אַן ענטפּער אויף די אַלע שווערע פּראָגעס. די פּאַרמולע האָט זיך גערופן: „סטיכישער פּראָצעס“. ביי די פּוּעלי־ציון — די שפּעטערדיקע „באַראַכאָוויסטן“ — האָט עס געהייסן, אַז אַזוי ווי די יידישע מאַסן־עמיגראַציע פון רוסלאַנד און די שכנישע לענדער גייט אַן „סטיכיש“, ווי געשטיסן פון אַן אַביעקטיוון נאַטור־געזעץ, וועט דערזעלבדיקער „סטיכיש־שער פּראָצעס“ פון אימיגראַציע מוזן אַליין פון זיך, בלויז מיט אַ קליינער הילף פון דרויסן איבערגיין אין קאָלאָניאַציע. וואו? פאַרשטייט זיך, אין ארץ ישראל, וואָס איז דאָס וויגעלע פון דעם יידישן פּאַלק און וואו אַ לאַנד אַן אַ פּאַלק — לויט דעם דעמאָלטיקן ציוניסטישן פּראָפּאָגאַנדע־לאָזונג — וואָרט אויפן פּאַלק אַן אַ לאַנד“.

די ס׳ס האָבן אויך געזוכט צו בויען אויף דעמדאָיקן „סטיכישן פּראָ־צעס“, אויף דעם כלומרשט „אומפאַרמיידלעכן“ איבערגאַנג פון מאַסן־עמיגראַציע אין אַ מאַסן־קאָלאָניאַציע. אָבער וואו? די ס׳ס האָבן ניט געגלויבט אין פּאַלעסטינע און ניט איינגעזען קיין שום סימן, אַז דער עמיגראַציע־פּראָצעס זאָל פירן קיין פּאַלעסטינע די מאַסן יידישע אימיגראַנטן, וואָס ווילן פון גאַרניט וויסן און פּאַרן דווקא קיין אַמעריקע. פון דער אַנדער זייט האָבן די ס׳ס אַלס סאַציאַליסטן געהאַט ווייניק אמונה אין דעם, אַז אַ וועלכע עס איז קאַפיטאַל־ליסטישע מלוכה זאָל גרייט זיין אַוועקצוגעבן די יידן אַ לאַנד, אין וועלכן די „סטיכישע אימיגראַציע“ זאָל קאָנען פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ „סטיכישער קאָלאָניאַציע“. איז וואָס זשע זאָל מען פאַרט טאָן? האָט מען זיך טאַקע געבראַכן די קעפּ זוכנדיק אַן ענטפּער און מען האָט קיין ענטפּער, וואָס זאָל שטימען מיט דער סאַציאַליסטישער אידעאָלאָגיע און מיט דער וואַכעדיקער עמיגראַנטישער פּראַקטיק ניט געקאַנט געפינען.

קוקנדיק איצט אויף צוריק מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט מוז מען צוגעבן: געוויס זיינען די אַלע טעאָריעס וועגן „סטיכישע פּראָצעסן“ און פּלענער וועגן „ערגעץ־טעריטאָריעס“ וואו די יידישע עמיגראַנטן זאָלן קאָנען אויסבילדן אַ „נאַרמאַלע“ יידישע נאַציע מיט אַלע נויטיקע נאַציאָנאַלע אייגנשאַפטן און מעגלעכקייטן אויף עקאָנאָמישן, פּאַליטישן און קולטור־געביט, געווען אַן אַוטאָפּיע; אַ חלום, וואָס איז געקומען אַלס ענטפּער אויף דער דעמאָלטיקער ביטערער לאַגע פון די יידישע מאַסן אין צאַרישן רוסלאַנד. אָבער ווי אין יעדער וואויל־מיינענדיקער אַוטאָפּיע איז אין דעם בענקען נאָך אַ טעריטאָ־ריע געווען אַ געוויסער רעאַליסטישער עלעמענט: אַן אייגענע, אַדער באַזינדע־רע טעריטאָריע איז, לויט דער אַנגענומענער מאַרקסיסטישער דעפיניציע, דער ערשטער תנאי פאַר דער אויסבילדונג פון אַ נאַציע. אַן אַ טעריטאָריע קאָן

ניט זיין קיין נאציע. א פאלק, ווי די יידן, וואָס האָט ניט קיין אייגענע נאָציאָנאַלע טעריטאָריע, מוז פאַרבלייבן אַ דיסקרימינירטע אָדער געדולדעטע מינדערהייט אומעטום, וואו עס געפינט זיך, און מינדערהייטן האָבן אַ טבע סוף כל סוף, פריער אָדער שפעטער, דורך פרייוויליקער, אָדער געצוואונגע-נער אַסימילאַציע, צו פאַרשווינדן.

די דעמאָלטיקע סאָציאַליסטן-טעריטאָריאַליסטן (ס-ס) האָבן פאַרשטאַנען די דאָזיקע באַדייטונג פון אַ „טעריטאָריע“ פאַר דער צוקונפט פון יידישן פאלק, אָבער וואָס צו טאָן וועגן דעם האָבן זיי ניט געוואוסט און האָבן, נאָטירלעך, ניט געהאַט קיין וועגן דערצו.

א טעאָריע פאר א טעריטאָריע

אין יענער צייט, אין די יארן פון דער גרויסער יידישער מאסן-עמיגראַציע וואָס האָט זיך אָנגעהויבן נאָך די פּאָגראַמען פון 1905 און דער פּאַר-שטאַרקונג פון דער צאַרישער רעאַקציע אין 1906 און ווייטער, איז די ס'ס אַרגאַניזאַציע זייער שטאַרק געוואַקסן און איז געוואָרן, נאָכן בונד, די צווייטע שטאַרקסטע סאָציאַליסטישע אַרגאַניזאַציע צווישן די יידישע מאַסן ניט נאָר אין רוסלאַנד, נאָר אויך אין אויסלענדישע עמיגראַציע-צענטערן, ווי לאַנדאָן, פאַריז, בערלין און אַנדערע. איז עס געווען אומפאַרמיידלעך, אַז צווישן דעם בונד און ס'ס זאָל פאַרקומען אַ ביטערער אַרגאַניזאַציעלעך און טעאָרעטישער קאַמף „אויף לעבן און טויט“.

דער בונד האָט געהאַלטן, אַז די יידישע פּראַגע אין רוסלאַנד קאָן געלייזט ווערן מיט דער הילף פון אַ נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע, דאָס הייסט דורך דער שאַפונג פון אַ צענטראַלן יידישן אויטאָנאָמען אַנשטאַלט, וואָס זאָל אָנפירן מיט אַלע ענינים פון יידישער קולטור אויפן חשבון פון דער מלוכה. די טעאָרעטישע שוואַכקייט פון דער דאָזיקער טעאָריע, אָדער פּראַגראַם איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס עס איז אוממעגלעך אָפּצושיידן די קולטור פון אַ פּאָלק פון זיין עקאָנאָמישער און פּאָליטישער לאַגע, און אַ פּאָלק קאָן דעריבער ניט לעבן „אויטאָנאָמיש“ אין זיין קולטור, ווען ס'איז אָפּהענגיק און ווערט נאָך דערצו דיסקרימינירט פּאָליטיש און עקאָנאָמיש.

פּראַקטיש האָט דער בונדישער פּלאַן פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָ-נאָמיע אַרויסגערופן צוויי האַרבע פּראַגעס: ערשטנס, ווי קאָן אַזאָ אויטאָנאָמיע גאָר געמאַלט זיין אונטער דער צאַרישער, אָדער אַפילו אַ בורזשואַז-רעפּובליקאַנישער אַרדענונג, וואָס איז געבויט אויף דער אונטערדריקונג און דיסקרימינאַציעס קעגן די מינדערהייטן? און צווייטנס, ווי קאָן עקזיסטירן אַ נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע אין יידישע קולטור-באַדערפענישן, ווען ס'איז גוט באַוואוסט, אַז די קולטור-באַדערפענישן און שטרעבונגען פון דעם יידישן פּראָלעטאַריאַט און פון דער אַסימילירטער, אָדער רעליגיעז-נאַציאָנאַליסטישער יידישער בורזשואַזיע זיינען פאַרשיידן און אין פולן היפּוך?

אין די דאָזיקע שוואַכקייטן פון דער בונדישער טעאָריע און פּראַגראַם פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע האָבן די ס'ס-אָוואַצעס כּסדר געקלאַפּט און זיי האָבן אין דעם פרט זיך געשטיצט אויף דער קריטיק פון בונד מצד דער רוסלענדישער ס. ד. פּאַרטיי, באַזונדערס מצד די באַלשעוויקעס, וועלכע האָבן כּסדר שאַרף קריטיקירט די בונדישע „נאַציאָנאַל-קולטורעלע אויטאָ-נאָמיע“.

פון דער אַנדער זייט איז, נאַטירלעך, מיט די ס'סיישע טעאָריעס וועגן דעם איבערגאַנג פון דער יידישער מאַסן-עמיגראַציע אויף אַ „סטיכישן“, אַדער אויף אַ וועלכן עס איז אַנדער אופן, אין קאַלאָניאַציע אויף אַ וועלכער עס איז טעריטאָריע אויסער רוסלאַנד און אויסער איראָפּע און אַמעריקע, געווען פּונקט אַזוי שלעכט, ווי מיט דער בונדישער טעאָריע וועגן נאַציאָנאַל-לער אויטאָנאָמיע, און די בונדיסטן האָבן אַט-די שוואַכקייטן שטענדיק אַטאַ-קירט און אויסגעלאַכט.

צו דעם איז נאָך צוגעקומען דאָס, וואָס דער בונד, וועלכער האָט זיך אין 1897 באַטייליקט אין דער גרינדונג פון דער רוסלענדישער סאַציאַל-דע-מאַקראַטישער פּאַרטיי, האָט פּרעטענדירט צו זיין דער „איינציקער פּאַר-שטייער“ פון די יידישע אַרבעטער, פריער אין דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און דערנאָך בכלל איבערן לאַנד און אַפילו איבער דער וועלט. די ס'ס האָבן דערמיט, נאַטירלעך, בשום אופן ניט געקאָנט איינשטימען און האָבן כסדר קריטיקירט און אַטאַקירט די „איינציקע פּאַרשטייערשאַפט“ פון בונד. — און אין דעם זיינען זיי ווידער געווען דורכאויס איינשטימיק מיט דער שטעלונג פון דער רוסלענדישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי.

אויף דעם ס'ס-צוזאַמענפּאַר אין לייפציג אין פּרילינג פון 1906, אין וועלכן איך האָב זיך באַטייליקט אַלס דעלעגאַט, האָט די קריטיק פון בונד און דער קאַמף קעגן זיינע טעאָריעס דעריבער פּאַרנומען אַ וויכטיקן אַרט. די טעאָרעטישע באַגרינדונג פון דעם קאַמף האָט אויף זיך, געדענק איך, גענומען משה ליטוואַקאָוו, וועלכער האָט געהאַלטן אַ פּאַרטראַג: „נאַציאָנאַל-קולטורעלע אויטאָנאָמיע קעגן יידישער קולטור“, — און אַנשטאַט דעם בונדישן פּלאַן פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע, — וואָס אויב ער וואַלט אַפילו מעגלעך געווען, וואַלט דער יידישער פּראָלעטאַריאַט אין איר געמוזט צוזאַמענאַרבעטן מיט דער יידישער בורזשואַזיע, — האָט ליטוואַקאָוו אַרויסגעבראַכט דעם פּלאַן פון „פּרייע שול-פּאַראַיינען“. עס האָט געהייסן, אַז אין אַ סאַציאַליסטישער און אַפילו אין אַ דעמאָקראַטיש-בורזשואַזער גע-זעלשאַפט זאָל געזיכערט ווערן פאַר יעדער מינדערהייט-גרופּע דאָס רעכט און די מעגלעכקייט צו גרינדן און אויסצוהאַלטן אויפן חשבון פון דער מלוכה „פּרייע שול-פּאַראַיינען“, אין וועלכע יעדע גרופּע זאָל פאַר זיך אַליין קאָנען באַשליסן אין וואָס פּאַר אַ שפּראַך די קינדער זאָלן לערנען און אין וואָס פּאַר אַ קולטור זיי זאָלן דערצויגן ווערן... אויף אַזאַ אופן, הייסט עס, וועט אויסגעמידן ווערן די געפּאַר פון מוזן צוזאַמענאַרבעטן אויפן קולטור-געביט מיט דער רעאַקציאָנערער יידישער בורזשואַזיע, וועלכע וועט מסתמא סיי ווי אַליין ניט וועלן מיטאַרבעטן אויף דעם געביט מיט דעם יידישן פּראָלע-טאַריאַט.

אַ דער דאָזיקער פּלאַן פון „פּרייע שול-פּאַראַיינען“ האָט פּראַקטיש גע-טויגט אויף כּפרות האָט מען זיך געקאָנט איבערצייגן אין אונזערע איצטיקע צייטן, ווען אין דער יונגער ישראָל-מדינה האָט כּמעט יעדע פּאַרטיי אויסגע-

נוצט פאַר אירע צוועקן די „פרייע שול-פאַראיינען“, וואָס זי האָט געגרינדעט און אויסגעהאַלטן אויפן חשובן פון דער מלוכה. אָבער דעמאָלט, אין 1906, האָבן מיר עס ניט געוואוסט און ניט פאַרשטאַנען, און די „פרייע שול-פאַראיי-נען“ האָבן אונז באַפרידיקט שוין דערפאַר אַליין, ווייל זיי זיינען געווען אַן אַרגומענט קעגן דער בונדישער נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע. אַז מען האָט וועגן די „פרייע שול-פאַראיינען“ גאָר ניט געקאָנט טאָן אונטער דער צאָרישער אַרדענונג איז זעלבסטפאַרשטענדלעך.

קיין גרויסע מיינונג-פאַרשיידנקייטן האָט אויך ניט אַרויסגערופן די דיסקוסיע וועגן זעלבשוין, וועגן וועלכער איך און אַ חבר פון קאָטערנינאָסלאָוו (איך געדענק ניט זיין נאָמען) האָבן געהאַלטן קורצע פאַרטראַגן. פאַר דעם צוזאַמענפאַר זיינען געווען קלאָר צוויי פונקטן: ערשטנס, אַז די צאָרישע רעגירונג וועט זיך אין קאַמף קעגן דער רעוואָלוציע ניט אָפּזאָגן פון דעם אויסגעפרוואַרטן מיטל פון פאַגראַמען, און אַז די פאַגראַמען, וואָס זי וועט ווייטער אַרגאַניזירן, וועלן שוין ניט זיין קיין פשוט-כולגאַנישע געשטיצטע פון דער פּאָליציי, נאָר זיי וועלן זיין מיליטערישע, אַרגאַניזירטע דורכן פּאָליציי-דעפּאַרטעמענט (אין דעם פּרט האָבן מיר זיך, אגב, אַרויסגעוויזן אינגיכן פולשטענדיק גערעכט, ווייל די פאַגראַמען פון 1906 אין האָמעל, ביאָליסטאָק און שעדלעץ זיינען שוין געווען אויסדריקלעך מיליטעריש-פּאָליצייאַישע. אַ הויכער באַאמטער פון דעם צאָרישן פּאָליציי-דעפּאַרטעמענט, קאָמיסאַראָוו, האָט זיך אָפּן באַרימט פאַר פירשט אורוסאָוו, דעם קעשעניעווער גובערנאַ-טאָר, אַז „מיר קאָנען אַרגאַניזירן אַ פאַגראַם אויף צען מענטשן און אויף צען טויזנט“...).

איך האָב אין מיין פאַרטראַג באַטאָנט די וויכטיגקייט ניט נאָר אָנצו-האַלטן די זעלבשוין אַלס אַ זעלבשטענדיקע רעגולער-פונקציאָנירנדיקע אַרגאַ-ניזאַציע מיט גוט-צוגעגרייטע קאָדרען, נאָר אויך אַריינצוציען אין איר וואָס מער רוסישע אַרבעטער און יוגנט צוליב איר איבערלעכער קראַפט און געזעלשאַפטלעכער ווירקונג. דער חבר פון קאָטערנינאָסלאָוו האָט זיך פאַר-נומען מיט אַ ספּעציעלן פונקט וועגן גרייטן די זעלבשוין-אַרגאַניזאַציעס אַזוי, אַז זיי זאָלן צו יעדער צייט קאָנען פאַרוואַנדלט ווערן אין שלאַכט-גרופּ-פעס („באַיעווייע דרוזשיני“), וואָס זאָלן זיך קאָנען אַקטיוז באַטייליקן אין די געגאַרטע און דערוואַרטעטע גייע רעוואָלוציאָנערע אויסברוכן.

אַזוי לאַנג ווי מיר האָבן גערעדט וועגן אַ נייעם אויפברויז פון דער רעוואָלוציע, וועגן זעלבשוין אַלס אַטאַקירנדיקע מאַכט און קעגן דער בונ-דישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע, האָבן מיר, די דעלעגאַטן צום צוזאַמענפאַר, זיך געפילט האָפּערדיק, פעסט און אייניק. אָבער ווען ס'איז געקומען צו אונזערע ספּעציעלע פונקטן — צו די פּראַגעס וועגן דעם „נאַרמאַלן“ יידישן פּראָלעטאַריאַט און באַזונדערס וועגן דעם אַריבערגאַנג אַדער אַריבערפירן פון דער יידישער מאַסן-עמיגראַציע אויף אַ „טעריטאָריע“, האָבן זיך אַנ-געוויבן צרות.

דעם פארטראג וועגן דעם געבוי און דער „ניט-נארמאליקייט“ פון דעם יידישן ארבעטער-קלאס האט געלייענט יעקב לעשצינסקי. זיין פארטראג איז געווען זייער א לאנגער. ער האט אים געלייענט, אויב איך מאך ניט קיין טעות, צוויי צי דריי טעג נאכאנאנד (ער איז דערנאך טאקע ארויס אין דער פארם פון א גאנצן בוך אונטערן נאמען „דער יידישער ארבעטער“). דער פארטראג, וואס איז באשטאנען פון מאסן ציפערן, וואס קיינער האט ניט געקאנט קאנטראלירן, האט אלעמען שטארק אויסגעמאטערט — אבער אין דער דיסקוסיע וועגן אים האט א צאל דעלעגאטן, באזונדערס פון פוילן, אויסגעדריקט זייער צווייפל, צי דער יידישער ארבעטער איז טאקע אזוי „אומנארמאל“ און „ניט פראלעטאריזירט“, ווי דער פארטרעגער האט עס געזוכט פארצושטעלן, און צי קאן מען זאגן, אז אויך די גרויסע מאסן יידישע ארבעטער אין די אמעריקאנער שעפער, וועגן וועלכע דער ניו יארקער דעלעגאט אב. גאלדבערג האט דערציילט, זיינען ניט קיין „אמתע פראלעטאריער“. עס זיינען אויך געווען אזעלכע „שקצים“, וואס האבן אפגעפרעגט די ריכטיג-קייט פון די ציפערן און די פארלעסלעכקייט פון די קוואלן, אויף וועלכע דער פארטרעגער האט געבויט זיין פארטראג, וואס איז דאך בעצם געווען דער פונדאמענט פון דער גאנצער ס'י'שער טעאריע וועגן „ניט-פראלעטאריזאציע“, וואס קאן, הייסט עס, געהיילט ווערן בלויז דורך א „טעריטאריע“.

אבער די אמתע צרות, וואס האבן זיך אויסגעדריקט אין צעטומלטיקייט און פארלוירנטיקייט האבן זיך אנגעהויבן נאך די פארטראגן וועגן טעריטאריע, וואס זיינען געלייענט געווארן, געדענק איך, דורך צוויי חברים: ווילי לאצקי-בארטאלדי וועגן א טעריטאריע פאר יידן, און דאווא דאווידא-וויטש-לוואוויטש וועגן „סטיכישע פראצעסן“ אין דער יידישער עמיגראציע.

די דיסקוסיע וועגן די צוויי פארטראגן האט אנגעהאלטן א גאנצע וואך צייט, אדער מער. עס זיינען געווען דעלעגאטן, וואס האבן זיך אין איר ענערגיש באטייליקט, — און איך צווישן זיי האב זייער שטארק געשטיצט די טעאריע וועגן דעם „סטיכישן“ איבערגאנג פון עמיגראציע אין קאלאניזאציע, און וועלכן עס איז ניט מעגלעך אפילו צו טראכטן וועגן א וועלכער עס איז טעריטאריע. אנדערע דעלעגאטן האבן בלויז געשטעלט צווייפלענדיקע און פארצווייפלטע פראגעס און אייניקע פון זיי (ווי למשל זלמן קאמענעצקי און נאך א פאר) האבן אינמיטן פון דער דיסקוסיע פארלאזן דעם צוזאמענפאר, דערקלערנדיק פאר די חברים זייער פארצווייפלונג און אנטוישונג.

נאך א וואך דיסקוסיע איז מען דערגאנגען צו א פונקט, ווען יעקב לעשצינסקי, דעמאלט איינער פון די אנגעזעענסטע טעאָרעטיקער פון דער ס'ס פארטיי, האט זיך אויפגעהויבן און דערקלערט: „איגנארעמוס — איגנא-ראבימוס“, מיר ווייסן ניט ווי אזוי עס קאן פארקומען דער סטיכישער איבערגאנג פון דער איצטיקער עמיגראציע צו דער קאלאניזאציע פון א טעריטאריע און מיר וועלן ניט וויסן ביז די פראקטישע מעגלעכקייט דערצו וועט געשאפן ווערן... א צווייטער דעלעגאט האט דערקלערט, אז לויט זיין

מיינונג זיינען די יידישע עמיגראציע און א טעריטאריעלע קאלאניזאציע צוויי באנען וואס גייען פון צוויי ריכטונגען: זיי קאנען זיך אפשר באגעגענען, אבער עס איז פונקט אזוי מעגלעך, אז זיי וועלן אויסמיידן איינער דעם אנדערן... איין טאג איז עס דערגאנגען אזוי ווייט, אז מען האט געמוזט איבער-רייסן די דיסקוסיע און א פארשטייער פון צענטראל-קאמיטעט האט דער-קלערט, אז מארגן וועט מיט א נייעם פארטראג וועגן דער פראגע ארויסטרעטן נחמן סירקין, דער גרינדער פון דער ערשטער סאציאליסטישער גרופע אין ציוניזם און אז ער וועט פרואוון פארענטפערן די הארבע פראגע. אבער ווען נחמן סירקין האט אויף מארגן, צי אויף איבערמארגן, באקומען דאס ווארט האט ער א סך און מיט היץ, ווי זיין נאטור איז געווען, גערעדט וועגן דעם יידישן פאלק, וועגן זיינע אמאליקע נביאים, וועגן זיינע היינטיקע צרות, וועגן דעם אז „א פונט פראקטיק איז וויכטיקער ווי א פוד טעאריעס“, און ער האט פארענדיקט מיט גרויס באגייסטערונג: „גענאָסן, מיר דארפן ניט קיין טעאָריע, נאָר אַ טעריטאָריע!“...

דער דאָזיקער אויסגעשריי איז געווען אַ מין „אַנטי־קלימאַקס“ פון דער גאַנצער אַנגעשטרענגטער דיסקוסיע און האָט אַרויסגערופן אַ גרויסע אַנטוי־שונג ביי דער מערהייט דעלעגאַטן, וואָרום זי האָט אונז געלאָזן אָן אַ טעאָריע, וואָס מיר האָבן אַזוי געדאַרפט און בשום אופן ניט דערנענטערט צו קיין טעריטאָריע.

דער צוזאַמענפאַר האָט נאָכדעם געדויערט נאָך עטלעכע טעג און האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ ריי באַשלוסן ענערגיש צו באַטייליקן זיך אין דעם רעוואָלוציאַנערן אַרבעטער־קאַמף אין רוסלאַנד און צו עפענען אין דער פאַרטיי־פרעסע, וואָס וועט געגרינדעט ווערן, אַ ברייטע דיסקוסיע וועגן טע־ריטאָריאַליזם.

לעקציעס אין אינטערנאציאנאליזם

ווען איך בין דעמאלט צום ערשטן מאל געקומען קיין דייטשלאנד, פריער קיין לייפציג און דערנאך קיין בערלין, האָב איך זיך קודם־כל איבערצייגט, אז הגם איך האָב פריער געלערנט דייטש און מער אָדער ווייניקער פריי געלייענט די שפראַך, און הגם „יעדער ייד קען דייטש, — אַ שאלה?“, איז מיין דייטש, נעבעך, געווען ביז גאָר אַ שוואַכער. עס האָט ביי מיר געדויערט צייט ביז איך האָב זיך אָנגעהויבן אָנשטויסן, אָדער פאַרשטיין וואָס דייטשן ריידן צו מיר, און נאָך לענגער, ביז איך האָב זיך אויסגעלערנט ענטפערן זיי, אזוי אַז זיי זאָלן זיך כאַטש אָנשטויסן וואָס איך מין.

סיי איך, סיי ס'רוב מינע חברים, וואָס זיינען צום ערשטן מאל געקומען קיין דייטשלאַנד האָבן דעריבער פולשטענדיק איינגעשטימט מיט דער פאַר־זיכערונג פון איינעם פון די דעלעגאַטן, אַז „דער דייטש וואָלט געווען אַ גאַנץ פייער מענטש, נאָר דאָס לשון הרעט אים נעבעך אוועק.“ אַן אַנדער חבר האָט אָפילו געהאַט אַ ספעציעלע טענה צו די דייטשן: „צו וואָס דאַרפן זיי ברעכן די צונג, אַז קיינער זאָל זיי ניט פאַרשטיין, — ווען זיי ריידן פשוט יידיש וואָלט דאָך זיי יעדער איינער פאַרשטאַנען...“

אונזערע שוועריגקייטן מיט דייטש האָבן זיך אָנגעהויבן שוין ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין אַ פרימאַרגן אויפן בערלינער וואַקזאַל און האָבן פון דעם „טמאָיז“ (גוט מאַרגן) און פון די פאַרשיידענע אומפאַרשטענדלעכע ענטפערס אויף אונזערע פשוטסטע פראַגעס פריער ביי די קאָנדוקטאָרן אין די וואַגאָנען און שפּעטער ביי די קעלנערס אין די רעסטאָראַנען אויסגעפונען, אַז דייטש (אין בערלין, ווייניקסטנס) איז אַ שפראַך, פון וועלכער עס זיינען אַרויסגעוואָרפן געוואָרן אַלע גימלען און אַ צאָל אַנדערע זיער נויטיקע בוכ־שטאַבן און קלאַנגען און געבליבן פון דעם איז בלויז עפעס אַן איילנדיק געזאַנגעלע.

נאָך שווערער איז די לאַגע מיט דייטש פאַר אונז געוואָרן, ווען מיר זיינען געקומען קיין לייפציג. לייפציג געפינט זיך ניט אין פרייסן, ווי בערלין, נאָר אין זאַקסן. און זאַקסן איז פון אַלטע צייטן אַן געווען אַ זעלבסטשטענדיקע דייטשישע קעניגרייך, וואָס איז געווען מיט פרייסן אויף מעסערס. דער זאַק־סישער דייטשישער לשון האָט שוין געקלונגען אינגאַנצן אַנדערש, איידער דער בערלינער. אונזער איינדרוק איז געווען אַז ער האָט אַרויסגעוואָרפן אַלע האַרטע קלאַנגען פון אַלע לשונות.

ווען אַ דעלעגאַציע פון דעם לייפציגער סאָציאַל־דעמאָקראַטישן קאָמי־טעט איז געקומען צו אונזער צוזאַמענפאַר און האָט אונז פיערלעך באַגריסט,

אנהויבנדיק מיט: „נאָמע לייבִיגער זאָזיאַלדעמאָגראַדישן גאמיטעטס אונ' אינדערניאַיאָנאַל זאָלידאַרידעד גריזן וויר אינען, רוזלענדישן ג'נאַזן, — אַזוי, יעדנפאַלס, האָט עס געקלונגען אין אונזערע אויערן — האָבן די אַרטיקע קענער פון דייטש געמוזט אונז איבערזעצן די דאָזיקע פשוטע ווערטער און איך האָב דעמאָלט ספּעציעל פאַרשריבן, כדי צו דערקענען זיי, ווען כ'וועל זיי נאָכאַמאָל וואו דערהערן...“

אַבער גערעכט זיינען געווען די חברים, וואָס האָבן געהאַלטן נאָך אונ' זערע באַגעגענישן מיט די דעמאָלטיקע דייטשישע סאָציאַליסטישע אַרבעטער, אַז הגם „דאָס לשון הרגעט זיי אַוועק“ זיינען זיי פונדעסטוועגן גאַנץ פייע מענטשן. איך האָב שוין אין אַ פריערדיקן קאָפיטל דערמאַנט וועגן דעם ווי וואָרעם און חבריש די לייפציגער סאָציאַל־דעמאָקראַטן האָבן אויפגענומען און באַהאַנדלט אונזער צוזאַמענפאַר און זיינע אַנטיילנעמער בלויז דערפאַר, ווייל זיי האָבן געוואוסט, אַז דאָס זיינען „רוסלענדישע רעוואָלוציאָנערן“.

פאַר דעם צוזאַמענפאַר, וואָס האָט געדויערט דריי וואָכן האָבן זיי אַפֿ־געגעבן זייערן אַ גרויסן קלוב אין דער לינדענאו־פאַרשטאַט פון לייפציג און זייערע אַ ספּעציעלע וואַך האָט די גאַנצע צייט אויפגעפאַסט, אַז ס'זאָל אויף אונז ניט פאַרקומען קיין פּאָליציי־איבערפאַל. צוליב דער דאָזיקער געפאַר און אויך צוליב דעם, ווייל די דעלעגאַטן האָבן געהאַט ווייניק געלט, איז קיין איין דעלעגאַט ניט איינגעשטאַנען אין קיין האַטעל, וואו מען וואַלט געמוזט איינמעלדן די פעסער, וועלכע ס'רוב פון אונז האָבן ניט געהאַט, און אַלע, אויף וויפיל איך ווייס, זיינען איינגעאַרדנט געוואָרן אין היימען פון דייטשישע סאָציאַליסטישע אַרבעטער.

אויב איך זאָל אורטיילען וועגען דער באַהאַנדלונג וואָס זיי האָבען באַקומען אין די אַרבעטער־היימען לויט דעם ווי איך בין באַהאַנדלט געוואָרן דורך די, ביי וועמען איך בין איינגעשטאַנען, האָט מען בעסער און פריינט־לעכער ניט געקאַנט באַהאַנדלט ווערן אַפילו אין די היימען פון נאָענטע קרובים. דאָס איז געווען פאַר אונז אַלעמען, וואָס זיינען געווען גאַנץ היפש אַנגעוואַפט מיט נאַציאָנאַליסטישע שטימונגען, אַן אמתע לעקציע אין פּראַ־לעטאַרישן אינטערנאַציאָנאַליזם, וועלכע איך — און איך בין זיכער, אַז ס'רוב אַנדערע אויך — האָבן קיינמאָל ניט פאַרגעסן.

איך בין איינגעשטאַנען אין דער וואוינונג פון אויגוסט און אַנע לייעבלינג. ער איז געווען אַ מאַן פון אַ יאָר פּערציק, אַ מעטאַל־אַרבעטער און אַ מיט־גליד פון דעם לייפציגער קאָמיטעט פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. אַנע לייעבלינג, אַ קליינע פרוי פון אַ יאָר 30, איז געווען אַקטיוו אין דער סאָציאַליסטישער פרויען־באַוועגונג און האָט געפירט די הויז־באַלעבאַטיש־קייט. קיין קינדער האָבן זיי ניט געהאַט. די קליינע וואוינונג פון דריי, צי פיר, צי מערן, האָט כסדר ממש געפינקלט מיט ריינקייט און זויבערקייט. איך געדענק, ווי איך בין אין איינעם פון די ערשטע טעג, אַריינקומענדיקן בייטאָג פון דרויסן אין הויז אַריין, איבערראַשט און כמעט דערשראָקן געוואָרן,

ווען פרוי אָנע, וואָס האָט מיר געעפנט די טיר, האָט זיך פלוצלינג אַ לאָז געטאָן אויף די קני פאַר מיר און האָט מיר גענומען אַרומרייבן די שיך מיט אַ טיכל, — אויפן פּאַל, מסתמא, אויב ס'איז אויף זיי פאַראַן אַ ביסל שטויב. מיין פאַרלויבנדיקער דערביי איז געווען נאָך גרעסער צוליב דעם, וואָס כ'האַב ניט נאָר ניט פאַרשטאַנען, וואָס זי האָט מיר דערביי געזאָגט, — איך האָב אַפילו מיטאַמאָל פאַרגעסן אַלע דייטשישע ווערטער, וואָס איך וואָלט איר געקאָנט זאָגן...

אַ גרויסן איינדרוק האָט אויף מיר געמאַכט אויך דאָס, וואָס ניט געקוקט אויף די קאַלטע וועטערן, וואָס זיינען נאָך געשטאַנען אין מערק, פלעגן די פענצטער פון מיין און זייער שלאָפצימערן געעפנט ווערן אויף אַ גאַנצן טאָג און די מאַטראַצן פון די בעטן פלעגן אַלע טאָג איבערגעקערט ווערן. אין דער היים האָב איך אַזוינס, נאַטירלעך, קיינמאַל ניט געזען.

מיין טאָג ביי די ליעבלינגס פלעגט זיך געוויינלעך אָנהויבן מיט אַ פריש־טיק, וועלכן „גענאָזין אָנע“ פלעגט מיר יעדן טאָג דערלאַנגען, פּרעגנדיק צי וויל איך עפעס נאָך, אָדער עפעס אָנדערש. אין, ניט פאַרשטייענדיק גוט וואָס זי פּרעגט מיך פלעג מורא האָבן צו ענטפערן יא, אָדער ניין, און פלעג בלויז מיט אַ שמיכל „אומפאַרטייאיש“ אַ שאַקל טאָן מיטן קאַפּ. נאָכן פרישטיק פלעג איך געוויסנהאַפט דורכשטודירן די אַרטיקע סאָציאַליסטישע „לייפציג־גער פּאָלקס־צייטונג“, וועגן וועלכער כ'האַב געוואוסט נאָך פון דער היים, אַז זי איז איינע פון די לינקסטע אין דער דייטשישער סאָציאַל־דעמאָקראַטי־שער ליטעראַטור, ביכער און זשורנאַלן (ספעציעל דעם טעאָרעטישן אַרגאַן פון דער דייטשישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, „די נויע צייט“) וואָס האָבן זיך געפונען אין הויז פון מייע באַלעבאַטיים.

אין די שבת־אָונטן פלעגן צו די ליעבלינגס געוויינלעך קומען עטלעכע פריינט, מענער און פרויען. די מענער פלעגן זיצן אַרום טיש און מען פלעגט ליענען און דיסקוטירן אַ בוך (דאָכט זיך בלויז אַ ליטעראַריש ווערק). די פרויען פלעגן זיצן אויף בענקלעך ביי די ווענט, שטריקן עפעס און זיך מיט כוונה צוהערן צו די געשפרעכן און דיסקוסיעס פון די מענער, זעלטן אַריינג־מישנדיק זיך אין זיי.

אין איינעם אַזאַ אָונט האָב איך ניט ווילנדיק איבערראַשט מייע באַלע־באַטיים און זייערע געסט. זיי האָבן געלייענט אַ פּאָעמע פון דעם דעמאָלט פּאָפּולערן דייטשישן דיכטער, דעטלעוו פּאָן ליליענקראַנע. די פּאָעמע איז געווען געשריבן אין אַ פּלאַט־דייטשישן פּאָלקס־דיאַלעקט. עפעס האָט די פּאָעמע, געדענקט זיך, געהאַט צו טאָן מיט פּרעש (זשאַבעס), און ליענענדיק זי האָט זיך איינער פון די געסט פאַרהאַקט ביי אַ וואָרט און קיינער פון די אַרומיקע האָט ניט געוואוסט וואָס דאָס וואָרט מיינט. פאַר מיר אָבער האָט דאָס וואָרט — כ'געדענק שוין ניט וואָס דאָס איז געווען — געקלונגען זייער יידישלעך, האָב איך זיך אַריינגעמישט און האָב עס פאַר זיי איבערגעזעצט אין דייטש און טאַקע ריכטיק אויך. די באַלעבאַטיים און זייערע געסט האָבן

מיך אַנגעקוקט מיט באַוואַנדערונג און אויגוסט איז אויפגעשפרונגען מיט באַגייטערונג:

— אַך, דיזע רוסישע רעוואַלוציאַנערע! — און ער האָט זיי דערקלערט זעם גרויסן „וואַנדער“:

„ערשט מיט צוויי וואָכן צוריק האָט ער אַפילו ניט געקאָנט זאָגן ניט „יא“, ניט „ניין“, און אין דער קורצער צייט האָט ער שוין אַזוי דערלערנט דייטש, אַז ער וויסט ווערטער, וועלכע מיר פאַרשטייען ניט...“

איך האָב זיך אָנגענומען מיט מוט און מיט „דייטש“, וועלכער איז געווען מער ענלעך אויף אַ שלעכטן יידיש, און זיי דערקלערט, אַז איך האָב פאַרשטאַנען דאָס פּלאַט־דייטשישע וואָרט, ווייל ס'איז פאַראַן אין יידיש, כ'האַב ניט זיי שוין דערנאָך אַזוי אומבאַמערקט אָפּגעשמועסט אַ גאַנצן אַונט וועגן דער שייכות צווישן יידיש און דייטש און פאַר איין וועגנס שוין וועגן יידישער ליטעראַטור, קולטור און יידן בכלל, און גאָר פאַרגעסן אַז כ'קען ניט קיין דייטש...“

איין אַונט האָט מיך גענאָסע אויגוסט געפרעגט, צי האָב איך ביי זיך ניט קיין ליטעראַטור וועגן יידישע אַרבעטער. איך האָב ביי זיך געהאַט אַ נומער פון דעם „יידישן פּראָלעטאַריער“, (אין יידיש, פאַרשטייט זיך), וואָס די ס-ס האָבן אַרויסגעגעבן. ער האָט מיך געבעטן איך זאָל אים עפעס איבער־לייענען פון דאָרטן. איך האָב אים איבערגעלייענט דעם לייט־אַרטיקל וועגן דער ראַל פון די יידישע אַרבעטער אין קאַמף קעגן צאַריזם, ער האָט אויס־געהערט מיט קאָפּ און ווען כ'האַב אים געפרעגט, צי האָט ער פאַרשטאַנען. האָט ער מיר אויפריכטיק געענטפערט, אַז פאַרשטאַנען האָט ער, נאָר דער קאָפּ שפּאַלט זיך אים פון גרויס אנשטרענגונג....“

ווען דער צוזאַמענפאַר האָט זיך געענדיקט, האָבן די דעלעגאַטן געהאַט אַ געמינזאַמען ביר־אַונט צוזאַמען מיט די פּאַמיליעס פון אונזערע הויז־באַלעבאַטיים. מען האָט געהאַלטן קורצע רעדעס און טאַסטן, מען האָט זיך צוגעוואונטשן אַ שנעלן זיג פון סאַציאַליזם, און די הייסטע און לענגסטע רעדע האָט, געדענקט זיך, געהאַלטן אהרן טשענסטאַכאַווער (סינגאַלאַווסקי). ער האָט דערציילט וועגן דער שווערער לאַגע פון די יידישע אַרבעטער, וואָס דאַרפן זיך „פּראָלעטאַריזירן“, אָבער קאָנען ניט אונטער די צאַרישע באַדינגונגען. איז נאָך זיין רעדע אויפגעשפרונגען אַן אַלטער סאַציאַל־דעמאָקראַט פון אַ יאָר 60, אָדער מער, און האָט מיט גרויס גערירטקייט אויסגערופן:

— וויפיל האָט איר דאַרטן אַזעלכע אידישע אַרבעטער? שיקט זיי צו אַהער צו אונז, וועלן מיר זיי דאָ פּראָלעטאַריזירן...“

פאַר דעם דאָזיקן אַלטן דייטשישן סאַציאַל־דעמאָקראַט, ווי בכלל פאַר די פאַרזאַמלטע דייטשישע אַרבעטער, וואָס האָבן געוואוסט בלויז וועגן דייטשישע מיטל־קלאַס יידן, איז בכלל געווען אַ גרויסער וואַנדער וואָס עס זיינען פאַראַן יידישע אַרבעטער און יידן וואָס ווילן זיך פּראָלעטאַריזירן, נאָר מ'לאָזט זיי נישט...“

מיין געזעגענונג מיט מיינע באַלעבאַטים אין דעם טאַג, ווען כ'האַב פאַרלאָזן לייפּציג, איז געווען זייער אַ רירנדיקע און אומפאַרגעסלעכע, איך האָב געפילט, אַז איך פאַרלאָז זייער נאַענטע פּריינט.

פּרוי אַנע האָט מיך געהאַלטן אין איין בעטן, אַז איך זאָל דאָרטן, צוריק אין רוסלאַנד, זיין פאַרזיכטיק, איך זאָל, חלילה, ווידער ניט אַרײַנפאַלן אין טורמע און ניט פאַרשיקט ווערן אין סיביר, אָדער נאָך ערגער. אויגוסט האָט מיך שטילערהייט פאַרזיכערט, אז ווען ער האָט נאָר די מעגלעכקייט וואָלט ער אַליין אַוועק אין רוסלאַנד אויף אונטערהערדישער אַרבעט, וואָרעם דאָ אין דײַטשלאַנד איז די באַוועגונג צו שטיל, „צו־בירגערליש“.

פאַרן פאַרלאָזן דאָס הויז האָב איך געבעטן אַנען זי זאָל בײַ מיר נעמען אַ פאַר צענדליק מאַרק — פאַר די שפּײַז־הוצאות וואָס זײ האָבן אויף מיר געמאַכט, זי האָט זיך אָפּגעזאָגט. איך בין אָבער באַשטאַנען, אַז זי זאָל נעמען דאָס געלט און טאָן וואָס זי וויל מיט דעם, אַנדערש וועל איך זיך פילן באַ־לידיקט. זי האָט עס ענדלעך גענומען און איז אַרויסגעגאַנגען אין קאַרידאָר, האָט זיך דאָרטן עפעס געפאַרעט און שפּעטער ביים אַרויסגיין פון הויז מיר מיט מאַמישער איבערגעבנקייט געהאַלפן מיר אַנטאָן מיין מאַנטל...

ערשט אין אַ יאָר אַרום האָב איך פאַרשטאַנען פאַרוואָס זי האָט זיך אַזוי געפאַרעט אַרום מיין מאַנטל. ס'איז געווען אין אָנהייב זומער 1907, אין ווילנע. איך בין געווען — ווי גאַנץ אָפט אין יענע צײַטן — אַן אַ גראַשן געלט און האָב באַשלאָסן צו פאַרקויפן מיין מאַנטל, וועלכן כ'האַב שוין ניט געדאַרפּט, צו אַן איינקויפער פון אַלטע זאַכן. איידער איך האָב אַראָפּגעטראָגן דעם מאַנטל אין דרויסן, האָב איך אים אויף יעדן פאַל באַטאַפּט, טאַמער האָט זיך אין אים עפעס פאַרוואַלגערט, אפשר גאָר אַ פאַר גראַשן.

פּלוצלינג האָב איך אין אונטערשלאַק פון דעם מאַנטל אַנגעטאַפּט עפעס אַ קײלעכדיקע זאַך, אַ מטבע: דאַכט זיך אַ צוואַנציק קאַפּיקעס, — האָב איך זיך דערפּרייט. ווען איך האָב אָבער אַרויסגעקאַלופּעט די מטבע פון דעם אונטערשלאַק האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דאָס איז אַ 20־מאַרק גאַלדשטיק... אַנע האָט אים, זעט אויס, אַראָפּגעלאָזן צו מיר אין מאַנטל ביים געזעגענען זיך...

דערצײלן, ווי דער גאַלדשטיק (וואָס איז אין רוסישע געלט דעמאָלט געווען 8 צי 10 רובל) האָט מיך דערפּרייט און ווי ער איז מיר צוגיץ געקומען אין מיין דעמאָלטיקער נויט, איז איבעריק צו זאָגן. אָבער נאָך אַ סך מער האָט ער מיך דערפּרייט ווי אַ וואַרעמער גרוס פון פּריינט אין אַ נויט, ווי אַן אויסדרוק פון עפעס אַ האַרציקן אינטערנאַציאָנאַליזם, וואָס איך האָב אַזוי שטאַרק דערפילט אין הויז פון די ליעבלינגס אין לינדענאוו הינטער לייפּציג, און ווען כ'דערמאָן זיך אַן דעם אַפילו היינט ווערט מיר וואָרעם אויפן האַרצן...

באגעגעניש מיט י. 5. פרען

אין מאי 1906 האָב איך זיך צוריקגעקערט פון לייפציג קיין רוסלאַנד, — אַבער אַנשטאַט צו פאַרן גלייך קיין אַדעס, וואו כ'האַב פריער געאַרבעט, בין איך געפאַרן קיין ווילנע, וואו ס'האַט זיך דעמאָלט געפונען דער צענטראַל-קאָמיטעט פון דער ס-ס פאַרטיי און פון די אַנדערע יידישע סאַציאַליסטישע פאַרטייען און וואו ס'האַט אַנגעהויבן דערשיינען דער וועכנטלעכער אַרגאַן פון די ס-ס, „דער נייער וועג“.

אין ווילנע האָב איך זיך געמוזט אָפּשטעלן, כדי צו פאַרשטענדיקן זיך דאַרטן וועגן דעם אָרט און כאַראַקטער פון מיין ווייטערדיקער אַרבעט אַלס „פּראָפּעסאַנאַל“, דאָס הייסט, אַלס איינער, וואָס גיט זיך אינגאַנצן אָפּ דער פאַרטיי-אַרבעט און שטעלט זיך אין רשות פון אירע פירנדיקע אַרגאַנען.

אויפן וועג קיין ווילנע האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויף עטלעכע טעג אין וואַרשע. וואַרשע האָב איך באַזוכט דאָס ערשטע מאָל און כאַטש איך האָב זיך בשום אופן ניט געקאַנט באַטראַכטן פאַר אַ קליינשטעטלדיקן פּראָ-וויוציאַל, וואָס האָט צום ערשטן מאָל דערזען אַ גרויסע שטאָט, ווייל נאָך אַלעמען בין איך דאָך אויסגעוואַקסן אין אַ גרויסער שטאָט, האָב געאַרבעט אין אַדעס און האָב זיך ערשט צוריקגעקערט פון אַזעלכע גרויסע אויס-לענדישע צענטערן, ווי לייפציג און בערלין, — פונדעסטוועגן האָט וואַרשע, ספּעציעל די יידישע וואַרשע, מיך איבעראַשט. דער כסדרדיקער שטראָם מענטשן און דער טומל אויף די נאַלעווקעס — דעם יידישן אַנדל-צענטער אין וואַרשע, — אויף נאַוואַליפּיע, נאַוואַליפּיקעס, גנזיבאָוו, אַרום „אייזערנעם טויער“, האָט מיך ווי פאַרהלושעט און צעטומלט. איך האָב, דאָכט זיך, קיינמאָל פריער ניט געזען אַזוי פיל יידן און אַזוי פיל שנעל-באַוועגלעכע ענערגיש-זשעסטיקולירנדיקע, פאַרנומענע און שרייענדיקע יידן אין קליינע היטעלעך אויף די קעפּ, לאַנגע קאַפּאָטעס, בערד און בערדלעך. אַפילו דאָס לשון פון די וואַרשעווער יידן, אין וועלכן יעדער זאָץ האָט געקלונגען ווי מיט אַ פּראָגע און מיט אַ דערוואַרטונג, האָט מיך פאַרוואַנדערט און איך האָב לכתחילה ניט גוט פאַרשטאַנען וואָס מען רעדט און וואָס איך הער אין דעם פאַרצויגענעם וואַרשעווער יידיש.

אַבער, ווי געזאָגט, האָב איך זיך דאָס מאָל אין וואַרשע לאַנג ניט פאַר-האַלטן, ווייל כ'האַב געאַיילט קיין ווילנע. אין וואַרשע בין איך פאַרבליבן בלויז עטלעכע טעג, כדי אַ קוק צו טאָן אויף דער שטאָט, אַבער דערהויפּט,

ווייל א ווארשעווער חבר, וואס איז מיט מיר געווען אויפן צוזאמענפאר אין לייפציג, האט מיר צוגעזאגט צו באקענען מיט י. ל. פרצן.

הגם מיין שולדערציאונג אין מיין היימטאט, אין ניקאלאיעוו, איז געווען א רוסישע, איז אבער מייער עלטערנס הויז געווען א קולטורעל-יידישע. מיין פאטער, א שניידער, איז געווען א ליידישע פאטער. וואס איז אונזער הויז פלעגט דעריבער אריינגיין אלץ, אדער כמעט אלץ, וואס פלעגט דערשיינען אין יידיש, אנהויבנדיק מיט מענדעלע מוכר ספרים און ענדיקנדיק מיט שלום-עליכמען און מיט די אמעריקאניש-יידישע אויסגאבן פון ראמאנען, איבערגעזעצטע פון א. טענענבויםען. אין אונזער הויז האבן זיך געפונען שלום-עליכמס "יידישע פאלקס-ביבליאטעק", י. ל. פרצס "יידישע ביבליאטעק", מ. ספעקטאָרס "הויז-פריינד" (און א באַזונדערן איינדרוק האָט געמאַכט ביי אונז אין הויז מרדכי ספעקטאָרס ראָמאַן "דער יקדישער מוזשיק"); מיר פלעגן באַקומען דעם וואַכנבלאַט "דער יוד" און נאָכדעם ספעקטאָרס וועכנטלעכע "פאלקס-צייטונג", ס'פלעגן זיך פון צייט צו צייט ווייזן י. ל. פרצס "יום-טוב בעלמלעך", און ווען די ערשטע יידישע טעגלעכע צייטונג איז יענער צייט, "דער פריינד" האָט אָנגעהויבן דערשיינען אין פעטערבורג. האָבן מיר זי אויך באַקומען אין אונזער הויז. די נעמען און ווערק פון די וויכטיקסטע יידישע שרייבער זיינען מיר דעריבער געווען באַקאַנט פון מייער קינדער-יארן אָן, אויב ניט דורך אליין לייענען זייערע ווערק איז דורך דעם, וואָס מיין פאָטער האָט געלייענט, און פלעגט אין די שבתים און באַזונדערס אין די שבת-צו-נאַכטסן, ווען ער איז געווען פריי פון דער ארבעט, פאַרלייענען פון זיי אין דער הויך פאַר דער פאַמיליע און פאַר באַקאַנטע, וואָס פלעגן זיך, דאַכט זיך, ספעציעל צונויפקומען ביי אונז צוליב דעם.

י. ל. פרצס נאָמען און אַ צאָל פון זיינע ווערק, באַזונדערס "באַנטשע שוויג", "דאָס שטריימל", "די פרומע קאַץ" און אַ צאָל פון זיינע "פאלקס-טימלעכע געשיכטן", זיינען מיר שוין געווען באַקאַנט. פרץ איז געשטאַנען אין מייער אויגן זייער הויך אַלס אַ מאָדערנער שרייבער, און דורכפאַרנדיק דורך וואַרשע האָב איך זיך אָנגעכאַפט אָן דער געלעגנהייט צו באַקענען זיך מיט דעם גרויסן מייסטער פון דער יידישער ליטעראַטור.

מיין חבר האָט געהאַלטן וואַרט און האָט מיך אויפן צווייטן, אָדער דריטן טאָג פון מיין פאַרברענגען אין וואַרשע געבראַכט צו פרצן אין הויז אויף צעגעלנאָנע 1. דערוויסנדיק זיך, אַז איך האָב זיך ערשט צוריקגעקערט פון אויסלאַנד (כאָטש איך האָב אים ניט געזאָגט, אַז איך האָב זיך באַטייליקט אין אַן "אומלעגאַלן" צוזאַמענפאַר אין לייפציג) האָט זיך פרץ זייער פאַר-אינטערעסירט מיט דעם, ווי עס לעבט דאַרטן די רוסיש-און פּויליש-יידישע שטודירנדיקע יוגנט. ער האָט גערעדט וועגן דעם, אַז זייער אַ סך יידישע יוגנט פאַרלאָזט איצט פּוילן אויף ניט צוריקצוקערן זיך. ער האָט מיך גע-פרעגט פאַרוואָס האָב איך זיך אומגעקערט קיין רוסלאַנד, און אָנשטויסנדיק זיך פון זיין באַקאַנטשאַפט מיט מיין חבר, אַז איך בין מסתמא אַיינער פון די

„חברה-לייט“, האט ער פארויכטיק גערעדט וועגן דער גרויסער צאל „פיינע, טייערע קינדער“ וואס געפינען זיך אין די יידישע סאציאליסטישע פארטייען, נאך זיי פארלירן זייערע בעסטע כוחות אויף רייסערייען צווישן זיך. דערוויסנדיק זיך, אז איד בין פון ניקאלאיעוו און האב געלעבט אין אדעס, האט מיך פרץ געפרעגט צי קען איך זיך דארטן מיט ביאליקן און מיט מענדעלען. איך האב אים אפנהארציק געזאגט, אז הגם איך בין באקאנט מיט זייערע ווערק און שאץ זיי הויך, האב איך זיי בלויז א פאר מאל געזען פון ווייטנס, ארום דער יבנהער (יאונוער) שול אין אדעס, אבער באקענען זיך מיט זיי האב איך קיינמאל ניט געהאט קיין געלעגנהייט און ווייס ניט, צי איך וועל זי האבן, י. ל. פרץ האט מיר זייער ערנסט רעקאמענדירט, אז אלס א קולטורעלער יידישער יונגערמאן זאל איך קריגן א געלעגנהייט צו באקענען זיך מיט זיי: „אונזער יוגנט דארף קענען אירע שרייבער, און — „שא“ — איז אים פלוצלינג איינגעפאלן, — „איך קאן איך באקענען מיט זיי.“ — ווי אזוי? — „אז איר וועט זיין צוריק אין אדעס גייט אריין צו זיי און גיט זיי איבער א גרוס פון מיר, עס וועט ביי זיי זיין אַנגעלייגט.“

באזונדערס האט מיר פרץ רעקאמענדירט צו באקענען זיך מיט מענדעלען. „ער איז שוין אן אלטער מאן, דער זיידע“, — האט ער געזאגט, — „א ביסל שוין פון אן אנדער וועלט, אבער א ייד א חכם, ווער ווייסט“, — האט ער צוגעגעבן מיט א שמייכל, — „וואו אזעלכע יונגעלייט ווי איר קאנט היינטיקע צייטן אַנשפארן. איז לאזט ניט דורך די געלעגנהייט צו באקענען זיך מיט דעם זיידן און גיט אים טאקע איבער די הארציקסטע גרוסן פון מיר און פון דער שרייבער-משפחה אין ווארשע. זאגט אים, אז מיר וואקסן...“

די באַגעגעניש מיט י. ל. פרצן האט אויף מיר געמאכט אן אומגעהויערן איינדרוק, אפשר וועט די בעסטע כאראקטעריסטיק פון דעם איינדרוק זיין צו זאגן, אז איך האב זיך אין אים פארליבט. פאר מיינע אויגן זיינען יאָרנלאַנג געשטאַנען און פאַרבליבן ביז היינט זיין מיטל-וואוקסיקע פולבלעכע פיגור, זיין פּרעכטיקער, סקולפּטור-געשניצטער קאַפּ, זיינע וואַרעמע, דאָ לאַכנדיקע דאָ אויפּמערקזאַמע און פּלוצלינג ווי פאַרטרויערטע אויגן, זיינע געדיכטע ברוינע וואַנסן איבער די פּולע ליפּן, זיין גאַנצע פּשוטע האַלטונג און באַנעמונג, וואָס איז גלייכצייטיק געווען דורכגעדרונגען מיט אן איבערלעכער ווירדע, וואָס האַט זיך ווי אויטאָמאַטיש איבערגעגעבן צו די, מיט וועמען ער האַט פאַרבראַכט.

יאָרן שפּעטער, ווען איך האַב געלעבט און געאַרבעט אין וואַרשע און געהאַט אַ סך געלעגנהייטן אָפּטער צו טרעפּן זיך מיט י. ל. פרצן ביי אים אין הויז, אין רעדאַקציע פון „דאָס לעבן“ (דער פּריינד), אויף פאַרזאַמ-לונגען און אויף שפּאַצירן אין זאַקסישן גאַרטן איו, דערדאַזיקער ערשטער איינדרוק קיינמאל אויף אַ האַר ניט אָפּגעשוואַכט געוואָרן. פאַרקערט, ער איז כּסדר פאַרשטאַרקט געוואָרן אפילו אין דער צייט, ווען פרץ האַט געהאַט זיינע מיינונג-פאַרשיידנקייטן מיט דער פּראָגרעסיווער יידישער געזעלשאַפט.

אָבער אַמקלאַרסטן שטייט פאַר מיר זיין בילד, ווי איך האָב אים געזען און געהערט צום ערשטן מאל מיט קנאַפּע 50 יאָר צוריק.

ווען איך בין אַרויס מיט מיין חבר פון פּרעס הויז, בין איך געווען אונטער אַזאַ שטאַרקן רושם, אַז איך האָב לכתחילה גאַרניט באַמערקט, אַז איך האָב די גאַנצע צייט גערעדט מיט פּרעזן ניט אויף יידיש, נאָר אויף רוסיש. פאַר מיר איז עס געווען אַ נאַטירלעכע זאַך: הגם איך האָב זיך צו יענער צייט שוין פריי באַנוצט מיט מיין „אַדעסער יידיש“, האָב איך אָבער וועגן „הויכע מאַטעריעס“, באַזונדערס וועגן ליטעראַטור, נאָך געטראכט אויף רוסיש און גערעדט בלויז איז רוסיש. אָבער איבערטראַכטנדיק דעם געשפּרעך מיט פּרעזן האָבן איך זיך געכאַפּט, אַז איך האָב איינגעזען גענומען ריידן צו אים אין יידיש. אָבער ער איז עס געווען דער, וואָס האָט דעם געשפּרעך אָנגע-האַלטן אין רוסיש אפילו ווען איך, אַדער מיין וואַרשעווער חבר, וואָס האָט זייער גוט גערעדט יידיש, פלעגן מאַכן אונזערע באַמערקונגען אין יידיש. מיט יאָרן שפּעטער, אין 1910, אַדער אין 1911, האָב איך איינמאל דער-מאַנט פּרעזן וועגן מיין ערשטן באַזוך ביי אים און אים געפּרעגט פאַרוואָס האָט ער, אַ יידישער שרייבער פון זיין פאַרנעם און דערצו נאָך אַלס פּוילישער ייד אין וואַרשע, וואו די פּוילישע אינטעליגענץ האָט געהאַט דעם קלאַנג פון דער רוסישער שפּראַך, גערעדט צו מיר די גאַנצע צייט רוסיש און ניט קיין יידיש. פּרץ האָט מיט זיין ליבן שמיכל אויפן פנים געלייקנט, אַז ער האָט מיט מיר גערעדט „בלויז רוסיש“. ער האָט אָבער צוגעגעבן, אַז אין יענער צייט איז עס בכלל געווען אָנגענומען ביי דער יידישער אינטעליגענץ צו ריידן צווישן זיך מער רוסיש, אַדער פּויליש, איידער יידיש. אָבער עפּעס איז ביי מיר פאַרבליבן אַן איינדרוק פון י ל. פּרעס ענטפּער, אַז גערעדט האָט ער צו מיר רוסיש, ווייל ער האָט געפילט ווי ניט פריי איך בין נאָך דעמאלט געווען אין מיין יידיש און האָט מיך ניט געוואָלט שטעלן אין אַ פאַרלעגנהייט. אַט אומגעפער ווי איצט, אין אונזער צייט אין אַמעריקע, ווען מיר טרעפן זיך מיט אַ זעלטענעם מין פון אַ הי-געבוירענעם אַדער דער-צוגעגענעם יידישן יונגן מענטש, וואָס באַמיט זיך צו ריידן צו אונז יידיש און קען, דאַכט זיך, יידיש, נאָר מיר גייען אומבאַמערקט אַריבער אין גע-שפּרעך מיט אים אויף ענגליש, ווייל מיר פילן, אַז אים איז עס לייכטער...

א באַזוך ביים „זיידן“

י. ל. פּרעס רעקאַמענדאַציע צו זען באַקענען זיך מיט מענדעלען האָב איך אַגב באַקומען די מעגלעכקייט אויסצונוצן ערשט אין אַ יאָר אַרום, 1907, ווען כ'בין עטלעכע טעג געווען אין אָדעס. איך האָב דעמאָלט באַזוכט דעם „זיידע“, מענדעלע מוכר-ספרים, אין זיין הויז, ביי דער גרויסער אָדעסער תלמוד-תורה, מיט וועלכער ער האָט פאַרוואַלטעט. ווען איך האָב אים דורכן טעלעפאָן אָנגעזאָגט, אַז איך האָב פאַר אים אַ גרוס פון פּרעזן, האָט ער מיך איינגעלאָדן תיכף אַריינצוקומען צו אים.

אויך דער ערשטער איינדרוק, וואָס דער „זיידע“ האָט געמאַכט אויף מיר, איז געווען אַן אומפאַרגעסלעכער. איך בין געזעסן אין זיין גרויסן קאַבינעט אין דער תלמוד-תורה, געקוקט אויף אים, ווי ער איז געזעסן הינטער זיין שרייב-טיש און האָט גערעדט צו מיר און האָב געזען פאַר זיך ניט קיין אַלטן מאַן. נאָר עפעס אַ קלאָר און שאַרף בילד, געמאַלט פון אַן אַלטן מייסטער : אַ קליינע דינע פיגור, וואָס האָט מיט עפעס אויסגעזען העכער און ברייטער און גרעסער, ווי אין דער ווירקלעכקייט, אַ גלייכער רוקן כמעט פון אַ מיליטער-מענטש, אַ שטאַליך-אויפגעהויבענעם קאַפּ מיט נאָך גאַנץ געדיכטע, כמעט בלוילעך-ווייסע האָר אויפן קאַפּ און אין דער באַרד, וואָס איז געווען ניט צו לאַנג, אָבער אויך ניט גלאַט אַ בערדל.

מענדעלע האָט מיך אויפגענומען זייער פריינטלעך, ווען איך האָב גע- זאָגט, אַז איך האָב פאַר אים אַ גרוס פון פּרעזן. דערוויסנדיק זיך, אַז אין קום פון ווילנע, האָט ער מיר געפרעגט, „וואָס מאַכן די אייניקלעך, זיי מערן זיך, עה?“ נאָר ווען איך האָב אים געענטפערט, אַז די „זשאַרגאַנישע“ ליטע-ראַטור און פּרעסע מאַכט איצט דורך אַ שנעלן וואַקס, האָט ער זיך פּלוצלינג אויפגעשטעלט, האָט מיך שטרענג אָנגעקוקט פון איבער זיינע ברילן און האָט מיך איבערגעשלאָגן :

— יונגערמאַן, ווייסט איר כאַטש ווי לאַנג שוין, אַז איך שרייב ?

איך האָב, אַ פּאָרוואַנדערטער פון דער פּראָגע, געענטפערט :

— איך ווייס, איך גלויב, אַז שוין אַ יאָר פּופציק...

האַט ער מיך סאַרקאַסטיש אַ פּרעג געטאָן :

— איז דענקט איר, יונגערמאַן, אַז אין פּופציק יאָר האָב איך זיך אַלץ

ניט אויסגעלערנט שרייבן אַ מענטשלעכן לשון און שרייב נאָך אַלץ אַ זשאַרגאַן ?

די דאָזיקע „פּראָגע“ מענדעלעס האָט אויף מיר געווירקט ווי אַ פּאַטש אין פנים, און אַ פאַרדינטער פּאַטש. איך האָב דעמאָלט באַנוצט דאָס וואָרט

„זשאַרגאַן“ בנוגע יידיש אָן שום שלעכטן מיין, בלויז דערפאַר, ווייל אַזוי פלעגט מען דעמאָלט באַנוצן דאָס וואָרט, ספעציעל צווישן יידישער אינטע-ליגענץ. אָבער פון דעמאָלט אָן האָב איך מער דאָס וואָרט „זשאַרגאַן“ ניט באַנוצט און פיל ביז איצט ווי אַ גראַבע באַליידיקונג, ווען איך הער עס.

און נאָך דער דאָזיקער פראַגע, וואָס דער „זיידע“ האָט מיר געשטעלט, איז פאַרגעקומען אַ מערקווירדיקע זאַך, אַ זאָך וואָס איך קאָן ביז איצט ניט פאַרשטיין. איך האָב זיך אַנטשולדיקט פאַר דעם „זיידן“ פאַר דעם וואָרט זשאַרגאַן און ער האָט צו מיר גענומען ריידן. ער האָט גערעדט גאַנץ לאַנג און איך האָב אים קיין איין מאָל ניט אונטערבראַכן. נאָר אַוועקגייענדיק פון אים האָב איך ניט געדענקט און האָב זיך קיינמאָל ניט געקאָנט דערמאָנען בוכשטעבלעך קיין איין וואָרט פון דעם וואָס ער האָט צו מיר גערעדט. עס קאָן זיין, אַז איך האָב גאַרניט געהערט וואָס ער האָט גערעדט צו מיר, איך האָב בלויז געקוקט אויף אים און בין געווען פאַרכאַפט פון דעם בילד, וואָס איך האָב געזען פאַר זיך.

בלויז צום סוף, געדענקט זיך, האָט זיך מענדעלע געכאַפט און האָט צו מיר מיט אַ „כיטרען“ שמייכל באַמערקט:

— האָ, איך האָב זיך, דאַכט זיך אַביסל פאַררעדט. אָבער איר, יונגערמאַן, וועט, האָף איך, ניט נעמען פאַר אומגוט. אייך איז דאָך אַוודאי געווען אינ-טערעסאַנטער צו הערן וואָס איך האָב צו זאָגן, איידער צו דערציילן וואָס איר ווייסט סיי ווי אַליין...

דער זיידע איז, נאָטירלעך, געווען פולשטענדיק גערעכט. אָבער איך האָב זיך קיינמאָל ניט געקאָנט מוהל זיין און ניט געקאָנט פאַרשטיין פאַרוואָס דאָס, וואָס ער האָט דעמאָלט גערעדט, איז ניט פאַרקריצט געוואָרן אויף אייביק אין מיין זכרון.

אויף וואָס פאַר אַ שפראַך רעדסטו?

אין ווילנע האָב איך זיך צום ערשטן מאל „פאזיטיוו“ דערוואוסט דאָס וואָס איך האָב פריער „חושד געווען“ פּריוואַט, אַז מיין יידיש איז ניט קיין „פּויגלדיקער“ און אַז אויב איך וויל באמת קאַנען פריי באַנוצן זיך מיט דער שפראַך, מוז איך זי לערנען ביי יידישע אַרבעטער.

אויסגעפונען האָב איך עס אַביסל אומערוואַרט. ווען איך בין געקומען צום ערשטן מאל אין ווילנע (אין מאַי, 1906), כדי צונויפריידן זיך דאָרטן מיט דעם צ. ק. פון די ס״ס וועגן מיין ווייטערדיקער אַרבעט, האָט מיר איינער פון די אַרטיקע פירנדיקע חברים, טאָדעס דונסקי, פאַרגעשלאָגן אַרויסצו־טרעטן אויף אַן אַרבעטער־פאַרזאַמלונג און דערציילן דאָרטן וועגן מיינע איינדרוקן פון ליפּציגער צוזאַמענפאַר. איך האָב גערן אָנגענומען דעם פאַר־שלאַג צו ריידן פאַר ווילנער אַרבעטער, און די פאַרזאַמלונג איז פאַרגעקומען ערגעץ אויף „רוזעלע“, אַ כמעט הינטער־שטאַטישער ווילנער קוואַרטאַל, ניט ווייט פון די דאָרטיקע „ביליקע הייזער“.

ס׳איז געווען אַן עולם פון אַ 50-60 אַרבעטער, און ווען אַלץ איז שוין געווען באַזאָרגט, די פאַטרולן — אויפן פּאַל פון אַ פּאַליציי־איבערפּאַל — אויסגעשטעלט און דער עולם אויסגעזעצט, האָב איך זיי גענומען דערציילן וועגן דעם, וואָס איך האָב געזען און געפילט אין דייטשלאַנד און וועגן דעם גאַנג און די באַשלוסן פון דעם צוזאַמענפאַר. איך האָב גערעדט, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, אין מיין בעסטן יידיש און דאָס וואָס איך האָב דערציילט איז, מיר דאַכט, געווען גענוג אינטערעסאַנט פאַר דער פאַרזאַמלונג. אַבער וואָס ווייטער איך האָב גערעדט, אַלץ מער האָב איך דערפילט און באַמערקט, אַז וואָס איך רייך „דערגייט ניט“. אָנשטאַט דעם אינטערעס פון די צו־הערער, וועלכן כ׳האָב דערוואַרט, האָב איך געזען פאַר זיך גלייכגילטיקע פּנימער און מיר האָט זיך אַפילו געדאַכט, אַז די צוהערער מיידן אויס צו קוקן אויף מיר און שמייכלען אַפילו אונטער ווער ווייסט וועגן וואָס.

ווען איך האָב געענדיקט ריידן האָבן אַ פאַר פון די פאַרזאַמלטע גע־נומען אַ וואַרט, זיי האָבן עפעס גערעדט וועגן צוזאַמענפאַר, אַבער מיט קיין וואַרט ניט דערמאַנט וועגן מיין באַריכט. עס האָט אויסגעזען כמעט ווי אַ „דעמאָנסטראַציע“ קעגן דעם רעדנער און איך האָב ניט געקאַנט פאַרשטיין פאַרוואָס.

גייענדיק צוריק פון דער פאַרזאַמלונג מיט אַ געדריקטן געמיט האָב איך געפרעגט ח׳ טאָדעסן:

— איז מיין פארטראג געווען צושווער פאר זיי, וואס זיי האבן זיך אויף אים גארניט אפגערוּפן?
 טאָדערעס האָט מיך מיט אַ שמיכל אָנגעקוקט און געפרעגט:
 — אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך, דענקסטו, האָסטו גערעדט צו זיי?
 איך בין געווען פאַרוואַנדערט:
 — וואָס הייסט אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך? האָסט דאָך געהערט, אויף יידיש...

— גוט, וואָס דו זאָגסט עס מיר, — האָט מיר טאָדערעס מיט אַ ניט-באַהאַלטענער איראַניע געענטפערט, — אזוי ווי דו ביסט אַ חבר, גלויב איך דיר, אַז דו האָסט עס טאַקע געמיינט. וואָרום מיין איינדרוק איז געווען, אַז דו האָסט גערעדט טערקיש...

און איך האָב געמיינט, אַז מיין אַדעסער-ניקאָלאַיעווער יידיש, וואָס איז כמעט אויף אַ העלפט באַשטאַנען פון רוסישע ווערטער, איז פאַרשטענדלעך פאַר יעדן יידישן אַרבעטער...

אין די עטלעכע טעג, וואָס איך בין פאַרבליבן אין ווילנע, אַרומגעגאַנגן גען איבער די גאַסן, זיך געטראָפן מיט חברים און גערעדט מיט זיי, איז ביי מיר עפעס די אַכטונג צו דעם יידישן לשון אויסגעוואקסן, די שפּראַך פֿין די ווילנער, אַ האַרטע, אַ ניט-מוזיקאַלישע (להיפוך צו דעם וואַרשעווער יידיש), אָבער אַ געמאַסטענע און פּינקטלעכע, האָט אין מיינע אויערן אָפֿ-געקלונגען כמעט ווי די רוסישע שפּראַך. איך, וואָס האָב זיך שוין נאָך מיינע דערפאַרונגען זינט די אַקטאַבער-טעג פון פּריערדיקן יאָר (1905) געהאַלטן פאַר אַ גאַנצן רעדנער (דערהויפּט, נאַטירלעך, אין רוסיש, אָבער אויך אין יידיש), האָב הערנדיק דעם לשון פון די ווילנער יידן (און יידענעס, וואָס האָבן געהאַנדלט פון קאַשיקעס אויף די גאַסן), אָנגעהויבן פאַרשטיין און פּילן, אַז איך דאַרף זיך נאָך אַ סך לערנען ביז איך וועל קאָנען רייזן אַזאַ קלאַרן, פעסטן יידיש ווי זיי, — אַזאַ וואָס זאָל ניט רייסן די אויערן פון די צוהערער און דערגיין דירעקט צו זייערע מוחות און הערצער. פאַר מיר האָט אויך גענומען קלאַר ווערן, אַז הגם איך האָב שוין פאַרזוכט דעם טעם פון דרוקן זיך אין רוסיש, איך קאָן זיך שוין כמעט רעכענען פאַר אַ שרייבער, וועל איך פאַר יידישע אַרבעטער דאַרפן שרייבן אין יידיש, — און יידיש שרייבן דאַרף איך זיך ערשט אויסלערנען, פונקט ווי רייזן.

מיינע פלענער צו פאַרלאַנגען פון דעם צענטראַל קאָמיטעט, אַז ער זאָל מיך איבערלאָזן אַרבעטן אין ווילנע און פּילייכט אַפּילו מיטצואַרבעטן אין דעם וואַכנבלאַט „דער נייער וועג“, דעם אַרגאַן פון די ס״ס, זיינען צערונגען געוואָרן און איך האָב באַשלאָסן צוריקקערן זיך קיין אַדעס, אַדער זאָל זיין אין אַ וועלכער עס איז אַנדער שטאַט פון מיין היימישער אוקראַינע, וואו איך דאַרף זיך ניט איבערלערנען ווי צו רייזן און ווי צו שרייבן.

אָבער ווען איך בין אַריינגעקומען דורכצורייזן זיך וועגן דעם אויף פּאַהוליאַנקע 10, — וואו דער צ. ק. און די רעדאַקציע פון דעם וואַכנבלאַט

האַבן זיך געפונען. — זיינען מיינע געענדערטע פלענער ווידער געענדערט געוואָרן. אָנשטאַט צו שיקן מיך צוריק קיין אַדעס האָט מען מיר פאַרגעלייגט צו פאַרן אַרבעטן אין פינסק. אורזאַכן פאַר דעם זיינען געווען עטלעכע: ערשטנס, האָט זיך די פינסקער אַרגאַניזאַציע גענויטיקט אין אַן אָנפירער, — דער פריערדיקער סעקרעטאַר פון דער אַרגאַניזאַציע איז אַוועקגעפאַרן לערנען זיך קיין אויסלאַנד. צווייטנס איז אין פינסק געווען אַ גאַנץ שטאַרקע פּראָפע-סיאָנעלע (יוניאָן) באַוועגונג צווישן דער היפשער צאָל יידישע אַרבעטער אין די שוועבעלעך-פאַבריקן און האַליץ-פאַבריקן, וואָס די שטאַט האָט פאַרמאַגט. און דריטנס, — און דאָס איז אפשר געווען די הויפט-זאַך אין יענעם מאָמענט, — מען האָט דאָרטן געמוזט אָפּשטעלן די ביטערע פיזישע קאַמפּן, וואָס האָבן זיך אַנטוויקלען צווישן די מיטגלידער פון ס-ס און פון בונד. די דאָזיקע קאַמפּן, וואָס האָבן זיך אָנגעהויבן מיט זידלערייען אויף די „בירזשעס“ (די גאַסן-טייל, אויף וועלכע מיטגלידער פון אַ פאַרטיי פלעגן זיך טעגלעך באַגע-גענען, אָנפירן זייער אַגיטאַציע, באַקומען ליטעראַטור, צונויפריידן זיך וועגן פאַרזאַמלונגען, א.א.וו.), זיינען דערגאַנגען ביז באַטיטלען איינער דעם אַנדערן אַלס „שפּיאָנען“ און „פּראָוואַקאַטאָרן“, זיינען אָפּט איבערגעגאַנגען אין געשלעגן און האָבן זיך געענדיקט מיט שישערייען איינער אין דעם אַנדערן. גראַד מיט אַ פאַר וואָכן איידער איך בין געקומען קיין ווילנע איז אין פינסק פאַרגעקומען אַ פּאַל, ווען עטלעכע בונדיסטן און ס'אָווצעס האָבן נאָך אַ קריגעריי גענומען שיסן איינע אין די אַנדערע (פון די רעוואָלוציערן וואָס זיינען צוגעגרייט געוואָרן פאַרן זעלבשוץ קעגן פאַרגאַמטשטיקעס), און איין ס'אָוועץ, ה' כּאַניע האָט באַקומען אַ קויל אין האַנט. די געפאַר איז געווען, אַז אויב עס זאָל ווייטער אַזוי גיין וואַלטן זיי זיך אָנהויבן שיסן אויף טויט...

די פּראָגע איז, נאַטירלעך, געווען, צי וויל איך פאַרן אין אַזאַ „געפער-לעכער“ שטאַט, צי פיל איך זיך בכוח צו ספּראַווען מיט דער געשאַפענער לאַגע און צו באַרואיקן די דאָרטיקע געמייטער. איך אָבער האָב זיך אן דעם פאַר-שלאַג גערן אָנגעכאַפט צוליב אַ צאָל אורזאַכן:

ערשטנס האָט זיך מיר, צוליב ריין-פּערווענלעכע אורזאַכן, ניט געוואַלט באַלד צוריקקערן קיין אַדעס. מיט די צווישן-פאַרטייאישע קריגערייען אין פינסק בין איך געווען זיכער, אַז איך וועל זיך קאַנען ספּראַווען, — ווייל מיר האָבן אין אוקראַינע וועגן אַזעלכע קריגערייען וואָס זאָלן אָננעמען אַ ריין-פיזישן כאַראַקטער גאַרניט געוואוסט, און איך האָב אומעטום וואו איך האָב פריער געאַרבעט אָנגעהאַלטן פריינטלעכע, חברשע באַציאונגען מיט די מיטגלידער און טוער פון אַנדערע פאַרטייען, ספּעציעל מיט סאַציאַל-דעמאָ-קראַטן און בונדיסטן.

דערהויפּט האָט מיך אָבער אינטערעסירט די מעגלעכקייט צו באַקענען זיך נאַענטער און צו אַרבעטן אין דער פּראָפעסיאָנעלער באַוועגונג פון יידישע אַרבעטער, וועלכע האָט מיך שטאַרק אינטערעסירט אויך אין אַדעס. און דערצו נאָך דאָס, וואָס אין פינסק, צווישן „ליטווישע“ יידישע אַרבעטער וועל

איך שנעלער אויסבעסערן מיין יידיש און אויפהערן באנוצן זיך מיט „האלב דייטש פאלאזוינא רייסיש“.

און פינסק, אגב, האָב איך שוין אַביסל געקענט פון פריער, פון מיין באַזוך דאָרטן אין די אינטערעסן פון דער זעלבשוץ. צוליב דעם, ווייל פינסק איז געווען איינער פון די פונקטן דורך וועלכן די זעלבשוץ־אָרגאַניזאַציעס אַזש פון אוקראַינע האָבן געקראָגן געווער, האָט פינסק אין מיינע אויגן געהאַט עפעס אַ מין באַפאַרבונג פון קאַמפּסלוסטיגקייט, פון העלדישקייט, וואָס האָט מיר שטאַרק אימפּאַנירט.

הכלל, איך האָב גערן אָנגענומען דעם פאַרשלאַג צו פאַרן אַרבעטן אין פינסק און בין אַהין סוף מאי 1906 אַוועקגעפאַרן — אַרבעטן און לערנען צווישן יידישע אַרבעטער.

„פארברעכן און שטרעף“

פינסק האָט באַרעכטיקט אַלע מיינע דערוואַרטונגען, און אפילו נאָך מער, ווי כ'האַב דערוואַרט, — אַפילו מיט אירע בלאַטעס. איך האָב, נאָך טירלעך, פריער געהערט וועגן פינסקער בלאַטעס, אָבער פון דער געאַ-גראַפיע, וואָס כ'האַב געלערנט אין שול, האָב איך געמיינט, אַז דאָס באַציט זיך בלויז צו די זומפן, וואָס געפינען זיך אין דער פינסקער געגנט. ווען איך האָב צום ערשטן מאל באַזוכט פינסק, מיט אַ יאָר פירער, האָבן איך דאָרטן קיין עקסטרע-ספעציפישע בלאַטעס אויף די גאַסן ניט באַמערקט. דאָס מאל אָבער, ווען כ'בין געקומען קיין פינסק (אין אָנהייב יוני 1906) זיינען די בלאַטעס אויף די גאַסן — און דווקא אויף די צענטראַלע, ווי די קיעווער און אַנדערע — געווען אַזוי טיף, אַז כ'האַב איינמאל אין זיי פאַרלוירן די קאַלאַשן, און ווען כ'האַב אַ צווייטן מאל, איבערגענידקט אַ גאַס שיער ניט פאַרלוירן די שיד אויך, בין איך דורכגעדרונגען געוואָרן מיט אַ גרויסן „רעספעקט“ צו דער מאַכט פון די פינסקער גאַסן-בלאַטעס און זיי שוין ניט געפראווט איבערגיין אָן אַן אַבסאָלוט דרינגענדיקער נויט-ווענדיקייט.

איך דערמאָן דאָ די פינסקער בלאַטעס ניט ווייל איך וויל, חלילה, באַ-לידיקן דערמיט די אַמאָליקע פינסק פון מיט 50 יאָר צוריק, נאָר ווייל דאָס דערמאָנט מיך אין פאַרבינדונג דערמיט אַן אינטערעסאַנטע געשיכטע, וואָס האָט, אמת, פאַסירט ערשט אין עטלעכע חדשים אַרום נאָך מיין קומען קיין פינסק.

פאַסירט האָט אַט וואָס:

זומערצייט האָבן זיך אין פינסק, ווי אין זייער אַ סך יידישע שטעט אין יענער צייט גענומען פאַרשפרייטן קלאַנגען, אַז די פּאָליציי גרייט צו אַ פּאָגראַם. האָבן מיר תיכף באַשלאָסן אָננעמען מיטלען קעגן דעם. איינער פון די מיטלען איז, פאַרשטייט זיך, געווען צו פאַרשטאַרקן די זעלבשוין. כדי סיי די שטאָט, סיי די פּאָליציי זאָלן וויסן, אַז די זעלבשוין שלאָפט ניט, פלעגן געקליבענע גרופעס חברים אַרויספאַרן אויף שיפלעך אויף אַ פּאָר זומפיקע אינזלען אויף דעם טייך פיניע און פלעגן זיך דאָרטן איבן אין שיסן, מיט אַ חשבון, אַז מען זאָל עס דערהערן אין שטאָט. אָבער „געווער“ (אַביסל אַלטע רעוואָלוערן) האָט די זעלבשוין, נאָטיר-לעך, געהאַט זייער ווייניק. האָט מען געדאַרפט קריגן געלט אויף צו קויפן אַביסל „שפייערס“. צוליב דעם האָט דער קאַמיטעט פון די ס׳ס צוזאַמען מיט דער זעלבשוין אַרגאַניזאַציע, וועלכע ער האָט קאָנטראָלירט, אַרויסגע-

שיקט אַ פּאָר חברים איבער די געשעפטן פון שטאָט מיט אַ מאַנדאַט און אַ חתימה פון קאָמיטעט צו זאַמלען די נויטיקע ביישטייערונגען.

איינער פון די צוויי חברים איז געווען אַ יונג בחורל פון אַ יאָר 17-18 מיטן נאָמען מיכעלע, אַ זון, דאָכט זיך, פון אַ שמש. דער מיכעלע איז געווען אַ פייערדיק בחורל: ס'איז ניט געווען קיין איין ריזיקאָלישע אַרבעט, פּאָר וועלכער ער זאָל זיך ניט אַנכאַפּן — וואָס ריזיקאָלישער, אַלץ בעסער. בלויז איין חסרון האָט ער געהאַט: אויף פּאַרזאַמלונגען, אויף די לימודים אין די קרייזלעך, האָט מען אים ניט געקאָנט איינהאַלטן. ער האָט זיך שטענדיק בעסער באַמיט צו שטיין אין דרויסן מיט די פּאַטרולן און אָפּהיטן די פּאַרזאַמלונגען פון אַ פּאַליציאָישן אָנפּאַל.

איז אַט-דער מיכעלע מיט נאָך אַ חבר, באַניע (ברוך), אַן עלטערער פון אים, אַרומגעגאַנגען אַ פּאָר שעה מיט דעם מאַנדאַט-קאַרטל איבער די געשעפטן, און פּלוצלינג זיינען זיי ביידע געקומען צו מיר זייער שטאַרק צעטראַגענע. עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז ווען זיי זיינען געקומען צו אהרן לוריען, דעם גרעסטן גביר פון שטאָט, נאָך אַ ביישטייערונג און ער האָט ביי זיי געבעטן אַ קוק טאָן דעם מאַנדאַט מיט דעם קאָמיטעט שטעמפל, האָט ער פּאָר זייערע אויגן צעריסן דאָס קאַרטל אויף פּיצלעך, אַראַפּגעוואָרפּן די שטיקלעך פּאַפּיר אויף דער ערד, צעטראַטן זיי מיטן פּוס און דערקלערט די צוויי חברים, אַז ער שפּייט אויפן קאָמיטעט מיט זיין מאַנדאַט און אַז זיי זאָלן זיך בעסער וואָס שבעלער אָפּטראַגן פון אים, אַנדערש רופּט ער שוין די פּאַליציאָי...

מיכעלע איז פון דערדאָזיקער האַנדלונג פון דעם שטאָט-גביר אַזוי אויפגערעגט געוואָרן, אַז ער האָט געוואָלט אַרויסכאַפּן זיין רעוואָלווער און אויפן אָרט דערשיסן אים פּאָר אַזאַ באַליידיקונג פון דער אַרגאַניזאַציע. באַניע האָט אים אָבער קוים מיט צרות אָפּגעהאַלטן פון דעם און זיי זיינען ביידע געקומען צו מיר מיט דעם באַריכט צו באַראַטן זיך וואָס מען קאָן ווייטער טאָן.

טאָן דערווייל האָט מען געקאָנט זייער ווייניק, אהרן לוריע, ווי געזאָגט, איז געווען דער גרעסטער גביר אין שטאָט. ער האָט פּאַרמאַגט די דאָרטיקע געהילף-פּאַבריקן, וואָלד-געשעפטן, זיינע פּליטן זיינען געגאַנגען איבער דער פיניע און ער איז געווען דער אייגנטימער אויב ניט פון דעם גאַנצן אָרטיקן טייך-האַפּן, איז פון עטלעכע שיפּן, וואָס פּלעגן זיך דאָרטן געפינען.

אַזאַ גביר, איז, נאַטירלעך, געווען אויסגעבונדן מיט דער פּאַליציי און בכלל מיט נאַטאַשליסטוואַ און מען פּלעגט זאָגן אין שטאָט אַז ניט נאָר דער פּאַליצייסטער קומט צו אים אַריין, נאָר אַפּילו דער גובערנאַטאָר קומט צו אים צוגאַסט, ווען ער באַזוכט פינסק. און אַזוי ווי אהרן לוריע איז געווען אַ ייד, וואָס האָט געוואוסט זיין וואָג און מאַכט אין שטאָט און האָט זי ליב געהאַט צו באַווייזן, איז, פּאַרשטייט זיך, געווען שווער אַנצוהויבן זיך מיט

אים.

אַבער מיכעלע איז באַשטאַנען אויף דעם, אַז עפעס מוז געטאָן ווערן, כדי אַנצולערנען דעם חוצפהדיקן גביר, אַנדערש וועלן אַלע גבירים און קרעמער אים נאַכטאָן און מען וועט ניט קאָנען ניט נאָר זאַמלען קיין מיטלען פאַר דער זעלבשוין, נאָר אפילו דורכפירן אַ סטרייק. מיר האָבן איינגעשטימט, אַז מיכעלע איז טאַקע זייער גערעכט. אַבער אַזוי ווי מיר האָבן קיין באַלדיקע פלענער ניט געהאַט, און טעראָר־מיטלען, וועלכע האָבן זיך מיכעלען זייער געוואָלט, זיינען געווען אַבסאָלוט אויסגעשלאָסן, איז געבליבן צו וואַרטן ביז ס'וועט זיך מאַכן אַ געלעגנהייט אַנצולערנען לוריען, די בעסטע זאַך — דורך אַרגאַניזירן אַ סטרייק אויף זיינע אונטערעמונגען ביי דער ערשטער גע־לעגנהייט.

מיכעלע איז אַבער פאַרבליבן אומצופרידן. אַנשטאַט וואָס ער האָט זיך פריער געקלעפט צו מיר, האָט ער זיך כמעט אויפגעהערט ווייזן און אין אַ פאַר וואָכן אַרום איז ער פאַרשוואונדן אפילו פון דער אַרבעטער־„בירזשע“. חברים, וועלכע כ'האַב געפרעגט וועגן אים, האָבן ניט געוואוסט וואו ער איז, און מיין איינדרוק איז געווען אַז ער איז ערגעץ אוועקגעפאַרן.

אין איין שיינעם טאָג, דאָס איז געווען אַ יום כפור טאָג, ווען איך בין געזעסן אין מיין צימער און די באַלעבאַטים פון הויז זיינען געווען אין שול, קומט פלוצלינג צולויפן פון גאַס מיין הויז־באַלעבאַט, אַ פוטערואַרג־אַרבע־טער (פאַריער), און דערציילט מיר מיט אַ פאַרכאַפטן אַטעם, אַז מען האָט ערשט „געהרגעט“ אין מיטן קיעווער גאַס רב אהרן לוריען... אַזוי ווי ביי אונז אין אוקראַינע האָט דאָס וואָרט „געהרגעט“ געהאַט בלויז איין מיינונג פון דערמאַרדן עמיצן אויף טויט, בין איך, נאַטירלעך, שטאַרק צערודערט געוואָרן פון דער ניס: ערשטנס, אַ פאַל פון פערזענלעכן אַנאַרכיסטישן טעראָר, און קעגן די אַנאַרכיסטיש־טעראַריסטישע שטימונגען צווישן די אַרבעטער איז דעמאָלט אויסגעקומען צו פירן אַ כסדרדיקן שווערן קאַמף; און צווייטנס, אויב אַזאַ פערזאָן, ווי אהרן לוריע איז טאַקע דערמאַרדעט געוואָרן, האָט מען געדאַרפט דערוואַרטן אַ שטאַרקע רעאַקציע צווישן דער באַפעלקערונג און שאַרפע פּאָליצייאישע רעפּרעסיעס און אַרעסטן.

שפעטער אַ וויילע זיינען צו מיר געקומען אַ פאַר חברים פון קאַמיטעט און פון דעם וואָס זיי האָבן דערציילט איז קלאַר געוואָרן, — ערשטנס, אַז מען האָט לוריען ניט דעהרגעט, נאָר בלויז „געהרגעט“, דאָס הייסט, אויפן ליטווישן יידיש, אַנגעבראַכן די ביינער; און צווייטנס, אַז מען האָט בשעת מעשה געזען אויף דער גאַס מיכעלען מיט נאָך עטלעכע חברה־לייט, וועלכע זיינען זיך צעלאָפן, עס איז קלאַר געוואָרן, אַז דער אַנפאַל אויף לוריען איז געווען מיכעלעס אַרבעט און אַז דאָס איז געווען זיין נקמה דערפאַר, וואָס לוריע האָט צעריסן דער מאַנדאַט און באַליידיקט דעם קאַמיטעט.

חברים האָבן זיך אַרויסגעלאָזט זוכן מיכעלען און האָבן אים ביינאַכט געבראַכט צו מיר. ער האָט ניט געלייקנט: יא, דאָס האָט ער אַרגאַניזירט און האָט זיך מיט עטלעכע „יאַטלעך“ באַטייליקט אין דעם אַנפאַל אויף

לוריען. זיי האבן אים „בלויז“ אין מיטן העלן טאג, ווען ער איז מיט עטלעכע זיינע מקורבים ארויס פון שול, אריינגעווארפן אין דער טיפער בלאטע פון רינשטאק און האבן אים מכבד געווען מיט עטלעכע קלעפ. מיט וואס? מיט שטעקלעך, מער גאר ניט, — און זאל ער אויף ווייטער וויסן. מיכעלע האט דערביי דערקלערט, אז ער פארשטייט ניט די פאליטישע „חשבונות“, וואס איך האב געהאט, ווען כ'האב פארבאטן תיכף „אנצונעמען מיטלען“ קעגן לוריען, נאר אים, מיכעלען, האט דאס הארץ די גאנצע צייט געברענט פון דער באליידיקונג, ביז ער האט לוריען ניט באצאלט וואס אים קומט. און איצט מעג דער קאמיטעט טאן מיט אים, מיכעלען, וואס ער וויל: ער קאן אים אויסשליסן פון דער ארגאניזאציע, אדער ער וועט אליין ארויסגיין פון איר, אויב מען וויל...

דעם אמת געזאגט האב איך ניט געהאט קיין הארץ צו שטראפן, אדער באשטראפן מיכעלען פאר זיין האנדלונג. אבער וואס טוט מען ווייטער? האבן מיר באשלאסן אפצווארטן און צו דערוויסן זיך, וואס לוריע פלאגעוועט צו טאן וועגן דער גאב, וואס ער האט באקומען...

אין עטלעכע טעג ארום, — דאס איז געווען דעם ערשטן טאג סוכות, קומט מיין הויז-באלעבאס פון שול און דערציילט מיר ווידער א „סענסאציע“ ציאנעלע“ ניס: אין שול רעדט מען, אז אהרן לוריע וויל זיך איבערבעטן מיט דער ארגאניזאציע און איז גרייט צו אנטשולדיקן זיך פאר דעם, וואס ער האט זי באליידיקט. שפעטער איז מיכעלע געקומען צו מיר א פריילעכער, א טריאומפירנדיקער און האט מיר איבערגעגעבן דיזעלביקע ניס מיט מער פרטים. מיר האבן תיכף אפגעהאלטן א זיצונג פון קאמיטעט און באשלאסן, אז אויב אהרן לוריע וויל זיך באמת אנטשולדיקן און איבערבעטן מיט דער ארגאניזאציע, דארף ער טאן צוויי זאכן:

ערשטנס, עפנטלעך אנטשולדיקן זיך אין שול פאר באליידיקן דעם קאמיטעט און די זעלבשוך און צוזאגן מער דאס ניט צו טאן; און צווייטנס, אזוי ווי די קאמיטעט פון די צוויי חברים, וואס זיינען ארומגעגאנגען מיט דעם מאנדאט נאך ביישטייערונגען פאר דער זעלבשוך, האבן אין די צוויי שעה, וואס זיי זיינען ארומגעגאנגען איבער די געשעפטן ביז דער פאסירונג מיט לוריען, צונויפגעקליבן 200 רובל, און אזוי ווי זיי וואלטן ארומגעגאנגען נאך א 4-5 שעה, זאל לוריע באצאלן די 500 רובל, וואס זיי האבן צוליב זיין האנדלונג ניט דערזאמלט...

דער דאזיקער באשלוס איז דעם זעלביקן אונט איבערגעגעבן געווארן צו לוריען דורך א פאר חברים, און... ער האט אים אן שום דינגעניש תיכף אנגענומען. ער האט איינגעצאלט 500 רובל, און אויף מארגן, דעם צווייטן טאג סוכות, איז ער ארויף אויף דער בימה פון שול און האט דערקלערט:

— רבותי, איך האב געזינדיקט און בעט מחילה ביי דעם קאמיטעט פון די סיס און ביי דער זעלבשוך, וועלכע כ'האב אומפארדינט באליידיקט. איך גלויב איצט, אז אן ארגאניזאציע, וואס קאן זיך אזוי איינשטעלן פאר

איר אייגענעם כבוד מיינט ערנסט אינצושטעלן זיך אויך פארן כבוד און פאר די לעבנס פון אלע יידן, און איך בין איצט זיכער, אז די שטראף פון 500 רובל, וואס איך האב באצאלט וועט גיין אויף א גוטן צוועק.

און אפזאגנדיק די דאזיקע אנטשולדיקונג, וועגן וועלכער מ'האט זיך פריער פארשטענדיקט, האט לוריע שוין פון זיך אליין צוגעגעבן מיט א מין התפעלות :

— איר הערט א מעשה? איך גיי מיר אזוי פון שול איבער דער גאס מיט נאך יידן און ווייס פון גארניט. פלוצלינג, איידער איך קוק זיך ארום, ערשט מען כאפט מיך ארויס פון עולם, מען ווארפט מיך אריין אין בלאטע און עס נעמען זיך שיטן אויף מיר שטעקלעך, אז כ'האב געמיינט מיין סוף איז געקומען. און פלוצלינג הער איך, ווי איידער שרייט אויס „סטאיי" און שוין, מער איז אויף מיר קיין ריר ניט געפאלן און די יאטן זיינע נעלם געווארן, ווי קיינמאל גארניט. אט דאס הייסט חברה! אויף אזעלכע יידישע יונגעלייט מעג מען זיך פארלאזן און איך וועל פארזאגן א צענטן מער ניט צו באליידיקן זיי...

אינטערעסאנט איז, אז דער דאזיקער אהרן לוריע, וועלכער איז פאליטיש, נאטירלעך, געווען א רעאקציאנער, א מיטגליד פון דער רעאקציאנערער פריציש-סוחרישער „אקטיאבריסטן" פארטיי, און האט זיך אפילו בארימט, אז ער וואלט געווען א מיטגליד פון „פאראיין פון רוסישן פאלק" ווען יענע זאלן נאר ניט זיין קיין פאגראמשיטיקעס — דער דאזיקער לוריע איז, נאך די קלעפ וואס ער האט געכאפט און נאך זיין איבערבעטן זיך, געווארן א גוטער פריינט און שטיצער פון דער ארגאניזאציע (דערהויפט פון דער זעלבן שוין). און אין א צייט, ווען ס'איז אוממעגלעך געווארן צו באקומען א פאליצייאישע דערלויבעניש אויף א וועלכן עס איז קאנצערט, לעקציע, אדער אנדער אונטערנעמונג, פלעגן מיר קריגן די דערלויבעניש אויף זיין נאמען...

מיכעלעס פרעסטיזש אין דער ארגאניזאציע האט זיך נאך אט דעם פאל מיטן שטאט-גביר זייער שטארק געהויבן. אבער קיין גרויסן נוצן האט עס ליידער ניט געבראכט ניט דער ארגאניזאציע, ניט אים אלס טוער, ווארעם אין עטלעכע חדשים ארום איז ער ווידער פארשוואונדן פון פינסק און דאס מאל, דאכט זיך, אויף שטענדיק.

שפעטער, ארבעטנדיק אין ווילנע, האב איך זיך דערוואוסט, אז דער גרויסער עמיגראציע-שטראם, וואס איז דעמאלט געוואקסן מיט יעדן טאג, האט פארשולעפט מיט זיך קיין אמעריקע אויך מיכעלען מיט זיין משפחה. און דא אין אמעריקע איז מיר אים קיינמאל ניט אויסגעקומען צו טרעפן. קלאנגען זיינען צו מיר דערגאנגען, אז דער ענערגישער, אימפעטיקער מיכעלע פון פינסק איז אין אמעריקע מיט דער צייט געווארן אן ענערגישער... קליידער-מאנופעקטשורער. אבער אויף זיכער האב איך עס ניט געקאנט פעסטשטעלן, אזוי, אז די קלאנגען זיינען אפשר — ווילט זיך גלויבן — געווען פאלשע.

„קריג און פרידן“ צווישן אַרבעטער

אין אַ פריערדיקן קאפיטל האָב איך דערציילט, אַז כ'האָב גערן אָנגע-
נומען דעם פאַרשלאַג צו פאַרן אויף אַרבעט קיין פּינסק צוליב עטלעכע
אורזאַכן, וואָס איינע פון זיי איז געווען וויכטיק פאַר מיר פּערזענלעך :
אויסלערנען זיך צווישן יידישע אַרבעטער אַ „יידישן יידיש“ אָנשטאַט דעם
געלאַטעטן „זשאַרגאָן“, וואָס איך און אַ סך פון מיין גלייכן פּלעגן דעמאָלט
באַנוצן אין ניקאַלאַיעוו, אָדעס, קאַטערינאַסלאָוו און אַנדערע גרעסערע
אוקראַינער שטעט ; און צווייטנס, אַפּצושטעלן די פיזישע צוזאַמענשטויסן
צווישן די ס'ס און בונד, וואָס זיינען שוין דערגאַנגען ביז אַ שיסעריי און
האַבן זיך געקאַנט ענדיקן נאָך ערגער.

די פאַרנאַכטן פּלעג איך זיין שטענדיק פאַרנומען אויף זיצונגען, אויף
קרייזלעך און ווען ס'זיינען ניט געווען קיין זיצונגען איז אויף דער „בירושע“
צווישן יידישע אַרבעטער. איך פּלעג זיך אויפּמערקזאַם איינהערן אין דעם,
ווי פשוט, לייכט און פאַלקסטימלעך עס ריקדן די „ליטווישע“ יידישע אַר-
בעטער און האָב, דאַכט זיך, ערשט צווישן זיי גענומען באַגרייפן און דערפילן
די שיינקייט, איינפאַכקייט און דעם איבערווייניקסטן געזונטן הומאָר פון אונזער
מאַמע-לשון. יעדעס מאָל, ווען איך פּלעג דערהערן ווי פשוט אַ יידישער אַר-
בעטער, אָדער עמיצער פון דעראַרטיקער אינטעליגענץ דריקט אויס אין
יידיש געדאַנקען, וואָס איך האָב געקאַנט אויסדריקן בלויז מיט דער פולער,
אָדער טיילווייזער הילף פון רוסיש, האָב איך דערנאָך נאָכגעטראַכט די גע-
העריקע יידישע ווערטער און זיך באַמיט אַליין צו באַנוצן זיי. ס'איז ביי
מיר געוואָרן אַ מין ספּאַרט, און יעדנפאַלס אַ גוטע געוואוינהייט צו האַלטן
שאַרף אָנגעשטעלט דעם אויער אויף יעדן פאַלקסטימלעכן אויסדרוק און אים
צו פאַרצייכענען אין זכרון.

בייטאַג בין איך ס'רוב ניט געווען פאַרנומען מיט קיין אַרבעט. פּלעג
איך אָפּזיצן אָנצונע טעג אויפן ברעג טייך מיט אַ בוך אין האַנט. קיין סך
נייע יידישע ביכער זיינען דעמאָלט נאָך ניט געווען, אָבער די ווערק פון
אונזערע קלאַסיקער, מענדעלי, י. ל. פּרץ, שלום עליכם האָט מען געקאַנט
קריגן אָן באַזונדערע שוועריקייטן. פּלעג איך זיי לייענען — באַזונדערס
שלום עליכמען — מיט אַ גאַנץ נייעם אינטערעס און אויפּמערקזאַמקייט און
האַב זיך באַמיט ביים לייענען זיי צו טראַכטן און נאָכטראַכטן אויף יידיש.
(געוויינלעך האָב איך דעמאָלט און אַ היפשע צאַל יאָרן נאָכדעם געטראַכט
אויף רוסיש).

אַבער מיינע וויכטיקסטע יידישע לערער זיינען פונדעסטוועגן פאָרט געווען די אַרומיקע מענטשן, מיט וועלכע כ'האַב געפירט געשפרעכן, מער צוהערנדיק זיך איידער ריינדיק צו זיי. איינמאָל, געדענקט זיך, האָב איך אויפן ברעג פון טייך באַמערקט אַ פליט, וועלכן עטלעכע אַרבעטער האָבן געהאַלטן אין צענעמען. וואָס די אַרבעטער האָבן גערעדט צווישן זיך האָב איך ניט איינגעהערט, אָבער „געזידלט“ זיך און אַריינגעלייגט קללות איינער אין דעם אַנדערן אויף אַ זייער גוטמוטיקן אופן האָבן זיי מייסטערהאַפּט.

אַבער הגם זיי האָבן זיך איבערגעוואָרפן מיט זידלערייען און קללות אויף אַ געזונטן, יאָדערדיקן יידיש, האָבן זיי, די אַרבעטער, עפּעס גאָר ניט געהאַט קיין יידישן אויסזען: צו גרויס, צו געזונט, אפשר אַפילו צו מגושמדיק. שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז זיי זיינען טאַקע ניט קיין יידן, נאָר ווייסרוסן, פּאַלעשוקעס, וואָס אַרבעטן אויף פליטן. זייער יידיש האָבן זיי זיך אויסגעלערנט פון זייערע יידישע שכנים און זיך באַנוצט מיט אים אַזוי פריי, אַז איך האָב זיי געקאָנט נאָר מקנא זיין. איך האָב דעמאָלט געטראַכט: אויב זיי האָבן זיך געקאָנט אויסלערנען אַזאַ געזונטן יידיש, איז פאַרוואָס זאָל איך עס ניט קאָנען. מען דאַרף בלויז האַלטן די אויערן אָפן און זיך איינהערן ווי מען רעדט...

איינשטעלן נאָרמאַלע פריינטלעכע באַציאונגען מיט די פירער פון בונד האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין גרינגער, ווי מען האָט עס מיר פאַרגעשטעלט. איינמאָל, — דאָס איז געווען אין עטלעכע טעג נאָך מיין קומען קיין פּינסק, — איז מיר אויסגעקומען אַרויסצוטרעטן אין אַן אַונט אויף אַ דיסקו־סיע מיט אַ בונדישן אינטעליגענט אין אַן אַרטיקער שוועבעלעך-פאַבריק. די פאַבריק — האָבן מיר חברים דערציילט — איז געווען „אונזערע“, דאָס הייסט, די מערהייט פון אירע אַרבעטער האָבן געהערט צו אַ מין פרימיטיוון פאַראיין אָדער פאַבריק־אַרגאַניזאַציע, וואָס איז אַנגעפירט געוואָרן דורך די ס.ס.

בונדיסטן זיינען אויף דער פאַבריק געווען ווייניק, אָבער די עטלעכע בונדיסטן האָבן געפאָדערט אַ דיסקוסיע, אין וועלכער מען האָט זיי ניט געקאָנט אָפּזאָגן: אַ דיסקוסיע וועגן דער סאַציאַלער פראַגע בכלל און ספעציעל וועגן דער בונדישער פראַגראַם פון נאַציאָנאַל־קולטורעלער אויטאָ־נאָמיע. די אַרטיקע חברים האָבן געוואַרט אויף מיין קומען, כדי צו דורכפירן די דיסקוסיע.

א גלאז וואסער פארן אפאנענט

די דיסקוסיע איז פארגעקומען ביינאכט ערגעץ אין דעם ווערהויז פון דער פאבריק, וואו מען האט געהאלטן די שוועבל. אויב דער ריח פון שוועבל האט פארבאפט דעם אטעם פון א פרישן מענטשן אפילו אין דרויסן ארום דער פאבריק, איז זיך לייכט פארצושטעלן, ווי שטיקנדיק עס איז געווען אין דעם שוועבל-ווערהויז.

ווען דער עולם האט זיך פארזאמלט האב איך — אלס דער פארשטייער פון דער „מעהייט“ אין דער פאבריק, באקומען דער ערשטער דאס ווארט און האב גערעדט, ווארשיינלעך, א מינוט 15-20. דערנאך האט באקומען דאס ווארט מיין בונדישער אפאנענט, וועלכער האט גערעדט אזוי לאנג, ביז ס'איז אים טרוקן געווארן אין האלז און אין מויל און איך האב געפילט, אז אים ווערט אלץ שווערער אין דער פארשטיקטער שוועבלדיקער לופט צו באוועגן מיט דער צונג.

ניט טראכטנדיק וועגן דעם וואס איך טו, האב איך אנגעגאסן פון א פלאש א גלאז וואסער און זי דערלאנגט מיין אפאנענט. ער האט א קוק געטאן אויף מיר און אויף דער גלאז וואסער, ווי איך וואלט אים וועלן עפעס אפטאן און האט זיך צו דעם וואסער ניט צוגערירט. די ארבעטער ארום האבן אויך געווארפן אויף מיר פארוואנדערטע בליקן, ניט פארשטייענדיק צוליב וואס איך זאל ארויסהעלפן א בונדיסט מיט א גלאז וואסער, ווען מ'האט געזען, אז אים ווערט אלץ שווערער און שווערער צו ריידן. איך האב אבער ווידער צוגערוקט די גלאז צו דעם רעדנער און האב אים איבערגעשלאגן זיין ריידן: טרינקט אויס אביסל וואסער, ס'איז דאך שווער צו ריידן אין דער שטיקעניש.

ער האט דאס מאל מיר געפאלגט, האט אויסגעטרונקען דאס וואסער, האט מיט באנייטע כחות ווייטער גענומען ריידן, אבער עפעס האט עס אויסגעזען, ווי ער וואלט פארלוירן דעם חשק ווייטער צו דיסקוטירן. ער האט יעדנפאלס גערעדט נאך א וויילע און האט געענדיקט.

אויף מארגן האט די בירזשע „געקאכט“ מיט דער געשיכטע וועגן דעם, ווי כ'האב דערלאנגט א גלאז וואסער מיין בונדישן אפאנענט גראד אין דער צייט, ווען ער האט געהאלטן אין אטאקירן די ס"ס. חברה זיינען ניט געווען געוואוינט צו אזעלכע זאכן, האבן ניט געקאנט פארשטיין צוליב וואס איך האב „געהאלפן א שונא“ און האבן זיך ביי מיר געפרוואוט דערוויסן, וואס פאר א באהאלטענעם „מיינ“ איך האב דערביי געהאט. איך ווייס ניט, צי האבן זיי מיר גלייך געגלויבט, ווען כ'האב זיי געזאגט, אז כ'האב ניט געהאט

קיינ שום אנדער מיין, אויסער געבן א גלאז וואסער א מענטשן, וועלכן ס'איז געווען זייער שווער צו ריידן אין דער שוועבלדיקער לופט. אבער די גע- שיכטע האט געגעבן א געלעגנהייט אנצוהויבן ריידן מיט די חברים וועגן דער אומדערלאזבארער שנאה, וואס ס'האט זיך אנטוויקלט צווישן זיי און צווישן די בונדיסטן, וועגן זייערע פיזישע צוזאמענשטויסן, וועגן דעם פאל, ווען זיי האבן געשאסן איינע אין די אנדערע, און איין חבר, אן ס'ס'אָוועץ איז פארוואונדעט געוואָרן, און וועגן דעם, אז מען מוז מאַכן אַ סוף צו אַזעלכע באַציאונגען, ווייל זיי קאָנען ברענגען נוצן בלויז אונזערע אמתע שונאים, די באַלעבאַטים און דער פּאָליציי.

אין אַ פּאַר טעג אַרום האָב איך זיך געטראָפּן מיט מיין בונדישן אָפּ- נענט — זיין נאָמען איז געווען דניאל — אויפן ברעג טייך, פּערזענלעך באַ- קענט זיך מיט אים און פּאַרפירט אַ געשפּרעך וועגן דער נויטיגקייט אָפּ- צושטעלן די פיזישע צוזאמענשטויסן צווישן בונד און ס'ס. ער האָט, נאָ- טירלעך, פּאַרויכערט, אַז אַנגעהויבן די צוזאמענשטויסן האָבן גיט די בונ- דיסטן, נאָר די ס'ס'אָוועס, נאָר ווער עס זאָל גיט זיין דער ערשטער אַנצוהויבן, האָט ער פּונדעסטוועגן איינגעשטימט, אַז דאָס איז אַ נייטיגער- לאַזבאַרע און אפילו געפּערלעכע דערשיינונג, וואָס דעמאָראַליזירט די אַר- בעטער און מוז אָפּגעשטעלט ווערן.

מען דאַרף געדענקען, אַז אין יענע צייטן איז עס געווען גאָר גיט קיין זעלטנקייט, און פּאַרקערט, אַ גאַנץ געוויינלעכע זאַך, אַז מיטגלידער פּון איין פּאַמיליע, לייבלעכע ברידער און שוועסטער זאָלן געהערן צו פּאַרשיידענע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען. די אורזאַך איז גיט שטענדיק געווען א דורכ- געטראַכט־אידעאָלאָגישע. אָפטער איז עס אָפּגעהאַנגען פּון דעם, וועמענס אַ רעדע מען האָט פּריער געהערט, וועלכער רעדנער ס'איז בעסער געפּעלן, אָדער וועלכער באַקאַנטער, אָדער באַקאַנטער, ס'האָט פּריער איינגלאָדן צוזושטיין צו זיין קרייזל. אָבער גיט געקוקט אויף דעם זייער שוואַכן באַדן פּאַר אידעאָ- לאָגישע אונטערשיידן פּלעגן די קריגערייען, וואָס זיינען אַריבערגעטראָגן געוואָרן פּון די פּאַרטיי־בירושעס אין די פּאַמיליעס, זיין זייער היציקע — צווישן ברידער און שוועסטער אפשר נאָך היציקערע, איידער צווישן פרעמדע, און ווען ס'איז שוין אויף די בירושעס דערגאַנגען דערצו, אַז מען זאָל זיך וואַרפּן מיט „פּראָוואַקאַטאָר“־באַשולדיקונגען און זיך פיזיש שלאָגן און אפילו שיסן, איז געווען קלאָר, אַז דאָס מוז אין די אַרבעטער־היימען שאַפּן אַן אמתן גיהנום.

אין פּאַרבינדונג מיט דעם מין „פּאַרטיי־קריגערייען“ אויף די בירושעס דערמאַנט זיך מיר אַ געשיכטע, וועלכע דער פּאַרשטאַרבּענער ב. וואַלדעק, אַמאַל איינער פּון די באַקאַנטסטע אַגיטאַטאָרן פּון בונד, האָט מיר איינמאַל דערציילט אין ווילנע:

ער, וואַלדעק, איז געקומען אין א שטעטל (דאָכט זיך, אַשמענע, אין דער ליטע). האָט באַזוכט די דאָרטיקע בונדישע „בירושע“, און ווען מען

האָט אים אָנגעוויזן, אַז ווייטער מיט אַ גאָס געפינט זיך די ס׳סישע „בירזשע“
האָט ער געפרעגט זיינע חברים, ווי זיינען די באַציאונגען מיט די אַרטיקע ס׳ס.
— די ס׳ס? — האָט אים געענטפערט דער אַרטיקער בונדישער פּאַר-
שטייער, — מיר אינגאָרירן זיי.

— וואָס הייסט איר אינגאָרירט זיי? — האָט וולאָדעק געפרעגט.
— וואָס הייסט ווי אזוי? מיר זיינען זיי מכבד מיט שטעקנס, ווען זיי
קומען נאָר צו צו אונזער בירזשע...

איך האָב זיך מיט דניאלן צונויפגערעדט, אַז מען מוז אין ביידע אַרגאָ-
ניזאַציעס דורכפירן אַן אויפקלערונג-אַרבעט קעגן די ניט-דערלאָזבאַרע פּאַר-
מען פון קריגערייען און אַז מען מוז וואַרענען די, וואָס „ספעציאַליזירן“ זיך
אויף פיזישע צוזאַמענשטויסן, אַז מען וועט קעגן זיי אָננעמען שטרענגע
מיטלען, ביז אַרויסוואַרפן פון די פּאַרטייען.

צי אָט דער פּלאַן האָט געווירקט, צי עס האָט געווירקט דאָס, וואָס די
מיטגלידער פון בונד און פון ס׳ס האָבן אָנגעהויבן אָפט זען ווי די פּאַר-
שטייער פון די ביידע אַרגאַניזאַציעס באַגעגענען זיך עפנטלעך, באַגריסן זיך,
פירן צווישן זיך געשפרעכען און קריגן זיך ניט, — נאָר ס׳איז אַ פּאַקט, אַז די
עפנטלעכע זידלערייען און פיזישע צוזאַמענשטויסן צווישן די מיטגלידער
פון ביידע פּאַרטייען האָבן אויפגעהערט און איך האָב וועגן זיי מער ניט
געהערט די גאַנצע צייט, וואָס כ׳בין געווען אין פינסק.

אַ שאַרפער צוזאַמענשטויס איז אין יענער צייט געהאַט יאָ פּאַרגעקומען
מיט דער אזוי גערופענער לינקער „מאַקסימאַליסטישער“ גרופע פון די
עס-ערן (סאַציאַליסטן-רעוואָלוציאָנערן). די עס-ערן בכלל זיינען געווען אין
רוסלאַנד אַ פויערשע פּאַרטי, אָבער די „לינקע“ עס-ערן-מאַקסימאַליסטן
זיינען, אין דעם יידישן תּחום יעדנפּאַלס, באַשטאַנען פון שטאַטישע גרופעס,
מערסטנס מיט אַ יידישער מיטגלידערשאַפט, מיט אַ שטאַרקער נויגונג צום
אַנאַרכיזם און מיט אַנאַרכיסטישע פירונגען.

אין פינסק איז דעמאָלט אויך געווען אַזאַ גרופע פון עס-ערן מאַקסי-
מאַליסטן. איינמאַל האָט פּאַסירט, אַז עמיצער האָט זיך ביינאַכט אַריינגעכאַפט
אין דעם פּלאַץ, וואו ס׳איז געווען באַהאַלטן דאָס געווער פון דער זעלבשוין
און אוועקגעגנבעט די פּאַר צענדליק רעוואָלוערן וואָס האָבן זיך דאָרטן
געפונען. אַן אונטערזוכונג פון די חברים האָט שנעל פעסטגעשטעלט, אַז דאָס
איז געווען די אַרבעט פון די עס-ערן מאַקסימאַליסטן. די פּראָבעס צו אַפּע-
לירן צו זייערע פירער האָבן צו גאָר ניט געבראַכט: יענע האָבן געלייקנט
שטיין און ביין אַז זייער אַרגאַניזאַציע האָט דערמיט געהאַט אַ וועלכע עס איז
שייכות.

אָבער דורך די זעלבליקע פּאַמיליען-פּאַרבינדונגען דורך וועלכע די לינקע
עס-ערן האָבן זיך דערוואוסט, וואו עס געפינט זיך דאָס געווער פון דער

זעלבשוץ, האבן מיר זיך דערוואוסט, וואו זיי האבן באהאלטן דאס צוגעשלעפטע געווער. אין איין נאכט האבן זיך עטלעכע מיטגלידער פון די „יונגע ס׳ס“ אריינגעכאפט אין יענעם פלאץ און האבן פון דארטן אַוועקגענומען ניט נאָר דאָס געווער, וואָס יענע האָבן פאַרכאַפּט ביי דער זעלבשוץ, נאָר אויך די „אַמוניציע“ פון די לינקע עס־ערן (פאַטראָנען און אַנדערע זאַכן) און אַפילו זייער אַרכיוו.

אויף מאָרגן זיינען פאַרטרעטער פון די לינקע עס־ערן געקומען אויף דער בירושע פּאַדערן, אַז מען זאָל זיי אומקערן זייער „אייגנס“, אַנדערש וועלן זיי זיין געצוואונגען אַנצונעמען די שאַרפּסטע מיטלען. צו קיין „שאַרפּסטע“ מיטלען איז עס אַבער ניט דערגאַנגען. סוף כל סוף האָט מען זיך צונויפּגערעדט; זייער אַרכיוו האָט מען זיי צוריקגעקערט, אַבער זייער אַמוניציע — צוזאַמען מיט דעם געווער, וואָס זיי האָבן געהאַט פאַר־כאַפּט, — איז געבליבן ביי דער זעלבשוץ, כדי זיי זאָלן האָבן צו געדענקען.

דאָס קליינ־וואַרג אין דער באַוועגונג

איך האָב פריער דערציילט, ווי דער זעלבשוין־אַרגאַניזאַציע פון די ס׳ס אין פינסק איז געלונגען צוריקצוקריגן דאָס געווער, וואָס די עס־ערן־מאַך־סימאָליסטן האָבן ביי איר געהאַט פאַרכאַפט. פאַרגעקומען איז עס אַ דאַנק דער הילף פון די „קליינע ס׳ס“. ווער זיינען זיי געווען?

מיט די „קליינע ס׳ס“, פונקט ווי מיט דעם „קליינעם בונד“, איז מיר אויסגעקומען צום ערשטן מאל טרעפן זיך אין פינסק און שפעטער בכלל אין ווייס־רוסלאַנד און ליטע. אין דרום־רוסלאַנד, אין אוקראַינע און בע־סאַראַביע, — און איך גלויב, אַז אין קיין אַנדער טייל פון רוסלאַנד — האָט מען וועגן אַזעלכע קינדער־אַרגאַניזאַציעס ניט געוואוסט. און אפילו אין ווייס־רוסלאַנד און ליטע האָבן אַזעלכע גרופעס עקזיסטירט, דאַכט זיך, בלויז ביי די יידישע פאַרטייען.

מיר איז, למשל, קיינמאל אין יענער צייט ניט אויסגעקומען צו הערן וועגן „קליינע פ.פ.ס.“, „קליינע פ.ס.ד.“ אָדער „קליינע“ מענשעוויקעס, צי באַלשעוויקעס. מיט איין וואָרט: דער „קליינער בונד“ און די „קליינע ס׳ס“ זיינען געווען אַ כאַראַקטעריסטישע און ספעציפישע דערשיינונג אין דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין ווייס־רוסלאַנד און ליטע.

דאָס זיינען ניט געווען קיין ספעציאליזירטע יוגנט־אַרגאַניזאַציעס מיט זייערע אייגענע אויפגאַבן, פראַגראַמען און רעגולערער פירערשאַפט, וואָס האָבן זיך באַוווּן אין די שפעטערדיקע יאָרן. אין ס׳רוב פאלן זיינען דאָס געווען בוכשטעבלעך קינדער־גרופעס פון 9-10 ביז 14-15 יאָר, ניט מער, וואָרעם נאָך 15 יאָר האָט שוין אַ רעוואָלוציאַנער געשטימטער יידישער יינגל אָדער מיידל אין יענע צייטן זיך אַליין גערעכנט פאַר אַ „פאַלנעם מענטש“, פאַר אַ דערוואַקסענעם, וועלכן ס׳וואַלט ניט אַנגעשטאַנען צו פאַרבלייבן אין אַ גרופע קליינ־וואַרג.

איך ווייס ניט גענוי, ווי ס׳איז געווען ביים „קליינעם בונד“, הגם מענטשן, וואָס זיינען געווען גוט באַקאַנט מיט דעם, האָבן מיר דערציילט, אַז ער איז געווען ניט אַנדערש, ווי די „קליינע ס׳ס“, וואָס האָבן זיך אין אַלץ באַמיט נאַכצומאַכן זייערע דערוואַקסענע ברידער און שוועסטער, סיי אין אידעאָלאָגישע „דיסקוסיעס“ און אין קאַמף קעגן „אַנדערש־גלויביקע“, סיי אין פראַקטישע אַרבעטן.

איך גלויב, אַז דער אַנהייב פון אַט די „קליינע“ גרופעס האָט זיך

גענומען פון דעם, וואס די יינגערע ברידערלעך און שוועסטערלעך פלעגן אין זייערע היימען זיך איינהערן און צוקוקן צו דעם, וואס די דערוואקסענע „ברידער און שוועסטער“ ריידן און טוען, פלעגן זיי נאכמאכן, פריער אין א מין שפיל, דערנאך אלץ ערנסטער. פון די היימען זיינען זיי נאכגעגאנגען די דערוואקסענע אויף די „בירושעס“, פון שפילן זיך אין דעמאנסטראציעס און סטרייקס זיינען זיי ביסלעכווייז איבערגעגאנגען צום אקטיוון אַנטייל אין דעמאנסטראציעס, סטרייקס און אין דער רעוואלוציאנערער באוועגונג בכלל, אין א צייט, ווען די גאנצע לופט ארום זיי האט געאטעמט מיט רעוואלוציע. פטור ווערן, אוועקשיקן אָדער אוועקטרייבן דאָס קליינוואַרג, איז געווען אוממעגלעך. קיין שטראף־רייד, ניט פון די עלטערן, ניט פון די עלטערע ברידער און שוועסטער, האָבן ניט געהאַלפֿן. דאָס קליינוואַרג האָט זיך ניט צו שטאַרק באַליידיקט ווען מען פלעגט עס פּרוּוואוּן אוועקטרייבן. זיי פלעגן זיך ביים טיש איינהערן מיט אַנגעשפיצטע אויערן און אויפכאַפֿן יעדן וואָרט, וואָס איז געווען באַשטימט בפּירוש ניט פאַר זיי; זיי האָבן זיך צוגעהערט צו געשפרעכן ווען מ'האַט זיי ניט באַמערקט, זיי פלעגן נאָכגיין ווי שאַטנס די דערוואקסענע, אומעטום געווען פול און „גרייט צו דינען“. און ווייל זיי זיינען ניט געווען קיין אויסנאָמען, נאָר אין היפשע צאָלן, איז ניט קיין וואונדער וואָס זיי האָבן זיך גענומען קלעפֿן אויך איינער צום אַנדערן און אויסבילדן קליינוואַרג־גרופּעס, „קליינער בונד“, „קליינע ס״ס“.

מען מוז צוגעבן, אַז הגם דערוואקסענע פּאַרטיי־מענטשן פלעגן אויף דעם קליינוואַרג צומאַל אַנשרייען, אָדער טרייבן זיי פון זיך, זיינען זיי אַפט געווען גאַנץ ניצלעך און מען האָט זיך אַפילו גערן באַנוצט מיט זייער הילף. באַזונדערס — ווי מאַדנע דאָס זאָל איצט ניט קלינגען — אין פּאַלן, ווען מען האָט געדאַרפט דורכפירן עפעס אַ ריזיקאַלישע אַרבעט, ווי שנעל איבערגעבן ערגעץ אַ צעטלעך, אָדער אַריבערטראַגן געווער, אָדער פאַר־שפּרייטן, צי אויסקלעפֿן בלעטלעך, — בכלל טאָן אונטער דער נאָז פון דער פּאַליציי און פון שפּיאָנען אַזעלכע זאַכן, מיט וועלכע ס'איז פאַר דערוואקסענע בעסער ניט צו וואַרפֿן זיך אין די אויגן.

דאָס רעוואלוציאַנערע קליינוואַרג, פון וועלכן מען האָט זיך אין דער היים און אויף דער בירושע ניט געקאַנט אויסבאַהאַלטן, האָט אַבער ווי אינסטינקטיוו געוואוסט ווי ניט צו וואַרפֿן זיך אין די אויגן פון וועמען מען דאַרף ניט און דורכצופירן יעדע אויפגאַבע וואָס מען האָט זיי געגעבן.

מען קאָן, פאַרשטייט זיך, ניט זאָגן, אַז אַלע אויפגאַבן, וואָס דאָס דאָזיקע קליינוואַרג פלעגט דעמאַלט דורכפירן, האָבן זיך געקאַנט איינלייגן אין די שטרענגע ראַמען פון געזעץ. אַבער וועגן וואָס פאַר אַ „געזעץ“ האָט געקאַנט זאָרגן די דעמאַלטיקע רעוואלוציאַנערע באוועגונג, וואָס איז פּאַקטיש גע־שטאַנען אויסערן געזעץ? איז אויב מען האָט ערגעץ, ביי אַ וועלכן עס איז איינגעשפּאַרטן באַלעבאַס, אין פּאַל פון אַ סטרייק געדאַרפט אויסזעצן אַ פאַר שויבן, האָט דאָס קיינער, נאַטירלעך, ניט געקאַנט טאָן מיט אַזאַ חשק און

שנעלקייט און אזוי גוט, ווי די מיטגלידער פון די „קליינע ס׳ס“, אָדער פון „קליינעם בונד“. האָט מען געדאַרפט פון הינטער אַ פּלויט מכבד זיין מיט שטיינער אַ סטרייקברעכער, אָדער אַ באַלעבאַס, וואָס סטראַשעט מיט פּאַליציי, צי ענלעכע פּאַרשוניען, האָט עס דאָס קליינ־וואַרג, נאַטירלעך, געטאָן מיטן גרעסטן פּאַרגעניגן, — און מען האָט זיי אָפט אפילו גאַר ניט געדאַרפט זאָגן מיטן האַרבן וואָרט וואָס צו טאָן: זיי האָבן שוין אַליין פון די אונטער־געהערטע געשפרעכן אין די היימען און אויף די בירזשעס געוואוסט וואָס און ווען. זיי פלעגן זיך, חלילה, ניט פּרוּוואון אויסדרייען פון אַזעלכע אויפ־גאַבן, — פּאַרקערט, זיי האָבן זיך געריסן צו דעם און פלעגן זיי אָפטאָן בשלימות, אזוי אַז איך געדענק ניט, אַז ווער עס איז זאָל צוליב דעם ווען עס איז האָבן דורכגעפּאַלן.

פּאַרשטייט זיך אָבער, אַז אינגאַנצן פּאַרלאָזן זיך אויף חברה קליינ־וואַרג איז געווען אוממעגלעך. איך געדענק פון יענער צייט, למשל, אַ פּאַל, ווען ס׳איז פּאַרגעקומען אַ סטרייק אין עטלעכע פּינסקער בעקערייען. די בעקער און בעקערינס זיינען געווען ניט פון די גרעסטע גבירים, אפילו ביי די גרעסערע פון זיי האָבן געאַרבעט ניט מער ווי אַ דריי־פּיַר אַרבעטער. די פּאַדערונגען, וואָס זיינען אַרויסגעשטעלט געוואָרן צו די באַלעבאַטים, זיינען ניט געווען קיין זייער גרויסע. ס׳האָט זיך, אויף וויפּיל איך געדענק, גע־האַדלט דערהויפּט וועגן אַ קירצערן אַרבעטסטאַג און בעסערע באַדינגונגען ביי נאַכט־אַרבעט.

אויף איינער פון די זיצונגען מיט די בעקער־באַלעבאַטים האָב איך מיט זיי איינגעטענהט, אַז פון די בעסערע אַרבעט־באַדינגונגען וועלן זיי אַליין מער פּראָפּיטירן און קאָנען לעבן אַביסל גרינגער. עס האָט אויסגעזען, אַז נאָך אַ זיצונג און דער סטרייק וועט געוואונען ווערן.

אָבער איינמאָל קומט צו מיר צוליפּן איינער פון די בעקער־באַלעבאַטים מיט אַ גוואַלד: מען האָט אים אומגליקלעך געמאַכט, אַוועקגעקוילעט. וואָס איז געשען? איין קלייניקייט: עמיצער, „אוּדאי אייערע אחדותניקעס“ (אזוי פלעגט מען דעמאָלט רופן סטרייקערס), האָט אים אַריינגעאַסן קעראַסין אין עטלעכע דייזשעס מיט טייג, — און איצט דאַרף ער אַרויסוואַרפּן ניט נאָר די טייג, נאָר די דייזשעס אויך, ווייל ס׳וועט שמעקן מיט קעראַסין אויף שטענדיק... און וואו זאָל ער נעמען געלט אויף נייע דייזשעס? ער וועט מוזן פּאַרמאַכן די בעקעריי און זיך לאָזן גיין איבער די הייזער...

איך געדענק שוין ניט, צי האָט ער טאַקע פּאַרמאַכט די בעקעריי און געגאַנגען איבער די הייזער. די אַרבעטער, וואָס האָבן געסטרייקט ביי אים, זיינען אויך געווען שטאַרק אויפגעבראַכט איבער דעם שטיקל ארבעט מיט אַנגיסן קעראַסין אין די דייזשעס מיט טייג. איך האָב געוואוסט, אַז קיינער פון דעם סטרייק־קאַמיטעט האָט עס ניט געטאָן און קיינעם ניט געהייסן טאָן. און ווער־זשע האָט עס אָפּגעטאָן?

דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס האָט אָפּגעטאָן עמיצער פון אונ־

זער קליינזארג, וואס איז אומעטום געווען פול און האט ארויסגעוויזן א גרויסן אינטערעס צום סטרייק. ווען כ'האב גענומען אויפן צימבל עטלעכע פון זייערע אָנפירער האָבן זיי אַזוי אומשולדיק געקוקט, ניט וויסנדיק פון וואס צו זאָגן און אַזוי ענערגיש געלייקנט, אַז זיי ווייסן ווער דאָס האָט געטאָן, אַז זיי האָבן מיך איבערצייגט, אַז... זיי זיינען בעסערע "קאָנספּיראַ" טאָרן", איידער די דערוואַקסענע.

שפעטער, ווען דער סטרייק איז שוין לאַנג געווען געענדיקט, האָב איך זיך צופעליק דערוואוסט, אַז די אַרבעט האָבן טאַקע אָפּגעטאָן אַ פּאַר 10-12 יאָריקע יינגלעך פון די "קליינע ס"ס", און אַז דער אינסטרומענט, מיט וועלכן זיי האָבן דורכגעפירט די "אַרבעט", איז געווען אַ גומענע ספּרינצאַווקע (אַ שפּריצער). וואָס זיי האָבן אָנגעפילט מיט קעראַסין און אַריינגעשפּריצט דערמיט דורך אַן אָפּענעם פענצטער אין די באַק-דייזשעס...

אַ צווייטן מאָל, געדענק איך, האָב איך געהאַט צרות מיט אַ סטרייק פון היטל-מאַכער, אַ פּאַר וואָכן פּאַר סוכות. די אַרבעטער, וואָס האָבן שוין געהאַט אָפּגעמאַכט צו סטרייקן און צוגעגרייט די נויטיקע פּאַדערונגען, זיינען איינ-מאַל געקומען צו מיר אויף דער בירושע און האָבן גענומען בעטן זיך (פּונקט ווי כּוואַלט זיי געצוואונגען פון בית דין), אַז דער סטרייק זאָל אָפּגעלייגט ווערן אויף נאָך יום טוב.

— אָבער דעמאָלט וועט דאָך ניט זיין קיין אַרבעט, איז ווי וועט איר סטרייקן? — האָב איך זיי געפּרעגט.

— איר פּאַרשטייט, — האָט מיר איינער דערקלערט, — איצט סטרייקן איז אַן עבירה, ס'איז דאָך דער סאַמע סעזאָן, אויף וועלכן די באַלעבאַטיס וואַרטן אַ גאַנצן יאָר...

דער סטרייק איז דעמאָלט טאַקע ניט פּאַרגעקומען, ווייל דער "מיט-געפיל" פון די אַרבעטער צו די באַלעבאַטיס (זיי האָבן מסתמא אַליין דער-וואַרט מיט דער צייט צו ווערן באַלעבאַטיס) איז געווען צו גרויס. אָבער ווען איך בין געגאַנגען נאָכן געשפּרעך מיט די אַרבעטער פון דער בירושע איז צו מיר צוגעקומען אַ מיטגליד פון די "קליינע ס"ס", אַ בחורל פון אַ יאָר 13-14, און מיט היץ גענומען מיט מיר איינטענהן, אַז מען טאָר ניט נאָכגעבן די... אַרבעטער, אַז דער סטרייק מוז פּאַרקומען און קאָן געוואונען ווערן און אַז ער ווייסט ווי מען קאָן מאַכן, אַז די באַלעבאַטיס זאָלן שנעל נאָכגעבן און דער סטרייק זאָל זיך ניט פּאַרציען און זיי זאָלן ניט פּאַרלירן דעם סעזאָן אַרבעט.

— פון וואָנען ווייסטו דאָס אַלץ? — האָב איך אים געפּרעגט.

— ווייל איך בין אַ לערן-יינגל אין איינער פון די מייסטערסקאַיעס (שע-

פּער)...

ער האָט מיר דערציילט, אַז כאַטש די דערוואַקסענע אַרבעטער האָבן ניט קיין חשק צו סטרייקן, אייניגע פון זיי זיינען קרובים פון די באַלעבאַטיס, זיינען אָבער די לערן-יינגלעך, מיט וועלכע ער האָט גערעדט, גרייט צו

סטרייקן כאַטש די מינוט, און אַז דער בעסטער מיטל צו צווינגען די באַלע־
 באַטיים, אַז זיי זאַלן שנעל נאַכגעבן, איז... אַנצוגיסן אַ ביסל אַלים (שוועבל-
 זויערקייט) אויף די שטיקער היטל-געוואַנט אין אַ פאַר פון די גרעסערע
 מייסטערסקאַיעס...

דורכצופירן אַ סטרייק קעגן דעם ווילן פון די אַרבעטער איז, פאַרשטייט
 זיך, געווען אומזיניק, און סיי דער סטרייק, סיי דער פלאַן פון דעם יונגן
 לערן-יינגל האָט געמוזט אויפגעגעבן ווערן. אַלס אַ מין קאַמפּענסאַציע פאַר
 די אומצופרידענע לערן-יינגלעך, וואָס האָבן בשום אופן ניט געקאָנט פאַר-
 שטיין, פאַרוואָס „איר האָט רחמנות אויף די סטרייקברעכער“, האָט דער
 קאַמיטעט באַשלאָסן צו גרינדן אַ ספּעציעלע אַרגאַניזאַציע פון לערן-יינגלעך,
 ניט נאָר פון קירושנער, נאָר פון אַלערליי פאַכן, מיט באַזונדערע גרופּעס,
 אַ סכאַדקע (אַ פאַרטרעטערשאַפט פון אַלע גרופּעס) און אפילו מיט אַ פאַר-
 שטייער אין דער אַלגעמיינער, שטאַטישער סכאַדקע און אַנפירן צווישן זיי
 זעלבסטבילדונג-קורסן.

יאַטלעך אַנטדעקן „ידישע קאָזאַקן“

דאָס יידישע קליינוואַרג אין צאָרישן רוסלאַנד פון מיט אַ האַלבן יאָר-הונדערט צוריק, אָנהויבנדיק אין דעם כמעט אומגלויבלעכן עלטער פון 10-9 יאָר און אוודאי שוין אין די „עלטערע“ יאָרן פון 14-15, האָט זיך געריסן צו באַטייליקן זיך און מיט עפעס זיין נוצלעך אין דער רעוואָלוציאַ-נערער באַוועגונג.

מיט דעם וויל איך, פאַרשטייט זיך, ניט זאָגן, אַז דאָס גאַנצע יידישע קליינוואַרג איז אַזוי געווען. קינדער פון באַלעבאַטישן שטאַנד, אַזעלכע וואָס האָבן ניט געליטן פון טעגלעכער כמעט הונגעריגייט און האָבן אין זייערע היימען ניט געהאַט קיין ביישפּיל אין די עלטערע ברידער און שוועסטער, זיינען — הגם אויך מיט געוויסע אויסנאַמען — טאַקע געבליבן אויסער דער באַוועגונג. אָבער קינדער פון אַרעמע פאַמיליעס, באַזונדערס פון אַרבעטער-פאַמיליעס, וואו מען האָט אָפט געהערט וועגן סטרייקס, וועגן שלעכטע באַלעבאַטיים, וועגן דעמאָנסטראַציעס און אַרעסטן, האָט עס ווי אַ מאַגנעט געצויגן צו דער באַוועגונג און קוים האָבן זיי דערפילט איר טעם און אַריינגעצויגן געוואָרן אין שטראָם לויט זייער פאַרשטאַנד, נאַטירלעך, האָבן זיי פאַרלוירן יעדע מורא און ס'איז שוין ניט געווען קיין זאַך וואָס זיי זאָלן ניט רייסן זיך צו טאָן.

אין האַרבסט פון 1906 איז אין פּינסק אַראָפּגעקומען אַ ראַטע קאָזאַקן. מען האָט זיי געבראַכט הויפטזאַכלעך כדי צו שטראָפּן די אַרומיקע פּויעריים און אָפּשטעלן זייערע אָנפאַלן אויף די פּריצישע פּולוואַרקן. אָבער אין שטאַט האָט זיך באַלד פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז מען האָט אַראָפּגעבראַכט קאָזאַקן ספּעציעל כדי צו מאַכן אַ מיליטערישן פּאַגראַם. געווען איז דאָס שוין נאָך דעם האַמליער און שעדליצער פּאַגראַמען פון יענעם יאָר, וואָס האָבן בפּירוש שוין געטראָגן אַ פּאָליצייאַיש-מיליטערישן און ניט קיין געוויינלעך כּוּליגאַ-נישן כאַראַקטער.

די דאָזיקע קלאַנגען זיינען געווען אַזוי שטאַרק, אַז שטאַטישע באַלע-באַטיים האָבן געגעבן גרויסע „מתנות“ דעם פּאָליצייסטער, אַז ער זאָל צו קיין פּאַגראַם ניט דערלאָזן. דער פּאָליצייסטער האָט די „מתנות“ גענומען „מיטן גרעסטן כּבוד“, צוגעזאַגט צו טאָן, וואָס „ער וועט קאָנען“, אָבער גלייכצייטיק געוואָרנט די באַלעבאַטיים, אַז אויב די קאָזאַקן וועלן מוזן אַרויסגעשיקט ווערן קעגן „די יונגע יידן“, וועט ער שוין דאָ גאַרניט קאָנען העלפּן.

געוויסע היציקע עלעמענטן אין די רעוואָלוציאַנערע אַראַגאַניזאַציעס זיינען געווען גרייט צו פאַרלוירן די קאָזאַקן דעם וועג און אויפרייסן זייער קאָ-זאַרמע, כדי צו ווייזן זיי, אַז מען האָט פאַר זיי ניט מורא. דאָס וואָלט דעמאָלט,

נאטירלעך, געווען דער זיכערסטער וועג באמת צו האָבן אין פינסק אַ מיליטע־
רישן פּאַגראָם — און מיר האָבן באַצייטנס אָפּגעשטעלט אפילו דאָס פּלאַפּלען
וועגן אַזאַ פּלאַן. אַנשטאַט דעם איז באַשלאָסן געוואָרן צו פרובירן איינ־
שטעלן אַ פּאַרבינדונג מיט די קאַזאַקן. זיכער האָבן צווישן זיי אין אַזאַ
צייט, ווי ס'איז דעמאָלט געווען, געמוזט זיין מער באַוואוסזיניקע, פּילייכט
אַפילו רעוואָלוציאַנערע עלעמענטן, מיט וועלכע מען זאָל קאַנען ריידן. אָבער
ווי קומט מען צו צו די קאַזאַקן ?

אינמאָל קומען צו מיר אַ פּאַר פון די „יונגע ס־ס“, יינגלעך פון 12-13
יאָר, און דערציילן מיר, אַז די קאַזאַקן זיינען... יידישע. דאָס האָט מיר,
נאטירלעך, אויסגעווען ווי אַ ווילדע יינגלשע פּאַנאַזיע. אָבער די קינדער
זיינען געווען ערנסט און זיינען באַשטאַנען אויף זייערס. איינעם פון זיי,
שטעלט זיך אַרויס, האָט אַ קאַזאַק אָפּגעשטעלט אין גאַס און האָט אים
געפרעגט וואו עס געפינט זיך אַ יידישע שול און צי וועט ער דאָרטן קאַנען
זאָגן קדיש...

— האָט ער צו דיר גערעדט יידיש ? — האָב איך דעם יינגל האַלב־שפּאַסיק
איבערגעפרעגט.

— ניין, ער האָט צו מיר גערעדט עפעס אַ מאַדנעם גויאיש. אָבער דאָס
וואָרט „קאָדיש“ האָט ער געזאָגט אויף יידיש...

איך האָב זיך דערמאַנט, אַז נאָך אין מיין היימשטאַט, ניקאַלאַיעוו, וואו
ס'איז שטענדיק איינגעשטאַנען אַ פּאַלק דאָנער קאַזאַקן, כדי צו האַלטן
„אין אַרדענונג“ די אַרטיקע פּאַבריק־אַרבעטער און מאַטראָסן, האָב איך
געהערט, אַז אין די קאַזאַקישע געגענטן, אויפן דאָן, זיינען פּאַראַן גאַנצע
דערפער פון „יודעיסטוואַיאַוושטייע“, דאָס הייסט, פון פּויערים, צי קאַזאַקן,
וואָס האַלטן זיך פאַר יידן, געהערן יעדנפּאַלס צום יידישן גלויבן. איז אפשר
מעגלעך, אַז צווישן דער קאַזאַקישער ראַטע געפינען זיך טאַקע אַזעלכע
יידן ?

אָבער ווי געפינט מען עס אויס אויף זיכער ? טאַקע די צוויי יינגלעך,
וואָס זיינען מיר געקומען דערציילן וועגן די „יידישע קאַזאַקן“, האָבן זיך
אַרויסגערופן אויסצוגעפינען עס. זיי האָבן שוין געפונען אויסריידן אַרומ־
צודרייען זיך אַרום דער קאַזאַקישער קאַזאַרמע און פּאַרפירן אומשולדיקע
געשפרעכן מיט די קאַזאַקן ; זיי האָבן געפונען דעם קאַזאַק, וואָס האָט איינעם
פון זיי געפרעגט וואו מען קאָן זאָגן קדיש, זיי האָבן אים אַפילו געבראַכט
צום רב און אין שול, צו דער גרויסער פּאַרוואַנדערונג פון די שול־יידן, וואָס
האָב זיך קודם־כל דערשראַקן, דערזענדיק אַ קאַזאַק אין שול, און דערנאָך
בשום אופן ניט געקאַנט פּאַרשטיין, ווי אזוי אַ קאַזאַק קומט צו זאָגן קדיש.
דער רעזולטאַט פון דעם אַלעמען איז געווען, אַז איך האָב זיך מיט דעם
קאַזאַק באַקענט, האָב זיך דערוואוסט, אַז אין דער ראַטע זיינען פּאַראַן נאָך
עטלעכע יידישע קאַזאַקן און ס'איז געלונגען צו פּאַרפירן מיט זיי געשפרעכן
וועגן דעם, צוליב וואָס זיי געפינען זיך אין פינסק. די „יידישע“ קאַזאַקן

האָבן געזאָגט, אַז געשיקט געוואָרן קיין פּינסק זיינען זיי צוליב די אַרומיקע פּויערים, וואָס פירן זיך ניט „פּאַזאַקאַנו“ (געזעצלעך), ראַבעווען און צינדן אונטער פּריצישע הייער און שייערן און זיינען קעגן דעם קייסער. אָבער, האָבן די קאָזאַקן דערציילט, מען האָט זיי געזאָגט, אַז אין פּינסק זיינען פּאַראַן אַ סך „מאַלאַדיע יעוורעיאַי“ (יונגע יידן), וואָס האַלטן זיך אויך אין איין בונטעווען קעגן צאַר און דאָס — האָט דער פרומער קאָזאַק, וואָס האָט געזאָגט קדיש אין שול, צוגעגעבן גאַנץ „ידישלעך“, — איז גאַרניט קיין עסק פאַר „אַנשטענדיקע“ יידן.

ווען איך האָב זיי פּאַרזיכטיק און ביסלעכווייז דערציילט, אַז די יידישע באַפעלקערונג לעבט אונטער דער דראַאונג פון פּאַגראַמען און אַז מען רעדט צווישן יידן, אַז די קאָזאַקן זיינען געקומען העלפן דער פּאַליציי צו מאַכן אַ פּאַגראַם, האָבן די „יידישע“ קאָזאַקן פּאַרזיכערט, אַז וועגן דעם קאַן קיין רייד ניט זיין, אין קיין פּאַגראַם וועלן זיך די קאָזאַקן ניט באַטייליקן און וועלן אים ניט דערלאָזן, זיי וועלן דערשיסן ווי הינט די, וואָס וועלן זיך דערוועגן פּאַגראַמירן יידן, אָבער אויב די „יידישע יונגעלייט“ וועלן זיך בונטעווען און מאַכן אומאַרדענונגען אויף די גאַסן „קעגן דעם קייסער“, זאָלן זיי קיין פּאַראַיבל ניט האָבן: מען וועט זיי שלאָגן מכת רצח, „פּאַטאַמו — פּריסיאַגאַ“ (ווייל זיי האָבן געשוואָרן דעם קייסער)...

די דאָזיקע ערשטע פּאַרבינדונגען מיט די עטלעכע יידישע קאָזאַקן זיינען געווען אַ וויכטיקער געווינס, אָבער וועגן קיין רעוואָלוציאַנערע עלעמענטן צווישן די „גויאישע“ קאָזאַקן האָבן מיר זיך פון זיי ניט געקאַנט דערוויסן, ווייל זיי אַליין זיינען געווען פּאַליטיש זייער אָפּגעשטאַנען. מיר האָבן זיך אָבער דערוואוסט ווי זיי לעבן אין דער קאָזאַרמע, אויף וואָס זיי קלאָגן זיך, ווי עס לעבט זיך זיי אינדערהיים, ווען די קאָזאַקן האָבן אַ פּרייערע צייט און גייען אַרויס פון קאָזאַרמע, און ס'איז באַשלאָסן געוואָרן צו פּאַרשפּרייטן אַרום דער קאָזאַרמע בלעטלעך, וואָס זאָלן אויפקלערן די קאָזאַקן זייער ראַליע און זייערע אמתע אינטערעסן.

מיר האָבן אָפּגעדרוקט אַ קורץ רוסיש בלעטל מיט אַ ספּעציעלער ווענדונג צו די קאָזאַקן, און די זעלביקע צוויי יינגלעך, וואָס האָבן אַנטדעקט דעם קדיש-זאָגער צווישן די קאָזאַקן, האָבן זיך אונטערגענומען, — זיי האָבן זיך אַנגעכאַפט אין דער דערלויבעניש — צו פּאַרשפּרייטן זיי אַרום דער קאָזאַרמע. איינמאַל קומט צולויפן אויף דער בירושע דער עלטערער פון די צוויי יינגלעך און דערציילט מיר דערשראָקן, מיט זייער אַ קאַנספּיראַטיווער מינע, אָבער קוים איינהאַלטנדיק זיך פון וויינען, אַז נאַכדעם ווי זיי ביידע האָבן צעשטעקט בלעטלעך אַרום דער קאָזאַרמע, האָט אַ גאַראַדאָוואַי זיי באַמערקט און גענומען זיי נאַכיאָגן. אים איז געלונגען צו אַנטלויפן. אָבער זיין חבר — חיימקע, דאַכט זיך, האָט ער געהייסן, — האָט ער מורא, אַז דער גאַראַדאָוואַי האָט אים געכאַפט, ווייל ער האָט געהערט, ווי יענער האָט גענומען וויינען און שרייען מיט באַנומענע קולות.

איך ווייס ניט, ווי כ׳וואַלט אין אַן אַנדער צייט געפילט. דעמאָלט אָבער האָב איך אַפילו ניט אַ טראַכט געטאָן, אַז דער קליינער יינגל, וואָס האָט אין זיינע 12-13 יאָר אויסגעזען ווי אַ צען־יאָריקער, קאָן אַרויסגעבן מיך, אַדער אַנדערע חברים, אויב מען וועט אים נעמען שלאָגן אין דער פּאָליציי. עפעס איז ביי מיר געווען אַ זיכערקייט, וועלכע האָט מיך טאַקע ניט אָפּגענאַרט, אַז דער יינגל וועט זיך גיכער לאָזן ממיתן איידער אַנרופן אַ וועלכן עס איז נאָמען. אָבער צוליב דער מורא, אַז מען זאָל דעם יינגל ניט צעקאַליעטשען אין דער פּאָליציי, האָב איך געהאַט באַשלאָסן צוצושיקן עמיצן צו אהרן לוריען, אַז ער זאָל אויסנוצן זיין איינפלוס, אַז מען זאָל דעם יינגל אָפּלאָזן.

אָבער איידער עמיצער איז נאָך אַוועק צו לוריען, האָט זיך חיימקע באַוווּזן אויף דער גאַס פון דער בירזשע, אַ היפש צעשוּיבערטער, אַביסל אַן אויפגערעגטער, אָבער ניט פיל מער ווי געוויינלעך. ער האָט זיך געהאַלטן „קאַנספּיראַטיוו“, איז גלייך ניט צוגעגאַנגען ניט צו מיר, ניט צו עמיצן אַנדערש פון די דערוואַקסענע חברים, און האָט זיך „אומשולדיק“ אַרומ־געדרייט אויף דער אַנדער זייט פון דער גאַס. און ווען איך האָב אים שפּעטער גענומען אויף אַ „פּאַרהער“ און אים אויסגעפּרעגט, וואָס מיט אים איז פּאַרגעקומען, האָט ער מיר דערציילט, אַז נאָכדעם ווי ער מיט זיין חבר האָבן צעשטעקט און צעוואַרפּן די בלעטלעך, האָט אַ גאַראַדאָוואַי אים טאַקע גענומען נאָכיאָגן און האָט אים געפּאַקט.

- איז וואָס האָסטו געטאָן ?
- איך האָב געמאַכט גוואַלדן.
- און וואָס האָט דער גאַראַדאָוואַי געטאָן ?
- ער האָט מיר געהייסן שווייגן, אַניט וועט ער מיך הרגענען, און האָט מיך געשלעפט פאַרן קאַלנער.
- און וואָס איז ווייטער געווען ?
- האָב איך געמאַכט נאָך גרעסערע גוואַלדן און געשריען „מאַמע“.
- און וואָס איז געווען אין דער פּאָליציי, האָט ער דיך געבראַכט אַהין ?
- ניי, ער האָט מיך אַהין ניט געבראַכט, ווייל איך האָב געמאַכט אַלץ גרעסערע גוואַלדן. ביז ער איז אין כּעס געוואָרן און האָט מיר געגעבן אַ פּראַסק און אַ שפּיי געטאָן און האָט מיך אָפּגעלאָזן.
- האָסטו געקראָגן אַ שטאַרקן קלאַפּ ? טוט דיר עפעס וויי ?
- ווער, איך ? — דער יינגל האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן מיט אַזאַ „פּאַרניכטנדיקן“ בליק, ווי איינער זאָגט : וואָס פאַר אַ ווערט האָט ביי מיר אַ קלאַפּ און ווי קאָן מיר וויי טאָן אַ קלאַפּ פון עפעס אַ גאַראַדאָוואַי ?...

אַט אַזעלכע זיינען זיי געווען, די קינדער פון יענער צייט, וואָס האָבן דערפילט דעם פלאַם פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. וועגן יענע קינדער דער קאָן מען זאָגן, אַז דער דור, צו וועלכן זיי האָבן געהערט האָט ניט געדאַרפט „פּאַרלירן די מורא“, — זיי זיינען, ווי לכתחילה געבוירן געוואָרן אַן מורא. און ביי מיר איז קיין צווייפל ניטאָ, אַז פיל פון זיי, וואָס זיינען

אין 1906-1905 געווען קליינווארג פון צווישן 9 און 14 יאר, זיינען אין 11-10 יאר ארום, אין 1917, געווען צווישן די, וואס האבן זיך מיט לייב און לעבן אריינגעווארפן אין דער סאציאליסטישער רעוואלוציע, אומאפהענגיק פון זייער פריערדיקער „אידעאלאגישער“ אָנגעהערדיקייט צו די „קליינע ס׳ס“, אָדער צום „קליינעם בונד“, אָדער צו וועמען עס איז...

פונדעסטוועגן האָט מען צו די דאָזיקע חברה־לייט אַמאָל געמוזט אָנ־נעמען שטרענגערע מיטלען. איינמאָל, געדענק איד, ווען כ׳בין געזעסן אויפן ברעג פון טייך און האָב וועגן עפעס געשמועסט מיט דעם אַרטיקן בונדישן „פראָפעסיאָנאַל“, האָבן מיר באַמערקט, ווי ניט ווייט פון אונז טומלט זיך עפעס אין אַ גאַנץ היפּשן רעדל פון עטלעכע צענדליק יינגלעך און אַ קליינער צאָל מיידלעך. צוקונדיק זיך נאָענטער צו זיי האָבן מיר דערקענט צווישן דער טומלדיקער חברה מיטגלידער פון „קליינעם בונד“ און „קליינע ס׳ס“, וואָס אַמפּערן זיך וועגן עפעס, — וואַרשיינלעך וועגן דעם, וועמעס פּאַרטיי איז אַ גרעסערע, אָדער וועמעס „פאַרשטייער“ איז אַ בעסערער רעדנער. אָבער ביסלעכעווייז האָט זיך דער טומל פאַרשאַרפט, ס׳האָבן זיך דערהערט קוויטשיקע געשרייען און איבער די קעפּ פון די קינדער האָבן זיך באַוויזן שטעקנס און שטעקלעך, מיט וועלכע זיי האָבן זיך גענומען שלאָגן — אַ מין פאַרזעצונג פון דער „דיסקוסיע“. מיר האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו די קינדער, אָפּגעשטעלט דעם געשלעג, שאַרף אויסגערעדט זייערע אָנפירער, און איך — זאָל מיר גאָט מוחל זיין פאַר דער גרויסער עבירה, — האָב פאַר די אויגן פון דעם איינגעשטילטן קליינווארג, אַרויסגעפירט פאַרן אויער דעם „אָנפירער“ פון די „קליינע ס׳ס“, — יעדנפאַלס דעם, וואָס האָט מער געטומלט און ענערגישער געאַרבעט מיט זיין שטעקל, — און האָב אים מיטן האַרבן וואָרט אָנגעזאָגט, אַז אויב דאָס וועט זיך נאָכאַמאָל איבערחזרן וועלן ניט ער, ניט קיינער פון די וואָס האָבן זיך געקריגט און געשלאָגן, מער ניט צוגעלאָזט ווערן צו דער בירושה...

דער יינגל איז, נעבעך, אַוועק מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ און אויף די איבעריקע יינגלעך — מען קאָן זאָגן, קינדער, — האָט עס, ווי ס׳האָט אויסגעזען, געמאַכט אַ געהעריקן איינדרוק.

איך האָב שפּעטער געפראַווט צונויפריידן זיך מיט דעם בונדישן פאַר־שטייער, אַז מען וואָלט געדאַרפט אַריינטראַגן מער טאַק און פּלאַנמעסיקייט אין דער אַרגאַניזאַציע פון דער קינדער־יוגנט. איך האָב אַפילו געהאַט אַ פּלאַן, וועגן אַרגאַניזירן סיי די קליינע ס׳ס, סיי די „קליינע בונדיסטן“ אין קינדער־קרייזלעך, וואָס זאָלן זיין פריי פון פאַרטיי־רייסערייען. אָבער פון דעם פּלאַן איז גאַרניט אַרויסגעקומען, ערשטנס ווייל מיר האָבן דעמאָלט ניט געהאַט קיין יוגנט־אַרגאַניזאַטאָרן, וואָס זאָלן זיך ספּעציעל קאָנען פאַר־נעמען מיט דורכפירן די נויטיקע דערציאונג־אַרבעט צווישן די קינדער; און צווייטנס, ווייל די לאַגע האָט זיך אינגיכן געענדערט אַזוי, אַז כ׳האָב געמוזט פאַרלאָזן פּינסק.

א „גארטן־אויף“ אין שול

די מיליטערישע פאָגראַמען אויף יידן, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין זומער אין האַרבסט פון 1906 אין אַ צאל שטעט, באַזונדערס אין ביאַליסטאָק און שעדליץ, האָבן אַנגעיאָגט אַ מרה־שחורה אויף דער יידישער בעפעלקער־רונג. די האַפנונגען אויף אַ פרייערן לעבן, וואָס זיינען געשאַפן געוואָרן אין 1905 און די אילוזיעס, וואָס די יידישע בורזשאַזיע האָט פאַרשפרייט וועגן דער ערשטער צאַרישער דומע פון 1906, אַז זי וועט אויסהיטן די יידן פון פאָגראַמען און וועט זיי גאַראַנטירן די עלעמענטאַרסטע מענטשלעכע רעכט פון פרייער באַוועגונג, פון פרייער באַשעפטיקונג און פון לערנען זיך, האָבן שנעל גענומען צערינען, — ספעציעל נאָכדעם, ווי די צאַרישע רעגירונג האָט אין יולי 1906 צעטריבן די ערשטע דומע און האָט אַרגאַניזירט פאַ־גראַמען נאָך בעת די דומע האָט אָפּגעהאַלטן אירע זיצונגען.

דער רעזולטאַט פון די דאָזיקע אַנטווישונגען איז געווען אַ גוואַלדיק גרויסער וואַקס פון דער יידישער עמיגראַציע־כוואַליע. יעדן טאָג פלעגט מען זיך דערוויסן, אַז נאָענטע באַקאַנטע און פריינט האָבן, ניט דערציילנדיק פריער קיינעם וועגן זייערע פלענער, פלוצלינג זיך אויפּגעהויבן פון אַרט, ליקווידירט זייערע היימען און זיינען אַוועקגעפאַרן.

וואוהין? ניט פון אַ קלענערער שטעטל אין אַ גרעסערן, נאָר פון די קליינע שטעטלעך און די גרויסע שטעט — קיין אַמעריקע. עס איז דעמאָלט געשאַפן געוואָרן אַ ווערטל, וועלכן כ׳האַב אין די קומענדיקע פאַר יאָר זייער אָפט געהערט, אַז פון איין עק שטאָט ביז אַמעריקע איז נאָענטער, איידער ביזן צווייטן עק שטאָט. עס האָט געהייסן, אַז קוים האָט מען זיך שוין אויפּגעהויבן פון אַרט, איז וואָס וועט מען גיין זוכן גליקן אין דער זעלביקער שטאָט, — מען וועט שוין בעסער פאַרן קיין אַמעריקע, וואו די צאָל לאַנדסלייט, באַקאַנטע, קרובים צו וועלכע מען האָט געהאַט אַדרעסן, האָט זיך געהאַלטן אין שנעלן מערן.

זוי דאָס האָט זיך אָפּגערופן אויף דער אַרבעט פון די סאַציאַליסטישע אַרגאַניזאַציעס איז ניט שווער פאַרצושטעלן זיך. פאַרשטייט זיך, ניט אַלע זיינען אַוועקגעפאַרן. אַ סך האָבן ניט געוואַלט, אָדער ניט געקאַנט פאַרן און זיינען פאַרבליבן אויף זייערע ערטער. אָבער די פאַרבליבענע האָבן זיך געפילט עפעס ווי איבערגעלאָזן אַליין פאַר גרעסערע שוועריקייטן. די צרה איז נאָך דערצו געווען, וואָס צוזאַמען מיט די פאַמיליעס איז אַוועקגעפאַרן אַ גרויסע צאָל פון דער אונטערוואַקסנדיקער יוגנט, — פון דער, וואָס האָט

פאַר קיין זאַך ניט מורא געהאַט, וואָס האָט אָנגעפילט די אַרבעטער-באַווע-
גונג מיט יוגנטלעכן ענטוויאַזם און פאַר וועלכער קיין אַרבעט איז ניט געווען
צו-שווער.

צום סוף האַרבסט פון 1906 איז די לאַגע אין פּינסק, למשל, וואו ס'האַט
אינגאַנצן מיט עטלעכע חדשים פריער ממש „געקאַכט“ אויף די אַרבעטער-
בירזשעס, געוואָרן אַזאַ, אַז כמעט פאַר יעדער אַרבעט, וואָס מען האָט אונ-
טערגענומען — פאַר אַ סטרייק, צי פאַר דער אַרגאַניזירונג און אָנהאַלטונג
פון אַ פּראָפעסיאָנעלן פאַראיין (יוניאָן) פאַר דער זעלבשוין, אָדער פאַר פאַר-
שיידענע פאַרבינדונגען מיט אונטערערדישע אַרבעטן, מיט די אַרומיקע
פויערים, האָבן געפעלט מענטשן, וואו איז דער? וואו איז יענער? ניטאַ.
אָוועקגעפאַרן, ער האַלט ביים אָוועקפאַרן...

אַרגאַניזאַציעס, — ספּעציעל די יוניאָנס, וואָס מען האָט מיט אַזוי פיל
מי געשאַפן, האָבן זיך גענומען צעפאַלן, און אַז מען האָט זיי צוריק אויפ-
געשטעלט איז ניט געווען קיין זיכערקייט, אַז זיי וועלן זיך לענגער האַלטן.
צווישן דעם עולם האָט זיך גענומען פאַרשפּרייטן אַ געדריקטע שטימונג, און
דאָס, וואָס אַ סך פון אַקטיווע חברים, אַפילו אַרבעטער, זיינען משפּחהדיק
געווען פאַרבונדן מיט דער בורזשואַזיע, וואָס האָט ממש גענומען פאַרשפּרייטן
אַ פאַניק, האָט, נאַטירלעך, קיין גוטס ניט געטאָן. אין אַ געוויסן זינען איז
עס געווען ווי אין אונזער היינטיקער אַמעריקע. מענטשן, וואָס האָבן זיך,
דאָכט זיך, קיינמאַל ניט אויסגעצייכנט מיט קיין איבעריקער אַקטיווקייט און
האַבן זיך בלויז אַרומגעדרייט אַרום מענטשן וואָס טוען עפּעס, האָבן דערפילט
אַז „זייער צייט“ איז געקומען, זיינען זיי פלוצלינג געוואָרן גוואַלדיק „אַק-
טיוו“ אַלס... פאַניק-מאַכער און אָנוואַגער פון צרות... עס דערמאָנען זיך מיר
איצט אייניקע פון די פאַניק-מאַכער פון מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק,
און איך טראַכט, צי זיינען דאָס ניט צומאַל טאַקע יענע אַמאָליקע פאַניק-
טרייבער, אָדער זיי האָבן עס דערצויגן אַ דור, וואָס זעצט פאַר זייער „נאַ-
בעלע“ אַרבעט.

דער איינציקער מיטל אַנטקעגן די דאָזיקע קראַנקע שטימונגען און
אַפגעלאָזונקייט, וואָס האָט זיך גענומען פאַרשפּרייטן צווישן עולם און באַרירן
אַפילו רעוואָלוציאָנערע אַרבעטער, איז, נאַטירלעך, געווען אַרבעטן, ריידן
מיט מענטשן, אויפקלערן זיי, וועקן זיי, ניט לאָזן זיי „איינשלאָפן“ און
אינטערגעבן זיך די שעדלעכע שטימונגען, און די מיטלען דערצו זיינען
געווען: וואָס מער פאַרזאַמלונגען און וואָס מער בלעטלעך (פּראָקלאַמאַציעס).
גאַנצע טעג און נעכט פלעגן דעמאַלט אָוועקגיין אויף ריידן און שרייבן:
ריידן מיט איינציקע מענטשן, מיט גרופּעס, אויף זיצונגען, פאַרזאַמלונגען
פון דיסקוסיע-קרייזלעך, אויף גרעסערע פאַרזאַמלונגען הינטער דער שטאַט,
אָדער אין שטאַט גופאַ, געוויינלעך אין שולן, בלעטלעך פלעגן געשריבן
און אַרויסגעגעבן ווערן צו יעדער געלעגנהייט, — באַזונדערס נאָך צום סוף

יאר ווען ס'האבן זיך אָנגעהויבן די צוגרייטונגען צו די וואָלן אין דער צווייטער דומע. די בלעטלעך זיינען געווען וועגן סטרייקס, וועגן באַיקאָטן, וועגן לאַזונגען צו די וואָלן, וועגן יקרות און אַרבעטלאָזיקייט, וועגן פּאַגראַם-געפּאַרן, א. א.וו. און געדרוקט האָט מען זיי וואו און ווי מען האָט נאָר געקאָנט: אויף העקטאָגראַפּן — קורצע בלעטלעך מיט גרויסע בלויע, האַנט-געדרוקטע אותיות, וואָס האָבן ניט געקאָנט זיין אין אַ גרויסער צאָל עק-זעמפליאַרן און פּלעגן דערהויפּט אויסגעקלעפט ווערן אויף אַנזעעוודיקע ערטער; מימעאָגראַפּירטע בלעטלעך, וועלכע ס'איז אָפט שווער געווען איבער-צויליענען, אָבער וואָס זיינען געווען וויכטיק שוין דערמיט, וואָס אונטער זיי איז געווען אַ "פעטשאַט" (א שטעמפל) פון דער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט דערמאָנט, אַז זי איז פּאַראַן און שלאָפט ניט. פון צייט צו צייט פּלעגט אינו געלינגען אַרויסצולאָזן אויך געדרוקטע בלעטלעך, — זיי זיינען שוין געווען לענגערע, האָבן מיט זיך פּאַרגעשטעלט אַ מין רוף-אַרטיקלעך, און איך גע-דענק איין ספּעציעלן שטריך זייערן, אונטער זיי פּלעגט אָפט אָפּגעדרוקט ווערן דער נאָמען און אַדרעס פון דער דרוקעריי אין וועלכע זיי זיינען כלומרשט געזעצט און געדרוקט געוואָרן, אין ווילנע, צי אין וואַרשע, אין בריסק אָדער ביאַליסטאָק, — ווי עס פּלעגט איינפּאַלן. געטאָן געוואָרן איז עס, נאָטירלעך, כדי אָפּצונאָרן די פּאַליציי: ווען זי פּלעגט באַמערקן אַ געדרוקט בלעטל מיט אַן אַדרעס פון אַ דרוקעריי פּלעגט זי קודם מיינען, אַז דאָס איז אַ לעגאַל בלעטל, און ווען זי פּלעגט זיך ענדלעך כאַפּן, אַז ס'איז אַן אומלעגאַל בלעטל, איז גיי זיך אַ דרוקעריי אויף דעם אָנגעגעבענעם ניט-עקזיסטירנדיקן אַדרעס...

ס'איז מיר איצט שווער צו זאָגן אויף זיכער, ווי אָט די בלעטלעך האָבן זעמאַלט, ביי יענע שטימונגען, געווירקט אויפן עולם. אָבער יעדנפאַלס האָבן זיי געהאַט איין ציל. זיי האָבן דערמאָנט וועגן טעטיקייט און האָבן געהאַלטן באַשעפּטיקט די מיטגלידער פון דער אַרגאַניזאַציע, וואָס זיינען זיך ניט צעפּאַרן.

**

פּאַרזאַמלונגען, ווי געזאַגט, פּלעגט מען אַרגאַניזירן וואו מ'האַט נאָר געקאָנט. אָבער אַז ס'איז געקומען דער ווינטער פון סוף 1906 און פּאַרזאַמלען זיך הינטערן שטאָט, אונטערן פּרייען הימל, האָט מען שוין ניט געקאָנט, פּלעגן די פּאַרזאַמלונגען מערסטנס אַרגאַניזירט ווערן אין די שולן, — געוויינלעך ווען קיין דאָונער זיינען אין זיי ניט געווען.

אייע אַזאַ פּאַרזאַמלונג אין אַ שול שטייט פאַר מיינע אויגן, די שול איז געווען אַ גרויסע, אַ גראַמע, — מיר דאַכט, אַז אין קאַרלין (אַ פּאַרשטאָט, אָדער טייל פון פּינסק). דעם פּלאַץ וואו דער שמש פּלעגט אַוועקלייגן דעם שילסל ביים פאַרשילסן די שול האָבן מיר געוואוסט פון זיינעם א זון. עטלעכע

מאָל זיינען דאָרטן פאַרגעקומען פאַרזאַמלונגען אין אונטן, — און אויב פאַרבייגייער האָבן אפילו געמיינט, אַז די פאַרדעכטיקע קלאַנגען, וואָס טראָגן זיך פון שול זיינען פון מתנים, וואָס דאווענען דאָרטן אין דער צייט, האָט דאָס אָבער אונזערע פאַרזאַמלונגען ניט געשטערט.

איינמאָל אין אַ שבת נאָכמיטאָג, ווען מיר האָבן „פאַרנומען“ די שול און איך בין געשטאַנען אויף דער בימה און גערעדט פון איר צו אַ היפשן אַרבעטער־עולם, איז צו מיר צוגעקומען אַ חבר און האָט מיר פאַרטרויט אַ „סוד“, אַז אַ גאַראַדאָוואַי (פּאָליסמאַן) איז ערשט צוגעקומען צו דער טיר און וועט מסתמא באַלד אַריינקומען אין שול. אָבער איך זאָל זיך ניט שטערן, ריידן ווייטער און ניט שענקען קיין אויפמערקזאַמקייט דעם גאַראַדאָוואַי, אויב ער וועט אַפילו אַריינקומען, וואָרעם מען וועט שוין אָננעמען מיטלען...

און שטייענדיק מיטן פנים צו דער טיר און ריידנדיק האָב איך באַמערקט, ווי עטלעכע חברים האָבן ווי אַריינגעשטופט אַ גאַראַדאָוואַי אין טיר אַריין, האָבן תיכף, איידער ער האָט נאָך באַוויון אַרומצוקוקן זיך, אויסגעדרייט אים מיטן פנים צו דער וואַנט, אַ פאַר האָבן אים אַזוי געהאַלטן צוגעדריקט צו דער וואַנט, אַ פאַר האָבן אים געהאַלטן דעם קאָפּ, ער זאָל אים ניט קאַנען אויסדרייען צום עולם, און... די פאַרזאַמלונג איז ווייטער אָנגעגאַנגען.

ווען זי האָט זיך געענדיקט און אלע פאַרזאַמלטע זיינען זיך צעגאַנגען, האָבן די ספּעציעלע וועכטער פאַרהויבן די פּאָלעס פון דעם גאַראַדאָוואַיט שינעל איבער זיין קאָפּ, האָבן זיי דאָרטן אַרומגעבונדן, אַרויסגעפירט ערגעץ דעם „העכט“ דורך זייטיקע געסלעך, האָבן אים דאָרטן איבערגעלאָזט און זיינען ניט געוואָרן.

אַזעלכע זאַכן פלעגן ניט זעלטן פּאַסירן אין 1905 און אין אָנהייב 1906, ווען איינציקע פּאָליסלייט פלעגן צופעליק, אַדער דורך אַ מסירה פאַרקריכן אויף אַן אומלעגאַלער פאַרזאַמלונג. אויב דער גאַראַדאָוואַי איז נאָך געווען אַ „חזיר“ און האָט זיך געפרוואוט ניט לאָזן פאַרבינדן, אַדער מאַכן אַ געשריי, פלעגט עס אים סיי ווי ניט העלפן, און מען פלעגט אים דערצו נאָך אָנברעכן די ביינער, כדי ער זאָל געדענקען אויף אַ צווייטן מאָל...

א פארזאמלונג ביים „קניאז“

אין עטלעכע טעג ארום נאך דער דאזיקער פארזאמלונג אין שול איז מיר אויסגעקומען ארויסצורעטן אויף אן אנדער מין פארזאמלונג, וואס גיט מיר האבן זי ארגאניזירט און קיינער האט אונז אהין גיט פארבעטן.

ס'איז געווען גלויב איך, סוף דעצעמבער 1906, אין פארבינדונג מיט דער וואל-קאמפאניע צו דער צווייטער דומע, וואס האט זיך דעמאלט שוין אנגעהויבן ברייטער פונאנדערוויקלען. אויף קיין סאציאליסטישע ארבעטער פארזאמלונג צוליב די וואלן האט מען שוין דעמאלט קיין דערלויבעניש פון דער פאליציי גיט געקאנט באקומען. דערוויסן מיר זיך איינמאל, אז א דערלויבטע וואל-פארזאמלונג קומט יא פאר, — און וואו? אין הויז פון דעם פירשט דרוצקאיי-לובעצקי. דער דאזיקער פירשט — א יונגער מענטש אין די פריע דרייסיקער, אויף וועלכן מען האט מיר א פאר מאל אנגעוויזן אין גאס, איז געווען א מין „וויסע וואראנע“ צווישן די מענטשן פון זיין קלאס: א ליבעראל, א מיטגליד פון דער ליבעראלער „פארטיי פון פאלקס-פרייהייט“, אדער קאנסטיטוציאנעלע דעמאקראטן (קאדע'טן, ווי מען פלעגט זיי רופן פארקירצט).

דאס איז געווען א בורזשואזע פארטיי, וואס האט געהאפט דורך א קאמפראמיס מיט דער צארישער רעגירונג קעגן דער רעוואלוציע און דורך באטאנען איר לאיאלקייט צו דער מאנארכיע דערשלאגן זיך פאר זיך בירגערלעכע פרייהייטן און פריווילעגיעס. ווי האט זיך אויסגעדריקט נאך אין דער ערשטער דומע איינער פון די קאדע'טישע פירער: „גיט בעסער נאך אונז (דער בורזשואזיע), אנדערש וועלן זיי (די רעוואלוציאנערע ארבעטער) שייסן...“

דערהערט, אז ביים קניאז אין הויז קומט פאר א פאליטישע פארזאמלונג און דערצו נאך, אז אויף דער פארזאמלונג וועט ריידן איינער פון די נאציאנאלע פירער פון דער קאדע'טישער פארטיי, דער געוועזענער דעפוטאט אין דער ערשטער דומע, ברוצקוס, בין איך מיט עטלעכע חברים אוועק אהין, אין מען האט אונז אריינגעלאזן, מיינענדיק מסתמא, אז מיר זיינען „אייגענע מענטשן“.

דער גרויסער זאל פון דעם פירשטס הויז איז געווען אנגעפילט מיט א פאר הונדערט מענטשן. ביי א טיש מיט אנגעצונדענע ליכט אויף אים (צוליב פייערלעכקייט, ווארשיינלעך, ווייל דער צימער איז אן זיי אויך געווען גענוג באליכטן), זיינען געזעסן דער געוועזענער דומע-דעפוטאט, דער פירשט דרוצ-

פּאַר

קאַי-לובעצקי און נאָך אַ פּאַר פון די אַרטיקע קאָדע'טישע פּני. אין צימער האָט זיך אויך געפונען דער פּאַליצמייסטער פון שטאָט און אַ פּריסטאָוו (פּאַ-ליציי-קאָפיטאַן).

דעפוטאַט ברובקוס האָט איבערגעלייענט אַ לאַנגן און היפש נודעם פּאַרטראַג וועגן דער אַגראַר-פּראָגראַם פון דער קאָדע'טישער פּאַרטיי, אין וועלכן ער האָט „דערווייזן“, אַז די איינציקע רעטונג פון דער רוסלענדישער אַגריקולטור ליגט אין דער שאַפונג פון אַ קלאַס „שטאַרקע“ פּויערים-באַ-לעבאַטיים, אַז די „פּריינט פון פּאַלקס-פּרייהייט“ מוזן דעריבער זען מיט אַלע מעגלעכקייטן אָפּצוהאַלטן די פּויערים פון „פּאַנטאַסטישע“ פּלענער אַליין צו לייזן זייערע פּראָבלעמען דורך באַפאַלן די פּריצים און פּאַרכאַפּן די ערד. א. אז. וו.

דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן אַ דיסקוסיע וועגן דעם פּאַרטראַג, אָבער גערעדט האָבן די פּאַר קאָדע'טישע באַלעבאַטיים ניט וועגן פּויער און ניט וועגן דער אַגראַר-פּראָגע, נאָר וועגן דעם וואָס זיי וועלן דאַרפן פּאַדערן אין דער צווייטער דומע, כדי צו געווינען דעם צוטרוי פון דער רעגירונג, אויסמיידן די געפאַר ווידער פּונאַנדערגעטריבן צו ווערן און דורך דעם באַפעסטיקן די „קאָנסטיטוציאַנעלע אָרדענונג“ אין דעם צאַרישן רוסלאַנד.

הגם איך האָב פּריער ניט געטראַכט וועגן דעם, האָב איך געבעטן אַ וואַרט און אים באַקומען, אָנגעבנדיק אויף דער פּראָגע פון דעם פּאַרזיצער אַ נאָמען פון דער הפּטורה, איך געדענק, אַז איך בין געווען אַנטשלאַסן צו רייזן רואיק, „לייטיש“, כדי צו קאָנען אַרויסברענגען אונזער סאָציאַליסטישע פּראָגראַם צו די וואַלן. אָבער איך בין באַלד אַריבער צו דעם, אַז רייזן וועגן דער מעגלעכקייט צו פּאַרפעסטיקן דעם קאָנסטיטוציאַנעלן רעזשים אונזער דעם צאַריזם מיינט נאָרן דאָס פּאַלק, אויב ניט זיך אַליין; אַז אַ קאָנסטיטוציע וועט דאָס לאַנד האָבן נעמענדיק אין אַכט די דערפּאַרונגען פון לעצטן יאָר, נאָר דעמאָלט, ווען דאָס פּאַלק וועט דורך אַ רעוואָלוציאַנערער גרינדונג-פּאַרזאַמלונג איבערנעמען די גאַנצע מאַכט, און אַז די לייזונג פון דער רוסלענדישער אַגראַר-פּראָגע וועט מעגלעך ווערן נאָר דעמאָלט, ווען די פּויערים וועלן ניט וואַרטן אויף קיין גליקן און וועלן אוועקנעמען די ערד פון די פּריצים, וואָס קאָנען בלייזן אויסזויגן ביי זיי דעם מאַרץ פון די ביינער...

איידער איך האָב זיך אַריינגעלאָזן אין די „רעכטע געדיכטע“ האָט זיך אין זאַל אָנגעהויבן אַ טומל. דער פּאַרזיצער האָט גענומען קלינגען מיטן גלעקל און רופן צו מיר: „מאַלאַדאַי טשעלאַויעק! מאַלאַדאַי טשעלאַויעק!“, אָבער ווער האָט אים געהערט? דער פּריסטאָוו האָט זיך אַ לאַז געטאָן צו מיר, אָבער איך בין געשטאַנען צווישן אַ געדיכטער גרופּע חברים און אַנדערע מענטשן, און ער האָט זיך צו מיר אזוי לייכט ניט געקאַנט דער-קלייבן, איך, ווידער, האָב שוין, נאַטירלעך, אויף קיין כבוד ניט געוואַרט

און זעענדיק, אַז די לופט ווערט צו געדיכט און דער פריסטאוו צו נאַענט, האָב איך זיך אַרויסגעגליטשט פון זאַל און ניט געוואָרן...

אַבער דאָס איז שוין געווען מיין לעצטער אָפּענער, אַדער האַלב־אָפּענער אַרויסטריט אין פינסק, צוליב דער געשיכטע מיטן גאַראַדאָוואַי אין שול און מיט דעם מיטינג אין פירשט דרוצקאָי־לובעצקיס הויז האָט די פּאָליציי מיטינג, אויף וועלכן מען האָט גערופן אַראָפּצואוואַרפן די עקזיסטירנדיקע און עטלעכע חברים זיינען אַרעסטירט געוואָרן. מיינע באַלעבאַטיים האָבן מיר אָנגעזאַגט, אַז פאַרדעכטיקע פאַרשויענען זיינע געזען געוואָרן אַרום הויז, — און דער סוף איז געווען, אַז כ'האַב ענדלעך געמוזט פאַרלאָזן פינסק.

שפּעטער מיט אַ פּאַר יאָר, זייענדיק שוין זייער ווייט פון פינסק, האָב איך געלייענט אין דער רוסישער פרעסע אַ באַריכט וועגן אַ פּראָצעס פון דעם קניאַז דרוצקאָי־לובעצקי, וועלכער איז באַשולדיקט געוואָרן אַז ער האָט איז דעצעמבער 1906 אַרגאַניזירט אין זיין הויז אין פינסק אַ „רעוואָלוציאָנערן“ מיטינג, אויף וועלכן מען האָט גערופן אַראָפּצואוואַרפן די עקזיסטירנדיקע מלוכה־אַרדענונג. דער קניאַז איז פאַר דער דאָזיקער עבירה פאַרמשפּט גע־וואָרן אויף צוויי יאָר „קרעפּאַסט“ (טורמע).

צי איז ער די שטראַף אָפּגעזעסן, ווייס איך ניט. אַבער אויב יא, האָט דער קניאַז געקאָנט זאָגן וועגן זיך, ווי יענער פאַרשוין, וועלכער האָט זיך נאָך אַ פינף־יאָריקער אָפּוועזנהייט געמוזט זעצן שבעה נאָך אַן איין־יאָריק קינד, וואָס זיין ווייב האָט געבוירן אין זיין אָפּוועזנהייט: „איך בין שוין, דאַכט זיך, ניט איין מאָל געזעסן, אַבער אַזוי אומשולדיק ווי איצט בין איך נאָך קיין מאָל ניט געזעסן“...

פון פינסק בין איך אַוועק קיין ווילנע, וואו ס'האַט זיך פאַר מיר אַנ־געהויבן אַ ניי קאַפיטל פון מיין לעבן, נייע פאַרמען פון אַרבעט און נייע אומשטענדן. דער יוגנט־פּעריאָד פון דעם דור, וואָס האָט פאַרלוירן די מורא האָט זיך צו יענער צייט געהאַלטן ביים ענדיקן. דער דור האָט אָנגעהויבן ווערן עלטער און רייפער און אים זיינען פאַרגעשטאַנען נייע קאַמפן, אונטער מער קאַמפּליצירטע און שווערערע באַדינגונגען, וואָס האָבן אים סוף־כל־סוף דערפירט צום גרויסן נצחון פון דעם אַנדער אַקטאַבער, — פון דעם סאָ־ציאַליסטישן אַקטאַבער־נצחון פון 1917.

די ערשטע שרייבער-שריט אין יידיש

סוף דעצעמבער 1906 בין איך געווען געצוואונגען — צוליב „פאר-שטענדלעכע אורזאכן“ — צו פארלאזן פינסק און בין ארויסגערופן געווארן קיין ווילנע.

צו מיין גרויסער פארוואנדערונג — און ניט קיין קליינער באפרידי-קונג, — האב איך דארטן באקומען א פארשלאג צו פארנעמען זיך מיט צוויי ארבעטן מיטאמאל: צו ווערן דער סעקרעטאר פון דער רעדאקציע פון „נייעס וועג“ (דעם וועכנטלעכן ארגאן פון דער ס-ס פארטיי), און איבער-צונעמען — צוזאמען מיט דוד לעווין פון האמליע — די אנפירונג פון דער צענטראלער פראפעסיאנעלער (טרעיד יוניאן) קאמיטיע, וואס האט געהאט צו טאן מיט דער ארגאניזאציע און אנפירונג פון דער יוניאן-באוועגונג צווישן די יידישע ארבעטער.

מיין „פארוואנדערונג“ צוליב דער אומדערווארטעטער איינלאדונג צו ווערן א סעקרעטאר פון דער „נייער וועג“ רעדאקציע, איז געווען פאר-שטענדלעך, ווארעם ערשט מיט א האלבן יאר פאר דעם, איידער איך בין אוועק קיין פינסק, איז מיין „יידיש“ געווען פון דעם מין, אז איך האב געפילט, אז איך מוז זיך ערשט אנהויבן לערנען ריידן און שרייבן יידיש ווי געהעריק, און דא פלוצלינג — ווער א סעקרעטאר פון רעדאקציע!

דער אמת איז אבער געווען, נאטירלעך, וואס יידיש איז מיר ניט געווען קיין שפראך, וואס איך האב זיך ערשט געדארפט אויסלערנען. ווי שלעכט מיין יידיש איז ניט געווען, איז עס געווען די שפראך, וואס יידן האבן גערעדט צווישן זיך אין די גרעסערע אוקראינער שטעט און וואס זיי האבן אויס-געצייכנט פארשטאנען. כדי מיין יידיש זאל ווערן „מענטשלעך“, אז מען זאל זיך מיט אים קאנען באווייזן פאר לייטן, האט מען אים בלויז געדארפט אויסרייניקן פון דעם נאכלעסיקן אנגעלאף פון רוסישע ווערטער, וואס האבן אים פארוואנדלט אין א זשארגאן; מען האט אים געדארפט א ביסל צופוצן און כאפן דעם ריכטיקן טאן זיינעם. און אין דעם פרט האט מיר מיין זיין אין פינסק געהאלפן זייער א סך און שנעלער ווי איך האב געקאנט האפן. ווארעם שוין אין א פאר חדשים נאך מיין אנקומען קיין פינסק, האב איך זיך אנגענומען מיט מוט, אנגעשריבן מיין ערשטע דערציילונג (יא, א דערציילונג, ניט קיין ארטיקל) אין יידיש און זי אוועקגעשיקט קיין ווילנע, אין „נייעס וועג“, אן דער מינדסטער האפענונג, אז זי וועט געדורקט ווערן. צו מיין אנגענומענער איבערראשונג איז די דערציילונג אפגעדרוקט געווארן.

אין א פאר חדשים ארום האב איך ווידער אָנגעשריבן א דערציילונג. — דאָס צווייטע און לעצטע ליטעראַרישע „קונסטווערק“ אין מיין לעבן. — האָב ווידער אַוועקגעשיקט צום „נייעם וועג“ און די דערציילונג איז אויך שנעל אָפּגעדרוקט געוואָרן.

און ווער ווייסט, אפשר וואָלט דער יידישער ליטעראַטור באַשערט געווען צו באַרייכערט ווערן מיט נאָך איין שלעכטן דערציילער, ווען איך וואָלט באַצייטנס ניט געוואָרן קיין סעקרעטאַר אין „נייעם וועג“ און זיך דאָרטן איבערצייגט, אַז בעסערע דערציילונגען ווי מייע, כאַטש גראַמאַטיש און שפּראַכלעך ערגער אָנגעשריבענע, ווערן פאַרבאָראַקירט, און מיט רעכט.

די נאַענטע באַקאַנטשאַפט מיט דעם רעדאַקציע־קאַרב פון אַנדערע דער־ציילונגען האָט מיך באַצייטנס געראַטעוועט פון דער געפאַר צו ווערן אַ דריט־קלאַסיקער „בעלעטריסט“.

די צוויי אָפּגעדרוקטע דערציילונגען האָבן מיר, יעדנפאַלס, צוגעגעבן מוט און גלויבן אַז איך קאָן שרייבן און אַז מיין יידיש איז דרוקבאַר, און איך האָב — אַלץ נאָך פון פּינסק — צוגעשיקט צום „נייעם וועג“ אַ גרעסערן אַרטיקל וועגן דער פּראַפעסיאָנעלער באַוועגונג. — אין דער דעמאָלטיקער הייסער דיסקוסיע וועגן דער פּראַגע צי די פּראַפעסיאָנעלע פאַראיינען דאַרפן זיין פאַרטייאיש (ווי דער בונד האָט געהאַלטן). אַדער זיי דאַרפן זיין מאַסן־אַרגאַניזאַציעס אַן אַ פּאָליטישן שילד, הגם מיט אַ קלאַרער אַל־געמיינער סאַציאַליסטישער איינשטעלונג.

איך האָב אין דעם אַרטיקל אַזוי אויסגעשעפּט די אַרגומענטן פאַר אויסער־פאַרטייאישע יוניאָנס, אַז די דיסקוסיע וועגן דער פּראַגע איז דערמיט פאַרענדיקט געוואָרן צווישן די ס״ס, און דאָס, וואַרשיינלעך, האָט מיר געגעבן אין די אויגן פון די אַנפירנדיקע חברים דעם אָנזען פון שיער ניט אַ „ספּע־ציאַליסט“ אין דער פּראַפעסיאָנעלער באַוועגונג.

מיין ערשטע דערציילונג, וואָס איז געווען געדרוקט אין „נייעם וועג“, האָט טאַקע, אגב, איך געהאַט צו טאָן מיט דער פּראַפעסיאָנעלער באַוועגונג און מיט אַ סטרייק, געהייסן האָט זי, אויב איך האָב קיין טעות ניט, „אָפּגע־לייגט“, און אונטערגעשריבן איז זי געווען מיטן נאָמען „בן אברהם“ לויטן נאָמען פון מיין פּאָטער. דאָרטן האָב איך איבערגעגעבן אין אַ דערציילערישער פּאַרם די געשיכטע מיט דעם היטל־מאַכער סטרייק אין פּינסק, וועלכן כ׳האָב מיט גרויס מי צוגעגרייט און וועלכער איז פּונדעסטוועגן ניט פאַרגעקומען, „אָפּגעלייגט געוואָרן“, ווייל די אַרבעטער האָבן רחמנות געקראָגן אויף די באַלעבאַטימ, וואָס קאָנען צוליב דעם סטרייק פאַרלירן דעם פאַריום־טוב־דיקן סעזאָן.

די צווייטע דערציילונג, וואָס איך געדענק שוין ניט איר נאָמען, האָט געהאַט צו טאָן מיטן טויט פון אַ פּראָוואַקאַטאָר. יענע דערציילונג, געדענקט זיך, האָב איך אונטערגעשריבן מיט די אינציאַלן י. ק—ר, ווייל זי איז געווען געבויט אויף פּאַקטן, וועלכע ס׳האָט מיר דערציילט אַ פּינסקער חבר,

יאנקל קאנטאר. עס האט זיך דארטן געהאנדלט וועגן דעם בונדישן פראג-
וואקאטאר פערקעל-אראנאטסקי, — דאכט זיך, דעם ערשטן „יידישן“ פראג-
וואקאטאר, וועלכן מען האט דערהרגעט אין 1902, אדער 1903.

די געשיכטע אליין איז געווען אן אויפרודערנדיקע און די פרטים פון
דעם, ווי מ'האט אויסגעפונען, אָז דער אַראַנאָטסקי, וועלכער איז געווען
פאָפּולער אין זיין אַרגאַניזאַציע, איז אַ פּאָליצייאַישער שפּיאָן-פּראָוואַקאַטאָר
און ווי מען האָט אים געמשפּט און אומגעבראַכט, איז געווען אַזאַ, אַז איך
האָב דערפּילט ממש אַ נויטווענדיקייט אַנצושרייבן זי, טאַקע ספּעציעל אין
יענער צייט, ווען די שטימונגען ביים עולם האָבן גענומען פּאַלן. — למען
דעת, הייסט, און זאָלן מענטשן טאַקע וויסן...

די אַלע דריי אָפּגעדרוקטע זאַכן אין יידיש (אין רוסיש, ווי איך האָב
דערציילט אין פּריערדיקע קאַפיטלען, האָב איך אָנגעהויבן שרייבן און דרוקן
זיך מיט אַ צייט פּריער) האָבן, משמעות, געמאַכט אויף די ווילנער חברים
דעם איינדרוק, אַז מען קאָן מיך זעצן צום טיש, — און אויב אַפּילו דער-
דאָזיקער איינהרוק זייערער איז געווען אַביסל אַן איבערגעאייילטער, ווייל
איך האָב זיך נאָך אין מיין יידיש געפּילט ווייט ניט היימיש, קאָן איך עס
דערקלערן דערהויפּט דערמיט, וואָס אַרבעטער-שרייבער אין יידיש זיינען
נאָך דעמאָלט געווען גאַנץ ווייניק און „ווען ס'פעלט אויס פּיש — זאָגט דער
רוס — איז אַ ראַק אויך אַ פּיש“...

„פאטערל“ איליאדאר

איך האָב באַקומען אַ פאַרשלאַג צו בלייבן אויף אַרבעט אין ווילנע, אָבער גלייך צו דער אַרבעט האָב איך זיך ניט געקאָנט נעמען, ווייל ס'האָט זיך אונטערגערוקט אַן אַנדער דרינגענדע אויפגאַבע : פאַרן קיין זשיטאַמיר. וואָס האָב איך פאַרגעסן אין זשיטאַמיר ? גאַר ניט. איך בין דאָרטן קיינמאַל פריער ניט געווען און זיך ניט געקליבן צו זיין דאָרטן. האָבן אָבער גראַד דעמאָלט, אין אָנהויב פון 1907, פאַסירט צוויי זאַכן : ערשטנס, האָט דער חבר, וואָס האָט אָנגעפירט מיט דער זשיטאַמירער אָרגאַניזאַציע פון די ס.ס. פאַרלאָזן די שטאַט און האָט דאָרטן איבערגעלאָזן אַ היפּשן אָרגאַניזאַציעלען און פינאַנציעלען פּלאַנטער. עס איז געווען דרינגענדיק נויטיק צו מאַכן אַרדענונג אין דער אָרגאַניזאַציע, וואָס איז געווען גאַנץ ענג פאַר-בונדן מיט עטלעכע יוניאָנס און מיט דער דעמאָלט עקסטרעם וויכטיק־גע-וואָרענער זעלבשוץ און עס איז נויטיק געווען צו געפינען מיטלען צו באַצאָלן די חובות — עטלעכע הונדערט רובל — וואָס דער פריערדיקער „פּראָפע-סיאַנאַל“ האָט נאָך זיך געלאָזן.

ס'איז אָבער געווען נאָך אַן אויפגאַבע, — און זי האָט מיר פאַראינטע-רעסירט נאָך מער און באַוועגט גלייך אָנצונעמען דעם פאַרשלאַג אַרויס-צופאַרן קיין זשיטאַמיר. דאָס איז געווען דער „פּאָטערל איליאַדאַר“. דער „משוגענער מאַנאַך“, וואָס האָט דעמאָלט געקערט וועלטן פון דער פּאָטשאַיע-ווער לאָוורע, פון אַ מאַנאַסטיר אין שטעטל פּאָטשאַיעוו, צווישן קאָוונע און זשיטאַמיר.

דערהאַזיקער „פּאָטערל“ — מיט וועלכן כ'האָב אין 1915-1916 געהאַט די געלעגנהייט נאָענטער צו באַקענען זיך אין ניו-יאָרק, איז געווען אַן אינטערעסאַנטער טיפּ, אַ טיפּישע פּרוכט פון דער צעיושעטער צאַרישער רעאַקציע פון יענער צייט, וואָס האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט פאַר קיין שום מיטלען, אַבי אַ קער צו טאָן די ראַד פון דער געשיכטע אויף צוריק. דעמאָלט, אין אָנהויב 1907, איז איליאַדאַר געווען אַ יונגער מאַנאַך מיט גרויסע אַמביציעס צו וואַקסן; אַ דעמאָגאָג, וואָס שטעלט זיך ניט אָפּ פאַר קיין שום מיטל צו רייצן און פירן די אומבאַוואוסטיניקע מאַסן, אַן אַנ-צווייפּלהאַפּטער פּאַנאַטיקער און אַ פייערדיקער רעדנער. אַ הויכער, געזונטער יונג מיט דורכדרינגענדיקע, „דרילעוודיקע“, קליינע, בלויע אויגן, פלעגט ער פשוט פאַרכישופן די פויערים, און באַזונדערס די פויערטעס מיט זיינע רעדעס.

דעמאָלט, אין אָנהויב פון 1907, האָט איליאַדאָר זיך ספּעציאַליזירט אין דער פּאָטשאַיעווער לאָוורע אויף זיינע העצעס קעגן יידן. ער האָט ניט גערופן, אויף וויפיל איך ווייס, דירעקט צו פּאָגראַמען. אָבער ער האָט ווי אַן עקספּערט אַרויסגעבראַכט אין דער שאַרפּסטער און שרייענדיקסטער פּאַרם אַלע צרות, פון וועלכע די פּויערים האָבן געליטן, זייער אַרעמקייט, זייערע קראַנקהייטן, זייער הונגער און נויט, זייער שיכרות אַפילו, און האָט דאָס אַלץ פאַרבונדן מיט די יידן, וואָס זיינען, הייסט עס, שולדיק אין די אַלע צרות. דעם אויספיר וועגן פּאָגראַמעווען יידן האָבן די פּויערים שוין אַליין געדאַרפט מאַכן פאַר זיך... איליאַדאָרס אַנטיסעמיטישע העצעס האָבן ביי די פּאַלנדיקע שטימונגען פון יענער צייט געמאַכט אַ זייער שווערן איינדרוק אויף דער יידישער באַפעלקערונג פון וואַלין. עס איז נויטיק געווען צו טאָן עפּעס קעגן דעם. און טאָן, איז באַשלאָסן געוואָרן צווישן די חברים, איז נויטיק צוויי זאַכן: ערשטנס, אָנהויבן אַ פּראָפּאגאנדע צווישן די וואַלינער פּויערים קעגן איליאַדאָרס העצעס; און צווייטנס, דערמוטיקן די יידישע באַפעלקערונג דורך דער פּאַרשטאַרקונג פון די זעלבשוין-אַרגאַניזאַציעס.

די ביידע אויפגאַבעס האָבן אַפעלירט צו מיר און איך ביה, ניט פאַר-האַלטנדיק זיך לענגער אין ווילנע, אַוועקגעפאַרן קיין וואַלין. מיין „הויפטשטאַט“ דאַרטן האָט געדאַרפט זיין זשיטאַמיר. אָבער איידער איך האָב זיך „באַזעצט“ אין זשיטאַמיר, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אין ראָוונע און דאַרטן, אויף עטלעכע זיצונגען מיט פירנדיקע חברים און מיט פאַרשטייער פון עטלעכע יוניאָנס (פּאָטאַגראַפּערס, פּאַרמאַצעווטן, פּריקאַזשיקעס און כּיגעדענק ניט וועלכע נאָך) איז אויסגעאַרבעט געוואָרן דער פּלאַן פון אַרבעט קעגן איליאַדאָרס דאָרס העצעס.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן אַרויסצולאָזן אַ צאָל בלעטלעך אין רוסיש און אין אוקראַיניש צו דער קריסטלעכער, דערהויפט צו דער פּויערשער באַפעלקערונג פון געגנט, אין וועלכע עס זאָל אויפגעדעקט ווערן איליאַדאָרס ראָל אַלס אָפּנאַרער און פאַרפירער פון פּאַלק. צוליב דעם איז אָבער נויטיק געווען דירעקט אויסצוהערן איליאַדאָרס אַרגומענטן און זען מיט וואָס ער ווירקט אויפן עולם. איך האָב באַשלאָסן צוצופאַרן קיין פּאָטשאַיעוו.

אין פּאָטשאַיעוו בין איך געקומען אַ שבת נאַכמיטאַג און זיך אָפּגעשטעלט אין אַ דאָרטיקער יידישער אכסניה. דער באַלעבאַס פון דער אכסניה, אַ הויכער, לאַנגער ייד מיט אַ גרוילעכער לאַנגער באַרד, האָט אין דעם גע-שפּרעך, וואָס כּי'האַב מיט אים געהאַט וועגן איליאַדאָרס פּראָפּאגאנדע, מיר דערציילט, אַז הגם איליאַדאָר רעדט דערהויפט פאַר די פּויערים, איז אָבער דער איינדרוק, וואָס ער מאַכט אויף די שטאַטישע מעשטשאַניעס און אויף די פּאַליאַקן אַרום שטעטל, געפערלעכער פאַר יידן. די פּויערים, האָט מיר מיין בעל-אכסניה געזאָגט, הערן אויס איליאַדאָרן, זיפצן און קרעכצן און פאַרן אַוועק צוריק אין די דערפער, וואו קיין יידן זיינען כמעט ניטאָ. זיי האָבן דאַרטן ניט אַנטקעגן וועמען אויסצולאָזן דאָס ביטער האַרץ. אָבער די שטאַטישע מעשטשאַניעס, און די פּוילישע פּאַראַרעמטע שליאַכטע אין

איליאדאר ווערט א „מיטארבעטער“ אין „טאג“

צוריקקערנדיק זיך פון פאטשאיעוו און קומענדיק קיין זשיטאמיר האב איך דארטן אנגעשריבן א פיר-זייטיקס בלעטל (א קליינע פאפולערע ברא-שורקע) אויף רוסיש וועגן איליאדארן, וועגן דעם ווי ער נארט דאס פאלק און וועגן דעם ווער עס זיינען די אמתע שונאים פון די פויערים און פון די ארעמע פאלקס-מאסן, דאס בלעטל איז איבערגעזעצט געווארן אין אוקראי-ניש און איז אפגעדרוקט און פארשפרייט געווארן גלייכצייטיק מיט דעם רוסישן.

אין דעם קאמף קעגן איליאדארס צעיושעטער רעאקציאנערער פראפא-גאנדע האט זיך אקטיוו גענומען באטייליקן אויך די אוקראינער „ספילקא“ (די אוקראינער סאציאל-דעמאקראטישע פארטיי), אפגעבנדיק א סך מער אויפ-מערקזאמקייט איידער פריער דעם קאמף קעגן דער אַנטי־סעמיטישער אַגיי-טאציע, וואָס האָט באַצוועקט צו שאַפן אַ פאַגראַם־שטימונג. עס זיינען אויך אַרויסגעלאָזן געוואָרן עטלעכע בלעטלעך צו דער יידישער באַפעלקערונג אין וואַלין, אין וועלכע ס'איז אויפגעקלערט געוואָרן די הרינגענדיקע נויטווענ-דיקייט און מעגלעכקייט צו אַרגאַניזירן און אַנצוהאַלטן די זעלבשוין־אַרגאַ-ניזאציעס.

עס וואָלט, נאַטירלעך, געווען זייער אַן אומבאַשיידענע גוזמא צו זאָגן, אַז די דאָזיקע קעגן־פראַפּאגאַנדע איז געווען אַ סך ווירקזאָמער איידער איליאדארס אַגיטאציע און די צעיושעטע העצעס פון דעם „פאַרבאַנד פון עכט־רוסישע מענטשן“. אויב עס זיינען אין יענעם ווינטער פון אָנהויב 1907 ניט פאַרגעקומען קיין פאַגראַמען אין וואַלין, איז עס, וואַרשיינלעך, געווען גיכער דערפאַר, ווייל אַפילו ביי די פאַרפינצטערטע אוקראינער פויערים פון וואַלין האָבן זיך נאָך ניט אינגאַנצן אויסגעוועפט די דעראינערונגען פון דעם העלדישן יאָר 1905, ווען זיי האָבן דירעקט אַטאַקירט זייער אמתן שונא, די פריצים און די צאַרישע פאַליציי, וואָס איז געשטאַנען הינטער די פריצים. אפשר איז די צאַרישע רעגירונג אַליין דעמאָלט נאָך ניט געווען גרייט צו פאַרפלייצן וואַלין מיט אַ גרויסער צאָל אַפענע פאַגראַמען, ווי באַלד נאָך די אַקטאַבער־טעג.

מיט יאָרן שפּעטער, פונקט אין צען יאָר אַרום, איז מיר אויסגעקומען צו ריידן וועגן דעם מיט דעם בעל־דבר אַליין, מיט איליאדארן, וועלכער איז אין 1915 אַנטלאָפן פון רוסלאַנד און איז געקומען קיין אַמעריקע. איך דענק, אַז די דאָזיקע באַגעגעניש, וועלכע איז אין אַ געוויסן זינען געווען אַ פאַר-זעצונג און אַ סוף פון דעם קאַפיטל „פאַטשאיעווער לאַוורע“ פון אָנהויב

1907, האט א באשטימטן אינטערעס, און עס איז ווערט צו דערציילן וועגן דעם, כדי מער ניט אומצוקערן זיך צו אים.

דער „משוגענער מאַנאַך“, איליאַדאָר, איז גאַרניט געווען משוגע. ער איז געווען אַ כּיטרער גלח פון דעם טיפּ פון דעם גלח גאַפּאַן (וואָס האָט אונטערגעפירט די פעטערבורגער אַרבעטער־מאַניפעסטאַציע אונטער די צאָר־רישע קוילן דעם 9טן יאַנואַר 1905). אָבער ער איז געווען ענערגישער, פּיאַיקער און אַ סך פּאַרריסענער איידער גאַפּאַן. ער, איליאַדאָר, וואָס האָט זיך באַוווּזן אויף דער פּאַליטישער סצענע אין 1906 איז געווען אַנטשלאָסן מיט אַלע מיטלען צו מאַכן אַ גרויסע פּאַליטישע קאַריערע פון דעם מין, וועלכע ס'האָט גלייכצייטיק, מיט אַ גרעסערן דערפּאָלג ווי ער, נאַר מיט אַ טראַגישן סוף, געמאַכט אַן אַנדער פּויגל פון דעם מין, גריגאָרי ראָספּוטין.

איליאַדאָר האָט זיך דעריבער אין וואַלין לאַנג ניט פּאַרהאַלטן. פון דער פּראַוווּניצעלער פּאַטשאַיעווער לאַוורע איז ער אַריבער אין דער גרויסער וואַלגאַ-שטאָט, צאַריצין (איצט — סטאַלינגראַד) און האָט דאָרטן גענומען אַנטוויקלען זיין „טעטיקייט“ אויף אַ פּיל גרעסערן מאַסשטאַב. שפּילנדיק די פּריערדיקע ראַלע פון דעם באַגייסטערטן פּאַנאַטישן מאַנאַך, וואָס זוכט פּאַר זיך אַליין גאַרניט און וויל בלוז פירן דאָס פּאַלק אין קאַמף קעגן דעם... טייוול, האָט ער געהאַלטן אין איין פּריידיקן אין צאַריצין, אַז דער אמתער טייוול איז די רוסישע ליבעראַלע אינטעליגענץ, און אַז די געפערלעכסטע פּאַרקערפּערונג פון דעם טייוול איז... דער געניאַלער רוסישער שרייבער, לעוו טאַלסטאָי.

פלעגט ער, איליאַדאָר, טאַקע אַרגאַניזירן אין די מאַרק־טעג און חגאות ספּעציעלע דעמאָנסטראַציעס — דערהויפּט פון די מאַרק־פרויען אויף וועלכע ער האָט געהאַט אַ „מאַגעטישע“ ווירקונג. — קעגן דעם „טייוול“. ער פלעגט גיין פּאַראויס פון די דעמאָנסטראַציעס זידלענדיק טאַלסטאָיען און די אינ־טעליגענץ בכלל — יידן האָבן דערביי, מסתמא, אויך באַקומען זייער חלק. פּאַראויס פון די דעמאָנסטראַציעס פלעגט מען טראַגן גרויסע קאַריקאַטור־בילדער פון טאַלסטאָיען, און הינטער די פּאַנען פלעגט מען טראַגן עמערס מיט דזשעגכץ, אין וועלכע איליאַדאָר פלעגט טונקען באַרשטן און שמירן מיט זיי טאַלסטאָיס פנים...

ווען איליאַדאָר האָט זיך צעיושעט אין צאַריצין אַזוי, אַז ער האָט אַנ־געהויבן אַרגאַניזירן מיט דער הילף פון זיינע נאַכפּאָלגערנים אין די אונטער־ערדישע היילן אונטער דער שטאָט אַ „פעסטונג“ צוליב דער „לעצטער שלאַכט קעגן טייוול“, איז ער געוואָרן צו גרויס און צו אומבאַקוועם פאַר די אַרטיקע גלחים און זיי האָבן זיך דערשלאָגן מען זאָל אים אַרויסרופן קיין פעטערבורג. און אין פעטערבורג האָט לאַנג ניט גענומען ביז איליאַדאָר, וואָס האָט זיך דאָרטן דערקלערט פאַר אַ נאַכפּאָלגער פון אַן אַנדער „הייליקן“ דעמאָנאַג, דעם גלח יאַאַן קראַנשטאַטסקי, האָט זיך דערקליבן ביזן צאַרישן הויף און איז געוואָרן דער דוכאוויק (דער גייסטיקער אויפפאַסער) פון צאַר ניקאָלאַיען.

אבער אין צארישן הויף האט זיך איליאדאָר אָנגעשטויסן אויף אַ קאַנ-
קורענט, וואָס איז אַריינגעקומען אומגעפער אין דער זעליקער צייט און האָט
זיך אַרויסגעוויזן צו זיין שטאַרקער און פּיאַיקער פון אים אין דערשלאַגן
זיך צו זיין ציל. דער קאָנקורענט איז געווען ראַספּוטין.

ראַספּוטין, וועלכער איז אַריין אין צאָרישן הויף אַלס „וואונדער-היילער“
פאַר דעם קראַנקן צאָרישן יורש, האָט ביסלעכווייז באַקומען אַזאַ איינפלוס
אויף דער צאָריצע, אַלעקסאַנדראַ פעאַדאַראָוואַ, אַז ניט נאָר איז ער געוואָרן
איר „דוכאַוויק“, נאָר ער איז פאַקטיש געוואָרן פּריער אַ בן-בית און דערנאָך
דער גאַנצער באַלעבאַס איבער דעם צאָרישן הויזגעזינד, איבער דעם צאָרישן
הויף און סוף-כל-סוף אַפילו איבער דער צאָרישער רעגירונג און איבער
איר פּאָליטיק.

און וואָס שטאַרקער ראַספּוטין איז געוואָרן אַלץ מער זיינען געפאַלן די
אויסזיכטן פון איליאדאָרן און זיין פּרעסטיזש אין צאָרישן הויף. עס האָט
זיך אָנגעהויבן אַן אינערלעכער קאַמף צווישן ראַספּוטיןען און איליאדאָרן,
וואו ראַספּוטין האָט געהאַט, מיט דער הילף פון דער צאָריצע, די אויבער-
האַנט און איליאדאָר איז אַלץ מער אָפּגעשטויסן געוואָרן אין הינטערגרונט.

דער סוף פון דער קאָנקורענץ צווישן איליאדאָרן און ראַספּוטיןען איז
געווען, אַז ווען איליאדאָר האָט באַשלאָסן צו „נעמען דעם אַקס פאַר די
הערנער“ און האָט אָפּן גענומען באַשולדיקן ראַספּוטיןען אין אויסגעלאַסנקייט
און שווינדל, און העצען אַנטקעגן אים צאַר ניקאָלאַיעו, האָט ראַספּוטין
אויסגעפונען, אַז דער „פרומער מאָנאַך“ איליאדאָר האָט שטילערהייט געהאַט
אַ ווייב מיט אַ פאַר קינדער, האָט אים באַשולדיקט אין צוגרייטן אַ מאַרד
קעגן אים אין 1914, און האָט זיך דערשלאַגן, אַז איליאדאָר זאָל אָפּגעזאָגט
ווערן פון זיין פּאַסטן אַלס דעם צאַרס דוכאַוויק און געשטעלט ווערן פאַר אַ
גייסטלעכן געריכט. וויסנדיק, אַז דאָס מיינט אַ סוף פון זיין קאַריערע, אַ
פאַרשיקונג ערגעץ אין אַ ווייטן מאָנאַסטיר, און מורא-האַבנדיק, אַז דאָס
קאָן זיך ענדיקן מיט דערמאַרדן אים, וויל ראַספּוטין האָט פיינט געהאַט
אָפּצושטעלן זיך אויפן האַלבן וועג, איז איליאדאָר אינמיטן אַדער אין סוף
1915 אַנטלאָפן פון רוסלאַנד צוזאַמען מיט זיין פאַמיליע, פּריער קיין שוועדן
און דערנאָך קיין אַמעריקע.

אָבער ווי קום איך צו באַגעגענישן מיט איליאדאָרן אין ניו יאָרק?

פּאַסירט האָט עס אַזוי. ווען איליאדאָר איז געקומען קיין ניו יאָרק,
באַגלייט מיט ברייטער פּרעסע-פּובליסיטי אַלס „משוגענער מאָנאַך“, וואָס
איז אַנטלאָפן פון צאָרישן הויף, האָט ער גענומען זוכן צו קאַפיטאַליזירן
זיינע דערפאַרונגען און האָט פאַרקויפט אַ סעריע אַרטיקלען וועגן די הינ-
טער-קוליסן פון דעם צאָרישן הויף צו דעם דעמאָלטיקן פּאַפּולערן אַמערי-
קאַנישן זשורנאַל „מעטראָפּאָליטאַן“, אין וועלכן עקס-פּרעזידענט טעאַדאָר
רוזוועלט, איז געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן, אַדער באַלעבאַטים. דער
ערשטער אַרטיקל איז שוין געווען אָפּגעדרוקט אין נומער, ווען דער צאָרישער

אַמבאַסאַדאָר אין וואַשינגטאָן, גראַף באַכמעטיעוו, האָט זיך דערוואוסט וועגן דעם און האָט זיך דערשלאָגן, אַז „טעדי“ רוזוועלט זאָל זיך אַריינמישן און ניט דערלאָזן דער „מעטראָפאָליטען“ זאָל דרוקן איליאַדאָרס אַרטיקלען. אַפילו פון דעם נומער פון זשורנאַל, אין וועלכן דער ערשטער אַרטיקל איז שוין געהאַט אָפגעדרוקט געוואָרן, איז ער אויסגעשניטן געוואָרן איידער דער נומער איז פאַרשפּרייט געוואָרן.

דער צאָרישער אַמבאַסאַדאָר האָט אויסגעפירט נאָך מער: אונטער דעם אויסריידי, וואָס רוסלאַנד איז דעמאָלט געווען אין קריג קעגן דייטשלאַנד און איליאַדאָרס אויפדעקונגען קאַנען שעדיקן דער צאָרישער רעגירונג, האָט ער זיך דערשלאָגן, אַז אַלע ענגלישע אויסגאַבן און פאַרלאַגן, צו וועלכע איליאַדאָר האָט זיך געפרוואווט ווענדן מיט זיין מאַנסקריפט, זאָלן פאַר אים פאַרמאַכט ווערן.

איליאַדאָר אין אַריינגעפאַלן אין אַ פאַרצווייפלטער לאַגע, כאַטש זיך ווייס ניט, צי ער איז שוין געווען אין אַ גרויסער מאַטעריעלער נויט. און דעמאָלט האָט זיך געפונען אַ פאַרמיטלער, אַ געוויסער באַלטישער ייד, ה., וועלכער האָט זיך צוליב זיינע געשעפטן אַרומגעדייט אין די רוסישע קירכ־לעכע קרייזן אין ניו־יאָרק. ער האָט זיך באַקאַנט מיט איליאַדאָרן און מיט זיינע צרות און ער האָט אים געבראַכט צום „טאַג“, וואו איך בין דעמאָלט געווען רעדאַקציע־סעקרעטאַר. הערמאַן בערנשטיין, וועלכער איז דעמאָלט נאָך געווען רעדאַקטאָר פון „טאַג“, האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט איליאַדאָרס מאַטעריאַלן, ווי מיט אַ סענסאַציאָנעלן שטאַף, וואָס קאָן העלפן פאַרגרעסערן די צירקולאַציע פון „טאַג“. עס האָבן זיך אָנגעהויבן אונטערהאַנדלונגען מיט איליאַדאָרן, אין וועלכע מיר איז אויסגעקומען דירעקט צו באַטייליקן זיך, אַ לענגערע סעריע פון איליאַדאָרס אַרטיקלען איז געקויפט, איבערגעזעצט און געדרוקט געוואָרן אין „טאַג“, און אויף אַזאַ אופן האָבן איך זיך באַקענט מיט דעם „משוגענעם מאַנאַך“, וועלכער איז אין בלויז 8-9 יאָר נאָכדעם ווי ער האָט טעראָריזירט די יידישע באַפעלקערונג אין וואַלין, געוואָרן אין אַ געוויסן זינען אַ „מיטאַרבעטער“ אין דעם ניו־יאָרקער יידישן „טאַג“.

זיין „מיטאַרבעטערשאַפט“ אין „טאַג“ האָט דעמאָלט, אמת, אַרויסגערוּפן געוויסע פּראָטעסטן. די איסט־בראַדווייער צייטונגען האָבן ניט פאַרגונען דעם „טאַג“ די צירקולאַציע־שאַפּנדיקע סענסאַציע און האָבן געמאַכט פרומע אַנשטעלען קעגן דרוקן איליאַדאָרן. דאָס האָט אָבער ניט געשטערט לואי מילערן, דעם רעדאַקטאָר פון דער דעמאָליטיקער „וואַרהייט“, אַריינצוכאַפן איליאַדאָרן פאַר אַ מיטאַרבעטער פון „וואַרהייט“, נאָכדעם ווי זיין סעריע אין „טאַג“ האָט זיך געענדיקט, און אַפצוקויפן ביי אים אַ סעריע „בעדרום־גע־שיכטעס פון צאָרישן הויף, וועלכע די רעדאַקציע פון „טאַג“ האָט זיך אָפ־געזאַגט צו קויפן ביי אים.

מער ערנסט און געוויס ערלעך איז געווען דער פּראָטעסט פון לאַמעד שאַפּיראָן, וועלכער האָט אין אַ בריוו צו דער רעדאַקציע פון „טאַג“ גע־

טענהט, אַז אַ ייִדישע צייטונג טאָר זיך ניט באַנוצן מיט די מאַטעריאלן פֿון אַזאַ פֿאַרשוין, וואָס איז געווען ניט נאָר אַ רעאַקציאָנער, נאָר אַ שונא פֿון ייִדן. דער ענטפֿער פֿון דער רעדאַקציע, געדענקט זיך, איז דעמאָלט געווען, אַז ״ווען מען דאַרף אַ גנב נעמט מען אים אָפֿילו פֿון דער תּליה״; אַז סודות פֿון דער אַכראַנקע, וועלכע דער עולם דאַרף וויסן, קאָן דערציילן נאָר איינער, וועלכער האָט געאַרבעט אין דער אַכראַנקע (רוסישע געהיים־פּאָליציי) און פֿונקט אַזוי וועגן דעם צאַרישן הויף און וועגן דער אַטמאָספֿערע אין אים, וואָס האָט געהאַט אַזאַ פֿאַרדארבנדיקע באַדייטונג פֿאַר רוסלאַנד און געבראַכט אַזוי פֿיל צרות דעם ייִדישן פּאָלק, קאָן דערציילן נאָר איינער, וואָס האָט געלעבט אין צאַרישן הויף, — דאָס הייסט, אַזאַ מענטש, ווי איליאַ־דאָר, וועלכער איז צוליב דעם, נאַטירלעך, נאָך ניט געוואָרן קיין מיטאַרבעטער אין אַ יקדישער צייטונג, נאָר בלויז אַ צושטעלער פֿון געוויסע מאַטעריאלן, צווישן זיך האָבן מיר דעמאָלט געשפּאַסט:

— וואָס איז די בעסטע שטראָף פֿאַר אַן אַנטיסעמיט?

— ווען ער פּאַלט אַריין אין ייִדישע הענט און זוכט פֿון זיי אַ טובה.

צוליב די געשעפטלעכע באַגעגענישן מיט איליאַדאָרן בין איך מיט אים יעדנפּאַלס געוואָרן פּערזענלעך נאָכמער באַקאַנט, באַזונדערס צום סוף פֿון 1916, איידער ראַספּוטין איז דערמאַרדעט געוואָרן אין פעטערבורג, און מיר האָבן דעמאָלט געהאַט עטלעכע זייער אינטערעסאַנטע געשפּרעכן.

איריאדאָר, ראַספּוטיין און דער צאַר

אין ווינטער פון 1916 — ס'האַט געמוזט זיין אַרום אַקטאַבער-נאָוועמ-בער — האָב איך באַקומען אַ פאַרשלאַג אַנצושרייבן אַ סצענאַרי פאַר אַ מאַווי-פּילם, געבויט אויף איליאַדאַרס אַרטיקלען וועגן דעם צאַרישן הויף. אַ פאַר יידישע מאַווי-אונטערנעמער האָבן זיך מיט דער טעמע פאַראַינטע-רעסירט אין פאַרבינדונג מיט די סענסאַציאָנעלע קלאַנגען וועגן ראַספּוטינס ראַליע אין צאַרישן הויף, און אין דער מלחמה-פּאַליטיק, וואָס די אַמעריקאַנער פרעסע האָט דעמאָלט אָפּט געדרוקט. איך האָב דעם פאַרשלאַג אַנגענומען, האַפּנדיק צו שאַפן אַ פּילם, וואָס זאָל פאַרשטעלן די צעפּוילטקייט פון דעם צאַרישן רעזשים בכלל, פון זיין ראַל אין אונטערדריקונג פון די רוסלענדישע פעלקער און פון דעם יידישן באַזונדערס, און דעם קאַמף פון די רעוואָלוציאָנערע מאַסן קעגן דעם צאַריזם.

אַבער ווען איך האָב דעם סצענאַרי אַנגעשריבן און צוגעשטעלט די אונטערנעמער — זייערע נעמען געדענק איך שוין ניט און דעם איינדרוק האָבן זיי אויף מיר געמאַכט גיכער פון „אונטערנעמער“ וואָס האַנדלען מיט גנבות, איידער פון אויספירער פון פּילמען, — האָבן זיי קודם כל „ענטו-זיאַסטיש“ גענומען לויבן דעם סצענאַרי און דערנאָך גענומען ביי יעדער ווייטערדיקער באַגעגעניש פאַרשלאַגן מיר אַריינצוטראַגן אין אים „קליינע ענדערונגען“, וואָס זאָלן אים מאַכן „פּאַפּולער“ און פאַרשטענדלעכער פאַר דעם אַמעריקאַנער עולם. זיי האָבן קודם כל פאַרגעשלאַגן אַרויסצואוואַרפן פון אים דעם פּאַליטישן הינטערגרונט און די ראַליע פון די ארבעטער אין קאַמף קעגן צאַריזם — אַלס איבעריקע און „אומפאַרשטענדלעכע“ זאַכן. זיי האָבן איינגעשטימט, אַז רוסישע פּויערים קאָנען געוויזן ווערן אין דעם פּילם, אָבער בלויז אין דער ראַל פון פּאַגראַממשיקעס קעגן יידן, אַדער ווי ווילדע רעליגיעזע פּאַנאַטיקער, וואָס זייערע איינדרוקפולע סצענעס דאַרפן זיין, ווען זיי שטייען אויף די קני און קלאַפן זיך מיט די שטעקנס אין דר'ערד. רעוואָלוציאָנערן האָבן די אונטערנעמער איינגעשטימט אַריינצולאָזן אין פּילם בלויז אַלס געהיימניספּולע, פאַרמאַסקירטע „פאַרשווערער“, וואָס גראַבן זיך אונטער דורך קעלערן און טונעלן אין צאַרישן הויף, וואָס מוז זיך, צוליב „לאַקאַל קאַליר“ מסתמא, געפּינען דווקא אין אַ טיפן וואַלד. אָבער דאָס „אינטערעסאַנטסטע“ האָט געזאָלט זיין דער סוף, וועלכן זיי האָבן צוגעטראַכט אַלס אַ מין „געניאַלן איינפאַל“, וואָס מוז גוואַלדיק אויסנעמען, ספּעציעל ביים יידישן עולם. דער סוף פון דעם פּילם האָט געדאַרפט באַשטיין אין דעם,

וואָס דער צאַר ניקאָלאַי פאַרליבט זיך אין אַ יידישער „רעוואָלוציאָנערקע“, וואָס גנבעט זיך אַריין צו אים אין פּאַלאַץ, כדי צו ראַטעווען די אַרעסטירטע „פאַרשווערער“ פון אַ פאַרגראַטעוועטן טיפּן קעלער, און האָס בילד דאַרף זיך ענדיקן מיט דער סצענע, ווי צאַר ניקאָלאַי שטייט אויף די קני פאַר דער „יידישער רעוואָלוציאָנערקע“ און שלאָגט זיך על חטא צוליב דעם, וואָס ער האָט געלאָזט אַרגאַניזירן יידישע פּאַגראַמען...

מיט איין וואָרט, די ריכטיקע שונדיסטישע קאַשע!

איך האָב, פאַרשטייט זיך, קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט זיך אַריינצוטראָגן אין מיין סצענאַרי אַזעלכע „אויסבעסערונגען“ און האָב סוף-כל-סוף פאַר-לוירן דעם אינטערעס צו דער גאַנצער געשיכטע און מער זיך ניט געזען מיט די פיפיקע „אונטערנעמער“. דער אַריגינאַל פון מיין סצענאַרי איז פאַרבליבן ביי זיי און איך האָב זיך אָפּילו ניט „געבאָדערט“ אָפּצונעמען אים, ניט וועלנדיק מער אַנקוקן זייערע פּנימער. וואָס פון דעם סצענאַרי אין שפּעטער געוואָרן, ווייס איך ניט, ווייל איך בין אין עטלעכע חדשים אַרום, נאָך דעם אויסברוך פון דער רוסלענדישער פעברואַר-רעוואָלוציע פון 1917. אַוועק-געפאַרן. געהערט האָב איך שפּעטער, אַז אין ניו-יאָרק איז פּראָדוצירט און אַ געוויסע צייט געוויזן געוואָרן אַ מין פּילם, וואָס האָט געהאַט עפעס אַ שייכות מיט איליאַדאַרס אויפדעקונגען וועגן דעם צאַרישן הויף. אָבער צי איז פאַר דעם פּילם אויף אַ וועלכן עס איז אופן אויסגענוצט געוואָרן מיין אַריגינעלער סצענאַרי, אָדער ער איז באַשטאַנען דערהויפּט פון „אויסבעסערונגען“ פון די „אונטערנעמער“, ווייס איך ניט. האָב עס קיינמאַל ניט אויסגעפונען און האָב זיך, דעם אמת געזאָגט, קיינמאַל ניט אינטערעסירט.

אָבער ווען איך האָב נאָך געאַרבעט אויפן סצענאַרי איז מיר אויסגעקומען צו טרעפן זיך מיט איליאַדאַרן צוליב רעאַליסטישע פּרטים פון צאַרישן הויף. די „אונטערנעמער“ האָבן מיך איינמאַל געפּרעגט, צי וואָלט ניט מעגלעך געווען אויספירן ביי איליאַדאַרן, אַז ער זאָל איינשטימען פּערזענלעך צו באַטייליקן זיך אין דעם פּילם אַלס אַן אַקטיאָר, וואָס זאָל שפּילן טאַקע זיין, איליאַדאַרס ראַליע אין צאַרישן הויף. איך האָב געצווייפלט, צי ער וועט דערויף איינשטימען, כּ״האָב יעדנפאַלס צוגעזאָגט פּרעגן אים. צו מיין איבערראַשונג האָט ער זיך ניט נאָר ניט אָפּגעזאָגט פון דעם פאַרשלאַג, נאָר ער האָט זיך, פאַרקערט, אָנגעכאַפט אַן אים, מ'קאָן זאָגן, מיט ביידע הענט. עס האָט מיר אָפּילו אויסגעזען, אַז די מעגלעכקייט צו שפּילן אין דעם פּילם האָט אים פאַראַינטערעסירט אפשר מער, ווי די באַנוצונג פון זיינע מאַטעריאַלן פאַר דעם פּילם. איך האָב אין זיין גרויסן אינטערעס אַרויסצוטרעטן אַלס „אַקטיאָר“ דערפּילט עטוואָס אַזוינס, וואָס איז מיר פּריער קיינמאַל ניט איינגעפאַלן: אַז איליאַדאַר, פּונקט ווי אַ צאָל אַנדערע דעמאָגאָגן פון זיין מין, איז אין עצם געווען אַ שטיק אַקטיאָר, וועלכן די רעאַקציע האָט אויסגענוצט, געבנדיק אים די מעגלעכקייט צו שפּילן זיין „ראַליע“ אין לעבן, און אַז דער איליאַדאַר, דער צעווילדעוועטער פּאַנאַטישער מאַנאַך, וועלכן

כ'האב מיט צען יאָר פאַר דעם געזען אין פּאַטשאַיעוו, בעת ער האָט געהאַלטן זיינע „דרשות“ פאַר די וואָלינער פּויערים, איז אין גרונט גענומען געווען דערהויפּט אַ ביליקער אַקטיאָר, וואָס האָט געוואוסט, אַז ער שפּילט אַ „ראַליע“...

צוליב דער געשיכטע מיט דעם סצענאַרי און מיט איליאַדאַרס געפלאַנטן דירעקטן אַנטייל אין דעם פּילם, איז מיר דעמאָלט אויסגעקומען עטלעכע מאָל צו טרעפּן זיך מיט אים און פירן מיט אים לענגערע געשפּרעכען. עטלעכע מאָל איז ער געקומען צו מיר אין הויז און פלעגט אַלס ענטפּער אויף מיינע אַנפירנדיקע פּראַגעס מיר דערציילן וועגן זיין פאַרגאַנגענהייט און טשיקאַווע איינצלהייטן וועגן דעם צאַרישן הויף.

אינאָמאַל, — דאָס איז געווען אין אָנהייב דעצעמבער 1916, — איז איליאַדאַר געקומען צו מיר אַן אויפגערודערטער און האָט מיר איבערגעגעבן, אַז אויף ראַספּוטינען איז לעצטנס געמאַכט געוואָרן אַן אַטענטאַט, און אַז ער צווייפּלט ניט, אַז איינפלוסרייכע מענטשן אין צאַרישן הויף, באַזונדערס די גרויספירשטן, וואָס קאָנען שוין מער ניט איבערטראַגן, וואָס דאָרטן טוט זיך אָפּ, וועלן זיך ניט באַרואיקן ביז זיי וועלן ניט „אַפּראַמען“ ראַספּוטינען...

דאָס איז געווען בלויז מיט עטלעכע וואָכן פאַר דעם, ווי ראַספּוטינ אין טאַקע דערמאָרדעט געוואָרן און טאַקע מיטן אַנטייל פון פאַרשיידענע פירשטן. ווי עס זעט אויס האָט איליאַדאַר, דורך זיינע פאַרבליבענע פאַרבינדונגען מיט געוויסע עלעמענטן אין פעטערבורג, געוואוסט עפעס וועגן די אַטענטאַטן, וואָס זיינען דורכגעפירט, אָדער געגרייט געוואָרן קעגן ראַספּוטינען, מער ווי ער האָט געוואָלט דערציילן. ווען איך האָב אים געפּרעגט פון וואָנען ער ווייסט עס, — נאָך זיין בשורה, אַז „מען וועט“ אַפּראַמען ראַספּוטינען פון וועג, — האָט ער מיך געפרוואוט „איבערציגן“, אַז ער ווייסט עס ניט פון וועלכע עס איז אינפאַרמאַציע-קוואַלן, נאָר „דירעקט“, „גייטיק“, דורך אַ מין „טעלעפּאָטיע“. כ'האב זיך ניט געפרוואוט שפּאַרן מיט אים וועגן „טעלעפּאָטיע“ און אים געלאָזט ריידן.

און דאָ איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, אַז איליאַדאַר האָט באמת געגלויבט, — אָדער האָט אויף מיר, יעדנפאַלס, געמאַכט אַן איינדרוק, אַז ער גלויבט, — אַז ראַספּוטינ איז ניט קיין מענטש, נאָר אויב ער איז אַליין ניט דער „הויפּט-טייוול“ גופא, איז ער אָדער איינער פון דעם טייוולס משרתים און אַליין אַ טייוול אָדער אַ כּישופּמאַכער. ער האָט מיר דערציילט, אַז בעת געשפּרעכען מיט ראַספּוטינען האָט ער, איליאַדאַר, געפּילט, ווי ראַספּוטינ ליענט זיינע געדאַנקען און ווייסט וואָס ער קלייבט זיך זאָגן, אָדער טאָן, נאָך איידער ער האָט עפעס געזאָגט; אַז ראַספּוטינ האָט מיט איין קוק פון זיינע אויגן געקאָנט פאַרכישופן, אָדער פאַרהיפּנאַטיזירן מענטשן, און אַז ניט נאָר די צאַריצע, אַלעקסאַנדראַ פעאַדאַראָוונאַ, נאָר אַלע אין הויף, באַזונדערס די פּרויען, זיינען געווען דירעקט פאַרהיפּנאַטיזירט דורך ראַספּוטינען...

טיבען און געטאָן זיין ווילן, באַפרידיקט זיינע ווילדסטע, צעלאָוענע איינפאַלן. ראַספּוטין, האָט ער דערציילט, פלעגט אַפט אוממיסטן קומען אויף אַוונטן אין פירשטלעכע הייזער אין פויערישע קליידער — הגם געמאַכט פון זייד און סאַמעט — און אין פראַסטע פויערשע שטיוול, געדיכט אויסגעשמירטע מיט דזשעגעכק, — און די פירשטינס פלעגן עס באַטראַכטן פאַר אַ באַזונדערן סימן פון אויפּמערקזאַמקייט, ווען ראַספּוטין פלעגט איינער, אָדער עטלעכע פון זיי, דערלויבן אַראַפּצוציען פון אים די שטיוול און דערביי אויסשמירן זייערע הענט און קליידער אין דזשעגעכק... ער האָט דערציילט, ווי ראַספּוטין פלעגט נאָך אַ נאַכט פון טרינקען, ווען ער פלעגט קאַנען אויסטרינקען גאַנצע גאַלאַנס בראַנפן און פאַרשיידענע וויינען, „דערלויבן“ די פרויען פון זיינע גאַסט־אויפּנעמער צו נעמען אים אין אַ באַד, וואָשן אים דאָרטן און דערנאָך אַלס אַ גאַנץ באַזונדערן צייכן פון גוטן ווילן פון זיין זייט, צו בלייבן שלאָפן מיט אים, ווייל שלאָפן מיט אים — האָט ער זיי פאַרויכערט — איז פון דעם מין עבירות, וואָס מען מוז באַגיין אַלס תנאי צו אויסקויפן זיך פון זינד...

אַבער בעת איליאַדאָר פלעגט ריידן וועגן ראַספּוטיןען מיט אַ ביטערער שנאה, נאָר גלייכצייטיק מיט אַן אמתער, אומבאַהאַלטענער מורא, אַפילו מיט אַ געוויסער מאָס פון אנערקענונג פון זיינע אויסערגעוויינלעכע „מיס־טישע“ קרעפטן און פּיאַיקייטן, און פלעגט אַפט אפילו אַראַפּלאָזן די שטים ריידנדיק וועגן ראַספּוטיןען, ווי מורא־האַבנדיק, אַז יענער זאָל ניט דעהערן אַזש אין פעטערבורג, וואָס ער, איליאַדאָר, רעדט וועגן אים אין מיין ניו־יאָרקער וואוינונג, פלעגט ער וועגן צאַר ניקאָלאַי, זיין צאַריצע און זייערע הויפטלייט ריידן מיט דער גרעסטער פאַראַכטונג, ווי וועגן נידעריקע, נישטיקע שוואַכלינגען, וואָס זיינען ניט ווערט אַפילו דערמאַנט צו ווערן.

וועגן צאַר ניקאָלאַיען, וועמענס „דוכאַוויק“ (ווידי־נעמער) ער איז געווען עטלעכע יאָר, האָט מיר איליאַדאָר, למשל, דערציילט, אַז יענער איז געווען אַ געפערלעכער טרום, אַ פחדן, וואָס האָט מורא געהאַט פאַר אַלץ און אַלעמען, און מער ווי פאַר אַלעמען, פאַר זיין ווייב, פאַר ראַספּוטיןען און... יידן. דערדאָזיקער קעניגלעכער טרום האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צו „גיין אויף דער יאַגד“, און צו שיסן, אַבער אויף דער „יאַגד“ פלעגט ער ווייט, נאַטירלעך, ניט גיין, ניט ווייטער פון זיין גאַרטן אַרום דעם ווינטער־פאַלאַץ, וואו ער פלעגט שיסן אין פויגל און פייגעלעך אויף די ביימער. פלעגט טרעפן, אַז ניקאָלאַי פלעגט נאָך אַזאַ „יאַגד“ אַריינקומען אין הויז און, זעצנדיק זיך עסן בייים טיש, רייבן די הענט און באַרימען זיך :

— געהאַט אַ געלונגענע יאַגד היינט. דערשאַסן דריי זשידקעס...

מיטן נאַמען „זשידקעס“ פלעגט ער אין אַזעלכע פאַלן געוויינלעך באַ־צייכענען די וואַראַנעס, אָדער סאַראַקעס, וואָס ער האָט געשאַסן אין גאַרטן... איידער ניקאָלאַי פלעגט זיך לייגן שלאָפן האָט ער געמוזט גענוי אונ־טערנוכן זיין שלאַפּציימער, קוקן אונטער די בעטן און שטולן, אויסקלאָפן די ווענט, א. א. ו. דאָס זיינען אַלץ געווען „פאַרויכט־מיטלען“, אויף וועלכע

ניקאלאי איז באשטאנען, ווייל ער האט געלעבט אין שטענדיקער מורא. און „זשידעס־רעוואָלוציאָנערן“ זאלן זיך צו אים ניט אַרײַנכאַפֿן און מאַכן אַ סוף צו אים.

פאַר זײַן פֿרוי, דער צאַריצע אַלעקסאַנדראַ, — פֿלעגט אײַלאַדאַר דער־צײַלן, — האָט ניקאַלאַי געציטערט ווי פאַר פּײַער, און געציטערט האָט ער ניט אַזוי פאַר איר פֿערזענלעך — זי איז געווען אַ שוואַכע, זײַער נערוועזע און האַלב־משוגענע פֿרוי, וואָס האָט כּסדר געציטערט פאַר דעם לעבן פֿון איר יורש, דעם קרוינפֿרינץ אַלעקסיי, — ווי פאַר ראַספּוטײַנען, וועמעס „כּישופֿדיקער“ אײַנפֿלוס עס האָט זיך אײַבערגעגעבן צום צאַר דורך דער צאַריצע.

— ראַספּוטײַנס גוואַלדיקער אײַנפֿלוס אויף זײַער צאַרישער פֿאַמיליע, — האָט מיך אײַלאַדאַר פֿאַרזיכערט אין יענע דעצעמבער־געשפּרעכן פאַר ראַס־פּוטײַנס דערמאַרדונג, — איז געבויט אויף דעם, וואָס ער האָט זיי אײַנגע־רעדט, און זיי זײַנען געוואָרן אײַנגעגלויבט, און דאָס לעבן פֿון דעם צאַרע־וויטש (קרוינפֿרינץ) און די עקזיסטענץ גופּא פֿון דער ראַמאַנאָוו־דינאַסטיע, איז דירעקט פֿאַרבונדן מיט ראַספּוטײַנען. אַזוי לאַנג ווי ער לעבט איז אויך זײַער לעבן געזיכערט. אויב ער וועט אַוועקגיין, וועלן זיי אויך מוזן אומ־קומען...

און ווען ס'איז סוף דעצעמבער 1916, קריסטמעס־צײַט, טאַקע אַנגעקומען די סענסאַציאָנעלע נייעס, און ראַספּוטײַן איז ענדלעך דערמאַרדעט געוואָרן אין פֿעטראָגראַד, איז אײַלאַדאַר אײַנמאַל שפּעט אין אָונט געקומען צולויפֿן צו מיר און אויפֿגעווערטערט, אַ באַגײַסטערטער און האָט מיר, ניט נאָר אַנגע־זאָגט די בשורה (וועלכע איך האָב שוין אַליין געוואוסט פֿון די נייעס־באַ־ריכטן), נאָר אויך פֿאַראַויסגעזאָגט:

— איר וועט זען, און איך בין געווען גערעכט. מיטן פֿאַלן פֿון ראַספּוטײַנען וועט מוזן פֿאַלן אויך די ראַמאַנאָוו־דינאַסטיע. זי האָט גאַרניט אויף וואָס צו האַלטן זיך...

די געשעענישן פֿון דעם קומענדיקן חודש, ווען די פֿעברואַר־רעוואָלוציע האָט אויסגעבראַכן און האָט אַראַפֿגעזעצט דעם צאַר, האָט באַשטעטיקט אײַלאַדאַרס „נבואה“. מען האָט אָבער ניט געדאַרפֿט זײַן קײַן נביא כּדי צו פֿאַרשטיין, און די דערמאַרדונג פֿון ראַספּוטײַנען איז געווען פֿונקט אַזוי אַ רעזולטאַט פֿון דער עקסטרעמער דעגענעראַציע און צעפּוילטקייט פֿון דעם צאַרישן רעזשים, ווי פֿון דער אַנקומענדיקער רעוואָלוציע. וועלכער ראַספּוטײַנס הױכשטעלטע מערדער האָבן געפֿרואווט פֿאַרלויפֿן דעם וועג.

הערנדיק מיט וואָס פאַר אַ פֿאַראַכטונג און שנאה אײַלאַדאַר האָט דע־מאַלט גערעדט וועגן דעם צאַר און דער גאַנצער צאַרישער „אַרדענונג“, האָב איך אײַנמאַל באַמערקט:

— איר ווייסט, אָט רעדט איר איצט צו מיר, און איך דערמאַן זיך אַ בילד,

פונקט מיט צען יאָר צוריק, אין יאָנואַר 1907, ווען איך בין געשטאַנען צווישן אַ גרויסן עולם פאַר דער פּאַטשאַיעווער לאַוורע און אַ מאַנאַך אין אַ צעכראַשטשעטער ריאַסע מיט אַ האַריקער העמד אויפן לייב איז געשטאַנען און האָט געזוכט אָנצוצינדן זיינע צוהערער מיט אַ גלויבן אין צאַר און מיט אַ האַס צו דער רעוואָלוציע און צו יידן.

איליאַדאַר האָט מיר געקוקט גלייך אין פנים מיט זיינע בויערנדיקע בלויע אויגעלעך און מיר גלייך געענטפערט אויף דערדאָזיקער דעראינערונג: — איך בין דעמאָלט אויך געווען אַ רעוואָלוציאַנער, כ'האַב דעמאָלט געזוכט צו רעוואָלוציאַניזירן די פּויערים...

— אַ רעוואָלוציאַנער? — האָב איך אים איראַניש איבערגעפרעגט, — אַ רעוואָלוציאַנער, וואָס האָט געפריידיקט צוטרוי צום צאַר און האָס צו דער רעוואָלוציע און צו יידן?...

אַבער איליאַדאַר איז ביי זיך ניט אַראַפּגעפאַלן און האָט מיר היציק גענומען דערקלערן:

— איך בין ניט געווען קעגן דער רעוואָלוציע, איך האָב ניט געפריידיקט קעגן די צילן פון דער רעוואָלוציע. איך האָב גערופן די פּויערים, אַז זיי זאלן פאַרלאַנגען ביים צאַר, וואָס נאָר אַ רעוואָלוציע האָט זיי געקאָנט געבן. איך האָב געוואוסט, אַז דער צאַר וועט זיי גאַרניט געבן און דאָס וועט זיי אַנטוישן אין דעם צאַר און דערנענטערן די רעוואָלוציע... איך האָב אַטאַ-קירט ניט די רעוואָלוציאַנערן, נאָר די אינטעליגענץ, כ'האַב דעמאָלט גע-גלויבט, און האָלט אויך איצט, אַז די רוסישע אינטעליגענץ, דער גרעסערער טייל אירער, איז צעפּוילט, רעאַקציאָנער, אַבלאַמאַוויש, האָט מורא פאַר דער רעוואָלוציע און זוכט צו פאַרפירן דאָס פּאַלק מיט שיינע ווערטער, טאַלסטאַי אויך. האָט ער דען ניט געפריידיקט, אַז מען זאל זיך ניט ווידערשטעלן קעגן שלעכטס? איך האָלט איצט אויך, אַז די אינטעליגענץ איז אַ שונא פון אַן אמתער פּאַלקס-רעוואָלוציע.

— נו, און די האַס-אַגיאַטציע קעגן די יידן? האָט איר פאַגראַמען אויף יידן אויך גערעכנט פאַר אַ רעוואָלוציאַנערן מיטל?
איליאַדאַר האָט אויף קיין רגע ניט אַראַפּגעלאָזט די אויגן:

— איך האָב דירעקט צו קיין פאַגראַמען ניט גערופן, כאַטש מען האָט עס דערוואַרט פון מיר. איך האָב געוואָלט אויפבלאָזן ביי די אומוויסנדיקע אַרעמע פּויערים אַ האַס צו זייער אייגענער לאַגע און צו אַלע, וואָס לעבן פון זייער אַרעמקייט, און געוויסע יידן, וועט איר דאָך ניט לייקענען, האָבן זיך אַנ-געלעבט אויפן פון פּויער...

איך האָב זיך מיט איליאַדאַרן אין קיין דיסקוסיע ניט אַריינגעלאָזן. מיר איז געווען אינטערעסאַנט צו הערן און פאַרגלייכן דעם איליאַדאַר פון יאָנואַר 1917 מיט דעם איליאַדאַר פון יאָנואַר 1907. די צען יאָר האָבן זיכער גע-בראַכט אַ גרויסע ענדערונג, אויב ניט אין זיין פּילן, איז אין זיין האַנדלען און ריידן...

* * *

וואָס פון איליאַדאַרן איז שפּעטער געוואָרן ווייס איך ניט גענוי און האָב קיינמאָל ניט געזוכט אויסצוגעפינען. איך האָב אָבער געהערט — טיילווייז דורך נאַטיצן פון דער פרעסע, — אַז ער האָט דורכגעמאַכט אין אַמעריקע אַ זייער פּיל-פּאַרביקע „קאַריערע“: ער איז געוואָרן אַ גלח אין אַ רוסישער קירך ערגעץ אין ניו דזשירזי, שפּעטער אַ בעל-מופת, וואָס האָט געגרינדעט אַן אייגענע קירך, אַדער רעליגיע; אַ שטיקל צייט האָט ער געהאַט אַ פּאַרם, דערנאָך איז ער — אין דער צייט פון קריזיס פון די 30ער יאָרן, געווען ערגעץ אַ דזשעניטאַר, אַ שוויצאַר אין אַ האַטעל, אַדער נאַכט-קלוב, און אַרום 1936 האָב איך געהערט, אַז ער איז געשטאַרבן ערגעץ אין ניו-יאָרק. קיינער האָט נאָך אים זיכער ניט געבענקט.

אין זשיטאָמיר — אין 1907

אין זשיטאָמיר, ווי שוין דערמאָנט אין אַ פריערדיקן קאָפיטל, בין איך אין אָנהויב 1907 געקומען צייטווייליק, בלויז אויף אַ פּאַר חדשים, ביז עמיצער וועט מיך דאָרטן פאַרבייטן.

איך האָב פאַר זיך דאָרט געהאַט צוויי קאָנקרעטע אויפגאַבן: אַרגאַניזירן די אַנטי־פּאַגראַם פּראָפּאַגאַנדע — אויף יידיש צווישן דער יידישער באַ־פעלקערונג און אויף רוסיש און אוקראַיניש צווישן דער ניט־יידישער באַ־פעלקערונג — צוזאַמענאַרבעטנדיק צוליב דעם מיט די „ניט־יידישע“ סאָציאַליסטישע פּאַרטייען; און צווייטנס, אויפצושטעלן די אַרגאַניזאַציע, וואָס איז אונטער איר פריערדיקן אָנפירער, ח' ל., היפש אָפגעשוואַכט געוואָרן און איז געווען איינגעטונקט אין חובות, וועלכע מ'האַט געמוזט אויסצאָלן.

די לאַגע אין דער זשיטאָמירער אַרגאַניזאַציע איז געווען אַ שווערע. כמעט אַלע פריערדיקע אַרגאַניזאַציענעלע פעדים, די קריזלער, די סכאַדקע, דער קאָמיטעט, זיינען געווען היפש צעפאַלן. פונקציאָנירט רעגולער האָט בלויז די „בירזשע“, וואו אַרבעטער פלעגן זיך צונויפקומען יעדן טאָג נאָך דער אַרבעט, אָבער אַרבעט איז אויף דער בירזשע זייער ווייניק געטאָן געוואָרן.

די הויפּט־אורזאַך איז געווען די גרויסע יידישע מאַסן־עמיגראַציע, וואָס האָט טאַג־טעגלעך ממש אַרויסגעריסן שטיקער פון יעדער געזעלשאַפטלעכער אַרגאַניזאַציע, פונקט ווי מיט אַ פּאַר חדשים פריער אין פּינסק, נאָר נאָך אפשר אין אַ גרעסערער מאָס צוליב דער מער אומרויאיקער לאַגע אין וואַלין, האָט מען קיינמאָל ניט געקאָנט זיין זיכער, צי דער מענטש, מיט וועלכן דו האָסט היינט גערעדט וועגן עפעס, וועט מאַרגן אויך זיין אויף אַן אָרט און וועט זיך ניט אויפהויבן פלוצלינג און אַוועקפאַרן קיין אַמעריקע.

די איינציקע אַרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן ביסלעכווייז געאַרבעט, זיינען געווען די פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען (יוניאָנס). איך האָב אין זשיטאָמיר געטראָפן ביי אַ צענדליק יידישע יוניאָנס, — און הגם זייער מיטגלידערשאַפט איז געווען ניט קיין גרויסע און ניט קיין זיכערע, פלעגן זייערע קאָמיסיעס זיך פונדעסטוועגן מער אָדער ווייניקער רעגלמעסיק פאַרזאַמלען, באַטראַכטן פאַרשיידענע פּראָגעס, אויסאַרבעטן פּאָדערונגען צו די באַלעבאַטים און דורכפירן און אַפילו געווינען סטרייקס.

אויפן באַדן פון די פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען האָב איך זיך באַקענט און באַפריינדט מיט אַ געוויסער צאָל אַרבעטער און אינטעליגענטן פון בונד

און פון די עס-ערן (וועלכע זיינען דעמאלט אין זשיטאמיר באשטאנען כמעט בלויז פון יידן), און דאס האָט אַרויסגעהאַלפן ניט נאָר אין אָנהאַלטן די פּראָפּעסיאָנעלע פּאַראַינען, נאָר אויך מיך פּערזענלעך.

וואָרעם איך מוז זיך מודה זיין, אַז אַ „פּינאַנסיסט“ בין איך געווען אַ צרדהדיקער. מיין אויפגאַבע אויסצופאַלן די עטלעכע הונדערט רובל חובות, וואָס מיין פּאַרגייער אין זשיטאמיר האָט איבערגעלאָזן אויף דער אַרגאַניזאַציע, האָב איך ווי עס איז דורכגעפירט דורך אַפּגעבן יעדן גראַשן, וואָס איז מיר אַריינגעפאַלן אין די הענט, צו די בעלי-חובות (ס'רוב אַרעמע אַרבעטער, וואָס האָבן זיך שטאַרק גענויטיקט אין דעם). איז פאַר מייענע אייגענע באַ-דערפענישן געבליבן אַזוי ווייניק, אַז ס'האָט מיר קוים געקלעקט צו צאָלן די 5-6 רובל אַ חודש פאַר מיין צימער און אויף אויסצוגעבן אַ 5-10 קאַפּיקעס אַ טאָג אויף עסן. איבערעסן זיך אויף אַזאַ סומע איז, נאָטירלעך, געווען זייער שווער און איך פלעג ניט זעלטן קומען ביינאַכט אין מיין צימער אַ הונגעריקער.

צום גליק האָבן מייענע פּריינט, סיי צווישן די ס-ס און סיי צווישן די עס-ערן, מיך גענומען איינלאָדן צו זיך אַהיים אויף שמועסן און גלאַט אַזוי צו פאַרברענגען, אויף אַ גלעזל טיי, און צו דער טיי פלעגט מען שוין געוויינלעך צובייסן אויך. איינער, מייענער אַ באַקאַנטער עס-ער, אַן אינטע-ליגענטער אַרבעטער אין דער זעצעריי פון דער אַרטיקער רוסישער צייטונג, האָט מיך אַפילו עטלעכע מאָל כמעט ווי געצוואונגען צו ליען ביי אים עטלעכע רובל, וועלכע זיינען מיר זייער שטאַרק צוניץ געקומען, ווען חבּר מיכאַיל ראַשקעס האָט אויף אַ צייט געמוזט פאַרשווינדן פון ווילנע און איז געקומען צו מיר קיין זשיטאמיר אויף אַ פאַר וואַכן. מיכאַיל האָט זיך באַזעצט ביי מיר אין צימער און איך האָב געמוזט זאָרגן וועגן שפּייזן אים, פּונקט ווי זיך אַליין.

שפּעטער מיט אַ צייט, ווען איך האָב שוין געוואוינט אין וואַרשע, האָב איך זיך פון אַ חבּר, וואָס האָט מיך געקענט אין יענער צייט אין זשיטאמיר, דערוואוסט, אַז דאָס איינלאָדן מיך אויף טיי צו חברים און דאָס אַנבאַטן זיך מיט הלואות איז ניט געווען אינגאַנצן קיין צופעליקע זאַך. מייענע חברים האָבן געוואוסט און מייענע עס-ערישע פּריינט האָבן זיך, ווי ס'ווייזט אויס, פון זיי דערוואוסט וועגן מיין „פּינאַנציעלער“ לאַגע און פּיאַיקייטן, וועגן דעם, אַז איך צאָל אויס די חובות פון אַ פּריערדיקן טוער און פאַר מיר אַליין בלייבט כמעט גאַרניט, — און זיי האָבן, ניט אַרויסווייזנדיק מיר אַז זיי ווייסן עפעס געזוכט צו העלפן מיר אַזוי, אז איך זאָל עס ניט באַמערקן...

איין פאַל, ווען אַ חבּר איז געקומען צו מיר מיט אַ „זיכערן פלאַן“ צו קריגן אַ סומע פון עטלעכע הונדערט רובל און אַרויסצוקריכן פון די חובות און פון דער נויט, דערמאַנט זיך מיר איצט, און ער איז אין אַ געוויסער מאָס געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר יענע צייטן. דער חבּר, שיימקע דער שוסטער, אַ יונגער, קליינגעוויקסיקער חבּרה-מאַן מיט ברענענדיקע אויגן, אַ היציקן

טעמפערעמענט, א נויגונג צו פילאסאפיע און א קאפ, וואס איז שטענדיק געווען פול מיט די אומדערווארטעסטע פלענער, איז צו מיר אמאל געקומען מיט א בקשה איך זאל אים אפלאזן פון דער ארגאניזאציע אויף א צוויי-דריי וואכן, ווייל ער וויל פארן קיין וולאדימיר-וואלינסק.

— וואס עפעס פלוצלינג קיין וולאדימיר-וואלינסק?

שימקע האט זיך גענומען דרייען אהין און אהער און האט מיר ענדלעך אויסגעזאגט, אז דאס איז פארבונדן מיט א פלאן צו קריגן עטלעכע הונדערט רובל פאר דער ארגאניזאציע.

— פלאנעוועסט ניט קיין עקספראפריאציע? — האב איך אים שטרענג א פרעג געטאן.

— ניין, ניט קיין עקספראפריאציע, נאר א... גט (געט).

— מיט וועמען ווילסטו זיך גטן, ביסט דען פארהיראט?

שטעלט זיך ארויס, אז ער אליין קלייבט זיך טאקע ניט גטן און האט ניט מיט וועמען צו גטן זיך, נאר גטן פלאנעוועט ער — און האט שוין אפילו צוגעזאגט — דער טאכטער פון דעם וולאדימיר-וואלינסקער ראבינער.

און שימקע האט מיר דערציילט א טשיקאווע געשיכטע:

דער וולאדימיר-וואלינסקער ראבינער האט א טאכטער, איז זי זייער א וואוילע און א באוואוסטזיניקע פרוי, נאר זי איז שוין א פאר יאר פאר-היראט צו איינעם אן „אידיאט“, פון וועלכן זי וויל ארויסקריגן א גט און קאן ניט. די באמיאונגען פון איר פאטער, דעם ראבינער, האבן אויך ניט געהאלפן. איז איר און איר פאטער איינגעפאלן צו ווענדן זיך צו דער וולאדימיר-וואלינסקער ארגאניזאציע פון די ס׳ס, אז זי זאל העלפן דערשלאגן זיך דעם גט ביי דעם „אידיאט“.

ווי קומט א פארטיי-ארגאניזאציע צו א גט? איז דער ענטפער, אז אין די יארן 1903—1907 האבן די יידישע סאציאליסטישע ארגאניזאציעס געשפילט אזא ראל, באזונדערס אין די קלענערע שטעטלעך, אז דער עולם פלעגט זיך צו זיי אפט ווענדן וועגן די סאמע פארשיידנסטע פאמיליע- און געשעפטלעכע ענינים, און אפילו מיט „דין-תורהס“, וואו דעם רבס אויטאריטעט האט ניט געקלעקט. זייער אפט פלעגן זיך צו די ארגאניזאציעס ווענדן מיט זייערע סכסוכים די יידישע וואלד-סוחרים, און די ארגאניזאציעס פלעגן פאר דעם באקומען גאנץ באדייטנדיקע סומעס. ווען די זשיטאמירער ס׳ס ארגאניזאציע וואלט געהאט צו טאן מיט די וואלד-סוחרים, וואלט זי זיך ניט געפונען אין דער נויט, אין וועלכער איך האב זי געטראפן, „ליידער“ אבער זייען די וואלד-סוחרים פון ארום זשיטאמיר דעמאלט געווען „מאנאפאליזירט“ דורכן בונד, — האט דער בונד טאקע געקראגן פון זיי מיטלען און די ס׳ס גארניט...

ווען דער וולאדימיר-וואלינסקער ראבינער האט זיך געווענדעט צו דער ארטיקער ארגאניזאציע מיט א בקשה צו העלפן זיין טאכטער אפגטן איר שלים-מזל, האבן די פירער פון דער ארגאניזאציע באשלאסן, אז דאס איז א צו-גרויסער ענין פאר זייערע כוחות, און ווען שימקע דער שוסטער האט

זיי גראָד דעמאָלט באַזוכט האָבן זיי אים דערציילט וועגן דעם. און ביי שימקען איז תיכף געשאפן געוואָרן אַ פּלאַן, וועלכן כ׳האַב ביסלעכווייז פון אים ארויסגעצויגן. דער פּלאַן איז געווען אזא: די יאַטן אין וולאַדימיר-וואַלינסק וועלן איינמאַל, און אויב נויטיק עטלעכע מאָל, פאַרשלאָגן דעם „שלים-מזל“ ער זאָל געבן זיין פרוי אַ גט, און אזוי ווי ער וועט זיך געוויס אַפּזאָגן דאָס צו טאָן, וועט מען אים אָנברעכן די ביינער און ער וועט אַוועק-פאַרן פון דאָרטן קיין פּאָלאַנע (פּילענאַיע).

— פון וואָנען ווייסטו, שימקע, אָו ער וועט אַוועקפאַרן דווקא קיין פּאָלאַנע? — האָב איך זיך פאַראינטערעסירט.

— ווייל דאָרטן וואוינט זיינער אַ פעטער. און דאָרטן וועלן אים אונזערע יאַטן אויך מכבד זיין, און ער וועט פון דאָרטן אַוועקפאַרן קיין קאַוועל.

— פאַרוואָס עפעס קיין קאַוועל?

— ווייל דאָרטן וואוינט זיינע אַ שוועסטער. אין קאַוועל וועט זיך איבער-חזרן דיזעלביקע געשיכטע, וועט ער פון דאָרטן אַנטלויפן קיין לובלין. און אָו די יאַטן וועלן מיט אים לערנען בלק (באַלאַק) אין לובלין, וועט ער שוין קיין אַנדער ברייה ניט האָבן, ווי צו געבן זיין פרוי אַ גט, ווייל ער וועט שוין ניט האָבן וואוהיין צו לויפן...

— און וואָס וועט דעמאָלט זיין?

— און דעמאָלט וועט דער ראַבינער, דער פּאַטער פון דער פרוי, באַצאָלן פאַר דער אַרגאַניזאַציע צוויי הונדערט (צי אפשר מער?) רובל...

דער „פּלאַן“ איז געווען צו קאַמיש, אָו איך זאָל אים נעמען ערנסט, און איך האָב בלויז געקאַנט רעקאַמענדירן שימקען ער זאָל זוכן בעסערע גליקן פאַר דער אַרגאַניזאַציע. אָבער שימקע האָט מיין שפּאַסן איבער דעם פּלאַן, ווי עס זעט אויס, אָנגענומען פאַר אַ שטילער צושטימונג. ער איז טאַקע אין עטלעכע טעג אַרום ניט געווארן פון זשיטאַמיר, און ווען ער האָט זיך צוריקגעקערט אין אַ פאַר וואַכן אַרום, האָט ער מיר מיט טריאומף איבער-געגעבן, דאַכט זיך, אַ הונדערט רובל און האָט מיך פאַרזיכערט, אָו זיין פּלאַן האָט געאַרבעט בעסער און שנעלער, ווי ער האָט דערוואַרט...

**

אין אָנהויב פעברואַר בין איך צופעליק אַרעסטירט געוואָרן אין זשיטאַמיר ביים דורכפירן אַ פאַרזאַמלונג פון פּריקאַזטיקעס אין דער געביידע פון אַ ליידיקער קלייט. פּאַליציי איז געקומען ווען כ׳האַב געהאַלטן אין רעדן. אַ צאָל חברים איז געלונגען צו אַנטלויפן דורך אַ הינטער-טיר, איך מיט נאָך אַ פאַר צענדליק בין אָבער פאַרבליבן. מיר זיינען אַלע אַרעסטירט געוואָרן און מען האָט אונז געבראַכט אין דעם צענטראַלן פּאַליציי-צירקל. און דאָ זיינען מיר צוויי געקומען אייניקע פון מיינע פּריערדיקע דערפאַרונגען אויף דעם געביט. געוויינלעך פלעג איך זיך שטענדיק, ספּעציעל נאָך גייענדיק אויף פאַר-זאַמלונגען, האַלטן „ריין“, דאָס הייסט, איך האָב ניט געהאַלטן אין די קעשענעס

קיינ בלעטלעך, בריוו, בילדער און באזונדערס קיין אַדרעסן. אָבער ווען מ'האָט אונז געבראַכט אין פּאַליציי-צירקל און גענומען אַריינפירן איינעם נאָכן אַנדערן אין פּריסטאָוו "קאַבינעט" אויף צו באַזוכן און פאַררעגיסטרירן, איבערלאַזנדיק דערווייל די איבעריקע שטיין אין קאַרידאָר, צווישן צוויי רייען טירן פון אַרעסטקאַמערס, האָב איך זיך פּלוצלונג געכאַפט, אַז איך האָב מיט זיך מיין ביכעלע מיט אַדרעסן. צערייסן דאָס ביכעלע האָט זיך מיר ניט געוואָלט, ווייל די אַדרעסן זיינען געווען נויטיקע, בין איך צוגעגאַנגען צו איין קאַמער-טיר, אַריינגערוקט אין לעכל פון טיר די האַנט מיטן ביכעלע און געבעטן, אַז עמיצער פון דאָרטן זאָל עס נעמען ביי מיר ביז איך וועל עס פאַרלאַנגען צוריק.

עמיצער פון די "זיצנדיקע" — איך האָב קיינמאַל קיינעם פון זיי ניט געקענט ניט פּריער, ניט שפּעטער, און זיי זיינען זיכער ניט געווען קיין פּאַליטישע, — איז תּיכּף צוגעגאַנגען צו דער טיר, צוגענומען ביי מיר דאָס ביכעלע און האָט נאָר אַ פּרעג געטאָן, ווי וועל איך עס בעטן צוריק.
— איך וועל בעטן דאָס ביכעלע פאַר טעטערעוון (דער נאָמען פון דעם טייך אַרום זשיטאַמיר).
— גוט.

שפּעטער, ווען מ'האָט מיך אַריינגעפירט צום פּריסטאָוו, באַזוכט און גאַרניט געפונען ביי מיר, האָט מיך דער פּריסטאָוו גענומען אויספרעגן ווער איך בין, וואו איך וואוינ, וואָס איך טו, ווי איך קום אויף דער פאַרזאַמלונג, און האָט מיר פּלוצלינג דערקלערט, אז ער ווייסט, אז איך בין געווען דער רעדנער.

— פאַרוואָס?

— ווייל איר זייט דער אינטעליגענט, איר טראָגט ברילן...
איך האָב אַ קוק געטאָן אויפן פּריסטאָוו. ער איז געווען שוין אַן עלטערער מאַן, אין די שפּעטע פּופּציקער, אַ היפש גרויער און... האָט אויך געטראָגן ברילן.

האָט איך אים געענטפערט אויף זיין אַנטדעקונג:

— שעמען מעגט איר זיך, הער פּריסטאָוו, צו באַשולדיקן אַ מענטשן אין אַזעלכע זאַכן בלויז דערפאַר, ווייל ער טראָגט ברילן. איך טראָג ברילן, ווייל איך זע שלעכט אָן זיי. אַט טראָגט איר דאָך אויך ברילן און איר זייט געוויס אַן אינטעליגענטער מענטש, וועט עמיצן איינפאַלן באַשולדיקן איך אין עפּעס? איך ווייס ניט וואָס ס'האָט געוירקט אויפן פּריסטאָוו, מיין איינפאַל וועגן זיין "אינטעליגענץ", צי מיין חוצפה, אָבער ער האָט זיך גוטמוטיק צעלאַכט און האָט מיר געענטפערט:

— נו, מיט מיר האַלט עס ניט אַזוי געפערלעך. מיך וועט מען צוליב מיינע ברילן ניט חושד זיין. און וועגן איך וועלן מיר זען מאַרגן...
מען האָט אַלע אַרעסטירטע אויף דער פאַרזאַמלונג פאַרשפּאַרט איבער נאַכט אין איין קאַמער, וואו ס'איז ניט געווען גענוג פּלאַץ ניט נאָר צו שלאָפן,

באר אפילו צו זיצן. אבער אויף מאַרגן אינדערפרי האָט מען אונז אַלעמען, ביי וועמען מען האָט ניט געפונען קיין קאַמפּראַעטירנדיקע זאַכן, אַרויס-געלאָזן. צוריקקערנדיק מיר מיינע זאַכן, וואָס מען האָט ביי דער זוכונג אַרויסגענומען פון מיינע קעשענעס, האָט מיר דער פּריסטאַוו שטיל אַ זאַג געטאַן:

— איך בין שוין אַן עלטערער מענטש, כ'גיי באַלד איבער אויף פענסיע, און וויל ניט נעמען קיין עבירה אויף מיין נשמה. איר וויסט דאָך אין וואָס פאַר אַ צייטן מיר לעבן...

איך בין פון זיין קאַבינעט אַרויס אין קאַרידאַר, צוגעקומען צו דער טיר פון דער קאַמער, אין וועלכן כ'האַב אַריינגעגעבן מיין אַדרעס-ביכעלע, און האָב אַ רוף געטאַן:

— דאָס ביכעלע פאַר טעטערעוו.

— און וואָס פאַר אַ קאַליר? — האָט עמיצער אַ פרעג געטאַן.

— אַ שוואַרצס.

עמיצער, וועלכן כ'האַב אַפילו ניט געזען, האָט מיר דערלאַנגט אין טיר-לעכל דאָס ביכעלע. איך האָב אַריינגעשריען אַ דאַנק און בין אַרויס.

דעמזעלביקן אַונט האָב איך געהאַט דעם פאַרגעניגן צו זיין אין טעאַטער, וואו אַ טרופע אונטער דער אַנפירונג פון דעם דעמאַלט זייער באַקאַנטן רוסישן אַקטיאָר, כאַדאַטאָוו, האָט געשטעלט שלום אַשם „גאַט פון נקמה“ — אויף רוסיש, נאַטירלעך. אַריינגעלאָזן אין טעאַטער האָט מען מיך אויף מיין קאַרעספּאַנדענט-בילעט פון ווילנער „נייעם וועג“ און אַלס פאַרשטייער פון דער פרעסע האָט מען מיר געגעבן אַ פּלאַץ סאַמע אויבנאָן, אין דער ערשטער ריי פון פאַרטער, וואו עס זיצן געוויינלעך די סאַמע פּני און די גרויסע גבירים. העט אויבן, אויף דער גאַליאַרקע, האָב איך באַמערקט אַ פאַר פון מיינע בונדישע באַקאַנטע, צווישן זיי אַ געוויסן ליפשיץ, וועלכער האָט געאַרבעט אין אַ באַנק.

אויף מאַרגן האָבן זיך אין שטאָט, אויף די אַרבעטער-בירזשעס, גענומען פאַרשפּרייטן קלאַנגען, אַז די ס-ס האָבן דורכגעפירט ערגעץ אַ גרויסע געלט-עקספּאַריאַציע. איך האָב תיכף גענומען זוכן דעם קוואַל, פון וועלכן דער קלאַנג האָט זיך גענומען, און ער האָט מיך דערפירט צו מיינע בונדישע באַקאַנטע. ליפשיץ האָט צוגעגעבן, אַז דאָס איז געווען ער, וואָס האָט צווישן חברים אַרויסגעזאָגט די השערה וועגן דער „עקספּאַריאַציע“, און האָט מיר דערביי געפרעגט, צי „זיין השערה איז דען ניט קיין ריכטיקע?“

— אַבער פאַרוואָס איז אייך איינגעפאַלן אַזאָ ווילדע געשיכטע? —

האַב איך אים געפרעגט.

— גאַרניט קיין ווילדע, — האָט ער מיר געענטפערט. — אַז איר האָט ניט קיין גראַשן ביי דער נשמה, ווייס איך דאָך; איז ווען מען זעט, אַז איר ווייזט זיך פּלוצלינג אין טעאַטער און נעמט אַ בילעט דווקא אין דער ערשטער ריי פאַרטער, בעת אַנדערע שטייען אויף דער גאַליאַרקע, איז וואָס דאַרף

מען טראַכטן, אויב ניט אַז איר זייט פּלוצלינג רייך געוואָרן? און פון וואַנען, אויב ניט פון קיין עקספּראַפּריאַציע?

איך האָב אים דערקלערט די פּלוצלינגדיקע „רייכקייט“ פון מיין קאַרעספּאָנדענט-בילעט, מיר האָבן צוזאַמען געלאַכט, — אָבער אויב אין זשיטאַמיר איז נאָך אויף אַ לענגערער צייט פּילייכט פאַרבליבן שפּאַצירן די מעשה וועגן דער „עקספּראַפּריאַציע“, איז אין דעם שולדיק געווען דער קאַרעספּאָנדענט-בילעט פון „נייעם וועג“, אויף וועלכן מ'האַט מיך אַריינגעלאָזן אין טעאַטער.

פון זשיטאַמיר האָב איך זיך נאָך אין דעמזעלביקן חודש פעברואַר צו-ריקגעקערט קיין ווילנע אנצוהויבן אַרבעטן אין „נייעם וועג“, — צו דעם קאַפּיטל ווילנע אין מיין לעבן.

ר' מרדכי'לע פון מאַטילע

מיט ר' מרדכי'לען — זיין אמתער נאָמען איז געווען חיים טשעמערינסקי — האָב איך זיך צום ערשטן מאל געטראָפן סוף 1904 אין פאַרבינדונג מיט דער דעמאָלטיקער אַרבעט פון דער אַרגאַניזאַציע פון זעלבשוץ קעגן די צאָרישע פּאַגראַמען אין דרום־רוסלאַנד. ח. טשעמערינסקי, וועלכער איז מיט עטלעכע יאָר פריער געווען אַ פאַרמעגלעכער אייזן־געשעפטסמאַן אין קרוואַיאַראַג און האָט געהאַנדלט מיט די אַרטיקע אייזן־שאַכטעס, וועלכע ער האָט באַזאָרגט מיט אויפרייס־שטאַפן פאַר דער אַרבעט און מיט געווער פאַר די וועכטער, האָט אויסגענוצט, צוליב דער באַוואַפּענונג פון דער זעלבשוץ, זיינע פריערדיקע פאַרבינדונגען מיט די, וואָס האָבן אים צוגעשטעלט די דאָזיקע שטאַפן. איך געדענק שוין ניט גענוי, צי ער איז געקומען דעמאָלט אין מיין היימ־שטאָט, ניקאָלאַיעוו, וואו ס'האָבן אין נאָענטער שכנות מיט מיין פאַמיליע געוואוינט זיינע קרובים, די פאַמיליע גאַלדוויץ, אָדער איך האָב זיך מיט אים געטראָפן אין אָדעס, וואו ס'האָט זיך געפונען דער אַרגאַניזירנדיקער צענטער פון די דרום־רוסלענדישע זעלבשוץ־גרופעס. צו קיין נעענטערער באַ־קאַנטשאַפט צווישן אונדז איז דעמאָלט, יעדנפאַלס, ניט געקומען. ערשטנס, וואַרשיינלעך, צוליב די אומלעגאַלע באַדינגונגען פון דער אַרבעט, און צווייטנס — און ניט ווייניקער, וואַרשיינלעך, — צוליב דעם גרויסן אונטער־שייד אין אונזער עלטער. אויף וויפיל איך דערמאָן זיך זיין דעמאָלטיקן אויסזען, האָט ער געמאַכט דעם איינדרוק פון דאָס, וואָס מען פלעגט דעמאָלט אין דרום־רוסלאַנד באַצייכענען אין שפּאַט אַלס „פּאַלטאַראַ זשידאַ“ (אַנדער־האַלבן יידן): אַ לאַנגער ייד מיט פריי־באַמבלענדיקע, ווי צעשרויפטע, הענט און פיס, מיט דינע, געלע קוטשעראַווע האָר אויפן קאַפּ, מיט רויטע איבער־הענגענדיקע ברעמען, און בלאַנדע וואָנסן און אַ שיטער בערדל פון דעמזעלביקן קאַליר. די אויגן האָט ער בעת אַ געשפרעך געהאַלטן האַלב פאַרמאַכט, ווי פאַרשלאָפן, אָבער זיי האָבן געהאַט אַ מערקווירדיקע אייגנשאַפט מאַמענטאַל צו בייטן די פאַרשלאָפּנייט אויף אַ גוטמוטיקער הומאָריסטישקייט, אָדער איראַניע.

אין די שפעטערדיקע יאָרן, ווען מיר האָבן צוזאַמען געאַרבעט — צווישן 1910 און 1912 — אין וואַרשע, אין דער רעדאַקציע פון „פריינד“, און מיר האָבן זיך נאָענט באַפריינדט, האָט ער מיר מער דערציילט וועגן זיין ראַל אין באַזאָרגן די זעלבשוץ אַרגאַניזאַציעס מיט געווער. אבער מיינע פאַר־בינדונגען פאַר דעם צוועק זיינען אין 1905-1907 געווען דורך מיינעם אַ פריער־דיקן באַקאַנטן, שמואל ווייצמאַן (אַ יינגערער ברודער פון חיים ווייצמאַן און,

אגב, אַ פלימעניק פון חיים טשעמערינסקין, מיט וועלכן ער איז וואַרשיינלעך געווען פאַרבונדן אויף דעם געביט) און איך דערמאָן זיך ניט, אַז איך זאָל אין יענער צייט האָבן באַקומען פון חיים טשעמערינסקין וועלכע עס איז דירעקטע הילף אין דער אַרבעט.

איך האָב אָבער אים שוין גענוג געקענט אין נאַוועמבער-דעצעמבער 1904 אין אָדעס, ווען ער איז געקומען אויף דער דאָרטיקער גרינדונג-קאָנפערענץ פון דער ס״ס (סאַציאַליסטן-טעריטאָריאַליסטן) פון הרום-רוסלאַנד. ער איז אויף דער קאָנפערענץ אַרויסגעטראָטן אַלס טעריטאָריאַליסט מיט געוויסע סאַציאַליסטישע סימפּאָטיעס. אבער די דאָזיקע סימפּאָטיעס זיינען, ווי ס'זעט אויס, געווען ניט גענוג אַז זיי זאָלן מאַכן אַ גענוג ערנסטן איינדרוק אויף אונז יונגוואַרג, וואָס האָבן זיך שוין דעמאָלט געשוואָרן מיט מאַרקס' נאָמען, — און טשעמערינסקין איז ניט אויסגעקומען צו שפּילן וועלכע עס איז ראַלע אין דעם וואַקס און אַנטוויקלונג פון דער דאָזיקער פּאַרטיי. זיין איינציקער בייטראַג צו דער דאָזיקער פּאַרטיי איז, געדענקט זיך, געווען אין דער צווייטער העלפט פון 1906, אין אַ סעריע אַרטיקלען וועגן וואַל-רעכט און ספּעציעל וועגן פּראָפּאַרציאָנעלן וואַל-רעכט, אין דעם ווילנער אַרגאַן פון די ס״ס, „דער נייער וועג“.

אַ סך נעענטער האָבן מיר זיך באַקענט און איך האָב אים דערזען אין גאַר אַ ניי ליכט, אין אַקטאָבער, אָדער נאַוועמבער 1906 אין פינסק. ס'איז דעמאָלט געווען אינמיטן וואַל-קאָמפּאַניע צו דער צווייטער צאַרישער דומע (אַנשטאַט דער ערשטער, וואָס איז פּונאַנדערגעטריבן געוואָרן מיט עטלעכע חדשים פּריער, אין יוני). צוליב דער קאָמפּאַניע האָט מען געדאַרפט האָבן געלט אויף בלעטלעך, וואַל-אַפּישן און רייזע-הוצאות פאַר די רעדנער, וואָס זיינען אַרומגעפאַרן פון שטאָט צו שטאָט. איז כּדי צו קריגן געלט, האָבן מיר אַרגאַניזירט אין פינסק אַ קאָנצערט.

די דערלויבעניש אויפן קאָנצערט, וואָס קיין סאַציאַליסטישע אַרגאַניזאַציע האָט דעמאָלט שוין ניט געהאַט די מינדסטע אויסזיכט צו קריגן, האָבן מיר באַקומען מיט דער הילף און אויפן נאָמען פון אהרן לוריע, איינער פון די גרעסטע גבירים אין פינסק, אַ קעגנער פון יעדן מין אַרבעטער-באַוועגונג, וואָס איז געוואָרן אַ „פּריינט און פאַרערער“ פון דער ס״ס-אַרגאַניזאַציע און פון איר זעלבשוין, צוליב אַ געוויסער אומאַנגענעמער פּאַסירונג מיט אים.

דער טשוואַק פון דעם קאָנצערט האָט געזאָלט זיין חיים טשעמערינסקי, וועלכער האָט זיך גראַד דעמאָלט געפונען צו-גאַסט ביי זיינע קרובים אין פינסק. טשעמערינסקי האָט צוגעזאָגט פאַרלייענען אויפן אָונט עטלעכע פון זיינע באַרימטע „משלים“, אָדער פאַבלען, וועלכע ער האָט פון צייט צו צייט געדרוקט אונטערן נאָמען „ר' מרדכיילע“ אין דעם פּעטערבורגער „פּריינד“. די דאָזיקע פאַבלען זיינען צו יענער צייט שוין אַזוי גוט באַקאַנט געוואָרן דעם יידיש-לייענענדיקן עולם, אַז מען האָט געמעגט דערוואַרטן, אַז דער

ארויסטריט פון דעם אויטאָר פון די פּאַבלען, ספּעציעל נאָך אין "זיין" פּינסק, וועט גאַראַנטירן דעם דערפּאָלג פון קאַנצערט.

אין אַוונט פאַר דעם קאַנצערט בין איך מיט טשעמערינסקיין אַוועק צום זאַל, וואו די אונטערנעמונג איז באַשטימט געוואָרן. און רייַדנדיק אויפן וועג וועגן פאַרשיידענע זאַכן, פּרעגט מיך פּלוצלינג טשעמערינסקי :

— וואו האָט איר ביי זיך מיינע פּאַבלען?

— וואו איך האָב זיי? — האָב איך אים אָן איבערראַשטער געענטפּערט, —

וואו האָט איר זיי? איר דאַרפט דאָך זיי לייענען!

— ווי קאָן איך זיי האָבן מיט זיך, — ענטפּערט טשעמערינסקי מיט אַ

גמראַניגן, — אַז זיי זיינען ניט אַרויס אין קיין בוך־פּאַרם.

— אָבער איר האָט דאָך זיי מסתמא אויסגעשניטן פון דער צייטונג?

לאַכט טשעמערינסקי :

— ווער האָט צייט און געדולד צו פאַרנעמען זיך מיט דעם...

הכלל : ניט איך, ניט טשעמערינסקי האָבן ביי זיך דעם טעקסט פון זיינע

פּאַבלען. פּאַלט מיר איין אַ "געניאַלער" געדאַנק :

— וועט איר זיי לייענען אויף אויסווייניק.

ענטפּערט טשעמערינסקי זייער זאַכלעך :

— ווער געדענקט זיי דען? איך — ניט.

פון אַזא ענטפּער ווערט מיר "פּינצטער אין די וויסלען". אויב טשעמע-

רינסקי האָט ביי זיך ניט דעם טעקסט פון זיינע פּאַבלען און געדענקט זיי ניט

אויף אויסווייניק, מיינט דאָך דאָס, אַז דער וויכטיקסטער נומער פון אַוונט

וועט פעלן, און וואָס וועט דער עולם אויף דעם זאָגן? אונטער אַזעלכע אומ-

שטענדן קאָן מען דאָך פשוט ניט עפענען דעם זאַל. איך וועל זיך דאָך שעמען

צו קוקן מענטשן אין די אויגן... אָבער טשעמערינסקי ענטפּערט מיר מיט אַ

שמייכל אויף מיין פאַרצווייפלונג, און זאָגט מיר צו, אַז ער וועט פּראוון דער-

מאַנען זיך אַ פאַר פּאַבלען און וועט בכלל זען צו טאָן וואָס ער וועט קאָנען.

מיר זיינען אַריין אין זאַל און איך האָב מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ געוואַרט

אויף טשעמערינסקיס אַרויסטריט. ענדלעך איז ער אַרויסגעקומען, זיך באַגריסט

מיטן עולם, וואָס האָט אים גוט געקענט, ניט נאָר אלס אַ פּאַבל־שרייבער,

נאָר אויך אַלס אַ לאַנדסמאַן (דאָס שטעטל מאַטילע, פון וועלכער טשעמערינס-

סקי האָט געשטאַמט, איז געווען "איין שפרונג" פון פּינסק). האָט דערקלערט

דעם עולם דעם אמת, אַז ער האָט מיט זיך ניט די אויסשניטן פון זיינע

פּאַבלען, האָט זיי צוגעזאָגט עפעס צו דערמאַנען זיך פּונדעסטוועגן, און האָט

אַלע וויילע אַפּשטעלנדיק זיך צו דערמאַנען זיך אַ שורה, אָבער אונטער

אַפּטע אַפּלאַדיסמענטן, איבערגעלייענט אַ פאַר פון זיינע פּאַבלען. איינע פון

זיי, געדענקט זיך, איז געווען אַ סאַטירע אויף מיוחסים, לויט קרילאַווס פּאַבל

"דער פּויער און די גענדז".

מיט דעם האָט ח. טשעמערינסקי געוואַלט פאַרענדיקן זיין אַרויסטריט,

דערקלערנדיק, אַז מער קאָן ער זיך ניט דערמאַנען פון זיינע פּאַבלען. אָבער

דער עולם איז דורך זיינע צוויי פאָרגעלייענטע פּאַבלען ערשט צעוואַרעמט געוואָרן, געפּאָדערט נאָך און האָט אים ניט געוואַלט אַראָפּלאָזן פון דער בינע. טשעמערינסקי איז געשטאַנען מיט האַלב־פּאַרמאַכטע אויגן, געקוקט אויפן עולם, ווי ער וואַלט געווען אין גרויס פּאַרלעגנהייט, און ענדלעך, ווען איך האָב געמיינט, אַז ער וועט שוין גאַרניט קאָנען פּאַרלייענען, האָט ער זיך אָפּגערוּפּן:

— נו, גוט, אויב איר ווילט, וועל איך אייך זאָגן אַ פּאָר ווערטער מעגיני דיומא.

און ער האָט גענומען ריידן.

זיין רעדע האָט געדויערט אַ צוואַנציק מינוט, אפשר מער, און דאָס איז געווען איינע פון די טשיקאַווסטע רעדעס, וואָס מיר איז אויסגעקומען צו הערן, — אַ רעדע, וואָס האָט אויסגענומען ביים עולם פּילייכט אַפּילו מער, איידער זיינע פּאַבלען. די רעדע איז געווען... אין גראַמען, וועלכע ער האָט, נאַטירלעך, פּאַרפּאַסט אויפן אָרט, און געווען איז זי דערהויפּט וועגן... דעם גביר אהרן לוריע (אויף וועמעס נאָמען דער קאַנצערט איז דערלויבט געוואָרן).

געווען איז עס, ווי שוין געזאָגט, אין אָנהויב פון דער וואַל־קאַמפּאַניע צו דער צווייטער דומע, אין שטאָט האָט מען גערעדט, אַז אהרן לוריע קלייבט זיך אַרויסשטעלן זיין קאַנדידאַטור אַלס אַ וואַלאַמן אויפן צעטל פון דער רעאַקציאָנערער פּריציפּל־פּאַבריקאַנטישער „אַקטיאַבריסיטשער“ פּאַרטיי. ער, לוריע אַליין, האָט ניט נאָר ניט באַהאַלטן זיינע רעאַקציאָנערע מיינונגען, — ער האָט אַפּילו פּאַרזיכערט און מען האָט געלויבט, אַז ערנסט, אַז ווען ניט דאָס, וואָס דער „פּאַרבאַנד פון דעם רוסישן פּאַלק“ — אַן עקסטרעם־רעאַקציאָנערע מאַנאַרכיסטישע אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט געאַרבעט האַנט־אין־האַנט מיט דער פּאַליציי — איז, צום באַדויערן, אַנטיסעמיטיש און האָט אַ „בייגונג“ צו פּאַראַמען, וואַלט ער, לוריע, „געלאָפּן“ אַפּילו אויפן צעטל פון דעמדאָזיקן פּאַרבאַנד. מען איז אויך געווען זיכער, אַז אויב לוריע וועט אַפּיציעל אַרויסשטעלן זיין קאַנדידאַטור, וועט ער דערוויילט ווערן: ערשטנס, ווייל ער האָט גענוג מיטלען פּאַר געדרוקטער וואַל־ליטעראַטור, און צווייטנס, ווייל ער איז אויסגעבונדן מיט גאַנץ נאַטשאַלסטווע — „דער פּאַליציימיסטער אַליין קומט צו אים שבת עסן פּיש“, — און דאָס וועט אים העלפּן קעגן יעדן אַנדער קאַנדידאַט.

מיט דעם דאָזיקן לוריען האָט אָבער סך־הכל מיט עטלעכע וואָכן פּאַר דעם קאַנצערט פּאַסירט אַן אומאַנגענעמע געשיכטע. עטלעכע יונגע ס־ס האָבן אים יום־כיפור ביים גיין פון שול אַריינגעוואָרפן אין אַ בלאַטיקן רינג־שטאָק און אים מכבד געווען מיט שטעקנס, דערפּאַר, וואָס ער האָט זיך דערלויבט מיט אַ חודש פּאַר דעם, צו באַליידיקן דעם ס־ס־קאַמיטעט און די זעלבשוין־אַרגאַניזאַציע דורך צערייסן און צערטען מיט די פּיש דאָס מאַג־דאָט־קאַרטל, מיט וועלכן מען איז אַריינגעקומען צו אים נאָך אַ ביישטייערונג

פאר דער זעלבשוץ. די קלעפ, — ריכטיקער, די שאַנד פון דעם — האָבן געהאַט אומדעררוואָרט גוטע רעזולטאַטן. ער האָט, לויט זיין אייגענער איניר-ציאָטיוו, דערקלערט אין עטלעכע טעג אַרום אין שול, אַז ער האָט חרטה אויף זיין אומדערלאָזבאַרער האַנדלונג, און ער פילט, אַז ער האָט אומזיסט באַליידיקט דעם קאָמיטעט און די זעלבשוץ, און אַז ער זעט איצט איין, אַז אויב זיי קאָנען אַזוי באַשיצן זייער אייגענעם כבוד, זיינען זיי ווערט מען זאָל זיי אַנטרויען די שוץ און דעם כבוד פון דער יידישער באַפעלקערונג אַנטקעגן פאַגראַמטשטיקעס. אהרן לוריע האָט דעמאָלט איינגעשטימט צו באַצאָלן שטראַף (500 רובל) לטובת דער זעלבשוץ און איז געוואָרן אַזאַ פריינט פון די אַרגאַניזאַציעס, אַז מען האָט אויסגענוצט זיין איינפלוס ביי נאַטשאַלסטווע, כדי צו קריגן אויף זיין נאָמען דערלויבענישן אויף לעקציעס און קאָנצערטן.

זיינע פּאָליטישע איבערצייגונגען האָט לוריע, צוליב דער דאָזיקער ניי-געשאַפענער „סימפּאָטיע“ פונדעסטוועגן ניט געענדערט.

חיים טשעמערינסקי האָט געוואוסט וועגן דעם, און האָט זיין געגראַמטע רעדע געבויט אויף דעם, וואָס הגם חברה האָט אין בלאַטע געלערנט שכל דעם פאַרריסענעם גביר, קלעקט ביי אים פונדעסטוועגן ניט גענוג שכל ניט צו קריכן אין בלאַטע פון דער רעאַקציע.

די רעדע איז געווען אַזאַ גרויסער דערפאַלג און אַזוי טרעפלעך צום פונקט, און לוריע איז אין איר אַזוי סאַרקאַסטיש אַרומגעמאַלן געוואָרן, אַז ער האָט אויף מאַרגן געלאָזט וויסן, אַז ער נעמט אַראָפּ זיין קאַנדידאַטור צו די וואַלן און וויל בלויז מען זאָל אים לאָזן צור...

*
**

אַ נאָענטע באַקאַנטשאַפט און פריינטשאַפט האָב איך געשאַפן מיט חיים טשעמערינסקי אין עטלעכע יאָר אַרום, סוף 1910, ווען איך בין געקומען אין וואַרשע און בין געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פון „פריינד“, וואו טשעמע-רינסקי האָט שוין פריער געאַרבעט.

טשעמערינסקי האָט דעמאָלט געטאָן אין דער צייטונג עטלעכע אַר-בעטן: ער פלעגט צונויפשטעלן אַ כראַניק פון יידישן לעבן אין אויסלאַנד (וועלכע איך האָב ביי אים שפעטער איבערגענומען) אויפן גרונט פון די אויסלענדישע יידישע צייטונגען, וואָס זיינען אַנגעקומען אין רעדאַקציע. די דאָזיקע אַרבעט זיינע פלעגט ער רופן „שאַלאַמויזן“, קיינמאַל ניט כראַניק: — איך האָב היינט גענוג שאַלאַמויזן פאַרן נומער, — פלעגט ער גע-וויינלעך אַנזאָגן דעם רעדאַקטאָר פון „פריינד“, שמואל ראָזענפעלדן, אַדער: — ניטאָ היינט קיין שאַלאַמויזן. גאַרניט געפונען אין די אויסלענדישע בלעטער.

פאַרן פראַצעס פון שרייבן האָט ער געהאַט אַן אַנדער נאָמען: דזשובעו. די קאַרעקטורן פון דעם וואָס ער האָט געשריבן האָט ער געוויינלעך אַליין איבערגעקוקט. און אויך פאַר די קאַרעקטורן האָט ער געהאַט זיין ספּע-

ציעלן נאמען: „לאקשן“. צוליב דעם, ווייל זיי זיינען געמאכט געווארן אויף לאנגע, שמאלע פאסן פאפיר. א צייט, ווען די קארעקטורן זיינען געמאכט געווארן אויף געלע פאסן פאפיר, האט ער זיי באצייכנט אלס „אייער לאקשן“. און מען האט אים געקאנט זאגן „קארעקטורן“ פון היינט ביז איבער א יאר, פלעגט ער בלייבן ביי זיינס: לאקשן...

א צווייטע ארבעט, וואס ער האט געטאן פאר דער רעדאקציע איז געווען שרייבן קליינע פעליעטאנען אונטער דעם נאמען פשוטן (פאשטאן) און רע-דאקטירן — אייגנטלעך טאקע אליין אַנשרייבן כמעט פון אנהייב ביזן סוף די הומאריסטישע ביילאגע צום „פריינד“, דעם „בעזים“.

„דער בעזים“ איז געווען שאַרף, וויציק, אַריגינעל, אָבער פונקט ווי „דער פריינד“, צו וועלכן ער איז געווען א ביילאגע, וואס איז דערשינען אומרעגולער, פון צייט צו צייט, מיט גרויסע איבעררייסן, האט ער קיין צו גרויסן דערפאלג ביים ברייטן עולם נישט געהאט.

ער איז געווען צו „אינטעליגענט“ פארן דעמאָליקן יידישן לייענער. מיט די וויצן פון „בעזים“ האט מען זיך אָבער אַרומגעטראָגן, א פאר פון זיי דערמאָנען זיך מיר ביז איצט. איינער איז געווען וועגן דער רייזען-פאָמיליע, וואס האט פארמאָגט אין זיך עטלעכע שרייבער:

„אברהם רייזען פארט אויף אלע פיר: אברהם רייזען, זלמן רייזען (זיין ברודער), קלמן רייזען (דער פאָטער), שרה רייזען (די שוועסטער). און וואס איז מכות דוד קאָסעלן? ער איז אַ פינפטע ראָד צום וואָגן...“

דוד קאָסעל איז געווען שרה רייזענס מאַן, האט געדרוקט דערציילונגען אין אלע אויסגאַבן, מיט וועלכע אברהם רייזען איז געווען פארבונדן, אָבער קיין גרויסן איינדרוק אין דער ליטעראַטור האט ער נישט געמאכט...

א צווייטער טשעמערינסקי-וויץ אין „בעזים“, וואס האט געטראָפן, קאָן מען זאָגן, „נישט אין ברעם, נאָר אין אויג“, איז געווען וועגן דער ס״ס-פארטיי און וועגן די דיסקוסיעס, וואס זיינען דעמאָלט פאָרגעקומען אין איר אַרום סאַציאַליזם און טעריטאָריאַליזם.

„ביי די ס״ס קומט פאר אַ הייסע דיסקוסיע, זיי קאָנען נישט באַשליסן וועלכן סאַמעך וואו צו שטעלן: דעם ערשטן אויפן צווייטן אָרט, אָדער דעם צווייטן אויפן ערשטן אָרט...“

וועגן דער טרעפלעכקייט פון זיינע וויציקע כאַראַקטעריסטיקעס דערמאָנט זיך מיר אַ פּאַל, ווען די ליטעראַרישע געזעלשאַפט „הזמיר“ אין וואַרשע האט אין אַרבעטס 1911 געהאַט אַ באַנקעט, אויף וועלכן די גאַנצע וואַרשעווער שרייבער-משפּחה, סיי די יידישע, סיי די העברעאישע, איז געווען פאַר-טראָטן. איינער פון די נומערן פון דעם קאַנצערט איז באַשטאַנען פון עקספּראַמט-כאַראַקטעריסטיקעס, וואס טשעמערינסקי האט געגעבן פאַרשיי-דענע שרייבער לויט דעם אַרויסרוף פון די אַנוועזנדיקע. דעם דערפאַלגרייכן

ארויסגעבער פון דעם דעמאלטיקן „היינט“, ש. י. יאצקאן, האָט טשעמערינסקי
כאַראַקטעריזירט אזוי :

„שײַן יאַצקאַן
איז אַ גאַנץ פּיינער מאַן,
אַבער ווען עס קומט צו אַ שוּנד־ראַמאַן,
ווייסט ער ניט עד כאן,
ער פאַרגעסט אין זײַן „היינט“,
אַז ניט אַלץ איז גאַלד וואָס שײַנט,
אַפּילו ווען דער קאַליר איז געל,
ווי כּיבעט אײך איבער אײער כּבוד...“

ש. י. יאצקאן, וואָס האָט, נעבעך, געמוזט אַראַפּשלינגען דעם וויץ, האָט
דעמאלט פאַרגעשלאָגן, אַז טשעמערינסקי זאל מאַכן אַן עקספּראַמט אויף
דעם אַלטן יעקב דינעזאָן, וועלכן מיר, די יינגערע שרייבער, פלעגן צווישן
זיך רופן, צוליב זײַן גוטסקײט און ווייכקײט, „די מאַמע פון דער יידישער
ליטעראַטור“.

חיים טשעמערינסקי האָט אַ לאַך געטאַן :
— וועגן דינעזאָן? כּקאַן פרובירן.

האָט ער אים כאַראַקטעריזירט אין אַ פאַר פּערזאָן, זײער פאַרזיכטיק,
היטנדיק זיך צו זאָגן אַ שאַרף וואָרט, און האָט פאַרענדיקט :

„איך וואָלט געקאַנט זאָגן עפּענס נאָך,
נאָר איך בעט אײך איבער, ווי אַן אײגענע מוטער,
כּי האָב מורא סײַוועט ווערן אַ לאַך,
ווייל ער איז ווייך ווי פּוטער...“

נאָך אַ וויכטיקע אַרבעט, וועלכע טשעמערינסקי פלעגט טאַן אין „פּריינד“,
איז געווען — איבערזעצונגען פון ראַמאַנען, ווען איך בין אָנגעקומען אין
„פּריינד“ האָט טשעמערינסקי איבערגענומען די איבערזעצונג פון וויקטאָר
הוגאַס „דער מענטש וואָס לאַכט“, וועלכן ס'האָט געהאַט אָנגעהויבן איבער-
זעצן לאַמעד שאַפּיראַ, שאַפּיראַ האָט דעמאלט געהאַלטן ביים אַוועקפאַרן
קײן אַמעריקע, דערמאָנט זיך מיר אַן ענטפּער, וואָס כּי האָב דעמאלט באַקומען
פון טשעמערינסקין אויף מײן פּראַגע, פאַרוואָס ער זעצט איבער הוגאַס ווערק
פון אַ רוסישער איבערזעצונג און ניט פון דעם פּראַנצויזישן אַריגינאַל,
כּאָמט ער האָט געזאָגט, אַז ער לײענט פּריי פּראַנצויזיש :
— ס'טויג ניט, — האָט טשעמערינסקי געטענהט — איבערזעצן פון
פּראַנצויזיש, ווייל דער יידישער לײענער וועט ניט פאַרשטיין דעם פּראַנ-
צויזישן סטיל פון דעם ווערק.

— אבער די רוסישע איבערזעצונג פון וועלכער איר זעצט איבער, איז דאך געמאכט געווארן פון פראנצויזיש...

— דאס, — האט טשעמערינסקי געענטפערט, — איז עפעס אנדערש. אין דער רוסישער איבערזעצונג איז דער פראנצויזישער סטיל אפגעווישט געווארן און האט באקומען א רוסישן פנים, און אויף א רוסישן פנים איז יעדער ייד א מביין...

צי האט ער עס געמיינט ערנסט, צי ניט, איז שווער געווען צו זאגן. ער איז יעדנפאלס, באשטאנען, אז ער מיינט עס ערנסט און האט די איבערזעצונג געמאכט ביזן סוף פון א רוסישער — און, אגב, ווייט ניט קיין גענויער איבערזעצונג.

וואלט מען פון דעם געקאנט דרינגען, אז ער האט ניט געשאצט זיין איבערזעצונג-ארבעט און האט זיך צו איר באצויגן אן אינטערעס. איז דאס אבער ניט ריכטיק, ער האט זייער א סך געארבעט איבער דעם יידיש פון זיין איבערזעצונג און זיך באמיט, אז דער סטיל זאל ארויסקומען אזוי "עכט-יידיש" און פאלקסטימלעך ווי מעגלעך. אמאל, דערמאנט זיך, איז צוליב אט דער פאלקסטימלעכקייט פון זיין איבערזעצונג פארגעקומען א גאנצע דיסקוסיע צווישן טשעמערינסקין און ה. ד. נאמבערגן, וועלכער איז דעמאלט געווען א וויכטיקער מיטארבעטער און אפט דער שטעלפארטרעטער פון דעם רעדאקטאר פון "פריינד". עס האט זיך געהאנדלט וועגן דעם, וואס הוגאס העלדן האבן אין טשעמערינסקיס איבערזעצונג גערעדט ניט גלאט יידיש, נאר טיפיש-יידיש, — אזוי, אז א גלח, למשל, האט ביי אים באנוצט שיער ניט א רבישע שפראך און געטראגן האט ביי אים דער גלח ניט קיין מאנטל, נאר א "טענדע-ווערענדע" (אזוי פלעגט מען רופן אין יידיש די קליידער פון די פראוואסלאוונע גלחים).

— ווי קאן א פראנצויזישער קאטוילישער גלח טראגן א טענדע-ווערענדע? — האט נאמבערג געוואלט וויסן ביי טשעמערינסקין.

— און טשעמערינסקי האט געענטפערט:

— קוים איז ער גלח, מוז ער ביי מיר טראגן א טענדע-ווערענדע. אנדערש איז ער ביי מיר קיין גלח ניט...

טשעמערינסקיס ווערטער, ווערטלעך, באוועגונגען און פירעכצן האבן אויף א זייטיקן מענטשן געקאנט מאכן אן איינדרוק, ווי ער וואלט זיך באמיט צו זיין "אריגינעל". אבער ס'איז געווען גענוג כאטש אביסל זיך צוקוקן צו אים כדי צו קומען צו דער איבערצייגונג, אז דאס זיינען ביי אים ניט געווען קיין אנשטעלן, נאר א טייל פון זיין נאטור: אט אזוי איז ער געווען און האט אנדערש ניט געקאנט זיין.

אין עצם איז ער געווען זייער א גוטער, זייער א פייאיקער, זייער א ליבער מענטש, און הגם אלע ארום אים האבן זיך באצויגן צו אים מיט אמתער פריינטשאפט, איז ער געווען זייער אן איינזאמער מענטש, וואס האט געליטן פון א גאנץ שארפן מינדערווערטיקייט-קאמפלעקס. ער איז שטענדיק

גרייט געווען אונטערצונעמען יעדע אַרבעט, — כדי צו „דערווייזן“ זיך און אַנדערע, אַז ער קאָן עס מאַכן. אַבער ער איז געווען פּונקט אזוי גרייט אַוועקצואוואַרפן יעדע אַרבעט אינמיטן, ניט פאַרענדיקט, ווייל ער פּלעגט שטענדיק מורא האָבן, אַז דאָס איז ניט וואָס מען דאַרף און אפשר אַפילו ניט וויכטיק...

אזוי האָבן מיר, די פריינט זיינע, קיינמאָל ניט געקאָנט דערשלאָגן זיך ביי אים, ער זאָל צונויפקלייבן זיינע פאַבלען, וואָס זיינען ביי אַ צאָל חסרונות זייערע, געווען די בעסטע אין דער דעמאָליטיקער יידישער ליטע-ראַטור, כדי מען זאָל זיי קאָנען אַרויסגעבן אין אַ בוך. ער האָט זיך אַרויס-געדרייט פון דעם אונטער די פאַרשיידנסטע תירוצים, אזוי ווי ער וואָלט מורא געהאַט צו זען זיינע פאַבלען אין אַ בוך.

— אַבער וואָס האָט איר מורא? פאַרוואָס זייט איר אזוי איינגעשפאַרט? —

האַב איך אים איין מאָל געפרעגט.

האַט ער נאָך אַ היפשן שווייגן געענטפערט:

— צו קרילאָוון קומט עס ניט!...

**

איין מאָל — דאָס איז געווען אין פּרילינג 1911, אָדער 1912, האָבן מיר זיך אין רעדאַקציע פון „פריינד“ דערוואוסט, אַז טשעמערינסקי, וואָס האָט זיך קיינמאָל ניט אויסגעצייכנט מיט אויפּמערקזאַמקייט צו זיין הולך, האָט זיך, פּלוצלינג, איינגעקויפט אַ טייערן „סמאָקינג“ (דינער-דזשעקעט) מיט געהעריקע הויזן, אַ פיינעם אויבערמאַנטל און אַפילו אַ... צילינדער הוט. צוליב וואָס ער האָט עס געטאָן, האָט ער ניט געוואָלט זאָגן. ער האָט אויך גענומען פאַרברענגען ווייניקער צייט אין רעדאַקציע און פּלעגט אַפּוּזן איבער די נעכט אין זיין צימערל, וואָס ער האָט געהאַט ביי אברהם יאָפּע (שפּעטער באַקאַנט אלס א. דעבאַרין, איינער פון די באַרייטנדיקסטע מאַרק-סיסטישע פּילאָסאָפּן אין סאָוועטן-פאַרבאַנד), ווי ער וואָלט געווען פאַרנומען מיט עפּעס אַ וויכטיקער אַרבעט. און ענדלעך איז ער גאַר פאַרשוואונדן געוואָרן, אַוועקגעפאַרן ערגעץ, און זיינע פריינט האָבן ניט געוואוסט וואוהין. געוויינלעך, אַז חיים טשעמערינסקי פּלעגט פאַרשווינדן פון דער רע-דאַקציע אָן אַ זיי-געזונט אויף עטלעכע טעג, פּלעגט ער דערנאָך דערקלערן, אַז ער האָט זיך „אַראָפּגעכאַפט“ צו זיין שוועסטער אין מאַטילע „עסן טשאַלנט“, וואָרעם אַזאַ טשאַלנט ווי אירן קאָן מען ערגעץ ניט קריגן. אַבער צו דער שוועסטער אין מאַטילע האָט ער דאָך ניט געדאַרפט גרייטן זיך צו פאַרן און דערצו נאָך אזוי אויסגעפּוצט און מיט אַ צילינדער-הוט אויפן קאַפּ. שפּעטער מיט אַ פאַר וואָכן, ווען ער האָט זיך ווידער באַוויזן אין רע-דאַקציע זייער אַ געפאַלענער ביי זיך, האָבן מיר זיך דערוואוסט אַ סוד: ער איז געפאַרן קיין פּעטערבורג, וואו ער האָט פאַרגעשלאָגן דעם דעמאָליטיקן צאַרישן פּינאַנץ-מיניסטער, קאַקאָוּצעוון, אַ „פּלאַן“, וואָס ער האָט אויסגע-

ארבעט, ווי צו ראטעווען די רוסישע פינאנצן, וועלכע זיינען דעמאלט געווען אין א זייער שלעכטן צושטאנד.

צי האט טשעמערינסקי זיך טאקע געזען מיט דעם צארישן פינאנץ-מיניסטער און מיט אים פארהאנדלט זיין פראיעקט, אדער ער איז צו קאקאוועוון אפילו ניט דערגאנגען און האט אים בלויז אריבערגעשיקט זיין פראיעקט, געדענק איך שוין ניט. אבער פון דעם פראיעקט איז, יעדנפאלס, גארניט געווארן. די צארישע רעגירונג האט אים ניט אָנגענומען, אפילו אויב זי האט זיך באקענט מיט אים, און טשעמערינסקי האט זיך צוריקגעקערט קיין ווארשע צו זיין שרייב-טיש אין „פריינד“. זיין הויכגעשעצטן אַנצוג האט ער מער קיינמאל ניט אָנגעטאָן, זיין צילינדער-הוט האט ער געהאלטן אונטער זיין בעט און אַריינגעשארט אין איר די שטיקלעך פון די פּאַפּיראַסן, וואָס ער פלעגט אומאויפהערלעך רויכערן; און זיין באַלעבאַסטע, פרוי יאַפע, האט אים אין אַנוועזנקייט פון מענטשן זייער ערנסט פאַרויכערט, אָז אין דעם צילינדער-הוט האָבן זיך פאַרפירט מיין.

— נו, איז דאָך גוט. — האט טשעמערינסקי פילאָסאָפּיש געענטפערט, —

מיין דאַרפן דאָך אויך האָבן וואו אַהינצוטאָן זיך...

„וואָס שייך זיין „פינאַנץ-פּראָיעקט“, וואָס ער האט מיר אים איין מאל באַוויזן, האט ער מיר אויסגעזען צו זיין פשוט פאַנטאַסטיש: ער איז באַ-שטאַנען, אויף וויפל איך דערמאָן זיך, אין אַ פּלאַן פון אַ גרויסער רעגירונג-לאַטערייע, וואָס זאָל צאָלן די לאַטעריי-בילעטן ביז 10-12 פּראָצענט אין געווינסן. ווען אזא פּראָיעקט וואָלט אָנגענומען געוואָרן, וואָלטן אלע רוסישע פּריוואַטע בענק און שפּאַר-קאַסעס געמוזט באַנקראַטירן און די אינוועסטמענטס אין אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען וואָלטן געמוזט שטאַרק ליידן, ווייל קיינער פון זיי וואָלט, גאַטירלעך, ניט געקאָנט צאָלן אַזעלכע הויכע פּראָצענטן. „אַבער“, — האָב איך געהאַט צו טשעמערינסקיין אַן אַנדער טענה, — „אַב-גענומען, אז אייער פּלאַן איז אַ פּראַקטישער, איז ווי קאַנט איר זיין פּאַר-אינטערעסירט צו העלפן ראַטעווען די פינאַנסן פון דער צאַרישער רעגירונג?“

טשעמערינסקי האט ווי אַ פאַרשולדיקטער געענטפערט:

— די צאַרישע ביוראָקראַטן וואָלטן סיי ווי קאַליע געמאַכט אפילו דעם בעסטן פּלאַן.

— איז צו וואָס האט איר אים געדאַרפט זיי פאַרלייגן?

— ווייל ס'איז דאָך, נאָך מיין מיינונג, פאַרט אַ גוטער פּלאַן...

טשעמערינסקי האט געוואָלט „ווייזן וואָס ער קאָן“ אומאַפהענגיק פון דעם צו וואָס פאַר אַ רעזולטאַטן דאָס קאָן ברענגען...

**

אַזוי זיינען געווען זיינע פּירונגען, אַזוי איז געווען זיין גאַנץ לעבן. וועגן זיין פאַמיליען-לעבן, וואָס איז אומגעלומפערט-אומגליקלעך צעשטערט געוואָרן, האט ער אַליין קיינמאל גאַרניט ניט דערציילט. אַבער פון זיינע

קרובים, די וויצמאנס אין פינסק און די לעבזשינסקיס אין ווארשע האָב איך געהערט, אַז פאַרגעקומען איז אַזאַ געשיכטע :

חיים טשעמערינסקי האָט חתונה געהאַט פאַר אַ מיידל פון אַ רייכער פאַמיליע אין קרוואַי ראַג, דעם דעמאָלטיקן מעטאָלורגישן צענטער פון דרום־רוסלאַנד. ער האָט דאָרטן געעפנט אַן איינ־געשעפט, וואָס האָט באַדינט די שאַכטעס און איז געוואָרן גאַנץ פאַרמעגלעך. אָבער ווען ער האָט שוין מיט זיין פרוי געהאַט צוויי קינדער, האָט ער זיך אין איין שיינעם טאַג אויפגעהויבן און איז „אַן אַ זיי־געזונט“ אוועק קיין אַדעס, וואו ער איז געוואָרן אַן... עקסטערן (איינער וואָס מאַכט דורך דעם קורס פון אַ גימנאַזיע אויסער דער שול) און זיך גענומען גרייטן אויף אַן „אַטעסטאַט זרעלאַסטי“ (מאַטורייטי־צייגעניש), וואָס איז נויטיק, כדי אַריינצטרעטן אין אוניווערסי־טעט. צי האָט ער דעם אַטעסטאַט באַקומען, צי ניט, וויס איך ניט, אָבער אַריינטרעטן אין אוניווערסיטעט האָט ער זיכער קיינמאַל ניט געפרואוּט. ווען איך האָב אים איין מאַל, אין אַ מינוט פון אַפּנהאַרציקייט, אַ פּרעג געטאַן צוליב וואָס האָט ער זיך, שוין דערוואַקסענערהייט, גענומען גרייטן אויף אַן „אַטעסטאַט זרעלאַסטי“, האָט ער מיר, ווי אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך געענטפערט :

— איך האָב זיי געוואָלט ווייזן, אַז מען קאַן, אויב מען וויל...
ווער איז עס געווען דער „זיי“, וועמען ער האָט געוואָלט „ווייזן“, ווייס איך ניט. איך גלויב, אַז קודם־כל זיך אַליין...

זיין פרוי האָט אַפּגעוואַרט עטלעכע יאָר, און ווען חיים האָט זיך ניט צוריקגעקערט אַהיים, האָט זי ליקוידירט דעם געשעפט, וואָס האָט איר, ווי עס זעט אויס, געגעבן גענוג מיטלען אַוועקצופאַרן מיט ביידע קינדער קיין אויסלאַנד, אין דייטשלאַנד, וואו זי איז מיט זיי שוין פאַרבליבן דאָס גאַנצע לעבן. דער זון איז אין דייטשלאַנד געוואָרן אַ מוזיקער — דאַכט זיך, אַ פּיאַניסט. טשעמערינסקי האָט, ווייזט אויס, נאָכגעפּאָלגט זיין קאַריערע, וואָרעם ער האָט מיר איין מאַל, סוף 1912, מיט אַ געוויסער שטאַלץ געזאַגט, אַז זיין זון טרעט איצט אַרויס מיט דערפּאָלגרייכע קאַנצערטן אין בערלין, איך גלויב אָבער ניט, אַז דער זון האָט זיך אינטערעסירט מיט דעם טאַטן.

אַגב, וועגן דעם זון: אַנהייב פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז חיים טשעמערינסקיס זון אין דייטשלאַנד אַריין אין קאַרל ליבקעכטס ספּאַרטאַקוס־גרופּע און האָט אין אַ קורצער צייט פאַרנומען אַ פּראָמינענטן פּלאַץ אין דער פּירערשאַפט פון דער דייטשישער קאַמוניסטישער פּאַרטיי אונטערן נאָמען מאַסלאָוו. אָבער אינמיטן פון די צוואַנציקער יאָרן איז מאַסלאָוו ביסלעכווייז אַריבער אויף די פּאָליציעס פון דער רעכטער פּראַקציע אין דער פּאַרטיי; איז צוזאַמען מיט זיין פרוי, די „באַרימטע“ רוט פּישער, אויסגעשלאָסן גע־וואָרן פון דער פּאַרטיי און איז דערנאָך, פּונקט ווי זי, געווען אַקטיוו אין די רייען פון די שונאים פון דער קאַמוניסטישער באַוועגונג און פון סאָוועטן־פאַרבאַנד. מיטן אַנהייב פון דער צווייטער וועלט־מלחמה זיינען זייערע שפורן פאַרשוואונדן.

וועגן חיים טשעמערינסקיס לעצטע יאָרן ווייס איך נאָר, וואָס איך האָב געהערט פון אַנדערע: אַז ער איז אין אָנהייב פון דער ערשטער וועלט-מלחמה ווידער אַריינגעצויגן געוואָרן אין ביזנעס אַלס אָנגעשטעלטער אַרום די שאַכטעס פון קריוואָי ראָג, אַז ער איז אין האַרבסט פון 1916 קראַנק געוואָרן אויף קענסער (ראַק) און איז — ווי ס'גיט אָן דער „לעקסיקאָן פון ייִדישער ליטעראַטור“, — געשטאָרבן אין קאַטערינאַסלאַוו דעם 13טן יאַנואַר 1917, אויפן סאַמע שוועל פון דער פעברואַר־געוואָלוציע. אויפן טויטן־בעט האָט ער נאָך באַווזן אַנצושרייבן אַ טייל פון זיין אויטאָביאָגראַפיע — און דווקא אויף העברעאיש, אונטערן נאָמען „עירתי מוטילי“ (מײן שטעטעלע מאַטילע), וועלכע איז שפעטער מיט יאָרן איבערגעזעצט געוואָרן אויף ייִדיש און איז דעמאָלט באַטראַכט געוואָרן אַלס מוסטער פון מעמואַרן־ליטעראַטור. איך האָב דאָ געפרואווט איבערגעבן וועגן חיים טשעמערינסקי (ר') מרדכילע) מיט זיין ביאָגראַפיע, מיט זיין גאַנצער ליטעראַרישער טעטיקייט און פאַרשידענע ליטעראַרישע פראָבעס, וואָס אייניקע פון זיי, ווי זיינע פאַב־לען, זיינע אַרטיקלען צו דער פאַרשונג פון דער ייִדישער גראַמאַטיק און זיין אויטאָביאָגראַפיע, זיינען פאַרבליבן ווי אַ ווערטפולער — ליידער שוין כמעט פאַרגעסענער — צושטייער צו דער ייִדישער ליטעראַטור.

איך האָב דאָ בלויז געוואָלט דערציילן וואָס איך געדענק פון דעמדאָיקן אינטערעסאַנטן און טשיקאָון מענטשן, פון מיינע פערזענלעכע באַגעגענישן מיט אים און אייגענע דערפאַרונגען, ווייל כ'גלויב אַז זיי גיבן עפעס צו צום פאַרטעט פון איינעם פון די כמעט פאַרגעסענע בויער פון אונזער ייִדישער ליטעראַטור.

געווען איז עס, דאכט זיך, נעכטן

אנגעהויבן האט זיך עס מיט אַ יאָר צוואַנציק צוריק. פּלוצלינג, ווי פון דער העלער הויט, ווי ס'וואַלט געוואָרן עפעס אַ מאָדע, אָדער אַ חלאת, רחמנא ליצלן, האָבן אַ צאָל מיינע פריינט און באַקאַנטע אַנגעהויבן אַריינפאַרן אין די פּופציקער יאָרן. ס'איז אין גיכן געוואָרן אַזוי, אַז כמעט יעדער „טאַם, דיק ענד הערי“ איז געוואָרן אַ בן־פּופציקער. מיט אַ צענדליק יאָרן שפּעטער איז ביי אַ צאָל פון די זעלביקע פריינט און באַקאַנטע געוואָרן אַ מאָדע אַריינצופאַרן אין די זעכציקער יאָרן. מענטשן, וועלכע כ'האַב ערשט אַט ניט לאַנג צוריק געקענט אַלס כמעט יונגעלייטלעך, האָבן אנגעהויבן אויסזאָגן אויפן אויער, אָדער עפנטלעך מודה זיין, אַז זיי זיינען שוין קיין־עין־הרע זעכציק־יאָריקע וועטעראַנען. און איצט, זע איך, האָט זיך שוין די מאָדע ווידער געביטן! ווער רעדט איצט וועגן פּופציקער, אָדער זעכציקער? דאָס זיינען שוין פאַרעלטערטע דאַטעס. אויפן פּאָדער־פּראַנט הויבט אַן אַרויסקומען די פאַרדינסטפולע בריגאַדע פון די זיבעציקער. און אינער פון זיי — דערוויס איך זיך כמעט מיט איבערראַשונג, — איז אונזער י. ב. ביילין.

* * *

דאָכט זיך, ווען איז עס געווען? כמעט ערשט נעכטן, ווען כ'האַב זיך דעם ערשטן מאל געטראַפן מיט אונזער ביילינען. אויסגעזען האָט ער אין מיינע אויגן נאָך גאָר אַ יונגער מאַן: אַ דינער, אַ שלאַנקער, אַ שטילער און באַשיידענער, אַ ביסל ווי אַ פּאַצעטיש־צוגע־פּוצטער, מיט פענסנע אויף דער נאַז, וואָס זייער הויפט־אויפגאַבע איז, דאָכט זיך, געווען ניט אַזוי צו מאַכן אים זען בעסער, ווי צו מאַכן אים אויסזען אַ ביסל עלטער און סאָלידער. ערשט נעכטן... פּיליכט איז עס אַ ביסל אַ גוזמא, וואָרעם געשען איז עס מיט 48 יאָר צוריק, אין דעם אַמאַליקן צאַרישן פּוילן, אין לאַדזש, און געווען זיינען מיר ביידע אַ ביסל יינגער ווי היינט, מיט אַ קנאַפן האַלבן יאָרהונדערט... איך בין דעמאלט — אין פּרילינג פון 1908 — געקומען קיין לאַדזש פון ווילנע. אין ווילנע האָב איך זיך „ספּעציאַליזירט“ אויף דער פּראַפע־סיאַנעלער באַוועגונג (יוניאַן־באַוועגונג) און קיין לאַדזש בין איך איינגעלאָדן געוואָרן אַלס סעקרעטאַר פון דער יידישער סעקציע פון דעם אומפאַרטייאישן טעקסטיל־פאַראייניגן, וואָס האָט זיך דעמאלט געפונען אונטערן שטאַרקן איינפלוס פון דער פ.פ.פ.ס. (פּוילישע סאַציאַליסטישע פּאַרטיי).

אין אנהויב פון 1908 האט שוין די צארישע רעאקציע באהערשט און זיך געשטארקט איבער גאנץ רוסלאנד און זיך געאייילט אויסצואוואַרצלען אלע רעשטן און געווינסן פון דער רעוואָלוציע פון 1905. לאַדזש, מיט איר שטאַרקער, אַרגאַניזירטער רעוואָלוציאָנערער אַרבעטער-באַוועגונג, איז נאָך פאַרבליבן ווי עפעס אַן אויסנאַם. דאָרטן האָבן יוניאַנס נאָך פונקציאָנירט לעגאַל און אַרום די יוניאַנס האָבן די סאַציאַליסטישע פאַרטייען, האַלב-לעגאַל, אָדער כמעט אָפן, נאָך אָנגעפירט זייער פּאַליטישע טעטיקייט. איך בין דעמאָלט געווען אַ מיטגליד פון די ס-ס (ציוניסטיש-סאַציאַליסטישע פאַרטיי) און ביילין — דעמאָלט ישראל-בער — אַ טוער פון בונד.

צווישן דעם בונד און די ס-ס איז, דעם אמת געזאָגט, קיין איבעריק גוט לעבן קיינמאָל ניט געווען. — ביטערע פּרינציפּיעלע דיסקוסיעס זיינען פאַרגעקומען בכלל צווישן אַלע דעמאָליטיקע סאַציאַליסטישע פאַרטייען אין צאָרישן רוסלאַנד. צווישן בונדיסטן און ס-ס-אָוועס פּלעגן די „פּרינציפּיעלע דיסקוסיעס“ ניט זעלטן דערגיין פשוט ביז פּיזישע קלעפּ און אין אייניקע ערטער (ווי, למשל, אין פינסק) ביז אַ שייסעריי.

אַבער צו דער צייט, ווען איך בין געקומען קיין לאַדזש, האָט דער אַלגעמיינער דרוק פון דער צאָרישער רעאָקציע היפש דערנענטערט צווישן זיך, אויב ניט די פאַרטייען גופאַ, איז זייערע אַרטיקע טוער. די אַלגעמיינע געפאַר האָט זיי אָפט געצוואונגען צו באַגעגענען זיך און צו זוכן געמיינע זאַמע מיטלען ווי אָפּצושטעלן דעם אָנגריף פון דער רעאָקציע, וועלכע האָט געדראַעט ניט נאָר זייער אַרבעט און זייער פּרייהייט, נאָר גאַנץ אָפט פשוט זייערע לעבנס.

אין אַ פּאַר חדשים אַרום נאָך מיין אַנקומען אין לאַדזש איז די דאָזיקע לעצטע פעסטונג פון דער דעמאָליטיקער אַרבעטער-באַוועגונג אין רוסיש-פוילן, אויך אַטאַקירט און צעשמעטערט געוואָרן. גענעראַל קאזנאַקאָוו, דער צאַרי-שער גענעראַל-גובערנאַטאָר איבער לאַדזש, איז געווען אַ תּליון און ער האָט געטריי אויסגעפירט די אויפגאַבע, וואָס ער האָט באַקומען: מיט די מיטלען פון דעם שאַרפסטן טערראָר צעברעכן די אַרבעטער-באַוועגונג. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ ריי ברוטאַלע פּאַליצייאַישע גאַסן-איבערפאַלן אויף די אַרבע-טער-„בירזשעס“ און לאַקאַלן, אַלע לעגאַלע אַרבעטער-אַרגאַניזאַציעס זיינען געשלאָסן געוואָרן, אַ גרויסע צאָל פון זייערע טוער און מיטגלידער זיינען אַרעסטירט געוואָרן; אַ צאָל אַרבעטער זיינען געשטעלט געוואָרן פאַר קריגס-געריכטן, זיינען אונטער פּאַלשע אויסריידן פאַרמשפט געוואָרן צום טויט און זיינען אויפגעהאַנגען געוואָרן אויפן הויף פון דער דלוגאַ-טורמע אין מיטן שטאָט. דער טערראָר איז געווען אַזאַ, אַז ס'איז אוימעגלעך געוואָרן צונויפ-צורופן צוזאַמען אַפילו אַ צענדליק מענטשן.

אַט אין יענער צייט האָבן מיר זיך געטראָפן מיט ישראל-בערן. געטראָפן און זיך באַפּריינדעט. און הגם קיינער פון אונז האָט אַפילו ניט געטראַכט נאָכצוגעבן איינער דעם אַנדערן אין אונזערע פּרינציפּן, האָבן מיר, און

א הייפל אַזעלכע ווי מיר, צוזאַמען און אַן שום מיינונג-פאַרשיידנקייטן גע-
נומען טראַכטן ווי צו שאַפן אַ מעגלעכקייט, אַז אַרבעטער און אַרבעטער-טוער
זאָלן זיך קאַנען טרעפן און די טעראַריזירטע אַרבעטער-באַוועגונג, וואָס איז
פאַריאַגט געוואָרן אין טיפן אונטערערד, זאָל דאָרטן אינגאַנצן ניט דערשטיקט
ווערן.

פילייכט האָבן מיר דעמאָלט ניט געטראַכט פּונקט אין אַזעלכע אַלגע-
מיינע טערמינען. פילייכט האָבן מיר פשוט געזוכט אַן אויסוועג פאַר דער
יונגער, ברויזמדיקער ענערגיע, וואָס מיר האָבן געפילט אין זיך און אין
אונזערע יונגע אַרבעטער-חברים און האָבן זי געזוכט אַנצואווענדן אויף
עפעס. ווי דאָס זאָל ניט זיין, נאָר פון אַט די זוכענישן און נאָכטראַכטענישן,
פון די שטילע באַגעגענישן צו צוויי און צו דריי מענטשן, פון די פאַרויכטיקע
געשפּרעכן ביי טישלעך אין אַרעמע קאָוויאַרניעס אין די לאַדזשער אַרבעטער-
קוואַרטאַלן, באַזונדערס אויף באַלוט, איז געשאַפן געוואָרן דער געדאַנק וועגן
דער „האַרפע“, און עפעס איידער מיר האָבן זיך אַרומגעקוקט, איז די
„האַרפע“ געגרינדעט געוואָרן אַלס אַ לעגאַלע אַרגאַניזאַציע פון זיינע מענטשן,
וואָס האָבן ניט קיין אַנדערע אינטערעסן, ווי קונסט, מוזיק, געזאַנג, טענץ, —
אַלץ זאַכן, וואָס האָבן, לויט דער פאַרשטעלונג פון דער פּאָליציי, ניט געהאַט
קיין שום שייכות מיט רעוואָלוציע, גיכער פאַרקערט...

איך געדענק שוין ניט גענוי אויף וואָס פאַר אַ גאַס דער לאַקאַל פון
דער „האַרפע“ האָט זיך געפונען. אָבער אין אַ קורצער צייט איז ער געוואָרן
דער צענטער פון דער גאַנצער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג אין לאַדזש.
אין די פּאָדערשטע צימערן האָבן גרופּעס יונגע אַרבעטער-בחורים און מייד-
לעך, געזונגען געטאַנצט, געלערנט זיך שפּילן אויף מאַנדאַלינעס און גיטאַ-
רעס; מען האָט געלייענט לעקציעס וועגן ליטעראַטור און מען האָט געפירט
דיסקוסיעס וועגן שרייבער און ביכער (דאָרטן זיינען, דאַכט מיר, צום ערשטן
מאָל איינגעפירט געוואָרן די אַזוי גערופּענע קעסטל-אַוונטן מיט דיסקוסיעס
אַרום פּראָגן, וואָס זיינען אויף צעטעלעך אַריינגעוואָרפן געוואָרן אין אַ ספּע-
ציעלן קעסטל). און אין דער זעלביקער צייט זיינען אין די ווינקלען און
אין די זייטיקע צימערן פאַרגעקומען זיצונגען פון פאַרטיי-טוער, וואָס האָבן
זיך באַראַטן וועגן דעם ווי אויפצוהאַלטן דעם גייסט פון דער אַרבעטער-
באַוועגונג, ווי צו העלפן אַרעסטירטע חברים, ווי צו אַרגאַניזירן סטרייקס,
פאַרשפּרייטן ליטעראַטור א. א. וו.

אַט דאָרטן, אין דער „האַרפע“, האָבן איך זיך נאָכמער באַקענט מיט
ישראל-בערן, וועלכער איז שוין דעמאָלט, פּונקט ווי איצט, געווען אַן ערנסטער,
אַרבעטזאַמער, איבערגעגעבענער אַרבעטער-טוער, וואָס האָט זיך אינטערע-
סירט מיט ליטעראַטור, אַרויסגעוויזן אַן אינטערעס צו געזאַנג און מוזיק און
פלעגט שעהנווייז פאַרברענגען צווישן דער טומלדיקער אַרבעטער-יונגנט,
אויפהויבנדיק ביי איר פּראָגעס און ענטפּערנדיק אויף פּראָגעס.

אין איין „שיינעם“ טאַג איז ישראל-בער פאַרשוואַנדן פון „האַרפע“.

באַלד האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז ער, צוזאַמען מיט עטלעכע באַקאַנטע בונד-דישע טוער זיינען אַרעסטירט געוואָרן. אין דער „האַרפע“ האָט זיך תיכף אַרגאַניזירט אַ גרופע, וואָס האָט ספּעציעל באַזאָרגט די חברים אין טורמע מיט שפייז און מיט באַזוכן פון „שוועסטער“ און „כלות“. אין אַ פאַר חדשים אַרום — סוף אויגוסט 1908 — האָב איך אויך דערפילט אַ היץ אונטער די פיס און געמוזט פאַרשווייגן פון לאַדזש. שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דער יונגער ישראל-בער איז געמשפט און פאַרשיקט געוואָרן אויף יאָרן קיין סיביר.

אונזערע וועגן זיינען זיך — געאַגראַפיש — אויף אַ לאַנגער צייט צע-גאַנגען. ווידער געטראָפן האָבן מיר זיך ערשט אין אַמעריקע, אין שיקאַגאָ, אין 1913, אַדער אין אָנהויב 1914. דעמאָלט האָבן מיר ווידער געהערט צו צוויי פאַרשיידענע ריכטונגען, אָבער די געמיינזאַמע קולטור-טעטיקייט צווישן יידישע אַרבעטער דורך דעם דעמאָלטיקן אַרבעטער-רינג האָט אונז געמאַכט פאַרגעסן און איגנאָרירן די מיינונגס-פאַרשיידנקייטן. שפּעטער האָבן מיר זיך ווידער געטראָפן, שוין אין ניו-יאָרק, ביי אײן אַרבעט, אָן שום מיינונג-פאַרשיידנקייטן. אַלע וועגן האָבן אונז דערפירט קיין „רוים“. אָבער דאָס איז שוין געשיכטע.

מיון שרייבערישער וועג

(א בליק אויף צוריק און פאראויס נאך א האלבן יארהונדערט אַרבעט)

כ'האב אנגעהויבן שרייבן, — פארשטייט זיך נישט צום דרוקן, — נאך אין דער שולע, — דער ניקאלאיעווער האנטווערקערישער „קאזיאנאיע יעוורעסקאיע אוטשילישטשע“, אן עלעמענטארע שול פאר יידישע יינגלעך, וואס איז אינגאנצן אנגעפירט געווארן אין רוסיש. אין דערדאזיקער שול האבן די לערער שטרענג אויפגעפאסט, אז מיר, קינדער, זאלן צווישן זיך נישט ריידן קיין יודיש ווארט און זאלן אין אונזער רוסיש, חלילה, נישט גע- שטרויכלט ווערן מיט קיין יידישן אקצענט, אדער אויסדרוק. עס איז דער- גאנגען אזוי ווייט, אז ווען עמיצער אין קלאס פלעגט זיך נאך „פארשולדיקן“ דערמיט, פלעגט עס ארויסרופן אן אלגעמיינעם געלעכטער איבער אים. דאס דאזיקע באשטיין אויף דער ריינקייט פון דער רוסישער שפראך און אויס- שפראך און אויף א „טאבו“ קעגן „זשארגאן“ איז שטרענג דורכגעפירט גע- ווארן דווקא דורך אונדזערע יידישע לערערס, וואס זיינען ס'רוב געווען אקטיווע ציוניסטן. איינער פון די דאזיקע לערערס, סאמסאן יאקאוולעוויטש, אן אויסגעצייכנטער פעדאגאג, וואס האט געוואוסט ווי צו ווירקן אויף די קינדער, האט אויף מיר אין יענער צייט געהאט א גרויסן איינפלוס. עס איז ווארשיינלעך, אז מיינע ערשטע נאאיווע ציוניסטישע סימפאטיעס האבן איך באקומען דורך אים.

אבער אחוץ זיין ציוניזם און „אנטי-זשארגאניזם“ איז ער געווען א זייער דעמאקראטישער מענטש, א מענטש וואס האט באוואוסטזיניק געזוכט איינ- צופלאנצן אין זיינע שילער געפילן פון אמת און יושר. מיר דערמאנען זיך א פאר פאלן, ווען דידאזיקע געפילן זיינען געקומען צום אויסדרוק נאך אין מיינע שריפטלעכע שול-ארבעטן.

איין מאל איז עס געווען, ווען מיר, אלע קינדער פון א קלאס, האבן ביים אנהויב פון דעם נייעם שול-יאָר געדארפט צושטעלן א „סאטשיניעניע“ וועגן דעם, ווי זיי האבן פארבראכט דעם זומער. כמעט אלע שילער האבן — טיילווייז איבערשרייבנדיק איינער ביי דעם אנדערן, — צוגעשטעלט קליינע „סאטשיניעניעס“ אויף א פאר בלעטלעך, וואו זיי האבן דערהויפט דערציילט, אז זיי האבן אין משך פון זומער זייער שטארק געבענקט נאך זייער טייערער שול און נאך זייערע גוטע לערערס, און אז זיי זיינען זייער צופרידן דער- מיט, וואס דער זומער האט זיך ענדלעך געענדיקט און די שול האט זיך ווידער געעפנט.

איך, ווידער, האָב אָנגעשריבן אַ גאַנצן העפט, אין וועלכן כ'האָב מיט גרויס אָפעטיט באַשריבן, ווי כ'האָב אויסגענוצט די זומערדיקע חדשים צו כאַפן פיש אין טייך, צו יאָגן טויבן, צו שפילן זיך און אַפילו שלאָגן זיך מיט יינגלעך, צו לייענען אינטערעסאַנטע ביכלעך, און האָב געענדיקט דערמיט, וואָס אַט האָט זיך דימאָזיקע גוטע צייט געענדיקט און מען מוז שוין אָפֿ־רייסן זיך פון די אַלע אינטערעסאַנטע זאַכן און צוריקקערן זיך אין שול.

מיין לערער, סאַמסאָן יאַקאָוולעוויטש, האָט איבערגעלייענט מיין חיבור און האָט אויף אים אָנגעשריבן אַזאַ „רעזאָלוציע“:

פאַר פלייסיקייט צום לערנען — אַ 3, פאַר רייניקייט פון דער העפט — אַ 4, פאַר שרייבן דעם אמת — אַ 5.

אַ צווייטן מאָל האָט דערזעלביקער לערער פארגעגעבן די שילער אַן אויפגאַבע אָנצושרייבן אין זיין אָנוועזנדיקייט אין קלאַס אַ קורצן קאַמענטאַר איבער קרילאָוס באַוואוסטער פאַבל „סטריקאַזאַ אי מוראַווי“ (די דראַכן־פליג און די מוראַשקע), די פאַבל איז, ווי באַקאַנט, וועגן דער מוראַשקע, וואָס האַלט אין איין אַרבעטן און שפּאַרן און זאַמלען אין איר שפייכלער אויף שפּעטער, און וועגן דער דראַכן־פליג, וואָס האָט אַ גאַנצן זומער „אָפּגעזונגען“, און ווען עס האָבן זיך אָנגעהויבן די האַרבסטיקע קעלטן און זי האָט דערפילט אַ קעלט און אַ הונגער, איז זי געקומען צו דער מוראַשקע בעטן הילף. נאָר די מוראַשקע ענטפּערט איר קאַלטבלוטיק און האַרט:

„האַסט געזונגען, ס'איז אַן ענין,

נו, און איצטער כאַפּ אַ טאַגן!“

דאָס הייסט, זי פאַרמשפּט די דראַכן־פליג צו שטאַרבן פון הונגער און קעלט.

איך האָב אין מיין „סאַטשיניעניע“ כאַראַקטעריזירט די האַנדלונג פון דער מוראַשקע — מיט וועלכער עס איז, לויט דער „מאַראַל“ פון דער פאַבל, נויטיק געווען איינצושטימען, אַלס אַ האַנדלונג פון אַ „חזיר“ און אַ „אי־דיאַט“, — אַ חזיר, ווייל די מוראַשקע וויל ניט אָנהאַדעווען אַ הונגעריק, און אַ אידיאַט, ווייל זי דערוועגט זיך נאָך אויסצולאַכן די אומגליקלעכע דראַכן־פליג, וואָס בעט ביי איר הילף.

סאַמסאָן יאַקאָוולעוויטש האָט איבערגעלייענט מיין חיבור פאַרן קלאַס, האָט זיך פריער שטאַרק צעלאַכט איבער מיין כאַראַקטעריסטיק פון דער מוראַשקע אַלס חזיר און אידיאַט, — און דערנאָך ערנסט געוואָרנט דעם קלאַס און מיך, אַז דאָס זיינען זייער געפּערלעכע געדאַנקען און אַז זיי קאַנען שפּעטער פאַרפירן מיך אויף זייער שלעכטע וועגן... פּריוואַט האָט ער מיך דעמאַלט געוואָרנט, אַז הגם ס'איז אפשר פאַראַן אַ שטיקל אמת אין דעם, ווי כ'האָב כאַראַקטעריזירט די מוראַשקע, אָבער קרילאָו האָט ניט דאָס געמיינט, און אַז ס'איז ניט אַלע מאָל טאַקטיש און געזונט אַרויסצוזאָגן אין דער עפּנט־לעכקייט אַלץ וואָס מען מיינט, באַזונדערס נאָך אין אַ שאַרפּער פּאַרם...

**

איך געדענק ניט גענוי ביי וואָס פאַר אַ געלעגנהייט איך האָב אין אַ פאַר יאָר נאָכן ענדיקן די שול, אין 1900, אָנגעשריבן אַ מיין „פעליעטאַן“ אונטערן נאָמען „אַ געשפרעך פון אַ קעפקע (קעפּ) מיט אַ צילינדער-הוט“. וואַרשיינלעך איז עס געווען פאַר אַ געשריבענעם „זשורנאַל“, וואָס אַ יוגנט-לעכער זעלבסט-בילדונג-קרייזל, צו וועלכן כ'האַב דעמאָלט באַלאַנגט, האָט אַרויסגעגעבן. די טעמע, ווי איך געדענק, איז געווען אַ געשפרעך צווישן אַן אַרבעטער פון אַ זאַוואַד (פאַבריק), וואָס טראָגט אַ „קעפקע“, מיט אַ באַנקיר, וואָס טראָגט אַ צילינדער-הוט. ווי אַזוי מיין אַרבעטער האָט דע-מאָלט אַרגומענטירט מיט דעם באַנקיר, געדענק איך שוין ניט. אַלס מאָדעל פאַר דעם באַנקיר האָב איך גענומען דעם באַנקיר קאַביליאַנסקי, וואָס האָט געוואוינט אין זעליבקי הויף, וואו מיר, און איז געווען אַ ייד אַ חזיר מיט אַ דרייגאַרנדיקן גוידער, מיט אַ צילינדער-הוט אויפן קאַפּ, וועלכן אַלע שכנים האָבן פיינט געהאַט שנאת מות. אַלס מאָדעל פאַר אַן אַרבעטער האָב איך גענומען איינעם פון די הונדערטער רוסישע זאַוואַד-אַרבעטער, וועלכע כ'פּלעג אָפט זען און הערן.

צו אונז אין הויז פּלעגט דעמאָלט אַריינגיין אַ ייד מיטן נאָמען שאַר-גאַראַדסקי. ער איז געווען אַ בוכהאַלטער, האָט געשריבן קאַרעספּאָנדענצן אין דעם דעמאָלטיקן באַוואוסטן יידיש-רוסישן וואַכנבלאַט „וואַסכאַד“ אין פעטערבורג און איז, ווי מען האָט דערציילט, געווען אַ געוועזענער פּאָליטיש-פאַרשיקטער אין סיביר.

אונזער געשריבענער זשורנאַל איז אַריינגעפאַלן אין זיינע הענט (אפשר האָט עס אים מיין פּאָטער באַוויזן). שאַרגאַראַדסקי האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט מיין פעליעטאַן (מסתמא מיט דער טעמע) און האָט אים באַוויזן זיין פריינט פעליקס קאַן, דעם פאַקטישן רעדאַקטאָר פון דער איינציקער רוסישער צייטונג אין ניקאָלאַיעוו, „יוזשאַנין“.

פעליקס קאַן — שפּעטער, נאָך דער סאָוועטישער רעוואָלוציע אַ באַ-רימטער באַלשעוויק, — איז אויך, פונקט ווי שאַרגאַראַדסקי, געווען אַ גע-וועזענער פּאָליטישער פאַרשיקטער אין סיביר (ווי מיר ווייסן איצט — פאַר זיין אָפּירנדיקער ראַליע אין דער פּוילישער „פּראָלעטאַריאַט-פאַרטיי“). מיין פעליעטאַן האָט אים, ווי ס'זעט אויס, פאַראינטערעסירט, האָט ער מיך ארויס-גערופן צו זיך אין רעדאַקציע, און ווען איך בין אַ שעמעוודיקער, מיט אַ קלאַפּעדיק האַרץ געקומען צו אים, האָט ער מיט מיר לאַנג גערעדט וועגן דעם פעליעטאַן, וועגן דעם, אַז מען קאַן אים נאָך ניט דרוקן צוליב פאַרשיידענע אורזאַכן און ער האָט געענדיקט דערמיט, אַז ער דענקט, אַז איך קאַן זיך אויסלערנען שרייבן און האָט מיר, — דעמאָלט אַ 15-יאָריקן יינגל — פאַר-יעווער „אופּראַווע“ (שטאַט-פאַרוואַלטונג). איך האָב זיך באַראטן מיט מיין אַלטן לערער, סאַמסאָן יאַקאָוולעוויטש

גראַסמאַן, וועלכער האָט זיך דערפרייט מיט מיין „דערפאַלג“ און געהייסן אַננעמען פעליקס קאַנס פאַרשלאַג. אָבער פון דעם פלאַן צו מאַכן מיך פאַר אַ צייטונג־רעפּאָרטער איז דעמאָלט סיי ווי גאַרניט אַרויסגעקומען. ווייל בעת מיין באַזוך פון אַ זיצונג אין דער שטאַט־פאַרוואַלטונג, האָב איך גאַרניט פאַרשטאַנען וועגן וואָס זיי האָבן זיך דאַרטן געאַמפּערט, איז מיר געוואָרן זייער לאַנגווייליק און איך האָב ניט נאָר פאַרלאָזן די זיצונג, ניט אַנשרייבנדיק וועגן איר גאַרניט, נאָר כ׳האַב זיך מער ניט באַוווּזן פאַר פעליקס קאַנען און פלעג אַ צייט אַפילו אויסמיידן פאַרבייגיין זיין רעדאַקציע, טאַמער וועט ער מיך צופעליק באַמערקן און אַפּשטעלן...

די ערשטע פּראָבע אַנצושרייבן עפּעס פאַרן דרוק און דווקא אויף יידיש, וועלכן כ׳האַב „ליטעראַריש“ זייער שוואַך באַזעסן, איז געווען אין 1903, ווען ס׳האַט אין פעטערבורג אַנגעהויבן דערשיינען די ערשטע יידישע טעג־לעכע צייטונג, „דער פריינד“, וואָס פלעגט אַנקומען אין אונזער הויז. כ׳דערמאָן זיך ניט וועגן וואָס כ׳האַב דאַרטן אַנגעשריבן אַ לאַנגן בריוו, וועלכן כ׳האַב אַפילו ניט געהאַפּט, אַז זיי וועלן דרוקן, אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך אָבער אין דער אָפּטיילונג „מען שרייבט אונדז“, וואו די צייטונג פלעגט געבן קורצע אויסצוגן פון לענגערע קאַרעספּאָנדענצן, איבערגעלייענט אַ קיצור פון אַ 5-4 שורות פון מיין בריוו.

אַ היץ האָט מיר אַ שפּאַר געטאַן אין פנים און איך האָב זיך באַגאַסן מיט שווייס פון גרויס איבערראַשונג און אומדערוואַרטקייט. איך האָב באַהאַלטן דעם נומער, כדי מיין פּאָטער זאָל אים ניט דערזען און זיך ניט אַנשטויסן אין דעם „מען שרייבט אונז“ אויף מיינע עטלעכע געדרוקטע שורות...

דעמזעלביקן יאָר, 1903, האָב איך אַנגעשריבן אַ דערציילונג, — דאַכט זיך אַ מאַנאָלאָג, אין רוסיש (און הרגעט מיך, אויב איך געדענק וועגן וואָס...) און אים אוועקגעשיקט אין דעם חודש־זשורנאַל „פּראָסוועשטשעניע“ (בילדונג), וואָס איז דעמאָלט אַרויסגעגאַנגען אין מאַסקווע אונטער גאַרקיס נאַענטער מיטאַרבעטערשאַפט און רעדאַקציע. איך האָב אין אַ קורצער צייט אַרום באַקומען אַן איידעלן בריוול, אַז די זאַך איז, ליידער, ניט דרוקבאַר, נאָר אַז איך זאָל פּרובירן מיינע כוחות ווייטער. קיין גרויסע כוחות זיינען, מסתמא, ניט געווען, און איך האָב מער ניט פּרובירט.

אָבער דעם קומענדיקן יאָר, אין זומער פון 1904, האָב איך אפּגעדרוקט מיין ערשטן גרויסן אַרטיקל אין דעם יידיש־רוסישן וואַכן־זשורנאַל „בו־דושטשנאַסט“ (צוקונפט), וואָס איז דעמאָלט אַרויס אין פעטערבורג. עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן דער „גרויסער דיסקוסיע“ אין דער דעמאָליקער יידי־שער געזעלשאַפטלעכקייט וועגן פּאַלעסטינע, אויף וועלכע די ציוני־ציון (די עקסטרעמע ציוניסטן אונטער אוסישקינס אַנפירונג) זיינען געשטאַנען, און וועגן אוואַנדאַ אין צענטראַל אַפריקע, וואָס די ענגלישע רעגירונג האָט דעמאָלט אויסגעדריקט אַ גרייטקייט צו עפענען פאַר אַ יידישער קאָלאָניאַציע און וואָס דר. טעאָדאָר הערצל האָט פאַרגעשלאָגן דעם ציוניסטישן קאַנגרעס. דער אינ־

האלט פון מיינ ארטיקל, געדענקט זיך, איז געווען, אָז מען מאַכט אַרום דער פּראָגע אַ צו גרויסן טומל, וואָרעם יידן קאָנען איצט סיי ווי ניט קריגן פּאַלעס-טינע און קאָנען ניט גיין קיין אַוואַנדע, — און ס'וואָלט דעריבער געווען ריכטיקער, ווען מען זאָל די געזעלשאַפטלעכע כּוחות, וואָס ווערן פּאַרנוצט אין דעם הייסן פּאַלעסטינע-אַוואַנדע קאַמף בעסער פּאַרנוצן אויף צו באַשיצן די אינטערעסן פון דער יודישער באַפעלקערונג דאָרטן וואו זי געפינט זיך איצט, — דאָס הייסט, אין רוסלאַנד, גאַליציע, רומעניע, א. א. וו.

דער אַרטיקל איז אָפּגעדרוקט געוואָרן פּונקט ווי איך האָב אים צוגע-שיקט, אָן שום ענדערונגען, און ווען איך האָב אים דערזען געדרוקט אין דעם זשורנאַל, האָב איך, געדענק איך, געפילט, אָז אומזיסט האָט אים די רע-דאַקציע דורכגעלאָזן ווי ער איז, וואָרעם אַפילו איך אַליין האָב שוין געזען, וואו מען וואָלט אים געדאַרפט דורכעדאַקטירן...

גרייטנדיק זיך אין אומאַן אָפּצוגעבן דעם עקזאַמען פאַר אַ פּולן גימנאַזיע-קורס אַלס עקסטערן (איינער וואָס גייט דורך דעם קורס אויסער דער שול, אינדערהיים), האָב איך זיך פאַראינטערעסירט מיטן לעבן פון די הונדערטער יודישע עקסטערנעס, בחורים און מיידלעך פון אַרומיקע קליינע שטעטלעך, וואָס פלעגן זיך „גרייטן“ אין נויט און אָפּט אין פשוטן הונגער צו די עקזאַ-מענעס, און קיינמאַל ניט דערגרייטן זיך, אָדער זעלטן אויסהאַלטן זיי. איך האָב פאַרשפּרייט צווישן זיי אַן אַנקעטע אין אַ פאַר הונדערט עקזעמפּליאַרן וועגן זייער סאַציאַלער אָפּשטאַמונג, דערציאונג, עקאָנאָמישער לאַגע, שטרע-בונגען און צילן, — און האָב באַקומען אַרום אַ הונדערט אויסגעפילטע אַנקע-טעס. אויפן גרונט פון די דאָזיקע אַנקעטעס האָב איך אָנגעשריבן אַ פאַר אַרטיקלען וועגן דער לאַגע פון די עקסטערנעס אין דעם זעליקן זשורנאַל, „בודושטשאַט“. די אַרטיקלען זיינען געדרוקט געוואָרן און זייער רעזולטאַט איז געווען אַזאַ: אייניקע „אייביקע“ עקסטערנעס האָבן מיר געזאָגט, אָז זיי האָבן איבערגעטראַכט זייער לאַגע און באַשלאָסן אויפּצוגעבן דעם אייביקן „גרייטן זיך“ (צו עקזאַמענעס), פון וועלכע עס קומט סיי ווי גאַרניט אַרויס און וואָס פירן אין ערגעץ ניט. אַנדערע עקסטערנעס האָבן מיר אָבער געלאָזט וויסן, אָז זיי וועלן מיך צעמזיקן ביי דער ערשטער געלעגנהייט, ווייל איך האָב אין מיינע אַרטיקלען כּלומרשט באַליידיקט דעם גאַנצן עקסטערנטום. די דראָאונגען האָבן מיך ניט דערשראָקן. אַלס ענטפּער אויף די דראָאונגען האָב איך, מיט דער הילף פון אַ פאַר חברים, אַרגאַניזירט אַ פאַר פאַרזאַמלונגען פון די עקסטערנעס, אויף וועלכע מיר האָבן זיך אָפּהאַרציק און ברייט דורכגעשמעסט און אַלס רעזולטאַט פון די פאַרזאַמלונגען איז אין אומאַן געגרינדעט געוואָרן די ערשטע... זעלבשוין-אַרגאַניזאַציע, וועלכע איז געוואָרן דער קוואַל, אָדער דער זאַמלפּונקט פון די ערשטע סאַציאַליסטישע גרופּעס צווישן די יודישע אַרבעטער און עקסטערנעס אין אומאַן.

מיינע ערשטע געדרוקטע אַרטיקלען האָבן מיך ניט געמאַכט פאַר קיין שרייבער און מיר ניט געמאַכט טראַכטן וועגן שרייבעריי, ווידער שרייבן

האָב איך אָנגעהויבן סוף 1905 און אין פּרילינג פון 1906 אין אָדעס, — אין רוסיש, אין אַ רוסישער טעגלעכער צייטונג, „קאָמערטשעסקאַיאַ ראַסיאַ“, וועגן „יידישע“ פּראָגעס (איינדרוקן וועגן פּאָגראַם-קרבנות אין אָדעסער יידישן שפּיטאַל, פּאַרצייכענונגען וועגן דער פּאָגראַם-אַרגאַניזאַציע פון פּאַראַיין פון „עכט רוסישע לייט“) און אין דעם רוסיש-יידישן וואַכנבלאַט „יעוורעיסקי גאַלאַס“, וועגן... דער קאַלאַניזאַציע פון די דוכאַבאַרן (אַ רוסישע רעליגיעזע סעקטע) אין קאַנאַדע.

די ערשטע פּראָבעס צו שרייבן אין יידיש — ניט טראַכטנדיק און ניט האַפּנדיק צו ווערן אַ יידישער שרייבער — האָב איך געמאַכט אין האַרבסט פון יאָר 1906, אַרבעטנדיק צווישן יידישע אַרבעטער אין פּינסק. דאַרטן האָב איך אָנגעשריבן צוויי דערציילונגען — וועגן אַ ניט-דורכגעפירטן סטרייק און וועגן דעם טייט פון אַ פּראַוואַקאַטאָר, — האָב זיי אוועקגעשיקט אונטער צוויי פּאַרשידענע פּסעוודאַנימען צום „נייעם וועג“, דעם וועכנטלעכן זשורנאַל פון דער ציוניסטיש-סאָציאַליסטישער פּאַרטיי (ס־ס), צו וועלכער כ'האַב דעמאָלט געהערט, — און ביידע דערציילונגען זיינען גאַנץ שנעל אָפּגעדרוקט געוואָרן. איך האָב דאָן אָנגעשריבן פאַר דעם זעלביקן זשורנאַל אַ גרעסערן אַרטיקל וועגן אייניקע פּראַבלעמען פון דער פּראָפּעסיאָנעלער (יוניאַ) באַ-וועגונג, וואָס זיינען דעמאָלט שאַרף געשטאַנען אויפן טאַג-סדר פון דער אַרבעטער-באַוועגונג, און דער אַרטיקל איז שנעל אָפּגעדרוקט געוואָרן.

און ווידער געדענק איך זייער גוט, אַז די דאָזיקע ערשטע יידישע גע-דרוקטע זאַכן האָבן ניט פּאַרשטאַרקט ביי מיר קיין אינטערעס, אָדער חשק צו ווערן אַ שרייבער. זיי זיינען בלויז געווען ביי מיר בייפּראָדוקטן פון מיין טעג-טעגלעכער אַרבעט. אָבער מיינע חברים, וואס האָבן אָנגעפירט מיטן „נייעם וועג“, ווי משה ליטוואַקאָוו, וויל, לאַצקי-באַרטאַלדי און אַנדערע האָבן, ווי עס זעט אויס, געטראַכט אַנדערש ווי איך. די וואַקסנדיקע אַרבעטער-באַוועגונג האָט זיך באַזונדערס גענויטיקט אין יידיש-שרייבער, און די רע-דאַקציע פון „נייעם וועג“ האָט, ווי עס זעט אויס, אויפן גרונט פון מיינע ערשטע „גרינע פּרוכט“ באַשלאָסן, אַז איך קאָן און דאַרף ווערן אַ יידישער שרייבער. האָט מען מיך אַרויסגעפּאָדערט פון פּינסק, וואו כ'האַב דעמאָלט געאַרבעט און נאָך אַ קורצער וויילע געמאַכט פאַרן סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע „נייער וועג“.

און דאָ איז געקומען אַ סוף צו מיינע ערשטע בעלעטריסטישע פּראָבעס. איך האָב, יוצנדיק אין רעדאַקציע, אויסגעפונען אַז דערציילונגען (און לי-זער), וואָס האָבן אין זיך, לויט מיין מינונג, מער טאַלאַנט, ווי מיינע דער-ציילונגען, ווערן מיט רעכט געוואָרפן אין קאַרב, אָדער צוריקגעשיקט צו זייערע אויטאָרן, ווייל זיי זיינען שלעכט, ניט-גראַמאַטיש געשריבן. דאָס וואָס מיינע דערציילונגען זיינען געווען געשריבן גראַמאַטער, איז געווען, ניט ווייל כ'האַב געהאַט מער בעלעטריסטישן טאַלאַנט, נאָר בלויז ווייל כ'האַב געענדיקט אַ שול (הגם אַ רוסישע) און האָב אַ סך געלייענט. יעדנפאַלס,

די באקאנטשאפט מיט דעם קארב פון פרעמדע מאַנסקריפטן האָט ביי מיר אויף שטענדיק אָפגעשלאָגן דעם חשק צו שרייבן דערציילונגען, און איך האָב זיך פון דעמאָלט אָן קאָנצענטרירט אויף זשורנאַליזם אין זיינע פּאַר-שיידענע פּאַרמען.

אַן אַנטשיידנדיקע ראַליע אין מיין שרייבעריי האָט געשפּילט מיין מיט-אַרבעטערשאַפּט אין „פּריינד“, וואָס איז אין 1910 אַריבערגעפּירט געוואָרן (אונטערן נאָמען „דאָס לעבן“) פון פעטערבורג קיין וואַרשע. דער רעדאַקטאָר פון „פּריינד“ אין דער צייט, וואָס איך האָב דאָרטן געאַרבעט (פון סעפּטעמבער 1910 ביז אַרום סעפטעמבער 1912) איז געווען שמואל ראָזענפעלד. דער אַרויסגעבער פון „פּריינד“ איז אין וואַרשע געווען זלמן מייזנער (זלמן בורזשוי). מיינער אַ פּאַרטיי-חבר און גוטער פּריינט.

אַרבעטן אין „פּריינד“ האָב איך אָנגעהויבן מיט באַריכטן וועגן דער אַרבעטער-באַוועגונג, מיט איבערזעצן רוסישע נייע-טעלעגראַמעס און נייע-באריכטן פון רוסישע און פּוילישע צייטונגען, — און האָב גאַנץ שנעל גענומען שרייבן אַרטיקלען. איך שטרייך אונטער: שרייבן, ווייל כאַטש איך האָב שוין געהאַט הינטער זיך אַ „סטאַזש“ פון דרוקן זיך אין יידיש און אין רוסיש און בין שוין אַפּילו געווען אַ סעקרעטאַר פון אַ וואַכנבלאַט („נייער וועג“) און אַ רעדאַקטאָר פון אַ ספּעציעלן יוניאָן-זשורנאַל „פּראָפעסיאָנעלע באַוועגונג“, האָבן מיינע אַרטיקלען גאַרניט נושאַ חן געווען אין די אויגן פון ש. ראָזענפעלדן, דעם רעדאַקטאָר פון „פּריינד“, און ער האָט זיי סיסטעמאַטיש, איינעם נאָכן אַנדערן, צענדליקער־וויי בראַקירט און ניט געדרוקט. וועגן יעדן אַרטיקל, וואָס איך פּלעג אים צושטעלן, פּלעגט ער געפּינען וואַגיקע אויס-זעצונגען: דער אַרטיקל איז צו לאַנג, דער איז צו קורץ, דער איז צו אַב-סטראַקט, דער איז צו פּראַקטיש; דער איז געשריבן מער פּאַר אַ זשורנאַל, איידער פּאַר אַ צייטונג; דער איז צו געאַיילט פּאַרן היינטיקן טאַג; דער איז צו שאַרף, דער איז צו בלאַס, א. א. ו. אָבער די צוויי הויפּט-אויסזעצונגען, וואָס ער פּלעגט האָבן קעגן מיינע אַרטיקלען, זיינען געווען: ערשטנס, אַז איך טראַכט אויף רוסיש און די קאָנסטרוקציע פון מיין שפּראַך איז אַ רוסישע, — וואָס דאָס איז נעבעך געווען דער ריינער אמת: און צווייטנס, וואָס יעדער אַרטיקל מיינער הויבט זיך אָן מיט אַן „אַריינפיר“ פון ששת ימי בראשית, אַזוי ווי קיינער וואָלט ביז מיר גאַרניט באַרירט די דאָזיקע טעמע (וואָס דאָס איז אויך געווען פּולשטענדיק ריכטיק).

— זייט איר דאָך דערויף אַ רעדאַקטאָר, אַז איר זאָלט מעגן פּאַרריכטן אַ מאַנסקריפט, אַרויסוואַרפּן וואָס עס איז איבעריק און אויסבעסערן וואו נויטיק, — האָב איך איין מאָל געזאָגט ראָזענפעלדן, מיט וועלכן מיר זיינען כּלל געווען אין גוטע באַציאונגען.

אַבער ראָזענפעלד האָט מיר דערויף געענטפּערט, אַז ניט ער האָט צייט דאָס צו טאָן, ניט ער האָט דערצו חשק, און אַז איך בין אַ גענוג אינטעלי-

גענטער מענטש אליין צו קאנען אויסמיידן פעלערן. זיין קאמפלימענט מיין „אינטעליגענץ“ איז אבער פאר מיר געווען זייער א שוואכע טרייסט און מינע ארטיקלען, וואס איך פלעג אים געדולדיק צושטעלן, זיינען ווייטער בראקירט געווארן איינער נאכן אנדערן.

ווען איך פלעג שפעטער טראכטן פארוואס איך האב געהאט אזוי פיל געדולד צוצושטעלן דעם רעדאקטאר ארטיקל נאך ארטיקל, נאכדעם ווי ער האט זיי סיסטעמאטיש בראקירט, פלעגט מיר אליין זיין ניט שווער צו געבן זיך אן ענטפער: די אמביציע צו זען מיין נאמען געדרוקט האט ביי מיר געשפילט די קלענסטע ראליע. איך האב געשריבן ארטיקלען וועגן פראגעס וואס האבן מיך אינטערעסירט און וועלכע כ'האב גערעכנט וויכטיק פאר אנדערע. דאס וואס מיין רעדאקטאר האט די ארטיקלען בראקירט האט מיך בלויז באוואויגן צו פרואוון זיי שרייבן בעסער, אזוי, אז ער זאל ניט קאנען האבן קיין טענות קעגן זיי, — אבער דאס האט ניט אפגעשוואכט מיין אינטערעס צו די ענינים, וועגן וועלכע זיי זיינען געשריבן געווארן און מיין אנטשלאסנקייט צו ברענגען די דאזיקע פראגעס פארן עולם. דער פאקט איז, אז מיין ארבעט איבער די ארטיקלען, וואס ראזענפעלד האט בראקירט, איז ניט געווען קיין ארויסגעווארפענע: איך פלעג אויסנוצן די טעמעס און די אינפארמאציע, וואס איך האב וועגן זיי געקראגן, כדי צו ריידן וועגן זיי אויף די אומלעגאלע פארזאמלונגען און ארבעטער־קרייזלעך.

איין מאל האב איך פונדעסטוועגן באמערקט ראזענפעלדן:

— איר בראקירט מינע ארטיקלען און שטענדיק שטעלט איר ארויס א וועלכע עס איז טענה, מיט וועלכער איך בין אפטמאל מסכים. אבער איך האב מורא, אז ניט דרוקן מינע ארטיקלען ווערט ביי אייך א געוואוינהייט, אומאפהענגיק פון דעם, צי זיי זיינען גוט, אדער שלעכט. און ווען איך וועל זיך אין דעם איבערצייגן זאג איך איך צו צו מאכן אייך דעם גרעסטן סקאנדאל...

ראזענפעלד האט מיר אויף דעם געענטפערט מיט א שמיכל.

האט אבער אין זומער פון 1911 פאסירט, אז ש. ראזענפעלד איז אויף א פאר חדשים אוועקגעפארן קיין אויסלאנד צו באזוכן א ציוניסטישן קאנגרעס און כדי אפצורוען זיך און זיין ארט אלס רעדאקטאר האט צייטווייליק פארנומען ה. ד. נאמבערג. גראד זיינען דעמאלט פארגעקומען א סך פאליטישע געשעענישן, די ארבעטער־באוועגונג האט אנגעהויבן אויפלעבן, ס'איז פארגעקומען א שארפער קאמף אין דער ווארשעווער גמיע, — און נאמבערג האט מיך שוין אין עטלעכע טעג ארום, נאך ראזענפעלדס אוועקפארן, געבעטן אנשרייבן אן ארטיקל אויף א דעמאלטדיקער פאליטישער טעמע. איך האב זיך ניט געלאזט בעטן, האב אנגעשריבן און דער ארטיקל איז תיכף אפגעדרוקט געווארן. פון דעמאלט אן האט מיך נאמבערג גאנץ אפט געבעטן שרייבן אויף פאליטישע און געזעלשאפטלעכע טעמעס. איך האב געשריבן און ער האט געדרוקט. ווען ש. ראזענפעלד האט זיך צוריקגעקערט פון אויסלאנד צו

דער ארבעט אין דער רעדאקציע, האָט ער מיר אין מאָל באַמערקט מיט אַ מאַדנעם שמייכל :

— נו, איך זע, אַז איר האָט אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען.

איך האָב זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן ניט צו פרעגן אים :

— ווי קומט עס, ר' שמואל, וואָס ביז דעם טאָג, ווען איר זייט אַוועק-געפאַרן האָבן מיינע אַרטיקלען ניט געטויגט, און ווי נאָר איר זייט אַוועק-געפאַרן זיינען זיי געוואָרן דרוקבאַר ?

שפעטער, ביי אַן אַנדער געלעגנהייט, האָט מיר ראָזענפעלד דערקלערט דעם „סוד“. עס שטעלט זיך אַרויס, אַז דער אַרויסגעבער פֿון „פריינד“, מייַן „נאָענטער חבר“, זלמן מייזנער, האָט אים, ראָזענפעלדן, געבעטן ניט צו דרוקן „צופיל“ מיינע אַרטיקלען, כדי ער, דער אַרויסגעבער זאָל פאַר זיי ניט דאַרפן צאָלן... און — האָט ראָזענפעלד אָפּנהאַרציק צוגעגעבן, — אַ געוואוינהייט צו ווּכן פעלערן אין די אַרטיקלען האָט מסתמא אויך געהאַט עפעס צו טאָן מיט שטענדיק געפּינען זיי...

איך וויל יעדנפאַלס זאָגן, אַז איך רעכן ביז היינטיקן טאָג פאַר מייַן אמתן לערער אין שרייבן דעם פאַרשטאַרבענעם רעדאַקטאָר פֿון „פריינד“, ש. ראָזענפעלדן, און האָב צוליב דעם שטענדיק איינגעהאַלטן ביי זיך אין האַרצן אַן אַכטונג צו אים, ווי צו אַ לערער, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס פּאָליטיש, אידעאָלאָגיש איז ער מיר דעמאָלט געווען ניט נאָענט און איז אין די שפעטערדיקע יאָרן, באַזונדערס אין דער צייט, ווען ער האָט געאַרבעט אין אַמעריקע אין „טאָג“, געווען אויסדריקלעך פּינטלעך.

דורך דער גאַנצער צייט, וואָס כ'האַב געאַרבעט אין וואַרשעווער „פריינד“, האָב איך געשריבן אַרטיקלען בלויז אויף פּאָליטישע טעמעס. וועגן ליטע-ראַטור האָב איך דאָרטן אָנגעשריבן ניט מער, ווי אַ פאַר רעצענזיעס. קיין פעליעטאַנען האָב איך דאָרטן גאָרניט געשריבן. פעליעטאַנען זיינען געווען דער געביט פֿון „קאַליפֿן“ (א. מוקדוני) און פּשטנען (ר' מרדכי לע), און וועגן ליטעראַטור האָט פֿון צייט צו צייט געשריבן בעל-מחשבות. אָבער דאָס מיינט ניט, אַז כ'האַב זיך מיט ליטעראַטור ניט אינטערעסירט. כ'האַב שטענדיק אַ סך געלייענט און אויפּמערקזאַם נאָכגעפּאָלגט די ליטעראַטור (דערהויפּט די רוסישע), — איך האָב שטענדיק באַטראַכט ליטעראַטור ווי אַ געזעלשאַפטלעך זייער וויכטיקע קולטור-דערשיינונג, און האָב זיך באַנוצט מיט ליטעראַרישע טעמעס, אָדער גערעדט וועגן באַשטימטע ליטעראַרישע ווערק אויך אויף אַרבעטער-קרייזלעך, אָדער מיט קליינע גרופּעס אַרבעטער, וואָס זיינען מיר געווען באַזונדערס נאָענט. מיט אַ פאַר יאָר איידער כ'האַב אָנגעהויבן אַרבעטן אין „פריינד“, אין 1908, אין לאַדזש, אין סאַמע ברען פֿון דער רעדאַקציע, וואָס האָט כמעט אוממעגלעך געמאַכט די געוויינלעכע פאַרמען פֿון דער אַרבעטער-באַוועגונג, האָב איך אין משך פֿון עטלעכע חדשים, ביזן פאַרלאָזן פֿון לאַדזש געהאַט אַ ספעציעלן אַרבעטער-קרייז, מיט וועלכן כ'פלעג יעדן

שבת פירן ליטערארישע שמועסן און האלטן זיי לעקציעס וועגן ביכער און שרייבער.

אבער שרייבן וועגן ליטעראטור האב איך אנגעהויבן ערשט ווען כ'בין געקומען קיין אמעריקע אין אנהויב 1913, און מיין ערשטע רעצענזיע איז געווען לויט א באשטעלונג פון דעם רעדאקטאר פון „צוקונפט“, אברהם ליעסינען, פאר וועלכן כ'האב רעצענזירט דעם דעמאלט ארויסגעגעבענעם כאַנד „שריפטן“ און זיך באַזונדערס אָפּגעשטעלט אויף די מעלות און חסרונות פון דוד אינגאטאָווס ראַמאַן „פיבי“ און פון א. ראַבאָיס „הער גאַלדענבאַרג“. שפעטער, איבערנעמענדיק אויף מער ווי א יאָר די אַנפירונג מיט דעם חודש־זשורנאַל „דאָס נייע לעבן“ (צוליב דעם, ווייל דער רעדאקטאר, דר. חיים זשיטלאָווסקי, איז דעמאלט אַוועקגעפאַרן קיין אייראָפּע און פּאַלעסטינע). האָב איך דאַרטן אָפּטער געשריבן אויף קולטור־ליטעראַרישע טעמעס. אָבער סיסטעמאַטיש שרייבן וועגן ביכער און שרייבער האָב איך אַנגעהויבן ערשט סוף 1914, ווען כ'בין געוואָרן איינער פון דער רעדאקציע־קאַלעגיאַע פון דעם ניו־יאָרקער „טאַג“. דאַרטן האָב איך — צום ערשטן מאַל אין דער אַמע־ריקאַנער ייִדישער טעגלעכער פרעסע, — איינגעפירט סיסטעמאַטישע וועכנט־לעכע ליטעראַרישע קאַלומס און ביכער־איבערזיכטן און אויפּמערקזאַם נאָכ־געפאַלגט יעדע נייע דערשיינונג און שרייבער אין דער אַמעריקאַנער ייִדישער ליטעראַטור.

איך דערמאָן עס, ניט דערפאַר, ווייל דער אינטערעס צו ליטעראַטור זאָל האָבן געווען פאַרנומען אַ ספּעציעלן אָרט אין מיין שרייבן, נאָר בלויז ווי א טייל פון מיין שרייבערישער ביאָגראַפיע — וואָרעם ווען איך האָב גענומען סיסטעמאַטיש שרייבן וועגן ליטעראַטור, איז עס געווען ניט ווייל איך האָב גערעכנט ליטעראַטור פאַר אַ באַזונדערן, ספּעציעל בכבודיקן אָדער „גע־שמאַקן“ מין שרייבן, נאָר דערהויפּט, ווייל כ'האָב דעמאלט, ווי איצט, געהאַלטן, אַז ליטעראַטור איז אַ וויכטיקע, אייגנאַרטיקע, קינסטלערישע און דערפאַר אָפּט פאַרטיפטע אָפּשפיגלונג פון דעם רעאַלן לעבן און פון זיינע פּראָבלעמען. איך האָב אָבער קיינמאַל ניט גערעכנט, אַז שרייבן וועגן ליטעראַטור איז וויכטיקער, אָדער אינטערעסאַנטער, ווי צו שרייבן, לאַמיר זאָגן, וועגן אַ יוניאָן־פּראָגע אָדער וועגן אַ פּאַליטישער פּראָבלעם, — „שיינע ליטעראַטור“ און זשורנאַליזם אין אַלע זייערע פאַרמען זיינען ניט מער ווי פאַרשיידענע טיילן פון דעמועלביקן געביט פון שריפטלעכן וואָרט: אַ רעפּאָרטאַזש וועגן אַ מיטינג אָדער אַ גאַס־פּאַסירונג, ווען ער איז גוט און ווי געהעריק געשריבן, קאָן אָפּט זיין ליטעראַרישער און ווערטפולער, איידער אַ דערציילונג, אַ ליד און אַפילו אַ גאַנצער ראַמאַן.

די פולע מעגלעכקייט און אַנרעגונג צו געבן דעם ליענער אַלץ וואָס איך פאַרמאַג, האָב איך דערגרייכט ערשט ווען ס'איז געגרינדעט געוואָרן אין אַפּריל 1922 די „פּרייהייט“ און כ'האָב אויף זיך שטענדיק געפילט דעם מאַנענדיקן און אין דערזעלביקער צייט קריטישן בליק פון דעם קלאַסן־

באָוואוסטזיניקן לייענער, וואָס קוקט אויף זיין צייטונג און אויף זיינע שריי-
בער, ווי אויף אַרגאַניזאַטאָרן פון זיין לעבן און פון אַ בעסערער וועלט פאַר
אַלעמען און באַטראַכט ליטעראַטור, ניט ווי אַ פאַרוויילונג, נאָר ווי אַ געווער.
וואָס מאַכט אים קלאַרער און העלפט אים אין זיינע קאַמפן.
אין דעם איבער האַלבן יאָרהונדערט פון מיין שרייבערישער אַרבעט האָב
איך אויסגעפרובירט און פאַרנעם זיך ביז היינטיקן טאָג מיט אַ צאָל שריי-
בערישע זשאַנרען.

אונטערפירנדיק אַ סך־הכל פון דעם, וואָס כ׳האַב דערציילט וועגן מיין
אַרבעט אַלס שרייבער און מיין באַציאונג צום שרייבן, וויל איך בלויז איבער-
חזרן: איך האָב, אויף וויפיל איך ווייס, קיינמאַל ניט געשריבן אויף קיין
טעמע, וואָס האָט מיך ניט אינטערעסירט און האָב זיך באַמיט צו שרייבן
נאָר וועגן זאַכן, וועגן וועלכע איך דענק, אַז איך האָב עפעס צו זאָגן. איך
בין שטענדיק געווען זייער גלייכגילטיק צו דעם, אַז מיין נאָמען זאָל גע-
דרוקט און „פאַראַייביקט“ ווערן. די הויפט־זאַך, וואָס מיך אינטערעסירט אין
אַלץ וואָס איך שרייב, — אַ פּאָליטישן אַרטיקל, אַדער אַ ליטעראַרישן, אַ
פעליעטאַן, אַדער אַ וויסנשאַפט־קאָלום, וועגן וואָס דאָס זאָל ניט זיין, איז
אַז עס זאָל ענטפערן אויף אַ וועלכער עס איז באַדערפעניש פון מיין לייענער,
דעם יידישן פּאָלקס־מענטש און אַרבעטער, אַז דאָס וואָס איך שרייב זאָל, ניט
נאָר זיין אין די אינטערעסן פון מיין לייענער, נאָר זאָל אים טאַקע זיין
אינטערעסאַנט און אים פאַראַינטערעסירן נאַכצוטראַכטן וועגן דעם ענין.

נאכווארט

...און דאָס איז אַלץ? — וועט אפשר פרעגן אַ ניגעריקער ליינענער —
און דאָס איז שוין דער סוף?

יא, דאָס איז דער סוף פון דעם בוך, ווייל אַ בוך מוז זיך דאָך ווען עס איז, אויף אַ וועלכן עס איז פונקט ענדיקן. אָבער אין דעם לעבן פון דעם שרייבער פון דעם בוך און פון דעם דור, מיט וועלכן ער איז אויסגעוואקסן, איז דאָס ניט נאָר ניט אַלץ, — דאָס איז ערשט דער סאַמע ערשטער אָנהייב, די ערשטע שריט, וואָס האָבן אָנגעצייכנט און געפירט צו אַ לאַנגן און זייער אינטערעסאַנטן און וויכטיקן וועג, וואָס ציט זיך זינט דער צייט, וואָס איז באַשריבן אין דעם בוך שוין איבער אַ האַלבן יאָרהונדערט, און האָט געפירט דעם שרייבער דורך אַ גאַנצער ריי לענדער אין אייראָפּע, אַזיע, אַפריקע און אַמעריקע; דורך אַ גרויסער צאָל וועלט־געשעענישן, איינשליסנדיק די אַקטאַבער־רעוואָלוציע און דעם בירגער־קריג אין רוסלאַנד, די ערשטע און צווייטע וועלט־מלחמות, די אַנטוויקלונגען אין דעם יידישן און אַלגעמיינעם לעבן אין אַמעריקע, דורך אַ לעבן אין דער יידישער פרעסע, ליטעראַטור און אַרבעטער־באַוועגונג, ביז היינטיקן טאָג און אויף ווייטער, אויף וויפל ס'וועלן בלייבן כחות און יאָרן.

דאָס וואָס איז באַשריבן געוואָרן אין דעם בוך איז פאַרבונדן בלויז מיט די פּאָר יאָר פון 1905-1906, ווען דער דור, וועגן וועלכן עס ווערט דאָ דערציילט, איז אַריבער כמעט פון קינדהייט אין יונגער, שטאַלצער דער־וואקסנקייט, האָט פאַרזוכט זיינע ערשטע זיסע נצחונות און פריידן און ביטערע מפלות און אַנטווישונגען, — אַ טייל פון יענעם דור איז דערביי צעבראַכן און פאַרלוירן געגאַנגען, אָבער די וואָס זיינען פאַרבליבן, וואו זיי זאָלן איצט ניט זיין, אין וואָס פאַר אַ לאַנד, אין וואָס פאַר אַ פּאַזיציע און לאַגע זיי זאָלן זיך ניט געפינען, האָבן זיי איינגעהאַלטן אין זיך דעם ליכטיקן פונק פון יענער געבענטשטער צייט און טראָגן דעם פונק ווייטער און גיבן אים איבער צו נייע דורות, וואָס ווערן מיט זייער הילף באַפרייט פון מורא און אָנגעצונדן מיט האַפּענונגען, ווילן און כחות צו געבן זייער חלק פאַר דעם אויפבויע פון אַ בעסערער און שענערער וועלט, וואו אַ מענטש צו אַ מענטש איז ניט קיין וואָלף און ניט קיין חזיר, נאָר אַ מענטש...

וועט נאָך אַט דעם בוך נאָך קומען אַ צווייטער בוך פון דעמזעלביקן מין פון דעמזעלביקן שרייבער? איך ווייס ניט. דאָס לעבן האָט גענוג מאַטעריאַל פאַר אַ סך ביכער. אָבער ווער האָט צייט פאַר שרייבן ביכער,

ווען דאָס לעבן גופא איז אַזוי אינטערעסאַנט און נעמט אָפּ אַזוי פיל צייט ? דערווייל האָב איך געטאַן וואָס איך האָב געקאַנט, און אויב דאָס, וואָס ווערט דערציילט אין דעם בוך וועט דערגיין צו די פאַרבליבענע פון דעם דור, וואָס האָט פאַרלוירן די מורא, און וועט אים דערמאַנען, אַז דאָס וואָס ער האָט אַמאָל איבערגעלעבט איז פאַרבליבן וויכטיק אויך פאַר היינט און פאַר דער צוקונפט און מוז אים אויך היינט און מאָרגן שטויסן צו אַקטיוו־קייט. — וועט דאָס זיין מיין גרעסטע באַפרידיקונג פאַר דער אָפּגעטאַנענער אַרבעט איבער דעם בוך.

רשימה פון יחידים און אָרגאַניזאַציעס וועלכע האָבן געהאַלפֿן אַרויסגעבן דאָס בוך

סיגל, מאלי	אייזנמאַן, שאַיע
סיימאַן, שמעון און חנה	אַדלער, ישראל
דר. סילווער, מאַרק	אַראָנסאָן, ישראל
פּאַדאַלסקי, ב.	באַגין, רחל
פינקל, סעם	בלום, אריה
פרידמאַן, אַב.	בובריק, סאַפיע
פּראָגער, טאַניע	באומעל, מרים
פרעסבערג, א.	ביאַליס, היימאַן (האַליוואוד)
פּלאַטקיין, חיים	ביילין, י. ב.
קאלב, אברהם	בענאַוויץ, ב. (מיאַמי ביטש)
קאַפּלאַן, וויליאַם (קאַליפּאָרניע)	בעקער, שמואל און דבורה
קאַרט, הערשל און באַשע	גאַלדין, דוד
קאַרן, י.	גאַלדשטיין, נינאַ
קיפּניס, מאַריס	גליקסמאַן, יוסף
קיש, דוד	גערווין, היימאַן
קלערמאַן, אַלעקס	גראַס, משה
קעסלער, הערי	דאַראַשקין און צייטל
ראָזענבערג, פיליפ	דוביצקי, גאַלדע
ראַלער, ב.	דוקאַלסקי, מאיר
רייניס, אַלעקס	דען, לואיס
ריצער, אַלעקס (דזשורזי סיטי)	דזשאַנאַווסקי, א.
ראַטמאַן, איווע	האַלפערן, לואיס
שאַפּיראַ, אַנאַ	האַך, ראובן
שטערן, סעם	ווייס, אברהם
שניידער, נתן	ווין, אַלפּרעד און איוואַ
שניידערמאַן, מאַריס	וועסטעלמאַן, שמואל און רחל
שענדלאַף, סילוויע	(באַסטאָן)
שפיגל, י.	זאַקהיים, מאיר
חנה שענעש איקוף ליען-קרייז	זעלצמאַן, מאַרקוס (נואַרק)
באַרוכאַוויטש איקוף-קלוב	טשאַראַנאווער, יוסף
טרימאַנט מיוטשועל אייד סאַסייעטי	כץ, ליבער און אילעין
בערדיטשעווער קלעצקער	כץ, מייקל (נואַרק)
סאַסייעטי	לייוועראַוויטש, יעקב
קלאָוקמאַכער פּראָטערנאַלע	לינדענבאַום, מאַקס
קולטור־סאַסייעטי	אַ פריינט
דעמאָרימ	לעווין, שלום און ליובאַ
שרה גאַלד און פאַמיליע אין	ליכטענשטיין, ע.
אַנדענק פון איר מאַן	לעכאַוויצקי, א.
גרעי, לעאַן און ראָון	לעסקי, ד. און ל.
ליפשיץ, שמערל	מילער, ל.
מילער, מאַריס	מאוד, זוני
סאַבאַראַוו, מאַקס	מעקס און מיני (לאַס־אַנדזשעלעס)
סיטריין, מאַריס	סאַפּראַן, חנה
קאַהען, נייטן	סאַרקע די ביאַליסטאַקער ס. סווקע
קעסלער, איוויק	(שיקאַגאָ)
ריווקין, הערי	סטיין, טשאַרלס

א י נ ה א ל ט :

דייט

7	וואָס האָט דער שרייבער געוואָלט זאָגן
10	אויפן שוועל פון דעם יאָרהונדערט
15	50 יאָר נאָך דער רעוואָלוציע פון 1905
22	מיין ערשטער ווער מאַי
26	דער בלוטיקער זונטיק (פון 9טן יאָנואַר 1905)
30	צום יידישן „9טן יאָנואַר“
34	דער זעלבשוץ-„קאָמיטעט“ איז אויף דער וואַך
38	דער דור וואָס האָט פאַרלוירן די מורא
44	אַ חסיד פון גאַפּאַנען
48	אַ זשאַנדאַרם האָט געהיט מיין טשעמאַדאַנטשיק
54	מיר זוכן אַן ענטפער אויף דער יידן-פּראָגע
58	מען גרייט זיך צום ערשטן מאַי
61	אין אַ וואַגאָן מיט חסידים
64	„ניט מיין טשעמאַדאַן“
70	אין אַן איינצליקאַמער
74	פאַר אייגענע זאַכן, ניט פאַר פּרעמדע
78	איך לאָז זיך ניט פאַרפּלאַנטערן
82	„אין שול אַרײַן!“
87	ניט-געבעטענע „מתנה“ ברענגער
90	בילדונג, מיינע הערן !
92	דער פאַרבלוטיקער „מאַניפעסט“
97	דער פּאַגראַם
102	אַ הונט איז געקומען מיך טרייסטן
106	אין אַ קאַמער מיט פּאַגראַמשטיקעס
111	אַ קרבן
116	אַ פּאַלקסגעריכט איבער פּאַגראַמשטיקעס
121	אַ פּלאַפּליקער „העלד“
126	דער סוף פון אַ פּראַוואַקאַטאָר
130	אַדעס און די אַדעסיטן
134	אויף דער מאַלאַוואַנקע
139	צווישן פאַרט און אוניווערזיטעט
143	ערשטע באַגעגעניש מיט אַנאַרכיסטן
147	פון אַנאַרכיזם צו מאַנאַרכיזם
152	מיינע אוניווערזיטעטן אין אַדעס
156	אַדעסער גאַסן אין באַוועגונג
160	יידישע אַרבעטער־טוער
164	די ערשטע טריט
168	אויפן קעשעניעווער פּראָנט
173	דער „ריכטיקער“ בעל דרשן
177	אין דעם אַדעסער ראַט

182	— — — — —	אנארכיע פארשפרייט זיך
187	— — — — —	דער טויט פון באַריס דעם גרויסן
191	— — — — —	דעמאָראַליזאַציע
196	— — — — —	צום לייפציגער צוזאַמענפאַר
202	— — — — —	די גרויסע יידישע אויסוואַנדערונג
207	— — — — —	אַ טעאָריע פאַר אַ טעריטאָריע
212	— — — — —	לעקציעס אין אינטערנאַציאָנאַליזם
217	— — — — —	באַגעגעניש מיט י. ל. פּרעזן
221	— — — — —	אַ באַזוך ביים „זיידן“
223	— — — — —	אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך רעדסטו ?
227	— — — — —	„פאַרברעכן און שטראַף“
232	— — — — —	„קריג און פּרידן“ צווישן אַרבעטער
234	— — — — —	אַ גלאַז וואַסער פאַרן אָפּאַנענט
238	— — — — —	דאָס קליינזאַרג אין דער באַוועגונג
243	— — — — —	יאַטלעך אַנטדעקן „יידישע קאַזאַקן“
248	— — — — —	אַ „גאַראַדאַוואַי“ אין שול
252	— — — — —	אַ פאַרזאַמלונג ביים „קניאַז“
255	— — — — —	די ערשטע שרייבער־שריט אין יידיש
258	— — — — —	„פאַטערל“ איליאַדאַר
261	— — — — —	איליאַדאַר ווערט אַ „מיטאַרבעטער“ אין „טאַג“
266	— — — — —	איליאַדאַר, ראַספּוטין און דער צאַר
273	— — — — —	אין זשיטאַמיר — אין 1907
280	— — — — —	ר' מרדכיילע פון מאַטילע
292	— — — — —	געווען איז עס דאָכט זיך נעכטן
296	— — — — —	מיין שרייבערישער וועג
307	— — — — —	נאַכוואַרט